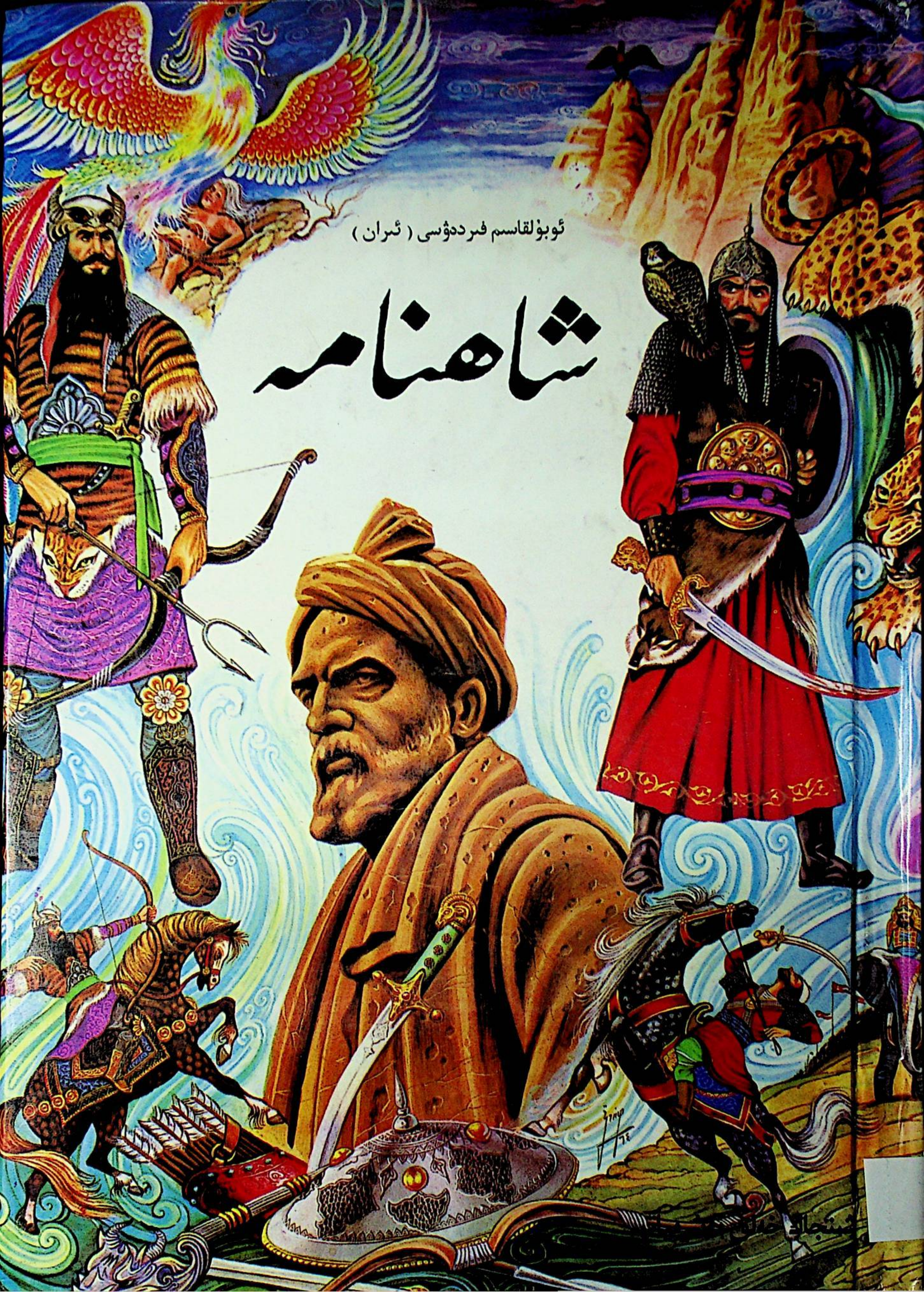
ئوبۇلقاسىم فىردەۋسى (ئىران)
شاھنامە

ئوبۇلقاسىم فىردەۋسى (ئىران)

شاھنامە

ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى : ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن
ئابدۇۋەلى خەلپەت

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

شەرق كلاسسك ئەدەبياتىدىكى مىسلىسز ئەزىمەت ـــ ئەبۇلقاسىم فىردەۋسى

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن

1 . فىردەۋسىنىڭ ياشىغان دەۋرى ۋە ھايات پائالىيىتى

« ئاتمىش مىڭ بېيىتلىق 〈 شاھنامە 〉 داستانىنىڭ مۇئەللىپى فىردەۋسى
يىپەك يولىدىكى ئەڭ زور شائىر بولۇشقا مۇناسىپ . »

ـــ ما ئېچىما شىنجى

شەرق بەدىئىي تەپەككۇرىنىڭ ئۇلۇغۋار نامايەندىسى ، جاھان سەنئەت مۇنبىرىدىكى مىسلىسز ئەزىمەت ، پارس ـ تاجىك كلاسسك شېئىرىيىتىنىڭ ئېپتىخارى ئەبۇلقاسىم فىردەۋسى (تەخمىنەن 940 ـــ 1020) خۇراساندىكى تەبەران ۋىلايىتىنىڭ تۇس شەھىرىدىن ئانچە يىراق بولمىغان باج نامىلىق يېزىدا سۇنغان ھالىلىق دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن .

فىردەۋسى ياشىغان زاماندا ئەرەب باغدات خەلىپىلىكى بارغانسېرى خارابلىشىپ ، ئۇ ئىشغال قىلغان كەڭ زېمىندا بىرقاتار مۇستەقىل يەرلىك ھاكىمىيەتلەر مەيدانغا كەلگەن ، خەلقنىڭ فېئودالىلىق زۇلۇمغا ، مىللىي زۇلۇمغا قارشى ئېڭى بارغانسېرى ئاشماقتىدى . ئۇ چاغدا فىردەۋسىنىڭ ۋەتىنى خۇراسان سامانىيلار خانلىقى (875 ـــ 999) غا تەۋە ئىدى . سامانىي خانلىرى ئۆزلىرىنىڭ پارس ـ تاجىك نەسەبلىرى ۋە يېڭى مەيدانغا كەلگەن مۇستەقىللىك مەۋقەلىرى بويىچە ئەنئەنىۋى ئىران ـــ شەرقىي ئىران مەدەنىيىتىگە ۋارىسلىق قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى . فىردەۋسى تەخمىنەن ئەللىك سەككىز ياشقا يەتكەندە سامانىيلار ھاكىمىيىتىنىڭ خۇراساندىكى ۋالىيسى ئالىپ تىكىن ۋە ئۇنىڭ كۆيئوغلى سوبۇق تىكىن خۇراسان بىلەن پەنجاپ دىيارىنى ئىگىلىدى . سوبۇق تىكىنىنىڭ ئوغلى مەھمۇت غەزنەۋى (980 ـــ 1030) ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن ، ئۇ خۇراساندىكى ئىلاخانىنى يېڭىپ ، ساپارىلار قولىدىن پۈتۈن پېرسىيىنى تارتىۋالدى . 999 ـ يىلى ئۇيغۇر قاراخانىلار قوشۇنلىرى بۇخارانى ئىشغال قىلىپ سامانىلار خانلىقىنى مۇنقەرز قىلدى . فىردەۋسىنىڭ ئاخىرقى ھاياتى مەھمۇت غەزنەۋى زامانىغا توغرا كەلدى .

فىردەۋسى بالىلىق چاغلىرىدا دادىسىدىن قالغان باغدا ياشىدى . ئۇ بۇ باغنى يورۇق دۇنيانىڭ جەننتدەك ياخشى كۆرەتتى . ئۇنىڭ ياخشى تەربىيىلەنگەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش مۇمكىن . ئۇ پارس ئەدەبىي تىلى ، پەھلەۋىي (ئوتتۇرا ئىران) تىلىدىن باشقا ، ئەرەب تىلىغىمۇ پۇختا ئىدى .

فىردەۋسى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە جۇڭگو ، ھىندىستان ۋە ئىران ، ئەرەبستان ۋە گرېك مەدەنىيەتلىرى قوشۇلغان « مەدەنىيەت ئۆچۈرجىكى » رايونىدا ياشىدى . ئىران ، ئوتتۇرا ئاسىيا ، ھىندىستان ۋە يۇنان تارىخىدىن خەۋەردارلىقى ، پەلسەپە ۋە ئىجتىمائىي قاراشلىرىنىڭ پۇختا ۋە يۈكسەكلىكى ، تىل ئىقتىدارى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى جەھەتتىكى مول بىلىملىرى فىردەۋسىنىڭ ئەينى زاماندا كۆزگە كۆرۈنگەن بىلىم ئىگىسى ئىكەنلىكىنى دەلىللەيدۇ . بىز فىردەۋسى غايىلىرىدىن قەدىمكى ھىندىستان ھېكمەت خەزىنىسى بولغان « كەلىلە ۋە دېمنە » جەۋھەرلىرىنى ، گرېك تارىخچىلىرىنىڭ قاراشلىرىنى ، ئەرەب مەدەنىيىتى مۇۋەپپەقىيەتلىرى ھېسابلانغان ئەقىل ـ پاراسەت قاراشلىرىنى ، ئېزىلگەن ئاممىنىڭ ياللۇنلۇق كۈرەشلىرىنى ، دوستلۇق ۋە ئىنسانىي مۇھەببەت ھەققىدىكى ئىزگۈ تىلەكلەرنى كۆرۈۋالالايمىز . ئۆز زامانىسىنىڭ كۆپ مەنبەلىك بۇ خىل مول ئىدىيىۋى سۈپەتلىرىسىز فىردەۋسى ۋە ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس .

فىردەۋسىنىڭ قاچاندىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغانلىقى نامەلۇم. ئۇ تەخمىنەن ئوتتۇز يەتتە يېشىدا (تەخمىنەن 977 ـ يىلى) «شاھنامە» نى يېزىشقا كىرىشكەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ چاغلاردا ئۇ سامانىيلار پايتەختى بۇخارا ۋە شۇ ئەتراپتىكى جايلاردا زىيارەت ئېلىپ بارغان. بىز فىردەۋسىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى ئەلۋەتتە «شاھنامە» دىن ئىلگىرى مەيدانغا كەلگەن، ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ قىزغىنلىقى، تەپەككۇر سەۋىيىسىگىلا تايىنىپ ئەمەس، يەنە بەدىئىي ماھارىتى ۋە بەدىئىي ئىجادىيەت تەجرىبىسىگە ئىشەنچ قىلغان ھالدا «شاھنامە» دەك چوڭ ھەجىملىك ئەمگەككە كىرىشكەن، دەپ ئويلايمىز.

«شاھنامە» نى ئىشلەش ئەسلىدە سامانىي خانلىرى ئارزۇسىدا مەيدانغا كەلگەن. بۇ چاغدا سامانىيلار خانلىقى ئەرەب خەلىپىلىكىدىن مۇستەقىللىككە ئېرىشكەن مەۋقەنى مۇستەھكەملەشنى خالايتتى. كۆنساناپ كۆچىيىۋاتقان قاراخانىلارنىڭ تەھدىتى ئىچىدە ئۆز ھاكىمىيىتىنى ئىران قەھرىمانلىرىنىڭ ۋەتەنپەرۋەر ئىش ئىزلىرى بىلەن ئىلھاملاندۇرۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئەل ئارىسىدا ساقلانغان «ئاۋستا»، نەسرىي «شاھنامە ئەبۇمەنسۇر» ۋە رۇستەم رىۋايەتلىرى مۇنداق ئەسەرنى يېزىپ چىقىشقا مۇمكىنچىلىك تۇغدۇرغانىدى. نەتىجىدە سامانىلار ئەمرى نوھ (976 ــ 997) شائىر ئەبۇمەنسۇر مۇھەممەد ئىبن ئەھمەد دەقىقىنى چاقىرتىپ، نەسرىي «شاھنامە ئەبۇمەنسۇر» ئۈستىدىن ئىشلەشنى، ئۇنىڭغا گۈزەل قەھرىمانلىق ئېپوپېيىسى تۈزۈشنى بۇيرۇغانىدى.

دەقىقى كلاسسىك پارس ئەدەبىياتىنىڭ ئاتىسى، «شېئىرىيەتتىكى ئادەم ئەلەيھىسسالام» دەپ نام ئالغان رودەكىنىڭ زامانىدىشى بولۇپ، ئۇنى بەزىلەر تۇستا، بەزىلەر بۇخارا ياكى سەمەرقەندتە تۇغۇلغان دېيىشىدۇ. تاجىكىستان ئاكادېمىكى غەپۇرۇۋ ① نىڭ كۆرسىتىشىچە، دەقىقىنىڭ ئاساسىي ھايات پائالىيىتى ماۋرائۇننەھردە ــ ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۆتكەن.

دەقىقى پەھلەۋى ۋە ئەرەب يېزىقىدىكى مەنبەلەر، ئاتەشپەرەسلەر رىۋايەتلىرىدىن مول ماتېرىيال توپلاپ «خۇدايىنامە» نامىدا ئۆز «شاھنامە» سىنى يېزىشقا كىرىشكەن. دەقىقى «خۇدايىنامە» نىڭ زەردۇشت، گۇشتەسپىنىڭ ئەفراسىياپ ۋارىسى ئەرجاسپ بىلەن جەڭ قىلغانلىقى قىسىملىرىنى يېزىشقا ئاران ئۈلگۈرەلىگەن. ئۇ 977 ـ يىلى بىر زىياپەت ئۈستىدە ئۆز قۇلى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن. شۇندىن كېيىن بۇ ئىشقا فىردەۋسى كىرىشىپ، بۇخارا سەپىرىنى باشلىغان.

فىردەۋسى «خۇدايىنامە» دە يېزىلغان بىر مىڭ بېيىتنى (13 ـ ئەسىر مۇئەللىپى مۇھەممەد ئەۋفىنىڭ كۆرسىتىشىچە ئىككى مىڭ بېيىتنى) دەقىقىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن ئۆز «شاھنامە» سىگە كىرگۈزگەن.

فىردەۋسى چوڭ ھەجىملىك «شاھنامە» يېزىش ئۈچۈن «شاھنامە ئەبۇمەنسۇر» دىكى مەنبەلەرگە قانائەتلەنمىگەن. ئۇ ماۋرائۇننەھردىن ساك ھېكايىلىرى، سۇغدى خەلقىنىڭ رۇستەم توغرىسىدىكى رىۋايەتلىرى، خارەزىمدىكى سىياۋۇش ھېكايىلىرى، باكتېرىيىدىكى ئىسفەندىيار رىۋايەتلىرى قاتارلىق بىر قاتار ئەپسانىلەرنى توپلىغان.

فىردەۋسى «شاھنامە» داستانلار تۈركۈمىنى 977 ـ يىلدىن (دەقىقى ۋاپات بولغان ۋاقىتتىن) باشلاپ يىگىرمە يىل سەرپ قىلىپ، 996 ـ يىلى تاماملىغان. ئۇ بۇ ئەسەرنى سامانىلار ھۆكۈمرانلىرىدىن بىرىگە تەقدىم قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. بۇ چاغدا خۇراسان غەزنەۋىلەر قولىغا ئۆتكەنىدى. ئانچە ئۆتمەي سامانىيلار خانلىقى ھالاك بولدى. بۇ چاغدا فىردەۋسى تېڭىرقاپ قالغان. ئاخىر فىردەۋسى ئۆز ئەسىرىنى روياپقا چىقىرىش ئىستىكىدە يەنە ئون يىلدىن ئارتۇق كۈچ سەرپ قىلىپ ئەسىرى ئۈستىدە قايتا ئىشلىگەن. ئۇ گەرچە مەھمۇت غەزنەۋىگە لايىقلاشتۇرۇش مەجبۇرىيىتى بىلەن ئۆز داستانىغا كۆپلەپ ئۆزگەرتىش كىرگۈزگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ تۈپ تېماتىكىسى ۋە غايىلىرىنى ساقلاپ قالغان.

فىردەۋسى ھىجرىيە 400 ـ يىلى (1010 ـ، 1011 ـ يىللار) قايتا ئىشلىگەن «شاھنامە» نى غەزنەۋىلەر خانلىقىنىڭ تۈرك سۇلتانى مەھمۇت غەزنەۋىگە تەقدىم قىلغان.

---

① غەپۇرۇۋ: «تاجىكىستان خەلق تارىخى»، خەنزۇچە نەشرى، 188 ـ بەت.

فىردەۋسىنىڭ « شاھنامە » نى مەھمۇت غەزنەۋىگە تەقدىم قىلىشى ھەر خىل مەنبەلەردە بىردەك ئىزاھلانغان ئەمەس. بەزى مەنبەلەر مەھمۇت غەزنەۋى قانلىق ئۇرۇشلار ئېلىپ بارسىمۇ، ئالىملار ۋە شائىرلارنى ئوردىغا يۆتكەپ كېلىپ قەدىرلەيتتى، ئۆز دۆلىتىنىڭ ئۆلىنى كۈچەيتىشنى ئارزۇ قىلاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن باش ۋەزىر ئىسفەراينىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن فىردەۋسى ئىشلەۋاتقان « شاھنامە » نىڭ ھەر بىر بېيىتىغا بىر ئالتۇن تىللا بەرمەكچى بولغان، كېيىنچە ئىسفەراي سىياسىي سەھنىدىن ئاجرالغاچقا، ئۇنىڭ رەقىبلىرى تەرىپىدىن پۈتۈن ئاتمىش مىڭ بېيىتلىق « شاھنامە » گە يىگىرمە مىڭ كۈمۈش تەڭگە بېرىلگەن دېيىلگەن. باشقا مەنبەلەردە مەھمۇت غەزنەۋى تۈركىي نەسەب ۋە مۇسۇلمانلىق نۇقتىسىدىن ئەبۇلقاسىم فىردەۋسىنى تەقىب قىلىپ، پىلنىڭ ئايىغىغا تاشلاپ ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇغان دېيىلىدۇ.

نىزامى گەنجۇۋى 1116 ـ يىلى تۇسقا كېلىپ ئۇنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇنىڭ ھاياتى بىلەن تونۇشقان. نىزامىنىڭ كۆرسىتىشىچە، فىردەۋسىگە مەھمۇت غەزنەۋى يىگىرمە مىڭ كۈمۈش تەڭگە سوۋغات قىلىپ، ئۇنىڭ ئوتتۇز نەچچە يىللىق ئاجايىپ ئەمگىكىنىڭ قەدرىگە يەتمىگەنلىكى ۋە ئۆز ئەھدىنى بەجا قىلمىغانلىقى ئۈچۈن فىردەۋسى رەنجىپ، ھاممامغا بېرىپ يۇيۇنغان ۋە راسا بوز ئىچىپ، يىگىرمە مىڭ تەڭگىنى ھاممامچى، بوزچى ۋە باشقىلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىپ، پېشنى قېقىپ چىقىپ كەتكەن. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان مەھمۇت غەزنەۋى فىردەۋسىنى پىلنىڭ ئايىغىغا تاشلاپ ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇغان. فىردەۋسى ئۆيگە قايتماي غەزنىدىن ھىراتقا، ھىراتتىن تۇسقا، تۇستىن تابارىستانغا، ئۇ يەردىن ئىراققا كېتىپ قالغان. ئۇ باغداتتا (ئىراقتا) بېرىش ئالدىدا « مەھمۇت غەزنەۋىگە ھەجۋىي » ناملىق شېئىر يازغان. بۇنىڭدا، مەھمۇت غەزنەۋىنىڭ پىتنىلەرگە ئالدىنىپ ۋەدىسىگە ئەمەل قىلمىغانلىقى، فىردەۋسىنى جازالىماقچى بولغانلىقى تىلغا ئېلىنىپ، بارلىق قەسرلەر ۋەيران بولسىمۇ ئۆزىنىڭ شېئىرىيەت سارىيى تەبىئەت مۆجىزىلىرىدەك مەڭگۈ كائىناتنىڭ بىر قىسمى بولۇپ قالىدىغانلىقى، ئۆزىنىڭ كۆز يۇمغاندىمۇ مەڭگۈ ئۆلمەيدىغانلىقى تەكىتلەنگەن.

فىردەۋسى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن. ئۇ تولىمۇ غېرىبلىشىپ كەتكەن. ئېيتىلىشىچە، مەھمۇت غەزنەۋى ھىندىستان يۈرۈشلىرىدە « شاھنامە » نىڭ نەقەدەر كۈچلۈك تەسىر قوزغىغان مىسلىسىز قىممىتىنى ئاڭلاپ قالغان. « شاھنامە » ھەقىقەتەن كۈچلۈك زىلزىلە قوزغىغانىدى. مەھمۇت غەزنەۋى ئاتمىش مىڭ تىللا قىممىتىدىكى ھىندىستان خىل بويىقىنى ئۇنىڭ تۇس شەھىرىدىكى ئۆيىگە يەتكۈزۈشكە بۇيرۇغان. كارۋاننىڭ شەھەرگە كىرىشى فىردەۋسىنىڭ جىنازىسىنى شەھەردىن كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقانغا دۇچ كەلگەن.

ئەبۇلقاسىم فىردەۋسى ئۆز بېغىغا دەپنە قىلىنغان. بۇنىڭغا زاھىتلارنىڭ ئۇنى كۇپارلىقتا ئەيىبلەپ مۇسۇلمانلار مازىرىغا كۆمۈشكە يول قويمىغانلىقى سەۋەب بولغان. ئىران دۆلەت كېڭەشى ئەزاسى شائىر باھار 1923 ـ يىلى فىردەۋسى مەقبەرىسىنى تىكلەشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، بۇ مەقبەرە فىردەۋسىنىڭ مىڭ يىللىقىغا بېغىشلانغان خاتىرىسىگە توپلانغان لاتارى كىرىمى ئاساسىدا 1934 ـ يىلى تىكلەنگەن.

2. « شاھنامە » نىڭ تېماتىكىسى ۋە تۈزۈلۈشى

« ‹ شاھنامە › شاھلار تارىخى ئەمەس، بەلكى قەھرىمانلىق داستانى. قەھرىمانلىق مەدھىيىسىگە بېغىشلانغان شاھ ئەسەر. »

—— ئەركىنوۋ

« شاھنامە » چوڭ ھەجىملىك داستانلار تۈركۈمى بولۇپ، نەچچە ئون داستان، نەچچە يۈز پېرسوناژنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. مىلادىدىن ئىلگىرىكى 3223 ـ يىلدىن مىلادىنىڭ 651 ـ يىلىغىچە ئەرەبلەرنىڭ ئىراننى ئىشغال قىلىشىغىچە بولغان 3874 يىللىق رىۋايەت ۋە ھېكايەت سۆزلەنگەن.

« شاھنامە » نىڭ تېماتىكىسى ۋەتەننى، مىللىي مۇستەقىللىقنى ئۇلۇغلاش، چەت ئەل تاجاۋۇزىنى

ۋە رۇدابە » ، « بىيجەن ۋە مەنىجە » ، « بەھرام ۋە دىلئارام » ، « خۇسرەۋ ۋە شىرىن » مۇھەببەت داستانلىرى ئالاھىدە ئىشتىياق بىلەن كۈيلەنگەن .

« شاھنامە » ئۆز سەھىپىلىرىدە تۇران خاقانلىقى ، ھىندىستاننىڭ « كەلىلە ۋە دىمنە » ھېكمەت كىتابى ، رۇم ئۆلىمالىرى ھەققىدىمۇ توختالغان .

ئەبۇلقاسىم فىردەۋسى ئۆزىنىڭ « شاھنامە » دەك مىسلىسىز زور ۋە ئاجايىپ ماھارەتلىك ئەسىرى ئارقىلىق ھەقىقەتەن ئۆلمەس بىر قەسىر تىكلىگەن . ئۇ « شاھنامە » نىڭ خاتىمە قىسمىدا مۇنداق يازغانىدى :

« مەن ئەسلا ئۆلمەسمەن ، مەڭگۈ ياشارمەن ،
ئېيتقان ھەر سۆزۈمدە قايتا ياشنارمەن . »

3 . « شاھنامە » نىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى ۋە بەدىئىي ئالاھىدىلىكى

«فىردەۋسى پۈتۈن دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ ، خۇسۇسەن ئەدەبىيات ۋە پەلسەپىۋى ئىدىيىلەرنىڭ تەرەققىياتىغا كاتتا تۆھپە قوشقان . »

— ۋاھىد زاھىدوۋ

« شاھنامە » فىردەۋسى زامانىدا ئۇ ئېرىشكەن بىلىم ۋە تەپەككۇر يۈكسەكلىكىنىڭ نامايەندىسى سۈپىتىدە مەيدانغا كەلگەن . ئۇ ئەينى زامان شىمال ـ جەنۇب ، شەرق ـ غەرب مەدەنىيەتلىرى ئارىلاشمىسى ئاساسىدا روياپقا چىققان بولۇپ ، دۇنياۋى ئەھمىيەتكە ئىگە .

« شاھنامە » دە فىردەۋسى دۇنيا يەزدان (تەڭرى) تەجەللىسى ئاساسىدا يارىتىلغان ئوت ، تۇپراق ، سۇ ۋە ھاۋادىن تەشكىل تاپقان دەپ قارىغان . ئۇ ئىلاھ دەسلەپتە ئوتنى — قۇياشنى ، ئاندىن زېمىننى — تۇپراقنى ، ئاخىرىدا سۇ ۋە ھاۋانى ياراتقان ، قالغان مەدەنلەر ، ئۆسۈملۈك ۋە ھايۋاناتلار مۇشۇ تۆت زات ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەن دەپ قارىغان .

« شاھنامە » دە راتسىئونالىزملىق پىكىر ئېقىمى ئىلگىرى سۈرۈلگەن . فىردەۋسى ئىنساننى « ئاجايىپ كۆركەم مۆجىزە » ، « تەبىئەتنىڭ ئەڭ گۈزەل بوستانى » ، « يەرگە نۇر چاچقۇچى چىراغ » دەپ كۆككە كۆتۈرگەن . فىردەۋسىنىڭ قارىشىچە ئىنسان بىلىش ئىقتىدارى ۋە بىلىم تۈپەيلى باشقا شەيئىلەردىن پەرقلىنىدۇ . ئۇ بىلىم ، ئەقىلنى مەدھىيىلىگەن . ئۇ ئەقىل — ھەقىقەتنىڭ ئۆلچىمى ، يەزدان ياراتقان نەرسىلەر ئىچىدىكى ئەڭ ئېسىل ۋە ئەڭ گۈزىلى ، ئۇ « ئىككى دۇنيادا ئىككى قولۇڭدىن سىنى يېتەكلەپ ۋە قولتۇقلاپ يۈرىدۇ » ، « ئەقىل روھنىڭ كۆزى » ، ئەقىلنى سۇندۇرغان ئازاب چېكىدۇ ، ئۆزىنى سۇندۇرىدۇ دېگەن .

« شاھنامە » گۇمانىستىك ۋە قەھرىمانلىق داستان سۈپىتىدە ئىنساننىڭ يورۇق ئىستىقبالى ، ئىنسانغا ھۆرمەت ، مۇھەببەت ئارزۇلىرى بىلەن تولغان . ئۇ ئالەمدىكى ھەر قانداق ھاكىمىيەتنى ئىنسانغا نىسبەتەن نىسپىي ، ئۆتكۈنچى دەپ قارىغان . ئۇ يورۇقلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇق ، ئادالەتنىڭ زوراۋانلىق ، بىلىمنىڭ نادانلىق ، كەلگۈسىنىڭ رېئاللىق ئۈستىدىكى غەلىبىسىگە ئىشەنگەن .

ئۇ كەيۇمەرس① ئوبرازى ئارقىلىق تۇنجى ئادەم سىيماسىنى تىلغا ئالغان . ئاخرۇمازدا يورۇقلۇق مەشئىلىنى كۆتۈرۈپ زۇلمەت ئىلاھى ئەھرىمەنگە قارشى جەڭ قىلغاندا تۇنجى ئادەم — كەيۇمەرس باش ئىلاھ ئاخرۇمازداغا ھەمكارلىشىپ ئالەمنى يورۇتۇش كۈرىشىگە ئاتلىنىدۇ . بۇ پىكىرنىڭ پەلسەپىۋى قىممىتى ئۆز ـ ئۆزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ .

جەمشىد — شەرق پرومېتېيسى سۈپىتىدە يارىتىلغان ئەپسانىلەشتۈرۈلگەن ئىنسان نامايەندىسىدىن ئىبارەت . ئۇ كىشىلەرگە ھۈنەر ـ سەنئەت ، كىيىنىش ۋە ئەدەبنى ئۆگىتىپ ، ئىنساننىڭ ھاياتىي شەرتلىرى ۋە

---

① « ئاۋېستا » دەستۇرىدا يىما ئەپسانىسى سۆزلەنگەن بولۇپ ، فىردەۋسى شۇ ئاساستا كەيۇمەرس ئوبرازىنى ياراتقان بولۇشى ئېھتىمال .

قارىلاش، باسقۇنچىلىق ئۇرۇشلىرىغا قارشى كۈرەش قىلىشتىن ئىبارەت بولۇپ، فىردەۋسى ئۆزىنىڭ ئىجابىي ۋە سەلبىي قەھرىمانلىرىنى، جەڭنامە ۋە تراگېدىيىلىرىنى، مۇھەببەت ۋە نەپرەت تەسۋىرىنى مۇشۇ تېماتىكىغا بويسۇندۇرغان.

فىردەۋسى زەردۇشت تەلىماتى بويىچە ئالەمنى ئىككى خىل كۈچنىڭ كۈرەش سەھنىسى، تارىخنى ئىككى خىل كۈچنىڭ گۈزەل جەريانى سۈپىتىدە تىلغا ئالغان. ئۇ ياخشىلىق ۋە يورۇقلۇق ئىلاھى ئاخرۇمازدا بىلەن يامانلىق ۋە زۇلمەت مۇئەككىلى ئەھرىمەن دىۋە كۈرىشى ئارقىلىق ياخشىلىق ھامىيلىرى بولغان ئىران پادىشاھلىرى ۋە باتۇرلىرى بىلەن يامانلىق ھامىيلىرى بولغان باسقۇنچى كۈچلەر ئارىسىدىكى جەڭلەرنى تەسۋىرلىگەن.

«شاھنامە» نى تۈزۈلۈشى جەھەتتە ئۈچ قىسىمغا بۆلۈش مۇمكىن. بىرىنچى قىسىمدا ئەپسانىۋى ھېكايىلەر سۆزلەنگەن. بۇ قىسىم تەخمىنەن بەش مىڭ بېيىت ئەتراپىدا بولۇپ، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 3223 ـ يىلدىن 782 ـ يىلغىچە داۋام قىلىدۇ. بۇ قىسىمغا ئاخرۇمازدانىڭ تۇنجى پەيدا قىلىنغان ئادەم بىلەن ئەھرىمەن دىۋىگە قارشى ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرى، ئىككى مۈرىسىدىن ئىككى يىلان چىقىپ تۇرغان ۋە ئۇ ئىككى يىلاننى كۈندە ئىككى يىگىت مېڭىسى بىلەن باقىدىغان زالىم ۋە جاھىل پادىشاھ زەھھاكقا قارشى تۆمۈرچى كاۋە باشچىلىقىدىكى خەلق قوزغىلىڭىنىڭ غەلىبىسى نۇقتىلىق تەسۋىرلەنگەن.

ئىككىنچى قىسىمدا قەھرىمانلىق رىۋايەتلىرى سۆزلەنگەن. بۇ قىسىم تەخمىنەن يىگىرمە سەككىز مىڭ بېيىت ئەتراپىدا بولۇپ، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 782 ـ يىلدىن 50 ـ يىلغىچە داۋام قىلغان. رۇستەم بۇ رىۋايەتلەرنىڭ ئاساسىي قەھرىمانى بولۇپ، ئاق دىللىق، ئەقىللىك ۋە قەھرىمانلىقنى بىرلەشتۈرگەن خەلق قەھرىمانىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە تەسۋىرلەنگەن، رۇستەم «شاھنامە» داستانىدىكى كۆپلىگەن ھېكايىلەردە ئىراننىڭ ئەنئەنىۋى مۇستەقىللىكى ئۈچۈن پىداكارانە كۈرەش قىلغان. بۇ قىسىمدا زالىم پادىشاھ كاۋۇس قامچىلانغان. رۇستەم دۈشمەن قوشۇنلىرىغا سەركەردە بولۇپ مەيدانغا چىققان، ئۆزى كۆرمىگەن ئوغلى سوھراب بىلەن جەڭ قىلىش پەيتىدە زالىم ھۆكۈمران كاۋۇسنىڭ نامەردلىك قىلغانلىقى تەسۋىرلەنگەن.

ئۈچىنچى قىسىمدا شاھلار ھېكايەتلىرى تەسۋىرلەنگەن. بۇ قىسىم تەخمىنەن ئون مىڭ بېيىتتىن ئىبارەت بولۇپ، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 50 ـ يىلدىن مىلادىنىڭ 651 ـ يىلىغىچە سامانىلار سۇلالىسىنىڭ ئەرەبلەر تەرىپىدىن ھالاك قىلىنىشىغىچە داۋام قىلغان. فىردەۋسى سامانىلار شاھلىرىنىڭ تارىخىنى ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ئادالەت، ئەقىل، مۇھەببەت ۋە نەپرەتكە ئالاقىدار بەدىئىي ئوبرازى ۋە شېئىرىي ھېكايىلىرىنى يازغان. بۇ قىسىمدا مازداك قوزغىلىڭىنىڭ رەھبىرى مازداك ئوبرازى خەلق، ئادالەت، ئەقىل ۋە جاسارەت بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ ئىجابىي تەسۋىرلەنگەن.

«شاھنامە» ئۆز مۇقەددىمىسىدىن كېيىن «كەيۇمەرس»، «ھۇشەڭ». «تەھمۇرەس»، «جەمشىد»، «زەھھاك» قىسسىلىرىنى، «زال ۋە رۇدابە» رومانتىك داستانىنى، «سوھراب ۋە سىياۋۇش»، «رۇستەم» ھېكايىلىرىنى، «كەيخۇسرەۋ» پادىشاھلىقى، «بېجەن ۋە مەنىجە» ئىشقى داستانىنى، «ئىسفەندىيار» جاسارىتىنى، «ئىسكەندەر زۇلقەرنەين» داستانىنى، «ئەشكانىيلار پادىشاھلىقى» نى، «سامانىيلار پادىشاھلىقى» نى، «يەزدىگىرد پادىشاھلىقى» نى، «بەھرام گور»، «قوباد پادىشاھلىقى» نى، «ھۇرمۇز پادىشاھلىقى» نى، «خۇسرەۋ پەرۋىز پادىشاھلىقى» ۋە «خۇسرەۋ پەرۋىز ۋە شىرىن» داستانىنى، داستانىنىڭ خاتىمىسىنى، «مەھمۇت غەزنەۋىگە ھەجۋى» نى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

«شاھنامە» ئۆزىنىڭ كەڭ سەھىپىلىرىدە كەيۇمەرس، ھۇشەڭ، تەھمۇرەس، جەمشىد قاتارلىق ئەپسانىۋى پادىشاھلار ئوبرازلىرىنى، سام، نەرىمان، زال، رۇستەم، گېۋ، بېجەن قاتارلىق ئەپسانىۋى قەھرىمانلار ئوبرازلىرىنى، مازداك، نۇشىرۋان، بەھرام گور، خۇسرەۋ پەرۋىزكەبى تارىخىي پېرسوناژلارنى، كۆپلىگەن پەيلاسوپلار، مۇنەججىملەر، ئالىملار، سەركەردىلەر، پىداكار مەردلەر، گۈزەللەر، ھۈنەرۋەنلەر، چوپانلار، دېھقانلار ۋە باشقا ھەر خىل ئىجتىمائىي تەبىقىلەرنىڭ تارىخىي ئوبرازىنى ياراتقان. داستاندا «زال

پەرىددىن تۇغۇلغان كەيخۇسراۋ دادىسى ئىنتىقامىدا نۇرغۇن جەڭ ـ جېدەللەر ئارقىلىق ئەفراسىياپنى ھالاك قىلىدۇ. مۇشۇ قىساس ئىران ـ تۇران جەڭلىرىگە سەۋەب بولىدۇ. «شاھنامە» ئەفراسىياپ يۇرتىنى، بولۇپمۇ خوتەن شەھىرىنى تولىمۇ قەدىرلىگەن ھالدا تەسۋىرلىگەن. ئۇنىڭ ئەفراسىياپ ۋارىسى ئەرجەسپ قىزى مەلىكە مەنىجە بىلەن ئىران باتۇرى بېجەن ئوتتۇرىسىدىكى سەمىمىي مۇھەببەتكە بېغىشلانغان داستانىمۇ خەلقلەر دوستلۇقى روھىدا يېزىلغان.

مەھمۇت قەشقەرى «تۈركىي تىللار دىۋانى» دا ئەفراسىياپنىڭ ئالىپ ئەرتۇڭاخان ئىكەنلىكىنى ئىزاھلاش بىلەن بىللە، ئەفراسىياپ ھەققىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قەشقەر ۋادىسىغا كەڭ تارقالغان پارچىلاردىن مىسال كەلتۈرگەن.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىدا ئەرتۇڭاخاننى تاجىكلارنىڭ ئەفراسىياپ دەيدىغانلىقىنى قەيت قىلىدۇ. «تارىخى تابارى»، ئىبن ئەل ئەسەرنىڭ «تارىخى كامىل»، نارشاھىنىڭ «بۇخارا تارىخ» ناملىق ئەسەرلىرىدە ئەفراسىياپ ھەققىدە توختالغان. فىردەۋسى ئىجادىيتى ئىلھامى بىزگە مەخسۇس «ئالىپ ئەرتۇڭاخان» قىسسىسىنى مەيلى نەسرىي ياكى شېئىرىي ئۇسۇلدا تىكلەشنىڭ مۇمكىنلىكىنى كۆرسەتتى. فىردەۋسىنىڭ ئەفراسىياپ ۋە ئۇنىڭ ۋارىسلىرىنى قاباھەتلىك تەسۋىرلىشى شائىرنىڭ ئىجادىيەت تېماتىكىسى ۋە ئەينى زاماندا ئەرەب باسقۇنچىلىقىغا قارشىلىق بىلدۈرۈش زۆرۈرىيەتلىرىگە بويسۇندۇرۇلغان بولۇپ، بۇ جەھەتتىكى توقۇلمىلارنى قايتا ئىشلەش تامامەن مۇمكىن.

«شاھنامە» شېئىرىي ماھارەتنىڭ كۆپ قىرلىق كۆرگەزمىسىدىن ئىبارەت. ئۇ بەدىئىي كومپوزىتسىيە جەھەتتىن مىسلىسىز كۆپ قىسىملىق شېئىرىي رومان تىزمىسى ئۈلگىسىنى ياراتتى. ئۇنىڭدىكى ئوبرازلار، پېرسوناژلار خاراكتېر تەسۋىرى ئىندىۋىدۇئاللىق بىلەن غايىلىك ـ تىپىكلىكنىڭ بىر گەۋدىسى قىلىنغان. فىردەۋسى تەبىئەت تەسۋىرى ئارقىلىق مۇئەييەن تارىخىي ۋەزىيەت تەسۋىرىنى ۋە چوڭقۇر پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى ئىپادىلەشنىڭ ماھىرى بولغان.

4. «شاھنامە» نىڭ تارىخىي تەسىرى

> «ئەگەر فىردەۋسى شېئىرىي شەكىلدە 〈شاھنامە〉 نى يېزىپ چىقمىغان بولسا،
> بۇ ھېكايىلەر جاپاكەش خەلقىمىز بېشىدا تەكرارلانغان غايەت زور ئۆزگىرىشلەر ئىچىدە،
> ئىز ـ دېرەكسىز يوقالغان بولاتتى.»
>
> ـــ يۈلتى

«شاھنامە» مەيدانغا چىقىشى بىلەن شېئىرىي ئەسەر كەمچىل بولغان پارس ئەدەبىياتىدا غايەت زور زىلزىلە قوزغىدى. ئۇ پارس ئەدەبىياتىغا ھەقىقىي جان ۋە خەزىنە بېغىشلىدى. ھېچقانداق ئەسەر پارس تىلىنى «شاھنامە» دەك گۈزەللەشتۈرۈپ، ئىران خەلقىنى مۇنچە تىرەن تەربىيىلىگەن ئەمەس. ئىراننىڭ كېيىنكى مىڭ يىللىق تارىخىدىكى بارلىق ئىپتىخارلىق سەھىپىلەرگە «شاھنامە» نىڭ، بۇ ئۇلۇغ مەدەنىيەت ۋە ئېتنولوگىيە مەكتىپىنىڭ نۇرانە شولىسى چۈشكەن. فىردەۋسى مۇنداق دېگەنىدى:

«ئوتتۇز يىل قەھرىمدىن شۇ بولدى بىنا،
ئىراننى قۇتقۇزدۇم پارس تىلىدا.»

«شاھنامە» 1223 ـ يىلى ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلىندى. 11 ـ ئەسىردە ئەسەدى تۇسى «شاھنامە» تەسىرىدە پارسچە «كەرشەسپ نامە» داستانىنى يازدى. ناسىر خۇسرەۋ ئۆزىنىڭ «سائادەتنامە»، «سەپەرنامە» ۋە «دىۋان» لىرىدا «شاھنامە» ئىلھاملىرىنى ئىپادىلىدى. نىزامى گەنجۇۋى تۇسقا كېلىپ فىردەۋسىنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلىپ، ئاندىن ئۆزىنىڭ «بەنج گەنج» (بەش خەزىنە) ناملىق «خەمسە» سىنى يېزىشقا كىرىشتى. ئۇ «خۇسرەۋ ۋە شېرىن»، «يەتتە گۈزەل»، «ئىسكەندەرنامە» داستانلىرىنىڭ ئاساسىي سۇژېتىنى «شاھنامە» دىن ئالدى.

كائىناتتىكى ئورنىنىڭ دەسلەپكى ئۈلگىسىنى كۆرسىتىدۇ .

رۇستەم — « شاھنامە » دىكى خەلق قەھرىمانلىرىنىڭ شاھ ئوبرازى . زامانلار ئۆتىدۇ ، رۇستەم خەلق بىلەن بىللە ياشاۋېرىدۇ . ئۇ تاكى پەشەڭ ، ئەشكىرسلار ، دىۋە جادۇگەر ، ئەجدىھا قاتارلىقلارغا قارشى كۆرەشتىن ، تۇران شاھلىرى ئەفراسىياپ ، ئەرجەسپلەرگە قارشى كۈرەشتىن ئەرەبلەر ئىستېلاسىغا قارشى كۈرەشكىچە ياشايدۇ . ئۇ فىردەۋسى قەلىمىدە ئىران مۇستەقىللىقى ۋە ئېتنىك ئەنئەنىسىنىڭ خەلق قەھرىمانى سىيماسىدىكى نامايەندىسىدىن ئىبارەت بولغان .

كاۋە ۋە مازداك ئوبرازلىرى ئارقىلىق فىردەۋسى ئۆز ۋەتەنپەرۋەرلىك قاراشلىرىنىڭ خەلقپەرۋەرلىك ، ئادالەتپەرۋەرلىك ئاساسلىرىنى گەۋدىلەندۈرگەن . مەلۇمكى ، مازداك ئەرەب ئىمپېرىيىسىنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن ئىران خەلق قوزغىلىڭى — باراۋەرلىك ۋە ئادالەت شوئارىنى كۆتۈرۈپ چىققان مازداك كوممۇنىزمىنىڭ داھىيسى ئىدى . مازداك ھەرىكىتى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ئۇيغۇر خەلقلىرىگىمۇ كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن . ئى . س . برانىسكىي مۇنداق دەيدۇ : « مانى دىنى قۇدرەتلىك ئۇيغۇر دۆلىتىگە تارقىلىپ ، مازداك قوزغىلىڭىغا ئاۋاز قوشتى . ئۇ تەڭ تەقسىماتچىلىق تۇغىنى ئېگىز كۆتۈردى . شۈبھىسىزكى ، بۇ تۈركىي خەلقلەرنىڭ فارابى ۋەتىنىدىكى ئىجتىمائىي ئۇتوپىيىسىنىڭ شەكىللىنىشىگە تەسىر كۆرسەتكەن »①. فىردەۋسى ئۆز ئېپوپېيىسىدە ئادالەتلىك پادىشاھ ئارزۇسى ، دۆلەتنى مەركەزلەشتۈرۈش غايىسى ۋە بىر قاتار سىياسىي ، ئىجتىمائىي ، ئەخلاقىي ، ئېستېتىك قاراشلارنى گەۋدىلەندۈرۈپ ئالەمشۇمۇل شاھ ئەسەرنىڭ ھاياتىي نېگىزىنى — ئىلغار ئالەمشۇمۇل تارىخىي ئىدىيىنى ئىپادىلىدى . بۇنىڭسىز « شاھنامە » ياراتقان ئۆلمەس تارىخىي تەسىرنى قىياس قىلىش مۇمكىن ئەمەس .

« شاھنامە » خەلقلەر دوستلۇقىنى كۈيلىگەن داستان بولۇپ ، ئۇ جاھان مەسىلىلىرى ، دۆلەت ۋە مىللەتلەر مۇناسىۋىتى مەسىلىسىنى راتسىئونالىزم ، ئىنسانپەرۋەرلىك ئاساسىدا ئاقىلانە ۋە دوستانە ھەل قىلىشنى تەرغىب قىلغان . ئۇنىڭدا تۇران بىلەن ئىران ئوتتۇرىسىدىكى جەڭلەر ، ئىسكەندەرنىڭ ئىراننى ئىستېلا قىلىشى ، ئەرەب باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەش ئەنە شۇ روھتا بىر تەرەپ قىلىنغان . فىردەۋسى ئىسكەندەرنىڭ ئۆلۈمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئارىستوتېل باشچىلىقىدىكى پەيلاسوپلارنىڭ تاۋۇت يېنىدىكى نىدالىرىنى تىلغا ئېلىپ ، ئۇلار ئاغزىدىن ئىسكەندەرگە ئىككى خىل باھا بەرگەن . ئۇنىڭ ئۈلگىلىرى مۇنداق :

« بىرى دەر : ئەي ئايدىن ، قۇياشتىن ئارتۇق ،
نېچۈن بۇگۈن گۈزەل دىدارىڭ تۇتۇق ؟

....

بىرى دەر : تۈنگە ئۆزگەردى كۈنۈڭ ،
سۆزلەيمەن دېسەڭمۇ چىقمايدۇ ئۈنۈڭ .
كىمكى كۆرگەن بولسا تاجۇ تەختىڭنى ،
ئارزۇ قىلماس شاھلىق بەختىڭنى ،
ساڭمۇ ئۇ ۋاپا قىلمىدى دېمەك ،
سەلتەنەت دەرىخىن تىكمەك نە كېرەك ؟ »

« شاھنامە » ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي خەلقلەرنىڭ قەدىمكى قەھرىمانى ئالىپ ئەرتۇڭاخان — ئەفراسىياپ ، ئۇنىڭ ئوغۇل - قىزلىرى ۋە ھاكىمىيەت ۋارىسلىرى توغرىسىدا قىممەتلىك مەنبە سۈپىتىدىمۇ دىققەتكە سازاۋەر . فىردەۋسى بۇ ھەقتىكى مەنبەلەرنى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ئىران مەنبەلىرىدىن توپلىغان بولۇپ ، بۇ ھەتتا « ئاۋېستا » دەستۇرىدىمۇ تىلغا ئېلىنغان . « ئاۋېستادا » ئەفراسىياپ — خەرەنەسويان نامىدا ، سىياۋۇش — سىياۋېرشان نامىدا ، كەيخۇسرەۋ — كەۋاخەئاسراۋ نامىدا تىلغا ئېلىنغان . ئىران شاھزادىسى سىياۋۇشقا ئۆز قىزى فەرىدىنى بەرگەن ئەفراسىياپ كېيىن سىياۋۇشنى گۇمان بىلەن ئۆلتۈرىدۇ .

① برانىسكىي : « تاجىك مەدەنىيىتى تەتقىقاتى » ، موسكۋا ، 1977 - يىل رۇسچە نەشرى ، 272 - بەت .

مۇندەرىجە

ئەقىل ۋەسفىدە بىرنەچچە تەرىپ 1
كەيۇمەرس 2
هۇشەڭ 5
تەهمۇرەس 7
جەمشىد 9
زەههاك 15
زال ۋە رۇدابە قىسسىسى 31
كەيكاۋۇس 83
رۇستەمنىڭ يەتتە سەرگۈزەشتى 91
سوهراب 111
سىياۋۇش قىسسىسى 152
كەيخۇسرەۋ 209
بىجەن ۋە مەنىجە داستانى 257
ئىسفەندىيارنىڭ يەتتە جاسارىتى 295
ئىسكەندەر پادىشاھلىقى 316
ئەشكانىيلار پادىشاھلىقى 338
ساسانىيلار پادىشاھلىقى 358
يەزدىگىرد پادىشاھلىقى 376
بەھرام گور پادىشاھلىقى 395
خۇسرەۋ پەرۋىز ۋە شىرىن داستانى 464
« شاھنامە » نىڭ خاتىمىسى 474
مەھمۇد غەزنەۋىگە ھەجۋى 475
لۇغەت 476

بىرۇنى « شاھنامە » تونۇغرۇلۇق ھۆرمەت بىلەن توختالغانىدى . خۇسرەۋ دىھلەۋىنىڭ « خەمسە » سىدىكى « خۇسرەۋ ۋە شىرىن » ، « مەشت بېھىش » (سەككىز جەننەت) ، « ئائىنەئى ئىسكەندەر » داستانلىرىمۇ « شاھنامە » دە ئاساس سېلىنغان ھېكايەتكە تايانغانىدى .

ئەلىشىر نەۋائىي فىردەۋسىنى « ئۇستازى پەن » دەپ ناھايىتى ئۇلۇغلىغان . ئۇ ئۆزى يازغان تۈنجى تۈركى « خەمسە » دىكى « پەرھاد ۋە شىرىن » ، « ھەبى سەييار » (يەتتە سەييارە) ، « سەددى ئىسكەندەر » داستانلىرىدا قايتا « شاھنامە » گە مۇراجىئەت قىلغان .

گېيوتى بىلەن ھېنرىخ ھېينى فىردەۋسىگە يۇقىرى باھا بەرگەن . چېرنىشېۋسكىي « رومانچىلىق ئىچىدىكى رومانچىلىق » ناملىق ماقالىسىدە فىردەۋسىنى مالتون ، شېكسپىر ، بوككاكو ، دانتى قاتارلىقلار بىلەن بىللە بىرىنچى تۈركۈمدىكى شائىرلار دەپ تىلغا ئالغان .

« شاھنامە » نىڭ مۇكەممەل نۇسخىسىنى ئىشلەتكۈزۈش گەرچە ئۇلۇغ بېكنىڭ ئارزۇسى بولسىمۇ ، بۇ ئۇنىڭ ئىنىسى بايسۇنقۇر زامانىدا ئاندىن رويابقا چىققان . نەۋائىينىڭ ئۇنىڭ پارسچە ئىشلەنگەن شۇ نۇسخىسىدىن پايدىلانغانلىقى ئېھتىمال .

« شاھنامە » نىڭ ئۇيغۇر تەلەپپۇزىدىكى تۈركى نۇسخىسى 1682 ـ يىلى موللا خامۇش يەركەندى تەرىپىدىن « شاھنامەئى تۈركى » دېگەن نامدا نەسرىي ژانىردا ئىشلەنگەن . كېيىنچە موللا نادىر مۇھەممەت بۇخارى ئۇنى ئۆزبېك تەلەپپۇزىدىكى تۈركى نەسرىي نۇسخا قىلىپ تەرجىمە قىلغان . ھازىر موللاخامۇش يەركەندى تەرجىمە قىلغان نۇسخىسى كەڭ تارقالغانلىقى مەلۇم بولدى .

يېقىنقى يىللاردا (1975 ــ 1977 ـ يىللىرى) « شاھنامە » نىڭ ئۆزبېكچە شېئىرىي نۇسخىسى نەشر قىلىنغان . بۇ نۇسخا تېھران ، موسكۋا ، تاجىكستان پەنلەر ئاكادېمىيىسى تەييارلىغان نۇسخىلار ئاساسىدا ئىشلەنگەن .

« شاھنامە » رۇسچە ۋە باشقا ياۋروپا تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان . ئۇنىڭ « رۇستەم ۋە سوھراب » داستانى 1964 ـ يىلى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان . ئۇنىڭ خەنزۇچە ئۇلگىلىك نۇسخىسى ئىشلىنىش ئالدىدا تۇرماقتا .

« شاھنامە » مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرگەن كىتاب . « شاھنامە » بىزگە ئىنسانىيەتنىڭ ئۇلۇغۋار ، ئۆلمەس ئىدىيىلىرىدىنمۇ قۇدرەتلىك نەرسىنىڭ يوقلۇقىنى كۆرسەتتى . ئۆتكەن نەچچە ئەسىر مابەينىدە تارىخ ئالماشتى ، ئىنسان ئەۋلادلىرى ئالماشتى . خانلىق ، سۇلتانلىق ، پادىشاھلىق قەسىرلىرى تۇپراققا ئايلاندى . بىراق فىردەۋسى تەپەككۇرىدا يۇغۇرۇلغان بۇ ئۇلۇغۋار ئەسەر يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تېخىمۇ تەنتەنە قىلماقتا . تارىخ فىردەۋسىنىڭ ئۇنىڭ « شاھنامە » داستانىدا كۈيلەنگەن ھەممە شاھىنشاھلاردىنمۇ ، جۈملىدىن بىر زامان ئۆز دەبدەبىسىگە مەپتۇن بولۇپ يۈرگەن سەركەردە مەھمۇت غەزنەۋىدىنمۇ مىسلىسىز ئۇلۇغلۇقىنى ئىسپاتلىدى . دەرھەقىقەت ئۇ تەپەككۇر ئەدەبىياتىدىكى رۇستەم ئىدى .

ئەقىل ۋەسفىدە بىرنەچچە تەرىپ

بۈگۈن سۆزنى ئەڭ ئاۋۋال ئەي دانىشمەن ،
باشلايلى ئەقىلنى ماختاشلار بىلەن .
ئەقىل توغرىسىدا نېمە بىلسەڭ دەۋەر ،
قىزىققانغا بولما ئانچە مۇنتەزىر .
خۇدا نېمەتلىرى شاھىدۇر ئىدراك ،
ئەقىلنى تەرىپلەر ھەممە دىلى پاك .
ئەقىل بىر تىرىك جان ، بىلمەيدۇ زاۋال ،
ئەقىل تۇرمۇش تەكتى ، بۇنى يادلىۋال .
ئەقىل يول كۆرسىتىپ ، دىلنى قىلار شاد ،
ھەر ئىككى ئالەمدە ئەقىللىك ئاۋات .
ئەقىلدىن غەمكىنلىك ، شادلىق ، ئۆكتەملىك ،
ئەقىلدىن بارلىقۇ يوقلىقۇ كەملىك .
ئەگەر ئەقلى خىرە بولسا ھەر ئىنسان ،
شادلىققا ئېرىشەلمەس ئۇ ھېچبىر زامان .
سۆزىدىن دانالار ئالغۇچى ئىبرەت
ئاقىل كىشى قىلار شۇنداق نەسىھەت :
« ئەقىلنى رەھنەما قىلمىسا كىشى ،
دىلىن ئۆرتەر ئۇنىڭ قىلغان ھەر ئىشى .
ھوشيارلار دىۋانە دېيىشەر ئۇنى ،
يېقىنى بىگانە دېيىشەر ئۇنى .
ئەقىل ئۇلۇغلۇققا ئېتىدۇ پەيۋەند ،
ئەقىلسىزنىڭ دائىم پۇت ـ قوللىرى بەند .
ئەقىل دىل كۆزىدۇر قەدرىگە يەتسەڭ ،
ياخشىمەس جاھاندىن كور ئۆتۈپ كەتسەڭ .
ئەقىلدۇر يارالمىشلار شاھى سۇلتانى ،
ئەقىلدۇر ئەسلىدە يۈرەك پاسبانى .
سېنىڭ پاسبانىڭ كۆز ، قۇلاق ، زەبان ،
كېلىدۇ شۇلاردىن ياخشىيۇ يامان .
ئەقىل بىرلە دىلنى تەرىپ قىلغاي كىم ؟
ئەگەر مەن تەرىپ ئەتسەم قۇلاق سالار كىم ؟
ھەكىملەر بولمىسا سۆزىدىن نېم پايدا ؟
جاھان ئاساسىنى ئىزدەپ كۆر ، قايدا ؟
جاھاننى ياراتقان ئالىي زات ئىنسان ،
ساڭا مەلۇم ھەممە ئاشكارۇ پىنھان .
ھەمىشە ئەقلىڭنى رەھنەما ئەتكىن ،
نالايىق ئىشلاردىن يىراقراق كەتكىن .
يول ئىزدە دانالار سۆزلىرى تامان ،
دانا سۆزىن تەكرار قىلىپ كەز جاھان .
ھەرقانداق ئىلىمدىن ئاڭلىساڭ بىر سۆز ،
ئۇنى تىنماي ئۆگەن كېچەيۇ كۈندۈز .
ئىلىمدىن بىر شولا دىلغا چۈشكەن ئان ،
شۇندا بىلسەنكى ، ئىلىم بىپايان . »

بۇ قۇرلاردىن كېيىن شائىر دۇنيانىڭ يارىتىلىشى ھەققىدە سۆزلەيدۇ . ئۇنىڭ پىكرىچە ، ئالدى بىلەن تۆت ئۇنسۇر — ئوت ، سۇ ، ھاۋا ، تۇپراق يارىتىلغان ، ئاندىن ئۇسۇملۇكلەر ، ھايۋانلار ، ئاخىردا ئەڭ ئالىي زات — ئىنسان يارىتىلغان .

ئاخىرىدا شائىر « شاھنامە » كىتابىنى تۈزۈش ۋە ئۆزىدىن ئاۋۋال شاھنامە يازغانلار (جۈملىدىن شائىر دەقىقى) ھەققىدە مەلۇمات بېرىدۇ .

شائىر شۇ زامان ئەنئەنىلىرىدىن كۆرە سۇلتان مەھمۇدقا مەدھىيە ئوقۇشنى چوڭ بىلگەن . ئۇ داستاننى قەدىمىي ئەپسانىۋى شاھ كەيۇمەرستىن باشلايدۇ.

ئۇچىنىدا بارىس تېرىسى ، شىرقامەت ،
تېخى ساۋۇت كىيىش ئەمەستى ئادەت .
چىقتى دىۋە بىلەن ئېلىشىشقا ئۇ ،
قوشۇنلار كېلىشمەكتە ئىدى روبىرو .
ساۋۇتسىز تاشلاندى جەڭگە سىيامەك ،
دىۋىگە يەككە چىقتى ئۇ شىر يۈرەك .
شاھزادىگە چاڭگال سالدى ئەھرىمەن ،
مىجىلدى ، ئېزىلدى گۈلدەك بۇ بەدەن .
يەرگە ئۇرۇپ بېشىن خاك قىلدى ، خاك ،
كاچات سېلىپ ، قىلدى دىل باغرىنى چاك .
دىۋە قولىدا ھالاك بولدى سىيامەك ،
باشپاناھسىز قالدى چېرىك ، بولدى ھالاك .
ئوغلى ئۆلۈمىدىن خەۋەر تېپىپ شاھ ،
شادىمان جاھاننى قاپلىدى ئاھ .
زارلاپ تەختتىن چۈشتى ئاتا بىچارە ،
تاتىلاپ تېنىنى ، قىلىپ مىڭ پارە .
يۈزلىرى قىپقىزىل قان ، قەلبىدە ماتەم ،
شادلىقى ئورنىنى باستى ھەسرەت ـ غەم .
قوشۇننى ئېيتقۇسىز خار ـ زار قاپلىدى ،
ھەممە دىل ماتەمدە ، مىڭ ـ مىڭ دادلىدى .
قوشۇن قايتتى زارۇزار يىغلاپ ،

پادىشاھ ھۇزۇرىغا يەتمەكنى ئويلاپ .
ئاسماندەك كۆك لىباس كىيگەن ھەممىسى ،
كۆزلىرىدە قانلىق ياش ، ياڭرار ىىداسى .
چەرەندە ـ پەرەندە بولۇشۇپ توپ ـ توپ ،
ئەتراپىنى بىر ئېلىپ كەلدى توۋلىشىپ .
جىمى ئادەم تۇتتى ماتەم ، دىلدا دەرد ،
كەيشاھ دەرگاھىدىن كۆتۈرۈلدى گەرد .
بىر يىل ماتەم تۇتتى دەردتە پادىشاھ ،
ئادالەت خەۋىرىنى ئەۋەتتى ئىلاھ .
سۆزنى ئېلىپ كەلدى شېرىن سۆز سۇرۇش ،
دېدى : « تىنچلان ئەمدى ، يىغىپ ئەسۇھوش .
قوشۇن يىغىپ ، قۇلاق سال بۇ پەرمانغا ،
ئۇلارنىڭ كۈلىنى سورى ئاسمانغا .
بەتنىيەت دىۋىنى بۇ يەردىن قوغلا ،
ئوتقا چېچىپ سەن سۇ ، ئۆچمەنلىكنى تاشلا .»
ئۇلۇغ كەي قول سوزۇپ كۆك ئۈزرە تامان .
دەيتتى يوقالسۇن كىم بولسا يامان .
شۈكۈر قىپ تەڭگەندە سەجدىگە بېشى ،
كۆزىدىن تۆكۈلدى ئەلەملىك يېشى .
كېچە ـ كۈندۈز تاپماي ئارامۇ ئۇيقۇ ،
سىيامەك قىساسى ئۈچۈن چاپتى ئۇ .

ھۇشەڭ بىلەن كەيۇمەرسىنىڭ قارا دىۋىگە قارشى يۈرۈش قىلغانلىقى

سىيامەكنىڭ يالغۇز ئوغلى بار ئىدى ،
بوۋىسى قېشىدا ئىشقا يار ئىدى .
ھۇشەڭ دەپ ئاتىلاتتى ئۇ ئوغلان ،
ئەقلۇھوش ئاڭا يار ، بەكمۇ بىلىمدان .
بوۋىغا ئوغلىدىن بولۇپ يادىكار ،
بوۋا قولىدا ئۆسەر گۈل رۇخسار .
ئوغلى ئورنىن باسقان يىگىتتىن بوۋا
بىردەم كۆزىن ئۈزمەس ، قىلار جان پىدا .
دىلىغا پۈكۈپ ئىنتىقام ئالماقنى ،
چاقىرتتى قېشىغا ھۇشەڭ يىگىتنى .
ئۆتكەن ئىشنىڭ ھەممىسنى دېدى ئاڭا ،
ئەمدى يوق ئىدى سەۋر قىلماققا .
دېدى : « توپلاپ لەشكەر ، يۈرۈش قىلمىقىم ،
جاھانغا غۇلغۇلا قىلماق نىيىتىم .
ئۆزۈڭ بول ئۇلارغا ئەمدى سەردار ـ باش ،

مەن قېرى ۋە لېكىن سەن بەختىيار ياش . »
يىغىلدى پەرىيۇ يولۋاس ، پەرەندە ،
ئارسلان ، قاپلانۇ شىرۇ چەرەندە .
ھەممە يولغا چۈشتى بولۇپ ئالامان ،
بۇنداق سىپاھدارنى كۆرمىگەن جاھان .
لەشكەر كەينىدە كەيۇمەرس پادىشاھ ،
نەۋرىسى ئالدىدا ، ئوتتىدا سىپاھ .
كۆتۈرۈپ چاڭ ـ توزان توپا يول بويى ،
قارا دىۋە كېلەتتى قورقۇشتا دىلى .
ھايۋانلار نەرىدىن شاھنىڭ ئالدىدا ،
دىۋە بوشىشىپ قالدى ئاخىردا .
لەشكەرلەر بىر ـ بىرىگە ئۇرۇش باشلىدى ،
ھۇشەڭ دىۋىلەرگە خىرىس باشلىدى .
پەشۋا ئۇردى دىۋىگە مىسلى شىر ھۇشەڭ ،
قارا دىۋىگە شۇدەم جاھان بولدى ھاڭ .

كەيۇمەرس

نەقىل باشلاپ دېدى سۆزمەن بىر دېھقان :
جاھان تاجىن ئاۋۋال كىيگەن قاي ئىنسان ؟
ئەڭ ئاۋۋال شاھ تاجىن كىيگەن كىشى كىم ؟
تارىخىن ئەسلەلمەس بىرەرمۇ ھەكىم .
ئاتا سۆزىن تەكرار ئېيتىدۇ ئوغۇل ،
بوۋىدىن ئاتىغا قالىدۇ نەقىل .
ئۇلۇغلۇق ئەڭ ئاۋۋال كىمگە بولدى يار ؟
كىم بولدى بۇنىڭدەك نامغا سازاۋەر ؟
قەدىم نامەلەرنى ئوقۇغان دانا ،
باتۇرلۇق قىسسەسىن قىلۇر ئاشكارا .
دېدى : « ئادەت بارمىش شاھىنشاھلىقتا ،
كەيۇمەرس دېگەن شاھنى چوڭ سانىماققا . »
ھەمەل دەۋرى ، ئىسسىپ كۈن ــ ئاپتاپ ،
جاھان يورۇپ ئاقتى سۇ ئويناپ .
ئاسمان چېھرى خۇش كۈلكىگە تولدى ،
يەر يۈزى ياشىرىپ ، چېچەكلەر كۈلدى .
كەيۇمەرسكە جاھان شاھلىق بۇيرۇدى ،
دەسلەپ تۇرار يېرىن تاغ ئارا قۇردى .
تەختۇ بەختىنى تېپىپ تاغلاردىن ،
يولۋاس تېرىسىدىن كىيدى شاھلىق تون .
ئۇ باشلاپ ئىنسانىنى قىلدى پەرۋەرىش ،
ياخشىلاندى كىيىم ــ كېچەك ، يەپ ــ ئىچىش .
ئوتتۇز يىل ئالەمدە شاھلىق قىلدى ئۇ ،
نۇر چېچىپ ، قۇياشۇ ماھلىق قىلدى ئۇ .
قانچىلىك جانلىق بار ئالەمدە ، بارى
پاناھ ئىزدەپ كېلەر كەيۇمەرسنىڭ ئېرى .
ئادەملەر ئېگىلىپ سۆيەر تەختىنى ،
ھەممىسى شۇ تەختتىن تاپار بەختىنى .
سەجدىگە ئېگىلەر ھەممىنىڭ بېشى ،
چۈنكى تەخت ئۆزرە بەخت قۇياشى .
بىر ئوغلى بار ئىدى چىرايلىق يۈزى ،
ھۈنەردە ، ئەقىلدە ئاتىسىنىڭ ئۆزى ،
سائادەتمەن ئىسمى سىيامەك ئىدى ،
كەيۇمەرس كۆز قارىسى شۇ گۆدەك ئىدى .
دۇنيادا شادلىقى شۇنىڭ دىدارى ،
دۇنيادىن تاپقىنى ، مېۋىسى ، بارى .
ئوغلىنىڭ مېھرىدە كۆيۈپ ــ پىشاتتى ،
جۇدالىقنى ئويلاپ ياشلار تۆكەتتى .
قاتار ــ قاتار يىللار ئۆتەر باشلىدى ،
شەھرىيار دۆلىتى گۈللەپ ياشنىدى .
دۇنيادا يوق ئىدى ئاڭا بىر دۈشمەن ،
ئەمما پىنھان ئىدى دىۋە ئەھرەمەن.
ئەھرەمەن دىلىدا پايانسىز ھەسەت ،
يامانلىقتا ئاستا كۆتۈرەتتى قەد .
بۆرە بالىسىدەك ئوغلى بار ئىدى ،
ۋەھشىلىك يىرتقۇچلۇق ئاڭا يار ئىدى .
قوشۇن توپلاپ يۈرۈش باشلىدى ،
كەيشاھقا خىرىس قىپ ئۇرۇش باشلىدى .
قارىسا سىيامەك ، شاھ ھەم بەختىيار ،
بىلىندى دۇنيا شۇئان دىۋىلەرگە تار .
كىم كۆرسە دەردىنى سۆزلەيتتى راسا ،
قاپلاندى بار ئالەم بۇ شۇم ئاۋازغا .
ۋە لېكىن كەيۇمەرس ، سائادەتلىك شاھ ،
بۇنداق بەتنىيەتتىن ئەمەستى ئاگاھ .
شۇندا يېتىپ كەلدى پەرىشتە سۇرۇش ،
پەرى سۈرىتىدە بەكمۇ ئالدىراش ،
كەيۇمەرسكە تۆكۈۋەتتى بار سۆزىنى ،
چىلبۆرىدەك ئاشكارىلىدى بەتنىيىتىنى .

سىيامەكنىڭ دىۋە قولىدا ھالاك بولغانلىقى

ناپاك دىۋە تەرەپتىن سىيامەك تامان
بۇ مۇدھىش ئاۋازلار ئاڭلانغان ھامان ،
شاھزادىنىڭ دىلى غەزەپكە تولدى ،
قوشۇن يىغىپ جەڭگە ئاتلانماق بولدى .

ھۇشەڭ

(قىرىق يىل پادىشاھ بولغان)

جاھاندار ئۇل ھۇشەڭ ئادالەتپاناھ ،
بوۋىسى ئورنىغا بولدى پادىشاھ .
بۇ پەلەك بېشىدىن ئايلاندى قىرىق يىل ،
دىتقا تولدى بېشى ، ئادالەتكە دىل .
ئۇلۇغۋار تەختىگە ئولتۇرغان ھامان ،
شۇنداق سۆزنى ئېيتتى ئۇ ساھىبقىران :
« يەتتە ئىقلىمغا مەن بولدۇم پادىشاھ ،
ھەرجايدا غەلىبە ماڭا رەھنەما .
يەزدان قوللىسا ، يار بولسا زەپەر ،
ئادالەت ، ھىممەتكە باغلىدىم كەمەر ! »
ئاۋات بولدى دۇنيا باشتىن ئاياغ ،
ھەقۇ ئادالەتكە تولدى ھەممە ياق .
بىر گۆھەر كىرگۈزدى قولغا ئۇ باشتىن :
ئىلىم بىلەن ئايرىدى تۆمۈرنى تاشتىن .
روناق تاپماقتا بولدى بىر گۆھەر ،
قارا تاشتىن چىققان پارقىراق تۆمۈر .
راۋاج قىلغاچقا تۆمۈرچىلىكنى شاھ ،
ياسالدى پالتا ، ھەرە ، قورال ــ ياراغ .
دەريا سۈيىنى چۆلگە چىقاردى ،
چۆللەرنى تىلغاپ ئېرىقلار قازدى .
ئېرىقلارغا يوللاپ ئابى كەۋسەرنى ،
ئاسان قىلدى ئىنسان جاپاسىنى .
ئاۋامنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىماق ئۈچۈن ،
تېرىشقا ، يىغىشقا ئۆگەتتى پۈتۈن .
ھەركىم تېرىپ تاپار ئۆز نېنىنى ،
كۆچمەنچىلىك ئەمدى قىينىماس جېنىنى .
بۇرۇن بۇ ئىشلار ئەمەستى ئادەت ،
ياۋا مېۋىلەردىن باشقا يوق نېمەت .
كىشىلەر ھەمىشە يۇرەتتى ئاچ ــ توق ،
بىر تېرىدىن باشقا يېپىنچىسى يوق .
بوۋىسىدەك ئىدى دىن ۋە ئادىتى ،
تەڭرىگە تايانماق چىن سائادىتى .
يوق ئىدى ، شۇڭغىچە ئاتەشى خۇبرەڭ ،
ئىرانلىق مېھرابى ئىدى ئاددىي ساڭ .
چىقاردى تاشتىن ئۇ ئاتەشۇ جۇلا ،
تارالدى جاھانغا يورۇقلۇق ــ شولا .

سەدە بايرىمىغا ئاساس سېلىنغانلىقى

پادىشاھ بىر گۇرۇھ ئادەملەر بىلەن
تاغ تامان باراتتى ، شۇ چاغ تۇساتتىن
بىر نەرسە دۇچ كەلدى ، ئۇزۇن بەك غايەت ،
گەۋدىسى بەك ھەيۋەت ، قارا كاساپەت .
ئىككى كۆزى يانار ، ئىككىسىلا قان ،
ئاغزىدىن چىققان ئوت قاراڭغۇ جاھان .
ئۇنىڭغا بىر بېقىپ ھۇشەڭ شىر يۈرەك ،
چىقتى زور تاش ئېلىپ ، گوياكى شىردەك .
ھەيۋەتلىك كۈچ بىلەن ئاتتى ئۇ تاشنى ،
ئەجدىھا قاچتى سۆرەپ لاشىنى .
قىيا تاشقا تەگدى ئاتقان تاش ئۇدۇل ،
زەربىدىن بولدى شۇئان تاشمۇ چۇل ــ چۇل .
تاشلار ئارىسىدىن چىققاندا ئۇچقۇن ،
ئۇچقۇندىن ھەتتا تاش قىپقىزىل يالقۇن .
ئەجدىھا ئۆلمىدىيۇ ئەمما ئوت سىرىنى
بىلىۋالدى ھۇشەڭ شۇ چاغدا بىردىن .
ئەمدى بىلدى تاشقا ئۇرۇلسا تۆمۈر ،
چاقنايدىكەن بۇندىنمۇ ئاتەشۇ نۇر .
جاھاندار يەزدانغا ئېيتىپ ئاپىرىن ،
شۈكرانە سەجدىگە ئېگىپ قامىتىن :
« بۇ ئوت ئەمەس ، ــ دېدى ، ــ تەڭرى ھەدىيىسى ،
ئەمدى ئاڭا بولسۇن قەلب سەجدىسى ! »
شۇندىن بۇيان ئاتەش قىبلىگاھ بولدى ،
شولىسىدىن دىلغا يورۇقلۇق تولدى .

باشتىن ئاياغقىچە تېرىسىنى شىلدى،
بېشىنى كېسىپ يەرگە يەكسان قىلدى.
چەيلىدى تۇپراققا كىيىملىرىنى،
تاشلىدى يىراققا ئىپلاس بېشىنى.
ئورۇندىغاچ ئۇ ھەممە ئىنتىقام،
كەيۇمەرس ئۆمىدى تۈگىدى تامام.

ئۇ كەتتى جاھاننى تاشلاپ ئىگىسىز،
جاھان ئىشى ئۆتەر ئەسلى شۇ تەرىز.
ئالدامچى دۇنيانى يىغىپ پادىشاھ،
پايدا كۆتتى، ئەمما قىلمىدى ۋاپا.
باشتىن ئاياغ ئەپسانىدۇر دۇنيا،
ياخشىيۇ يامانۇ بىر مەزگىللىكلا.

تەھمۇرەس

(دۆبەند پادىشاھلىقى ئوتتۇز يىل داۋاملاشقان)

بىر ئوغلى بار ئىدى ئاقىل ، خىرادمەند ،
دەپ ئاتايتتى ئۇنى تەھمۇرەس دۆبەند .
ئاتىسى تەختىگە چىقتى ياش ئوغۇل ،
بەل باغلاپ ، شاھلىقتا تۇردى ئوتتۇز يىل .
يىغىلدى لەشكەرلەر ، سەركە باشلىدى ،
مەزمۇنلۇق ھەم گۈزەل سۆزلەر باشلىدى :
دېدىكىم : « بۇ تەختۇ ، بۇ بەختۇ ، بۇ شاھ ،
ماڭا يارىشاركەن گۈرزىيۇ كۇلاھ .
يامانلىقتىن تازىلاي جاھاننى پۈتكۈل ،
دەرگاھىم ، بېزىتەي ياۋنى قىلىپ قول .
دۆبلەر قولىنى ئېتەيكى ناكا ،
جاھانغا مەن ئۆزۈم بولۇپ رەھنەما .
جاھاندا پايدىلىق كۆپ نېمىلەر بار ،
سىرىنى ئېچىپ ئۇنىڭ ، قىلاي ئاشكار . »
خەلققە ئۆگەتتى قوي يۇڭىنى ئېلىپ ،
ئۇنى ئېگىرىشنى ئۇرچۇققا سېلىپ .
ئۆگەتتى ئېگىرىش ، توقۇشنىمۇ ھەم ،
يۇڭدىن توقۇماقچى ماتايۇ گىلەم .
تېز ماڭار جانىۋار بولسا بېقىشنى ،
ئارپا ، سۇلۇ يىغىپ قىش ئۆتكۈزۈشنى .
ھايۋان مىجەزىنى ئۆگىنىپ ئاۋۋال ،
كۈچۈك ۋە مۈشۈكنى ئاجراتتى دەرھال .
تاغۇ دەشتتىن ئىزدەپ ئىلكىگە ئالدى ،
توپىدىن ئاجرىتىپ يولىغا سالدى .
قۇشلاردىن قايسى ياخشى ، ئىشقا ساز ،
لاچىنۇ قارچىغا ، بۈركۈت ياكى غاز ؟
تۇتۇپ كېلىپ ، ساۋاق بەردى سۇلتان ،
ھەيران كۆزى بىلەن باقاتتى جاھان .
گاھ ئىللىق سۆز بىلەن ، گاھ مېھر بىلەن
قۇشلارنى ئۆگەتمەكنى قىلدى بىر پەن .
ئادەمگە ئۆگەندى توخۇ ھەم خوراز ،
بولۇپمۇ سۇبھىدەم چىللىمىقى ساز .
قايسى بېرىدىكەن پايدا ئالەمگە ،
ھەممىسىن ئۆگىتىپ قويدى ئادەمگە .
دېدى : « بۇ ئىشلارنى ياد ئېلىڭلار ، ياد ،
شۈكۈر قىلىپ ، تەڭرىنى شاد ئېتىڭلار ، شاد .
ئۇ بېرەر جاندارلار رايىن ئىنسانغا ،
شۈكۈر قىلىڭ رەھنەما خالىق يەزدانغا . »
ۋەزىرى بار ئىدى پاكىزە يۈرەك ،
ئۇندا تېپىلمايتتى بەتنىيەت جىندەك .
ئىسمى شېدەس ، ئەلدە تاپمىش ئېتىبار ،
نەگە قەدەم باسسا ، شۇندا يېڭىش يار .
كۈندۈزى تاماققا لەۋلىرى بېكىك ،
كەچتە ئىبادەتتە قامتى ئېگىك .
ھەممە دوست كۆرەتتى ئۇنى بەغايەت ،
نامازۇ روزىنى ئۇ ئەتكەن ئادەت .
شاھقا يورۇق يۇلتۇز ـ ئاسمان ئىدى ئۇ ،
يامانلارغا تاقاق ـ توغان ئىدى ئۇ .
شاھنى پەقەت ياخشى ئىشلارغا قىستار ،
راستلىقتىن توختىماي ئۇرۇقلۇق ئىستەر .
شاھقا ھالاللىق بولغاچ مۇيەسسەر ،
بېشىغا نۇر يېغىپ بولدى مۇنەۋۋەر .
ئەھرەمەن دۆۋنى يېڭىپ ئۇرۇشتا ،
مىندى تىزگىن قىلىپ يالىنى قولدا .
شۇندىن بۇيان توقۇپ خالىغان زامان ،
مىنىپ كېزەر بولدى پادىشاھ جاھان .
دۆۋە ـ جىنلار كۆرۈپ بۇ ئاجايىپ ئىشنى ،
ئىسيان كۆتۈرۈشتى باشلاپ ئۇرۇشنى .
دۆۋە ـ جىن يىغىلدى بىسيار ، ئەلھەزەر ،
تارتىۋالماق بولۇپ ئۇندىن تاجۇ زەر .
تەھمۇرەس بۇ ئىشتىن تاپقاندا خەۋەر ،
جىلى بولۇپ ، يىغدى بازار ، قىلىپ ھەزەر .
بەل باغلىدى پادىشاھ ، خۇدا ئاڭا يار ،
يېنىدا ئېغىر گۈرزە ، شاھانە شەمشەر .
ياۋۇز دۆۋە بىلەن جادۇگەر جىنلار ،
سەپ ـ سەپ كەلمەكتىدى ھەيۋەتلىك لەشكەر .

كەچقۇرۇن ، ئوت يېقىپ ئەيلىدى گۇلخان ،
گۇلخان ئەتراپىدا كاتتىلار بىلەن
ئولتۇرۇپ باشلىدى بەزمە ۋە بايرام ،
« سەدە » دەپ نام بەردى دىلدىن كېتىپ غەم .
سەدە بەزمى شۇندىن قالدى يادىكار ،
ھۇشەڭدەك بولسىدى ھەممە شەھرىيار .
ئەدەپ قىلىپ ئەتتى جاھاننى ئۇ شاد ،
جاھان ياخشىلىقتا قىلار ئۇنى ياد .
ئاڭا ئەقلۇھوش بەردى ئۇ يەزدان ،
يۇرتىدا كۆپ ئىدى ھەر تۈرلۈك ھايۋان .
بارلىقىن ئاتىدى ، بەردى ھەممىسىن ،
ئاۋامغا چۈشەندۈرۈپ تەپسىلىي سىرىن .
قۇلان ، كېيىك ، ئارقار ، قوي ۋە كالىنى ،
ئاجراتتى ئۆكۈزۈ ئېشەك ۋە ئاتنى .
كۈچى كۆپنى قوشقا قوشۇڭ ، دېدى ئۇ ،
بىر تەرەپ شۇدىگەر يەر ، بىر تەرەپتە سۇ .
جاھاندار ھۇشەڭ دېدى ئەقىل بىلەن :
« ساقلاڭ ھايۋانلارنى جۈپ - جۈپى بىلەن .
ھايۋان بىلەن تىرىك ، ھايۋان بىلەن ئۆرۈك ،
خەزىنە بېجىنى تاپشۇرۇپ تۇرۇڭ . »
قاي ھايۋان تېرىسى كەلسە دىتقا ماس ،
ئاشلىتىپ ئۆگەتتى قىلىشنى لىباس .
قىزىل رەڭ تىيىن ۋە تۈلكە تېرىسى
لىباسقا يارايدۇ شۇندىن بېرىسى .
شۇ خىلدا ھايۋاندىن تېرە ئېلىنىپ ،
كىيمەك ئېتىلدى كىيىم قىلىنىپ .
ھەممە ياخشىلىقنى ئەيلىدى ئىنئام ،
كەتتى ، ئۇندىن قالدى پەقەت ياخشى نام .
كۆپ پىكىر يۈرگۈزۈپ ، كۆرسىتىپ ئەپسۇن ،
بۇ دۇنيادا جاپا چەكتى كۈنۈ تۈن .
ئەمدى قىلغىنىدا يۇرتىنى پاراۋان ،
تەختى يالغۇز قالدى ، تەسلىم بولدى جان .
ئاڭمۇ زامانە قىلمىدى ۋاپا ،
قالمىدى بۇ دۇنيادا ھۇشەڭدەك دانا .
جاھان مېھرى ساڭا بولماس پەيۋەستە ،
سىرىن ئاچالماي كېتەرسەن خەستە .

جەمشىد

(جەمشىد پادىشاھلىقى يەتتە يۈز يىل داۋاملاشقان)

ئىسلزادە جەمشىد ئۇنىڭ پەرزەنتى ،
بىلى مەھكەم ، دىلدا ئاتىسى پەندى .
سائادەتلىك ئاتا تەختىگە چىقتى ،
شاھانە تاج كىيدى ، بەختكە مىندى .
شاھلىق شان ـ شەۋكەتتە باغلىدى كەمەر ،
ئاڭا تەۋە بولدى جاھان ، ھەممە يەر .
ھۆكمىدىن خاتىرجەم جاھاننىڭ بەرى ،
ھۆكمىدە قۇش ، ئادەم ، دىۋىيۇ پەرى .
جاھاندا ئابرويى ئاشتى كۈندىن ـ كۈن ،
تەختى يورۇپ كەتتى گويا چىقىپ كۈن .
دەر : « ماڭا پادىشاھلىق باقىي ئەزەلدىن ،
كۈچۈم شاھتىن كەممەس ، ئەقلىممۇ بادتىن .
يامان بولۇپ كېسەي يامانلار قولىنى ،
روھىمغا يار قىلاي ياخشى يولىنى . »
ياستىپ گۈرزىيۇ قورال ـ ياراغلار ،
باتۇرلارغا دېدى : « قوچقۇڭلار شانلار . »
شاھانە ئاتەشتە قىزدۇرۇپ تۆمۈر ،
نىقاب ، قالقان ، قالپاق ياساتتى بىر ـ بىر .
چېرىك ۋە ئاتلارغا ساۋۇت ياساتتى ،
ھۈنىرى كۈنسېرى كامالەت تاپتى .
بۇ ساھەدە يېرىم ئەسىر تارتىپ رەنج ،
قولىغا كەلتۈردى قانچە ھۈنەر ـ گەنج .
كىيىمنى ئويلىدى يەنە ئەللىك يىل ،
پەم بىلەن بەزمە كىيىمى پىچتى خىلمۇ خىل .
يىپەكتىن ، يۇڭدىن ، كەندىردىن گەزمال
توقۇشنى ئىختىرا ئەتتى ئۇ دەرھال .
يىپ ئىگىرىش ، ئۆرۈش ۋە ئارقاق ،
ماتالار توقۇشتىن بەردى ئۇ ساۋاق .
پىچىپ ـ تىكىشنى ، سۇدا يۇيۇشنى ،
خەلق ئۇندىن ئۆگەندى يەنە كۆپ ئىشنى .
كېيىن باشقا ئىشقا ئۆرۈدى يۈزىنى ،
شادلىق زامانىدا شاد كۆردى ئۆزىنى .
ھەر تەبىقە ئەھلى نېمىگە مايىل ،
ئۇلارنى ئاجرىتىپ ئۆتتى ئەللىك يىل .
كاتۇزى دېيىدىغان گۇرۇھ دۇنيادا ،
تاللاپتۇ ئىبادەت يولىنى بىچارە .
بۇ گۇرۇھنى خەلقتىن ئاجرىتىپ پادىشاھ ،
ئورنىنى كۆرسەتتى تاغۇ تاش ئارا .
تاغلاردا ياشايدۇ ئۇنداقلار ھامان ،
ئاھۇ ئىلتىجادا ئۆتكۈزۈپ دەۋران .
ئىككىنچى گۇرۇھنى كېيىن سەپلىدى شاھ ،
نىسارا ئاتىلاتتى باھادىر سىپاھ .
جەڭگىۋار قەھرىمانۇ پالۋانلار شۇندا ،
لەشكەرلەر شۆھرىتى ، يۇرتقا شان شۇندا .
شاھلار تاجى ، تەختى شۇلار قولىدا ،
مەردلەر شۆھرىتى ، بەختى شۇلاردا .
ئۈچىنچى گۇرۇھنى نەسۇدى دېدى ،
قېنى ، كىم ئۇلارنىڭ غېمىنى يېدى ؟
ئۆزى تېرىپ ، ئۆزى پىشۇرار ، ئورۇر ،
مىننەتسىز ، دەككىسىز ئۆز كۈنىنى كۆرۈر .
بىر كىمگە موھتاجمەس ، ئۈستىدە جەندە ،
كۆڭلى توق ، قۇلاق تىنچ ، لېۋىدە خەندە .
دېگەنمىش ھۆر ياشار قېرى بىر ئاقىل :
« ھۆر ياشىغانلار ھورۇنلۇقتا قول . »
تۆتىنچى گۇرۇھنى ئەختۇھۇشى دەر ،
بۇلار ھۈنەرگە قايىل ئاسمان يەر .
ھۈنەردە بەر كامال ، ئىشچان ، دانىشمەند ،
پاكىز روھى دائىم پىكرۇ ئويغا بەند .
شاھ شۇندىن كېيىن يېرىم ئەسىر شاد ،
كۆپ نەرسە بەخش ئەتتى ، ئەل بولدى ئاۋات .
شۇنداق تەبىقە قىپ خەلقنى بۆلدى ،
مەقسەت ـ ھەر كىم يولىن بەلگىلەش بولدى .
ھەر كىم نېسۋىسىن بىلسۇن كۆپ يا كەم ،
ئۆز يولى بىرلە تاشلىسۇن قەدەم .
ناپاك دىۋىلەرگە ئىش تاپتى ھۇماي ،
سۇغا توپا سېلىپ ، دەسسەپ قىلسۇن لاي .

ئەرە تارتىپ كېلەر قارا دىۋە پېشۋاز ،
ئاسمانغا يېتەتتى ھۆركىرىگەن ئاۋاز .
ئاسمان قاپقاراڭغۇ ، يەر بولدى قارا ،
كۆزلەر خىرە بولدى ، بۇ نېمە ماجىرا .
جاھاندار تەھمۇرەس ، ئاگا شان ـ شەرەپ ،
كەمەر باغلاپ تۇرار بولۇپ بىر تەرەپ .
بىر تەرەپ ئەسكىرى ئۇرۇشقا تەييار ،
بىر تەرەپ دىۋە ـ جىن ، تىنماي ھۆركىرەر .
ئۇزۇنغا سوزۇلماي ئۇرۇش تۈگىدى ،
نۇرغۇن دىۋىلەرنىڭ بېشى كېسىلدى .
ئۈچتىن بىر قىسمىنىڭ خوتۇنى ئەرسىز ،
قالغانلىرىنى بولسا قىلىشتى ئەركسىز .
باغلاپ سۆرەپ كەتتى ، بارى خارۇزار ،
ئۆلتىجا قىلاتتى بارى رارۇزار .
« بىزنى ئۆلتۈرمىسەڭ يېڭى بىر ھۈنەر
ئۆگىتىپ قويىمىز سىلەرگە يارار . »
ھەممىسگە ھايات بەخش قىلدى شاھ ،
يېڭى ھۈنەرلەردىن بولاي، دەپ ئاگاھ .
يېشىلگەچ پۈت ـ قولىدىن ئىشكەل ۋە زەنجىر ،
ئۆتتۈشتى پادىشاھ تەرەپكە ئاخىر .
شاھقا ئۆگىتىشتى خەت يېزىش سىرىن ،
دىلىغا تولدۇرۇپ مەرىپەت نۇرىن .
بىرلا يېزىق ئەمەس ئوتتۇز يېزىقنى ،
ئەرەبچە ، رىمچە ، پارسچە ئوقۇشنى .
سوغدىيۇ ، چىنيۇ ، پەھلەۋىنى ھەم ،
شاھ يېزىپ ئوقۇيتتى ھەممىسىن ئىلدام .
پەقەت ئوتتۇز يىل ئۇ شاھ بولدى ئاخىر ،
كىم مۇنچىلىك ھۈنەر قىلالىدى زاھىر ؟ !
ئالەمدىن كۆز يۇمۇپ كەتتى تاجىدار ،
ياخشى ئىشلار قالدى ئۇندىن يادىكار .
ئەي چەرخ ، يۇلۇپ تاشلاش گەر بولسا ئادەت ،
تېرىپ ئۆستۈرۈشۈڭ بىزنى نې ھاجەت ؟ !
بۈگۈن كۆتۈرەرسەن بىرىنى يۈكسەك ،
ئەتە ئۇ تۇپراق ئارا جانسىز بىر كېسەك .

مەڭگۇ مەندىن كۆرۈپ بۇلار ئەسلىنى ،
ئەمدى مېنى ئاتاڭلار جاھان ئاتىسى . »
بېشىنى تۈۋەن سالدى مۇباد ۋە ئايان ،
بىرەر سۆز دېيىشكە ئاجىز تىل ، زىبان .
بۇ سۆزدىن ھەممە كۆڭلى خىرە بولدى ،
جاھاننىڭ ھەممە يېرى مىش - مىشكە تولدى .
ھەممە كەتتى شاھتىن ئۆرۈپ يۈزىن ،
ئۇلۇغلارمۇ چەتكە ئېلىشتى ئۆزىن .
يەنە يىگىرمە يىل ئۆتمەيلا سىپاھ ،
ھەممە تارقاپ كەتتى ، بوش قالدى بارگاھ .
مەنمەنلىك ، تەكەببۇرلۇق كەلتۈردى تەشۋىش ،
شۇ سەۋەب كېيىنگە كېتىۋەردى ئىش .
دېيدۇكى شېرىن سۆز قېرى دانىشمەن :
« شاھ بولغاچ ، نەزەرىڭ بەلەن تۇت ، بەلەن .
ياراتقۇچىغا كىمكى بولسا ناشۇكۇر ،
تىنىمسىز بالادىن دىلى تىلىنار . »
جەمشىدنى تەرك ئەتتى ھالاۋەت - ھۇزۇر ،
شاھلىق سۆلتىدىن ئۇچەر ئەمدى نۇر .
كۆز يېشى تۆكتىيۇ ، پايدىسىز پەقەت ،
مىڭ تووۋا قىلىپمۇ تاپماس ئىناۋەت .
يەزدان بەزدى ئۇندىن ، كۈندىن - كۈن جۇدا ،
كۈندىن - كۈن سېزىلەر ، يېقىندۇر بالا .

زەھھاك ۋە ئۇنىڭ ئاتىسى ھەققىدە قىسسە

بىر ھۆكۈمران ياشار ئىدى ئۇل زامان ،
نەيزىۋازلار سەھراسى ئاڭادۇر ماكان .
تېگى تازا ، ئۆزى كۆپ ياخشى كىشى ،
شاھلىقتا يەزداندىن چۆچۈك ئىشى .
مەرداس ئىدى ئۇنىڭ مۇبارەك نامى ،
ئېھسان - ياخشىلىقتا تولغان دىل جامى .
سۈت بەرگۈچى ئىدى چارۋىسى ئۇنىڭ ،
كۈندىن - كۈنگە ئاشار بايلىقى ئۇنىڭ .
شۇنىڭدەك قوي ، تۆگە ، ئۆچكە پادىسىن
چوپانلارغا بېرىپ قويغان ئۇ پاكدىن .
سۈتلۈك قارا ماللار تولا ھەر ياندا ،
ئېسىل ئارغىماقلار تولۇق ھەر ياندا .
كىمدە ئەگەر سۈتكە بولسا ئېھتىياج ،
ئۇلار خالىغانچە پۇلسىز ، بىخىراج .
بىر ئوغلى بار ئىدى پۈتۈنلەي زەردە ،
مېھرۇ مۇھەببەتتىن دىلى بىبەھرە .
دۇنيا ئىزدەر ئىدى ، نامدۇر زەھھاك ،
دادىل ۋە بەك تەنتەك ، ئىدى كۆپ ناپاك .
بېۋەرەسىپ دەپ ئاتىشاتتى ئۇنى ،
پەھلەۋى تىلى بۇ ، نېمە دېگىنى ؟
« بېۋەر » پەھلەۋىچە بولسا قۇلاق - كۆز ،
ئون مىڭ دېگىنىدۇر دەرىدە بۇ سۆز .
توسۇن ئاتلىرى بولغاچقا ئون مىڭ ،
نامىمۇ بېۋەرەسىپ بولغانتى ئۇنىڭ .
تۈنۈگۈن توقۇلۇق ئۈچتىن ئىككىسى ،
جەڭ ئەمەس ، شۆھرەت دەپ تۇرار يىلقىسى .
بىر كۈنى پاك نىيەت بىر ئىنسان سۈپەت ،
دەرگاھىغا كەلدى ئىبلىس كاساپەت .
گۆدەك دىلىنى ئازدۇردى يولدىن ،
سۆز بىلەن باشنى ئايلاندۇردى جىن .
ئىبلىس سۆزى ئاڭا بەكمۇ خۇش ياقتى ،
يامان ئويىنى بىلمەي ، ئېچىلىپ باقتى .
ئىبلىسقا ئەقلىنى تۇتقۇزۇپ زەھھاك ،
ئۆز ئەزىز بېشىغا چاپتى قارا خاك .
كۆڭۈل بەرگىنىنى بىلگەچكە ئىبلىس ،
شادلىنىپ ، ئەۋجىگە چىقتى ئۇ كۈس - كۈس .
ئۆز ئىشىن قىلاتتى ئىبلىس جاۋرەشى ،
ئىلمىگە يات ئىدى زەھھاكنىڭ بېشى .
دېدى : «بار ساڭا ئېيتقىلى سۆزۈم ،
ئۇنى ھېچكىم بىلمەس ، بىلىمەن ئۆزۈم . »
يىگىت دېدى : « تېزرەك ئېيت ، بايان قىل قىسقا ،
مېنى ھەممە سىردىن قىلارسەن ئاگاھ . »
ئاڭا دېدى : « ئاۋۋال قىلغىن سەن قەسەم ،
كېيىن توغرا كېلەر راستىنى دېسەم . »
دىلى پاك ئۇ گۆدەك قىلدى قەسەميات ؛
ئىبلىس ئېيتقانلىرىنى ئىجرا قىلىپ پات
دېدى : «سۆزلىرىڭگە سالىمەن قۇلاق ،
لېكىن ئېغىز ئاچماسمەن ھېچكىمگە ھېچ ۋاق . »
ئىبلىس دېدى : « ئەي ئاقىل پەھلىۋان ،
نېمىشقا تەختتە باشقا بىر ئىنسان ؟

ئاندىن لايىنى قېلىپقا ئۇرۇش بولسۇن ئىشى ،
كېسەك تۆكۈپ ، قۇرۇتسۇن قىلىپ تەكشى .
دىۋىلەر ئاشۇ گەجدىن قوپۇرسۇن تاملار ،
جاھان ھەندەسىنى بىلسۇن باشتىلا .
مۇنچا ، ئۆي ، سارايلار بولدى بۇنياد ،
خەلقى تاپتى پاناھ ، شەھەرلەر ئاۋات .
تاشتىن گۆھەر ئىزدەپ ئۆتتى بىر مۇددەت ،
ئۇلاردىن روشەنلىك ئىزدەيتتى پەقەت .
قولىغا كىرگۈزدى نەچچە خىل گۆھەر ،
ياقۇتۇ كەھرىۋا ، قاشتاش ، كۈمۈش ، زەر .
ئەپسۇن بىلەن تاشتىن چىقىرار ھەممىسىن ،
تۈگۈنلەر ئاچقۇچى قولدا ، ئاپىرىن .
يەنە خۇش پۇراقلار ئىزدەپ كىشىلەر ،
ئەتىر ، ئەنبەرۇ مۇشك چارلىشار .
ئەتىرلەرۇ كافۇر ھەمدە مۇشكى ناب ،
ئىختىيار قىلىندى ئۇد ، ئەنبەر ، گۇلاب .
تېۋىپلىق ئېچىلدى ، كېسەلگە داۋا ،
ھەر ئىللەتكە چارە ، ھەر دەردكە شىپا .
تېۋىپلىق سىرىنىمۇ ئەيلىدى ئاشكار ،
ئۇنىڭدەك تەپسىلىي يوق ئەلدە بىرەر .
سوڭ كېمە ياسىدى ، ئۈزۈپ كەتتى ئۇ ،
يۇرتلاردىن يۇرتلارغا سۇدىن ئۆتتى ئۇ .
شۇ خىلدا ئۆتكۈزدى يەنە ئەللىك يىل ،
ئەقلىدىن ، ھۈنەردىن قىرىق بولۇر قىل .
ئەمگىكى مېۋىسىن پاراۋان ئالدى ،
ئۆزىدىن باشقىنى كۆرەلمەي قالدى .
ئىشلىرى گۈرۈلدەپ بەرگەندە مېۋە ،
يەنە ئۇلۇغلۇقنى ئەيلىدى شېۋە .
بىر تەخت ياسىدى ھەممە يېرى زەر ،
شەۋكىتى شاھانە ، بېزىكى گۆھەر .
« دىۋە كۆتۈرۈپ ئۇچسۇن » ، دەپ بولدى پەرمان ،
تەخت كۆتۈرۈلدى ، يېقىن بولدى ئاسمان .
تەخت كۆكتە پارلايدۇ ، خۇددى بىر قۇياش ،
پەرماندار ئولتۇرار ، ئۇندا سىلكىپ باش .
ھەممە جەم ، ئادەملەر قارار تەختىگە ،
جاھان قايىل بولدى شۆھرەت ــ بەختىگە .
جەمشىدكە چېچىشار ئالتۇنۇ گۆھەر ،
شۇ كۈننى يېڭى يىل ــ بايرام دېيىشەر .
ئۇلۇغلار شادلىقتا بەزمە قۇرۇشتى ،
يۈزلىرىن نەغمىگە ، مەيگە بۇراشتى .
بۇ بەختىيار كۈننى شۇنىڭدىن بۇيان ،
شاھلاردىن يادىكار دەپ بىلىدۇ جاھان .
يەنە ئۆتتى ئۈچ يۈز يىللار بەختىيار ،
نە ئۆلۈم ، نە بىر دەرد كۆرمەي بۇ دىيار .
نە دەرد ، نە يامانلىق كۆرمەس بىر ئىنسان ،
دىۋىلەرنى بەند قىلغاچقا سۇلتان .
پەرمانىغا ھەممە بويسۇناتتى شاد ،
مۇزىكا ، كۈلكىدىن ھەممە ياق ئاۋات .
شۇنداق ئۆتەر يىللار پاراۋان ، مەغرۇر ،
شاھ مېھرىدىن ئېمەر ئىدى نۇر .
جاھان تاپار ئۇندىن شادلىق ۋە ئارام ،
تاپار خەۋەر يەزداندىن جىمى ئاۋام .
نەچچە يىللار شۇنداق ئۆتتى بۇ ھايات ،
ئېزگۈلۈكتىن ئۆزگە ئىش بۇ شاھقا يات .
جاھان ئاگا تەۋە ، بەخت ئاگا يار ،
جاھاندار ، ئۇلۇغۋار تەختتە ئولتۇرار .
ئۇلۇغلۇق تەختىگە كۆز تاشلاپ گاھ ــ گاھ ،
ئۆزىدىن باشقىنى كۆرمەي قالدى شاھ .
ئۆزىنى ئۇلۇغلاپ يەزدانشۇناس شاھ
خەلقتىن يۈز ئۆرۈدى ، ناشۇكۇر كەن ، ئاھ .
قېرى ، دانالارنى چىللاپ لەشكەردىن ،
ئۆز ھۇزۇرىدا باشلىدى سۇخەن .
قېرى ۋە ئۇلۇغلارغا سۆزلىدى سۇلتان ،
دېدى : « مەنسىز نېمىگە يارار بۇ جاھان .
مەندىن مەلۇم بولدى ھۈنەر جاھاندا ،
تەخت مېنىڭدەك شاھنى كۆرمىگەن ئەسلا .
جاھاننى ھۈنەرگە كۆمۈپ تاشلىدىم ،
خالىغان يولۇمغا ئۇنى باشلىدىم .
يېمەك ــ ئىچمەك ، ئۇيقۇ ئارامىڭىز — مەن ،
كىيىم ــ كېچەك ، ئارزۇ ــ ئارمانىڭىز — مەن .
ئۇلۇغلۇق شەۋكىتى ــ شانى مەن ئۆزۈم ،
جاھاننىڭ يېگانە سۇلتانى ئۆزۈم .
دورا ، دەرمانىمدىن تۈزەلدى دۇنيا ،
ئىنساندىن چېكىندى ، ئۆلۈم ، دەرد ، بالا .
ئۆلۈمنى چەكلەشتە مەندىن ئاشقان كىم ؟
قېنى كىم بولىدۇ دۇنياغا ھاكىم ؟
باشتا ئەقىل ، تەندە جېنىڭىزدۇرمەن ،
كىم ماڭا بويسۇنماس ، ئاشۇ ئەھرىمەن :

ئۈچىنچى كۈن ئىبلىس قوش ۋە قوزىدىن ،
تاماق قىلدى بېزەپ كۆكتات ، سەۋزىدىن .
تۆتىنچى كۈن شاھقا سېلىپ داستىخان ،
بۇقا گۆشىدىن تاماق كەلتۈردى چاققان .
خۇرۇچىغا بەردى زەپىرەڭ گۈلاپ ،
يېنىدا كۆپ يىللىق ياقۇت رەڭ شاراپ .
شاھ تاماقتىن ئېلىپ تېتىغانسېرى ،
ئەقىل ـ ھوشىنى قىلدى ئەسىر ئاشپەز ھۈنىرى .
ئاڭا دېدى : « ئارزۇيۇڭ نە ؟ قېنى ئېيتقىن ،
نېمە ئارزۇيۇڭ بولسا ، ھازىر قىلايىن . »
ئاشپەز ئاڭا پىچىرلىدى : « ئەي پادىشاھ ،
ئەبەدىي ياشاۋەر شاد ، پەرمانراۋا .
ئاجىز يۈرىكىمدە مېھرىڭ تولۇقتۇر ،
پەقەت مېھرىڭ بىلەن تېنىم بولۇقتۇر .
شاھتىن پەقەت بىرلا تىلىكىم باردۇر ،
تىلەك بەجا بولسا ، ئامەت ماڭا ياردۇر .
پەرمان قىلساڭ دەرھال ئورنۇمدىن قوپۇپ
كۆزگە سۈرتسەم ئىككى قولۇڭنى سۆيۈپ . »
زەھھاك ئاڭلاپلا بۇنداق گەپ ـ سۆزنىڭ
تېگىگە يەتمەستىن بۇنداق سودىنىڭ ،
دېدى : « مەن بېرەي كامىڭنى سېنىڭ ،
ئاسمانغا كۆتۈرەي نامىڭنى سېنىڭ . »
پەرمان قىلدى ئىبلىس جۈپتىدەك كېلىپ ،
ئىككى قولىنى سۆيدى ، شادلىقتىن كۈلۈپ .

سۆيدىيۇ شۇ ھامان بولدى ئۇ غايىب ،
كۆرگەن بارمۇ بۇنداق ئىشنى غارايىپ .
ئىككى مۈرىسىدە ئىككى ئەجدىھا ،
شاھ چارە تاپالماي قىلىپ نالە ـ زار ،
قىلىچتا ئىككىسىنى چېپىپ تاشلىدى ،
بىراق ئەجدىھالا يەنە ئۆسكىلى تۇردى .
دەرەخ شېخى ئوخشاش تەۋرىنىپ.تۇرار ،
مۈرىلەردە ئىككى قاپقارا ئەجدەر .
دانىشمەن تېۋىپلار توپلىشىپ كەلدى ،
چارە تېپىشالماي ھەر ياققا چاپتى .
تۈرلۈك نەيرەڭلەرمۇ قىلىپ كۆرۈشتى ،
ئىلاج تاپالمىدى ، بولدى قىلىشتى .
ئىبلىس يەنە كەلدى شاھ ھۇزۇرىغا ،
بۇ قېتىم تېۋىپ بولۇپ چىقتى تۆرگە .
دېدى : « بولغىنىچە بوپتۇ ئەمدى ئىش ،
ھازىرلىماق كېرەك ئۇلارغا يېمىش .
تىنجىتقىن ۋاقتىدا بېرىپ ئاش ـ تائام ،
باشقا ھېچ چارە يوق ، تاپمايسەن ئارام .
ئىنسان مېڭىسىدىن تاماق بەر پەقەت ،
ئۆزگە تاماق يېمەك ئەمەستۇر ئادەت . »
دىۋە نېمە مەقسەتنى كۆزلەيدۇ قارا ،
قانداق مەقسەتنىكى ئىزدىنىش ـ چارە .
يا ئىنساندىن خالىي قالاي دەپ جاھان
چارە كۆرگىنىمۇ بۇ ھەممىدىن نىھان .

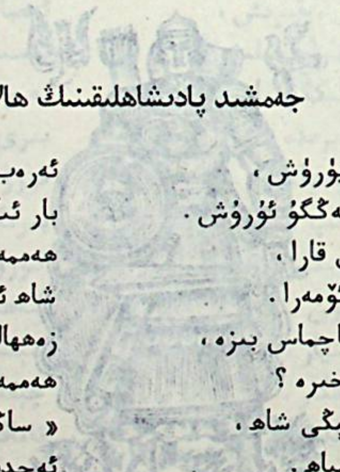

جەمشىد پادىشاھلىقىنىڭ ھالاك بولغانلىقى

ئىراندا نېمە گەپ ؟ ھەر ياقتا يۇرۇش ،
ھەر تەرەپنى بېسىپ كەتتى جەڭگۇ ئۇرۇش .
جەمشىد يورۇق كۈنى بولغانتى قارا ،
ئۇنى تاشلاپ كەتكەن ئالىم ، ئۆمەرا .
ئەزىد شەۋكىتى ئەمدى نۇر چاچماس بىزە ،
تەتۈرى دەر ، ئەقلى بولغانمۇ خىرە ؟
ھەر تەرەپتىن چىقار يېڭى ـ يېڭى شاھ ،
ھەر قەبىلە بېشى تۈزەر بىر سىپاھ .
ھەر بىرى جەڭ قىلدى ، يا لەشكەر تۈزدى ،
ھەممىسى جەمشىدتىن مېھرىنى ئۈزدى .
ئىراندىن ئەسكەرلەر چىقىپ كەلدى مول ،

ئەرەب شاھى تەرەپكە ھەممە ئالدى يول .
بار ئىكەنمىش ئۇندا بىر ئۇلۇغ زات ،
ھەممە ھېيقارمىش ئەجدىھا سۈپەت .
شاھ ئىزدەپ يۈرگەن ئىران سىپاھى ،
زەھھاك ياققا چۈشتى ئۇلارنىڭ رايى .
ھەممە ئاڭا بېرىپ « ئاپىرىن » دېدى .
« ساڭا بولسۇن ئىران بۇ زېمىن » دېدى .
ئەجدىھا سۈپەتلىك شاھ تېز كەلدى يۈرۈپ ،
شاھلىق تاجىن كىيدى ئىرانغا كېلىپ .
ئىراندىن ، ئەرەبتىن يىغدى چوڭ لەشكەر ،
پالۋان ئەۋەتىشتى ئاڭا ھەر كىشۋەر .

سېنىڭدەك ئوغۇلغا ئاتا نى ھاجەت ،
قۇلاق سال سۆزۈمگە ئېيتاي بىر ھېكمەت .
ئەتىلا بۇ چالدىن خالىيدۇر زامان ،
سەن بولساڭ قۇدرەتكە تولغان نەۋقىران .
بۇ دەرگاھ تىزگىنىن ئالغىن قولۇڭغا ،
تەختۇ تاج ئىنتىزار سېنىڭ يولۇڭغا .
مېنىڭ سۆزۈم ئاڭلاپ قىلساڭلا ۋاپا ،
بولۇرسەن جاھانغا يېگانە پادىشاھ . »
ياخشى ـ يامانلىقتا پەرزەنتكە ئەسلا
سوغۇق شامالنىمۇ كۆرمەيتتى راۋا .
ئۆستۈرگەنتى ئاتا تارتىپ قانچە رەنج ،
ئوغلىدىن خۇش بولۇپ ، خەجلەپ بايلىق ـ گەنج .
يامانلىققا ماگدى پەرزەنتى ئۇنىڭ ،
نومۇسنى ئۇنتۇدى ۋارىسى ئۇنىڭ .
ئاتىسى قېنىغا بۇلغاندى يۈزى ،
ئەسكە چۈشتى دانا قېرىنىڭ سۆزى :
« پەرزەنت بولسا ھەكمى شىر كەبى گۇشنا ،
ئاتىسى قېنىغا بولمىغاي تەشنا .
ئەگەر باشقىچىرەك بولۇپ چىقسا ئىش ،
سىرنى ئانىسىدىن كېرەكتۇر بىلىش . »
تەكتى پەس ، ئادالەت بىلمىگەن زەھھاك ،
تەختكە چىقتى ئاتا قەلبىنى قىلىپ چاك .
بېشىغا قوندۇردى ئەرەبچە تاجىن ،
كۆزلەپ يۇرت ئىنقىراز ياكى راۋاجىن .
ئىبلىس كۆرۈپ ئۇ ناپاك ئىشىنى ،
يەنە ئويلاپ تاپتى ھىيلە سوگىنى .
ئىبلىس زەھھاكقا دېدى : « مەن تامان چېپىپ ،
يەتتىڭ بۇ جاھاندا مەقسىتىڭ تېپىپ .
ئەگەر مەن بىلەن يەنە قىلساڭ ئەھد ـ پەيمان ،
سۆزۈمدىن باش تارتماي ، ئەيلىسەڭ پەرمان .
بولۇرسەن پۈتۈنلەي جاھانغا پادىشاھ
قۇش ، چۈمۈلە ، ھايۋان ، ئىنسانغا پادىشاھ . »
شۇنى دەپ قوزغالدى باشقا بىر تامان ،
باشقىچە ئىش تۇتۇپ كەتتى ئۇ شۇئان .

ئىبلىسنىڭ ئاشپەزلىك قىلغانلىقى

يىگىتكە ئايلاندى ئىبلىس بىر پاك تەن ،
زېرەك ۋە ھوشيار دىل ، سۆزگىمۇ چېچەن.
بىردىن پەيدا بولدى زەھھاك يېنىدا ،
ماختاشتىن باشقا سۆز يوقتى ئاغزىدا .
دېدى : « ياراپ قالسام شاھىم خىزمەتكە ،
داستىخىنىڭ تولۇر شەرۋەت ـ لەززەتكە . »
زەھھاك بۇنداق سۆزنى ئاڭلىغان زامان ،
ئاشخانا سېلىنسۇن ، دەپ قىلدى پەرمان .
ئاشخانا ئاچقۇچىنى ئىبلىسقا بەردى ؛
پەقەت ئۇ پىشۇرغان تاماقنى يېدى .
ئۇ چاغ ئادەم ئۆزىنى قىلىپ پەرۋىش ،
يوق ئىدى جاندار گۆشىنى يېيىش .
پەقەت مېۋە ـ چېۋە يەيتتى ئادەم ،
يەنە يەردىن چىققان كۆكتات ، ئاشنى ھەم .
ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ بەتنىيەت ئەھرەمەن ،
جاندار گۆشى ئىشقى جاي ئالدى دىلدىن .
ئىبلىس ئاشپەز تۈرلۈك قۇش بىلەن ھايۋان
گۆشىدىن پىشۇردى مەززىلىك تائام .
قان ئىچكەن شىر ئوخشاش كۈنسېرى پادىشاھ ،
كۈچكە تولسۇن دەيتتى قىلىپچى لاۋا .
ئاشپەز نېمە دېسە خوپ دېدى دەرھال ،
ئىبلىسقا دىلىنى گۆرۈ قىپ ئاۋۋال .
ئاۋۋال باقتى تۇخۇم سېرىقى بىلەن ،
ئۇندىن قۇۋۋەت ئالدى قول ، ئاياغ ، بەدەن .
پادىشاھقا ياراپ مۇشۇنداق تائام ،
ئاشپەزگە ئاپىرىن ئېيتاتتى دائىم .
ئاڭا شۇنداق دەيتتى ئىبلىس نەيرەڭۋاز :
« ئەبەدىي ئامان بول ، شاھىم ، قىپ پەرۋاز .
ئەتىگە پىشۇراي شۇنداق بىر تائام ،
ئۇنىڭدىن تاپىدۇ تېنىڭ خوپ ئارام . »
قايتىپ تۈن بويى خىيالغا تولدى ،
ئەتە نېمە قىلسام ، دەپ ئويلىنىپ قالدى .
ئەتە تاڭ ، سۈپسۈزۈك قوينىدىن ئاسمان
ياقۇتتىن چىقىرىپ كۆرسەتكەن زامان
كەكلىك ، قىرغاۋۇلدىن پىشۇرۇپ تائام ،
ئۈمىد بىلەن كىرىپ ئەيلىدى سالام .
قولىنى تائامغا سوزۇش بىلەن شاھ ،
ئەقىلسىزلىك قىلىپ دېدى پاھ ـ پاھ .

زەھھاك

چىقىپ تەختكە زەھھاك ، بولۇپ شەھرىيار ،
دەۋر سۈردى مىڭ يىل بەكمۇ بەختىيار .
بويسۇندى ئاڭا تامامىي جاھان ،
شۇ ئەھۋالدا ئۆتتى ئۇزۇن بىر زامان .
تۇتۇپ ھەر تەرەپنى قارا دىۋە ــ جىن ،
تۇگەپ ياخشى ئادەت ، ئېلىپ ئەۋج كىن .
ھۇنەر خارۇ ، جادۇ بولۇپ ئەرجەمەند ،
ئادالەت تۇگىدى ، يامانلىق بەلەند .
ئۇزاردى ياۋۇزلۇق ــ ئەھرەمەن قولى ،
چىن سۆزگە قىسلدى ئىنسانلار تىلى .
ئىككى قىز بار ئىدى جەم ئەۋلادىدىن ،
گۈزەل ئىككى قىزكى ، لەرزان ئىككى تەن .
ئىككىسى جەمشىدكە ئۆز سىڭىل ئىدى ،
ئايالار تاجى ھەم پاك كۆكۈل ئىدى .
چۇمبەللىك گۈزەلنىڭ بىرى شەھرىناز ،
يەنە بىرى ئىسمى ئىدى ئەرنەۋاز .
ھەيدەپ كەلتۈرۈپ زەھھاك يېنىغا
تاپشۇردى ئەجدىھا ئاچ كانىيىغا .
يامانلار قولىدا كۆرۈپ ئۆزىنى ،
تەشۋىشلەر قاپلىدى قىزلار قەلبىنى .
ئەجدىھا شاھ ئىشىدۇر يامانلىق ، قىرىش ،
ئۇرۇش ، قەتلە ھەم تالان ــ تاراج قىلىش .
ئەجدىھالارغا ھەركۈن تاماق ئىككى ياش ،
ھەركەچ ئىككى تۇتقۇن كۆزلىرىدە ياش .
مەيلى مىسكىن ، ئاجىز ياكى پەھلىۋان ،
ھەممىسىن تۇتۇپ كېلەر بېرىپ شاھقا جان .
كېسىپ بېشىنى ھەم چېقىپ مېڭىسىن ،
ھازىرلايدۇ تائام ئەجدىھا ئۈچۈن .
بار ئىدى بۇ ئەلدە ئىككى ھوشيار ،
ئەقىل ، شاپائەتلىك ۋە دىيانەتكار .
بىرىنىڭ ئىسمى ئەرمايىل پاكدىن ،
يەنە بىرى بولسا ، گەرمايىل پېشبىن .
ئۇچرىشىپ ، ئاندىنئۇ بۇندىن سۆزلىشىپ ،
زەھھاك شاھ زۇلمىدىن قاقشاپ ــ زارلىشىپ ،
بىرى دېدى : « بارساق ئاشۇ دەرگاھقا ،
ئاشپەزلىك قىلساق ئۇ زالىم شاھقا ،
بىر پىلان تۈزەرمىز ، قىلارمىز ئىلاج ،
ئىلاج تېپىلسا ، قالار قانلىق تاج .
قىلارمىز بۇ يەردە بىز خالاسكارلىق ،
ئەگەر چارە تاپساق ، كېتىدۇ خارلىق .
ھەر كۈن ئىككى نەپەر بولسا گەر ئەسىر ،
بىرىنى قۇتقۇزالىساق ، بۇ ئىشمۇ خەير . »
ئاستا بېرىشتى قانلىق دەرگاھقا ،
ئاجايىپ تاماقلار قىلىپ پادىشاھقا .
ياللىنىپ ئاشپەز بولۇپ قېلىشتى ،
خالاسكارلىق پىكرىنى دىلغا سېلىشتى .
كەپ قالدى يەنە قان تۆكۈش پۇرسىتى ،
قارا ئىدى ئىككى غېرىب قىسمىتى .
ئىككىسىنىڭ قولىنى باغلاپ جاللات ،
ئەزىز ئۆمرىنى قىلماق بولدى بەربات .
ئاشپەزلەر ئالدىغا ئېلىپ كېلىشتى ،
ئۈستۈنكى تۆشۈكتىن تىك تاشلاشتى .
بۇ ئىشتىن ئاشپەزلەر دىلىدا ئەلەم ،
كۆزى لىق ئىسسىق ياش ، دىلىدا چىدام .
شاھنىڭ قىلمىشىدىن ئۆرلىدى غەزەپ ،
ئەمما بىر ــ بىرىگە جىمغىنا قاراپ ،
ئەسىرلەردىن بىرنى ساقلاپ قېلىشتى ،
نە چارە بىرىنى تۇتۇپ سويۇشتى .
بىرى ئورنىغا قوي مېڭىسىنى تېپىپ ،
قورۇدى ، ئۈستىگە ئوتياشلار سېلىپ .
بىرىگە ئەركىنلىك بېرىپ ، دەپ : « يىگىت ،
كۆرۈنمە ، ئۆزۈڭنى ئەل كۆزىدىن بېكىت ؛
شەھەر ، قىشلاق ياققا ئالغىن سەن يول ،
سېنىڭ ئۆيۈڭ بولۇر ئەمدى تاغۇ چۆل . »
چېقىپ قوي ۋە ئۆچكە مېڭىسىن ،
تاماقلار ئېتىشتى ئەجدىھا ئۈچۈن .
ھەر ئاي تىرىك قالدى ئوتتۇزچە كىشى ،
ئۇلارنى يوشۇرۇش ئاشپەزلەر ئىشى .
يىغىلغاچ ئۇلار يېتىپ ئىككى يۈزگە ،
ھېچكىمگە بىلدۈرمەي كەتتى تاغ تەرەپكە .

جەمشىد تەختى ياققا ئۇ يولغا چۈشتى ،
دۇنيانى جەمشىدكە ئۈزۈكتەك قىستى .
جەمشىدتىن يۈزنى ئۆرۈدى بەختى ،
چارە يوق ، قولىدىن چىقماقتا تەختى .
چېكىندى ، زەھھاكقا قالدى تاج ـ كۇلاھ ،
ئۇلۇغلۇق ، شان ـ شەۋكەت ، خەزىنە ، سىپاھ .
بېكىندى ، ھاياتى بولدى قاپقارا ،
زەھھاكقا بۇيرۇلدى تەختۇ تاج ـ كۇلاھ .
يۈز يىلچە يوقالدى ، كۆرمىدى ئىنسان ،
ھەممىنىڭ كۆزىدىن بولغانتى نىھان .
يۈزىنچى يىل چىن دەرياسى ياقتا ،
تېپىلغانمىش جەمشىد ، قېرىغان چاغدا .
زەھھاك ئۇنى قولغا چۈشۈرگەن ناگاھ ،
بىردەم ئارام بەرمەي ئاگا ناپاك شاھ ،
ھەرە بىلەن قىيتۇ قاق ئىككى بۆلەك ،
جاھان ئۇندىن خالىي ، ئۇچ ئالار پەلەك .
يوشۇرۇنۇپتۇ چۈشۈپ ئەجدىھا دامىغا ،
تاپالماپتۇ ئامانلىق يولىنى ئەمما .

شاھلىق دۆلىتىنى تارتىۋالدى زامان ،
ساماندەك سارغايدى ، يۈزى زەپىران .
تەختتە ئۇندىن ئارتۇق ئولتۇرغان كىم بار ؟
ئەمگىكى بولدىمۇ قېنى ئاگا يار ؟
يەتتە يۈز يىل بولدى جەمشىد ھۆكۈمران ،
بېشىدىن كەچۈردى كۆپ ياخشى ـ يامان .
نە كېرەك جاھاندا ئۇزاق ياشىماق ،
بۇيرۇمىسا دۇنيا سىرىنى ئاچماق ؟ !
پەرۋىشلەر قىلىپ گاھ بېرىپ قەنت ـ شېكەر ،
بىر ـ بىرىگە ئېيتىشار شېرىن گەپ ـ سۆزلەر .
« بەخت يار بولدى » دەپ قىلسەن خىيال ،
« بەخت يۈز كۆرسىتەر » دەيسەن ئېھتىمال .
شادلىنىپ كېتىسەن ، بۇ شادلىق چېغىڭ ،
يۈرەك سىرىڭدەك ئوچۇق قۇچىقىڭ .
بىر ئويۇن كۆرسىتەر بىۋاپا پەلەك ،
دىلىڭ خۇن ، شادلىقىڭ ئۇچار خازاندەك .
بەش كۈنلۈك دۇنياغا ئىشەنچىم بەرباد ،
خۇدايا ، بۇ جاپادىن تېزرەك قىل ئازاد .

نېمە دېسۇن سەرۋى قەد، چاچلىرى سۇمبۇل،
بۇ ئەندىشە شاھقا بولغانتى مەقبۇل.
قاغا قانىتىدەك جاھان ھەم شۇ چاغ
تاغ كەينىدىن ئاستا كۆرسەتتى چىراغ.
سۇپسۇزۇك ئاسمانغا گوياكى قۇياش
زەر چېچىپ، ئەيلىدى ياقۇتقا رەڭداش.
نەدە بولسا ئەگەر ئالىم ـ ئۆلىما،
بىلىمدان، دىل ـ زېھنى ئويغاق دانا،
ھەممىنى ھۇزۇرىغا چاقىردى پادىشاھ،
مۇدھىش چۈشى بىلەن ئەيلىدى ئاشنا.
ھەممىنى سۆزلىدى پادىشاھى جاھان،
ئۇلاردىن ئىزدىدى دەردىگە دەرمان.
ۋە دېدى: «سىردىن تېز ئاگاھ قىلىڭلار،
توغرا يولغا مېنى ھەمراھ قىلىڭلار.»
ئۇلاردىن چۈش سىرىنى تەلەپ ئەيلىدى،
ياخشىمۇ، يامانمۇ، سوراپ سۆيلىدى:
«ئېيتىڭ، قاچان، قانداق بولغۇسى بەختىم،
كىمگە نېسىپ بولۇر بۇ تاجۇ تەختىم؟
يا بۇ سىرنى ماڭا ئېچىپ بېرىسىز،
يا خار بولۇپ، بۇندا باشسىز قالىسىز!»
مۇبەدلەر يۈزى ھۆل، لېۋى قۇپقۇرۇق،
پىچىر ـ پىچىر سۆزنى ئاڭلايدۇ قۇلاق:
«ئەگەر راستتىن ئېيتساق، بۇمۇ بىر بالا،
جېنىمىز بىر پەقەت، ھايات بىباھا.
يوشۇرۇن مەنىنى قىلمىساق ئىزھار،
ھاياتتىن قول يۇيۇپ، قولتۇقۇڭغا ئۇر!»
ھېچكىممۇ سۆزنى ئېيتالماي ئاشكار،
ئۈچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى، قانداق چارە بار؟
مۇبەدلەرگە شاھنىڭ غەزەپ ئۇچقۇنى
يالقۇنجاپلا كەتتى تۆتىنچى كۈنى.
دېدى: «قىلمىساڭلار چۈش سىرىنى ئاشكار،
ھەممىڭگە يەتكۈدەك ياستىمەن دار.»
مۇبەدلەر باش ئەگكەن، چىقمايتتى بىر ئۈن،
دىل ئىككى بۆلۈنگەن، كۆزدىن ئاقار خۇن.
بار ئىدى دانالار ئارا بىر قېرى،
ئەس ـ ھوشى جايىدا، سەممىي دىلى.
بىلىمدە، ئەقىلدە ھەممىدىن بەردەم،
دانا، زېرەك تۇردى ئورنىدىن شۇ دەم.
دىل جۇش ئۇرۇپ، قەدەم تاشلىدى بىباك،
دانا ئۇدۇلىدا تۇراتتى زەھھاك.
دېدى: «يامانلىقنى تاشلا شەھرىيار،
تۇغۇلۇشنىڭ ئاجىز ئۆلۈمى ھەم بار.
سەندىن ئاۋۋال قانچە جاھاندار ئۆتتى،
ئۇلۇغ تەخت ساھىبى خوپ بىسيار ئۆتتى.
غەمۇ شادلىق كۈننى كۆرۈپ ھەر بىرى،
ئۇزۇن ئۆمرى تامام بولدى ئاخىرى.
پولاتتىن بولساڭمۇ قىلما تەمەننا،
تۇيدۇرماي تۈگىتەر قۇدرەتلىك خۇدا.
باشقىلارغا قالار تەختىڭ ئاخىرى،
قارا يەرگە كىرەر بەختىڭ ئاخىرى.
نامىنى سورىساڭ فەرىدۇن بولۇر،
يەر يۈزى ئۇ بىلەن ئىزىغا چۈشۈر.
ئاندىن ئۇ تېخى تۇغۇلغانچە يوق،
تېخى سېنىڭ بەختىڭ بوغۇلغانچە يوق.
ئۇ قاچان ئانىدىن تۇغۇلدى، شۇئان
مېۋىلىك دەرەختەك ئۈلگىيار يوغان.
مەردلىك بىلەن بېشى ئايغا يېتىدۇ،
تاجۇ تەختۇ كەمەر ئىزدەپ كېتىدۇ.
چىناردەك قامىتى، بويى نەق ئاسمان،
مۇرىسىدە گۈرزە، باھاسى ئاسمان.
ئۆكۈز باش گۈرزىسى چۈشۈر بېشىڭغا،
تەختتىن ئاغدۇرار باقماي يېشىڭغا.»
ناپاك زەھھاك ئاڭا بەردى سوئال:
«نېمىشقا ئۇ ماڭا بولدى ياۋ ـ قاتىل؟»
باتۇر دېدىكىم: «بولسا ئەس ـ ھوشى،
سەۋەبسىز يامانلىق ئىزدىمەس كىشى.
ئۆچ ۋە ئاداۋەتنى سەۋەب بولغۇسى،
دەستىڭدىن ئاتىسى بىر كۈن ئۆلگۈسى.
ئاتىسىنى قىلارسەن قولۇڭدا ھالاك،
شۇندىن ئۇ ياۋ بولۇر دىلى چاك ـ چاك.
بىر ئىنەك كېلىدۇ ئۇنى باققىلى،
كىندىك ئانا بولۇپ باغرى ياققىلى.
فەرىدۇنغا كېلەر مۇقەددەس كالا،
سۈتىدىن پەرۋىش تاپار ئۇ بالا.
دەستىڭدىن مۇقەددەس ئىنەكمۇ ئۆلەر،
ئۆكۈز باشلىق گۈرزە نېسىۋەڭ بولار.»
زەھھاك خەۋەر تېپىپ پەلەك ئىشىدىن،
تەختىدىن يىقىلدى، كەتتى ھوشىدىن.

قوي ، ئۆچكىگە چوپان قىلىپ ھەممىسىن ،
ئەۋەتىپ تۇردى تاغ ئىچرە ، ئاپىرىن .
شۇندا كۇرت ئەھلىگە بولدى ئۇلار ئەجداد ،
شەھەرنى ھېچقاچان قىلىشمايدۇ ياد .
كىگىز ئۆي ماكانى ، چۆل ۋە تاغ يولى ،
خۇدادىن ھېيقىماس ئۇلارنىڭ دىلى .
زەھھاكنىڭ يەنە بىر ياۋۇز خاھىشى :

يۇرتتا بولسا ئەگەر مەشھۇر ھەر كىشى ،
تۇتۇپ كەلتۈرەر ، مەيلى سەرۋىناز ،
پالۋانۇ باھادىر ، مەيلى جىلۋىساز .
كىسەر بېشىنى بولسا ئۇ پالۋان ،
ياكى ئەل ئىچىدە مەشھۇر بىر ئىنسان .
ئەگەر ياش گۈزەل بولسا ، كېنىزەك قىلار ،
يا شاھ رەسمى ، يا ئەل ماقالىن بىلەر .

زەھھاكنىڭ چۈشىدە فەرىدۇننى كۆرگەنلىكى

ھاياتىدىن يەنە قالغاندا قىرىق يىل ،
نېمىلەر كەلدى بېشىغا ، ئەمدى بىل :
گۈزەل قەسىر ئىچرە ياتار ، ئۇيقۇ ساز ،
قويىندا نازلىنىپ ياتار ئەرنەۋاز .
ئۇيقۇ ئارا كۆردى بىر قورقۇنچلۇق چۈش ،
قىلار قەستىدە ئۈچ باھادىر ئۇرۇش .
ئىككىسى قېرىمىش ، بىرى ياشراق ،
شاھانە چېھرىدە كۆزلىرى چىراغ .
بېلىنى باغلاپ شاھ مىسالى پالۋان ،
قولىدا ئۆكۈز باش گۈرزىسى راۋان .
كېلەر ئىدى زالىم بېشىغا شىغاب ،
ئۇراتتى زەھھاكنى ئايىماي ساۋاپ .
نەۋقىران باتۇر كېلىپ ئۇستىدىن ،
قالدۇرماي شىلىپ ئالدى تېرىسىن .
كېيىن ئىككى قولىن كېسىپ ، باغلىشىپ ،
بويىندا تاقاق ، تاغ يولىن بويلىشىپ ،
كىشەن سېلىپ ، قىيناپ ئۇنى خارۇزار ،
قىلىپ ئاۋارە ئۇ كىچىك شەھرىيار ،
ئەجدىھا شاھنى سۆرەپ ، بەرمەستىن ئارام ،
يۇردى ئۇ دېماۋەند چوققىسى تامان .
جىنايەتچى زەھھاك ئىگراپ شۇ زامان ،
جىگەر قېنى تەپتى بېشىغا شۇئان .
چۆچۈپ ئويغىنىپ شاھ ، تارتتى ئۇتلۇق ئاھ ،
كەلدى لەرزىگە يۈز تۈۋرۈكلۈك دەرگاھ .
ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغاندى شۇ دەم
سۈت ئۇيقۇدا ياتقان ئەرنەۋاز سەنەم .
ئىگرىغان زەھھاكقا دېدى ئەرنەۋاز :
« ئەي شاھىم نېمە بولدى ، سىر ئېچىپ قىل سۆز !
تېپتىنچ ياتاتتىڭ پەي يوتقاندا خۇش ،

نېمە پەيدا بولدى ؟ كۆردۈڭ قانداق چۈش ؟
سېنىڭ ھۆكمىڭدە بۈگۈن كەڭ جاھان ،
قۇش ، يىرتقۇچ ، دىۋە ــ جىن ساڭا پاسىبان .
بۇ يەتتە ئىقلىمغا سۆزۈڭ شاھىنشاھ ،
بېلىقتىن ئايغىچە سەن پۈشتى پاناھ .
نېمىشقا چۆچۈدۈڭ شېرىن ئۇيقۇدىن ،
سۆزلەپ بەرگىن ، شاھىم ، سەۋەب نېمىكىن ؟ »
ئاي يۈزلۈك گۈزەلگە دەر شاھى جاھان :
« لازىمدۇر بۇ چۈشنى تۇتۇشۇم پىنھان !
بۇ چۈشۈم مەزمۇنىن ئاڭلىساڭ ئەگەر ،
جېنىمدىن ئۈمىدىڭ پۈتۈن ئۈزۈلەر . »
شۇئان جاھانشاھقا دېدى ئەرنەۋاز :
« جېنىڭ بىزگە ئەزىز ، قىل سىر ئېچىپ سۆز !
جاھاندا ھېچ ئىش يوق تېپىلماس تەدبىر ،
بىر چارە تاپىمىز ، سۆزلىسەڭ بىر ــ بىر . »
يۈرەك سىرىنى شاھ ئېچىپ تاشلىدى :
چۈشىنى سۆزلىدى ، دىلنى غەشلىدى .
شۇندا پادىشاھقا دېدى ئايجامال :
« بۇنى شۇنداق قويما ، قىلغىن بىر ئامال .
ئۈزۈكۈڭ مۆھرىدە جاھان قىسمىتى ،
قۇش ـ ھايۋان ، ھۆر ــ دىۋە ، ئادەم قىسمىتى .
ھەر ئۆلكە ئەۋەتسۇن ئالىمۇ دانا ،
تەبىرچى ، مۇبەددلار بېرىشسۇن پەتىۋا .
ئۇلارغا چۈشۈڭنى ئېيت ، ئىزدە چارە ،
بۇندا نېمە سىر بار ، نېمىشقا دىل پارە .
ئەقلىڭ تارتماقچى كىم ، بىلىپ ئالغىن ،
ئادەم نەسلىدىنمۇ ، پەرى ياكى جىن ؟
ئالدىن بىلىۋېلىپ ، ئاندىن تاپ ئامال ،
قورقۇشتىن خۇش كۆڭلۈك بولمىسۇن مالال . »

چارە ئىزدەپ ، خالىي قالسۇن جادۇدىن ،
ئوغلۇمنى ئېلىپ قالاي چوڭ ئاپەتتىن .
كۆزدىن غايىب بولۇپ كەتكىنىم چېغى ،
ماكانىمىز بولغاي ئەلبۇرس تېغى . »
يۈگۈرۈك كېيىكتەك ئانا ھەم بالا ،
تاغ تامان يۈرۈشتى نەق ئەزان چاغدا .
تاغ ئارا ياشايتتى تەقۋادار كىشى ،
ئىبادەتتىن باشقا يوق ئىدى ئىشى .
فەرانەك بوۋايغا دېدى : « ئەي پاك دىن ،
مەن غېرىب بىر ئانا ، مۇشۇ ئىراندىن .
بۇ ئوغۇلدۇر مېنىڭ قىسمەتلىك بالام ،
بۇنگا تەۋە بولۇر بىر كۈنى ئالەم .
كېسەر ئۇ زەھھاكنىڭ ئىپلاس بېشىنى ،
تۇپىراققا تىقىدۇ سېسىق تېنىنى .
سەن بولساڭ بالىغا ئىللىق ، مېھرىبان ،
باغرىڭدا بىرمۇددەت تۇرسىكەن ئۇ جان . »
پاك كىشى بالىنى باغرىغا ئالدى ،
شامالمۇ تەگكۈزمەي پەرۋىش ئەيلىدى .
زەھھاك شۇم يايلاقتىن تاپقانتى خەۋەر ،
مۇقەددەس ئىنەكتىن تاپقانتى خەۋەر .
كېيىن بار قوتاننى ئەيلىدى يەكسان ،
نە ئۇندا مال قالدى ، نە پادىچى چوپان .
فەرىدۇن ئۆيىگە ماڭدى ئالدىراش ،
بىرەر زات تاپالماي بولدى كۆڭلى غەش .
ئەلەمدىن ئوت قويۇپ قىلدى تامام كۆل ،
سارايلار خارابە ، بولدى مىسلى چۆل .

فەرىدۇننىڭ ئانىسىدىن ئۆز ئەجدادلىرىنى سورىغانلىقى

ئون ئالتىگە كىرگەچ فەرىدۇن يېشى ،
تاغدىن پەسكە چۈشتى تۈگەپ بەردىشى .
ئانىسىنى ئىزلەپ تېپىپ ، ئاڭا دېدى :
« يوشۇرۇن سىرىڭنى سۆزلەپ بەر ئەمدى .
ئەجدادلىرىم كىم ، ئېيت كىم پەدەرىم ،
قايسى تۇخۇمدىنمەن ، نېمە گۆھىرىم ؟
ھېكايە قىلىپ بەر ئەسلىمدىن كىممەن ؟
سورىسا خالايىق نېمىلەر دەيمەن ؟ »
فەرانەك دېدى ئاڭا : « نامدار بالام ،
سۆزلەپ بېرەي ، دىلدىن كۆتۈرۈلسۇن غەم .
سەن دۇنياغا كەلگەن شۇ ئىران زېمىن ،
ئۇندا ياشار ئىدى مەشھۇر ئاتىبىن .
پادىشاھ تۇخۇمدىن ئىدى ئۇ ھوشيار ،
دانىشمەن قەھرىمان ، ئەمما بىئازار .
قەھرىمان تەھمۇراس ئاگادۇر ئەجداد ،
ئاتا ـ بوۋىلىرىن قىلار ئىدى ياد .
ساڭا ئاتا ، ماڭا يار ـ جانانە ،
ئۇسىز كېچە ـ كۈنۈم نۇردىن بىگانە .
ئەجدىھا شاھ زەھھاك ، جادۇگەر ،
جېنىڭغا قەست قىلىپ ، ئېزىلدى جىگەر .
مەن يۈردۈم سەرسانە ، سېنى يوشۇرۇپ ،
دىل ئوتىن سۇندۇرۇپ ، كۆزدىن ياش تۆكۈپ .
سېنى دەپ نەۋقىران ، باھادىر ئاتاڭ ،
ئەزىز جاندىن قالدى ئاجراپ ، يۈز ئەتتەك .
زەھھاك دۈمبىسىدە ئىككى ئەجدىھا ،
ئىرانلىق بېشىغا ئۈنگەن بىر بالا .
ئاتاڭ مېگىسىنى ئېلىپ بىتاقەت ،
ئەجدىھاغا ئۇندىن قىلىشتى نېمەت .
مەن سېنى ئالدىم ـ دە ، قاچتىم توقايغا ،
يوشۇرۇن ، يەتكۈزدۇم ئادەمسىز جايغا .
بىر ئىنەك ئۇچراتتىم ئالا چىپار رەڭ ،
باھاردەك گۈزەل ھەم باھاردەك ئۆزرەڭ .
ئىنەكنىڭ ئىگىسى خوپ ئەزىمەت ئىكەن ،
پاراسەتلىك باتۇر ، مەرد ئىكەن .
سېنى ئاڭا بەردىم ، نەچچە يىل ئۆتتى ،
ساڭا نېمەت بەردى ، تەربىيە ئەتتى .
تاۋۇس رەڭ ئىنەكنىڭ سۈتىدىن ئۆزۈڭ
ئىچىپ تېز ئۆستۈڭ مىسلى بىر لەھەڭ .
يايلاق ۋە ئىنەكتىن شاھ تاپتى خەۋەر ،
ئۆمرۈڭگە قەست سالدى يەنە جادۇگەر .
ئۇندىن ئېلىپ قاچتىم سېنى بەك چاققان ،
ئىران قالدى ، قالدى پۈتۈن خانۇمان .
كېلىپ قىرىپتۇ شاھ ئۇندا ھەممىنى ،
زوۋانسىز ئىنىكئاناڭ ئىنەك مۆمىننى .
كېيىن ئۆيىمىزگە سېلىپ شۇم چاڭگال ،
قارا گۆر قىلىپتۇ ، چىقىرىپ شامال .

زېرەك چال كۆردى ـ دە، بۇ دەھشەتنى ،
قوپۇپ قاچتى ئاتلىق بىلىنىپ جېنى .
بولدى قايتىپ كەلگەچ پادىشاھ ھوشى
شاھانە تەختكە چىقماقلىق ئىشى .

ئالەمدە فەرىدۇن زاتىدىن نىشان
كىچە ـ كۈندۈز ئىزدەر ئاشكارۇ نىھان .
ئارامىن يوقاتتى ، ئۆتمەيدۇ يېمىش ،
كۈندۈزى بولدى كىچە ، كۆپ تەشۋىش .

فەرىدۇننىڭ تۇغۇلغانلىقى

ئۇزۇن ، قارا يىللار چېكىگە يەتتى ،
ئەجدىھا پادىشاھنىڭ ھاياتى پۈتتى .
فەرىدۇن ھاياتقا قويدىيۇ قەدەم ،
يورۇپلا كەتكەندەك بولدى بۇ ئالەم .
ئۆسەر قامىتى ، تىك بىر سەرۋى راۋان ،
چېھرىدە شاھلىق مۆھرى نامايان .
ئۇلۇغلۇق بابىدا مىسلى بىر جەمشىد ،
نۇر چېچىشتا خۇددى كۆكتىكى خۇرشىد .
جاھانغا يامغۇردەك خۇشياقار ئىدى ،
بەركامال تاپقان بىر مۆتىۋەر ئىدى .
فەرىدۇندا ئىدى پەلەك مېھرىمۇ ،
لۇتفى ئېھسانىمۇ ، سۆيگۈ سېھرىمۇ .
كۆرۈندى بەرمايە ئىسىملىك كالا ،
ئىنەكلەر ئىچىدە ئۇ بىر بىباھا .
مىسالى يېڭىلا تۇغۇلغان تاۋۇس ،
تاۋلىنار ھەر پەيدە ئۆزگىچە بىر تۇس .
مۇبەدلەر يىغىلدى ، ئاقىل ۋە تادان ،
مۇنەججىملەرمۇ ھەم قىلدى كۆپ پاراڭ .
بۇنداق ئىنەكنى ھېچ كۆرمىگەن ئالەم ،
يا بىر قىر ـ دالادىن ئۇچراتماس ئادەم .
بۇ ھەقتە ھەر تامان تارقالدى مىش ـ مىش ،
شۇم زەھھاك « ئىزدەڭ » دەپ بەردى پەرمايىش .
فەرىدۇن ئاتىسى نامى ئاتىبىن ،
ئاتىبىنغىمۇ تۈن بولدى بۇ زېمىن .
قېچىپ يۈرۈش ئاڭا كۈچ كەلدى ئاخىر ،
ئەجدىھانىڭ دامىغا دۈچ كەلدى ئاخىر .
ئەجدىھا شاھنىڭ شۇم كىشىلىرى ،
ئىزدىشەر تۈنۈكۈن ، شۇملۇق ئىشلىرى .
ئاتىبىننى تۇتۇپ باغلىشىپ ، ناپاك
زەھھاكقا يوللىدى ، ئەيلىدى ھالاك .
ئۆز جۈپتى بېشىغا چۈشۈپ بۇ ئەلەم ،
فەرىدۇن ئانىسى ـ فەرانەك شۇدەم
بالايۇ ئاپەتتەن ئاگاھ بولدى ھەم
ئوغلىنى قوغدىماققا ئويلاپ تاپتى پەم .
ئوغلىنى يوشۇرۇپ ئەقىللىك خوتۇن ،
توقايلىققا كەتتى ، كۆزدىن ئاقار خۇن .
شۆھرەتلىك بەرمايە شۇ يەردە ئىدى ،
فەرىدۇن رىزقى شۇ ئىنەكتە ئىدى .
فەرانەك چارۋىچى يېنىغا باردى ،
جىگەرۇ باغرى خۇن ، دەردىنى ئېيتتى .
دېدى : « سۈتكە تويماي قالار بۇ گۆدەك ،
بىر مۇددەت سەن بېقىپ بېرىشىڭ كېرەك .
بەرمايە سۈتىدە قىلىپ پەرۋەرىش ،
كۆرسەتكەن بىر مۇددەت ئاتىلارچە ئىش .
ئەگەر ھەق ئىزدىسەڭ تىككەنمەن جېنىم ،
شۇنىڭغا ئاتالغاندۇر با خانۇمانىم .»
يايلاق ۋە توقايلار ئىگىسى مالدار ،
پاك دىللىق ئايالغا خىزمەتكە تەييار .
دېدى : «قالسۇن سېنىڭ پەررەنتىڭ ،
ئېقتىماي ئورۇنداي پەند ـ نەسىھىتىڭ . »
فەرانەك تاپشۇرۇپ ئاڭا پەرزەنتىنى ،
بىرمۇ بىر سۆزلىدى پەند ـ نەسىھىتىنى .
مېھرى بىلەن باقتى ، ئۈچ يىلمۇ توشتى ،
مۇقەددەس ئىنەكنىڭ سۈتىنى ئىچۈردى .
تېخىچە ئىزدەشتىن يانمىغان زەھھاك ،
ياۋۇز نىيىتىگە قانمىغان زەھھاك .
ئالەمگە يېيىلىپ كەتكەنتى مىش ـ مىش :
« پالانچىدا مۇقەددەس ئىنەك بارمىش ! »
فەرانەك يايلاققا يۈگۈرۈپ كەلدى ،
چارۋىچى ، ئىنەككە يۈگۈرۈپ كەلدى .
دېدى : « تەگرى سالدى دىلىمغا ئەندىش ،
بىرەر كۈن توختىماس بۇ ئالەمنى تىنتىش .
ئوغلۇم بۇ دۇنيادا كۆز قارا قىمدۇر ،
ئوغلۇمدىن ئايرىلىش ماڭا ئۆلۈمدۇر .

ئەي شاھىم، گۇناھىم نېمىكىن، كەچۈر،
بولمىسا ئىزلىمە باھانە يا كىر.
ئەي تاجىدار، قىلغىن دەردىمگە داۋا،
كەلتۈرمىگىن يەنە بېشىمغا بالا.
تەقدىر مېنى شۇنداق ئېزىپ تاشلىدى،
دىل نا ئۈمىد، ھەسرەت كۆزۈم ياشلىدى.
ياشلىقىم ئۆتتىيۇ قالمىدى پەرزەنت،
جاھاندا پەرزەنتتىن ئۆزگە يوق پەيۋەند.
زۇلۇمنىڭمۇ چەك ـ چېگرىسى باردۇر،
ھەر زۇلۇم، ھەر ئىشقا باھانە باردۇر.
قېنى كەلتۈر، قاراي، قانداق باھانەڭ،
تەقدىردۇر مەن بىلەن قىلغان قاتتىق جەڭ.
مەن بىر تۆمۈرچىمەن بىئازار، بىغەش،
سەن شاھتىن بېشىمغا ياغدى بۇ ئاتەش.
سەن شاھسەن، بولساڭمۇ ئەجدىھا پەيكەر،
شاھ بولۇشى كېرەك ئادالەتپەرۋەر.
ئەگەر يەتتە ئىقلىم شاھلىقىڭدا جەم،
نېمىشقا بىزگە قىسمەت پەقەت دەردۇ غەم.
ئەمدى ئىشلىرىڭدىن ماڭا بەر ھېساب،
جاھان ھەيرانلىقتا تاڭ قالسۇن شۇ تاپ.
بولىدۇ ھېسابىڭدىن ئاشكارا مەلۇم،
پەرزەنتىمدىن قانداق ئەيلىدىڭ مەھرۇم.
قانداق پەرمان قىلدىڭ: ئەجدىھا يېسۇن
بىگۇناھ ئوغۇللار تازا مېڭىسىن.»
تۆمۈرچى سۆزىگە شاھ قۇلاق سالدى،
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ تېڭىرقاپ قالدى.
قايتۇرۇلسۇن دېدى ئاڭا پەرزەنتى،
قاتارغا قوشۇلسۇن دىلى، پەيۋەندى.
بۇ ياخشىلىق بىلەن نادان پادىشاھ،
قىلماق بولدى ئۇنى ئۆزىگە ھەمراھ.
ئاندىن كاۋەگە قاراپ دېدى پادىشاھ:
«قېنى بۇ نامەگە سەنمۇ قوي ئىمزا!»
يارلىقنى ئوقۇغاچ كاۋە تۆمۈرچى،
كۆزىدىن ئوت چاقناپ، ئۆرتەندى ئىچى.
پادىشاھقا دېدى: «خۇدا بىخەۋەر،
دوۋزەخگە بولۇپ قېلىپسىز مالاي ـ ئەسكەر.
ئەھرەمەن سۆزىگە بېرىپسىز دىلنى،
دوزاخقا توپتوغرا ئېلىپسىز يولنى.
بۇ نامەگە ئىسمىم يازغايمەن ئەسلا،
ھېچ قورقۇتالمايدۇ مېنى ئەجدىھا.»
غەزەپتىن دىر ـ دىر تىترەشكە باشلىدى،
يارلىقنى يىرتتى ـ دە، يەرگە تاشلىدى.
ئارزۇلۇق پەرزەنتى بىلەن ئىككىلەن،
غەزەپ بىلەن چىقتى كوچىغا شۇئان.
كاتتىلار پادىشاھقا ئېيتىپ ئاپىرىن،
دېيىشتى: «سەندۇرسەن سۇلتانى زېمىن.
بېشىڭدىن ئۆتەلمەس جەڭ كۈنى ھەتتا،
پەلەك بورانلىرى ۋەلى، ئەجەبا،
نېچۈن ھوزۇرۇڭدا بەك قىزىپ كاۋە،
تەڭداشلاردەك قىلدى سۆز ـ چۆچەك، غەۋغا؟
ساڭا ساداقەتتىن ئەھد پەيمانىمىز،
نامەنى دەسسىدى، كۆيدى جېنىمىز.
يۈرەكلەر ئاداۋەت ـ غەزەپكە تولدى،
فەرىدۇننىڭ ئىشىدىن كۆڭۈل غەش بولدى.
كۆرمىدۇق ئالەمدە بۇنداق رەسۋا ئىش،
قېتىپ قالدۇق، كۆڭۈللەردە مىڭ ـ مىڭ نۇيش!»
مەشھۇر پادىشاھ بېرىپ ئۇلارغا جاۋاب
دېدى: «ھالىم ئەجەب بولدى، كۆڭلۈم ئاب.
كاۋە بۇ ئىشىكتىن كىرىشى بىلەن،
ئاۋازىنى قۇلىقىم ئاڭلىشى بىلەن،
مەن بىلەن تۆمۈرچى ئارىدا بىردىن،
بىر تاغ پەيدا بولدى گويا تۆمۈردىن.
بىلمىدىم نېمە بولۇر بۇندىن سوڭ ھالىم،
كىشى بىلەلمەيدۇ پەلەكنىڭ پالىن.»
كاۋە شاھ ئالدىدىن چىقىشى ھامان،
ئورىۋالدى ئۇنى ئاۋام، ئالامان.
ئۇ تىنماي ۋارقىراپ، پەرياد دەپ بارار،
ئادالەتچۈن قوزغال ھەرزات، دەپ بارار.
بەرداش بېرەر پەرتۇقىن ئاتەش كۆچىگە،
يۆلدى ـ دە، باغلىدى نەيزە ئۇچىغا.
بايراقنى كۆتۈرۈپ ماڭغىنى ھامان،
بازار ئىچىدە چىقتى پەلەككە توزان.
ۋارقىراپ تۆمۈرچى دەر: «ئەي ئالامان،
ئەي دىلىدا ياخشىلىق، كۆڭلىدە يەزدان.
بارلىق كىشى فەرىدۇن نامىنى دېسۇن،
باش كۆتۈرۈپ، زەھھاك ئۆلۈمىن تىلىسۇن.
فەرىدۇن قېشىغا يىغىلىپ بىر ـ بىر،
ئۇنىڭ سايىسىدىن تېپىڭلار ھوزۇر.

فەرىد قۇلىقىغا بۇ سۆزلەر يەتتى ،
قېنى قىزىپ ، بىرىن ئاچچىقلاپ كەتتى .
قەلبىدە قىساسۇ يالقۇنلۇق غەزەپ ،
قايىقى تۈرۈلگەن كۆزگە خۇن تولۇپ . »
فەرىدۇن ئەيلىدى جاۋاب ئانىغا :
« چېنىقماس پەھلىۋان كىرمەي ئۇرۇشقا .
جادۇگەر شۇملۇقنى قىلار سەھەر ـ كەچ ،
ئەمدى ئىنتىقامغا مەن ئالاي قىلىچ .
تەگرى قوللىغاي ، باراي ئۇ يەرگە ،
زەھھاك تەختى كۈلىن سورايمەن كۆككە ! »
ئانا ئاستا سۆزلەر جان . جىگىرىگە :
« قۇلاق سال ، ئەزىزىم ئانانىڭ پەندىگە ،
زەھھاكنىڭ قولىغا تەۋەدۇر جاھان ،
لەكمىنىڭ سىپاھ ئۇندىن كۈتىدۇ پەرمان .
ھەر ئۆلكىدە مىڭلاپ قوشۇن مۇھەييا ،
جەڭ سۈيلەپ كېلىشەر ، قىلسا بىر ئىما .
بۇنداق ئەمەس ئادالەت ، ئىنتىقام يولى ،
كۆزۈڭنى توسمىسۇن ياشلىقنىڭ گۈلى .
كىم ياشلىق مەيىنى ئىچسە چىمەندە ،
ئۆزىدىن باشقىنى بىلمەس ئەرزەندە .
شۇ مەستلىكتە كىرىپ بىرەر شامالغا ،
ئەزىزىم ياش ئۆمرۈڭ تۇتما زاۋالغا .
جان ئوغلۇم ، ئەزىز تۇت ئاناڭ پەندىنى ،
كېڭەش بىلەن ئىچ جاھان ئەنتىنى . »

زەھھاك بىلەن تۆمۈرچى كاۋە داستانى

ئەجدىھا شاھ زەھھاك دەھشەتتە كۈن ـ تۈن ،
تىنماي تەكرارلايتتى : « نەدە فەرىدۇن ؟ »
تاجۇ تەخت ئىگىسى ، ھېسابسىز قۇدرەت ،
لېك فەرىدۇن نامى سالاتتى دەھشەت .
بېشىغا كىيىبان فىرۇزىلىك تاج ،
پىل سۆڭەك تەخت ئۆزرە ئىزدىنىپ ئىلاج ،
ئۇلۇغلارنى چىللاپ ھەممە تاماندىن ،
شاھلىقىغا پاناھ ئىزدەپ ھەر ياندىن .
مۇبەدلەرگە دېدىكىم : « ئەي ، نامدارلار ،
سىلەرگە مەلۇمدۇر ھەممە ـ بار ھۈنەر .
بار ماڭا يوشۇرۇن ، خەۋپلىك دۈشمەن ،
بۇ گەپ دانالارغا كۈندىنمۇ روشەن :
ياۋنى كىچىك بىلىپ ، كۈتمە ئامانلىق ،
كۈنۈك تۈگەر ، تەقدىر قىلسا يامانلىق .
شۇڭلاشقا بىھېساب لەشكەر قىلدىم جەم ،
ئۇندا ئادەممۇ بار ، دىۋە ـ پەرى ھەم .
بىر لەشكەر توپلايمەن ، دىۋە ۋە ئاۋام
بىرلىشىپ قىلسۇنكى ياۋلارنى گۇمران .
بۇ ئىشتا سىز ماڭا بولغايسىز تايانچ ،
بولمىسا خەتەردىن ئەھۋالىم ئايانچ .
خەلققە قاراپ يېزىلىك بۈگۈن بىر نىدا :
ئىزگۈلۈك ئۇرۇقىنى چاچار پادىشاھ .
سۆزلىگەن سۆزلىرى چىنلىقتۇر پەقەت ،
ھۆكۈمدار مۈلكىدە ھاكىم ئادالەت ! »
ئەجدىھا شاھ بولسىمۇ قانچە يىرگىنچ ،
كاتتىلار قورقۇنچتىن بولۇشتى تايانچ .
ماختاش يارلىقىغا ئىمزا قويۇشتى ،
قېرى ـ ياش دىلىغا غەشلىك تېرىشتى .
شۇ ھامان ئىشكتىن پەرياد دەپ كىردى ،
بىر كىشى دات دەيتتى ، ئادالەت دەيتتى .
ئۇنى يېقىن تارتىپ شاھ ھوزۇرىغا ،
ئۆتكۈزۈپ قويۇشتى ئوردا تۆرىگە .
شاھ ئاڭا يۈزلەندى تۈرۈلۈپ قاپاق :
« كىم زۇلۇم قىلدى ؟ » دەپ باشلىدى سوراق .
قولىنى بېشىغا ئۇرۇپ ، دېدى : « شاھ ،
مېنىڭ نامىم كاۋە ، ئادالەت ، داد خاھ .
سەندىن زۇلۇم كۆردۈم ، سەندىدۇر راۋا ،
ئادىل بولساڭ قىلغىن دەردىمگە داۋا .
ئادالەت كۆرسەتمەك بولسا كار ـ بارىڭ ،
بەلكى بۇ دۇنيادا ئاشار قىممىتىڭ .
ماڭا سەندىن يەتتى زۇلۇم ھەم تەشۋىش ،
جېنىمغا ئارقا ـ ئارقا سانچىۋەردىڭ نىش .
گەر ماڭا زۇلۇم قىلماق بولمىسا ئىشىڭ ،
نېمە پەرزەنتلىرىم تارتىپ ئېلىشىڭ ؟ !
ئون سەككىز ئوغلۇمدىن تولغانتى جاھان ،
شۇلاردىن بىرىلا قالمىش بۇ زامان .
ئاشۇ بىرىنىمۇ قويمىساڭ ئەگەر ،
دىلىمدا ئوت ـ يالقۇن ، ئېزىلەر جىگەر .

فەرىدۇن بېشى تىك ، قوياشنى چىللاپ ،
ئاتا قەستى ئۈچۈن بېلىنى باغلاپ ،
خۇردات كۈنى جەڭگە ئاتلىنىپ شادان ،
بولدى خوپ پال بىلەن يولىغا راۋان .
قوشۇن بىلەن تولۇپ كەتتى دەرگاھى ،
بۇلۇتقا يېتەتتى ئۇنىڭ بارگاھى .
يەپ - ئىچىپ يايرىدى ، كەيپىمۇ ئاشتى ،
هارغىنلىق شاھ كەيپىنى ئۇيقۇغا تارتتى .
بايقىدى ھېلىتىن تەڭرى ئاڭا يار ،
بايقىدى فەرىدۇن شاھ بەختى بىدار .
ئۇ كىلار ئۇيقۇسى قېچىپ تۇرۇشتى ،
يامانىنى ئويلىشىپ ئاستا يۈرۈشتى .
بۇ جاينىڭ بىر يېقى بۈرزكۇھ ناملىق تاغ ،
ئىككىسى تاغ ياققا كەتتى دىلى زاغ .
تاغ باغرىدا ياتار ناز ئۇيقۇدا شاھ ،
تۈن يېرىمدىن ئۆتكەن كېچە سىمسىياھ .
يېقىن كەلدى يالغۇز ئىككى بۇرادەر ،
ھېچكىم بىلمەس ئىدى بۇلاردىن خەۋەر .
تاغدىن قومۇرۇشتى يوغان بىر تاشنى ،
يانچىماقچى بۇ ئىككىسى شاھ بېشىنى .
دومىلاتتى شاھنى نىشانغا ئېلىپ ،
پۈتۈن تاغ ، دالىغا غۇلغۇلا سېلىپ .
ئەمدى شاھنى ئۆلدى دەپ ھېسابلىدى ،
پارە - پارە بولدى دەپ ھېسابلىدى .
گۈلدۈر - قاراستىن شاھ بولدى بىدار ،
ئۆزىنى ساقلاپ قالدى پەرۋەردىگار .
ئەپسۇن بىلەن ئۇ تاش ئۆز جايىن ئالدى ،
دومىلاپ چۈشمىدى توختاپلا قالدى .
ئۇ كىلار چۈشەندى بۇڭا خۇدا يار ،
ئەمدى قانچە قىلما ، ھەممىسى بىكار .
فەرىدۇن دەشنەمدىن تارتىپ تىلىنى ،
يولغا ھازىرلاندى باغلاپ بېلىنى .
سىپاھنى چاپتۇردى ، ئالدىدا كاۋە ،
ئىلگىرى يۈرۈشتى ، ئالدىدا كاۋە .
ئېگىزدە يەلپۈنەر كاۋە بايرىقى ،
شاھانە ، نۇرئەفشان ، دانا بايرىقى .
ئەرۋانرۇد تەرەپكە مەردانە قاراپ ،
ماڭدى ئۇ شىددەتلىك قەدەملەر تاشلاپ ،
پەھلەۋى سۆزى ساڭا بولسا گەر مۇجمەل ،
ئەرۋەندنى ئەرەبچە دەجلە دەپلا بىل .
دەجلە قىرغىقىدىن ئازاد شاھ شۇئان ،
ئات سالدى باغدات شەھىرى تامان .
ئەرۋەند قىرغىقىغا ماڭغان ئاشۇ دەم ،
سالچىلارغا ئۇ قىلدى خۇش سالام .
ئەرەبچە : « ھەممىنى ئىشقا سال ، — دېدى ، —
قالمىسۇن بىرەرمۇ كېمە ، سال ، — دېدى ، —
بارىنى ھەيدەپ كېلىپ قىرغاققا ،
ھەممىنى ئۆتكۈزۈڭ نېرىقى ياققا ! »
كېمىچى بۇ سۆزگە قۇلاق سالمىدى ،
شاھىنشاھ سۆزىگە پەرۋا قىلمىدى .
جاۋاب بېرىپ دېدى : « ماڭا پىنھانە
شۇنداق پەرمان كېلىپ يەتكەن شاھانە :
مېنىڭ مۆھرۈم بىلەن كەلمىسە پەرمان ،
بۇندىن قوزغالمىسۇن كېمە ھېچقاچان ! »
فەرىدۇن غەزەپتىن چۆمدى غەرق تەرگە ،
ۋەھشىي دەريا ۋەھىمە سالالماس ئەرگە .
شاھانە بەل باغلاپ ، قورالنى ئاستى ،
شىر سۈپەت ئېتىغا قامچىنى سالدى .
سەردارى كەينىدىن ھەممە لەشكىرى ،
ئۆزىنى سۇغا ئاتتى ھەممە - بارچىسى .
ئاتلار بورانىدىن دولقۇنلار تاشتى ،
سۇ گاھ ئات بېشى ، گاھ ئىگەردىن ئاشتى .
ئوقتەك ئۈزدى ئاتلار سۇغا تەگمەي يال ،
ئاتلاردىنمۇ تېزرەك ئۇچىدۇ خىيال .
قىرغاققا چىقىشتى ، قۇرۇتتى ھۆلنى ،
بەيتۇل - مۇقەددەسكە بۇراشتى يولنى .
پەھلەۋىچە قىلساڭ ئىزاھاتىنى ،
دىجخوخت دېيىشەر ئۇنىڭ نامىنى .
ئەرەبلەر مۇقەددەس ئۆي دەيدۇ ئۇنى ،
زەھھاك سالغانىدى ئەسلىدە بۇنى .
چۆل كېزىپ شەھەرگە يېقىن كېلىشتى ،
زەپەر ئىزدەپ ، مىسلى چېقىن كېلىشتى .
بىر مىل يەردىن فەرىدۇن تاشلاپ نىگاھ ،
شەھەر ئوتتۇرىسىدا ئوردا كۆردى شاھ .
ئايۋىنى ، پەشتىقى كەيۋاندىن بەلەند ،
گوياكى قىلماقچى بۇلۇتلارنى بەند .

قوزغىلىڭ، بۇ پادىشاھ ئەسلى ئەھرىمەن،
ياراتقۇچىغا ئۇ ئەشەددىي دۈشمەن!»
تەڭسىز ئاشۇ پەرتۇق، شۇ خۇرۇم بايراق،
ئاجرىتاتتى كىم ياۋ، كىم ئىجىل ـ ئىناق.
تۆمۈرچى باسماقتا ئىلگىرى تامان،
قوشۇن تويلىنار چۆمۈلىسىمان.
فەرىدۇن يولىنى بىلدى تەخمىنلەپ،
ئاشۇ ياققا قەدەم باستى جېدەللەپ.
يېڭى سەردار ياققا كېلىشتى يېتىپ،
ئۇنى «ئۇررا» بىلەن ئېلىشتى كۆتۈپ.
نەيزە ئۇچىدىكى كاۋە پەرتۇقىن
شاھ بايراق ئاتىدى ياساپ قايتىدىن.
يىپەككە ئورىدى، زەردىن بېزەتتى،
گۆھەرۇ ئالماستىن مۇنچاق قاداتتى.
تولۇن ئاي مىسالى بۇ تۇغدىن ئىقبال
ۋە بەخت بولۇپ قالدى شاھقا ئىستىقبال.
بىر يېقى سېرىق، كۆك ، قىزىل بىر يېقى،
شاھ ئۇنى ئاتىدى «كاۋە بايرىقى.»
شۇندىن بۇيان كىمدە تاج كىيىش بەختى،
كىمگە نېسىپ بولسا شاھانە تەختى،
تاقار بۇ بايراققا خىلمۇ خىل گۆھەر،
ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار ئۇنى بېزىتەر.
تۆمۈرچى پەرتۇقى — بۇ ئاددىي بايراق،
كۈندىن ـ كۈنگە بولدى گۆھەردىن پارلاق.
يىپەكتىن يالتىراق، پارلاق ئالتۇندىن،
شاھانە يۇلتۇزى بولدى قايتىدىن.
قاراڭغۇ كېچىلەر بەئەينى خۇرشىد،
جاھانغا نۇر بېرەر، كۆڭۈلگە ئۈمىد.
يەنە كۈنلەر ئۆتتى ئىستىقبال نىھان،
ھېچكىمگە سىرىنى سۆزلىمەس جاھان.
فەرىدۇن نەزەرىدە بۇ يېڭى ئالەم،
زەھھاك شاھ زۇلمىغا قوزغالمىش لازىم.
بەل باغلاپ كەلدى ئانا ھۇزۇرىغا،
شاھانە كۇلاھىن كىيىپ بېشىغا.
دېدى: «مەن كېتەرمەن، مەيدان مۇددىئا،
سېنىڭ ئىشىڭ بولسۇن كۈنۈتۈن دۇئا.
جاھان ئىگىسىدىن باشقىنى ئۇنۇت،
ياخشى يا يامان كۈن ھەممىسىنى تۇت.»

ئانا دىلى قانۇ كۆزىدە يېشى،
پاك تەڭرى يادىدا، ئېگىلدى بېشى.
تەڭرىگە دېدىكىم: «ئوغلۇمنى زىنھار
ساڭا تاپشۇردۇم، ئەي پاك پەرۋەردىگار.
جېنىنى يىراق تۇت خەۋپ ـ خەتەردىن،
دۇنيانى تازىلا ئەقىلسىزلاردىن.»
ئالەمگە جار سالماي، جىمجىت ۋە بىئۈن
سەپەر ھازىرلىقىن قىلار فەرىدۇن.
فەرىدۇننىڭ ئىككى ئۇكىسى بار ئىدى،
ئىككىسىگە بەختۇ ئىقبال يار ئىدى.
كەيانۇش ئۇلاردىن بىرىنىڭ نامى،
يەنە بىرى پۇرمايا، شادلىق ئۈمىدى.
فەرىدۇن ئۇلارغا سۆزلەپ بەك خۇش ـ شاد،
دېدى: «بولۇڭلار، باھادىرلار پات.
بىزگە سائادەتتىن كەلمەكتە دېرەك،
ئۇلۇغلۇق كۇلاھىن ئاتارمىش پەلەك.
چىللاڭ تۆمۈرچىلەر، كەلسۇن بىلىمدان،
بىزگە ياساپ بەرسۇن گۇرزىيۇ گەران.»
ئۇكىلار بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ھامان،
يۈگۈردى تۆمۈرچى بازىرى تامان.
كىم ئەمدى جاھانغا شان سالماق بولدى،
فەرىدۇن تەرەپكە يول ئالماق بولدى.
باھادىر قولىغا ئېلىپ تېز پەرگار،
گۇرزە رەسمىن قىلدى توپىغا نىگار.
يەر يۈزىدە بولدى بىر رەسىم پەيدا،
ئۆكۈز باشلىق گۇرزە، ھەيۋەتلىك بالا.
تۆمۈرچىلەر بېرىپ قولىنى قولغا،
باتۇر بۇيرۇتمىسىنى سېلىشتى يولغا.
كەلتۈرۈلدى گۇرزە ئۇلۇغ قېشىغا،
پارقىرىشى رەشىك سالار قۇياشقا.
گۇرزە خوپ ئىدى، پۇختا ۋە زىبا،
ئىنئام بەردى ئالتۇن ، كۈمۈش ۋە دوپپا.
ئۇلارغا ۋەدىلەر بەردى دىلاۋەر:
ئۇلۇغلۇق، خۇشاللىق، پاراۋانلىق، زەر.
دېدى: «ئەجدىھانى لەھەتكە قوغلاي،
دىلىڭىزدىن ئەلەم ـ زەرداپنى يۇياي.
تەڭرى نامىن دىلدا يادقا ئېلىپ تەكرار،
جاھانغا ئادالەت، بەخت ئېتەي بەر قارار.»

پادىشاھ نەسلىدىن ئىككى پاكىز گۈل
قورقۇشتىن ئەجدىھاغا بولغاندۇق قۇل .
بىلمىسە ئەجدىھاغا ياستۇقداشلىقنى ،
كىم ئارزۇ قىلىدۇ بۇ بىباشلىقنى . »
فەرىدۇن جاۋابەن دېدى : « ئالدىدا
ماڭا پەلەك مەدەت ئەيلىسۇن ئاتا .
ئەجدىھا قەدىمىن قۇرۇتاي يەردىن ،
جاھان پاكىزلىك تاپسۇن بۇ ئەردىن .
ئەمدى راستىنى ئېيتقىن ، نەدە جاپاگەر ،
نەدىن ئاڭلايمەن ئەمدى زىر - زەۋەر ؟ »
ئەجدىھا زاۋالىن قىلىپ ئىختىيار ،
گۈزەللەرنىڭ سىرىنى ئاڭلىدى ئاشكار .
دېدىكىم : « ئاللىغان يولى ھىندىستان ،
ھىندى يېرىنى قىلارمىش جادۇستان .
زامان ئىشلىرىدىن قورقۇپ كەتتى ئۇ ،
مىڭ - مىڭلاپ بىگۇناھ باشنى كەستى ئۇ .
بىر دانا قىلغانتى ئاڭا بېشارەت :
سەندىن ، خالىي قالار تەختۇ ئىمارەت .
فەرىدۇن ئالدۇ سەندىن تەختىڭنى ،
سۇلدۇرار ئۇ كۈنى كۈلگەن بەختىڭنى .
دىلىن ئاتەش كۆيدۈردى بۇ مۇدھىش پالدىن ،
كۆيدى ئىستىقبالى ئاچچىق زاۋالدىن .
پەرىندە - چەرىندە ، ئادەم قېنىنى
تۆكۈپ ئۇ ساقلىماق بولدى جېنىنى .
بەدەن ، يۈز - كۆزىنى يۇيۇپ قان بىلەن ،
ئۆزگەرتمەك بولدى پالنى تۈپتىن .
شۇندىمۇ مۇرىسىدە ئىككى ئەجدىھا ،
دۇنيادا ئادەمزات كۆرمىگەن بالا .
يۇرتتىن - يۇرتقا كۆچەر ، ئۇيقۇمۇ ھارام ،
ئەجدىھا زۇلمىدىن تېپىلماس ئارام .
يېقىن كېلىپ قالدى قايتىش پۇرستى ،
بىر جايدا تۇرۇشقا يوق قانائىتى . »
شۇ ئىدى ئاياللار نەقلى بىردىنبىر ،
سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى باھادىر .

فەرىدۇن بىلەن زەھھاك نازىرى ھەققىدە قىسسە

زەھھاك يۇرتىدىن قىلغاندا سەپەر ،
بىر ۋەكىل قالدۇراتتى ھەر سەپەر .
جېنىن ئايىمايتتى زەھھاك يولىدا ،
تەختۇ غەزنە قالار ئۇنىڭ قولىدا .
كۇندەرەۋ دېيىشەتتى نامىنى ئۇنىڭ ،
چىققان ئۇچىغا بار ياۋۇزلۇقىنىڭ .
سارايغا يۈگۈرۈپ كەلدى ، كۇندەرەۋ ،
يېڭى پادىشاھ تۇرار ئۇندا باھارنەۋ .
تەخت ئۆزرە خاتىرجەم ئالغاندى جاي ،
گويا سەرۋى ئۇچىدىكى ئون تۆت كۈنلۈك ئاي .
بىر ياقتا قامىتى گۈزەل شەھرىناز ،
بىرياقتا يۈزلىرى ئايدەك ئەرنەۋاز .
شەھەرنى قاپلاپتۇ فەرىد لەشكىرى ،
ئىشكتە تۇرۇشار بەل باغلاپ بارى .
نە ۋەھىمە يوق ئۇندا ، نە بىر سورىقى ،
شۇكرانىلەر ئېيتىپ ، قويدى بېشىنى .
فەرىدۇننى قۇتلىدى : « ئەي شەھرىيار ،
دۇنيا سىزگە مەنسۇپ ، زەپەر بەختىيار !
فەرىدۇن جاھانغا تارقاتتى زەر نۇر ،
شاھلىق ساڭا لايىق ، مەڭگۈ ياشاپ تۇر .
يەتتە ئىقلىم قىلغاي سېنى ئىنتىھاپ ،
باھار بۇلۇتىدەك كەڭرى بول بىھېساب . »
فەرىدۇن بۇيرۇدى ، يېقىنراق كەلدى ،
نى ھادىسە ئۆتتى ، ھەممىنى بىلدى .
دىلاۋەر شاھ بەردى شاھانە پەرمان :
« تەييارلا شاھانە بەزمۇ داستىخان !
يىغىلسۇن گۈلخانىلار ، ھاپىز - سازەندە
چوڭ داستىخاندا جەم بولسۇن ھەممە .
يەنە داڭلىقلارنى بەزمىگە چاقىر ،
ماڭا تەڭ تۇرارنى بەزمىگە چاقىر .
ھەممىنى يىغىپ كەل مېنىڭ تەختىمگە ،
ياير اپ ، قوشۇلسۇن مېنىڭ بەختىمگە ! »
ئۇنىڭ پەرمانىنى تىڭلاپ كۇندەرەۋ ،
سۆزىنى دەرھاللا ئەيلىدى بەجا .
ناز - نېمەت ، مەي ، سازەندە تەخمۇتەخ بولدى ،
شاھ بەزمىگە لايىق كىشى يىغىلدى .
فەرىدۇن مەي ئىچىپ ، نەغمە تىڭشىدى ،
تاڭغىچە شاھانە بەزمە تىنمىدى .

كۆكتىكى مۇشتىرى كەبى نۇر چاچار ،
ئارام ۋە شادلىقلار يولىنى ئاچار .
شاھ بىلدى : « ئەجدىھا ئوردىسى شۇندا ،
ئۇلۇغلۇق ، تاجۇ تەخت چىرايى شۇندا .
دوستلارغا دېدىكى : «قارا تۇپراقتىن
شۇنداق ھەشەمەتلىك ئۆي قۇرغانىكەن .
قورقمەنكى ، ئۇنىڭ بىلەن بۇ جاھان
بىرەر سىرنى ساقلار جاھاندا نىھان .
دېمەك توختىماستىن جەڭ قىلىش كېرەك ،
تېز بېرىپ ياۋ ھالىنى بىر بىلىش كېرەك ! »
شۇنداق دەپ قولىنى گۇرزىگە ئۇردى ،
دېۋىتىپ ، ئېتىنى يولغا بۇرىدى .
ئورددىكىلەر ھەيران : بۇ قانداق تۇغ ؟
بىردىن پەيدا بولدى گويا زور بىر چوغ .
ياش پادىشاھ ئات بىلەن كىردى ئوردىغا ،
دۇنيادا يېگانە ئەر كەلدى بۇ جايغا .
ئىشىكتە يوق ئىدى بىرمۇ ياساۋۇل ،
مىڭ شۇكۇر ئەيلىدى فەرىدۇن خۇشال .

فەرىدۇننىڭ جەمشىدنىڭ سىڭىللىرىنى ئۇچراتقانلىقى

زەھھاك قۇرغان مۇدھىش سېھىرلىك تىلسىم ،
ئاسمانغا بوي سوزۇپ تۇرار ئىدى جىم .
تەگرى نامى ئۇندا قىلىنمايتتى ياد ،
فەرىدۇن قىلدى بۇ قەسرنى بەربات .
بىرەر كىم شاھ يولىنى توسماق بولغان چاغ ،
ئۆكۈز باش گۇرزىدە قىلاتتى پاچاق .
سېھىرگەرلەر تولۇق ئىدى ئوردىدا ،
ھەممە دېۋىلەر تولۇق ئىدى بۇ جايدا .
ئېغىر گۇرزە بىلەن باشلىرىن ئەزدى ،
جادۇگەر تەختىگە قەدىمىن ئالدى .
زەھھاك كۆرۈنمەيتتى ، يوق ئىدى لەشكەر ،
فەرىدۇن ھەرياققا تاشلىدى نەزەر .
شاھ خانىسىدىن چىقتى ئىككى قىز ،
كۆزلىرى قاپقارا ، ئاپتاپ ئىدى يۈز .
قىزلار بەدىنىنى يۇدۇرۇپ ئاۋۋال ،
ئاندىن بەردى روھىغا ھۆسن ـ جامال .
ئۇلارغا ھەق يولىنى نامايان ئەتتى ،
سېھرۇ جادۇ يولىنى بايان ئەتتى .
ئۇلارنى ئۆستۈرگەنىدى بۇتپەرەس ،
دائىم ساراسىمە ، مىسالى بەدمەست .
جەمشىد سىڭىللىرى ئىككىلىسى ھەم
نەرگىستىن ئېقىتتى قىزىلگۈلگە شەبنەم .
فەرىدكە دېيىشتى سۆز ئېچىپ خەندان :
جاھان بەك ئۇزۇن ، سەن تۇر نەۋقىران .
يۇلتۇزۇڭ قاياقتىن چىقتى ، ئەي يار بەخت ،
بۇ مېۋىنى بەردى قايسى بىر دەرەخ ؟
يىرتقۇچ ئۇۋىسىغا سەن دادىل كەلدىڭ ،
زۇلمەتلىك بۇ جايغا روشەن دىل كەلدىڭ .
قىسمىتىمىز ئىدى بۇندا رەنج ، بالا ،
ئېگىمىز جىنزادە ، زالىم ئەجدىھا .
ئەقىلسىز ، جىنزادە بەرمەي ئامانلىق ،
جاھان ئىشى بولدى بىزگە يامانلىق .
كۆرمىدۇق سەندەك دىلاۋەر كىشى ،
سېنىڭدەك باھادىر ، گۈل ھۈنەر كىشى .
ھېچ قىلالمايتتۇق تاج ئارزۇسىنى ،
ئەجدىھا يۇرتىنىڭ باج ئارزۇسىنى ! »
فەرىد دېدى : « قالماس ھېچ كىشىگە تەخت ،
ھېچكىمگە مەڭگۈلۈك ئەمەس ئۇ بەخت .
مېنىڭ ئاتام ئىدى بەختىيار ئاتىبىن ،
زەھھاكقا رام بولدى بۇ ئىران زېمىن .
بەرمايە ئىنىكى ، باققان مېنى ئۇ ،
بەدىنى يالترااق ، نەسلى ئېسىل ئۇ .
تىلسىز شۇ جانىۋار قېنى بىلەن خاك
قىزىل بولدى ، بۇندىن نې تاپتى ناپاك ؟
ئاخىر جەڭ قىدىرىپ باغلىدىم بېلىم ،
ئىراندىن بۇ تامان سەپەر باشلىدىم .
ئۆكۈز باشلىق گۇرزە يانچار بېشىنى ،
شەپقەتسىز ئاققۇزاي كۆزدىن يېشىنى ! »
سۆزلىرىن ئاڭلىغاچ گۈزەل ئەرنەۋاز ،
سۆز ئاچتى ، تۆكۈلدى پاك دىلىدىن راز .
دېدىكىم : « سەن ئەمەسمۇ فەرىدۇن سۇلتان ،
جادۇگەر روزىغارىنى قىلغۇچى ۋەيران .
زەھھاك سەلتەنەتىن قىلارسەن بەربات .
ئىشىڭدىن جاھاننىڭ ئىقبالى خۇش ـ شاد .

جەڭ باشلاندى ، باش تۆكۈلدى مۆلدۈردەك ،
ھەممە جاي ئۆلۈكلەر ، ئاقتى قان سەلدەك .
كىمگە جەڭگىۋارلىق روھى بولسا يار ،
تاملاردا ، ئۆگزىدە شە خەلقى بىسيار .
ھەممىسى زەھھاكتىن بولغان باغرى خۇن ،
ھەممىنىڭ ئارزۇسى ، رايى فەرىدۇن !
كوچىلاردا ئۆتكۈر قىلىچ كېسەر باش ،
ئۆگزىلەردىن ياغار ياۋغا كېسەك ــ تاش .
ياغدۇ مىسالى باھاردىكى سەل ،
ياغدۇ بەرمەي ھېچ كىشىگە سۆز ، يول .
شەھەردە كۆپ ئىدى قىران بەرنالار ،
كۆپ ئىدى جەڭنى بىلگەن قېرى دانالار .
زەھھاك نەيرەڭدىن بوشاپ شۇ زامان ،
كېلىشتى فەرىدۇن لەشكىرى تامان .
پالۋانلار قەھرىدىن تاغلار دىرىلدەر ،
ئاتلار تۇيىقىدىن تۇپراق تىلغىنار .
گوياكى قارا بۇلۇت جەڭ قويۇنى ،
ھەممە ياقتا قاينار نەيزە ئويۇنى .
بىر ئاۋاز ياڭرىدى ئىبادەتخانىدا :
« فەرىدۇن » دەر خەلق زەھھاكتىن زىدە .
« فەرىدۇنغا تەۋە بولۇر قېرى ــ ياش ،
ھېچكىم پەرمانىغا تولغىمايدۇ باش .
خالىمايمىز زەھھاك سەلتەنىتىنى ،
ئەجدىھا ئاپىتى ، كاساپىتىنى . »
بىرلىشىپ لەشكەر شەھەر خەلقى بىلەن ،
شىددەتلىك جەڭ قىلدى تولىمۇ بەلەن .
يورۇق شەھەر جەڭدىن قاراڭغۇ بولدى ،
قۇياش خىرە ، ئەتراپ توزانغا تولدى .
ھەممە ئىنتىقام دەر ، ياۋ مېڭىسىن چاق ،
لەشكىرىنى تاشلاپ قاچتى شاھ زەھھاك .
ساۋۇت ، دۇبۇلغىغا ئورىنىۋالدى ،
كۆرگەن ئادەم ئۇنى تونۇماي قالدى .
ئاتمىش غۇلاچ ئارقان ئېلىپ قولىغا ،
پىنھانە چۈشتى ئۇ قەلئە يولىغا .
تام تۆپىسىدە كۆردى شەھرىناز ،
كۆزلىرىدە جادۇ ، چېھرىدە خۇش ناز ،
ئىككى كۆزى كۈندۈز ، ئىككى زۇلفى تۈن ،
سۆز ئېچىپ زەھھاكنى قارغىدى مەھزۇن .
رەشكتىن ئۆرتەندى ، كۆزلىرىدە قان ،
ئوردا ئېمىدىن تاشلىدى ئارقان .
نە تەختى يادىدا ، نە ئەزىز جېنى ،
ئارغامچىدىن سىيرىلىپ چۈشۈش خىيالى .
ئۆتكۈر خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ قىنىدىن ،
نامىن دېمەي ، پەردە ئاچماي يۈزىدىن ،
پەرىچېھرىلەرنىڭ قېنىغا تەشنا ،
تاشلاندى غەزەپتە ، ناپاك ئۇ ئەبگا .
ئەمما پۈتى يەرگە تەگمەستىن بۇرۇن ،
قاپلاندەك تاشلاندى ئاڭا فەرىدۇن .
بېشىغا گۈرزە تەگدى ، دۇبۇلغىسى چاك ،
ئۆزىنى ئوڭلالماي قالدى ئۇ زەھھاك .
پەيدا بولدى پەرىشتە سۇرۇش شۇئان ،
دېدىكىم : « ئۆلتۈرمە ، يەتمىدى زامان .
چىڭ باغلاپ پۇت ــ قولىنى تاغقا سۆرىسەڭ ،
ئىككى تاغ ئارىسى كېلەر ئاڭا تەڭ .
ئاشۇ يەرگە ئۇنى ئەيلىسەڭ بەندى ،
يول تېپىپ بارالماس ئەسلى پەيۋەندى .
فەرىدۇن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ھامان ،
يولۋاس تېرىسىدىن ئەشتۇردى ئارقان .
سىرتماق سېپ باغلاندى قول ، گەدەن ، بەل ھەم ،
ئاجرالمايتتى ھەتتا قوتۇرىغان پىل ھەم .
شەۋكەتلىك فەرىدۇن زەر تەختكە چىقتى ،
ناپاك قانۇنلىرىن لەھەتكە تىقتى .
بۇيرۇدى ، جارچىلار شۇنداق سالسۇن جار :
« ئەي ئاقىل خالايىق ، نامدارۇ دىلبەر ،
ئۇرۇش ئەسلىھەسىن تاشلاڭلار تامام ،
ئۇرۇشتىن ياخشى نام تاپمايدۇ ئاۋام .
چېرىك ۋە ھۈنەرۋەن بىر خىللا ھۈنەر ،
ئىزدىسە ، نېمۇمۇ ۋۇجۇدقا چىقار ؟
ھەممىدە ھۈنەرۇ ھەممە گۈرزىدار ،
ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئىشى بار .
بۇ قىلسا ئۇ ئىشنى ، ئۇ بۇنىڭ ئىشى ،
كېلەتتى گۈلى گۈلىگە پۈتۈن زېمىن .
بۇگۈن بەند بولدى جادۇگەر زەھھاك ،
خالايىققا ئەندىش سالغان ئۇ ناپاك .
ئەبەد ئامان بولۇڭ ، ياشاڭلار بىغەم ،
ئىشىڭىزغا بېرىڭ ھەممىڭىز خاتىرجەم .
خەلق قۇلاق سېلىپ شاھنىڭ سۆزىگە ،
دۇئا قىلدى ، ئىزنى سۇرتۇپ يۈزىگە .

تالڭ ئاتار ـ ئاتماستا چىقىپ كۇندەرەۋ
يولغا راۋان بولدى، ئاستىدا تۇلپار.
ئىچتىن قامچىلاپ، جىددەللەپ دەرھال،
زەھھاك ياققا چاپتى، مىسالى شامال.
زەھھاك ھۇزۇرىغا يېتىپ، بىرمۇ بىر
پۈتۈن كۆرگىنىدىن يەتكۈزدى خەۋەر.
دېدى: « ئەي شاھىمىز، شاھلارنىڭ شاھى،
كەينىگە كېتىپتۇ ئىشىنىڭ بۇ كۈنى.
ئۈچ ھاكاۋۇر كىشى چامداپ تەختىگە،
كېلىپ چاڭ سېلىشىپتۇ تەختۇ بەختىگە.
ئۇلاردىن كىچىكى سەرۋى قامەت ئەر،
شاھانە بەستىدىن ھەيران قالار شىر.
ياشتا كىچىك، ئەمما ھۆرمىتى ئارتۇق،
پەلەك ئۇلۇغلۇقنى قىلارمىش تارتۇق.
گۇرزىسى مىسالى تاغدىن بىر پارچە،
ئۇنىڭ زەربىگە چىديالماس بارچە.
ئۇنىڭ بىلەن يەنە ئىككى باھادىر،
ئات چاپتۇرۇپ كەلدى، ھەر ئىشقا قادىر.
تەختىگە ئولتۇردى، تاجىڭنى كىيدى،
سېھرۇ نەيرىڭىڭنى قىيما قىپ ئەزدى.
قەسرىڭدە كىم بار، باتۇر ـ باھادىر
ھەممىسىنى غۇلاتتى، ئاغدۇردى بىر ـ بىر.
باشلىرىنى كېسىپ ئاتتى مەيدانغا،
مېڭىسىنى چۇۋۇپ مىلىدى قانغا! »
زەھھاك دېدى: « بەلكى مېھماندۇر ئۇلار،
مېھمان بولغاچ، بەختتىن نىشاندۇر ئۇلار. »
كۇندەرەۋ جاۋاب بەردى: « ئەي شاھ، ئەزىزە،
نې مېھمانكى، قولىدا ئۆكۈز باش گۇرزە.
تەختىگە تەپ تارتماي كېلىپ ئولتۇردى،
تاجىڭ كەمەرىڭدىن نامىڭ ئۆچۈردى.
يۇرتۇڭنى ماڭدۇردى ئۆز رايىغا شىر،
سەن ئۇلارنى «مېھمان» ئاتىساڭ ئاتاۋەر.
ئاڭا زەھھاك دېدى: « يېمە بۇنچە غەم،
ناچار مېھمان پالدا كېلەر خۇش قەدەم. »
« سۆزلىرىڭ ئاڭلىدىم، — دېدى كۇندەرەۋ، —
سۆزۈمگە قۇلاق سال سەنمۇ ئەي خۇسرەۋ.
ئۇ باھادىر بولسا مېھمانىڭ ئەگەر،
ئىچكىرى خانەڭدىن ئاڭلا زىر ـ زەۋەر.
جاھاندار جەمشىدنىڭ سىڭىللىرى ھەم،
ئۇنىڭ بۇيرۇقىدا بويسۇنلىرى ھەم.
بىر قولىدا سىلار شەھرىنازىڭ ئۇ،
بىرىدە ئەركىلىتەر ئەرنەۋازىڭ ئۇ.
قارا تۈن كەلگەندە بۇندىنمۇ بەتتەر،
ياستۇقىنى مۇشكى ـ ئەنبەردىن قىلار.
نە مۇشكى، جانانىڭ قارا زۇلپى ئۇ
سۆيگەن ئەركەك، جانىڭ قارا زۇلپى ئۇ. »
زەھھاك غەزەپتىن مىسالى كەركىدان،
بۇ سۆزلەردىن ئۆلۈم كۆرۈندى ئاسان.
بۇ شور بەخت شاھقا نېمە يامانلىق ئەتتى،
بۇ ھاقارەتلەردىن يىغلاپلا كەتتى:
« سارىيىمدا ئەمدى نامىڭ بولمىسۇن،
قەدىمىڭ ئۈزۈلسۇن، جامىڭ تولمىسۇن! »
ئاڭا ساراي بېگى دېدىكى ئاشكار:
گۇمانىمنى ئاڭلا ئەمدى شەھرىيار،
ئۆزۈڭ تاپالمساڭ شەھرىڭدىن نىشان،
قانداق قىلىسەن مېنى ئۇندا شەھەربان؟
غەزىنەڭ خىمىردىن قىل سۇغارغاندەك
ئەكەتسە، مەن غەزىنىچى بولمەن قانداق؟
بۇگۈن پېشانەڭگە يېغىپتۇ شور،
دۆلىتىڭ كەتمەكتە، ئۆز چارەڭنى كۆر.
ئۆز چارەڭنى كۆر، دەپ كەلدىم قېشىڭغا،
بولمىسا مۇدھىش ئىشلار چۈشەر بېشىڭغا! »

فەرىدۇننىڭ زەھھاكنى بەند قىلغانلىقى

زەھھاك قولىقىغا يېتىپ بۇنداق سۆز،
غەزەپكە كەلدى ـ دە، ئېيتتى شۇنداق سۆز.
دېدى: « ئاتلارغا تېز ئېگەر توقۇلسۇن!
ئاتلارمۇ تېزلىكتە بولسۇن بىر ئۆچقۇن. »
ئەسكەرنى تېزلىكتە يىغدى زەھھاك شاھ،
ھەممىسى جىن ـ دىۋە، جەڭگىۋار سىپاھ.
لەشكىرى بېشىدا جەڭگە يول ئالدى،
لەشكىرىن تېزلەتتى، ئۇر ـ قىرغا سالدى.
فەرىدۇن سىپاھى تاپقاندا خەۋەر،
يوشۇرۇن ئېدىرلارغا توپلاندى لەشكەر.

ئىككىنچى، ئاتا ئۈچىنى ئالدى،
ئادىل بوپ جاھاننى پاك يولغا سالدى.
ئۈچىنچى، كۆپ ئىشتىن دۇنيا يۈيۈلدى،
ياۋۇزلۇق، جاھالەت نېرى قوغلاندى.
ئەي دۇنيا، ئىشلىرىڭ قانداق غارايىپ،
ئۆزلۈك پەرۋىش قىلىپ، قىلسەن خاراب،
قېنى ئۇ فەرىدۇن، نەدە، كۆزلۈك ئاچ،
قېرى زەھاكتىن تارتۇالغاندى تاج.
جاھانغا شاھ بولۇپ تۇردى بەش يۈز يىل،
ئاخىرى ئۇندىنمۇ تەخت قالدى، بىل.
كەتتىيۇ دۇنيانى باشقىغا بەردى،
ئېرىشكىنى ھەسرەت، باشقا نېمە قالدى؟
كېتەرسەن، گاداي بول ۋە يا سۇلتان بول،
ھەققانىي بولغىنۇ ۋە يا چوپان بول.

فەرىدۇن ئادالەت بىلەن دۆلەت باشقۇرۇپ بەختلىك ۋە پاراۋان ئۆمۈر كەچۈردى. بەش يۈز يىل شاھلىق قىلدى.

ئۇنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىدى. ئۇلار تۈرلۈك ئىلىملەرنى ئۆگىنىپ، جەڭ ۋە ئوۋ ماھارىتىنى ئىگىلەپ ئۆسىدۇ. بىر كۈنى ئۈچ ئاكا ـ ئۇكا شىكار قىلىپ يۈرگەندە فەرىدۇن دەھشەتلىك ئەجدىھا قىياپىتىگە كىرىپ ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىدۇ. چوڭ ئوغلى ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ قاچىدۇ. ئۆزىنى بىكاردىن بىكارغا خەتەرگە ئۇرمايدۇ. ئۇنىڭ ئەقلى بولغان بىلەن جاسارىتى يوق ئىدى.

ئىككىنچى ئوغلىغا ھۇجۇم قىلىدۇ، ئۇ ئەجدىھاغا ئۆزىنى ئاتىدۇ. بۇ ئوغۇلدا جاسارەت بولسىمۇ، ئەمما ئەقىل ۋە تەدبىر يوق ئىدى. شۇ چاغدا كەنجى ئوغلى ئاكىسىغا ياردەمگە كېلىپ «ئەي ئەجدىھا، بىز ئۈچ ئاكا ـ ئۇكىمىز، بىر بولۇپ ھۇجۇم قىلساق، تارمار بولىسەن، قايت!» دەپ نىدا قىلىدۇ.

ئەجدىھا قايتىدۇ، فەرىدۇن ئۆز ئەسلى قىياپىتىگە يېنىپ ئوردىغا قايتىپ كېلىدۇ. ئوغۇللىرى كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئىسىم قويۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزىدۇ. چوڭ ئوغلىغا سالامەتلىك، ئارام مەنىسىدە سەلىم دەپ ئىسىم قويىدۇ. ئوتتۇرانچىسىغا ئۆتكۈر مەنىسىنى بېرىدىغان تۇر دېگەن ئىسمىنى قويىدۇ. ئەقىللىك، مېھرىبان، ئالىيجاناب ۋە جەسۇر بولغان كەنجى ئوغلىغا ئالىيجاناب ئىرانى مەنىسىدە ئەراج دەپ ئىسىم قويىدۇ.

فەرىدۇن ئۆزىگە قېرىلىق يەتكەنلىكىنى بىلىپ مەملىكەتنى ئۈچ ئوغلىغا تەقسىم قىلىپ بېرىدۇ.

مەملىكەتنىڭ غەربىي قىسمىدىكى رۇم ۋىلايىتىنى سەلىمگە، شەرق تەرەپنى چىن بىلەن قوشۇپ تۇرغا بېرىدۇ. شۇندىن كېيىن ئۇ جاي تۇران دەپ ئاتىلىشقا باشلايدۇ. مەركىزىي ئىران يەرلىرىنى بولسا ئەراجغا بېرىدۇ ۋە ئۇنى تەخت ۋارىسى دەپ ئېلان قىلىدۇ.

ئەمما، ئەھرىمەن دىۋە ئاكىلىرىنى ئازدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ دىلىغا ھەسەت ئوتىنى سالىدۇ. ئاكىلىرى ئەراج ئۈستىدىن پىتنە توقۇپ، ئۇنىڭدىن تەختۇ تاجنى تارتىۋالماقچى بولىدۇ. ئەسكەر تويلاپ، ئاتىسىغا ئۇلتىماتۇم خېتى ئەۋەتىدۇ. ئەراج ئاكىلىرىغا ئىشىنىپ، ئەسكەرسىز ئۇلارنىڭ ھۇزۇرىغا بارىدۇ ۋە ماجىرانى ياخشىلىق بىلەن ھەل قىلماقچى بولىدۇ. تۇر ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي ئاستىدىكى ئورۇندۇق بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا ئۇرىدۇ. ئەراج يەنىلا ئۇلارغا مۇراجىئەت قىلىپ: «ئۆزىڭىزنى قاتىللىق قىلىشتىن ساقلاڭ!

دان سۆرىگەن چۈمۈلىگە بەرمە ئازار،
جان تاتلىقتۇر، شۇنىڭدىمۇ تاتلىق جان بار.»

دەپ ئۇلارنى ۋەھشىيانە قاتىللىقتىن ياندۇرماقچى بولىدۇ. ئەمما، ھەسەت ئوتى ئەقىل كۆزىنى قارىغۇ قىلغان ئاكىلار ئەراجنىڭ كۆكسىگە خەنجەر سالىدۇ. ئاندىن بېشىنى كېسىپ ئاتىسىغا ئەۋەتىدۇ.

دەھشەتلىك جىنايەت مەملىكەتتىكى ھەممە چوڭ ـ كىچىكنىڭ غەزىپىنى قوزغايدۇ. پۈتۈن ئىران ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈيدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئىران بىلەن تۇران ئوتتۇرىسىدا مەڭگۈلۈك ئاداۋەت، ئۇرۇشلار «شاھنامە» نىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلىدۇ.

كېيىن شەھەردىكى ھەممە كاتتىلار ،
كۆمۈش ـ زەر ئىگىسى ، جىمىكى بايلار .
ھەر تەرەپتىن كەلدى پەرمانىغا زار ،
ھەممىسى قولىدا تۆھپە ـ سوۋغات بار .
فەرىدۇن ئۇلارنى كۆتەر ، قويۇپ تارتۇق ،
ھەممىسىن ماختايدۇ ئەقىلگە لايىق .
ھەممىگە پەند قىلار ، دىلدىن شاد ھەممە ،
ياراتقۇچى نامىنى قىلار ياد ھەممە .
دېدى : « بۇندىن كېيىن جايىمدۇر بۇ تەخت ،
بۇندىن كېيىن سىلەرگە باقىدۇ بەخت .
كۆپ ئىچىدىن مېنى تېپىپ ئۇ يەزدان ،
ئەلبۇرزدىن تاللاپ قىلغانتى تەيىن .
تەگرى پەرمانىنى مەن قىلىپ بەجا ،
جاھاننى پاكلىدىم سىزلەرگە پۇقرا .
ياخشىلىق ئەۋەتمىش بىزگە پاك ئىگەم ،
پەقەت ياخشىلىققا قويايلى قەدەم .
جاھانغا يېگانە بولسام شاھەنشاھ ،
دائىما بىر جايدا بولماس قارارگاھ .
سىز بىلەن بولۇشنى ئىزدەر ھامان دىل ،
ئەمما تۇرالماسمەن بۇندا مۇتتەسىل . »
ئۇلۇغلار تەزىمدە ، ھەممە يەر سۆيدى ،
ئەتراپىدىن ناغرا ئاۋازى چىقتى .
پۈتۈن شەھەر ئەھلى ھەرىكەتكە كەلدى ،
ئوردىغا ، پادىشاھقا خەير ـ خۇشقا كەلدى .
ئەجدەر شاھنى ئېلىپ چىقىپ تاشقىرى
مەھكەم باغلاشتى ، قىلىپ سەرسانى .
شەھەردىن ـ شەھەرگە سەرسان قىلىشتى ،
ئاخىر تاغسىرى ھەيدەپ كېتىشتى .
زەھھاك بارار قول ـ پۇتى باغلاق ، خار ،
تۆگە كەينىدىن سۆرىلىپ زار ـ زار .
بىر جايغا بېرىشتى شېرخان دەپ نامى بار ،
قانداق جاھان بۇ ، ئەقىل تاڭ قالار . . .
دەشتۇ سەھرا ئارا نەچچە تۈنۈكۈن
ئۆتتى ، يەنە قانچە ئۆتۈشى مۇمكىن .
باغلاقلىق زەھھاكنى قىلىشىپ ئۇغلاق ،
شېرخانغا ئېپ كەلدى ئۇ بەختى ئۇيغاق .
ئېلىپ كىرىپ رەتمۇ رەت مەيدان ئارا ،
بېشىنى قىلماق بولدى تېنىدىن جۇدا .
يەنە نىدا كەلدى يوكسەك سامادىن ،
قولىقىغا بىر سىر چۈشۈپ قازادىن .
دېدى : « بۇ بەندىنى دېمۇۋەندكە سۇر ،
قوشۇننى قالدۇرۇپ يالغۇز ئۆزۈڭ يۈر .
ئىشەنچلىك بىر قىسىم كىشى ئال پەقەت ،
قاتتىق كۈندە ئاڭا قىلمىغىن شەپقەت . »
ئۇچقۇردەك يۈرۈپ كەتتى شاھەنشاھ ،
تۇتقۇننى ھەيدىدى بىر نەچچە ھەمراھ .
باغلاقنى قىلىشتى يەنە چەمبەرچاس ،
دۇنيادا تېپىلماس بۇنداق بەتبەخت ناكەس .
نام ھەممە نىشانى كېتىپ بولدى خاك ،
يامان ئىشلىرىدىن جاھان بولدى پاك .
قېرىنداش ـ تۇغقاندىن بولۇپ بىگانە ،
بەنتتە قالدى زالىم تاغدا يېگانە .
ئەتراپتىن تاپتى ئۇ جاي ، غار قېشىدا ،
تېگى كۆرۈنمەيتتى ھەرقانچە باقسا .
مىخ يوق جايدىن مىخلىدى باشنى ،
ئۆچۈرۈپ كۆزىدىن ھايات قۇياشنى ،
قوللىرىنى مىخلاپ يوغان بىر تاشقا ،
قىيا تاشنى بوياپ قىپقىزىل قانغا .
تېگى يوق غاردا ئۇ ئېسىلىپ قالدى ،
يۈرەك قېنى تېمىپ ، زېمىن بويالدى .
جاھاننى بەرمەيلى ، كېلىك ، يامانغا ،
ھەممىنى باشلايلى ، ياخشى تامانغا .
ياخشىمۇ ، يامانمۇ قالماس بەر قارار ،
ياخشىسى : « ياخشىلىق قالسۇن يادىكار .
ھەيۋەتلىك سارىيىڭ ، غەزنەڭ ، پۇلۇڭ ،
پايدىسىز ئۆلۈمگە چۈشكەندە يولۇڭ ،
ئاقىۋەت ياخشى سۆز قالار يادىكار ،
سۆزنى بەك ئاۋايلا ، خار قىلما ھېچ ، خار ! »
پەرىشتە ئەمەستى فەرىدۇن شۇڭقار ،
مۇشكى ئەنبەردىن ئەمەستى ، زىنھار .
ساخاۋەت ، ئادالەت كۆتۈردى ئۇنى ،
فەرىدۇن سەندۇرسەن قىلالساڭ شۇنى .
بولدى ئۇ ساخاۋەت بىلەن رەھنامۇن ،
ساخاۋەتلىك بولساڭ ، سەنمۇ فەرىدۇن .
ياراتقۇچى يولىنى تۇتۇپ شاھ فەرىد ،
جاھالەتنى جاھاندىن قىلدى ئۇ تەرك .
بىرىنچى ، بەند قىلىپ تاشلاندى زەھھاك ،
ئازابتا كۆز يۇمدى ئۇ زالىم ناپاك .

زال ۋە رۇدابە قىسسىسى

مەنۇچېھر

(يۈز يىگىرمە يىل پادىشاھلىق قىلغان)

مانا بىر ھەپتەكىم يوقتۇر فەرىدۇن،
تونۇكۇن ماتەمدە ھەممە دىلى خۇن.
سەككىزىنچى كۈنى مەنۇچېھر شاھ
كېلىپ كىيدى بېشىغا شاھانە كۇلاھ.
جادۇگەرلەر يولىنى توسقان بۇ سۇلتان
يۈز يىگىرمە يىل سوردى جاھان.
پالۋانلارغا باي بۇ ئەزىز زېمىن،
ھەممە بىردەك ئاڭا دېدى ئاپىرىن.
كىيگەندە بېشىغا شاھانە تاج، زەر،
دۇنيانى قاپلىدى خۇشاللىق خەۋەر.
قەسەمىياد ئەيلىدى مەردانىلىككە،
ئادالەت، ئىمانۇ دانىشمەنلىككە.
دېدى: «تەخت ئۈزرەمەن، بېشىم ئاسماندا،
دوستقا مېھىر، ياۋغا غەزەپ بار دىلدا.
تەڭرى نۇرى باشتا، دىلدا ئىمانىم،
بەختىم پارلاق مېنىڭ، توگەپ دۈشمىنىم.
قارا كېچە ياۋنى تاپىمەن ئۆزۈم،
ئىگەردە ئوت بولۇپ چاپىمەن ئۆزۈم.
قولۇمدا ئويناپدۇ قىلىچ ۋە ياراق،
بېشىمدا يەلپۈنەر كاۋە تۇغ ـ بايراق.
دۇبۇلغام پارقىرار، تىغىم خوپ كېسەر،
جەڭدە ئويلىمايمەن خېيىمۇ خەتەر.
جەڭ كۈنىدە يالقۇن، بەزمىدە بۇلۇت،
دېڭىزدەك جۇش ئۇرۇپ، ياغدۇرىمەن قۇت.
دەستىمدىن يامانىڭ ئۇچار كۇلاھى،
توكۇلەر توپراققا قىپقىزىل قېنى.
پىل چىشى تەختىم ئۈزرە چېچىپ نۇر
تاجىمغا بېرەر تۇس، گۆرزىم بەھۇزۇر.
ھۈنەر كۆپ لېكىن مەن ئاددىي بىر بەندە،
تەڭرى نامى كۆڭلۈمگە چىراغ نۇرانە.
بېشىمىز سەجدىدە، كۆزىمىزدە ياش،
تەڭرى سەۋەبىدىن بولۇر ھەممە ئىش.
تاجۇ تەخت ئۇنىڭدىن، شۇنىڭدىن سىپاھ،
زەپەر ئۇندىن كېلەر، شۇنىڭدىن پاناھ.
فەرىدۇن يولىدىن ماڭاي تارتماي باش،
بوۋىلار قېرىدى، لېكىن ئۆزۈم ياش.
كىم يەتتە ئىقلىمدا يولدىن ئاداشتى،
دىنىدىن باش تولغىدى، ئەقلىدىن ئازدى.
رەنجىتتى كىم نامرات، غېرىب دىلىنى،
يادىدىن چىقاردى كىم خەلقى، ئېلىنى.
بايلىق قۇدرىتىدىن كىم تېپىپ غۇرۇر،
كۆرسە پەس ئەمگەكچىنى قاي بىر ھاكاۋۇر.
ئالدىمدا ھەممىسى كاپىردۇر، كاپىر،
ئەھرىمەندىن يامان، كۆڭلى قارا، كىر.
كىمكى تەڭرىدىن، ئىماندىن جۇدا،
ئەپىرىتمىگە دۇچار بولۇر ئالدىدا.
ئاندىن قىلىچىمغا ئۆزىتىپ قولۇم،
ئۆمرىن قىسقارتىمەن، كېسىمەن يولىن.»
مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىردىن
مەنۇچېھر شاھقا دېدى: «ئاپىرىن،
ئاشۇ ئۇلۇغ بوۋاڭ، ئەي بەختىيار شاھ،
تەختۇ تاج سىرىدىن قىلغاندۇر ئاگاھ.
ئەبەد ساڭا بولسۇن بۇنىڭ ھەممىسى،
مۇبەدلەر تىلىكى، تەڭرى يارلىقى.»
سېنىڭ پەرمانىڭدا دىلۇ جانىمىز،
ماڭا دوئا ئوقۇر ھەربىر ئانىمىز.»
جاھان پالۋانى سام تۇرۇپ ئورنىدىن:
«ئەي ئادالەتپەرۋەر، ــ دېدى ھۆرمەت بىلەن، ــ
كۆزلىرىم كۆزۈڭدە، دىلدا ئىتائەت،
سەندىن ئادالەتۇ بىزدىن شىجائەت.
ئەجدادىڭدىن تارتىپ ئىران شاھىسەن،
باھادىرلار شىرى، پۇشتى ـ پاناھىسەن.

ئەراجنىڭ مەھبۇبى ماھافەرد قورساق كۆتۈرىدۇ. فەرىدۇن ئەمدى ئۇنىڭغا ئۈمىد باغلايدۇ، ئەمما ئۇ قىز تۇغىدۇ. فەرىدۇن ئويلىغان قىساس سائىتى يەنە سۈرۈلۈپ كېتىدۇ. قېرىغان فەرىدۇن شۇ نەۋرىسىنى ئەتىۋارلاپ پەرۋىش قىلىدۇ ۋە بويىغا يەتكەندىن كېيىن جەمشىد ئەۋلادىدىن بولغان باھادىر پەشەڭگە تۇرمۇشقا چىقىرىدۇ. ئۇلاردىن بىر ئوغۇل تۇغۇلىدۇ. ئۇنىڭ ھۆسن ـ جامالى جەننەتتەك ئىدى. شۇڭا قېرىپ قالغان فەرىدۇن ئۇنىڭغا مەنۇچېھر دەپ ئات قويىدۇ. پالۋان بالا تېز چوڭ بولىدۇ. ھەممە ئىلىم ھۈنەرلەرنى ئىگىلەيدۇ، ئاخىر قوشۇن تارتىپ، سەلىم ۋە تۇرنى ھالاك قىلىپ، بوۋىسى ئەراجنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىدۇ. ئەھرىمەن دىۋە بۇ قېتىم ئۆز مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ.

قېرىپ قالغان فەرىدۇن جاھاننىڭ مۇكەممەلسىزلىكىدىن شىكايەت قىلىپ، ئالەمدىن ئۆتىدۇ. ئۇنىڭ چوڭ ئوغۇللىرى ئەھرىمەن كەينىدىن كېتىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۈچىلا ئوغلى ھالاك بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىككىسىدىن ئۆز بۇرادەرلىرى خۇنىدىن قىيامەتكە قەدەر يۇيۇلماس داغ قالىدۇ.

فەرىدۇننىڭ يۇرتى ئۆزئارا ئەبەدىي دۈشمەنلەشكەن مەملىكەتلەرگە بۆلۈنۈپ كېتىدۇ.

مەنۇچېھر چوڭ بوۋىسىغا ئالتۇن مەقبەرە ياسىتىدۇ. پۈتۈن مەملىكەت يەتتە كۈن ئاسماندەك كۆك لىباس كىيىپ ماتەم تۇتىدۇ. ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن مەنۇچېھر تاج كىيىپ، پادىشاھلىق قىلىشقا باشلايدۇ.

فەرىدۇن شاھلىقى دەۋرىدە قوشۇن بېشىدا كاۋە ئوغلى كەران بىلەن دۈشمەنلەرگە قارشى ئۇرۇشتا يەكزەرب لەقىمىنى ئالغان سام تۇراتتى.

پەرزەنتىنى كۆرگەچ چالدەك مويسىپىت ،
جاھاندىن بىر يولى ئۈزۈلدى ئۈمىد .
ئوغلى بەدىنىدىن تەپ تارتىپ قالدى ،
چىرايى ئۆزگەردى ، خىيالغا پاتتى .
غۇلىچىنى ئاسمانغا يېيىپ سام پېقىر ،
ياراتقانغا ئىدا ئەيلەپ قىلدى پىكىر :
« ئەي ، بۈيۈك ، قۇدرەتلىك ، قادىر خۇدايىم ،
ياخشىلىق بىنا بولۇر رايىڭدىن دائىم .
ئەگەر قىلغان بولسام مەن ئېغىر گۇناھ ،
دۆلەرگە ئەگەشكەن بولسام گەر ، ناگاھ ،
كەرەملىك تەڭرىدىن كۈتىمەن كەرەم ،
قىلمايلا ئاشكارا كەچۈرەر ئىگەم .
بۇ شەرمەندىلىكتىن سىقىلىپ جېنىم ،
نومۇستىن تومۇردا قايىنايدۇ قېنىم .
بۇ بالا مىسالى كىچىك ئەھرىمەن ،
كۆزلىرى قارايۇ چېچى ياسۇمەن .
باتۇرلار بۇ ياققا يول ئېلىپ ئەگەر ،
بەدنىشان بالىنى كۆرۈپ قالسا گەر ،
نېمە دەرمەن ، دېيىشسە : « بۇ قانداق بالا ؟
پەرىمۇ ، يولۋاسمۇ ، نېمىشقا ئالا ؟ »
بۇ بالىنى دەپ مەندىن ئاشكار ۋە نىھان
كۈلۈشەر ئېسىللار ، ئەمىرۇ سۇلتان .
بولدى بەس ، ئەمدى تاشلاپ كېتەي ئىرانىنى ،
يۇرتۇمدىن بىگانە كېزەي جاھانىنى ! »
شۇنداق دەپ قارىدى ، كۆزلەردە غەزەپ ،
بەختىدىن نارازى ، دىلىدا غەزەپ .
قۇللارغا بۇيرۇدى ئىنجىتىڭ دەپ ،
بۇ يۇرتتىن يىراققا ئۈزىتىڭ دەپ .
بىر تاغ بار ئىدى ، ئېلبۇرز دېگەن تاغ ،
قۇياشقا يېقىنۇ ، يەردىن كۆپ يىراق .
سۇمۇرغنىڭ ئۇ يەردە ئۇۋىسىمۇ بار ،
ئۇندا بىرەر ئادەم تېپىلماس زىنھار .
شۇ تاغ ئېتىكىگە تاشلاندى گۆدەك ،
كۆپ زامان ئايلاندى بۇ چەرخى پەلەك .
ياتار پالۋان زاتى ، بىگۇناھ گۆدەك ،
ئاڭا ئاقمۇ بىردەك ، قارىمۇ بىردەك .
مېھىرسىز ئاتىسى تاشلاپ قىلدى خار ،
ئەمما ئەزىزلىدى پاك پەرۋەردىگار .
بالىسىغا ئاق سۈت بېرىپ چىشى شىر ،
بەدىنىنى يالاپ ئاڭا ئېيتتى بىر سىر :
« سۈت ئەمەس يۈرەك قېنىمنى ساڭا بەرسەم ،
سېنى ماڭا قەرزدار دەپ بىلمەيتتىم ھېچ ھەم .
سەن مېنىڭ ھاياتىم ، كۆڭلۈمدىكى كۈن ،
ھاياتىم ئۈزۈلەر ئايرىلساڭ مەندىن ،
نارەسىدە بالا ياتار ، بىگۇناھ ،
ياتاتتى ئۇ يالغۇز تاپالماي پاناھ .
بەزىدە بارمىقىن ئېمەر شۇپۇلداپ ،
بەزىدە يىغا باشلار ھەدەپ ۋار – ۋارلاپ .
بىر سۇمۇرغ بالىسىغا ئىزدەپ يېمىش ،
ئېگىزدىن قىلاتتى يەرنى نامايىش .
كۆردى ، بىر بوۋاق يىغلاپ ياتاتتى ،
يەر يۈزى مىسالى بىر دېڭىز ئىدى .
بۆشۈك توپىدىنۇ ، ئاپىسى تۇپراق ،
تەن يۆگەكتىن ، ئاغزى ئەمچەكتىن يىراق .
ئاستىدا كۆز ياشتىن يەر قاپقارا لاي ،
ئۈستىدە كۈن تىك ، يوق ھېچ سايە جاي .
مېھىر سالدى سۇمۇرغ دىلىغا خۇدا ،
بالا پانلىرىنى ئۇنتۇپ ئۇ ھەتتا .
ئاسماندىن تاشلاپ تېز ئۆزىنى ، قاراڭ ،
بالىنى ئاپتاپتىن ئالدى سىلىپ چاڭ .
ئېلبۇرز تاغ ئۈستىگە چىقتى كۆتۈرۈپ ،
ئۇۋىسى ياققا باردى بولۇتنى يېرىپ ،
چىرقىراپ بالاپانلار كۆتۈردى غەليان ،
ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇلدى ئوغلان . . .
كەرەم قىلغانىدى شەپقەتلىك خەللاق ،
تەقدىرنىڭ يازمىشى باشقا ئىدى ، باق . . .
سۇمۇرغ بالىلىرىغا تاشلىدى نەزەر ،
بوۋاق كۆزلىرىدىن قانلىق ياش ئاقار .
ئاڭا لايىق ئوزۇق ئوۋلاپ كېلەتتى ،
سۈت ئورنىغا ھايۋان قېنى ئېمەتتى .
شۇنداق ئۆتتۈمەردى كۆپ ئۇزۇن زامان ،
گۆدەك تۇرۇپ قالدى ئۇ يەردە نىھان .
گۆدەك ئۆسمۈر بولدى ، يىگىتمۇ بولدى ،
ئاستا ئاۋازىمۇ جاھانىنى ئالدى .

ئەگرى پاناھىدىن تەن ـ جانىڭ ئامان ،
بەختىڭ ئويغاق بولسۇن ، دىلىڭ شادىمان .
قەدىم زامانىمدىن يادىكارىمسەن ،
سەن مېنىڭ تايانچىم ، مەدەتكارىم سەن .
جەڭ كۈنى ، بولسەن گويا كى بىر شىر ،
بەزمىدە چاچسەن ئاپتاپ كەبى نۇر .
زېمىن ، ئاسمان بولسۇن پاك خاكى پايىڭ ،
مۇزەپپەر تەخت ئۈزرە ئەبەدىي جايىڭ .
ھىندى قىلىچىڭ يەرنى پاكلىدى بىر ـ بىر ،
ئەمدى ئارام يولىن تاللىساڭ ئەر زىر .
ئەمدى بىزنىڭ نۆۋەت ، بىزنىڭكى ھۇجۇم ،
سېنىڭ جايىڭ تەختۇ ، نېسۋەڭ بەزىم .
مېنىڭ ئەجدادلىرىم تامام باھادىر ،
تەختۇ تاج تايانچى بولۇشقا قادىر .
گېرشەسپتىن باشلاپ نەيرەمگە قەدەر
سىپاھ تۇتشاتتى گۇرزىيۇ خەنجەر .
ئىجازەت قىل ، جاھان كېزەيمەن شۇنداق ،
ياۋ قېنىدا يەرنى بېزەيمەن شۇنداق .
ماڭا باتۇر نامىنى بەرگەن ئەجدادىڭ ،
دىلىمنى رام قىلدى ئەقلىڭ ۋە دادىڭ . »
پادىشاھمۇ ئىلتىپات كۆرسىتىپ ئارتۇق
سامغا تۆكۈۋەتتى شاھانە تارتۇق .
تەخت يېنىدىن كەتكەچ سامى باھادىر ،
باشقا پالۋانلارمۇ ياندى بىرمۇ بىر .
ئاخىر ئارامگاھ يولىن تۇتتى پادىشاھ ،
قانۇن ، تەرتىپ يولىغا چۈشكەنتى دۇنيا .

زالنىڭ تۇغۇلغانلىقى

قەدىم زامانلارنى قىلىپ نامايان ،
سۆزلەپ بېرەي ئەمدى ئەجەب بىر داستان .
سامغا قانداق ئويۇن كۆرسەتتى پەلەك ،
سۆزلەپ بېرەي ، قۇلاق سال ئوغلۇم ئارراق .
پەرزەنتسىزلىكتىن كۆپ ئازاب چېكىپ سام ،
دەرد چېكىپ ، دىلىغا ئىزدەيتتى ئارام .
شەبىستانىدا بار ئىدى نىگارى ،
يۈزلىرى گۈل كەبى ، ئېپار ھىد يارى .
پەرزەنت ئارزۇ قىلار ئىدى شۇ ئايدىن ،
يۈرەك يەك پارىسى خۇرشىد چىرايدىن .
خوتۇنمۇ ھەم شۇ ئارزۇنى قىلاتتى ،
بۇ يۈكتىن جېنىغا خوپ ئازار ئىدى .
بىر بوۋاق تۇغۇلدى ئاخىر ئاندىن ،
قۇياشتەك نۇر چاچار ياتقان جايىدىن .
ھۆسندە ، چىرايدا ئالەمدە بىر ـ تاق ،
ئەمما ئەيىبى بار ، چاچلىرى ئاپئاق .
بۇنداق ئاق چاچ بالا كەلگەچ دۇنياغا ،
ھەپتە ئۆتتى ، ھېچكىم ئېيتالماس سامغا .
ئايالالار توپ بولۇپ سام شەبىستانىدا ،
بوۋاققا بېقشار ، خۇدۇك ـ قورقۇشتا .
« جۇپتى ھالالىڭدىن تۇغۇلدى دەپ چال »
سامغا ئېيتىشقا يوق ھېچكىمدە ماجال .
ئايالالار ئىچىدە بىرلا كېنىزەك
بار ئىدى ، تارتىنماس ، باتۇر ، شىر يۈرەك .
بۇ مۆجىزىنى ئاشۇ يەتكۈزدى سامغا ،
ئېغىز ئېچىپ ئاپىرىن دەپ ، قوت تىلەپ ئاڭا .
ئاخىر دېدى : « سام بەختى ئېچىلىپ كۈلسۇن ،
ھەسەتخورلار دىلى ئېچىشىپ ئۆلسۇن .
ئەگرى ئەلپىگىنى ئەيلىدى بەجا ،
ئارزۇيۇڭ شۇ ئىدى ، دىل تاپتى داۋا .
پوشتى كەمەرىڭدىن ، ئاڭلا ھاجەتمەن ،
تۇغۇلدى ئاي يۈزلۈك پاكىزە پەرزەنت .
پالۋانەك بالا ، باتۇر ۋە شىر دىل ،
ھېلىتىن ئارسلان نىگاھلىق ئوغۇل .
تېنى كۈمۈشتەك ، يۈزى بىر جەننەت ،
بىرەرمۇ نۇقسانى تېپىلماس پەقەت .
پەقەت ئاق چاچ بىلەن تۇغۇلدى بالا ،
نېمە دەيتتۇق ، تەگرىگە ئېيتمىز سانا .
خۇدا بەرگىنى شۇ ، شۈكۈر قىل ، شۈكۈر ،
ئالمسۇن دىلدىن جاي ھېچ يامان پىكىر ! »
تەختىدىن ئاستا چۈشۈپ باتۇر سام ،
يار يېنىغا كىرىپ باردى ئاشۇ دەم .
قېرى ئوغلىنى كۆردى ، چاچلىرى ئاپئاق ،
نە كۆز كۆرگەن ئىش بۇ ، نە ئاڭلىغان قۇلاق .
تەندىكى جىمى تۈكى مىسالى قار ،
چىرايى نۇرانە ، مىسالى باھار .

بىر تاغنىڭ ئۈستىدە پارلايدۇ چولپان
ھەر چوققىسى يۇلتۇز ئۈزمەكچى شۇئان .
بىر ئۇۋا كۆرۈندى چوققىدا بەلەن ،
گۈزەللىكتە زۇھەلمۇ كىلەلمەيدۇ تەڭ .
ھەيران قاراپ قالدى قىيا ياققا سام ،
يوغان ئۇۋا ھوشىنى ئالغانىدى تامام .
كۆكنى تىرەپ تۇرار ساماۋى ساراي ،
ئادەمسىز تىكلەنگەن ، نە خىش يوق ، نە لاي .
بىر يىگىت كۆرۈندى بەجايىكى سام ،
ساراي ئەتراپىدا ئالاتتى قەدەم .
جاھاننى ياراتقانغا ئېيتاي ئاپىرىن ،
باتۇر سام سەجدىدە ، سۆيەتتى زېمىن .
شۇنداق ئاجايىپ قۇش ياراتقان ئۈچۈن ،
ئۇۋىسىنى يۇلتۇزغا قاراتقان ئۈچۈن ،
بىلدى تەڭرى ئۆزى ئادالەتپاناھ ،
ھەر ئىش تىزگىنىدۇر قۇدرەتلىك ئىلاھ .
پەرەندە ـ چەرەندە توپ ـ توپ بۇ جايدا ،
ئىزدەشكە باشلىدى چىقىش يول قايدا ؟
ئەمما تاپالمىدى يول باسقىلى ئاياغ ،
ئىلتىجا قىلىپ سام دېدى : « ئېي راززاق ،
ھەر جايدا ھازىرۇ ، نازىرداد گەر
ئىستىسە قۇياشۇ ئاي نۇرى ئۆچەر .
ساڭا سانا ئېيتىپ ، سەجدىدە بېشىم ،
ۋەھىمىدە دىلىم ، كۆزۈمدە يېشىم .
مېنىڭ پاك بولۇشۇمدىن بولسا بۇ بالا ،
گەر ئەھرەمەن تۇخۇمىدىن بولمىسىلا ،
يەنە بىر قېتىم بەندەڭ قولىن تۇت ،
گۇناھىمنى ئەپۇ قىل ، قىلمىشىم ئۇنۇت ! »
تەڭرىگە يەتكەچكە بۇ سىر ـ سىنائەت ،
ئىلتىجاسى بولدى شۇئان ئىجابەت .
سۇمۇرغ تاغ ئۈستىدىن كۆز تاشلاپ ، دەرھال ،
سام توپىنى كۆرۈپ چۈشەندى نېمە ھال :
سۇمۇرغنى كۆرۈشكە كەلمىگەن بۇلار ،
بۇلارنى چىللىغان جىگىرى ، جىگەر .
سام ئوغلىغا سۇمۇرغ دېدى : « نەۋقىران ،
بۇندا ئۆستۈڭ كۆرمەي سەن يورۇق جاھان .
سېنى پەرۋەرىش قىلىپ ئاناڭ بولدۇم مەن ،
يۆلەنچۈك ، تايانچىڭ ، بارىڭ بولدۇم مەن .
ساڭا مەن ئات قويغان : داستان زەند ،
ئەسلى ئېتىڭ تاشلاپ قىلغان داستان بەند .
سېنىڭ بىلەن دائىم قالسۇن مۇشۇ نام ،
شۇ نامدا ئاتىسۇن سېنى باتۇر سام .
ئاتاڭ سام جاھاندا مەشھۇر بىر پالۋان ،
ئۇلۇغلار ئارا ئۇ مۆتىۋەر ئىنسان .
پەرزەنتىن ئىزدىرىپ كەلدى بۇ تاغقا ،
بەخت ، ئابروي باقار ئەمدى سەن ياققا .
ئەمدى سېنى كۆككە كۆتۈرسەم راۋا ،
ئالدىغا بىئازار قويماق مۇددىئا .»
سۇمۇرغتىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان شۇ دەم ،
يىگىت كۆزلىرىن ياش ، دىلىن باستى غەم .
ئادەملەردىن خالىي ئۆسسىمۇ خامۇش ،
ئادەملەر تىلىنى ئۆگەتكەنىدى قۇش .
سۇمۇرغ ئاۋازىدا سۆزلەيتتى چېچەن ،
ئەقلۇ ھوش جايىدا ۋە تاتلىق سۇخەن .
زۇۋان بەخش قىلغانتى ، بىلىم ھەم يەزدان ،
زەبەردەست بەدەنۇ شىر يۈرەك ئىھسان .
بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئۇ ئانا قۇشتىن ،
داستان دەر : « ئېرىشتىم جانغا ئەمدى مەن .
جايىڭ بۇ جاھاندا ئەڭ يورۇق دەرگاھ ،
ئىككى قانىتىڭ ماڭا تاج ـ كۇلاھ .
مەن سەندىن مىننەتدار ، قەرزىم شىرىن جان ،
ئېغىر چاغدا قىلدىڭ مۇشكۇلۇم ئاسان . »
سۇمۇرغ جاۋاب بېرىپ دېدى : « سەن ئەگەر
شاھانە تۇرمۇشقا تاشلىساڭ نەزەر ،
بۇ جاي كۆرۈنەر ساڭا بەكمۇ تار ،
يېڭى ھايات چىللار ، سېنى ئەمدى بار .
دوستانە مېھىر بىلەن ساڭا باقىمەن ،
شۇدەم پادىشاھلىق تەرەپكە ئۇزىتىمەن .
بۇ جۇدالىق ماڭا بەكمۇ ئېغىر ،
ئەمما سېنى ئۇندا بەخت كۈتەر ئاخىر .
ئۆزۈڭ بىلەن ئېلىپ كەتسەڭ پېيىمدىن ،
زادى كەتمىگەيسەن مېنىڭ ئېسىمدىن .
بېشىڭغا كەلسۇن گەر قانداق ئېغىر ئىش ،
يا ياخشى ، ياماندىن كەلسە بىر تەشۋىش ،
پېيىمدىن بىرىنى تاشلا چوغ ـ ئوتقا ،
ئۆلۈمگە مەھكۇمدۇر ھەر قانداق غەۋغا .
پەيدىن بىرنى ئوتقا تاشلا سەن دەرھال ،
يولۇڭ يورۇتىدۇ شۇندا بىمالال .

كارۋان ئۆتۈپ كۆرمش ، بىر قامەت سەرۋدەك ،
كۆكرىكى تاغدەكمش ، بىلى قومۇشتەك .
بۇ ھەقتە مش ـ مشلار يىراققا كەتتى ،
جىمكى جاھانغا يېيىلىپ كەتتى .
ئاخىرى سامغىمۇ يەتتى بۇ خەۋەر ،
تاشلاندۇق بالىسى بولمش ماھپەيكەر.

سامنىڭ ئۆز ئوغلىنى چۈشىدە كۆرگەنلىكى

تۈنلەردىن بىر تۈنى ئۇخلايتتى داغ دىل ،
زامان ئىشلىرىدىن ھودۇققان ، خىجىل .
ھىندىستان تەرەپتىن ، قاراڭ ، نە چۈشى ،
ئات چېپىپ كېلەرمش بىر ئەركەك كىشى .
سەرەفراز پالۋان ئاتلىق توساتتىن ،
سام يېنىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ ئاتتىن .
سالامغا ئېگىلىپ قىلىپتۇ ، تەزىم ،
ئاجايىپ ئوغلىدىن بېرىپتۇ مەلۇم .
ئويغىنىپ چاقىردى مۇبەدلەرنى ئۇ ،
ئوغلىدىن سۆزلىدى ، كۆزلىرىدە سۇ .
چۈشتە كۆرگەنلىرىن قىلدى ئۇ ئىزھار ،
كارۋان خەۋىرىنى ھەم ئويلىدى تەكرار .
« بۇ تىلسىم ئىشلارغا سىز نېمە دەيسىز ؟
ئاگا رەھمىتىڭىز مىسالى دېڭىز .
تىرىك قالدىمىكىن ئۇ گۆدەك شۇئان ،
سوغۇقتىن ، ئىسسىقتىن ساقلاپ تەنۇ جان . »
قېرى ـ ياش ھەممىسى مەجلىستە ھازىر ،
گەپ باشلاپ ئۇلارغا سۆزلىدى بىر ـ بىر :
« ھەركىم ناشۈكۈرلۈك قىلسا خۇداغا ،
ياخشىلىق ئىشىمۇ ماگار بالاغا .
مەيلى شىر يەردىكى ۋە ياكى پەلەڭ ،
سۇ ئىچىدە بېلىقۇ ۋە ياكى لەھەڭ ،
ھەممىسى بالىسىن قىلار پەرۋەرىش ،
رەببىمگە شۈكۈر قىلار ، قىلار سېغىنىش .
ياخشىلىق ئادەتكە يۇقتۇردۇڭ كىرنى ،
بالىسىن ، تاشلامدۇ سەندىن باشقىسى .
ئاق چېچىدىن بولدۇڭ خاپا ، بىقارار ،
پاكۇ روشەن بەدەن ئۇندىن قىلماس ئار .
تىرىكمۇ ، بارمۇ . . . دەپ ئورنۇڭدىن دەس تۇر ،
ئوغلۇڭ تىرىك دەپ بىل ، ئىزدىمەككە يۈر .
كىمگە ھەق پاناھى كۆرسەتسە جامال ،
ئىسسىقتىن ـ سوغۇقتىن يەتمەيدۇ زاۋال .
خۇداغا يېلىنىپ ، قىلىپ ئىلتىجا ،
ياخشىلىققا ئۆزۈڭ قىلغىن رەھنەما . »
ئەتىسى دەل ۋاقتىدا تۇرۇپ پالۋان ،
سەپەرگە ئاتلاندى ئېلبۇرز تامان .
قاراڭغۇ تۈن چۈشتى ، ئۇيقىمۇ كەلدى ،
بىراق غەم ـ ئەندىشە دىلنى قۇچاتتى .
يەنە چۈش كۆردى ، يەنە ھىندى تېغى ،
بىر غۇلام كۆرۈندى ، قولدا بايرىقى .
غۇلام چېھرىدىن يورۇپتىمش تۈن ،
كەينىدىن كېلەرمش ھەيۋەتلىك قوشۇن .
سول قاناتتا كېلەر نۇرانە مۇبەد ،
ئوڭ تەرەپتە دانا مۆتىۋەر بېھەد .
سام يېنىغا كەلدى شۇلاردىن بىرى ،
سوغۇق سۆز باشلىدى ، ئۆرلەپ ئاچچىقى ،
دېدى : « ئەي قارام مەرد ، ئەي ناپاك كىشى .
ھەقتىن يۈز ئۆرىمەك ، نامەردىنىڭ ئىشى .
بالاڭغا ئانىلىق قىلسا قۇش تامام ،
پالۋان نامىڭنى قىلدىڭ سەن ھارام .
ئاق چاچ ئۇ ئەمەسمۇ ئادەمگە جامال ،
ئۆزۈڭدىمۇ مانا ئاپئاق چاچ ـ ساقال .
ئېقى ھەم قارىسى خۇدادىن تارتۇق ،
ئادالەتلىك ئەمەس ئەيىبنى ئاچماق .
تېنىڭدە ھەر كۈنى يېڭى رەڭ بىسيار ،
شۇنى دەپ خۇدادىن بىزارمۇسەن ، زار .
ئوغلۇڭ ئالدىڭدا خار بولۇپتۇ ، خار ،
ئۇنى ئەزىز تۇتار پاك پەرۋەردىگار .
يوق يەنە ئوغلۇڭغا ئۇندىن مېھرىبان ،
سېنىڭ دىلىڭدا يوق مېھردىن نىشان ! »
بۇنداق چۈشنى كۆرۈپ بولۇپ بىئارام ،
دامغا چۈشكەن شىردەك ئىڭرىدى ئۇ سام .
چاچراپ تۇرۇپ ، قىلدى مۇبەدلەرنى جەم ،
ئاتلارغا مىندۈردى سەربازلارنى ھەم .
ئات چېپىپ مېڭىشتى ئېگىز تاغ تامان ،
تاشلاندۇق بالىسىن ئىزدىشىپ ھامان .

زالنىڭ مېھراب كابۇلى ھۇزۇرىغا كەلگەنلىكى

بىر كۈن زال ئاتىسى يۇرتىنى بىر – بىر
ئايلانماق بولدى – دە، باشلىدى سەپەر.
ئازغىنا بىر قىسىم پالۋاننى ئالدى،
پىكىرداش، مەسلەكداش، ھەمزۇۋاننى ئالدى.
ھىندى يەرلىرى ياققا يول باشلىدى ئۇ،
يولىدا مەرغۇ، ماي، كابۇل، دومبەرۇ.
نەگە چېدىر تىكسە، شۇندا مەي، كاۋاپ،
بەزمە قىزار، چالغۇ: رۇد، نەي ۋە راۋاپ.
پۇل چېچىپ شادلىققا بېرىلەر ھەم ئۇ،
بەش كۈنلۈك دۇنيانىڭ قائىدىسى شۇ.
بېرىشتى زابۇلدىن كابۇل ياق تامان،
ئىلدام يول يۈرۈشۈپ خەندانۇ شادان.
كابۇل شاھى نامىن دېيىشەر مېھراب،
زەبەردەست، بەدەۋلەت، ھىممەتتە ئاپتاپ.
قامىتى سەرۋ ئىدى، يۈرۈشى تاۋۇس،
رۇخسارى باھارۇ بىلىمى قامۇس.
بار ئۇندا شىر يۈرەك، بىلىمى ساما،
تۇرقى بىر باھادىر، مۇبەدتەك دانا.
ئەجدادى، چىقىشى زەھھاك تەرەپتىن،
كابۇلغا شاھ ئىدى نەچچە زاماندىن.
ھەر يىلى تۆلەيتتى سامغا كۆپ ئولپان،
ئۇنى جەڭگە چىللاپ ئالمايتتى پالۋان.
زالى زەر ھەققىدە خەۋەر كېتىشتى،
كابۇلدىن چىقىپ، تەڭ يولغا چۈشۈشتى.
قانچە بايلىق، ئات ۋە ئۆلىغى بىلەن،
غۇلامى، كارۋانى، تۆلىمى بىلەن،
دىنارۇ ياقۇت، مۇشك – ئەنبىرى بىلەن،
زەر تۇتقان شاھ ئەتلەس، يىپىكى بىلەن.
بىر شاھانە تاج گەردىشى گۆھەر،
بىر ئېسىل سوۋغاتۇ ياقۇت كۆزلۈك زەر.
بۇ سوۋغاتلار بىلەن لەشكەر، سەردار،
ھەممىنى يولغا ئېلىپ چىقتى شەھرىيار.
كابۇل شاھى يولغا چىققاندىن خەۋەر
تاپتى شۇئان شاھزادە زالى زەر.
ئالدىغا چىقىشتى قۇتلاپ، قارشى ئېپ،
بىر بارگاھ قۇرۇشتى جەننەتتەك قىلىپ.
شاھانە تەخت ئۈزرە چىقتى ئىككى شاھ،
دىل بەزمىگە مايىل، شادلىققا نىگاھ.

يېيىلدى رەڭمۇ رەڭ يوغان داستىخان،
بەزمىلەر باشلاندى قايناق ۋە شادان.
مەي قۇيۇپ پىيالە تۇتقاندا ساقى،
سام ئوغلىغا مېھراب سىنچىلاپ باقتى.
دىتىغا ياقتى ئۇنىڭ گۈل دىدارى،
سادىق دىل بىلەن بولدى ئۇنىڭ ھەمكارى.
ئەقلۇ ھوشىنى كۆرۈپ، تىڭلاپ سۆھبىتىن،
تەشەككۇرغا كۆمدى ئاتىسى نامىن.
مېھراب داستىخىنىدىن تۇرغان ئاشۇ ئان
زال باقتى ئاڭا بولۇپ بەك ھەيران.
ئۇلۇغلارغا قاراپ دېدى زالى زەر:
«بۇنىڭدىن چىرايلىق كىم باغلار كەمەر،
ئاڭا تەڭ كىشى يوق ھۆسن – قامەتتە،
ئەقىلدە، ئەدەبتە ھەم دىيانەتتە.»
چوڭلار ئارىسىدىن شۆھرەتلىك بىر زات،
جاھان پالۋانىغا قىلىپ ھەسەنات،
دېدى: «چىمىلدىقتا بىرلا قىزى بار،
قۇياشتىن يورۇقراق يۈزلىرى ئانار.
پىل چىشىدەك مۇجەسسەم بولغان ئاپئاق تەن،
قامىتى مىسلى سەرۋ، جامالى گۈلشەن.
بار يەلكىسىدە بىر جۈپ ئېپار ھىد زۇلفى،
تاپىنىغا چۈشۈپ تۇرار ئۇنىڭ ئۇچى.
ئاغزى ئانار دانىدەك، يۈزلىرى گۈلنار،
كۆكسىدە پەرۋىش تاپار بىر جۈپ ئانار.
ئىككى كۆزى — ئىككى نەرگىس، يۈزى باغ،
كىرپىكلەر قاپقارا زاغ قانىتى، زاغ!
ئىككى قېشى خۇددى تازارا كامانى،
ئەنبەرۇ مۇشك بولۇر ئۇنىڭ قۇربانى.
ئاي ئىزدىسەڭ باردۇر ئۇنىڭ چېھرىدە،
مۇشك پۇرساڭ باردۇر ئۇنىڭ تېنىدە.
بويى باشتىن – ئاياغ جەننەتتۇر، جەننەت،
بار ئۇندا گۈزەللىك، نازاكەت، زىننەت.»
بۇ سۆزلەردىن ئۇچتى زالى زەر ھوشى،
بىردەم ئارام ئالالماي قالدى دىل قۇشى.
ئاتىسى مۇكەممەل بولسا بۇ قەدەر،
ئۇنىڭ قىزى قانداق؟ شەمسمۇ، قەمەر؟
كەچ بولدى، ئولتۇرار خىيال بىلەن زال،
تېخى كۆرمەي تۇرۇپ دىلدىن ئىنتىزار

قانتىم ئاستىدا پەرۋىش ئەيلىدىم ،
بالىلىرىمغا تەڭ ، بالام دەپ بىلدىم .
ئاناڭ مۇھەببىتىن ئۇنتۇما ھامان ،
مېھرىڭ دىلغا ئۇلاق ، ئۆرتەر بۇ ھىجران . »
دىلغا تەسكىن بېرىپ ، قاناتلار قاقتى ،
بۇلۇتلار ئارا ئۇ كۆرۈنمەي قالدى .
شۇڭغۇپ چىقتى ، چۈشتى پەيلەر قېشىغا ،
چىڭگىل ـ چىڭگىل پەيلەر چۈشەر يېنىغا .
گەۋدىسى پىل مىسال ، چېھرىسى باھار ،
ئاتا كۆرۈش بىلەن يىغلىغۇەتتى زار .
باش ئېگىپ سۇمۇرغ قېشىغا چۆكتى ،
تەشەككۇر ، ئاپىرىن سۆزلەرنى تۆكتى :
« ئەي قۇشلار شاھى ، ساڭا پەرۋەردىگار
ئاتا قىپتۇ شۇنچە قۇدرەتۇ ھۈنەر .
يېتىم ـ يېسىرلارنى ئېلىپ قاناتقا ،
مېھىر كۆرسىتەرسەن ھەر بىر پاك زاتقا .
يامان نىيەتلەرنى يوللىدىڭ لەھەت ،
لايىقتۇر شۇنداق زور ياشىساڭ ئەبەد . »
سۇمۇرغ پەرۋاز قىلىپ ، تاغقا يول ئالدى ،
سام ۋە ھەممە ئۇنى ئۇزىتىپ قالدى .
ئاندىن ئوغلىغا باقتى باشتىن ـ ئاياغ ،
تەختۇ تاجغا لايىق كۆرۈندى شۇ چاغ .
چېھرى نۇر قۇياشتەك ، تېنى شىردەك زور ،
يۈرىكى قورقۇمسىز ، قولى قىلىچقا جور .
كۆزلىرى قاپقارا ، كىرپىكى ئاپئاق ،
لەۋلىرى چوغ مىسال ، چېھرى گۈل سىياق .
ئاق چاچلار تاشلىنىپ تۇرمىسا كۆزگە ،

تاپقىلى بولمايتتى بىرمۇ ئەيىب ئۆزگە .
سام دىلى جەننەتتەك جانلىنىپ كەتتى ،
دىلىدا نېمە خۇش سۆز بار ، ئوغلىغا ئېيتتى .
دېدى : « سىلىقلىقنى ئادەت قىل ، ئوغلۇم ،
ئۆتمۈشنى ياد ئەتمەي ئىللىت دىل ، ئوغلۇم .
مەنمۇ بىر بىچارە خۇدا بەندىسى ،
سېنى قايتا تاپتىم ، دىل پەيۋەندىسى .
ساڭا مېھرۇ دىلىم ، گۇۋاھىم خەللاق ،
قەھرۇ غەزەپ سەندىن بولغۇسى يىراق .
ھەر نېمە ئىزدىسەڭ ، مەن بۇندىن كېيىن
تەلپىڭ ئورۇنداي ، ياخشىيۇ يامان .
پالۋانلارغىلا خاس بىر كىيىم بىلەن ،
گەۋدىسىنى چۈمكەپ چۈشۈردى تاغدىن .
ئاندىن كىيىندۈردى شاھانە لىباس ،
ئاتمۇ تەييارلىدى باتۇرلارغا خاس .
ئاڭا زالى زەر دەپ ئات قويۇۋالدى ،
سۇمۇرغ قويغان داستان نامىمۇ قالدى .
سام يېنىغا بىردىن يىغىلدى ئەسكەر ،
ھەممىسى شادىمان ، جۇشقۇن جىلۋىگەر .
ئالدىدا پىللار بارار ، تاغدەك ئېگىز چاڭ ،
ناغرا ساداسىدىن قۇلاقلار گاراڭ .
ناغرا ، دۇمباقتا جور بولدى كاناي ،
ئالتۇن قوڭغۇراقلار ، ھىندىچە سۇناي .
ئاتلىقلار تولۇشىپ چۇشۇشتى يولغا ،
شادلىقۇ خۇشاللىق يامرىدى چۆلگە .
شەھەرگە شاد نەرە تارتىشىپ كەلدى ،
يەنە بىر پالۋاننى كۆپەيتىپ كەلدى .

سامنىڭ ئۆز ئوغلىنى تېپىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان مەنۇچېھر ئىككى ئوغلى (نەئۇزەر بىلەن زارەسىپ) دىن بىرى نەئۇزەرنى سامنىڭ يۇرتىغا ئەۋەتىپ ، ئۇلارنى ئۆز ھوزۇرىغا چاقىرتىدۇ . سام بىلەن زال مەنۇچېھر دەرگاھىغا كېلىدۇ . زالنىڭ ھۆسنىگە ، ئەقىل ـ ئىدرىكىگە ھەممە تاڭ قالىدۇ . ئاندىن ئۇلار زابۇلستانغا يېتىپ كېلىدۇ . سام ئوغلىنى تۈرلۈك ھۈنەر ۋە بىلىملەرنى ئۆگىنىشكە ئۈندەيدۇ .

كۈنلەر ئوتۇش ـ ئۆگىنىش بىلەن ئۆتىدۇ . سام يەنە ئىران دۈشمەنلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ئاتلىنىدۇ . سام زابۇل خانلىقىنى زالغا تاپشۇرۇپ يولغا چىقىۋاتقاندا ، ئۇنىڭغا ئادىل ۋە ھەممەتلىك بولۇش ، ئۆز ئانا يۇرتى زابۇلنى ئاۋات قىلىشقا ھەرىكەت قىلىش ، ئىلىم ـ پەن ، ھۈنەر ۋە سەنئەتكە ھامىيلىق قىلىش زۆرۈرلۈكى ھەققىدە نەسىھەت قىلىدۇ . ھەممە ياخشىلىق ۋە پاراۋانلىقنىڭ ئىلمۇ ھۈنەردىن كېلىدىغانلىقىنى ئالاھىدە ئۇقتۇرىدۇ .

ئاتىسىدىن ئايرىلىپ قالغان ياش زال ئۇنىڭسىز قانداق قىلىشنى بىلمەيدۇ . ئاخىر مەملىكەتنى بىر ئايلىنىپ چىقىشقا قارار قىلىدۇ . ئەمدى رۇدابە بىلەن زال داستانى باشلىنىدۇ .

بېزەكلىرى شاھى دىبا ۋە گۆھەر ،
بېھىش پەرىسىدەك ھوشۇڭنى ئالار .
خوتۇنى يېنىغا بارغاندا مېھراب ،
سىندۇخت ئويلاپ ، لېۋىنى ئاچتى خۇشاپ :
« قانداق بولدى بۇ گۈل سەپىرىڭ يولى ؟
قىسقا بولسۇن ھەممە يامانلىق قولى .
قانداق ئادەم ئىكەن مويسىپىت بالا ؟
ئاڭا تەخت لايىقمۇ يا ئاشۇ خانا ؟
باشقا ئادەملەرگە ئوخشامدۇ ئۆزى ،
ئاڭا لايىقمىكەن مەشھۇرلار ئىزى ؟ »
جاۋاب بېرىپ مېھراب دېدىكىم ئاستا :
« ئەي سەرۋ قامىتىم ، ئەي ئۈز دىلرابا ،
دۇنيادا پالۋانلار ئىرانلار ئارا ،
زال ئىزىن باسالماس ھېچكىم زادىلا .
تام نەقىشلىرىن ئىزدە مەيلى قاز ،
تېپىلماس بۇنداق بىر چاققان چەۋەنداز .
شىر يۈرەك ، ئەزىمەت كۈچتە خۇددى پىل ،
ئىككى قول قۇدرەتتە خۇددى ئىككى نىل .
بەزمىدە تۇرسا گەر زەرەپشان بولۇر ،
ئەگەر جەڭگە كىرسە بىر ئوپقان بولۇر ،
يۈزلىرى پاكىزە قىزىل نۇر تولغان ،
ئۆزى ياش ، بەختىمۇ بىدار ، نەۋقىران .
خەتەردە مىسالى يىرتقۇچ بىر بالا ،
ئىگەردە مىسالى چەبدەس ئەجدىھا .
جەڭدە يەر يۈزىنى قىلار قىزىل خۇن ،
خەنجىرى يالت قىلسا ، ياۋلار كۈمپەيكۇن .
بىرلا ئەيىبى بار ، چاچلىرى ئاپئاق ،
باشقا ئەيىبى يوق ، پەزلى بىساناق .
چاچ ئىقىمۇ ئۇنى بېزەپ تۇرىدۇ ،
كۆرگەنىنىڭ ئەقىل ـ ھوشى يولدىن ئازىدۇ . »
بۇ سۆزنى ئاڭلاپ رۇدابە دىلبەر ،
ئوت ئالدى يۈزلىرى مىسالى گۈلنار .
دىلىدا زال ئىشقى ، ئوتى شەپقەتسىز ،
تاماق ۋە ئۇيقۇنى تەرك قىلدى ئۇ قىز .
ئەقىل ئورنىنى ئالدى خىيال ۋە ئارزۇ ،
پۈتۈنلەي باشقىچە بولۇپ قالدى ئۇ .
دانالاردىن بىر سۆز ئالغانىدىم ياد :
« ئايال بولسا قىلما يىگىت نامىنى ياد .
ئايال يۈرىكىدىن جاي ئالارمىش جىن ،
گېپىڭدىن چىقىرار مۇھەببەت ئوتىن ! »
قىز خىزمىتىنى قىلار بەش كېنىزەك ،
ھەممىسى مېھرىبان ، خىزمەتتە بىردەك .
ئۇلارنى چاقىرىپ دېدى سەرۋىناز :
« سىلەرگە دىل سىرىم ئاچايمەن بىرئاز .
جاھاندا بىردىنبىر سىرداشىم سىلەر ،
غەمگۇزار ، دوستلىرىم ، تەگدىشىم سىلەر .
پەقەت بەشىڭلارلا ئاگاھ بولۇڭلار ،
كۆپ يىللار ئىقبالغا ھەمراھ بولۇڭلار .
مەن ئاشىقمەن ، ئىشقىم دېڭىز ـ ئوكيان ،
مەۋج ئۇرار ، دولقۇنى يېتەر تا ئاسمان .
زال ئىشقىغا دىلىم تولدى لىقمۇلىق ،
خىيالى ھەتتاكى ئۇيقۇمغىمۇ زىق .
دىل ۋە جان ، ئەقلىمدە ئۇنىڭ خىيالى ،
ئويغۇمدا ـ چۈشۈمدە ئۇنىڭ خىيالى .
بۇ گۈل بىر مەن چارە تاپماقدۇر زۆرۈر ،
بۇ غەمدىن كۆڭلۈمنى تېز قۇتۇلدۇر .
سىلەردىن سىرت ھېچكىم بىلمىسۇن سىرىم ،
سىلەر مېھرىبانىم ، سىلەر ھوش ـ ئەقلىم ! »
كېنىزەكلەر ئۇرۇشتى بارمىقىغا چىش :
« شاھ قىزىغا كەلدى قانداق بۇ ئۇيات ئىش ؟ ! »
ئاخىر چاچراپ تۇردى بىرى ئورنىدىن ،
غەزەپتە ھەممىسى خۇددى ئەھرىمەن .
دېيىشتى : « ئەي جاھان بانولار تاجى ،
غۇرۇرۇڭدا يەتتە ئىقلىم جامالى .
چىندىن تا ھىندىستانغا كەتتى شۆھرىتىڭ ،
ئالەمنى بەنت ئېتەر شۇ بۇيۇك نامىڭ .
قامىتىڭدەك شەمشاد يوقتۇر چىمەندە ،
سەندەك پارلاق يۇلتۇز يوق ئەنجۇمەندە .
سۈرىتىڭ كۆرگەندۇر كەنۇج ھەمدە ماي ،
پۈتۈن مەشرىق سېنى ماختار يىل ۋە ئاي .
نومۇس قالمىغانمۇ سەندە بىر تامچا ،
ئويلاپ كۆر ، ئاتاڭغا بۇ قانداق قامچا ؟
ئاتاڭ تاشلىغاننى چۆرۈپ يىراققا ،
ئالماقچى بولدۇڭمۇ سەن پاك قۇچاققا .
تاغدا ، قۇش ئۇۋىسىدا ئۆسكەننى ھامان ،
كۆرسىتەر بارمىقى بىلەن ئالامان .
ئانىدىن مويسىپىت تۇغۇلماس ھېچكىم ،
تۇغۇلسا ، ئەۋلادى نېم بولۇر ، ئايىم ؟

چوققىغا كۆن تېغى تېگىشى بىلەن ،
يورۇدى بۇ جاھان ئاپئاق ، بىر بەلەن .
ساراي ئىشىكىنى ئاچقاندا داستان ،
كىردى ئالتۇن قىلىچ ئاسقان بىر پالۋان .
تۇركۇم – تۇركۇم كېلىپ يەنە باتۇرلار ،
زال ئىشىكى بويلاپ ، سەپ تارتىپ تۇرار ،
كابۇل پادىشاھى مېھراب باھادىر ،
زال چېدىرى ياققا قىلدى ئىختىيار .
شاھ يېتىپ كەلگەندە بارگاھقا يېقىن :
« يول بەر ! » دەپ ياڭرىدى گوياكى چېقىن .
ئىچكىرىگە كىردى سالاپەت بىلەن ،
مېۋىلىك دەرەختەك ھالاۋەت بىلەن .
زال ئۇنى قارشى ئالدى چىن دىلىدىن شاد ،
ئەنجۇمەندە ئۇنى كۆپرەك قىلار ياد .
مېھرى بىلەن دېدى : « نېمە تىلىسەڭ ئېيت ،
مۆھرۇ تاجۇ تەختمۇ ئىستىكىنىڭ شۇ پەيت ؟ »
ئاڭا مېھراب دېدى : « ئەي پادىشاھ ،
خۇشاللىقتۇر ھەممىدىن غالىب ، پەرمانرەۋا .
بۇ زامان پەقەت بىر ، بىر ئارزۇيۇم بار ،
ئىجراسى سەن ئۈچۈن ئەمەس ھېچ دىشۋار .
مەنزىلىمگە قەدەم قويساڭ كەلمەككە ،
قۇياشتىن يورۇسا دىل ، كۆزۈ كۆلبە . »
زال دېدى : « بۇ ئارزۇ بەلكى تاك ئاتماس ،
ئۆيۈڭگە بېرىشنى قىلمايمەن ھەۋەس .
بۇتپەرەس ئۆيىدە تۇرغىنىمىزنى ،
مەي ئىچىپ ، مەست بولۇپ يۈرگىنىمىزنى .
ئاتام سام ئاڭلىسا غەزىپى كېلەر ،
نې بولۇر شاھىمىز ئاڭلىسا ئەگەر ؟
بۇنىڭدىن سىرت نېمە خالىساڭ قىلاي ،
دىدارىڭ كۆرۈشنى دىل كىيمى بىلەي . »
مېھراب ئاغزىدا دېدى ئاپىرىن ،
ئەمما دىل ئىچىدە دېدى « ناپاكتىن » .
بەخت تىلەپ ئاپىرىن ئېيتىپ كەتتى ئۇ ،
تەختىدىن خىرامان چىقىپ كەتتى ئۇ .
كەينىدىن ئۇزىتىپ قالدى ئۇ زال ،
ماختاپ ، تىلەپ قالدى يورۇق ئىستىقبال .
ھېچكىم قارىمايتتى ئاڭا ئۇشبۇ دەم ،
ئەتراپ بىلىنىدى گۆر ، نەبىرەر ئادەم .
ئۇ نە ھەمدىن ئەمەس ، نە ھەمراھ ئىدى ،
ئۇنىڭ ماختىشىدا تىل قىسقا ئىدى .
لېك زال دىلى ئاڭا كۆرۈشۈپ مايىل ،
قىلغانلىقىنى كۆرۈپ ماختىشى قايىل .
ئېسىل زاتلار بىر – بىر ماختاشتى ئۇنى ،
ھەممە نامدارلار ئالقىشلىدى ئۇنى .
قامىتى ، دىدارى ، تەمكىنلىكىنى ،
سۆزلىرى ئۆزىگە ماسلاشقانلىقىنى .
زال دىلى بىردىنلا دىۋانە بولدى ،
ئەقىل – ھوشى قاچتى ، ئىشق مەردانە بولدى .
ئەرەب سىپاھدارى زامانى ئەزەل ،
بۇ خۇسۇستا دەيمىش شۇنداق بىر مىسال :
« تا ئۆلگۈچە جۈپتۈم ، تاياپچىم – نامىم ،
چەرخى گەردۇننى پەس قىلار قامىتىم .
خوتۇن ئالمىغايمەن گۇناھ قىلماي دەپ ،
ئاقىللار ئالدىدا رەسۋا بولماي دەپ . »
ئىشق خىيالىدا زال بولدى دىلخەستە ،
دىل ۋە جېنى بولدى ئىشققا پەيۋەستە .
ئويلىماس ئىدى ئۇ خەلق تەنبىھىنى ،
كاتتىلار بىلسە يۈزى تۆكۈلەرىنى .
بۇ ئاردا تىنماي ئايلىنار ئاسمان ،
دىلدا ئىشقى ئاشار ، چارىسىز داستان .

رۇدابەنىڭ كېنىزەكلەر بىلەن مەسلىھەت قىلغانلىقى

بىر كۈنى تاڭ سەھەر چېغىدا مېھراب ،
داستان بەرگاھىدىن كەلدى ئالدىراپ .
قەدەم قويۇش بىلەن شەبىستانىغا ،
ئىككى خۇرشىد يېتىپ كىردى يېنىغا .
بىرى سۆيگەن يارى سىندۇختى بانۇ ،
بىرى رۇدابە ، قىزى — قارىقى .
ئىككىسى ياسانغان نەق باغۇ باھار ،
جەۋلان رەڭمۇ رەڭ تۇس ، يا پەرۋەردىگار !
قىزنىغا قاراپ قالدى ھەيرانلىقتا لال ،
ھەتتا ئاپىرىنغا تىلى بىماجال .
بىر سەرۋىناز كۆردى جامالىدا ئاي ،
ئىككى ئەنبەر زۇلفى خوپ ئاچقان چىراي .

بىر قۇل بىلەن كەلدى سۇنىڭ بويىغا ،
نى كەلدى ئالەمگىر داستان ئويىغا ؟
ئۇ ياقتا كېنىزەكلەر كۆرۈنگەن چاغ ،
قولدىن تەلەپ قىلدى كامانۇ ساداق .
دەريا قىرغىقىدا يۈردى پىيادە ،
ياۋايى غاز ھەمدە ئۆردەك زىيادە .
تۈرك غۇلام تاناۋىن تارتىپ كامانىنىڭ ،
سول قولىغا بەردى باتۇر ، پالۋاننىڭ .
داڭ ئۇرۇپ ، قۇشلارنى ئۈركۈتتى داستان ،
قۇشلار ئۇچۇش بىلەن بوشاتتى كامان .
بىر قۇش پوكلا چۇشۇپ تېپىرلاپ قالدى ،
سۇ يۈزى قىپقىزىل قانغا بويالدى .
داستان قۇلغا دېدى : « شامالدەك تېز بول ،
دەريادىن ئۆتۈپ ئاۋۇ ئولجىنى ئەكەل ! »
قىيىقتا دەريادىن ئۆتۈپ باردى تۈرك ،
كېنىزەكلەر يېنىغا يېتىپ باردى تۈرك .
بىر گۈزەل كېنىزەك تۈرك قېشىغا باردى ،
جاھان پالۋانىدىن سۆز باشلاپ قالدى :
« كىمدۇر ئۇ پەھلىۋان ، باتۇر ، شىر يۈرەك ؟
قەيەرنىڭ شاھى ئۇ ، ئۇ كۆز كۆكرەكلىك ؟
شۇنداق ھۈنەر بىلەن ئاتقاندا كامان ،
قانداق دۈچ كەلگۈسى ئاڭا بەد گۇمان .
جاھانغا كۆز ئېچىپ كۆرمىگەندۇ باز .
ئوق ئېتىشقا ماھىر بۇنداق چەۋەنداز .»
بارمىقىنى لېۋىگە بېسىپ دېدى قۇل :
« شاھىمىز ھەققىدە سۆزلىمە ، ئەي گۈل ،
ئۇ نىمروز پادىشاھى ، ئاتىسىدۇر سام ،
شاھلار ھەم قويغانمىش ئاڭا داستان نام .
ئۇنداق چەۋەندازنى تاپالماس پەلەك ،
زامانە كۆرمىگەن نامدار ئۇنىڭدەك . »
ماھرۇي كېنىزەك كۈلۈپ دەر قۇلغا :
« بەس ، ماختاۋەرمە ، قارا ئوڭ ـ سولغا .
مېھراب ئوردىسىدا بار بىر تولۇن ئاي ،
ئەدەب ۋە ھۆسنىدە ئۇندىن تۆمەن باي .
پىل چىشىغا ھەمرەڭ ، قامىتى شەمشاد ،
قارا زۇلفى شاھانە تاج قىلار ئىجاد .
ئىككى نەرگىس جاللات ئىككى قېشى ھەم ،
ئىككى قاش ئارىسى گويا بىر قەلەم .
ئەركىسزلەر دىلىدەك ئاغزى بەكمۇ تار ،
ھالقا ـ ھالقا زۇلفى ئاياغقا تېگەر .
ئۇيقۇغا مايىلدەك كۆزلىرى خۇمار ،
بويى ئەنبەرگە تولۇق ، لالەگە رۇخسار .
نەپەس تەستە تاپار لەۋلىرىدىن راھ ،
جاھاندا تېپىلماس باشقا ئۇنداق ماھ .
زابۇلىستان شاھى كۆرمەككە ھامان
كابۇلىستانىدىن بىز كەلدۇق خىرامان .
بىر چارە تاپايلى ياقۇتتەك لېۋى
زال لېۋىگە يەتسۇن گۈلگۈن جام كەبى .
ئاسماندا ئاي بولسا ھەم قۇياش بولسا ،
زال بىلەن رۇدابە ياستۇقداش بولسا . »
كېنىزەكتىن ئاڭلاپ بۇنداق خۇش كالام ،
تۈرك خۇش بوپ كەتتى ، يۈزلىرى گۈلفام .
كېنىزەكلەرگە دېدى : « بەكمۇ يارىشار ،
نۇر چاچار قۇياشقا يالتىراق قەمەر . »
جاھاندا جۇپلۇقنى قىلغاندا پەيدا ،
ھەر دىلغا ئىشق ئوتىن سالغاندۇر خۇدا .
ئەگەر ئاجراتماققا قىلدىبكەن قەست ،
ئاجرىتار ، ئۇ بىلەن قىلما ھەرگىز بەس .
باغلىشى نىھانۇ ، ئۇزۇلۇشى ئاشكار ،
ئاڭمۇ ، بۇنىڭغىمۇ پەلەك ئۇستىكار .
باھادىر ئۆز جۈپتىن تاپمىسا ئەگەر ،
جاھاندىن تۇخۇمى يوقىلىپ كېتەر .
كىمنىڭ پەرزەنتى گەر قىز بولسا پەقەت ،
خەلقتىن ئاڭلىشار تەنە ، مەزەممەت .
تۇخۇم بېسىپ ياتقان جۈپتىگە ئۆگىت
سۆزلەرنى شۇنداق دەر ئەركەك بىر بۇركۇت :
« بۇ تۇخۇملاردىن گەر چىقمىسا ئەركەك ،
تۇخۇمۇم قۇرۇيدۇ ، ئۇرىدۇ پەلەك . »
غۇلام قايتىپ كەلگەچ خۇش چىراي ، خۇشال ،
سام ئوغلى ئۇ تۈرككە تاشلىدى سوئال :
« ئۇلار نېمە دېدى ، خەندان بولۇپسەن ،
لېۋىڭ ئوچۇق ، كۈمۈش دەندان بولۇپسەن ؟ »
جاۋابىنى دېدى ، ئاڭلاپ ئۇ پالۋان ،
شادلىقتىن پالۋانىڭ دىلى نەۋقىران .
غۇلامغا ياندۇرۇپ دېدى : « بېرىپ ئېيت :
كېتىشمەي تۇرۇشسۇن گۈلزاردىن بۇ پەيت ،
ھەر تۈرلۈك چېچەكتىن تۈزسۇن گۈلدەستە ،
بىز قىلىمىز گۆھەر بىلەن ئارەستە .

شۇ ھۆسنۇڭدە سەن قويۇپ زالنى دېسەڭ ،
ھەممە ھەيران ، ئاق چاچ شۇ چالنى دېسەڭ .
جاھاندا بىر قۇياش مېھر ــ مۇھەببىتىڭ ،
ساراي تاملىرىدا سېنىڭ سۈرىتىڭ .
ساڭا ، ئەزىز ، بۈيۈك گۈل چېھرىڭ ئۈچۈن
لايىق بولسا ئەرزىر ئاسماندىكى كۈن . »
كېنىزەكلەر سۆزىنى ئاڭلىغانسېرى ،
رۇدابە دىلىدا ئوت يالقۇنلىدى .
ئۇلارغا توۋلىدى ، ئورۇشتى قارغاپ ،
يۈزىنى ئۆرۈدى ، كۆزىدە غەزەپ .
ئاندىن قاپاقلىرى سېلىنىپ كەتتى ،
غەزەپتە ھۆسنىگە زەخمىمۇ يەتتى .
دېدىكىم : « خام ئىكەن پىكرىڭىز نەقشى ،
بۇ سۆزلەرگە قۇلاق سالمىغان ياخشى .
لايىغا كۆكۈل بەرگەن گۈلكە قارىماس ،
گەر گۈل شۆھرىتى ئاشسىمۇ ئەرزىمەس .
كىمنىڭ جىگرىگە سىر كىدۇر شىپا ،
ھەسەلدىن كېسىلى ئاشار مۇتلەقا .
نە قەيسەرنى دەرمەن ، نە چىن فەغفۇرىن
نە ئىران شاھلىرى شۆھرىتى نۇرىن .
خىيالىمدا ئاشۇ سامنىڭ ئوغلى زال ،
ئاشۇ شىر يىلەك ، ئازادە خىيال .
ئۇنى چال دېسىڭىزمۇ ۋە يا نەۋقىران ،
مېنىڭ ئۈچۈن پەقەت زال ــ ئارامجان .
دىلىمنى باشقا ھېچ قىلالماس ئاۋات ،
ئالدىمدا باشقىنى ياد قىلماڭلار ، ياد .
مەن ئۇنى كۆرمەيلا بەردىم مەيلىمنى ،
دوستلاردىن ئاڭلاپلا بەردىم كۆڭلۈمنى .
مەن ئۇنى سۆيگەنمەن يۈز ــ چېچى ئەمەس ،
باھادىر ، ھۈنەرۋەن ، شۇنىڭ ئۆزى بەس . »
كېنىزەكلەر ئاڭلىشىپ خەستە ئاۋازىن ،
بىلىشتى دىل دەردىن ، مۇھەببەت زارىن .
بىر ئېغىزدىن ئاڭا دېيىشتى : « بىزلەر
قۇلۇڭمىز ، دىلىمىز مېھرىڭنى ئىزدەر .
نېمە دېسەڭ قىلايلى ئېيتقان زامانىڭ ،
ياخشىلىقتىن باشقا بولماس پەرمانىڭ . »
بىرى دېدى شۇندا : « ئەي سەرۋ بوي ، ماھ ،
بۇ سىردىن بولمىسۇن ھېچ كىشى ئاگاھ .
تەييارمىز قىلىشقا جانىمىز پىدا ،
ئەقلۇ ئىدرەك بولسۇن ساڭا رەھنەما .
جادۇنى ئىشلىتىش لازىم بولسا گەر ،
كۆزلىرىن باغلايلى بولۇپ سېھرىگەر .
قۇش بولۇپ ئۇچىمىز ، جادۇ بولىمىز ،
تاغلاردا چېپىشقان ئاھۇ بولىمىز .
شاھنى كەلتۈرەيلى ئاينىڭ يېنىغا ،
ئاينىڭ ھۇزۇرىغا ، ئاي ئايۋانىغا . »
رۇدابە كۆكۈلنىڭ ئىشكىن ئاچتى ،
ئۇلارغا سۆزلىدى ، دۇررى ناب چاچتى :
ئەگەر بۇ سۆزلەردىن ئىش بولسا ھاسىل ،
بىر دەرەخ ئۈسكۈسى مېۋىلىرى مول .
مېۋىسى ئايلىنار ئېسىل گۆھەرگە ،
ئەقىل يىغىپ سالار ئۇنى ئېتەككە .

رۇدابە كېنىزەكلىرىنىڭ زالنى كۆرۈشكە بارغانلىقى

كېنىزەكلەر كەتتى ، قىز قالدى ، دىل پارە ،
كېنىزەكلەر ئىزدىشەر بۇ ئىشقا چارە .
رۇم شايىلىرىگە چىلەك ئورىنىشتى ،
چاچلارغا گۈل قاداپ ئۆز ياسىنىشتى .
بەشەيلەن قىرغاقتا كېلىشتى قاتار ،
رەڭگىرويى بىردەك ياشنىغان باھار .
جامالى ئاي ئىدى ، نورۇز ــ يېڭى يىل ،
زال لەشكىرى شۇندا تۇرار بىر مەزگىل .
ھەر يان چېپىشار ، گۈل تېرىشكە مەشغۇل ،
يۈزلىرى گۈلىستان ، قۇچاقلىرى گۈل .
گۈل تېرىپ ، سۆز قېتىپ بۇ بەش گۈلرۇ ،
داستان چېدىرىغا كەلدى روبىرو .
نەزەرى ئۇلارغا چۈشتى ــ دە ، شۇئان ،
« گۈلپەرەسلەر كىم ؟ » دەپ سورىدى داستان .
دېيىشتى : « بۇلارنىڭ خوجىسى مېھراب ،
مېھراب سارىيىدىن چىققان ماھتاب .
بۇ كېنىزەكلەرنى گۈلىستان تامان ،
كابۇلستان ماھى قىلغانمىش راۋان . »
بۇ سۆزلەردىن داستان دىلى جۇش ئۇردى ،
ئارامىن يوقاتتى ، ئورنىدىن تۇردى .

پەنجىرىگە ئارقان تاشلىسا ئۇ شاد،
ئاھۇ ئۇۋۇسىدا شىر بولغىنىدەك شاد،
ھۆسنىن كۆرۈپ بولۇرسەن خۇش شۇدەم،

ساڭا بۇ مەسلىھەت كەرەمدۇر، كەرەم.»
قىزلار كەتتى، زالنىڭ باغرى ئېزىلدى،
ئاڭا كېچە خۇددى يىلدەك بىلىندى.

كېنىزەكلەرنىڭ رۇدابە ھۇزۇرىغا قايتقانلىقى

كېنىزەكلەر قايتتى، مانا دەرگاھتا،
ھەر بىرىدە بىر جۈپ گۈل بار، بىر شاختا.
دەربان كۆرۈپ قىلدى ئېغىزاكى جەڭ،
تىل ياغدۇردى قوپال ۋە ھەرەڭ.
«بىمەھەل يۈردۈڭلار، شۇنچە بىھايا،
ئاخىر بۇ ئىشىڭلاردىن چىقار نى بالا؟»
سەنەملەر جاۋابىن قىلغاندا بايان،
يۇمشاپ قالدى شۇئان ئۇ قوپال دەربان.
دېيىشتى: «بۈگۈننىمۇ ئادەتتىكى كۈن،
گۈلشەنلەردە يوقتۇر بالا، دىۋە ـ جىن.
باھار كەلدى، باھار، بىز گۈل تېرىيمىز،
گۈلىستانلار ئارا سۇمبۇل تېرىيمىز.»
دەربان دېدىكىم: «بۈگۈن باشقا كۈن،
ئاددىي كۈن دەپ تولا قىلماڭلار غەليان.
ئىلگىرى يوق ئىدى، بۇندا زالى زەر،
يوق ئىدى بۇنچىلا چېدىر ۋە لەشكەر.
شاھىمىز ھۆرمىتىن قىلىپ ئىپادە،
سۇبھى ئاتقا مىنەر، كېچە پىيادە.
ئۇلار ھۇزۇرىدا ئۆتىدۇ كۈنى،
دوستلۇق دەپ دېسە بولىدۇ شۇنى.
سىزنى كۆرۈپ قالسا قولدا گۈلدەستە،
غەزەپتە بەستىڭىز ئېگىدۇ پەسكە.»
ئاندىن سەنەملەر كىرىپ سارايغا،
سۆزلەشكە باشلىدى بار گەپنى ئايغا:
«كۆرمىگەنتۇق بۇنداق قۇياشنى مۇتلەق،
يۈزلىرى قىزىل گۈل، چاچلىرى ئاپئاق.»
كۆزلىرىدە جۇش ئۇرار سۆيگۈ يالقۇنى،
رۇدابە دىلىدا كۆرمەك ئارزۇسى.»
قىنىپ ئاڭلىماقچۇن زال ئەھۋالىنى،
سوۋغا ـ گۆھەرلەرنى ئالدىغا قويدى.
سورىدى: «سام ئوغلى، قانداق ئىش، سۆزى؟
شۆھرەت ـ ئېتىبارغا ئەرزىمدۇ ئۆزى؟»
بەش گۈزەل كېنىزەك قىلدى ھېكايەت،
ئاي يۈزلۈك سەنەمگە ياقتى بۇ غايەت.
«جاھاننى قېدىرىپ كەزسەك سەر ـ بەسەر،
باشقىسى تېپىلماس، يالغۇز زالى زەر.
قامىتى شەمشادۇ، چېھرى بىر زىبا،
پەقەت ئاڭا لايىق تەنتەنە، سىپاھ.
ئىككى كۆزى ئىككى نەرگىستەك روشەن،
چېھرىدىن خىجىل باھارى گۈلشەن.
شىر ئالقان، شىر قامەت، شىرغا ھەمشىرىك،
مۇباددەك ئاقىلۇ، شاھتەك ھەيۋەتلىك.
ئاق چاچقا قاپلانغان بېشى، ھەممە يەر،
كەمچىلىكى بىر شۇ، ئەمما بۇمۇ نۇر.
گۈلدەك چېھرە، ئاپئاق چاچلىق پالۋان،
كۈمۈش قالقان تۇتقان، قولى ئەرغىۋان.
گويا لازىم شۇنداق بولۇشى پەقەت،
بولمىسا قويمايتتىڭ ئاڭا مۇھەببەت.
ۋەسلىڭ ۋەدىسىنى ئېلىپ قالدى ئۇ،
دىلۇ جانغا ئۈمىد سېلىپ قالدى ئۇ.
ھازىرلىق قىل، كېلەر سۆيۈملۈك مېھمان،
نېمىدىن باشلايلى ئىشنى، بەر پەرمان.»
كېنىزەكلەرگە دېدى ئۇ سەرۋى قامەت:
«ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ ئەمدى ھېكايەت.
ئۇ ئاشۇ زالمىكەن، قۇش ئۆستۈرگەن زال؟
زارلىنىپ قاقشىغان ئاپئاق چاچلىق چال؟
بۈگۈن گۈلدەك ئېچىلار گۈل چېھرىسى،
شەمشاد قەد، زىبا يۈز، كۈچتۈڭگۈر قولى.
كۆپ سۆزلىگەندۇرسىز مېنىمۇ ماختاپ،
كېيىن قىلغاندۇرسىز مۇكاپات تەلەپ؟»
شۇنداق دېيىتتى، ئەمما كۆزلەردە كۈلكە،
گۈلناردەك ياشنىغان يۈزىدە كۈلكە.
بانۇلار بانۇسى يەنە سۆز باشلاپ
دېدى خىرامان جورىسىن چىللاپ:
«بول، تېز ئېلىپ بار ئاڭا خۇش خەۋەر،
سۆزلىرىن ئېلىپ كەل، تۇتۇپ يۈنى سىر.

كېتىپ قېلىشمىسۇن ئۇلار چىمەندىن ،
رۇدابەگە كەتسۇن سۆز ئېلىپ مەندىن . »
تەلەپ قىلدى گۆھەر ، ئالتۇن بۇيۇملار ،
قىممەت باھا زەرلىك ، ئېسىل كىيىملەر
ۋە دېدى : « قىزغا شۇئان يەتكۈزۈڭ ،
ئەلگە مەلۇم قىلماي ، پىنھان يەتكۈزۈڭ . »
نەۋكەرلەرنى باشلاپ باراتتى غۇلام ،
ئېلىپ ماڭغاندى سوۋغا ۋە سالام .
ئېلىپ بېرىشتى ئالتۇنۇ گۆھەر ،
ئەۋەتتى دېيىشتى ، باتۇر زالى زەر .
كېنىزەك غۇلامغا دەر پىچىر – پىچىر :
« ھەرگىزمۇ ئاشكارا بولمىغاي بۇ سىر .
سىرنى ساقلالايدۇ پەقەت ئىككى تەن ،
ئۈچ كىشى سىر ئاشكار ، تۆتى ئەنجۈمەن .
ھەممە گەپ سىر بولسۇن دېدى ئۇ سەنەم ،
كېچىسى سارايغا تاشلىسۇن قەدەم . »
كېنىزەكلەر دېيىشەر بىرىگە بىرى :
« دامىمىزغا چۈشتى زابۇلنىڭ شىرى .
بۇگۈن شاد رۇدابە ۋە ئۇ پالۋان زال ،
ئاخىرى يېشىلدى بۇ بەختىيار پال . »
قايتتى قارا كۆزلۈك شاھنىڭ مەھرىمى ،
غەزنە ئىگىسى ، يولداش – ھەمدىمى .
دىلنەۋاز كېنىزەكتىن ئاڭلىغان سۆزنى
سۆزلەپ بەردى شاھنى تېپىپ بىر ئۆزىنى .
سىپاھدار يول ئالدى گۈلىستان تامان ،
كابۇل كېنىزەكلىرى يېنىغا راۋان .
پەرىمۇ ۋە يا گۈل كابۇل سەنەملىرى ،
كېلىپ تەزىم قىلدى زالغا ھەممىسى .
دىلاۋەر ئۇلارغا تاشلىدى سوئال ،
رۇدابە ھالىدىن سوراپ ھال – ئەھۋال .
ئىدرىكى نەدىيۇ ، ئەقلى گۇفتارى ،
ھۆسنى ، چېھرىسىيۇ قامەت رەپتارى .
ھەممىسىنى بىر – بىر راستىنى ئېيتىڭ ،
يالغاننى ئويلىماڭ ، يالغاندىن قايتىڭ .
ئەگەردە راست بولسا سۆز ۋە ئويىڭىز ،
ئالدىمدا ئارتىدۇ شان – ئابرويىڭىز .
قىلچە يالغان بولسا گەر ئېيتقىنىڭىز ،
پىللارغا دەسسىلەر گۈلدەك تېنىڭىز . »
كېنىزەكلەر چېھرى بولدى كەھرىۋا ،
يەر سۆيۈپ ، قىلىشتى تەزىمنى بەجا .
ياشراقى بار ئىدى جەسۇر ۋە قەيسەر ،
زال بىلەن باشلىدى سۆھبەتنۇ گەپلەر .
دېدى : « نېمە يوغان ، نېمە كىچىك ، جاھان
بۇنداقلارنى ئەسلى بىلمەيدۇ ھامان .
سامنىڭ تەلەتىيۇ ، ئۇنىڭ قامىتى ،
ئۇنىڭ پاك بىلىمى ۋە شىجائىتى .
ئىككىنچى سېنىڭدەك دادىل سۆيەر ئەر ،
قامىتى شەمشادۇ پەنجىلىرى شىر .
ئۈچىنچى ، رۇدابە كەبى خۇش چىراي ،
ئۇ بىر سەرۋ قامەت ، ئۇن تۆت كۈنلۈك ئاي .
باشتىن ئاياغىچە گۈلۇ ياسۇمەن ،
قامىتى سەرۋى ، كۆزلىرى چولپان .
يۈزلىرى لالىدۇر ، قاشلىرى قىلىچ ،
چاچلىرى مۇشكىنۇ ، بېلى نەي قومۇچ ،
كۈمۈشتەك گۈمبەزدىن تا يەرگە قەدەر ،
قۇندۇزدەك زۇلفى يەرگە سۆرىلەر .
بېشىدىن چۈشەر چاچى ، مۇشك بىلەن ئەنبەر ،
باشتىن ئاياغ يالتىرار مەرۋايىت – گۆھەر .
زۇلفى تۇرۇم – تۇرۇم مىسالى ھالقا ،
شارقىراپ چۈشەر گويا بىر شارقىراتما .
بۇنداق گۈزەل سەنەمنى بىلمەس ھەتتا چىن ،
ئاڭا ئاپىرىن دەر ھەم ئاي ، ھەم پەرۋىن . »
كېنىزەك سۆزىنى ئاڭلاپ ئۇ ئالىيجاناب ،
ئىللىق سۆزلەر بىلەن دىلنى قىلدى شاد .
سوڭ دېدى : « ئۇ بىلەن ئۇچراشتۇر مېنى ،
بىر يول تاپ ، كۆكلەرگە كۆتۈرەي سېنى .
مۇھەببىتى ئۆرتەر يۈرەك ، جانىمنى ،
ۋىسال ئىختىراسى خانۇمانىمنى . »
كېنىزەك دېدىكىم : « قىلغىن سەن پەرمان ،
چاپايلى سەرۋىناز سارىيى تامان .
جاھان پالۋانىنىڭ خۇش گۇفتارىدىن ،
نۇرانە رايىدىن ، خۇش دىدارىدىن ،
مۇبالىغە قىلىپ چېكىپ باقمىز ،
يالغان – راستلىقىنى بىلىپ باقمىز .
دامغا چۈشۈرەلىسەك ئاڭا بېرىپ بەند ،
لەۋلىرى لېۋىڭگە بولغۇسى پەيۋەند .
پالۋان بارسا گەر ئۇن قورغان تامان ،
يولۋاستەك ئالدىرىماي ، قولىدا ئارقان ،

نەۋكەرلەردىن ئېلىپ قىرىق غۇلاچ ئارقان ،
سارايى تېمىغا ئاتتى ئۇ پالۋان .
پەنجىرىگە چۈشتى ئارقان ھالقىسى ،
زال تامغا ياماشتى ، جان يار سەدىقىسى .
تام ئۈستىدە پەيدا بولۇش بىلەن زال
تەزىم بەجا قىلىپ كەلدى ئاي جامال .
قول تۇتۇپ كېتىشتى رۇدابە ، داستان ،
ئىشقىدىن ، بەختىدىن ، ۋىسالدىن مەستان .
پەنجىرىدىن پەسكە چۈشتى بەك ئاسان ،
رۇدابە قولىنى چىڭ تۇتۇپ داستان .
زەرنىگار خانىگە كىرىپ كېلىشتى ،
خۇشدىيار خانىگە كىرىپ كېلىشتى .
ھەممە ياق جەننەتتەك ، چاچار ئىدى نۇر ،
خىزمەت كۈتۈپ ، قاتار تۇرار نەچچە ھۆر .
زال ئۆز نىگارىدىن ئۈزمەيتتى نەزەر ،
بۇ نېم زىبۇ ھۆسنۇ ، بۇ نېم زۇلپۇ پەر ،
ئىككى مەڭزى خۇددى لالەئى چىمەن ،
چاچلىرىدا قوڭغۇراق ھالقىسىمان .
شاھىنشاھ شەۋكىتى بىلەن زالى زەر
ئاي يېنىدا نۇرغا چۆمۈپ ئولتۇرار .
بېلىدە ياراغلار ، ئىسپىھان خەنجەر ،
بېشىدىكى تاجى ياقۇتۇ گۆھەر .
رۇدابە جېنىغا ئىللىق ئوت ياقار ،
كۆزلىرىن ئۈزەلمەس ، يوشۇرۇن باقار .
زور بىلەك ، كەڭ مۈرە ، بويىنغا باقار ،
تاغنى تالقان قىلار زالىغا باقار .
رۇخسارى نۇرىدىن جېنىدا لاۋا ،
قارىغانسېرى قان ـ قېنىدا لاۋا .
سۆيۈش ، قۇچاق بولدى سۆيگۈ ئۇندىكى ،
لېك ئاھۇ بولمىدى قاپلان ئوۋىسى .
مەھلىقا سەنەمگە دېدى سەرلەشكەر :
« ئەي سەرۋ قامەتلىك ، بويلىرى ئەنبەر .
مەنۇچېھر تاپسا بۇ ئىشتىن خەۋەر ،
بىزگە خەيرىخاھلىق قىلماس بۇ سەپەر .
ئاڭلىغان بولسا گەر نەيرەم ئوغلى سام ،
شۇ زامان بولىدۇ شادلىقىم ھارام .
ئەمما بىل ، تىكىلگەن بۇ يولغا جان ـ تەن ،
قايتماسمەن لىباسىم بولسىمۇ كېپەن .
خۇدا ھەققى قەسەم ئىچەيمەن ، جانىم ؟
مەڭگۈگە مۇستەھكەم ئەھدى ـ پەيمانىم .
تەڭرى ھۇزۇرىدا ئېگىپ بېشىمنى ،
پاكىزە نىيەتتە تۆكۈپ يېشىمنى ،
ئىلتىجا قىلايكى ، سام يۈرىكىدىن
جاھالەتنى سۈرسۇن ھەيۋىسى بىلەن .
ياراتقۇچى سالغاي ئۇلارنى يولغا ،
ئاشكارا بېرەرمىز بىز قولنى قولغا . »
رۇدابە دېدى : « سېنىڭدەك مەن ھەم ،
خۇدا نامىن ئېيتىپ ئىچىمەن قەسەم .
سەندىن باشقا بولماس ، يوق مېنىڭ شاھىم ،
ئىشەن ، سۆزلىرىمگە گۇۋاھتۇر تەڭرىم .
پەقەت بىر پالۋان — زال زەرنى دەيمەن ،
شۇ مەشھۇر باتۇرنى ، قەيسەرنى دەيمەن . »
سۆيگۈ ئېھتىراسى ئاشار دەممۇ دەم ،
ئەقىل يىراقلىشىپ ئارزۇ ئاشار ھەم .
ئاڭغىچە يېتىپ كەلدى تاڭ ـ سۈبھىدەم ،
ئاڭلاندى بورانىنىڭ ئاۋازىمۇ ھەم .
خەير ، خوشلاشماققا ئېچىلدى قۇچاق ،
بىرى ئۆرۈش بولدى ، بىرى ئارقاق .
ھەر ئىككىسىنىڭ ھەم كىرپىكلىرى ھۆل ،
ئىككىسى قۇياشقا ئۇزىتىشتى قول .
ئىلتىجا قىلىشتى : « ئالەم يورۇتقۇچ
بۇگۈنچە چىقماي تۇر ، ئالدىرىما ھېچ ! »
تۆۋەنگە ئارقانى تاشلاپ بىمالال ،
كەلگەن يولى بىلەن پەسكە چۈشتى زال .

زالنىڭ مۇبەدلەرگە مەسلىھەت سالغانلىقى

تاغدىن باش كۆتۈردى خۇرشىدى دەۋران ،
ئات چېپىپ ئۆتمەكتە سەپمۇ سەپ پالۋان .
زالنى تەختى ئارا كۆرۈشۈپ مۇقىم ،
ئۆتۈپ كېتىشتى تۇرماي ئۇندا جىم .
سىپاھدار چاپارمەن ئەۋەتىپ ھەريان ،
ئىزلىمەكتە ئىدى مۇبەد ۋە مەردان .
ئەقىللىك مۇبادۇ مەشھۇر باھادىر ،
ئاڭلىشىپ پادشاھ پەرمانىن بىر ـ بىر ،

ئارزۇيۇڭ شۇ بولسا، ھازىر بول دېگىن،
ماھرويىنى كۆرمەسەن، ئالغىن يول دېگىن!»
ئاي يۈزلۈك بانۇغا دېدى كېنىزەك:
ئەپلىشەر ھەقىقىي سۆيۈشكەن يۈرەك.
ئارزۇڭغا يەتكۈزدى خۇدا ئاخىرى،
سائادەتلىك بولغاي ئىشىڭ ئاخىرى.»
رۇدابە ئىش باشلىدى تۇغقاندىن نىھان،
كۈلۈپ باقار ئىدى ئاڭا كەڭ جاھان.
بىر خانە بار ئىدى، ياشنىغان باھار،
تاملاردا ئۇلۇغلار سۈرىتى قاتار.
خانە ياسىتىلغان چىنچە زىننەتتە،
ئالتۇن ۋازىلارغا بېرىلگەن جىلۋە.
ئېسىل مەيۇ مۇشكۇ ئەنبەر بىر ياقتا،
ھىقىقۇ ياقۇتۇ گۆھەر بىر ياقتا.
بىنەپشە گۈل، ياسۇمەن بىر تامان،
نەرگىسۇ، نەقىشلار، سەۋسەن بىر تامان.
جاملىرى ئالتۇنۇ، كۈمۈش پىيالە،
شاراب تولۇق گويا شەبنەمگە لالە.
ئۆيىن گۈلگە شۇنداق كۆمدى خۇرشىد رۇي
تا قۇياشقا قەدەر چىقاردى خۇش بۇي.

زالنىڭ رۇدابە ھۇزۇرىغا كەلگەنلىكى

كۆرۈنمەي قالغاندا نۇرانە خۇرشىد،
ھۇجرىسى يېپىلدى، تاقالدى ئىشىك.
زالى زەر يېنىغا كەلدى كېنىزەك،
دېدى: «ھەممە تەييار، يولغا چىق تېزرەك.»
سىپاھدار يول ئالدى رۇدابە تامان،
سۆيگۈسى جۇش ئۇرغان بىر ئاشىقسىمان.
تامغا چىقىپ كۈتەر قارا كۆز نىگار،
سەرۋى قەد ئۇستىدە تولۇن ئاي دىدار.
يىراقتىن قارىسى كۆرۈنگەن شۇ دەم،
داستان ياققا سوزۇپ قولىنى گۈلپەم،
لەۋلىرىنى ئېچىپ، كۈلۈپ خۇشال ـ شاد،
دېدى: «خۇش كەپسەن، ئەي پالۋانزات.
ياراتقۇچى مېھرى ئەبەدىي ساڭا،
زېمىنۇ ئاسمان ئەبەدىي ساڭا.
كېنىزىكىم بولسۇن خۇشال، بەختىيار،
باشتىن ئاياغ ھۆسنۈڭ ئېيتقىنىچە بار،
شاھانە چېدىردىن يۈرۈپ پىيادە،
كەلدىڭمۇ سەن ھېرىپ ـ تېلىپ كۈلپەتتە.»
زالى زەر يىراقتىن سېزىپ ئاۋازىن،
تامغا قاراپ كۆردى ئۇ سەرۋىنازىن.
تام بولۇپتۇ ئۇنىڭ ھۆسنىدىن روشەن،
گۈلدەك يۈزلىرىدىن ھەممە ياق گۈلشەن.
داستان ئاڭا دېدى: «ئەي، ماھرۇ گۈلپەم،
ئاسماندىن ئاپىرىن، مەندىن ئەسسالام!
نەچچە تۈن ئۇيقۇسىز يۇلتۇزغا بېقىپ،
خۇداغا يالۋۇردۇم، جانغا ئوت يېقىپ.
تىلىدىم، جاھاننى ياراتقان خۇدا
دىدارىڭ ئەيلىسۇن ماڭا ئاشكارا.
بۈگۈن دىلىم ئاۋات ئەتتى ئاۋازىڭ،
بۇ تاتلىق سۆزلىرىڭ، لاتاپەت، نازىڭ.
ۋىسالغا چارە قىل بەختلىك كېچە،
تۇرمايلى سەن تامدا، مەن تار كوچىدا.»
داستاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ پەرىزات،
ئىككى زۇلفىن تۆۋەن تاشلىدى بەك شاد.
گويا سەرۋ ئۈستىدىن ئېسىلغان كەمەند
نەق مۇشكۇ ئەنبەردىن ئېشىپ قىلىنمىش بەند.
يىلاندەك تولغىنىپ ھالقىيۇ ھالقا،
يۈزىنى سىيپاپ تۇرار ئارقاندەك سالغا.
پەنجىرىدىن زۇلفى چۈشكىنى ھامان
زال ئويلىدى: «بۇ قانداق ئارقان؟»
رۇدابە ئاۋازى كەلدى بەختىيار، شاد:
«ئەي پالۋان يىگىت، ئەي باھادىر زات.
چاپسان كەل، شىر قولۇڭ بىلەن تېز ياماش،
زۇلفىمنى سەن ئۈچۈن قىلدىم پەرۋەرىش.»
بۇ سۆزدىن ھەيرانە بولۇپ ئۇ داستان،
ھاڭ ـ تاڭ قاراپ قالدى ئاي يۈزلۈك تامان.
ئاندىن ئېپار چاچلارنى ئۇ سۆيۈپ كەتتى،
نىگار قۇلىقىغا ئاۋازى يەتتى.
قېنىپ سۆيۈپ دېدى: «ئەمەس ئادالەت،
كۈنۈم قارا بولسۇن، بۇ قانداق ھالەت
ئۆز جېنىمغا ئۆزۈم قەست قىلسام، قەست؟
ئۆز خەستە دىلىمغا ئۇرسام نەيزە ـ دەست؟»

بۇ ئىشتا سىلەردىن مىننەتدار بولاي ،
ھېچ سۇلتان قىلمىغان ئىشلارنى قىلاي .
ئېزگۈلۈك ـ ياخشىلىق ، راستلىق ، يامانلىق ،
مەندىن كۆرمىگەيسىلەر ئەسلا يامانلىق . »
پادىشاھقا شادلىقۇ ئامانلىق تىلەپ ،
مۇبەدلەر جاۋابقا ئېچىشتى لەۋ :
« بۇ گەپتىن ئەقلۇھوش پاراكەندىمىز
ۋە لېكىن ھەممىمىز ساڭا بەندىمىز .
كەم بولمىسۇن سەندە پەزىلەت ، كەمتەر ،
خوتۇندىن كېمەيمەس شاھلاردا ھۇنەر .
مېھرابمۇ بەك كىچىك شاھلاردىن ئەمەس ،
ئۇلۇغلۇق ئاڭا يار ، بار ئاڭا ھەۋەس .
گەر ئۇنىڭ ئەجدادى خۇنخور ئەجدىھا ،
لېكىن ئۇ يەنىلا توزلارغا پادىشاھ .
سامغا بىر خەت ـ مەكتۇپ ئەۋەتمەك زۆرۈر ،
دىلىڭدا نى بار ، ئەيلىگىن ئىزھار .
ئەقىل ـ ئىدراك ئەمەس بىزنىڭكىدىن كەم ،
ئىشنىڭ ، پىكرۇ ئويۇڭ ئاساسى مەھكەم .
شاھىنشاھقا نامە ئەۋەتسەڭ ئەگەر ،
پىكرىنى بىلىشكە ئاسانلىق بولۇر .
سام رايىن قايتۇرماس مەنۇچېھر شاھ ،
قىيىن ئىشنىڭ ئاسان بولۇر ئاشۇ چاغ . »

زالنىڭ سامغا نامە يازغانلىقى

ھۇزۇرىغا كاتىپ چىللاپ سىپاھدار ،
يۈرەكتە بارىنى ئەيلىدى ئىزھار .
يېزىلسۇن دېدى ئۇ سامغا بىر نامە ،
تەشەككۇر نامىدىن باشلىسۇن خامە .
ئەڭ ئاۋۋال جاي بەردى ھەمدۇ ساناغا ،
شۈكرانىلەر دېدى قادىر خۇداغا .
«ئۇندىن شادلىقۇ غەم ، روشەن دىل كۆزى ،
بەھرام ، يورۇق كۈننى ياراتقان ئۆزى ،
بارلىقۇ يوقلۇقنىڭ ئىگىسى خۇدا ،
ھەممىمىز بەندىمىز ، خالىق ئۇ تەنھا .
نەيرەم ئوغلى سامغا ياغسۇن رەھمىتى ،
گۇرزە سۇلتانى ئۇ ، قىلىچ ھەزرىتى .
ياۋغا قارشى جەڭدە كۆتۈرۈپ بوران ،
قۇزغۇنلارغا تاماق بەرگۈچى چوپان .
شامال چىقارغۇچى جىملىق سۈكۈتتىن ،
قىزىل قان تۆككۈچى قارا بۇلۇتتىن .
بەخش ئەتكۈچى تەختۇ تاج ، كەمەر ،
يا شاھلارنى تەختتىن يۇلغۇچى ئەجدەر .
مەردلىككە مەردلىكۇ سەنئەتكە سەنئەت ،
قوشار ئۇ خۇشاللىق ، ئادىل ۋەللامەت .
نەرىمان ئوغلى سام جەڭگە كىرگەن چاغ ،
ياراتمىغان ئۇندىن ئۆزگىنى خەللاق .
باشقىلار قاتارى مەنمۇ بىر قۇلمەن ،
مۇھەببەتنى دىلدا تۇتقان ئوغۇلمەن .
يادىمدا ئاندىن تۇغۇلغان چېغىم ،
پەلەك سىتەمىدىن كۆيدى يۈرىكىم .
ئاتام ناز ـ نېمەتتە ، چىمەندە ـ باغدا ،
سۇمۇرغ مېنى باقتى ، تاشلىقتا ، تاغدا .
رازى ئىدىم ھەر نېمە كەلتۈرسە شىكار ،
قۇش بالاپانلىرى بىلەن بىر قاتار .
جەزىرە ، ئىسسىق كۈن كۆيدۈرەر تېنىم ،
گاھ قۇم بورانىدىن كور بولۇپ ئۆستۈم .
مېنى پەھلىۋان سام ئوغلى ئاتىشىپ ،
سامغا تەخت ، ماڭا قۇش ئۇۋىسى نېسىپ ،
بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۇلۇغ زۇھەلدىن ،
ھەممىسى تەگرى ئىشى ، تەقدىر ئەزەلدىن .
تەگرىنىڭ ھۆكمىدىن چىقالماس كىشى ،
بولسىمۇ بۇلۇتقا ئۇچماق خاھىشى .
قولۇڭغا پولات ئوق ئاپىرىن ئېيتار ،
نەرەڭدىن ئارقىغا باقماي قاچار شىر .
مىسالى سەندەك بولسىمۇ چىشىڭ ،
پاك تەگرى ئالدىدا تۆۋەندۇر بېشىڭ .
بۈگۈن شۇنداق دەردكە بولدۇم گىرىپتار ،
ئەنجۇمەندە قىلغىلى بولمايدۇ ئاشكار .
ئاتا ، بولسىڭىزمۇ ھەتتا ئەجدىھا ،
كىچىكلەر دادىنى ئاگىلىماق راۋا .
مۇھەببەت ئاتەشى بىريان ئەيلىدى ،
مېھراب قىزى مېنى گىريان ئەيلىدى .
قاراتۇن يۇلتۇزلار سۆھبەتدىشىمدۇر ،
كۆكسۇمدىكى دەريا ، سۇ كۆز يېشىمدۇر .

خۇشال ـ خۇرام جىمىكى پالۋان كەلدى ،
دانىشمەنلەر كەلدى ، بىلىمدان كەلدى .
لىۋىدە تەبەسسۇم ، دىلىدا ئارزۇ ،
سام ئوغلى سۆز ئاچتى ، ھەر سۆزى جادۇ .
جاھاندارغا چەكسىز ئاپىرىنلار بار ،
دانىشمەنلەر دىلى ئويغۇدىن بىدار .
دېدىكىم : « پاك قازى ھۇزۇرىدا بىز ،
قورقۇش ۋە ئۈمىدتە تىز پۈكمەيلى ، تىز .
قۇياش ، ئايىنى پەلەكتە ماگدۇرغان ئىگەم ،
پاك يولغا باشلايدۇ روھىمىزنى ھەم .
شۇكرانىلار ياغار ئاڭا تۈنۈكۈن ،
ئەقىل ، تەقدىرىمىز ئۇنىڭكى پۈتۈن .
جاھانغا خۇشاللىق بەخش ئەتكەن ئىلاھ ،
ھەر ئىككى ئالەمدە ئادالەت پاناھ . »
ئۆزى باھار بېرەر ، ئۆزى كۈز ، خازان ،
تەك نوتىسنى قىلار مىۋىدىن لەرزان .
گاھ تۇتار رەڭگارەڭ نەۋقىران ئۇنى ،
گاھ قېرى بوۋايدەك ناتىۋان ئۇنى .
رايىدىن تاشقىرى بولماس بىرەر ئىش ،
چۈمۈلە ماگالماس ، قىلمىسا رايىش .
جۈپ ياراتتى جاھان بولسۇن دەپ زىياد ،
تاق بولسا ھېچقاچان كۆتمىگەن ئەۋلاد .
ئالەمدە تاق پەقەت پاك پەرۋەردىگار ،
نەتىجى يوق ئۇنىڭ ، نە جۈپتى ، نە يار .
بىلگىن تاقلىق پەقەت ئىگەمگە لايىق ،
جۈپ ـ جۈپ يارىتىلغان جىمى خالايىق .
ياراتقانلىرىن ئۇ جۈپ ـ جۈپ ياراتقان ،
سىرلار ئالەمىنى يەرگە قاراتقان .
بۈيۈك چەرخ قانۇنى پەيدا ئەزەلدىن ،
تامامەن شۇنداقتۇر دۇنيا ئەزەلدىن .
زامانە چىرايى ئادەمدىن پەقەت ،
ئادەمدىن تاپىدۇ ھەر نەرسە قىممەت .
ئالەمدە جۈپسىز ـ تاق بولسا گەر ئىنسان ،
كۈچ ـ قۇدرىتى تۈگەپ ، كەتكۈسى پىنھان .
جۈپتى ھالالىنى كىم تاپماس نا دۇرۇس ،
دىن يولىن تۇتمايدۇ ، ئۇندا ئىمان سۇس .
ئەگەردە بولسا ئۇ ئۇلۇغ زاتىدىن
جۈپسىز ئۆتسە ، نىشان قالماس ئاتىدىن ،
پالۋاندىن ئەگەردە تۇغۇلسا ئوغلان ،
جاھاندا بۇنى ئەڭ ئالىي بەخت دېگىن .
جاھاندىن كەتسە گەر پالۋانلار ئەھلى ،
ھاياتىن قايتىدىن باشلايدۇ ئوغلى .
پەرزەنتى ساقلايدۇ نامىن ئالەمدە ،
بولغۇسى زالزادە بولسا شاھزادە .
پەرزەنتتىن بىزەكلەر تاپار تاجۇ تەخت ،
ئۇندىن نامى چىقار ، ئۇندىن كۈلەر بەخت .
بۇ سۆزلەر ھەممىسى داستانىم مېنىڭ ،
گۈلۈمۇ نەرگىسىم ، بوستانىم مېنىڭ .
ئەقىل تەرك ئەتسە دىلىم ماسىۋا ،
ئېيتىڭچۇ ، بۇ دەردكە بارمۇ بىر داۋا ؟
ئىچىمگە سىپ يۈردۈم ، ئىشىپ كەتتى غەم ،
ئەقلىم يەتمەي قالدى ، دىلىمدا ئەلەم .
مېھرابىنىڭ سارىيى سۆيگۈم ماكانى ،
زېمىنى دىلىمنىڭ يۈكسەك ئاسمىنى .
سىندۇختىنىڭ قىزىغا دىلىم بولدى رام ،
بۇنداق ئەسىرلىككە نېمە دەركىن سام ؟
نېمە دەركىن ھەم مەنۇچېھر پادىشاھ ،
ياشلىقتا دەمدىكىن ياكى چوڭ گۇناھ .
كاتتىمۇ ، پېقىرمۇ ، جۈپتىن ئىزدەر ئۇ ،
شەرىئەت يولى شۇ ، ئۆرپ ـ ئادەت شۇ .
دانالار بۇ ئىشقا بىلدۈرەر ھىممەت ،
بۇ ئىش خەيرىيەتتۇر ، ئەمەستۇر ئۇيات .
نېمە دەر مۇبەدلەر ، بار نە ئىمكانىيەت ؟
دانىشمەنلەر بېرەر قانداق مەسلىھەت ؟ »
ئېغىز ئاچماي قالدى مۇبەد ـ ئاقىللار ،
گەپ ئۆزۈلۈپ قالدى ، جىمىپ ئاقىللار .
مەلۇمكى ، زەھھاكتۇر مېھراب ئەجدادى ،
دىلىدا مەنۇچېھر تەختى بەربادى .
ھەممە سۆز ئېچىشماي ئولتۇرۇشار جىم ،
ھەسەلگە زەھەرنى كىم قوشاتتى ، كىم ؟!
داستان ئۇلار رايىغا باقمىدى زىنھار ،
ئۇلارغا سۆز باشلىدى ، قىلدى ئىزھار :
« ئۈمىدىم ، ھەر سۆزۈم تەھلىل قىلىڭلار ،
دىل دەردىم تېگىگە ئوبدان يېتىڭلار . . .
ھەر قاچان يېڭى يول تاللىسا كىشى
تەنە ـ مالامەتلەر ئاڭلىماق ئىشى .
رەھنەمالىق قىلىڭلار ماڭا بۈگۈن ،
پەند ـ نەسىھەتلەر قىلىڭلار ماڭا بۈگۈن .

مۇنەججىملەرگە ئۇ تاشلىدى سوئال :
« ئاخىرى نېمە بولۇر ؟ ئېيتىڭلار دەرھال .
ئەگەر سۇ ۋە ئاتەش بولسا باھەم ،
يىلتىزىدىن قۇرۇپ تۈگەرمۇ ستەم ؟
قىيامەت كۈنى ھەم كېلىشمەي زىنھار ،
پەرىدۇنۇ زەھھاك قىلار كارۇ زار .
يۇلتۇزلارغا بېقىپ ئېيتىڭلار خىتاب .
زارە ساما بەرسۇن قۇتلۇق بىر جاۋاب . »
مۇنەججىملەر تىنماي ئۇزۇن كۈن بويى .
ئاسماندىن بۇ سىرنى ئىزدىمەك ئويى .
ئىككى ياۋ دىلىنى قىلىشار پەيۋەند ،
يۇلتۇز خەۋىرىدىن كەلدى بىر خۇرسەند .
نەرىمەن ئوغلىغا دەر يۇلتۇزشۇناس :
« ئەي زەر ـ ئالتۇن كەمەر ، پالغا قۇلاق ئاس ،
خەۋەر كەلدى مېھراب قىزى بىلەن زال ،
قوشۇلۇشى ھالال ، سائادەتلىك پال .
بۇ ئىككى ئاقىلدىن تۇغۇلۇپ ئوغۇل .
دۇنيانى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلار ، جەندە فىل .
تىغ بىلەن جاھاننى پۈكتۈرىدۇ تىز ،
شاھ تەختىن بولۇتقا چىقىرار ئۈنسىز .
بەتنىيەت ئىزىنى قۇرۇتۇپ تامام ،
ھەتتا گۆرىدىمۇ بەرمەيدۇ ئارام .
نەسەگسارى قالۇر ، نە مازەندەران ،
يەردىن سۈپۈرگۈسى گۈرزىسى گەران .
كۆپ ئاپەتلەر ئۇندىن تۇرانغا يېتەر ،
نېمە ياخشىلىق بار ئىرانغا يېتەر .
كىشىلەر كۆزىگە بېرىپ تىنچ ئۇيقۇ ،
ئۇرۇش ، زۇلۇم يولىن يېپىپ قويار ئۇ .
ئىراننىڭ ئۈمىدى شۇنىڭدىن بولۇر ،
ھەر باھادىر دىتى ئۇنىڭدىن بولۇر .
ئۆزىدەك غارايىپ بولۇر نامى ھەم ،
شىرنى يەر چىشلىتەر ئوقياسى ھەردەم .
بەخت نۇرىغا تولۇر شاھىڭنىڭ جامى ،
جاھانغا يېيىلار ھۆكمى ۋە نامى .
رۇم يېرى ، ھىندى يېرى ، ئىران باراۋەر ،
ئۇنىڭ نامىنى تامغىغا پۈتەر . »
مۇنەججىم سۆزىنى بىر ـ بىر تىڭلاپ سام ،
ئاپىرىنلار ئوقۇپ ، قىلدى ئېھتىرام .

ھېسابسىز زەر ـ ئالتۇن سوۋغىلار ئەتتى ،
دىلىغا ئارام يەتتى ، ۋەھىمىلەر كەتتى .
زال چاپارىنى يەنە چاقىرتتى سام .
سۈرۈشتۈرۈپ ئاگا ھېچ بەرمىدى ئارام .
دېدى : « بېرىپ ئاگا تېز يەتكۈزگىن ،
بۇ ئارزۇ روياپقا چىقمىغاي دېمەن .
ۋە لېكىن مەن ۋەدە بەرمەيمەن ئاگا .
ئەمدى ئېيتالمايمەن يالغاننى ئاگا .
تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ بۇندىن تۇرىمەن ،
ئىران باش شەھرىگە لەشكەر تارتىمەن .
كۆرىمىز نە پەرمان بېرەر شەھرىيار ،
بىزگە نېمە بۇيرار پاك پەرۋەردىگار ! »
چاپارغا تۇتقۇزۇپ بىر نەچچە دىرھەم ،
دېدى : « يۈگۈر ئەمدى ، يولدا ئالما دەم . »
سىپاھ بىلەن يولغا چۈشتى ، دىل ئاۋات ،
بۇ ئىشتىن سىپاھ ھەم سىپاھدارمۇ شاد .
گۈرگسار يېرىدىن ئېلىپ كۆپ ئەسىر ،
سۆرىدى پىيادە پەقىرۇ ھەقىر .
قارا تۇندىن ئۆتكەندە ئۈچتىن ئىككىسى ،
دەشت ـ چۆلدىن ئاڭلاندى ئاتلىقلار ئۈنى ،
كانايلار ئاۋازى ، دۇمباق ئاۋازى ،
ئاسمان قۇلىقىن كار قىلماقلىق ئىشى .
سىپاھدار لەشكىرى ئىرانغا يۈردى ،
سىپاھى دېھىستان تامانغا يۈردى .
چاپار يېتىپ كەلدى ، كۈتۈۋالدى زال ،
بەختى غالىب ئىدى ، سائادەتلىك پال .
كېلىپ سامغا ئۇندىن يەتكۈزدى خەۋەر ،
داستان ئاڭلاپلا بولدى كۆڭلى نۇر .
شۈكرانىلەر قىلدى پەرۋەردىگارغا ،
ھىممىتى ئۈچۈن بۇ گىريانۇ زارغا .
دەرۋىشلەرگە بەردى كۆپ تارتۇق ـ ئىنئام ،
مەرھەمەت كۆرسەتتى تۇغقانلارغا ھەم .
سىپاھدار سامغىمۇ خۇش خەۋەر ئۈچۈن ،
چىن يۈرەك ـ دىلىدىن ئوقار ئاپىرىن .
نە كۈندۈز تىنىم يوق ، نە كېچىسى خاب ،
نە چالغۇ تىڭشىماس ، نە ئىچمەس شاراب .
يۈرەك پەقەت رۇدابە دىلدارىنى دەر ،
نېمە سۆزلىسە ھەم ئۇ يارىنى دەر .

دىلىمدا دەرد شۇنچە، قەلبىمدە ئەلەم،
كۆرگەنلەر يىغلىشار مەن بىلەن ھەمدەم.
دىلىم قانچە سىتەم كۆرگەن بولسا، بەس،
سېنىڭ پەرمانىڭغا قىلماسمەن سۇيىقەست.
نېمە دەر بۇ كۆڭنى داغدار ئەجدىھا،
ئوغلىنىڭ دەردىگە قىلار نېم داۋا.
سىپاھدار ئېتەرمۇ كونا سۆزنى ياد،
دېگىنىن، ئەمدىسەن ھەممىدە ئازاد؟
ۋەدىسىن بۇزمىغاي، سىپاھدار پەدەر،
رازىلىقىڭ ماڭا لازىم نەقەدەر.
مەن مېھراب قىزىنى ئالاي نىكاھقا،
ئادەت، ئەدەب بىلەن كىرەي دەرگاھقا.
ئاتام يادىدىدۇر ئۇ بەختىيار كۈن،
مېنى قايتا بەرگەن خۇدايىم ئۇ كۈن.
كۆپچىلىك ئالدىدا ئېيتقان سۆزۈڭ بار:
« تاغدىن ئامان ئېلىپ كەلسەملا، زىنھار
مېنىڭ ئارزۇم بولۇر ئارزۇسى ئۇنىڭ،
ئەمدى دىلدا پەقەت سۆيگۈسى ئۇنىڭ. »
چاقماقتىن تېز ئۇچار قۇش قانات بىلەن،
دەر خەتنى يوللاپ بەر بىر جۈپ ئات بىلەن:
« ئاتىنىڭ بىرى ھارسا، يەنە بىرگە مىن،
توختىماي يېتىپ بار، مىسالى چىقىن.
توختىماي ئۆتتۇەر بېكەت، رەباتتىن،
ئاتامغا يەتكۈچە چۈشمىگىن ئاتتىن. »
چاپار شامالسىمان، كەتتى شۇ زامات،
پولات دۇلدۇل گويا ئاستىدىكى ئات.
گۇرگەسەران يېنىغا كەلگەندە يېقىن،
سام بوۋىنى كۆرۈپ قويۇۋەتتى تىزگىن.
تاغلار ئارىسىدا يۇرەتتى ئۇ شىر،
ئوۋ ئۈتلىرى بىلەن قىلاتتى شىكار.
يىراقتىن چاپارنى كۆرگەن ئاشۇ دەم،
پىشقان چەۋەندازغا قاراپ دېدى سام:
« يىراقتىن كەلمەكتە كابۇل چاپارى،
ئاستىدا كەلمەكتە زابۇل چىپارى.
بولسا كېرەك داستان چاپارى چوقۇم،
ئاڭا سوئاللىرىمىز كۆپتۇر، بىر توقۇم.
داستاندىن، ئىراندىن ۋە شەھرىيارىدىن:
ئاڭلاشنى خالايمىز دوست ـ بۇرادەردىن. »
ئۆزىنى چاڭ باسقان، ئېتى بىچارە،
چاپار سام ئالدىغا بولۇپ پىيادە.
يەر سۆيۈپ ئەيلىدى تەزىمنى بەجا،
ياراتقانغا ئوقۇپ ئۇ ھەمدۇ سانا.
چاپار سالامىنى ئىلىك ئالدى سام،
چاپارمەن داستاندىن يەتكۈزدى سالام.
سىپاھدار نامەنىڭ ئاغزىن ئاچقۇزدى،
تاغدىن پەسكە چۈشۈپ كۆزدىن كەچۈردى.
داستان سۆزلىرىنى ئوقۇپ بىرمۇ بىر،
جايىدىن قوزغالماي قالدى باھادىر.
زالدىن بۇنداق ئىشنى كۈتمەيتتى ھېچ ئان،
ئۇنىڭدىن باشقىچە قىلاتتى گۇمان.
دېدىكىم: « ھەر نېمە بولۇر كەن پەيدا،
خىلۋەتتىن بولىدۇ جىمى ھۆۋەيدا.
ئۇنىڭ ئانىسى شۇ يىرتقۇچ قۇش تۇرسا،
نېمە دېگۈلۈك ئارزۇسى شۇ بولسا!؟
ئارامىن يوقىتىپ، دىلدا ئەندىشە،
ئوۋدىن ئۆيگە ياندى ئۇ دىلى خەستە.
ئويلايتتى: « رازىلىق بەرمىسەم ئەگەر،
ئويلاپ ئىش قىل دېسەم، بۇنى قوي بەدەر.
خۇدادىن تارتىپ تا ئادەمي بىر بەندە
ئالدىدا بولارمەن ئەنتىخور، شەرمەندە.
ئەگەردە ئال دېسەم، ئارزۇيۇڭغا يەت،
دىلىڭ خاھىشىنى مەيلى بەجا ئەت،
ئۇنى قۇش ئۆستۈرگەن، ئانىسى دىۋىزات،
نېمە بولۇر بۇلاردىن يارالغان ئەۋلاد؟! »
يۈرىكى سىقىلار، بېشى قاتقان سام،
ئۇيقۇدا يېتىپمۇ تاپمىدى ئارام.
بەندىسىگە ھەر ئىش گەر بولسا دىشۋار،
يۈرىكى خەستەيۇ تېنىدا ئازار.
ئاسان يېشىلىدۇ ھەر قانداق تۈگۈن،
گەر يېشىلمىقىنى قوللىسا گەردۇن.

سامنىڭ مۇبەدلەر بىلەن مەسلىھەتلەشكەنلىكى

ئويغىنىپ دېدى: « مۇبەد، ئاقىللارنى يىغ،
ساما سىرىن بىلگەن پازىللارنى يىغ. »

نېمىشقا ئەمدى ماڭا بولدۇڭ ستەمكار ،
ھەممە سىرنى قىلغىن نەزمىدە ئىزھار .
بۇ ئايال ياخشىمۇ ۋە ياكى يامان ؟
ھۇزۇرۇڭغا نە سەۋەب ئاياغ باسقان ؟
نېمە گەپ ؟ كىم بىلەن چېتىشلىق بۇ ھال ؟
كىمگە ئاتالغان بۇ ئۈزۈك ، رومال .
ئەرەبلەر مۈلكىدىن ، ئويلاپ كۆر ھوشيار ،
نى پايدا ، نى زىيان قالمىشتۇر بسيار ؟
نامىڭ بۇلغاندى ، ساڭا ھوش يارمۇ ؟
مەندىن باشقا سەندەك قىز تاپقان بارمۇ ؟ »
رۇدابە تىكىلەر ئۆز تاپىنىغا ،
ئاردىن تىك قارالماس ئۆز ئانىسىغا .
ئىككى نەرگىسىدە ئىككى ئېرىق خۇن ،
قىزىل گۈل ياپرىقى ، يۈزلىرى گۈلگۈن .
ئاخىر ئانىسىغا دېدى : « ئەي ئاقىلە ،
جان ـ دىلىم رام بولدى زالنىڭ ئىشقىغا .
تۇغمىساڭ ئالەمدە بولاتتى مېنى ،
قويمىساڭ ئەلەمگە بولاتتى مېنى .
زابۇل سىپاھدارى كابۇلدا قالدى ،
ئىشقىدىن باغرىمنى ئوت قاماپ ئالدى .
مەن ئۈچۈن قاراڭغۇ بولدى بۇ جاھان ،
كۆز يېشىم ئاقار ئاشكارۇ نىھان ،
رۇخسارسىز مېنىڭ ھاياتىم ئۆتمەس ،
بىر مويىغا ئۇنىڭ جاھان ئەرزىمەس .
بىل ، ئۇ مېنى كۆردى كېلىپ كابۇلغا ،
ئەھدۇ پەيمان قىلدۇق ، قول بېرىپ قولغا .
كۆرۈشۈشتىن نېرى ئۆتكىنى يوق ئىش ،
ئەمما ئىشقىنىڭ ئىشى ئوتتەك كۆيدۈرۈش .
ئۇلۇغ سامغا داستان ئەۋەتتى چاپار ،
چاپاردىن ئوغلىغا ياندى ھەم خەۋەر .

قارشىلىق قىلىپتۇ رەنجىپ بىر مۇددەت ،
قېرىلار بىلەن ئۇ قىلىپ مەسلىھەت ،
چاپارغا سوۋغىلار قىلىپتۇ ئىنئام ،
ئاڭلىدىم ئاخىرى نېمە دەپتۇ سام .
چېچىنى يۇلۇپ ، يەرگە ئۇرۇپسەن ئايال ،
قولىدا ئالتۇنۇ زەر ، ئۈزۈك ۋە رومال .
رومالغا قادالغان گۆھەر ۋە ئالماس ،
سۆيۈنچىسى ئىدى قولىدىكى لىباس . »
سىندۇخت قېتىپ قالدى بۇ ئەھۋالدىن ،
بۇ ئىككى لايىق جۈپ نەق بىر جامەدىن .
ئەس يىغىپ دېدى : « كىچىك ئەمەس بۇ سەۋدا ،
داستاندەك ئالىي زات ئالەمدە تەنھا .
سام باھادىر ئوغلى جاھان پەھلىۋان ،
ھەم زاتى ، ھەم نامى ، رايى دەرەخشان .
پەزىلىتى تولايۇ ئەمما ئەيىبى بار ،
گەرچە بىر بولسىمۇ ، يوغان بىر قۇسۇر .
شاھىنشاھ بۇ ئىشتىن بولماي دەرغەزەپ ،
كابۇل چېكىن قاقار ، بىلسە ياخشىلاپ .
بىزنىڭ نەسلىمىزدىن بىرەر قىز ـ ئوغۇل ،
ئىگەرگە چىقىشنى خالىمايدۇ بىل . »
ئايالنى ئازاد قىپ ئەپۇ سورىدى ،
ئەمدى پۈتۈن باشقا كۆزدە قارىدى .
دېدى : « شۇنداق بول دائىم ، تىلغا بەرمە ئەرك ،
ئەقىل كۆزۈڭ ئوچۇق بولسۇن ، ئاغزىڭ بېكىك .
نېمە ئاڭلىدىڭ ئەي ئاقىلە ئايال ،
شۇ يەرگە ، تۇپراققا كۆمۈپ كېتىپ قال . »
قىزىنى كۆردى زەئىپ ، سۆيگۈدىن دەردمەند ،
قۇلىقىغا كىرمەس نەسىھەتۇ پەند .
يىغلاپ ـ يىغلاپ كەلدى ئۆز خانىسىگە ،
ئۇخلالماس ، نە يازمىش پېشانىسىگە ؟ . . .

مېھرابىنىڭ رۇدابە ئىشىدىن خەۋەر تاپقانلىقى

داستان چېدىرىدىن مېھراب كەلدى شاد ،
ئۇنىڭ نامىنى زال پات ـ پات ئەتمىش ياد .
كۆردى ، سىندۇخت ياتار ئۇيقۇسى ھارام ،
يۈزلىرى سولغۇنۇ دىلدا يوق ئارام .
سورىدى : « سۆزلە تېز ، نې بولدى ؟ نېچۈن
گۈل بەرگى بۇ يۈزلەر زەپىرەڭ ، سولغۇن ؟ »

دېدى : « بىر تەشۋىش بار ، ئوتتەك يانار ئىچ ،
مەن ئويلاپ ئويۇمغا يېتەلمەيمەن ھېچ .
بۇ گەنجۇ ئاۋاتلىق ، بۇ بايلىق ، زاتلار ،
بۇ تەييار قىلىنغان ئەرەبىي ئاتلار ،
بۇ ئاۋات ئىمارەت ، بۇ بوستانلىقلار ،
دىل ئارزۇسىن تاپقان ھەمدەم مەردانلار ،

سىپاھدار ھەمدە ئۇچېھرىسى گۈلشەن ،
خەۋەرچىلىرى بار ، بىر تاتلىق سۇخەن .
ئايالدىن خەۋەرنى ئاڭلار ئۇ پالۋان ،
پالۋانغىمۇ ھەم ئۇ سەرۋى راۋان .
گېپىگە قۇلاق سالار داستان سىپاھدار ،
ئالغان خەۋىرىنى سۆزلەر شەھسۇۋار .
دېدى : « رۇدابەنىڭ ھۇزۇرىغا بار ،
دېگىنكى ، ئەي پاك دىن ، مۇشكىن كوكۇلدار .
سۇخەن يىپلىرى چۇۋۇلۇپ كەتتى ،
ئاچقۇچى تېپىلدى ، ئاچار ۋاقتى يەتتى .
چاپارىم قايتۇرۇپ ماگدۇرۇپتۇ سام ،
چاپار ئېلىپ كەلدى خۇش خەۋەر ، كالام .
كۆپ ئويلاپ ، كۆپ سۆيلەپ ، قىلىپ مەسلىھەت ،
بىز تامان بولۇپتۇ ئۇ ھەم ئاقىۋەت .
نامە جاۋابىنى بېرىپ ئايالغا ،
ئېلىپ بار دەپتۇ : ئۇ قەددى نىھالغا .
رۇدابە يېنىغا مىسالى بوران ،
خەۋەرنى يەتكۈزدى خۇشال ، شادىمان .
سۆيۈنچە ، ئىنئاملار بېرىپ گۈل چىراي ،
تاپالمايتتى ئۇنى ئولتۇرغۇزغىلى جاي .
يەنە ئىنئام قىلدى ، ئالتۇن باش ـ ئاياغ ،
خۇشلۇقتىن چاراقلاپ كەتتى ھەممە ياق .
يەنە تاۋار ـ دۇردۇن ، ئارقاقۇ ئۆرۈش ،
ئەسلا كۆرۈنمەيتتى بار نە نازۇك ئىش .
ئېسىل قاشتېشى ، ياقۇت ، ئالتۇن ـ زەر ،
زەرنى بېسىپ چۈشەر مەرۋايىت ـ گۆھەر .
بىر جۈپ ئۈزۈك بەردى ، نەرخى بىباھا ،
گۆھەردىن كۆزلىرى ، جىلۋىسى لاۋا .
بۇلار زالغا ئىدى ، يەنە كۆپ تاۋار
ئاتىسىغا ئىدى رەھمەت تەشەككۇر .
ھۇجرىدىن چىقتى ، يول ئالدى ئايۋانغا ،
سىندۇخت كۆزى چۈشۈپ قالدى جۇۋانغا .
دوق بىلەن دېدى : « سەن نەدىن ، قېنى ئېيت !
راست سۆزلە ، يالغانۇ ئەگرىلىكتىن قايت .
دەل ۋاقتى بىلەن ئالدىمدىن ئۆتۈپ ،
قارىماي كېتىسەن ھۇجرىغا كىرىپ .
روشەن دىلىم سەندىن بولدى بەد گۇمان ،
قېنى ئېيتچۇ ، كىمسەن ؟ تاناپ يا كامان ؟ »

قورقۇشتىن يۈزلىرى بولدى ئاپئاق قار ،
يەر سۆيۈپ دېدى : « يا پەرۋەردىگار ! »
سىندۇختقا دېدىكىم : « مەن بىر خەستە دىل ،
كۈنلىرى قىيىندا ئۆتەر بىر يوقسۇل .
ھۇجرىسىدا ئۇ ـ بۇ سوراپ رۇدابە ،
كەلتۈر دېگەنىدى گۆھەر ، دۇخاۋا .
ئېلىپ كەلگەنىدىم بىر تاج زەرنىگار ،
يەنە بىر ھالقىكى ، گۆھەردۇر شاھكار . »
« ھەممىنى ئالدىمغا ياي ، قېنى يەرگە قوي ،
شۇنداق قىلىپ ، غەزەپ ئوتۇمغا سۇ قۇي ! »
« بۇلارنى رۇدابە ئېلىپ قالغانتى .
يەنە كەلتۈرگىن دەپ يولغا سالغانتى . »
« پۇلىنى كۆرسەتكىن ، باھاسىن بىلەي ،
دىلىمدىن شەك ـ سۇبھە گەردىنى يۇياي . »
« پۇلىنى ئەتىگە ، — دېدى ماھتابان ، —
ھازىر يېنىمدا يوق قىلما ئىمتىھان . »
يالغانچى كۆرۈندى سىندۇختقا ئايال ،
ئايالغا يېپىشتى مىسالى دەججال .
ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن سەۋرسى تېشىپ ،
قىلدى پاش يېگىنى ، قوينىنى ئىنتىپ .
قىممەت باھا لىباس ، گەزمالىن كۆردى ،
رۇدابە بېشىدىن ياغلىقىن كۆردى .
قەھرۇ غەزەپ بىلەن چاڭگاللاپ چېچىن ،
ئۇردى ئۇنى شۇئان ئېچىپ غۇلىچىن .
بارغانسېرى غەزەپ ، ئەلىمى ئېشىپ ،
سۆرەپ بېرىشاتتى چېچىدىن تارتىپ .
ئايالنىڭ قولىنى باغلىدى تۇتۇپ ،
چەيلەپ دەسلىدى ھەم ئۇردى مۇشتلاپ .
غەمكىن قايتىپ كەلدى ئۇ خانىسىگە ،
غەمدىن قورۇق چۈشتى پېشانىسىگە .
خانىسى ئىشكىن بېكىتىپ مەھكەم ،
ئەندىشىگە تولدى ، دىلدا دەردۇ غەم .
قىزىنى چاقىردى ، ئۇ يېتىپ كەلدى ،
ھەسرەت ۋە ئەلەمدىن چېچىنى يۇلدى .
قىزىغا دېدى : « ئەي ، ئاي يۈزلۈك گۈزەل ،
نېمىشقا گەمىنى كۆردۈك سارايدىن ئەۋزەل ؟
قالدىمۇيا بىرەر نېمىتى جاھان
ساڭا تۇتمىغان ئاشكارۇ نىھان ؟

سىندۇخت سۆز ئېچىپ دېدى : « ئۇلۇغ پالۋان ،
چۈشەندۈرۈش بۇنى ساڭا ناشايان .
دىلىڭدىن ۋەھىمە ، شۈبھىنى چىقار ،
سامنىڭ خەۋىرى بار بۇلاردىن بىر ــ بىر .
قولىقىغا يېتىپ بارغاچ بۇ سۆخەن ،
سام مېنىڭ كېتىپتۇ گۇرگەساراندىن . »
مېھراب دېدى شۇ چاغ : « ئەي ئاي نىگار ،
سۆزلىمىگىن ماڭا يالغاننى زىنھار ،
ئەقىلگە سىغامدۇ بۇنداق ئەجەب ھال ،
تۇپراققا ئۆزىنى تاپشۇرسا شامال .
بۇ ئىشتىن بولمايتتىم مۇنچىلىك دەردمەن ،
بالا بولماسمۇ دەپ ھەردەم قورقىمەن .
لايىق زالنى كۆيئوغۇل دېسەڭ دېگۈدەك ،
چوڭ ۋە كىچىك ئارا يوق ئۆزگە ئۇنداق .
قەندەھاردىن تارتىپ ئەھۋازغا قەدەر ،
كىم سامدەك قۇدىدىن يۈزىنى بۇرار ؟ »
سىندۇخت ئاڭا دېدى : « ئەي بەلەنپەرۋاز ،
مەن ساڭا راستىنى ئېيتاي ئېچىپ راز .
ساڭا كەلگەن بالا ماڭا ھەم بالا ،
ئەلىمىم ئەلىمىڭ ، داۋايىڭ داۋا !
سۆزلىرىڭ ھەقىقەت ، جانى جاھانىم ،
شۇ ئىدى مېنىڭ ھەم شۈبھە ــ گۇمانىم .
روھىم چۈشۈپ غەمكىن قىلغانمۇ شۇ گەپ ،
دىلىمدىن شادلىقنى يۇلغانمۇ شۇ گەپ .
بۇ ئىش ئاددىي ئىش بولسا ناۋادا ،
ئەرزىمدۇ قىينىلىش بۇنچە ئازابتا .
فەرىدۇن بولغانتى يامانلىقتىن شاد ،
ئالەمگىر داستانمۇ شۇنى قىلار ياد .
چۈنكى ئابۇ ئاتەش بىلەن بادۇ خاك
قارا يەر يۈزىنى قىلدۇ تابناك . »
سام نامەسىن بەردى : « بۇنى ئوقۇپ كۆر ،
بىردىنلا بېسىلار دىلىڭدىكى شور .
شاھىنشاھ سام ساڭا بولسا بۇرادەر ،
دۈشمەنىنىڭ يۈزلىرى زەپىرەڭ بولۇر . »
سىندۇخت سۆزلىرىن تىڭلايتتى مېھراب ،
بېشىدا مىڭ خىيال ، يۈرەر باغرى ئاب :
ئاخىر سىندۇختقا قىلدى ئۇ پەرمان :
« رۇدابەنى ئېپ كەل يېنىمغا شۇئان . »
سىندۇخت قورقۇپ كەتتى : « بۇ شىر يۈرەك ئاتا ،
قىلارمۇ قىزىنى قىيمايۇ چىيما ؟ »
ئاڭا دېدى : « ئاۋۋال سۆز بەر ، پەھلىۋان ،
قولۇڭدىن چىققۇسى رۇدابە ئامان ،
كابۇلىستان ئۇندىن قالمىغاي خالىي ،
ياۋۇزلۇق ئەمەستۇر ئۇ گۈلنىڭ پارى . »
ۋەدە بەردى ، بىرئاز يۇمشىدى سۆزى ،
دىلىدىن قوغلاندى ئاداۋەت ــ ئۆچى .
سۆز بەردى ، قىزىغا قىلماس يامانلىق ،
رۇدابە تاپقۇسى تىنچلىق ــ ئامانلىق .
دېدى ئۇ : « قاراپ تۇر ، شاھىنشاھ يېقىن
بىلگەچكە ، تار كەلمەس بىزگە بۇ زېمىن . »
سىندۇخت بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان چېغى ،
تۆۋەنگە تىكىلدى شەھلا كۆزلىرى .
قىز ياققا يۈگۈردى ، كۈلەتتى كۆزى ،
تۇندەك چاچ تېگىدە نۇر چاچار يۈزى .
خەۋەر يەتكۈزدىكى : « قۇترىغان پەلەك ،
ئاھۇغا تاشلانمايدۇ ، باشلانمايدۇ جەڭ .
ئەمدى زىب ــ زىننىتىڭ ئېچىپ تېز ، دادىل ،
ئاتاڭ ئالدىغا بار ، پۈتىنغا يىقىل . »
رۇدابە دېدى : « نە قىلاي زىب ــ زىننەت ،
نە كېرەك مۇغەمبەرلىك ۋە ياكى غۇربەت ؟
دىلىمنى بەند قىلغان زال داڭدار تۇرسا ،
نېمىشقا يوشۇراي بۇ ئاشكار تۇرسا ؟ »
زەرۇ ياقۇت ئىچىدە مىسالى گۈلخان ،
ئاتا ھۇزۇرىدا رۇدابە شادان .
ئۇنى كۆرۈپ ئاتا قېتىپ قالدى جىم ،
جاھان ئۇنىڭغا ئوقۇدى تەھسىن .
بېھىشتەك ياسانغان ئىدى ئۇ گۈلكار ،
يارقىن قۇياش ئىدى ، ياشنىغان باھار .
دېدىكىم : « ئەقىل ــ ھوش باشتىن قاچقان قىز ،
تېگى ئېسىللاردىن چىققىتى بۇ ئىش ، ئەسىز .
قاچان ئەھرىمەنگە جۈپ بولۇر پەرى ،
زاۋال تاپار ئۆزى ، تاجۇ تەخت بەرى .
قەھرىتان دەشتىدىكى مەرگىر ئەگەر
مۇغ بولىمەن دېسە ، ئەجىلى يېتەر . »

ساگا ساداقەتمەن بۇ كېنىزەك ، نەۋكەر ،
بۇ باغلار ، بۇ ئۆيلەر ، خىزمەتچى ، چاكار ،
بۇ بىلىم ، بۇ قەددۇ قامەتلىرىمىز ،
بۇ رايۇ بۇ بەختۇ ئامەتلىرىمىز ،
بۇ راستلىق ، نۇر ـ زىبا جەمئى بۇ زامان ،
تاپالماي قالارمۇ پەلەكتىن ئامان ؟
ھەممىدىن ياۋ دىلى ئاۋات بولۇرمۇ ؟
پۈتۈن ئەمگىكىمىز بەربات بولۇرمۇ ؟
بىر تار ساندۇق بولۇر بىزنىڭ بەھرىمىز ،
زەھەرگە ئايلىنار مېۋىلىرىمىز .
دەرەخنى ئۆستۈردۇق ، چېكىپ دەردۇ رەنج ،
بېشىغا تاج قويدۇق ، سەرپ قىلىپ گەنج .
ئۆلغىيىپ يەتكەندە بېشى قۇياشقا ،
تۇپراق بولۇر چۇشۇپ كۆلپەت شۇ باشقا .
شۇنداق ئۆمۈر ئاخىرى ، شۇ ئەنجامىمىز ،
بىلمىدىم ، نەدە بار دىل ئارامىمىز ؟ !
سىندۇختقا مېھراب دېدى : « سۆزلىرىڭ يېگى ،
ئەمما يېگى سۆزنىڭ كونا جاراگى .
دۇنيا بەش كۈنلۈكتۇر ، بىلىدۇ بەشەر ،
بىرى شاد ياشايدۇ ، بىرى خار ياشار .
بىرى كېلىدۇ ھەم كېتىدۇ بىراۋ ،
قېنى كىم قېلىپتۇ چەرخكە بولماي ئوۋ ؟
دىلىڭنى داغلىما ، ئەزەلى بۇ ئىش ،
ئاقىل ئىشمەس تەقدىر بىلەن ئۇرۇشۇش . »
سىندۇخت ئاگا دېدى : « كونىدۇر قىسسە ،
ئەمما ئۇندىن چىقار يېڭىچە ھەسسە .
قانداق تۇتالايمەن مەن سەندىن نىھان
بېشىمىزغا كەلگەن بالانى بۇئان ،
پەرزەنتتىن بەھىس باشلاپ ئۇ بەختيار كاھىن
سۆزلەپ بەرگەن ئىكەن دەرەخ قىسسەسىن .
سۆزۈم قىسسە بىلەن باشلىدىم مەن ھەم ،
ئۇنى تىڭلىسا دەپ شاھىم خاتىرجەم . »
بېشىنى تۆۋەن سالدى ، سەرۋ قەددى ھەم ،
قىزىل گۈل بەرگىگە نەرگىس بەردى نەم .
دېدى : « سۆزلىرىمنى تىڭلا زۇفۇنۇن ،
خاھىشىمىز بىلەن ئايلاناس گەردۇن .
بىلكى ، رۇدابەگە ئاشۇ زالى سام ،
قويغانىكەن بىزدىن يوشۇرۇنچە دام .
قىز يۈرىكىنى مەھلىيا قىلىپتۇ تازا ،
بىر چارە تاپالىۇق بولماي ئاۋارە .
نەسىھەتىم پايدا بەرمىدى زىنھار ،
دىلى ۋەيرانىيۇ زەپىرەڭ رۇخسار . »
ئاگلاپ ئورنىدىن دەس قوپتى مېھراب ،
قوللىرى خەنجەرگە ماگار ئالدىراپ .
بەدىنى لەرزانۇ يۈزىدە قان يوق ،
دىلۇ جىگىرى خۇن ، لەۋلىرىدە دوق :
« ھازىر بىرىمەن قىزىم ئەدىبىنى ،
دەريا قىلاي تۆكۈپ يىرگىنچ خۇنىنى ! »
چاچراپ تۇردى بۇگەپنى ئاگلاپ ئانا ،
بېلىدىن قۇچاقلىدى مۇلايىمغىنا .
دېدى : « گاھى پىردىن ، گاھى مۇرىتتىن ،
قۇلاق سال ، مەنمۇ پىكرىم قىلايەن بايان .
كېيىن نېمە قىلساڭ ، ئۆز ئىختىيارىڭ ،
كۆگلۈڭ نېم خالىسا ، دەل شۇنى قىلغىن . »
ئەمما مېھراب ئۇنى سىلكىپ تاشلىدى ،
مەست پىلدەك تولاپ ، دىلنى غەشلىدى :
« نېمىشقا سۇندۇرمىدىم ئۇنىڭ قۇياشىن ،
قىز تۇغۇلغان ھامان كەسمىدىم باشىن ؟
ئۆلتۈرسەم بولاتتى ئەجداد ئادىتى ،
مانا ئاقىۋىتى ، شۇ كارامىتى .
كىم ئاتا ئىزىدىن كېتىپتۇ نېرى ،
ئۇندىن يىراق ئاتا پۇشتى ، پەدەرى . »
مۇشتۇمىنى ئويىنىتىپ باشلىدى ئۇ جەڭ :
« بىر مەسەل : سۆزلەپتۇ چاگگالدا پەلەڭ :
جەگگە ئالدىدا مەن ، شۇدۇر تەبىئەت ،
ئاتام ئاتىسىدىن مىراستۇر ئەبەد .
ئوغۇل بولسا ، بولسۇن ئاتا نىشانى ،
ئوخشىمسا كۆككە يېتەر پىغانى .
بۇ خەۋپۇ خەتەر ھەم ، ئارۇ نومۇس ھەم ،
قويمايسەن سەركەشنى ئۆلتۈرەي دېسەم . »
شۇ باھانە بىلەن مەنۇچېھر شاھ
ۋە سام بېسىپ كەلسە ، نېمە بولۇركىن ئاھ !
قۇياشقىچە چىقار كابۇل تۈتۈنى ،
شەھەرۇ دالاسى قالماس پۈتۈنى .

خەۋەر تاپقىنىدا مەنۇچېھر شاھ،
كۆتۈشكە ئاتلاندى، بېزەلدى بارگاھ.
سارى ھەم، ئامۇل ھەم ئەۋجىگە كەلدى،
گويا ئۇلۇغ دەريا مەۋجىگە كەلدى.
ئاتلىقلار چىقىشتى مىسالى بۇلۇت،
قوللىرىدا نەيزە، ئۇچىسىدا ساۋۇت.

تاغدىن تاغقا قەدەر لەشكەرگە تولدى،
قالقان جۇلاسىدىن چۆل دېڭىز بولدى.
ناغرا، سۇنايۇ كاناي، غەۋغالار،
پىللارغا ئارتىلغان قانچە سوۋغىلار.
سامنى شەرەپ بىلەن كۈتۈۋالدى شاھ،
خىلمۇ خىل بايراقلار، يۈز مىڭلاپ سىپاھ.

سامنىڭ مەنۇچېھر ھۇزۇرىغا كەلگەنلىكى

سام كەلگەچ بارگاھنىڭ ئاستانىسىگە،
پىيادە ماڭدى شاھ كاشانىسىگە.
ئالەمگىر شاھ يۈزىن كۆرگەن ئاشۇئان،
يەر سۆيۈپ ئالدىدا بولدى نامايان.
مەنۇچېھر تۇردى، تەختى ئاپئاق ئاج.
بېشىدا يالىلداپ، يانار ياقۇت تاج.
يېنىغا ئېپ باردى، تەختتىن بېرىپ جاي،
چوڭ بىلىپ، ھۆرمەتىن ئەيلىدى ساراي.
كېيىن سوراشقا باشلىدى گۆرگەسەرانىدىن،
دىۋىلەر ماكانى مازەندەرانىدىن.
كۆپ سوئاللار بەردى ئۇنى شەرەپلەپ،
سام كۆپنى ئەسلىدى ئاستا بىر ـ بىرلەپ،
دېدى: « ئەبەد خۇشال ياشىغىن، ئەي شاھ،
دۈشمەنلەرنىڭ قولى دائىما چولاق.
دىۋىلەر دىيارىغا باردۇق بىز ئەھىل،
دىۋىلەركى قۇترىغان شىردەك بەدجاھىل.
ئەرەب ئاتلىرىدىن چاپقۇردۇر بارى،
ئىران باتۇرىدىن تاپقۇردۇر بارى.
سەكسار ئەسكەرلىرى باشلىغاندا جەڭ،
پەرەز قىلىۋەركى، ئوۋدىكى پەلەڭ.
نەرەمدىن ئۇلارمۇ قالدى گاڭگىراپ،
ھوشىنى يوقىتىپ، باشلىرى قېيىپ.
شەھەر ئىچرە قاتتىق تارتىشىپ نەرە،
شەھەرنى قالدۇرۇپ كەتتى بىر بارە.
تاغدىن تاغقا قەدەر لەشكەر، قالقاندىن،
كۈن يۈزى كۆرۈنمەس قىلىن توزاندىن.
ئالدىمىزغا چىقتى بارى جەڭ ئىزدەپ،
ھەممىنىڭ شورى قۇرۇپ، جەھلى قىستاپ.
مەن شۇئان ئۆزۈمنى ئاتتىم مەيدانىغا،
ۋەھىمە ياغدۇرۇپ ئۆزۈم ھەريانىغا.

ئۈچ يۈزمىڭ گۈرزىنى كۆتۈرۈپ ئازات،
ئاستىمدا تۆمۈردەك قىزىپ تۇرغان ئات.
بېرىپ باشلىرىنى يانچار باشلىدىم،
ھەممىسىن گۈرزىدە يانچىپ تاشلىدىم.
سەلىم نەۋرىسى ئۇندا بار ئىدى،
بۆرىدەك يىرتقۇچۇ دىلئازار ئىدى.
ئەلەمگىر نامىنى كەركۈي دېيىشەر،
شەمشادتەك تىك قامەت، يۈزى نېلۇپەر.
ئۇنىڭكى ئەجدادى شۇم زەھھاك ئىدى،
ئالدىدا قەيسەرلەر بېشى خاك ئىدى.
سىپاھمۇ بەئەينى چېكەتكىلەردەك،
نە تاغۇ، نە دەشتتە كۆرۈنمەيتتى چەك.
كەركۈي سىپاھلىرى توزۇتقاندا گەرد،
بىزنىڭ باھادىرلار يۈزى بولدى زەرد.
يەككە زەرب گۈرزەمنى ئېلىپ قولۇمغا،
سىپاھنى قالدۇرۇپ چۈشتۈم يولۇمغا.
ئىگەر ئۈستىدە مەن تووۋلايمەن پەلەك،
كۆزلىرىگە دۇنيا بولدى چاقپىلەك.
كەلگەندە سىپاھنىڭ ئەقىل ۋە ھوشى،
جەڭگە چۈشمەك بولدى مەن بىلەن ئىشى.
كەركۈي ئاۋازىمنى ئاڭلىغان ھامان،
گۈرزەم ۋەھىمىسىن سەزگەن شۇ زامان،
پىل ئۈستىدە تاغدەك كېلىپ نەيرەڭۋاز،
تۆپەمگە تاشلاندى سالمىسى ئېگىز.
مېنى قىلماق بولدى سالما بىلەن بەند،
پەشۋا ئاتتىم شۇئان، بوش قالدى كەمەند.
تېز قولۇمغا ئالدىم شاھانە كامان،
ساداقتا تولۇقتۇر تۆمۈرى پەيكان.
ئېتىمنى ئۇچۇردۇم بۆركۈتكە ئوخشاش،
ئوق مۆلدۈرى ياغدۇردۇم بۇلۇتقا ئوخشاش.

ئاڭلىدى ، رۇدابە ، يۈرىكى يارا ،
ئىزادىن بولدى يەر ، يۈزى كەھرىۋا .
روشەن كۆزلەرنى ياپتى كىرپىكى ،
سۆز ئەمەس ، نەپەسكە يوقتۇر ماجالى .
ئاتا دىلى خۇنۇ ئاچچىق ۋە ئەلەم ،
دەرغەزەپتە بولدى مىسالى پەلەك .
خانىسىگە ياندى دىلى ۋەيران قىز ،
گۇلگۈن يۈزگە كۆزدىن ئاقتۇرۇپ قان قىز .
خۇدادىن كۈتىشەر پاناھ مەردانە ،
دىلى ۋەيران قىزۇ پېشۋاسى ــ ئانا .

مەنۇچېھرنىڭ زال بىلەن رۇدابە مۇھەببىتىدىن خەۋەر تاپقانلىقى

ئۇلۇغ شاھقا يېتىپ كەلدى سەربەسەر ،
مېھرابۇ زالۇ سام ئىشىدىن خەۋەر .
بولماقچى ئىمىشلەر بىر ــ بىرىگە پەيۋەند ،
ئاق چاچ زال ، رۇدابە ــ ئەجدىھا پەرزەند .
مۇبەدلەر يىغىلىپ سۆھبەت قۇرۇشتى ،
بەھس قىزىپ ھەر قىسما سۆزلەر قىلىشتى .
شاھ دېدى دانالارغا : «بۇ قانداق ئىش ؟
كۈنلەر بېشىمىزغا سالارمۇ تەشۋىش ؟
ئىراندىن دىۋە ــ جىن ، قاپلانۇ پەلەك ،
ئىزىن قۇرۇتقانتىم دادىل قىلىپ جەڭ .
فەرىدۇن قۇرۇتتى زەھھاك يىلتىزىن ،
قالغىنى بىر مېھراب ، پەش قىلار قىزىن .
زالى زەر سۆيگۈسى تۇپەيلى ، ھەيھات ،
قاغجىرىغان يىلتىز ياشنىسا نەھات !
ئەگەر مېھراب قىزى ۋە سام ئوغلىدىن ،
ئەيىام ئۆتكۈر بىر تىغ چىقارسا قىنىدىن ،
بىزنىڭ جەۋھەر بىر ياق ، ئۇ تامان بىر ياق ،
زەھەرگە قوشۇلۇپ ئالىدۇ تەرياك .
ئاتا تەرىپىگە تارتسا نەۋنىھال ،
بېشىدا ئايلىنار تۈرلۈك بەد خىيال .
قولىغا كىرگۈزۈش بولۇپ تاجۇ گەنج ،
ئىراننىڭ بېشىغا سالار دەردۇ رەنج .
بۇ سۆزلەرنى ئويلاپ كۆرۈڭ ، نى جاۋاب ؟
مەسلىھەت بېرىڭلار ، بۇ ھالەتكە باب . »
مۇبەدلەر ھەممىسى دېدى : « ئاپىرىن ! »
شاھنى ئۇلۇغلىشىپ دېيىشتى : « پاك دىن ! »
دېيىشتى : « سەن بىزدىن داناسەن ، دانا ،
ئەقلدە ، قۇدرەتتە يېگانە ، بىرلا .
نە قىلساڭمۇ ئەقلىڭ بۇيرۇغاننى قىل ،
ھەتتا ئەجدىھانى ئوۋلايدۇ ئەقىل . »
ئاقىللار سۆزىنى تىڭلاپ پادىشاھ ،
ئىش ئاقىۋىتىگە ئىزدىدى داۋا .
« نوزەر كەلسۇن ! » دەپ پەرمان ئەيلىدى ،
نوزەر بىلەن ئالىي ــ كاتتىلار كەلدى .
ئوغلىغا شاھ دېدى : « سام يېنىغا يەت ،
سورىغىن ، نېمە ئىكەن ئۇندىن جاۋابەت .
دېگىن ، بۇ تەرەپتىن قايتقاندا شۇئان ،
ھۇزۇرىغا كىرىپ ئۆتسۇن پەھلىۋان . »
نوزەر ئاتا ھۇزۇرىدىن چىقتى ــ دە ، شۇئان ،
ئات سېلىپ سام تەرەپكە بولدى راۋان .
نوزەر كېلىشىدىن خەۋەر تاپقان سام ،
ئالدىغا چىقتى تېز كۆرسىتىپ ئىكرام .
ئۇ بىلەن باراتتى بار باھادىرلار ،
پىللاردا دۇمباقلار دۈك ــ دۈك ، قۇلاق كار .
سام بىلەن ئۇچراشتى نوزەرى داڭدار ،
ئۇلۇغلار ، كاتتىلار ، نەچچە ئامالكار .
سالام ــ سائەت قىلدى ھەر ئىككى تەرەپ ،
بىر ــ بىرىن شەرەپلەر قوشۇن تۈزۈپ سەپ .
نوزەر دىدارىدىن سام بولدى خۇرسەند ،
ئاتىسى سۆزلىرىن يەتكۈزدى پەرزەنت .
سام دېدى : « پەرمانى ھاياتىم ئوتى ،
شاھىنشاھ دىدارى دىل ــ جانىم قۇتى . »
داستىخان سېلىندى ، كۆتۈرۈلدى جام ،
ئاۋۋال مەنۇچېھر نامىن ئالدى سام .
كېيىن نوزەرۇ سامدىن سۆزلىندى شاد ،
ھەر ئۆلكىنى بىر ــ بىر قىلىپ ئۆتتى ياد .
بەزمىدە ئۇزۇن تۈن تۈگىدى ئاخىر ،
نۇرانە زەر قۇياش تۆكتى ئالتۇن نۇر .
ئېگىز كۆتۈرۈلدى دۇمباق ئاۋازى ،
ئەلچىلەر تېزلىكى بۇركۈت پەرۋازى .
مەنۇچېھر پادىشاھ بارگاھى تامان ،
قوشۇنلار قوزغالدى ، شۇ بولدى پەرمان .

شىر بالىسى يولغا چىققىنى ھەقتە
سامغا خەۋەر يېتىپ بارغان شۇ چاغدا ،
سەپلىدى لەشكەرنى ، ئات ـ ئۇلاغلارنى ،
كۆتۈرۈلگلار ، دېدى ، فەرىد تۇغىنى .
دۇمباقلار چېلىندى ، چۇقانلار سالدى ،
ئۇلارنى قارشى ئېپ سىپاھ يول ئالدى .
بايراق ئېلىپ بارار پىل كەينىدىن پىل .
بايراقلار ئاق ، سېرىق ، گۈلنەپشە ، قىزىل .
زالى زەر ئاتىسىن يىراقتىن كۆرۈپ ،
ئېتىنى توختاتمايلا جۇشتى ئۇ سەكرەپ .
ئاتىسى ئالدىدا يەر سۆيەر داستان ،
ئەمما سام جاۋابقا لەۋ ئاچماس ئاسان .
داستان ئاتقا مىندى تەشۋىشلەر بىلەن ،
يالتىرار سەمەن ئات ، تاغ كەبى بەلەن .
كاتتىلار كېلىشتى ئۇنىڭ يېنىغا ،
نەسىھەت قىلىشتى قاراپ يېشىغا .
« قىلمىشىڭدىن بولدى ئاتاڭ كۆڭلى غەش ،
كەچۈرۈم سورىغىن ، بولما كۆپ بەگباش . »
داستان جاۋاب بەردى ئۇلارغا بىباك :
« ئاخىرى ھەممىمىز خاك بولىمىز خاك .
ئاتام ئەقلى بېشىغا قايتقان شۇ ھامان
ئاۋۋالقى سۆزىدىن قايتماس ھېچقاچان .
ئاچچىققا پايلىماي توك تەگكىنى بىلەن ،
كېيىن ئۇياتتىن يەرگە تىققۇسى كۆزىن . »
ئات چېپىشىپ ماگدى سام دەرگاھىغا ،
ھەممە شاد ئەگىشەر خەيرىخاھىغا .
يېتىپ بېرىپ ئاتتىن چۈشتى سام دەرھال ،
چېدىرغا داستانمۇ كىردى شۇ مەھەل .
ئاتا ھۇزۇرىغا كىرىپ زالى زەر ،
پۇتىغا باش قويۇپ ، يەر سۆيۈپ ياتار .
ئاپىرىنلار بىلەن قىلىپ ئۇ خىتاب ،
ئىككى نەرگىستىن ئاققۇزار گۇلاپ :
« ھاياتىڭ ، دۆلىتىڭ پاراغەت بولسۇن ،
دىلىڭ رەھنەماسى ئادالەت بولسۇن .
تىغىڭدىن ئالماسمۇ بىريان بولىدۇ ،
جەڭ قىلساڭ ، يەر يۈزى گىريان بولىدۇ .
جەڭ ۋاقتى قاي تەرەپ ئەگەر قويساڭ ئات ،
قوشۇن تىرىپىرەن بولىدۇ بەربات .
ئاسمان كۆرەر بولسا گۇرزىڭ بورىنىن ،

تۆكۈلەر يۇلتۇزى ، ئاچماس جامالىن .
يەر يۈزىن گۈللىتەر ئادالەت ، پەمىڭ ،
ئەقىل ـ ئىدراك بولۇر ئىكەن بۇنيادىڭ .
ھەممە ئادەم بولدى ، ئىشىڭدىن شادان ،
سەندىن ئەدلى تاپار زېمىن ۋە زامان .
پەقەت مەن ئەدلىڭدىن بىخەۋەر قالدىم ،
گەر دېسەممۇ سامزادە شۆھرىتىن ئالدىم .
قاراڭغۇ ئۇۋىدا قۇش قىلدى پەرۋىش ،
ھېچكىمگە يوق مەندە ئاداۋەت ـ كايىش .
ئۆزۈمدىن ئىزدەپ تاپمىدىم گۇناھ ،
بىرەر كىشى ماڭا بولمىسۇن بەدخاھ .
پەقەت بىر گۇناھىم ـــ ئاتام سام پالۋان ،
گەرچە ئۇنىڭ ئوغلى بولماق شەرەپ ـ شان .
ئانىدىن تۇغۇلدۇم ، ئالماي قۇچاققا
مېنى تاشلىتىۋەتتىڭ تاغقا ، تاشلىققا .
تۇغقانلار دىلىن غەش ، كۆزىن ياشلىدىڭ ،
تۇغۇلغان گۆدەكنى ئوتقا تاشلىدىڭ .
نە بۆشۈك كۆرمىدىم ، نە ئانا باغرى ،
نە تىنچ ، ئاراملىق ، نە گۆدەك يۆگىكى .
مېنى دەشتۇ تاغقا قوغلاندى قىلدىڭ ،
بالىلىقىم ، بەختىم نىھالىن يۇلدۇڭ .
چۇشەنمەي نېمە ئۆزى ئاقۇ قارا رەڭ ،
ياراتقۇچى بىلەن سەن باشلىدىڭ جەڭ .
مېنى تەگرى ئۆزى قىلدى پەرۋەرىش ،
مېھىر ـ شەپقەت بىلەن قىلدى نەۋازىش .
ماڭا بەردى مەردلىك ، قۇدرەت ۋە ھۇنەر ،
كابۇلدىن دوست بەردى مىسلى بۇرادەر .
تاجۇ تەخت ئىگىسى ، گۇرزىسى گەران ،
تاجدارلار باشلىقى ، ئەلەمگىر پالۋان .
كابۇلغا بارىمەن پەرمانىڭ بىلەن ،
رىئايە قىلىمەن پەرمانىڭغا مەن .
دېگەنىدىڭغۇ : ئەمدى بەرمەيمەن ئازار ،
تىككەن دەرىخىڭنى قىلاي مېۋىدار !
شۇ بولدىمۇ ھەدىيە مازەندەراندىن ،
نېمىشقا كەتتىڭ سەن گۇرگەساراندىن ؟
ۋەيران بولسۇنمۇ تەختىم ، دۆلىتىم ،
شۇمۇ ئادىللىقىڭ ، كىمگە يېتەر دادىم .
مانا ھۇزۇرۇڭدا تۇرىمەن ھازىر ،
غەزىپىڭگە ئۆزۈم تاپشۇردۇم ئاخىر .

گاڭگىراتتىم ئۇنىڭ يوغان بېشىنى ،
دۇبۇلغىغا تىقىپ ، تۆكتۈم يېشىنى .
قارىسام مەست پىلدەك چىقتى ئۇ چاڭدىن ،
قولىدا ھىندى قىلىچ ، تەپ تارتماس جەڭدىن .
ئەي شاھىم ، مەن شۇنداق قىلدىمكى گۇمان ،
تاغ ئۇندىن قاچقۇسى ، قاچار ئاسراپ جان .
شىددەت بىلەن كەلدى ، مەن توسۇپ تۇردۇم ،
يېتىپ كەلگەچ ، قولۇمنى بېلىگە ئۇردۇم .
كەمەرىدىن تۇتۇپ ، كۆتۈرۈپ دادىل ،
ئاتتىن يۇلۇپ ئالدىم شىر كەبى ئەپچىل .
دەس كۆتۈرۈپ ، يەرگە تاشلىدىم چاققان ،
مىجىقلىنىپ كەتتى بەدەن ـ ئۇستىخان .
شاھنى كۆرۈپ يەردە بۇنداق خارۇزار ،
قوشۇن قىلالمىدى جەڭنى ئىختىيار .
ئويمان ـ چوڭقۇر دېمەي ، تاغۇ چۆل دېمەي ،
قوشۇن تىرىپىرەن ، دېيەلمەي لەببەي .
ئۆلۈكلەر سانىنى قىلغاندا ھېساب ،
ئون ئىككى مىڭ ئۆلگەن بىرەلمەستىن تاب .
لەشكەرۇ سودىگەر ، خەلقتىن ئۆلگىنى ،
ئۈچ يۈز مىڭغا بارار خاراب بولغىنى .
بىزدەكلەر قول بولۇپ تۇرغاچ تەختىڭگە ،
دۈشمەن چاڭ سالالماس پارلاق بەختىڭگە . »
سىپاھدار سۆزىنى ئاڭلىدى ئۇ شاھ ،
تەختى ـ تاجى ئالدىدا پەس كۆرۈندى ماھ .
مەي ، سازەندە چاقىرىپ ، چوڭ بەزمە تۈزدى ،
جاھاننى ياماندىن پاكىزە تۇتتى .
سىپاھدار شەنىگە ئوقۇپ ئاپىرىن ،
قولىدا قەدەھ ، ئۆتۈپ كەتتى كېچە ـ تۈن .
نامايان بولغاندا كۈندۈز جامالى ،
شاھنىڭ ئوردىسىغا بولدى راۋانى .
شاھىنشاھقا قىلىپ ئىززەتۇ ئىكرام ،
سالاپەتتە كىردى باتۇر ـ پالۋان سام .
شاھقا ئاپىرىنلار ئوقۇپ ، ئاندىن زال ،
مېھرابتىن سۆز ئاچماق بولدى بىمالال .
شاھىنشاھ سۆزىن بۆلۈپ سۆز باشلىدى ،
سۆزنى باشقا ياققا بۇراپ تاشلىدى .
سامغا دېدى ئۇ : « سەن تېزلىك بىلەن
تاللاپ قوشۇن يىغ ، ئۇرۇشقا ئاتلان .
ئوت قويغىن كابۇلۇ ھىندىستانىغا ،
كابۇلدا ئوت قويغىن شاھ ئايۋانىغا .
كىم تۆرەلگەن بولسا ئەجدىھادىن ،
بەرمىگىن سەن ئاڭا ئاراملىق ـ ئىمىن .
ھەر زامان ھەرىكەتكە كېلىپ تۇرغىنسەن ،
دۇنيا تىنچىن بۇزۇپ ، ئەقلىن چاچقىنسەن .
يەنە كىمكى بولسا ئاڭا پەيۋەستە ،
قېرىنداشۇ ئۇرۇق ياكى دىلبەستە ،
يەنە كىمكى ئۇنىڭ نەسلىدىن ئىكەن ،
زەھھاك ئەۋلادىدىن بولسا ئومۇمەن ،
قويماي بېشىن تەنىدىن جۇدا قىل ، جۇدا .
يەر يۈزىن ئۇلاردىن قىلغىن پاك ـ تازا ! »
شاھ پەرمانىنى كۆرۈپ جاھان پالۋان ،
گەپنى سوزۇشقا ھېچ تاپمىدى ئىمكان .
ئەڭگۈشتەر ـ مۆھرىگە يۈزىنى سۈردى ،
ئايىغىغا باش قويۇپ يەر سۆيۈپ تۇردى .
شاھقا دېدى : « پەرمانىڭ بەجا ئەتكەيمەن ،
دىلىڭدىن ئاداۋەتنى جۇدا ئەتكەيمەن ! »
شامالدەك ئېتىغا مىندى پالۋان شاھ ،
ئۆيى ياققا ماڭدى ، كەينىدە سىپاھ .

سامنىڭ مېھرابقا قارشى يۈرۈش قىلغانلىقى

بۇ خەۋەر مېھرابقا ، كابۇلغا يەتتى ،
بىر ئۈچى داستانغا ، زابۇلغا كەتتى .
كابۇل ۋىلايىتى ھەرىكەتكە كەلدى ،
مېھراب ئوردىسى غەم ـ ئەندىشىگە تولدى .
سىندۇخت ، رۇدابە ، مېھراب بۇ نۆۋەت ،
جاندىن ، خانۇماندىن ئۈزۈشتى ئۈمىد .
غەزەپتە ئات چېپىپ يولغا چۈشتى زال ،
كېرىلگەن كۆكرەكتە ئاداۋەت ، مالال .
ئۆزىگە دەيتتى ئۇ : « ئەجدىھا كەلسە ،
ئالەمنى كۆيدۈرۈپ ، تامام كۆل ئەتسە ،
سۈپۈرۈپ تاشلىماق بولسا كابۇلنى ،
ئاۋۋال تەرك ئەيلىسۇن بۇ غېرىب دىلنى . »
شىددەت بىلەن بارار جىگەر ـ باغرى خۇن ،
دىلىدا غەم ، ئۇنلەپ تىلدا مۇڭلۇق ئۈن .

كۆردۈمكى ، بۇ دەردكە مەلھەم يوق ئەسلا ،
ئۇ بىلەن تەگلىشەر ئادەم يوق ئەسلا .
ھەدەت بەردى ئىگەم ، ئۇ يەزدانى پاك ،
دىلدىن ۋەھىم كەتتى ، قوزغالدىم بىباك .
بىلىمنى باغلىدىم ، تىلىمدا ئاتى ،
پىلدەك ئات ئاستىمدا ، يېيىق قانىتى .
ئىگەردە ئۈكۈز باش گۇرزىمدۇر گەران ،
كۆكسۈمدە قالقانۇ قولۇمدا كامان .
يۈردۈم ، تەك كېلەلمەس ھەتتا لەھەك ھەم ،
مەن تېز جەك باھادىر ، ئۇ بولسا تېز دەم .
مېنى كۆرگەن ئىنسان دەيدۇ : « ئەلۋىدا ،
ئەجدىھاغا قىلمىش بۇ زورلۇق داۋا ! »
بېرىپ كۆردۈم ، ياتار ئېگىز ئېلبۇرزدەك ،
چاچلىرى چىگگىل ـ چىگگىل خۇددى سالمىدەك .
تىلى چوك ئاغزىدىن چىقىپ ، ساڭگىلاپ ،
تۇرار ھەيۋەتلىك ، يەرنى قۇچاقلاپ .
ئىككى كۆزى ــ ئىككى قان تولغان ئورا ،
قورققاندىن ئادەمدە جان بولۇر جۇدا .
گۇمانىم شۇ بولدى ، تىگلا شەھرىيار ،
قوينۇمغا پۇركىدى ئاتەش ئۇ ھەييار .
دېڭىز بولۇپ كۆرۈندى كۆزۈمگە دۇنيا ،
قاپقارا تۈتۈندىن جاھان قاپقارا .
قەھرىدىن لەرزىگە كەلدى بۇ زېمىن ،
زەھرىدىن يەر يۈزى نەق دەريايى چىن .
مەن ياندۇرۇپ قەھر قىلدىم خۇددى شىر ،
شۇنداق ئىش قىلدۇ ھەرمەردانە ئەر .
بىر ئوق ئالدىم ئالماس ، دەستى راۋۇرۇس ،
ئاتتىممەن كامانىم تارتىپ چىك ، تاراس .
شۇ بىر ئوقنى قىلدىم غەلىبەمگە رام ،
ئاغزىنى چەللەلىسەم ، شۇندا ئىش تامام .
ئاغزىنى تىكىپ قويدى ئوقۇم دەرھال ،
تىلىنمۇ تارتالماي قالدى ئەجدىھا .
تېزلىكتە ئىككىنچى ئوق بىلەن تىلىن
يەرگە مىخلاپ قويدۇم ، تولغىنىتار بېلىن .
ئۈچىنچىسىنى ئاتتىم ، يېرىلدى جىگەر ،
قارا خۇن ئاققۇزۇپ ، تىپىرلاپ ياتار .
ھۇجۇم قىلىپ يەرنى ماڭا تار قىلدى ،
شۇ چاغ ئۈكۈز باشلىق گۇرزىم كار قىلدى .
پاك ئۇ پەرۋەردىگار مەدەتى بىلەن
پىل تەنلىك ئېتىمنى قوزغاپ جايىدىن .
تاغنى ئاغدۇرغاندەك بېشىغا ئاسمان ،
گۇرزىمدە بېشىغا ئۇردۇم شۇ ھامان .
باش يېرىلىپ چۈشتى گويا جەندە پىل ،
زەھىرى كۆبجۈپ ئاقار مىسالى نىل .
زەربەمدىن يەر چىشلىدى ياۋۇز ئەجدىھا ،
مېگىسى قېتىق بوپ ، چېچىلىپ ياتار .
كەشەف دەرياسى زەرداپقا تولدى ،
زېمىن تىنچلىق تاپتى ، ئارامگاھ بولدى .
تاغقا قاچقان جىمىكى ئەر ۋە ئايال ،
قايتىپ كېلىپ مېنى ئالقىشلىدى دەرھال .
جېگىمنى كۆزىتىپ تۇراتتى دۇنيا ،
ئەجدىھا ئىدى باشقا كەلگەن زور بالا .
شۇندىن مېنى « سامى يەكزەرب » ئاتىشار ،
ئاينىغىمغا تۆكتى خالايىق گۆھەر .
نەزەر سالغانىدىم پاكىز تېنىمگە ،
پولات ساۋۇت بولۇپ كېتىپتۇ پارە .
زەھەردىن چۈشۈپتۇ ئېتىم زىرھى ھەم ،
ئۇندىن مەنمۇ تارتتىم نەچچە چاغ ستەم .
ئۇ يەردە نەچچە يىل ئۆسمەس بىر گىياھ ،
ھەتتا تۇپراقنىڭمۇ قىسمىتى سىياھ .
ئەگەر سۆز باشلىسام دېۋىلەر جېڭىدىن ،
نامىنى باشلىماق كېرەك باشقىدىن .
شۇنداق جەڭلەر قىلدىم ، مىڭ ـ مىڭلار بېشى
دومىلىدى ، گويا سايلارنىڭ تېشى .
دائىم شۇ ، بولسام مەن ئەگەر جەڭ باشلار ،
دومىلايتتى ئاياغ ئاستىمدا باشلار .
ھەتتاكى بۇرىسام ئېتىم تىزگىنىن
شىر جاي بېرەتتى تاشلاپ ئۇۋىسىن .
نەچچە يىللار ئىگەر ـ تەختى راۋانىم ،
زېمىن ئۆزى مىنگەن ئېتىم ، تۇلپارىم .
مازەندەرانىنى ھەم گۇرگەسەرانىنى
ساڭا بويسۇندۇردۇم ، سېلىپ سۈرەننى .
نەچچە يىل قىلمىدىم يۇرتۇم ، ئۆيۈم ياد ،
ياشىدىم ، كۆردۈم دەپ پەقەت سېنى شاد .
بۈگۈن بىلەكلىرىم ئۇ بىلەك ئەمەس ،
گۇرزىم زەربىسىمۇ ئۇنىڭدەك ئەمەس .
ئاجىزلىشىپ بارار بېلىم قۇۋۋىتى ،
قامىتىم ئېگىلدى كېتىپ قۇدرىتى .

ئېنىمنى ھەرىلەت، ئىككى پارچە قىل،
ئالدىمدا كابۇلدىن ئاچمىغىن سەن تىل،
كۆڭلۈك نېمە دېسە، مەيلى شۇنى قىل،
ئەمما كابۇل بەختى مېنىڭ بەختىم بىل.»
زالدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندا سام،
كەڭ مۇرىسى قورۇلۇپ، بولدى بىئارام.
ئاڭا دېدى: «ھەر نە دېدىڭ، بەرى راست،
ھەقىقىي سۆزۈڭنى دېدىڭ ئەينەن — راست.
نېمە قىلدىم مەن ساڭا؟ بارى بىدادلىق،
دۈشمەنلەر قەلبىگە سالدى بۇ شادلىق.
سەن ماڭا ئاچقاندا يۈرىكىڭ سىرىن،
يەنە بولاي دېدىم بەختىڭگە زامىن.
خاپا بولما، بولماس زىنھار ئازارىڭ،
چارىسىن تاپىمىز، سۇنماس بازارىڭ.
بۇگۈن يازدۇرىمەن مۇپەسسەل بىر خەت،
ئۆزۈڭ يەتكۈزىسەن پادىشاھقا پەقەت.
كۆرگەچ سېنىڭ سۆلتىڭ، خۇش خۇي دىدارىڭ،
جاھاندار ئىزدىمەس سېنىڭ ئازارىڭ.
خەت بىلەن ھەممىنى قايىل قىلىمىز،
شاھ دىلىن ئەدلىگە مايىل قىلىمىز.
ئەگەردە تەگرىمىز بولسا يارىمىز،
پايدىغا يۈرۈشكەي كارۇ بارىمىز.
ئۆز قولىدا ئىرۇر ھەتتا شىر كارى،
ھەرىكەتسىز قولدىن چىقار شىكارى.»
ئاتىسى پۈتىدا يەر سۆيدى داستان،
ئاپىرىن ئوقۇدى، شادلىقى چەندان.

زالنىڭ مەنۇچېھر ھۇزۇرىغا ئەلچىلىككە بارغانلىقى

خەتتاتنى تەق قىلىپ باشلىدى نامە،
نامەگە پۈتۈلدى تالاي ئەڭگىمە.
ئاۋۋال كۈيلەندى ئۇلۇغ پەرۋەردىگار:
«ھەر ئىشنىڭ بېشىدا، ئاخىرىدا بار.
ياخشى — يامان ئۇندىن، بار — يوقلۇق شەكسىز،
بىز بەندىلىرىمىز، ئۇ يەككە — يالغۇز.
ھاياتتا نېمىنى خالايدىكەن ئۇ،
چەرخى پەلەكنىڭ ئايلىنىشى شۇ.
قۇياش، ئاي، يۇلتۇزلار ئىگىسى خۇدا،
ئۇندىن مەدەت تاپسۇن مەنۇچېھر شاھ.
رەزىم كۈنى زەھرى قاتىل، بىداۋا،
بەزم كۈنى تولۇن ئايدەك شوخ جۇلا.
گۇرزىڭدىن تارمار دۈشمەنلەر شەھرى،
سەندىن شادلىق ئىرۇر ھەركىمنىڭ بەھرى.
فەرىدۇن تۇغىنى ئېلىپ قىلساڭ جەڭ،
قەھرىڭدىن قاچىدۇ قۇترىغان پەلەڭ.
ئېشىلەر نەيزەڭدىن ئاسمان پەلەك تاغ،
شىددەتلىك نەرەڭدىن بولۇر ئۇ تۇپراق.
ئەدلۇ خاتىرجەملىكىڭ يامانلار شورى،
بىر ئېقىندىن سۇ ئىچەر قوي بىلەن بۆرى.
بېجىرىشكە ھازىر قىلساڭ نە خاھىش،
قۇلۇڭمەن، يېشىمۇ بار ئىككى ئاتمىش.
كۈندىن — كۈن ئاشماقتا بېشىم كافۇرى،
شۇنى تاج ئەتمەكتە ئاي — قۇياش نۇرى.
سېنى دەپ بەل باغلاپ جەڭلەرگە كىردىم،
قانچە ناپاكلارنى رەھىمسىز قىردىم.
مەندەك چەۋەندازنى كۆرگەنمۇ دۇنيا،
گۇرزى، قىلىچۋازنى كۆرگەنمۇ دۇنيا؟
گۇرزىمگە قول ئۇرسام، ئۇ مازەندەران،
باھادىرلار دىلى سۇ بولدى شۇئان.
ھەممىدىن باتۇرراق بولمىسام، ئىشەن،
مەندىن بولمايتتى ھېچ دۇنيادا نىشان.
ئەجدىھا ماكانى، ۋەتىنى كەشەف،
ئالەمنى قۇپقۇرۇق قىلار مىسلى كەف.
شەھەردىن شەھەرگە يېتەر بەدىنى،
تاغدىن تاغقىچە ئىدى گەۋدىسى.
تىترەر ۋەھىمىدىن جاھاندا ھەر جان،
كېچە — كۈندۈز پىدا تۇرار باسىبان.
ھاۋادا قالمىدى بىرەر پەرەندە،
چۆلدە تۈگەپ كەتتى پۈتۈن دەرەندە،
نەپەسىدە كۆيەر قاغا قانىتى،
زەھرىدىن قۇرار زېمىن جانزاتى.
سۇدىن لەھەڭ ئالار قىلسا گەر ھەرىكەت،
دەم سالسا تارتىلار تېز ئۇچار بۈركۈت.
خەلق قېچىپ كەتتى، قالمىدى چارۋا،
ئاڭا قالغانىدى بۇ يورۇق دۇنيا.

دېدى ئاگا مېھراب : « تولا ۋايىسما ،
مېنى كونا چۆچەك بىلەن ئالدىما .
بىرەر تەدبىر بىلسەڭ ، ئۇنى ئىشقا سال ،
بولمىسا ، خۇن لىباسلىق ، يوق ئۆزگە ئامال . »
ئاگا سىندۇخت دېدى : « ئەي ۋەلىنېمەت ،
بارمىكەن قېنىمنى تۆكۈشلا ھاجەت ؟
ئاشۇ سام قېشىغا مەن ئۆزۈم باراي ،
بۇ ئىشنى قايتۇراي ، دىل دەردىن ئاچاي .
قار يانار ئەگەر تېپىلسا ئامالى ،
خام سۆزنى پىشۇرغاي ئەقىل يالقۇنى .
مەن ھازىرمەن ، كەلسە نېمە مېھنەتۇ رەنج ،
سەن بولساڭ سوۋغا بەر ئايىماي گەنج . »
مېھراب دەر : « چاچىۋەر مالۇ دەفىنە ،
ئاچقۇچىنى ئال ، ساڭا تەۋە غەزىنە .
سوۋغات قىل كېنىزەك ، تاجۇ ئات ـ ئۇلاغ ،
ھەممىنى ئاتىغىن ، دەرھال يولغا چىق .
كابۇل دىيارىمىز قۇتقۇزالساڭ بەس ،
قايتا جانلىناتتى قىسلغان نەپەس . »
نامدار زەۋجىگە دەر سىندۇخت ئاقىلە :
« جان دېسەڭ ، بايلىقنى كۆزۈڭگە ئىلما .
مەن كۈلپەت چارىسىن ئىزدەيمەن ، ئىشەن ،
رۇدابە قىزغا سەن يەتكۈزمە زىيان .
جاھان قاراڭغۇ گەر ئۇنى ئۆيلىسام ،
بۈگۈن ماڭا سۆز بەر ، خۇداغا قەسەم .
ئۆز جېنىم قايغۇسى مەندە يوق زەررە ،
قىزىمنىڭ دەردىدە يۈرىكىم پارە . »
مېھرابتىن ئېلىپ ئۇ ئەھدۇ پەيمانە ،
كۆڭلى تىنچىپ ، يولغا چۈشتى راۋانە .
كىيىمىن بېزەتتى زەر ـ زىننەت بىلەن ،
ئۆزىنى ياساتتى خوپ سەنئەت بىلەن .
مېھراب ئېچىپ قويدى خەزىنە ـ ئامبار ،
سوۋغا ئۈچۈن ئالدى ئۈچ يۈزمىڭ دىنار .
ئەرەب ، پارسىنىڭ ئارغىماقلىرىدىن
ئاتمىشنى بېرىشتى ، كۈمۈشتىن يۈگەن .
بويىنىدا مەرۋايىت ئاتمىش گۈلەندەم ،
ھەر بىرى قولىدا بىردىن ئالتۇن جام .
جامغا تولغان مۈشك ، كافۇر ۋە ياقۇتۇ زەر ،
ئالماسۇ فىرۇزە ، لەل بىلەن گۆھەر .
يەنە يۈز تۆگىدە مادەيۇ سەمەن ،
يەنە يۈزنى قوشتى يۈككە قېچىردىن .
يەنە لالە بېزەكلىك تاجى شاھىۋار ،
ھالقا ۋە مارجان بارى تىللاكار .
بېزەلگەن جەۋاھىر بىلەن يوغان تەخت ،
ئۇنىڭ سۆلىتىدىن ئاسمان بىبەخت .
چەۋەنداز بېشىدىن ئېگىز خىلىلا ،
ئېتى پىل مىسال كېلىدۇ گويا .
بۇلارغا قوشتى يەنە تۆت تۇياق پىل ،
ئۈستىدە كىيىملەر ، گەزماللار ئېسىل .

سامنىڭ سىندۇختقا تەسكىن بەرگەنلىكى

يول ئەنجامى تەييار ، سوۋغىلار پارلاق ،
سىندۇخت ئاتقا مىندى مىسالى چاقماق .
بېشىدا پارقىراپ رۇمچە بىر كۇلاھ ،
ئاستىدا ئات ئويىنار ، قامىشار نىگاھ .
سام قەسرىگە يەتتى چاپتۇرۇپ ئاتنى ،
تەۋش چىقارماستىن ، ئېيتماي زاتىنى .
قاراۋۇلنى چىللاپ دېدى شۇ ھامان :
« بېرىپ ئېيت بىلسۇن ئۇ جاھان پەھلىۋان .
كابۇلدىن كېلىپتۇ چاپار دەپ ئېيت ،
زابۇل پالۋانىدىن جاۋاب ئېلىپ قايت .
بىلسۇن ئۇ ئالەمگىر لەشكەر بېشى سام ،
مېھراب ياقتىن ئەكەلدىم سوۋغا ـ سالام . »
بۇ خەۋەرنى سامغا يەتكۈزدى چاققان ،
« ئېلىپ كىرىڭ » دېدى ئاگا پەھلىۋان .
سىندۇخت ئاتتىن چۈشۈپ كىردى سارايغا ،
كىردى ئاندىن سامنىڭ ھۇزۇرىغا .
يەر سۆيۈپ ، ئوقۇدى چەندان ئاپىرىن ،
تىلىدا شاھىنشاھ ۋە گۇردى زېمىن .
سوۋغىلار ، كېنىزەكلەر ، ئاتلار بىلەن پىل
قاتار كېلىشەتتى ، سوزۇلۇپ ئۈچ مىل .
بىر ـ بىردىن تاپشۇرۇشتى سوۋغىنى شىرغا ،
ھەيرانلىق ئىچىدە قالغان ئۇ ئەرگە .
سام ئويلىنىپ قالدى بېشىن سىلىپ پەس ،
بېشى قايمۇقاتتى ، ھەيرانلىقتا مەست .

قولۇمدىن چۇشەرگە ھازىردۇر كامان ،
يىقىلدىم ، پۇت ـ قولۇم باغلىدى زامان .
ئەمدى زالى زەرگە بېرىمەن نۆۋەت ،
كەمرىم ، گۇرزەمنى قىلىپ ھەم سوۋغات .
ئېلىپ دۇشمەنلەرنىڭ ئۆمرىنى كەم قىلار ،
دىلىڭ قەسرىنى شاد ـ خۇرام قىلار .
دىلدا بىر ئارزۇسى بار ئىكەن نىھان ،
سەندىن مەدەت تىلەر ، ئەي شاھى جاھان .
بىر ئارزۇكى ، تەگرى ئىزگۈلۈك بىلەر ،
ئۇنىڭ رايى پەقەت ياخشىلىق تىلەر .
رايىڭ بىلمەي تۇرۇپ بۇ ئىش يۇرۇشمەس ،
بەندەگىمىز ، چوگچىلىق بىزگە ياراشماس .
يەنە زالغا بەرگەن ئەھدۇ پەيمانىم
ئاگلىغاندۇر بەلكى شاھى جاھانىم :
ئوغلۇم تاغدىن چۇشۇپ ، قولغا كىرگەن دەم ،
خالايىق ئىچىدە ئىچكەنتىم قەسەم .
رايىڭ ياندۇرمايمەن ھېچ بۇندىن كېيىن !
ماگا رازى دىلىن سۆزلىدى چەندان .
ھۇزۇرۇمغا كەلدى ھەممە خۇنۇخاك ،
ئىشقتىن يۇرەك ـ باغرى چاكۇ چاك :
مېنى دارغا ئاس ، تاڭ قالسۇن ئامۇل دەر ،
پەقەت ئامان قالسۇن سەندىن كابۇل دەر .
ئۆ سەر ئۇ قۇش ئىنى ، تاغدا ـ تاشلىقتا ،
ئۆي ـ جايۇ ئائىلە ، خەلقتىن يىراقتا .
كۆرۈنۈپ قېلىپتۇ كابۇلستاندا .
ئاي يۈزلۈك سەرۋىناز ئۇ گۈلستاندا .
شۇ جايغا يەتمىشتۇر مۇھەببەت زەھمى ،
كىم كۆرسە ، كېلىدۇ يۇرەكتىن رەھمى .
شۇنچە ئەلەم تارتتى بىگۇناھ گۆدەك ،
ئاگا قەسەم ئىچتىم ئاگلىغىنىگدەك .
يوللايمەن ئوغلۇمنى بۇگۈن سەن ياققا ،
تەختىڭ ئايىغىغا يىقىلغان چاغدا .
ئۇلۇغلارچە كۆرسەت ئەي كەرەم شەپقەت ،
ئەقىل كۆرسەتمەكلىك ساگا نەھاجەت .
دۇنيادا يالغۇز شۇ ئوغلۇم بار خالاس ،
مۇگدىشىم ، ئۈمىدىم ، ماگا چىن ، سىرداش .
جاھاندار شاھقا ۋە كاتتىلارغا سام
ئالقىش يوللاپ قىلار خۇللاسى كالام . »
نامە تامام بولدى ، مەقستى ئايان ،
ئېلىپلا ئورنىدىن قوزغالدى داستان .
ئىگەرگە مىنگەندە سام دىلراباسى ،
ھەريانىنى قاپلىدى كاناي ساداسى .
يولغا چىقتى بىللە نەچچە باھادىر ،
سارايغا ئات چېپىپ بېرىشقا قادىر..
زابۇلستان قالدى ، قالدى گۈلستان ،
يەكزەرب سام قالدى ، يول ئالدى داستان .

مېھرابنىڭ سىندۇختقا غەزەپلەنگەنلىكى

بۇ قىسسە كابۇلدا بولغىنىدا باش ،
مېھراب بېشى قاتتى ، ھىمىرلىدى قاش .
سىندۇختنى چاقىردى ، كۆزىدە غەزەپ ،
غەزەپتە سۆز ئېيتتى قىزىغا ئاتاپ :
« شاھىنشاھ نەدەيۇ مەن نەدە بۇ دەم ،
نەدە ئاگا قارشى قوپماقلىق قەدەم .
ناپاك قىزىڭ بىلەن سېنى ، بىئەقىل ،
خالايىق ئالدىدا ئېتىمەن قەتىل .
بەلكىم شۇندا شاھ تېپىپ قانائەت ،
ئىناقلىق بەرپا بولۇر ، توگەر خۇسۇمەت .
كابۇلدىن كىم چىقار سامغا يۈزمۇ يۈز ،
زەربىسگە تەڭ زەربە بېرەلمەس ھەرگىز ! »
بۇ سۆزلەردىن سىندۇخت ھاگۋېقىپ قالدى ،
چارە ئىزدەپ چوگقۇر خىيالغا پاتتى .
ئاخىرى كۆگلىدە تاپتى بىر چارە ،
ئاقىلە ، تەدبىرلىك ئىدى بىچارە .
قىزى ئولتۇردى ، سوزۇپ قولىن شاھقا ،
مەسۇم باقتى مېھراب ئالەم پاناھىغا ،
دېدى : « ئاۋۋال سەن سۆزۈم تىگشىغىل ،
ئاندىن مەيلى ئۆزۈڭ خالىغانىنى قىل .
مېنىڭ قەتلىم بولسا مەقسىتىڭ ئەگەر ،
بىل تۇن ھامىلەدۇر ، ئىزگۇسى سەھەر .
قانچىلىك قاراڭغۇ ، ئۇزۇن بولمىسۇن ،
ئاخىرى يورۇقلۇق تۇغىدۇ بۇ تۇن .
كۇندۇز كېلەر چەشمە سۇيىدەك جەۋلان ،
بەدەخشان لالىدەك پارقىراپ جاھان . »

بۈگۈن كەلدىم بىلەي مەقسىتىڭ سېنىڭ،
بىلەيمەن، كىم سېنىڭ دوستۇ دۈشمىنىڭ.
بىزلەر گۇناھكارۇ پەس بولساق ئەگەر،
يا دۆلىتىڭىزگە يەتكۈزسەك خەتەر،
مانا مەن، خالىساڭ مەندىن ئال قىساس،
بەند قىلساڭ باغلات، ئاسساڭ دارغا ئاس.
ئەمما بىگۇناھ خەلق بېشىغا بالا
سېلىپ قىلمىغىن سەن كۈننى قاپقارا.»
سام بۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلاپلا دەرھال.
ئويلىدى: نەقەدەر تادان بۇ ئايال،
يۈزلىرى باھاردۇر ھەم سەرۋى راۋان،
مېڭىشلىرى تاۋۇس، بەللىرى مەجنۇن.
ئاڭا دېدى: «راستتۇر بۇ ئەھدۇ پەيمان،
قىلچە ئۆزگەرمەيدۇ تۈگىگۈچە جان.
كابۇلنىڭ بىلەن سەن ۋە كىم ساڭا دوست
ھەممە قالۇر ئامان، شادۇ تەندۇرۇس.
ھەم يەنە شۇنىڭغا خۇشالمەنكى، زال
ئۆزىگە تېپىپتۇ ئاجايىپ ئايال.
گەرچە ئەجدادىڭىز زەھھاكقا باغلىق،
سىزلەر كابۇلستان تەختىگە لايىق.
تەقدىر شۇنداق، دىلنى تار قىلماي نېمىشقا،
تەگرى رايىغا زىت جەڭ قىلماي نېمىشقا.
ئۇ ياراتتى، بىزلەر بەندە، ۋەسسالام،
ھەيرانلىقتا ياشاپ ئۆتىمىز تامام.
بىرىمىز پاراغەتتە، بىرىمىز جاپادا،
بىرىمىز ھالاۋەتتە، بىرىمىز ئاھ ـ دادتا.
بىرىمىزگە بايلىق ۋە راھەت بېرىلگەن،
بىرىمىزنىڭ يوقلۇقتىن دىلى ئېزىلگەن،
ئاخىر ھەممە ياتار يەردە سەرەمجان،
ھەر نەرسە شۇخاكتىن چىقىپ تاپتى نام.
بۈگۈندىن شۇ ئىشقا بېلىم باغلىدىم،
ئارزۇڭغا يەتكۈزۈش يولىن تاللىدىم.
بىر نامە ئەۋەتتىم يىغلاپ زارۇ زار،
ئەۋەتتىم ئالغاندۇر بەلكىم شەھرىيار.
مەنۇچېھر ياققا داستان سالدى ئات،
خەتنى ئېلىپ ئۇچتى، چىقىرىپ قانات.
ئاتقا مىنگەن ھامان شامالدەك كەتتى،
ئات تۇياقلىرىدىن يۇلتۇز چاچرىدى.
بۇ خەتكە مەنۇچېھر بېرەر نېمە جاۋاب،
يامانلىق ئورنىغا كېلەر خوپ جاۋاب.
قوش بالىسى دىلى ۋەيران بولۇپتۇ،
كۆز ياشتىن يەر پاتقاق چەندان بولۇپتۇ.
كېلىنىڭمۇ شۇنداق ئىشق گەر يېپىشسا،
ئەجەبمەس، يۈرىكى يېرىلىپ كەتسە.
ئۇ يىگىتنىڭ يۈزىن ماڭا ئاشكارا
كۆرسەتكىن، ئاندىن سەن باشقىنى سورا.
ئېھتىمال دىدارىدىن دىل خۇرسەنت بولۇر،
تاتلىق تىلى ماڭا سۈدمەند بولۇر.»
ئاڭا سىندۇخت دېدى: «ئەگەر پەھلىۋان
ئەتىسە بۇ بەندىنى شاد، روشەن، راۋان،
شەھرىمىزگە بولسا قەدەم تەشرىپتە،
بېشىمىز ئاسماندا، روشەندۇر چەشمە.
كابۇلغا كىرەتتىنىڭ مىسلى شەھرىيار،
يولۇڭغا قىلاتتۇق جېنىمىز نىسار.»
سىندۇخت كۆردىكى سام لېۋىدە خەندە،
تەنەيۇ ئاداۋەت دىلىدىن چەتتە.
تەبەسسۇم ئىلكىدە دېدى ئاڭا سام:
«دىلىڭدىن غەمنى سۈر، شاد بولغىن دائىم.
تېزلا ھەممە ئارزۇيۇڭ بەجا بولۇر.»
بۇنى ئاڭلاپ سىندۇخت ئېيىتتى تەشەككۈر.
بۇ سۆھبەتتىن سىندۇخت چىقتى شاد ـ خۇرام،
خۇشاللىقتىن ئىككى يۈزى بەك كۆركەم.
مېھرابقا ئەۋەتتى تېز بىر چاپار،
بېرىپ ھەممە ئىشتىن يەتكۈزدى خەۋەر.
دېدىكىم: «دىلىڭدىن غەم كۆكىنى يۇل،
مېھمانلارنى كۈتۈش ھازىرلىقىن كۆر.
بۇ نامە كەينىدىن مېنىڭ ئۆزۈم ھەم،
بارارمەن بۇ چاغدا ئالماي ئۆزۈن دەم.»
ئەتىسى چاراقلاپ ئاپتاپ چەشمىسى،
ئويقۇدىن ئويغاندى جاندار ھەممىسى.
سالاپەتلىك سىندۇخت بارار شادىمان
ئۇ تاجدار پالۋان چېدىرى تامان.
بارگاھقا كىرگەندە شاھنىڭ نىگاھى
ئاڭا چۈشۈپ دېدى: «بانۇلار شاھى».

« شۇنداق مەغرۇر يۇرتتىن كېلىپتۇ چاپار،
شاھ خانىشى ــ ئەلچى، كەلدى نېمە خەۋەر ؟ . . .
ئەگەر سوۋغىلارنى مەن قىلسام قوبۇل،
شاھىنشاھ بولماسمۇ بۇ ئىشتىن مالال.
قايتۇرۇپ ئەتسەم گەر غەزىپىدىن زال
قانتىن يايماسمۇ بىر سۇمۇرغ مىسال.
مۇقەررەر ئۇ مەندىن يەنە خاپا بولار،
نېمە دەرمەن، خالايىق مېنى سۆكسە گەر ؟ »
بېشىنى كۆتۈرۈپ دېدى: « سوۋغا بارىن،
كېنىزەكۇ غۇلامۇ ئاتۇ پىللىرىن
قوبۇل قىلىپ ئالسۇن داستان مەمۇرى،
ئېيتىڭ، ئەۋەتىپتۇ كابۇلنىڭ ھۆرى. »
پەرى چېھر سىندۇخت سۆزلەيتتى شادان،
ئاڭا قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى سام.
كۆردى، قوبۇل بولدى سالامۇ سوۋغا،
ياخشىلىق كېلىدۇ، تۈگەيدۇ غەۋغا.
ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىدى ئۈچ سەنەم،
سەرۋى قەد، سۇمبۇل چاچ، زىبا ھەم چېچەن.
ھەر بىرى قولىدا بار بىردىن قاچا،
تولدۇرۇلغان لالە، دۇرۇ گۆھەر راسا.
سىپاھدار ئالدىدا غۇلاچ ئېچىلدى،
دۇرۇ جەۋھەرلەردىن چاچقۇ چېچىلدى.
ئاندىن كاتتىلار ئۆيدىن قوزغالدى،
ئۆيدە پەقەت بىر نەچچە دوست قېپقالدى.
شۇ چاغ سىندۇخت دېدى: « ئالەمگىر پالۋان،
رايىڭ بىلەن قېرى بولۇر نەۋقىران.
بىلىمىڭ دىللارنى قىلىدۇ گۈلشەن،
جاھاننى قوغلاپ قىلسەن روشەن.
مۆھرىڭ بىلەن باغلىنار يامانىنىڭ قولى،
قىلغىنىڭ ئىزگۈلۈك، تەڭرىنىڭ يولى.
ئازغاشقان بولسا گەر گۇناھكار مېھراب،
پۇشايماندا، ئىككى كۆزى پارقىراپ.
نېمە قىلدى كابۇللۇق بىگۇناھ باشلار،
نېمىشقا تۆكمەكچى بولدۇڭ قان، ياشلار ؟
پۈتۈن شەھەر سېنىڭ ئۈچۈن ياشايدۇ،
سېنىڭ خاكى پايىڭ، غېمىڭنى يەيدۇ.
ئايىغىڭ سۆيۈشكە ھازىردۇر شەھەر،
نامىڭ ئۇلۇغلايدۇ سېنى مۇتەبەر.
ئەس ـ ھوشۇ كۈچ ـ قۇۋۋەت بەرگەندىن قورقىل،
ئاسمانغا يۇلتۇزلار تەرگەندىن قورقىل.
ئاڭا ھەم بۇنداق ئىش مەقبۇل كەلمەيدۇ،
مەزلۇم قېنىنى تۆكۈش مەقبۇل بولمايدۇ. »
سام باتۇر ئاڭا دەر: « ئەي كۆڭلى يارا،
يوشۇرماي بايان قىل، نېمە بار دىلىڭدا ؟
سەن مېھراب خانىشى، سۆزلە بۇ نە ھال،
قىزىڭنى قەيەردە كۆرۈپ قالدى زال.
قىزىڭنىڭ ھۆسنىيۇ جامالى قانداق،
قاشۇ كۆز، قامىتى، كامالى قانداق ؟
ئەقىل ئىدرىكىيۇ پەزىلىتىن ئېيت،
ئۇنىڭ پەزىلىتىن ئالدىرىماي ئېيت. »
دېدى ئاڭا سىندۇخت: « ئەي خەيرىخاھ،
جىمىكى پالۋانغا سەن پۇشتۇ پاناھ.
ئاۋۋال سەندىن چىقسۇن چىن قەسەم سۆزى،
ئۇندىن تىترەپ كەتسۇن ئاسمان، يەر يۈزى.
ئەھد قىلغىن: مېنى قويغىلى ئامان،
ئامان قالسۇن ماڭا ئەزىز ھەر ئىنسان.
مەندە بار زېمىن، مۈلۈك ھەم ئارزۇ،
قېرىنداشۇ ۋەتەن، بايلىقۇ ئابروي.
سۆزلەپ بېرەي، ماڭا ئەنت ئىچكەن ھامان،
شەنىمنى ئاسرايمەن چۈشۈرمەي نۇقسان.
نى بايلىقنى ئىگە كابۇلىستانىم،
تۇتاي، قوبۇل قىلسۇن زابۇلىستانىڭ. »
شۇ چاغ قولنى قولغا ئېلىپ باتۇر سام،
ئەھدۇ پەيمان قىلدى، باشلىدى قەسەم.
سىندۇخت تىڭلاپ ئۇنىڭ قەسەم سۆزىنى،
ئىشەندى، ئەركىنرەك تۇتتى ئۆزىنى.
يەر سۆيۈپ، شەرەپلەپ تۇردى ئورنىدىن
ۋە راستچىللىق بىلەن باشلىدى سۇخەن:
« بىلۇرسەنكى، زەھھاك ئەۋلادىدۇرمەن،
مېھراب باتۇرنىڭ سەرۋى ئازادىدۇر مەن.
قىزىمدۇر رۇدابە، ئاي يۈزلۈك دىلدار،
ھۆسنىگە زال قىلار جېنىنى نىسار.
سۆزلىرىم شاھىدى ئۇ تەڭرىم ھەق، پاك،
شامدىن تا تاڭ باغرى بولغىنىچە چاك.
زال ۋە سېنى قۇتلاپ دەيمىز ئاپىرىن،
مەنۇچېھرگە ھەم تۆكۈپ دىل سىرىن.

پەرمان قىلدى : « كەلسۇن دانايۇ ئالىم ،
مۆبەدلەر بولۇشسۇن تەخت ئالدىدا جەم .
مەجلىس ئېچىشسۇن جىمى يۇلتۇزشۇناس ،
بۇ ئىشنى پەلەككە قىلىشسۇن قىياس . »
ئۇلار جاپا تارتىپ ، كۆرۈپ كۆپ مالال ،
يۇلتۇزلارغا بېقىپ ، ئېچىشاتتى پال .
ئۈچ كۈن كۆككە بېقىپ ، بولۇشتى ساراڭ ،
ھىندىچە زىج بىلەن قىلىشاتتى جەڭ .
لەۋ ئېچىپ سۆزلىشەر ، تىڭشار شەھريار :
« ئايلانغۇچى چەرخنىڭ ھېسابى تەييار ،
بىزگە روشەن بولدى بۇ ئىشلار ھامان ،
يۇرۇشۇپ كېتەر ئىش بىر ئابى راۋان .
بۇ سام ئوغلى بىلەن ئۇ رۇدابەدىن
ئوغۇل تۇغۇلغۇسى بەھەيۋەت پىلتەن .
ئۇ كۆپ يىل ياشايدۇ ، بەك ئالىيجاناب ،
باتۇرلۇق كۆرسىتەر ، مەردلىك بىھېساب .
كۆرسىتەر جەسۇرلۇق يېگى ۋە يېگى ،
بەزمىدە ، ئۇرۇشتا بولمىغاي تېگى .
نەگە ئېتىن چېپىپ بارسا بېسىپ تەر ،
يېرىلىپ جىگىرى ، ياۋ چىشلەيدۇ يەر .
ھەيۋە قىلسا بۇركۈت قاقالماس قانات ،
چوڭ ـ كىچىك دۈشمەن تاپالماس نىجات .
قەددى ـ قامىتى تاغ ئەر بولدى ، ئەر ،
سالمىسىدىن پاناھ تاپالمايدۇ شىر .
قولۇنلارنى تۇتۇپ بىريان قىلىدۇ ،
شەمشىرى ئاسماننى گىريان قىلىدۇ .
ئىران شاھ نەۋكىرى ، سەلاھى بولۇر ،
سىپاھلارنىڭ پۇشتى پاناھى بولۇر .
ئەللامەلەر سۆزى بولغاندا ئاخىر ،
شاھ دېدى : « بۇ سۆزنى سىر تۇتۇڭلار ، سىر ! »

مۆبەدلەرنىڭ زالنى سىناقتىن ئۆتكۈزگەنلىكى

زالنى چاقىرتىپ كەلدى شەھريار ،
سۆھبەتكە يىغىلدى تۆرە ـ ئەمەلدار .
يىغىن ئەھلى ئالىم ، ھوشيار ۋە زېرەك ،
مۆبەدلەر زال بىلەن سۆزلىشەر بىردەك .
يىغىندىن مەقسىتى زالى زەرنى سىناش ،
تېپىشماق تاپتۇرۇپ ، ئەقلىن بەلگىلەش ،
مۆبەدلەردىن بىرى باشلىدى سوئال ،
دىققەت بىلەن تىڭلار زېھنى ئۆتكۈر زال :
« مەن بىر جايدا كۆردۈم ئون ئىككى نىھال ،
بىرى چاقناپ تۇرار ، بىرى بەركامال .
ھەر بىرىنىڭ ئوتتۇزدىن شېخى بار ئېگىز ،
كۆپ ۋە ئاز بولمايدۇ ، دائىما ئوتتۇز . »
ئىككىنچى مۆبەدمۇ باشلىدى سۇخەن :
دۇنيادا ئىككىلا تېز ئات بار ئىكەن .
بىرى قارىلىقتا كۆمۈر مىسالى ،
بىرى سۈتكە ئوخشاش ئاقتۇر جامالى .
شىددەت بىلەن چېپىپ بارار تىنماستىن ،
ئەمما ئۇچرىتالماس ئۇلار بىر ـ بىرىن . »
ئۈچىنچى دانا دەر : « كۆرەر شەھريار ،
توختىماي چاپىدۇ ئوتتۇزچە چاپار .
بىرى كەم كۆرۈنۈپ قالۇر بىر زامان ،
ۋە لېكىن سانىساڭ ئوتتۇزلا ھامان . »
تۆتىنچى ھەكىم دەر : « بىر كۆكلەم ـ گۈلزار ،
گىياھى ھەر خىل ، شوخ سۇلىرى بار .
كۆز ئېچىپ ـ يۇمغۇچە ، ھېچ ۋاقىت ئۆتمەياق
بىرى پەيدا بولۇر قولىدا ئورغاق .
ھۆل ـ قۇرۇق ئارىلاش سالىدۇ ئورغاق ،
دادۇ پەريادىڭغا ھېچ سالمايدۇ قۇلاق . »
« ئېگىز ئىككى قامەت ، ــ دېدى بەشىنچى سەرداش ، ــ
سۇدىكى قومۇشتەك تىك كۆتۈرمىش باش .
ئۇلارنىڭ ئۈچىگە ئۇۋا سالار قۇش ،
ئىشى ئۇ تەرەپتىن بۇ تەرەپكە قونۇش .
بىر تەرەپكە ئۇچسا ، سولىشار نىھال ،
بىر تەرەپكە قونسا ، ياشىرار جامال .
ياشايدۇ ئۇلاردىن بىرى دائىما ،
بىرى قۇرۇپ بارار ماتەملەر ئارا . »
ئالتىنچىسى دېدى : « ئېگىز تاغ ئارا
بىر شەھەرىستان بار ، بەكمۇ پاك ـ تازا .

كىرىپ سامغا سەجدە قىلدى ، باش قويدى ،
ئاندىن ئۇ بىلەن سۆھبەت باشلىدى .
سورىدى ئېجازەت قايتماقلىق ئۈچۈن ،
شادلىقنى مېھرابقا ئېيتماقلىق ئۈچۈن ،
ياخشى كۈتۈپ ئېلىش ئۈچۈن مېھماننى ،
مېھرابقا يەتكۈزۈش ئۈچۈن پەيماننى .
سام باتۇر ئاڭا دىر : « ئېجازەت بۇ گۈن ،
بېرىپ مېھرابقا ئېيت بار سۆزنى پۈتۈن . »
ياساتتى ئۇنىڭغا يارىشا خىلئەت ،
ئۇنىڭغا تەييارنۇرغۇن نازۇنېمەت ،
ھەم مېھراب ئۈچۈن ، ھەم رۇدابەگە ،
سىندۇختتەك ئاقىلە ، جەسۇر ئانىغا .
كابۇل ئۈچۈن سامدا نېمىكى بار ،
سارايدا ، دالادا ھەرنە ئۇنىڭغا يار .
سېغىن كالىلارنى ئات ۋە ئۇلاغلار ،
كىيىم ـ كېچەكلەرۇ ، كىگىز ـ گىلەملەر ،
ھەممىدىن سىندۇختقا ئەيلىدى سوۋغا ،
قول بەردى : « قىلمەن ئەھدىمگە ۋاپا !
كابۇلىڭغا قايتىپ ياشا شادىمان ،
ئەمدى قورقما ، ھېچكىم قىلماس بەدگۇمان . »
يەنە رەڭ كىردىكى ئاي چېھرە گۈلگە ،
يۇلتۇزى چاراقلاپ چۈشتى ئۇ يولغا .

زالنىڭ سام نامەسىنى ئېلىپ مەنۇچېھر ھۇزۇرىغا كەلگەنلىكى

بەختىيار مەنۇچېھر يېنىغا سەپەر
قىلغان زالدىن ئەمدى ئاڭلىغىن خەۋەر .
يېتىپ كېلىشىگە سامنىڭ ئوغلى زال ،
خەۋەر يېتىش بىلەن شاھقا ، ئۇدەرھال
يۇرتتا بار مۆتىۋەر ، سەردارنى توپلاپ ،
داستانىنى كۈتۈشكە چۈشتى ئالدىراپ .
ياش باھادىر يېتىپ كەلگەچ بارگاھقا ،
ئاتتىن تېز چۈشتىيۇ يۈزلەندى شاھقا .
پۈتىغا باش قويۇپ سۆيدى ئۇ زېمىن ،
تاتلىق سۆزلەر بىلەن ئوقۇپ ئاپىرىن .
شۇ ھالدا ئۆتتى بىر نەچچە مۇددەت ،
ئالىيجاناب پادشاھ كۆرسەتتى شەپقەت .
دېدى : « سۇرتۇپ قويۇڭ يۈزدىكى چاڭنى ،
مۇشكۇ گۈلاپ سېپىڭ ، كەلتۈرۈڭ رەڭنى »
يېقىنراق چاقىردى ، باردى زالى زەر ،
شاھ ئۇنىڭ ھالىدىن سورىدى خەۋەر :
« نېمە ئىش ؟ بۇ قېين يولدىن پەھلىۋان
كېلىپسەن رىيازەت چېكىپ بىز تامان ؟ »
دېدى : « رىيازەتمەس دىل پەخرى ئىزۇر ،
ئۇلۇغ شاھ دىدارى كەرەم ۋە ھۇزۇر . »
سام نامەسىنى ئېلىپ سۇلتان جاھان
ئوقۇپ بولدى شۇئان بەك خۇشال ـ خەندان .
ئاخىرىغىچە ئوقۇپ مەكتۇپنى تامام ،
دېدى : « كۆپ رەنجىتتىڭ بىزنى ، لېكىن سام
بۇ مەكتۇپى بىلەن دىلنى شاد ئەتتى .
يەنە كۆڭلىمىزنى ئۇ ئاۋات ئەتتى .
بولسىمۇ گەر ماڭا بۇ مەقبۇل ئەمەس ،
لېكىن سام دېگىنىچە بولسا بولسۇن ، بەس .
مۇرادىڭ شۇ ئىكەن ، مۇرادىڭ بېرەي ،
مەيلى ، خاھىشىڭنى بەجا كەلتۈرەي .
بىر مۇددەت بۇ يەردە ھۇزۇرۇمدا يۈر ،
ئىشىڭ ئاخىرىنى بۇندا كۈتۈپ تۇر . »
بەزمە باشلىدى ، داستىخىنى زەر ،
ئولتۇردى پادشاھ يېنىدا زالى زەر .
بەزمىدە ئولتۇرار تۆرىيۇ ئەرباب ،
ھەزىلكەشلىك قىلار سەردارۇ ئەھباب .
بىر ئۆيدە تۈگىسە بەزمۇ ئەنجۇمەن ،
باشقا جايدا داۋام قىلدى قايتىدىن .
ئىچىلدى مەي ـ شاراب ، تامام بولدى بەزىم ،
زال ئېتىغا مىنىپ سەيلە قىلدى ئەزىم .
چېپىپ ئات ، كەزدى ئۇ چۆل ۋە تاغۇ تاش ،
ئۆزىچە پىچىرلار ، خىيالغا بەند باش .
كەمەر باغلاپ كەلدى ئۇ شاھ ئالدىغا ،
تايانغىنى ، پۈشتى پاناھ ئالدىغا .
شاھى جاھان ئاڭا دېدى ئاپىرىن ،
ئاڭا ئاڭلاتماستىن ماختايدۇ دىلدىن .

قىلمىشىمىز بولسا يامانلىق ـ ئازار ،
ئۆلۈم ھەممىسىنى قىلغۇسى ئاشكار .
ئاسمان پەلەك بىنا بەرپا قىلمىز ،
ئاخىر بەش غېرىچ ماتا ئېلىپ كېتىمىز .
ئاخىر تۆپىمىزگە تاشلىنار تۇپراق ،
قورقۇنچ بېسىپ ئالار ، قاراڭغۇ ھەر ياق .
ئۇ كىمسەكىم قولدا كۆتۈرەر ئورغاق ،
قۇرۇق ـ ھۆل دادىغا ھېچ سالماس قۇلاق .
باراۋەر ئورۇيدۇ ، ئورۇيدۇ بىر ـ بىر ،
ئاھ ـ پىغان پايدىسىز ، قىلمىغاي تەسىر ،
ئورمىچى زاماندۇر ، بىز بولساق گىياھ ،
مەيلى بىز بولايلى نەۋرە يا بوۋا .
ئۇنىڭ ئۈچۈن ئوخشاش ياشمۇ ھەم قېرى ،
ئۇنىڭ ئۈچۈن ئوۋدۇر ، ئوۋ بولۇر جىمى .
تەرتىپمۇ ئاساسى شۇنداق بۇ جاھان ،
ئۇنىڭدىن تۇغۇلماس ئۆلمەيدىغان جان .
بۇ ئىشىكتىن كىرەر ، ئۇنىڭدىن چىقار ،
زامانە نەپسىنىڭ ھېسابلاپ تۇرار .

زالنىڭ مەنۇچېھر ھوزۇرىدا ئۆز ھۈنىرىنى كۆرسەتكەنلىكى

زال قىلغاندا بۇنداق بىلىمدىن ئاشكار ،
چىن دىلدىن خۇش بولدى ئۇلۇغ شەھرىيار .
ھەيرانلىق ۋە شادلىقتا ئېچىلار يىغىن ،
زال ئەقلىگە پادىشاھ ئوقار ئاپىرىن .
بىر بەزمىگاھ قۇردى خۇشلۇقىدىن شاھ ،
بەزمىگاھ چاراقلار ئون تۆت كۈنلۈك ماھ .
ئاي پېتىپ كەتكۈچە ئېچىشتى شاراب ،
مەيدىن كەيپ بولۇشتى تۆرىيۇ ئەرباب .
بەزىلەر قىلىشتى ئېتىنى تەلەپ ،
بەزمىدىن بىرمۇ بىر چىقىشتى تاراپ .
چىقار پالۋانلار بارى شاد ھەم مەست ،
چىقار بىر ـ بىرىنى يۆلەپ دەسمۇ دەس .
زەر نۇرلىرىنى چاچقاندا ئاپتاپ ،
نامدارلار كۆزىدىن يەنە قاچتى خاب .
شاھ ئالدىغا يېتىپ كەلدى زالى زەر ،
سىياقى مىسالى شىر ، بېلىدە كەمەر .
مەقسەت شاھتىن رۇخسەت سورىماق ئىدى :
« بارسام بەختلىك ئاتام قېشىغا ، — دېدى ، —
ئەي مېھرىبان شاھىم ، ئۇلۇغ شەھرىيار ،
ئاتام جامالىغا بولدۇم ئىنتىزار .
پىل سۆڭەك تەختىڭنىڭ سۆيۈپ ئايىغىن ،
بۇ قۇلۇڭ چاغ ئەتتى خەستە يۈرىكىن ! »
شاھ دېدى : « ياش پالۋان ، شىر قامەتلىك زال ،
پەقەت بىر كۈن يەنە مېنىڭ بىلەن قال .
ئاتاڭنى سېغىنغان بولساڭمۇ مەيلى ،
سېنى چىللىماقتا رۇدابە ئىشقى . »
قوشۇنغا بۇيرۇدى مەنۇچېھر شاھ ،
سەھراغا چىقىرىلىك كانايۇ بارگاھ .
ئېلىپ قولىغا نەيزە ، گۇرزە ، ئوق ، كامان ،
پالۋانلار بولۇشتى مەيدانغا راۋان .
كامانلار تارتىلدى ئوقلار ئۇچتى تەڭ ،
ئويۇن قىزىپ كەتتى بەئەينى بىر جەڭ .
ھۈنەر كۆرسىتەر ھەر ساراي باتۇرى ،
گۇرزە ئۇرار بىرى ، ئوق ئاتار بىرى .
دۆڭلۈكتە تۇرۇپ مەنۇچېھر شاھ ،
باتۇرلار ئىشىنى قىلار تاماشا .
ئات ئۈستىدە ئويۇن كۆرسىتەر داستان ،
بۇنداق چەۋەندازنى كۆرمىگەن جاھان .
بىر دەرەخ بار ئىدى بۇ مەيدان ئارا ،
ناھايىتى قېرى ، تۇراتتى تەنھا .
زالى زەر قولىغا ئېلىپ ئوق ۋە يا
دەرەخكە ئات چاپتى سېلىپ ھايۇ ھاي .
دەرەخ غولىنى دەل چەللەپ ئاتتى ،
قاتتىق دەرەخ غولىن ئوق تېشىپ ئۆتتى .
كېيىن ئالدى باتۇرلار قالقان ۋە نەيزە ،
چاقىر ـ چۇق ئاۋازىدىن بۇ چۆلدە لەرزە .
تۈرك نەيزىۋازغا بۇيرۇدى قالقان ،
ئات سېلىپ كۆكرەكنى كۆتۈردى داستان .
ئەمدى ئۇ ئوقياسىن قولدىن تاشلىدى ،
نەيزە ئېلىپ ، يېڭى ئويۇن باشلىدى .

ئەقلىلىك كىشىلەر ئۇ جايدىن قېچىپ ،
چۆلدە ياشىشىدۇ ، يېڭى يەر ئېچىپ .
بىنالار سېلىشتى ، بوي تارتار ئايغا ،
بۆلۈنۈپ ياشىشار كەمبەغەل ــ بايغا .
ئۇل شەھرىستان بىلەن يوق بولۇر كارى ،
ھەتتا ئۇنىدىن سۆز ئاچماس بىر كىشى .
قاتتىق بىر زىلزىلە چىقار توساتتىن ،
نېمە بولسا يەردە ئەيلىگەي نىھان .
شەھرىستانغا ھەممە موھتاج بولۇر ، بىراق ،
پۇشايمان باشلىنار ئۇزاقتىن ــ ئۇزاق .
بۇلارنىڭ ھەممىسى بىر تېپىشماقتۇر ،
تېپىپ باققىن ، بار ئىكەن ئۇلاردا نە سىر .
ئەگەر بۇ سىرلارنى ئاشكارا قىلساڭ ،
ئەجەبمەس توپىنى مۇشكى ئىپار قىلساڭ .
سىرلارنى ئاچالساڭ ، ئەقىل سۆزلەپ چىن ،
ئەجەبمەس ، تۇپراقنى ئەيلىسەڭ ئالتۇن . »

زالىنىڭ مۇبەدلەرگە جاۋاب بەرگەنلىكى

ئۇيغا پېتىپ قالدى داستان بىر مۇددەت ،
كېيىن كۆكرەك كەردى ، رۇسلىدى قامەت .
مۇبەدلەر سوئالىن ياد قىلىپ ئويلاپ ،
لەۋ ئېچىپ باشلىدى ئۇلارغا جاۋاب :
« ئون ئىككى دەرەختىن سۆزلەي مەن ئاۋۋال .
ھەر بىرىنىڭ ئوتتۇز شېخى مۇكەممەل .
ھەر يىلنىڭ ئون ئىككى يېڭى ماھى بار ،
ھەر بىرى گوياكى يېڭى شەھرىيار .
ئوتتۇز كۈندە پۈتۈش ئۇلارنىڭ ئىشى ،
شۇ ھالدا ئايلىنار پەلەك گەردىشى .
ئەمدى گەپ ئاشۇ ئىككى ئاتنى تاپماق ،
يۈگۈرۈش شىددىتى مىسالى چاقماق .
بىر ــ بىرى كەينىدىن يۈگۈرەر راۋان ،
بىرى سۈتتەك ئاق ، بىرى قارا يامان .
ئۇلارنىڭ بىرى تۈن ، بىرى بولسا كۈن ،
چەرخ بىزگە كۆرسىتەر ئاجايىپ ئويۇن .
يېتەلمەس بىرىگە بىرى ھېچ زامان ،
قاچار ئوۋ ئىتىدىن قاچقاندەك قۇلان .
يەنە دېدىڭ : ئاتلىق بار ئوتتۇز نەپەر ،
شەھرىيارنى قورشار ، بارى چەرخ ئۇرار .
بىرى كەم كۆرۈنۈپ قالار گاھى گاھ ،
ئەمما ئوتتۇز چىقار تاشلىساڭ نىگاھ .
يېڭى ئاي ھېسابىن شۇنداق قىل گۇمان ،
ياراتقۇچى شۇنداق قىلارمىش پەرمان .
بۇ نۇقسانغا ئىگە ئەسلى يېڭى ماھ ،
بىر كېچە كەم كېلەر ھېسابىدا گاھ .
ئىككى سەرۋىدىن دەي ، تىل ئېلىپ قىنىدىن ،
ئۈستىگە ئىككى قۇش ياسىغان ئىندىن .
يۇلتۇز بۇرجىدىن تا تارازى جاھان ،
قاراڭغۇلۇق ئىچىدە بولىدۇ نىھان .
ئىگرىدىن چۇشۇپ شەھەرگە يېتەر ،
جاھاندىن نۇر ــ زىيا تامامەن يىتەر .
ئىككى سەۋر قۇلىدۇر ، بۇ چەرخى بەلەن ،
قىلار بىزنى شادان ۋە ياكى غەمكىن .
ئۇندا ئۇچار قۇشنى سەن خۇرشىد بىلگىن ،
شۇنىڭدىن تىرىكلىك ۋە ئۈمىد بىلگىن .
يەنە سەن سۆزلىگەن ئاشۇ شەھرىستان ،
ئەبەدىي بوستاندۇر ، ئەبەدىي ماكان .
چۆل ــ باياۋان بولسا بەش كۈنلۈك دۇنيا ،
گاھ نازۇ راھەتۇ ، گاھ دەردۇ بالا .
ھەر كۈنۈڭ ساناقلىق بۇندا بىئاياۋ ،
ئۆزى ئاتا قىلار ، ئۆزى قىلار ئوۋ .
زىلزىلە باشلايدۇ بۇ يەردە گۇناھ ،
جاھاندىن قوپقۇسى ئېغىر ئاھۇ ۋاھ .
بار جاپا ، ئۈمىدتىن دىل ئۈزۈپ ئاسان ،
كېتىشكە مەجبۇرمىز شەھرىستان تامان .
رەنجىمىز مېۋىسىن تىتار باشقا خەق ،
لېكىن بۇندا ئۇمۇ قالمايدۇ مۇتلەق .
شۇنداق باشلىنىدۇ زېمىندا ھايات ،
تەكرار بوپ تۇرىدۇ ، بۇنداق تەرتىبات .
جاھاندا قالدۇرساق ئەگەر ياخشى نام ،
بىزدىن كېيىن پەقەت شۇ بولۇر داۋام .

شاھنشاھ كۆرسەتتى زالغا ئىلتىپات ،
ئۇنى خۇشال قىلدى ھەممە ئىبسىل زات .
داستان كەلگەچ ئارزۇ تاپار جانلىنىش ،
بىرلىكتە بىز شۇئان باشلىغايمىز ئىش . »
يېتىپ باردى چاپار تېز كابۇل تامان ،
ھەممە سۆزنى شاھقا ئەيلىدى بايان .
كابۇل شاھى خۇشال بولدى بۇ ئىشتىن ،
زابۇل قۇياشىغا قۇدا بولۇشتىن .
ئۆلۈك ۋۇجۇدىغا قايتا كىردى جان ،
بىر مويسىپىت بولدى قايتا نەۋقىران .
ساز ئەھلىنى چىللىدى كاتتا بەزمە ئۈچۈن ،
ھەممىنى تۆكۈۋەتتى ، قىزىدى ئويۇن .
مېھراب خۇشال بولدى ، شادلىقى چەندان ،
دىلىدا خۇشاللىق ، لېۋىدە خەندان .
ئەزىز سىندۇختنى چىللاپ يېنىغا ،
تاتلىق سۆزلەر ئېيتتى ئۇ جانانىغا :
« ئەي ئاقىلە جورام ، چېھرى بىر گۈلشەن ،
ئەقلىڭ بىلەن قارا كۆنىمىز روشەن .
شۇنداق پالۋانغا بولدۇق بىز قۇدا ،
جاھان سۇلتانلىرى ھەيراندۇر راسا .
ئەمدى يەنە ئۆزۈڭ ئەيلە سەرەمجان ،
ئۆزۈڭ شۇنداق ئىشقا ئىلدامسەن ، چاققان .
بار بايلىق ھەممىسى ئىختىيارىڭدا ،
تاجۇ تەخت كېرەكمۇ ، كېرەك نە سوۋغا . »
سىندۇخت بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان ھامان
قىز يېنىغا كىردى سىر ئېچىپ شۇئان .
خەۋەر بېرىپ دېدى : « ئاڭلا پالۋان شىر
زالى زەرىڭ ساڭا كۆرسىتەر دىلدار .
مەيلى ئايال ، مەيلى ئەر بولسۇن ، ئەگەر پاك ،
تۆھمەت ــ مالامەتتىن دىلى بولماس چاك ،
بۈگۈن ئاخىر نىشانىڭغا يەتتىڭ ،
نىمە ئىزدىدىڭسەن ، ئاقىۋەت تاپتىڭ .
رۇدابە دېدىكىم : « ئەي شاھبانۇ ،
ھەر بىر ئەنجۇمەندە تاپتىڭ شان ، ئابروي .
ئايىغىڭ قۇچاقلاپ ياستۇق قىلاي مەن ،
رايىڭدا ئىش تۇتاي ، پەرمان قىلغىن سەن .
ساڭا باققان ياۋۇز كۆزى تېشىلسۇن ،
دىلىڭدا دائىما شادلىق جۇش ئۇرسۇن . »
سۆھبەتنى تۈگىتىپ ئاي بىلەن ئاپتاپ
ئۆينى جابدۇماققا تۇتۇندى ئالدىراپ .
سارايىنى بېزەتتى بەئەينى جەننەت ،
مەي ۋە مۇشكۇ ئەنبەر قېتىلدى قات ــ قات .
پاياندار سېلىندى ئارقاقلىرى زەر ،
زەبەرجەد ، ياقۇتتىن ئۆرۈش سەر ــ بەسەر .
يەنە قادالغاندۇر ئاڭا دۇر خۇشاب ،
ھەر دانىسى خۇددى بىرقەترە ئاب .
ئايۋانىغا قويدى بىر تەختى زەررىن ،
ئاڭا بېزەك بەرگەن بىر نەققاشى چىن .
گۆھەر بىلەن ئاڭا بېرىلگەن بېزەك ،
نەقىشلەر شۇڭلاشقا كۆزنى چاققۇدەك .
ئۇنچىيۇ ياقۇتتىن ئۇنىڭ پايىسى ،
شاھلارنىڭ تەختىدەك زور سەرمايىسى .
تۇز كەبى ياساندۇردى رۇدابەنى ،
قارىسا ھەيران قالۇر جەننەت گۈلشىنى .
ئولتۇرار خانىدا ئۇ نىگار تەنھا ،
ھېچكىمگە يول يوق ئۇ ئۆيگە مۇتلەقا .
كابۇل يېرى جەننەت گۈلزارى بولدى ،
رەڭگا رەڭ سوۋغاتلار ، گۈللەرگە تولدى .
پىلغا تولۇپ كەتتى كوچىلار ، يوللار ،
رۇم شاھلىرىغا خاس ياسانغان پىللار .
پىل ئۈستىدە بارار نازىنىن سازەندە ،
بېشىغا تاج كىيگەن مۇمتۇز خانەندە .
ئەزىز مېھمانلارغا ھەممە مۇنتەزىر ،
كېنىزەك ۋە غۇلاملار يۈگۈرىشەر زىر .
يوللارغا سېپىشەر مۇشىك بىلەن ئەنبەر ،
سېلىنار پاياندار ، ئەتلەس ، شايىلار .
ھەممىنىڭ بېشىغا چاچار مۇشكۇ زەر ،
مەي بىلەن گۇلابتىن يەرلەر ھۆل بولار .

نەيزە ئۇردى ، رەقىب قالقىنى تامان ،
تېشىلدى گۇمبەزدەك ئۈچ پولات قالقان .
باھادىر ، باتۇرلارغا شاھ باشلىدى سۆز :
« قېنى ئۇ بىلەن كىم بولۇر يۈزمۇ يۈز ؟
نەيزە ، ئوقيا بىلەن سىزنى قىلار تەك ،
مانا ئەمدى سىناق جېڭىنى باشلاڭ . »
پالۋانلار تۇرۇشار ، بولۇشۇپ تىت ـ تىت ،
يۈرىكى كۆيىسمۇ تىللىرى جىمجىت .
كەلدى نەچچە باتۇر ، نەچچە ئات باقار ،
نەيزىلەر پارقىراپ ، كۆزلىرى چاقنار .
زال ئاتتىن چۈشۈپلا كەلدىكىم تىككە ،
باتۇرلار ئېلىشار يەككىمۇ يەككە .
باتۇرلارغا بىر ـ بىر تاشلىدى نەزەر ،
بىرىنى تاللىدى مىسالى ئەجدەر .
زال ئاڭا تاشلاندى بەئەينى قاپلان ،
كەينىگە داجىپ قاچتى ئۇ پالۋان .
ھۇجۇم قىلدى زالى زەر خۇددى پەلەڭ ،
كەمرىدىن ئېلىپ ھالىن قىلدى تەڭ .
ئېگىزىدىن ئېلىپ ، قىلدى پارە ـ پارە ،
شاھۇ سىپاھ دېدى ئاڭا ھوشىارە .

مەنۇچېھر دېدى : « بۇ دىلاۋەر يىگىت ،
شۆھرەت ـ سائادىتى بولغۇسى سابىت .
ئۇ بىلەن جەڭ قىلماق بولۇر بەك ئەپچىل ،
شاھانە لىباسى بولۇر كۆك ، يېشىل .
شىرلارمۇ كۆرمىگەن بۇنىڭدەك ئەۋلاد ،
ھەتتا لەھەڭلەرمۇ قىلار ئۇنى ياد .
بۇ باتۇر ئاتىسى سامغا ئاپىرىن ،
شانى ئەبەد قالار نامغا ئاپىرىن ! »
ئۇلۇغ شاھ ئوقۇدى يەنە كۆپ تەھسىن ،
ئەربابلار دېيىشتى : « مەڭگۈ ئۆلمىسۇن ! »
ئۇلۇغلار كەلدى شاھ دەرگاھسىرى ،
ھەممە جان پەدادۇر ، تاجدار بارى .
زالغا سوۋغات بەردى شاھى ئاپتاپ ،
ھەيران بوپ تاڭ قالدى تۆرىيۇ ئەرباب .
قىممەت باھا تاجۇ تىللا ، تەخت ، گۆھەر ،
مەرۋايىت مارجانۇ ئالتۇندىن كەمەر ،
قىممەتلىك كىيىملەر ۋە كېنىزەكلەر ،
كۆككە چاپچىپ تۇرغان ، ئات ، قېچىر ، ئېشەكلەر ،
يەنە قانچە نەرسە بېرىپ دېدى : « ئال ! »
شاھىنشاھ ئالدىدا يەرنى سۆيدى زال .

سام مەكتۇپىغا مەنۇچېھرنىڭ جاۋابى

ئاخىر سامنىڭ خېتىگە شاھ يازدى جاۋاب ،
ھەر سۆزى نۇر چاچار بەئەينى ئاپتاپ :
« نامىغا شەرەپ قوچقان ئەي پالۋان ئەر ،
ھەر ئىشتا مۇزەپپەر ، ئەي جەڭگىۋار شىر .
جاھان كۆرمىگەن سەندەك بىر پالۋان ،
بەزمىدە ، ئۇرۇشتا ساڭا تەڭ ئىنسان .
ساڭا نېسىپ بوپتۇ زالدەك مەرد ئوغۇل ،
جەڭ ۋاقتى شىر ئۇندىن بولىدۇ خىجىل .
چەۋەندازۇ قورقماس ، ھۈنەرۋەن ئىكەن ،
نىشانى قالغۇدەك باتۇر پەرزەنت ئىكەن .
كېلىپ ئىزھار قىلدى بىزگە كېمىنى ،
ئارزۇسى ، ئۈمىدى ، دىل ئارامىنى .
ماقۇل كۆردۇم ئۇنىڭ ئارزۇسىنى پۈتۈن ،
يورۇق كۈنلەر بولدى بىللە ئۆتكەن كۈن .
شىردىن شىر تۇغۇلار ، پەلەڭدىن ـ پەلەڭ .

ئۇنىڭ چاڭگىلىدا ئاجىزدۇر لەھەڭ .
بۇگۈن كۆزەتتىمەن ئۇنى مەن شادان ،
ئۇندىن يىراق بولسۇن بەدۇ بەتگۇمان . »
خەيرلىشىپ ئەرباب بىلەن سەر ـ بەسەر ،
مىڭىپ كەتتى شادلىق ئىچرە زالى زەر .
سام باتۇرغا شۇئان چاپار ئەۋەتتى ،
دېدىكىم : « شاھ مېنى خۇشال ئۇزاتتى .
سوۋغاتلار بەردى ئۇ خۇسرەۋانە تاج ،
دۇر ـ گۆھەر ، كېنىزەك ، ئات ۋە تەختۇ ئاج .
ھۇزۇرۇڭغا يەتسەم دەيمەن شۇ تاپ ،
ئەي ئەزىز پەدەرىم ، نۇرانە ئاپتاپ . »
خەۋەردىن خۇش بولۇپ كەتتى ئۇ پالۋان ،
ئاپئاق چاچلار بىلەن بولدى نەۋقىران .
كابۇلغا ئەۋەتتى تېزلىك بىلەن خەت ،
خەۋەر بەردى : « يولداش بولماقتا نىيەت .

سىندۇخت تاشقىرىغا چىقتى ساپ بېزەك ،
ئەتراپىن ئورىغان ئۈچ يۈز كېنىزەك .
ھەر بىرى قولىدا بىردىن جامى زەر ،
جامى تولغان مۇشكۇ جەۋاھىر ، گۆھەر .
ھەممىسى ئاپىرىن ئوقۇشار سامغا ،
جەۋاھىر چېچىشار ئالىي مەقامغا .
لۇتفۇ ئېھسان بولدى شۇ قەدەر بەلەند ،
زەرۇ جەۋاھىردىن ھەممە بەھرىمەند .
سىندۇختقا دېدى سام چاقچاق قىلىپ :
« قاچانغىچە يۇرىسەن قىزنىڭ يوشۇرۇپ ؟ »
ئاڭا سىندۇخت دېدى : « قېنى كۆر مانا ،
ئەگەر بولسا مەيلىڭ ، قېنى كۆر مانا ! »
سام دېدى : « جان بىلەن تۇتاي بايلىق ـ مال ،
نېمىكى خالىساڭ ھەممىسىنى ئال .
خەزىنە ، تاجۇ تەخت ، ئالتۇنۇ گۆھەر ،
ئۇلۇسمۇ ، بۇلۇسمۇ ، قىشلاقۇ شەھەر . »
كىردىكىم ئۇلار بىر ئېسىل قەسىرگە ،
گوياكى بېھىشتەك ياسانغان خانە .
سام نىگاھ تاشلىدى بولۇپ مەھلىيا ،
قېتىپ قالدى لالۇ ھەيرانلىقتا .
تىل ئاجىز ماختاشقا ، سۆز باشلىماققا ،
جۈرئىتى يوق ھەتتا كۆز تاشلىماققا .
ئەھد ـ پەيمان ئۈستىدە سامۇ مېھراب شاھ ،
بەجا قىلدى ئادەت بويىچە نىكاھ .
يىگىت ـ قىزنى تەختكە چىقاردى شاد ،
ھېقىق ، زۇمرەت چېچىپ قىلىشتى ئاۋاد .
قىز بېشىدا تاجى قىزىل زەر نىگار ،
يىگىتنىڭكى بولسا ، ساپ گۆھەر نىگار .
كېيىن ئېلىپ كەلدى دەپتەردە بىر خەت ،
ئۇندا قىزنىڭ تويلۇقى قىلىنغان رويخەت .
تۈگىمەس ، قايناپ چىقار مىسالى بۇلاق ،
ئاڭلىمىغان بۇنداق بايلىقنى قۇلاق .
بۇنى ئاڭلىشىپ سەردار ۋە سىپاھ ،
ھەيرانلىقتا دېدى : « يا خۇدا ، خۇدا ! »
ئاندىن ئولتۇرۇپ ئىشرەت قىلىشتى راسا ،
پۈتۈن ھەپتە قولدىن چۈشمىدى كاسا .
شەھەر ئەيشۇ ئىشرەت بىلەن مەست ئىدى ،
ساراي شۆھرىتىدىن پەلەك پەس ئىدى .
نە زال ، نە ئاشۇ كۆزلىرى جادۇ ،
ھەپتە بويى بىردەم كۆرمىدى ئۇيقۇ .
بوشاپ قالدى شۇندىن كېيىن بەزمىگاھ ،
ۋە لېكىن تىنجىمىدى بۇ بارگاھ .
يۇرتنىڭ ئۇلۇغلىرى يىغىلىپ سەپكە ،
يەنە بەزمە داۋام ئەتتى ئۈچ ھەپتە .
ئاي بېشى نەرىمان ئوغلى باتۇر سام
سېيستان تەرەپكە ئەيلىدى خىرام .
ئاتىسىدىن كېيىن قېلىپ يەنە زال ،
ئەيش قىلدى يەتتە كۈن ، تولۇقتۇر ۋىسال .
ئاندىن كاجۇۋا باغلاپ تۆگىگە ،
تەختى راۋان قۇردى سەپەر قەستىدە .
دىلدار رۇدابەسىن ئاڭا مىندۇردى ،
ئانىسى سىندۇختنى بىللە ئېپ ماڭدى .
مېھراب باشلىق ھەممە شادانۇ خەندان ،
يولغا قەدەم قويدى سېيستان تامان .
نىمرۇزغا يېتىشتى ھەممىسى غالىب ،
دىللار شاد ئاداۋەت ـ قىساسمۇ تۈگەپ .
سام بىر بەزمە قۇردى قەدەملەر گۈلگۈن ،
بەزمە ئىچرە ئۆتتى ئۈچ بىقىياس كۈن .
سىندۇخت ، رۇدابەنى قىلدۇرۇپ شادان ،
لەشكەر بىلەن قايتتى كابۇلغا سۇلتان .
شۇندا سام شاھلىقنى تاپشۇردى زالغا ،
لەشكىرىن توپلىدى ، پەرخۇندە پالغا .
ئۇلۇغ سام زالنى قىلىپ بۇندا شاھ ،
ئۆزى تارتتى يېڭى يۈرۈشكە سىپاھ .
ئۇ مۇدھىش گورگسارۇ ئۇ ئۇلۇغ باختەر
تامان تۇغ كۆتۈرۈپ باشلىدى سەپەر .
دېدىكىم : « ئۇ يەرلەر ماڭا بېرىلگەن ،
ئەمما بويسۇنمىغان ، ئۇلار كېرىلگەن .
مەنۇچېھر خەتلەپ يەر ئىختىيارىن ،
تولۇق بېرىپ قويغان رەۋىش رەپتارىن .
ناكەسلەر قىلىشى مۇمكىن قوزغىلاڭ ،
دىۋىلەر ماكانىدۇر ئۇ مازەندەران .
زال بۈگۈن ئورنۇمغا ئۆزۈڭ پادىشاھ ،
مۇبارەك ئەل ـ يۇرتۇ تەختۇ تاج ـ كۇلاھ . »
زال تەختتە قالدىيۇ يۈرۈپ كەتتى سام ،
ۋىسال ، ئەيشۇ بەزمە قىلاتتى داۋام .
رۇدابە ئولتۇرار ، ياندا زالى زەر ،
بېشىغا كىيگەن ئۇ ئېسىل تاجى زەر .

زالنىڭ سام ھۇزۇرىغا كەلگەنلىكى

كېتىپ باراتتى زال شۇنچە ئالدىراپ ،
ئۇچار قۇش مىسالى يا كېمە ھېساب .
زالنىڭ كېلىشىدىن تېپىشىپ خەۋەر ،
شادلىق بىلەن ئۇنى كۈتكىلى چاپار.
ئەتراپنى تىترىتەر جارچى ئاۋازى :
« يېتىپ كەلدى داستان ، ئىقلىم شاۋۋازى . »
خۇش بوپ كۈتۈۋالدى سام باتۇر شادان ،
قۇچىقىدىن قويماي تۇردى بىر زامان .
ئاتا قۇچىقىدىن بوشاش بىلەن زال ،
بار سۆزنى سۆزلىدى ، يەر سۆيۈپ دەرھال .
تەخت ئۈزرە ئولتۇردى باتۇر پالۋان سام ،
يېنىدا زالى زەر شاد ، خۇشال ــ خۇرام .
سام سۆزلەشكە باشلىدى زالغا سىندۇختتىن ،
سۆزلەيتتى شاد كۈلگە ۋە چاقچاق بىلەن .
دېدى ئۇ : « كابۇلدىن كەلدى سوۋغا ــ سالام ،
ئەلچى نامى سىندۇخت ، پاك ، شېرىن كالام .
ئەنت ئىچۇرۇپ ، مەندىن تىلەر ئامانلىق ،
ئەنت ئىچتىمكى ، ھەرگىز كۆرمەس يامانلىق .
مەندىن نېمىنى قىلسا تەلەپ مەن ھەم
بېجىرىشكە ئىچتىم يۇرەكتىن قەسەم .
بىرىنچى گەپ شۇكى ، كابۇلنىڭ ماھىن
جۇپلۇككە ئالغۇسى زابۇلنىڭ شاھى .
ئىككىنچى ، كابۇلغا مېھمان بولۇرمىز ،
دىلدىكى دەردىگە دەرمان بولۇرمىز .
چاپارى كەلگەندۇر خېلى ئاۋۋالراق ،
ھەممە نەرسە ھازىر ، كۈتەر گۈلياناق .
بۇگۈن بۇ ئەلچىگە نېمە بولغان جاۋاب ،
نېمە خۇش سۆز ئاڭلار چاپاردىن مېھراب ؟ »
داستان بۇ خەۋەردىن خۇشالۇ خۇرام ،
چېھرىسى ياشنىدى مىسالى كۆكلەم .
شۇنداق جاۋاب بەردىكىم : « ئەي ، پالۋان ،
ساڭا تەھسىن ئۇلۇغ زېمىنۇ زامان .
سەن يولغا باشلىساڭ ، بىز ئەگىشىمىز ،
قالغان سۆزنى يولدا خوپ سۆزلىشىمىز . »
سام ئوغلىغا قاراپ قىلدى تەبەسسۇم ،
ئارزۇسىن چۈشەندى ، ئۇنىڭسىز بىر دەم
نە ئارام يۇرەكتە ، نە كۆزدە ئۇيقۇ ،
تىكەندەك پاتىدۇ ماموق ياستۇقمۇ .

سام پەرمانى بىلەن چېلىندى ناغرا ،
قارارگاھتىن قوشۇن ئاتلاندى يولغا .
چاپار ئەۋەتىلدى مېھراب يېرىگە ،
تېزرەك يەتكۈزۈلسۇن كابۇل شىرىگە .
يولغا چىقتى دېسۇن سام ، زالى زەر ،
يەنە قانچە پىل ۋە باتۇرۇ لەشكەر .
چاپار يېتىپ باردى مېھراب قەسرىگە ،
دەرھال ئېلىپ كىردى ئۇنى قەسرىگە .
مېھراب ئاڭلىدىيۇ بولدى چاغ كەيپى ،
نەرگىس گۈلدەك ئېچىلدى چېھرى .
كانايلار چېلىندى ، چېلىندى ناغرا ،
لەشكەرمۇ ياسانغان ھەيۋەت شۇنچىلا .
پىللاردا سازەندە ، سازلىرى خۇشۋاق ،
جەننەتتەك ياشنىدى يۇرت باشتىن ئاياغ .
ئۈگزە ــ تاملاردا ، قوللاردا بايراق ،
سېرىق ، كۆك ، زەڭگەر رەڭ ، يا قىزىل چوغدەك .
بىرى نەي چالىدۇ ، يەنە بىرى چاڭ ،
ھەممە تەرەپنى قاپلار ناغرايۇ جاڭ .
گويا ئەل ئىچىدە بولمىش قىيامەت ،
يا يەر ئاستىن ــ ئۈستۈن بولمىش بۇ سائەت .
سامنى كۆرۈش بىلەن كابۇلغا سۇلتان ،
سۆيدى يەر ــ زېمىننى ئاتتىن چۈشۈپ شۇئان .
ئىككىسى بىر ــ بىرىگە قىلىپ ئېھتىرام ،
ھال ــ ئەھۋال سوراشتى بېرىشىپ سالام .
ئەزىز مېھمانلارغا ئوقۇپ ئاپىرىن ،
سامۇ زال ئالدىدا سۆيەتتى زېمىن .
ئاندىن ئۆز ئېتىغا مىندى مېھراب شاھ ،
گويا تاغ بېشىدا تۇرار يېڭى ماھ .
قولىدا زەر تاجى ، بېزىكى گۆھەر ،
ئەزىزلەپ ، زالى زەر بېشىغا قويار .
كابۇلغا يېتىشتى ھەممە خەندان ــ شاد ،
ئۆتكەنلەرنى كۈلكە بىلەن قىلىپ ياد .
چېلىندى كانايلار ، ناغرايۇ سازلار ،
پەلەككە يەتتى تا خۇشال ئاۋازلار .
گويا تام ، ئۈگزە ھەممىسى سازەندە ؛
ھەممىيلەن گوياكى بېھىش ــ جەننەتتە .
ئاتلار چاپار ، يايلى مۇشكۇ زەفىران ،
كۆككە چاپچىشىدۇ يولۋاستەك چاققان .

كېيىن مېنىڭ پېيىمنى سۈرت ئاشۇ جايغا،
سايەمدىن شىپالىق يېتەر ئۇ جايغا.
غەم يېمە، بەكمۇ كەم سەندەك بەختىيار،
ئاندىن شاھ مەنۇچېھر ھۇزۇرىغا بار.
چۈنكى ئۇ بېرىدۇ ساڭا تاجۇ تەخت،
كۈندىن ـ كۈن جۇش ئۇرۇپ گۈللىگەن دەرەخ.
ئەسلا غەم سالمىسۇن دىلىڭغا بۇ كار،
دەرەخنىڭ شاخلىرى بولۇر مېۋىدار.»
شۇنداق دەپلا يۇلدى مۇرىسىدىن پەر،
قانات قېقىپ ئۇچتى، چېچىپ يارقىن نۇر.
ئۇ پەيىنى ئالدىيۇ بېرىپ زالى سام،
بەجا قىلدى سۇمۇرغ ئەمرىنى تامام.
ھەممە كۆزىتەتتى داۋالاش ئىشىنى،
كۆزلىرىنى نەم باسقان، غەم كۆڭۈللىرىنى.
سىندۇخت كۆزلىرىدىن تۆكەر قارا قان:
«قانداق چىقار: — دەر، — قورساقتىن ئىنسان؟»
يېتىپ كەلدى شۇئان بىر داڭدار ھېكىم،
رۇدابەگە مەي بىلەن بەردى ئۇ تىنىم.
مەلىكە قورسىقىنى ياردى ئاغرىتماي،
بوۋاقنى ئېلىشتى ئاستا، چالغىتماي.
بالا تۇغۇلغاندا بىزەرەر، ئاسان،
تەئەججۈپتە قالدى پۈتۈن خانىدان.
ئاجايىپ ئوغۇلكى، شىر سىياقلىق، شىر،
كۆرگەنلەر: «قۇياشتىن روشەن چىراي» دەر.
ھەيرانە قېلىشتى بارچە، كېنىزەك،
ھېچكىم كۆرمىگەنتى پىل كەبى گۆدەك.
ئانا ئۇخلار كۈن ـ تۈن شارابتىن سەرخۇش،
ئۆزىنى بىلمەستىن ياتاتتى بىھوش.
يارىسىنى تېڭىپ، داۋا قىلىشتى،
سۇمۇرغنىڭ سۆزىنى بەجا قىلىشتى.
ئويقۇدىن كۆز ئېچىپ ئۇ ئۈز ياسمەن،
لەۋ ئېچىپ سىندۇختقا باشلىدى سۇخەن.
چاچقۇلار چېچىشتى گۆھەر ۋە تىللا،
شۈكرانە ئوقۇشتى: ساقلا رەببەنا.
ئانىغا بېرىشتى ئۇ شىر يىگىتنى،
بالا ئەمەس، بەلكى ساما گۈلشىنى.
بىر كۈندە بولۇپتۇ بىر ياشلىق بالا،
گويا بىر گۈلدەستە رەڭدار، ئۈز، لالە.
كۈلدىيۇ، كۆرۈندى چىشلار سەدىپى،
چېھرىدە نامايان شاھلىق شەرىپى.
رۇستەممەن تۇغۇلۇشۇمدىن، رۇستەممەن دەر،
شۈكلاشقا ئوغۇل ئىسمىنى رۇستەم دەر.
بىر قورچاق تىكىشتى ئەتلەستىن تازا،
شىر يىگىت بويىدىن ئېلىپ ئەندىزە.
ئىچى سەۋسەن يۇڭى، ماڭلىيىدا ناخىد،
نۇر چېچىپ تۇرىدۇ يۈزلىرى خۇرشىد.
قولتۇقىغا قىسقان ئەيزەيۇ تۇغىنى،
بىر قولىدا گۇرزە، بىرىدە تىزگىن.
ئاستىدا تورۇق ئات ئويناقلاپ تۇرار،
كەينىدىن سەپ تارتىپ بارماقتا لەشكەر.
ئىشلار ئورۇنلانغاچ تېز سۈرئەت بىلەن،
ئەجدادلاردىن قالغان ئادەتلەر بىلەن،
تۆگە مىنىپ يولغا چىقتى بىر چاپار،
خالايىققا چېچىپ جەۋاھىرۇ زەر.
رۇستەمنىڭ گۈرزىۋاز سۈرىتىنى شۇئان،
ئېلىپ بېرىشتى سام بوۋا تامان.
ئۇلۇغ بىر بايرامغا چۆمدى گۈلىستان،
كابۇل يەرلىرىدىن تا زابۇلىستان.
ھەر دەشتتە سازاندە نەي، جاڭگۇ راۋاب،
تۆكمە نازۇ نېمەت، شاراب ۋە كاۋاپ.
كىرىپ كەلدى مېھراب كابۇلغا خوپ شاد،
دەرۋىشلەرگە دىنار، پۇل چاچار زىياد.
زابۇلنىڭ چېتىدىن چېتىگە قەدەر
سازەندە ـ ھاپىزلار ھەم ئويۇنچىلار.
چوڭ ـ كىچىكنى يوقتۇر پەرق قىلىش،
ھەممە تەڭ ئولتۇرار ئارقاغۇ ئۆرۈش.
ئاندىن رۇستەم تىمسالى بولغان ئۇ قورچاق
سام بوۋىغا ئېلىپ كېلىندى خۇش چاغ.
بۇ تىمسالنى كۆرۈپ قېرى باتۇر سام،
ھەيران قالدى، بولدى خۇشالۇ خۇرام.
چاچراپ تۇرۇپ، ئۇندىن ئۈزمەستىن كۆزىنى،
دېدىكىم: «بۇ بالا نەق مېنىڭ ئۆزۈم.
بولسىمۇ بويى گەر ئېگىزمەس بەلدىن،
بۇلۇتلار قۇتۇلالماس ئۇنىڭ قولىدىن.»
خەۋەرچىنى چىللاپ كەلتۈردى شۇدەم،
بوينى كۆمۈلگۈچە چاچتۇردى دىرھەم.
دەرگاھنى بېزەشتى بەئەينى خوراز،
چېلىندى ناغرىلار، ھەر تەرەپتە ساز.

شادۇ خۇراملىقتا ۋاقىت ئۆتەتتى ساز ،
ئېغىرئاياغ بولۇپ قالدى سەرۋىناز .
ھۆسنى باھارىغا چۈشتى كۈز ـ خازان ،
دىلىنى ئەلەم باستى ، رەنج قىلدى ماكان .
پەۋقۇلئاددە ئېغىر ئىدىكى يۈكى ،
قان يىغلار ، مۇشەققەت چېكەر كۈن ـ تۈنى .
كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىر ئەھۋالى شۇندىن ،
يۈزى گوياكى ئىدى زەپىران .
ئانىسى كۆرۈپ دېدى : « ئېيتچۇ جان قىزىم ،
نېمە بولدى ، نېمىشقا سولغۇن گۈل يۈزۈڭ .
رۇدابە بەردى ئانىسىغا جاۋاب :
« جېنىم ئانا سورىما ، ھالىم كۆپ خاراب .
ئۇيقۇسىز سولغانمەن ، تېنىم پەجمۇردە ،
تىرىك كۆرۈنسەممۇ ، مۇردىمەن ، مۇردا !
خىيالىمدا ئۇمرۇم تۈگەپ قالغۇدەك ،
بۇرچۇم ئاقىۋەتى جېنىم ئالغۇدەك ! »
ئازابتا ئۇيقۇسىز ئۆتۈپ تۈنۇ كۈن ،
نىھايەت ئاي كۈنى قالدى بەك يېقىن .
قورساقتىكى نېمە ، يوغان تاشمۇ ؟
تۆمۈرمۇ ياكى يوغان ئىدىشمۇ ؟
قىيىنلا ـ قىيىنلا ھوشىدىن كەتتى ،
سارايدا ئاھۇزار پەلەككە يەتتى .
سىندۇخت قىز بېشىدا يىغا باشلىدى ،
يۈزىنى تاتلاپ ، قىيما ـ چىيما قىلىپ تاشلىدى .
داستانغا ئاڭلاندى قايغۇ ئاۋازى ،
قاغجىراپ قالماقتا ئۇل سەرۋىنازى .
رۇدابە يېنىغا كەلدى زالى زەر ،
كۆزدە ياش ، دىلى غەش ، خۇن تولغان جىگەر .
ماتەم ئارا قالدى ياشىنىغان ھەرەم ،
چاچ يۇلۇپ ، داد سالار ، دىلدا دەرد ـ ئەلەم .
بىر نەرسىنى ئەسكە چۈشۈردى داستان ،
بۇ پىكىردىن بولدى مۇشكۈلى ئاسان .
ئۇ سۇمۇرغ پېيىنى قىلدى شۇئان ياد ،
سىندۇختقىمۇ ئېيتتى ، ئىچ ـ ئىچىدىن شاد .
ئاتەش ئەكەلدى ، راسلىشىپ مەنقال ،
سۇمۇرغ پېيىنى ئوتقا سالدى زال .
قاراڭغۇ بولدى بىردەمدە ھاۋا ،
كەلدى ئۇچۇپ سۇمۇرغ ـــ ئۇ پەرمانراۋا .
بولۇتكى ، تامچىسى دۇر ـ مارجان ئىرۇر ،
مارجان ئەمەس ، بەلكى شەۋقى جان ئىرۇر .
ھۆرمەت بىلەن زال قىلدى خوپ سالام ،
ئاڭا كۆرسىتىپ كۆپ ئىززەتۇ ئىكرام .
سۇمۇرغ ئاڭا دېدى : « بۇ ئەلەم نېمە ؟
شىر يىگىت كۆزى ئىچرە نەم نېمە ؟
بۇ كۈمۈش تەنلىك مەھلىقادىن
بىر ئوغۇل تۇغۇلغاي شىر يۈرەك ، پىلتەن .
شىر ئۇنىڭ سۆيگۈسى خاكى پايىنى ،
چىقارغاي بۇلۇتنىڭ ئاھۇ ۋايىنى .
جاڭگالنى تىترەتكەن يىرتقۇچ ئارسلان ،
بارماق چىشلەپ قالار ئۇ تۇغۇلغان ئان .
مۇرىسىنى كېرىپ كەلسە ئۇ پالۋان ،
كۆتۈرسە زەربىگە گۈرزىيۇ قالقان ،
جايىدىن تۇرالماس باتۇرلار لەرزان ،
ئۆزىنى جايلىيالماس ، يۈرەك ـ باغرى قان .
ئەقلىدە مىسالى سامى تاش بولۇر ،
قەھرىدە مىسالى شىرى جەڭ بولۇر .
قامىتى سەرۋ بولۇر ، ئەمما كۈچى پىل ،
نەيزە ئاتسا ، ئۇچۇپ بارار ئىككى مىل .
ئەل قاتارى كەلمەس دۇنياغا ئەمما ،
ئاڭا مەدەت بەرگەي رەھىمدىل خۇدا .
تېپىپ كەلتۈرۈڭلار ئالماستەك پىچاق ،
بىلىمدان كىشىنى تېپىڭ مۇشۇ چاغ .
سەنەمنى مەي بېرىپ ئاۋۋال مەست قىلىڭ ،
دىلىدىكى ئەلەم ـ دەردىنى پەس قىلىڭ .
تېشىپ ئۇ تىغ بىلەن ئەپسۇن ئەيلىسۇن ،
قورساقتىكى شىرنى ئامان ئەيلىسۇن .
ئانا قارنى تەدبىر بىلەن چاك بولۇر ،
ئاغرىقنى ئۆزىمۇ سەزمەيلا قالۇر .
بىر مۇددەت بويالغاي قېنىغا تېنى ،
قورساقتىن ئېلىشار ئۇ شىر يىگىتنى .
كېيىن كېسىلگەن يېرى تىكىلگەي ساپساق ،
دىلىڭدىن يوق بولۇر ئەندىش ، ۋەھىمۇ باك .
بىر گىياھ بېرىمەن ، مۇشك ھەمدە ئاق سۈت
بىلەن قوشۇپ ، ئېزىپ سايىدە قۇرۇت .
ئېزىپ ، سۈرتۈپ تۇرساڭ يارا ئاغزىغا ،
كۆررەسەن ، بەكمۇ تېز كېلەر ئەسلىگە .

سام كۆرۈپ يىراقتىن بىلدى چوڭ شەرەپ
ۋە قوشۇنلارنى قىلدى ئىككى سەپ.
پىيادە بولۇشتى مېھراب بىلەن زال
ۋە ھەممە كاتتىلار، ياشۇ قېرى ـ چال.
ھەممىسى سالام قىلىپ سۆيۈشتى زېمىن،
باتۇر سامنى شەرەپلەپ دېدى: «ئاپىرىن.»
باھادىر پەرزەنتىن كۆرۈپ قېرى سام،
گۈلدەك ياشناپ كەتتى چېھرىسى تامام.
پىل ئۈستىدە كۆرۈپ بەستلىك بىر يىگىت،
كۈلۈپ قويدى، گۇمان دىلىدىن ساقىت.
پىلنى يېنىغا ئېلىپ كېلىشتى،
كۆردى ياقۇت تاجۇ، زەر تامام تەختى.
شەرەپلەر ۋە دۇئا قىلار قېرى سام:
«شىر يىگىت پەھلىۋان، ياشا، ئەت داۋام!»
بوۋا تەختنى سۆيۈپ، سالامدا رۇستەم،
بوۋىسىن ئۇلۇغلاشقا باشلىدى شۇدەم:
«جاھان پالۋانى سەن، جان بوۋام ساق بول،
مەن سېنىڭ نىھالىڭ، ئېسىل ـ بۇنياد بول.
سېنىڭ سادىق قۇلۇڭ بولالىسام بەس،
بىكار ياتىۋېرىش ماڭا ياراشماس.
ماڭا پاناھ بولسا بۇ نەيزەيۇ قالقان،
ساداقتا تولغان ئوق، ئات، كامان، ئارقان.
ھەممە دۈشمەنلەرنى قىلاي تارۇمار،
ئادىل تەڭرىم بولسۇن ماڭا مەدەتكار.
ساڭا تەقلىد مېنىڭ قامىتىم، چېھرىم،
سېنىڭدەك بولسا ئەرزىيتتى قەھرىم.
ئاندىن پىيادە بولۇپ، تاشلاپ پىلنى،
بوۋا نەۋرىسىنىڭ ئالدى قولىنى.
بوۋا تىنماي سۆيەر نەۋرە يۈزىنى،
ھەممە ھەيران يوغان ئېچىپ كۆزىنى.
ئاخىر يول ئېلىشتى گۇرابەسېرى،
سۆھبەت قىزىپ، شادان باراتتى جەمى.
ساراي بېزىتىلگەن، جەۋاھىرلىق تەخت،
ھەممە شادۇ خۇرام، دىلىدا بەخت.
بەزمە، سۆھبەت قىزىپ ئۆتۈپ كەتتى ئاي،
ھەممە دىلى خۇشال، ھەممە خۇش چىراي.
ھەممە تىڭشايتتى نەي، چاڭ ۋە راۋاب،
ھەممە كۈيلەيتتى بەك خۇرسەن يايراپ.
تەختنىڭ بىر چېتىدە ئولتۇرار داستان،
بىر ياقتا گۈرزىلىك رۇستەم پەھلىۋان.
ئولتۇرىدا سام بوۋا دانىشمەن قېرى،
بېشىدىكى تاجىدا ھۇمانىڭ پېيى.
بوۋىنى تاڭ قالدۇرغان رۇستەم پەھلىۋان،
ئاغزىدىن چۈشۈرمەس: «يا تەڭرىم، يەزدان!»
بۇ قانداق بىلەكۇ قەد مىسلى ئالەم،
كەڭ كۆكرەك، بېلىدۇر بەئەينى قەلەم.
پۇتلىرىدا يوغان تۆگە قۇۋۋىتى،
دىلىدا شىر قۇدرىتى، يولۋاس شىددىتى.
چېھرى ئاي، ئۇندا تولۇقتۇر ۋىسال
ئالەمدە تېڭى يوق، ئۆزى بىمىسال.
ئاندىن سام زالغا دېدى: «ئۆتۈپ يۈز ئەۋلاد،
ھېچكىم بۇنداق ئىشتى قىلالامدۇ ياد.
گۆدەكنى قورساقتىن ئېلىشتى يېرىپ،
ئۇ ئۆسكەي شۇنداق بىر باھادىر بولۇپ.
مىڭ ئاپىرىن بولسۇن سۇمۇرغقا ئەبەد،
تەڭرىگە مىڭ شۇكۇر، ئەيلىدى مەدەت.
بۈگۈن مەي ئىچىمىز دىلىمىز ئاۋات،
مەي بىلەن قايغۇنى قىلىمىز بەربات.»
شۇنداقتۇر ئەسلىدە بەش كۈنلۈك جاھان،
بىرى قېرار، بىرى كېلەر نەۋقىران.
مەست بولۇشتى ئىچىپ شاراب پەيمۇ پەي،
گاھ رۇستەم، گاھى زالغا كۆتۈرۈشەر مەي.
توختىماي شۈمۈردى مېھراب تازا مەي،
ئۆزىدىن باشقىنى قالدى تونۇماي.
دېدى: «تەپ تارتمايمەن زالۇ سىپاھتىن،
دىلدا قىلچە قورقۇش يوق شاھىنشاھتىن.
تىغ، ئوت تۈگۈل، بولسا نەۋرەم رۇستەم،
سايە سالالمايدۇ بىزگە بۇلۇت ھەم.
بۈگۈن تىرىلدۈرەي بوۋام زەھھاكنى،
قايتىدىن مۇشك مىسال قىلايكى خاكنى.
رۇستەمگە بىنالار ياسىتاي شۇ تاپ...»
شۇنداق تەنە سۆزلەر قىلاتتى مېھراب.
كۈلە ـ كۈل تېلىقتى زالى زەرۇ سام،
كەيپى چاغ مېھرابنىڭ سۆزىدىن تامام.
باشلانغان چېغىدا يېڭى ئاي بېشى،
سام سەپەرگە چىقتى، ئوغلى ـ يولدىشى،
ئاتىسىن كۆزىتىپ زال بارار مەنزىل،
نەۋقىرانلىرى بېرەر سەپەرگە تەبدىل.

سەگسارىدىن تارتىپ تا مازەندەران ،
بۇيرۇدى بېزەلسۇن ، خۇشالۇ شادان .
شاراب ۋە ھاپىزلار ، سازەندىلەر جەم ،
ھەممىسى چېچىشتى ، جەۋاھىر ، دىرھەم .
بەزمە ۋە توي بىر ھەپتە قىلدى داۋام ،
ئاندىن باش خەتتاتنى چاقىرتتى سام .
بەختىيار زالىغا يازدى جاۋاب خەت ،
مەكتۇپنى بېزەتتى مىسالى جەننەت .
ئەڭ ئاۋۋال تەڭرىگە ئېيتتى ئاپىرىن ،
ئەيلىدى شاد بەندە دىلىنى بايان .
ئاندىن پالۋان زالىغا ئېيتتى شان ـ شەرەپ ،
ئۇ ئۆزى بىر تەرەپ ، لەشكەر بىر تەرەپ .
ئاخىرىدا بوۋاقىغا بەردى ئۇ نۆۋەت ،
نۇر چېھر ، شاھانە ، پەھلىۋان قامەت .
بۇيرۇدى : « ئاسراڭلار پىدا قىلىپ جان ،
بىر زەخمەت كۆرمىسۇن گۆدەك ھېچقاچان .
تۈنۈگۈن خۇداغا سېغىنغان ئىدىم ،
ئوغۇلغا سەن ئوغۇل ئاتا قىل ، دېدىم .
كۆرەي دېدىم زالنىڭ پەرزەنتىنى مەن ،
ئۆزۈمدەك مەرد دىلبەندىنى مەن .
بۈگۈن بىلىمىز چىڭ ، كۆڭلىمىز پۈتۈن ،
قىلسۇن خۇدا ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن ! »
چاپارمەن تېز كەتتى مىسالى بوران ،
زالىغا يېتىپ باردى ، بەك خۇشال ـ شادمان ،
سامنىڭ شادلىقىدىن سۆزلىرى بىر ـ بىر ،
قانداق توي ـ تاماشا قىلدى باھادىر .
خېتىن بەردى ئاتىسى دانىشمەننىڭ ،
بىر ـ بىر ئېيتىپ بەردى ئۇنىڭ پەندىن .
بۇ ياخشى سۆزلەرنى ئاڭلىغان شۇ چاغ ،
تېرىسىگە سىغماس ، زالنىڭ كەيپى چاغ .
شادلىقىغا شادلىق قوشۇلۇپ كەتتى ،
شادلىقتىن بېشى ئاسمانغا يەتتى .
تالاي ئاي ۋە كۈنلەر ئۆتۈپ بىرمۇ بىر ،
بولدى ئاشكارا نەچچە تېپىشماقۇ سىر .
رۇستەمگە سۈت بەردى ئون ئانا بىردىن ،
گۆدەكنىڭ ئاساسى جەڭگىۋار شىردىن .
ئاخىر كەلدى سۈتتىن ئاجرىتىش ۋاقتى ،
شىر يىگىتنى ئەمدى نان ـ گۆشتە باقتى .
بىر يولى بوشىتار ئەللىكچە تاۋاق ،
ئادەملەر ھەيران بوپ دەر : « يا خەللاق ! »
سەككىزدىن توققۇزغا قويغاندا قەدەم ،
بىر سەرۋى ئازادە بولغاندا رۇستەم ،
نۇر ـ زىبا چېچىپ تۇرغان بىر ماھى بولدى ،
جاھان ئەھلى ئاڭا شەيدايى بولدى .
نەۋرە بوۋىسىنىڭ ئىزىنى باستى ،
قامەتتە ، بىلىمدە نەق ئۆزى بولدى .

سامنىڭ رۇستەمنى كۆرگىلى كەلگەنلىكى

سام ئاڭلىغانسېرى خۇش بولدى دىلى ،
شىر كەبى بولغىنىدىن زالنىڭ ئوغلى .
ئۇنداق بىر بالىنى ئىنسان كۆرمىگەن ،
ئۇنداق شىر ئوخشاشنى جاھان كۆرمىگەن .
ئاڭلىغانسېرى ئاشاتتى زوقى ،
دىلدا نەۋرىسىنى كۆرۈشكە شەۋقى .
لەشكىرىن تاپشۇرۇپ قوماندانىغا ،
نەچچە نەۋكىرىنى ئېلىپ يېنىغا ،
زال ئوغلىنىڭ مېھرى تارتىپ زابۇلغا ،
يولغا چۈشتى ئىنتىزار كىچىك پىلغا .
داستان خەۋەر تاپتى ـ دە ، چالدى ناغرا ،
لەشكەردىن يەر يۈزى بولدى قاپقارا .
زال بىلەن بىرلىكتە پەھلىۋان مېھراب ،
سام ئىستىقبالىغا ئەيلەشتى شتاب .
كانايۇ سۇنايۇ ناغرايۇ دۇمباق
ئاۋازى ياڭرىدى شەھەر ۋە قىشلاق .
تاغدىن تاغقا قەدەر لەشكەرۇ كامان ،
نەگە قارىما ، قىزىل ساۋۇت ، قالقان .
پىللار ھۆركىرىشى ، ئاتلار كىشنىشى ،
بەش مىلدىن ئاڭلىنار ، يوقتۇ ئوخشىشى .
بىر جەڭگىۋار پىلغا بېرىشتى ئارا ،
ئۈستىگە قويۇلغان تەختى ساپ تىللا .
تەختكە ئولتۇردى زال ئوغلى رۇستەم ،
شىر قامەت ، كۈچتۈڭگۈر ، جەسۇر ھەم بەردەم .
بېشىدا گۆھەر تاج ، بېلىدە كەمەر ،
قولىدا ئالتۇن كامان ، ئالدىدا سىپاھ .

هويلىغا يۈگۈردى مىسالى شامال ،
مۈرىسىدە گۈرزە ، ياخشىلىق خىيال .
ئالدىدا پەيدا بولدى جەندەيۈ پىل ،
غەيرىتى جۇش ئۇرار نەق دەريايى نىل .
ئالدىدا قىمىرلاپ تۇرغان تاغ كۆردى ،
قازاندەك قاينىغان هويلا ، باغ كۆردى .
كۆرۈنگەن باتۇرلار ئىزدەر پاناھ جاي ،
بەئەينى بۆرىدىن قاچقان پادا قوي .
توۋلاپ قۇترىغان شىردەك تەھەمتەن ،
ئاق پىلغا تاشلاندى هېچ تەپ تارتماستىن .
مەست پىل رۇستەمنى كۆرگەنلا هامان ،
ئاڭا شىپقاپ كەلدى هەيۋەت تاغسىمان .
پىل يەتكۈزگۈچە رۇستەمگە زىيان ،
خارتۇمىدىن تۇتۇپ سىلكىدى پالۋان .
ئاندىن بېشىغا ئۇردى گۈرزىسى بىلەن ،
زەربىدىن شۇمشىيىپ قالدى تاغدەك تەن .
لەرزىگە كەلگەندەك بولدى بېهىستۇن ،
پىل يەردە ياتاتتى جانسىز ، خار ، مىسكىن .
قىمىرلىماي قالغاچقا قۇترىغان ئاق پىل ،
ياش باهادىر قايتتى ياتاققا شاد دىل .
مەمنۇن ئۇخلاپ قالدى ، شەرقتىن ئاپتاپ
كۈلۈپ باقتى دىلبەر يۈزىدەك بىنقاپ .
زالغا خەۋەر يەتتى ـ نى قىلدى رۇستەم ،
مەغلۇپ ـ تەسلىم قىلدى جەڭدە پىلنى هەم .
بىر زەربىدە ئەگدى ئۇنىڭ گەدىنىن ،
قارا يەر قىپتۇ ئاپئاق پىل تېنىن .
بۇ گەپنى ئاڭلاپ زابۇل سەردارى ،
ئېشىپ تاشتى ئۇنىڭ شان ـ ئىپتىخارى .
دېدى : « جۇدا بوپتۇ ئاپئاق جاندىن پىل ،
جەڭلەرگە چۈشەتتى بىر دەريايى نىل .
بەك نۇرغۇن جەڭلەردە بۇ پىل بولۇپ مەست ،
دۈشمەنلەر سېپىگە بەرگەنتى شىكەست .
ئېلىشىش ، ئۇرۇشۇشتا پۈكمەي قەددىنى هەم ،
ئۇنى يەر ئەيلىدى ياش يىگىت رۇستەم . »
رۇستەمنى چاقىرىپ ئورنىدىن قوپتى ،
ئالقىنىغا ئۇردى ، يۈز ـ كۆزىنى سۆيدى .
دېدىكىم : « ئەي باتۇر ، نەررە شىر بالا ،
چاڭگىلىڭ قۇدرەتكە تولغان ئەر بالا .
ياش بولساڭمۇ كەلمەس ساڭا باراۋەر

هېچكىممۇ مەردلىكتە ، كۈچتە ، دىلاۋەر ،
دۇنيانى تۇتماستىن بۇگۈن ئاۋازىڭ ،
ئاشكارا بولماستىن مەقسەت ، ئارمانىڭ ،
نەرىمان خۇننى سەن قىلىپ تەلەپ ،
ئات چاپقىن سىپەند تېغىغا قاراپ .
بىر قەلئە كۆرىسەن بېشى ئاسماندا ،
بۇر كۈتمۇ يېتەلمەس قانات قاققاندا .
تۆت پەرسەڭ كېلىدۇ بويىن ئۆلچىسەڭ ،
كەڭلىكىمۇ كېلەر خۇددى تۆت پەرسەڭ .
ئۇندا تولا ئوت ـ چۆپ ، سۇ ، دىنارۇ زەر ،
ئۇندا كۆپ ئادەملەر ، قۇش ۋە جانىۋار .
دەرەخلىرى سانسىز ، كەڭ ـ كەڭ ئېكىنزار ،
هېچكىم كۆرمىگەندۇر بۇنداق بىر دىيار . »
هەر مېۋە دەرىخى ، هەر هۈنەرۋەن بار ،
هەممىسىن ياراتقان پاك پەرۋەردىگار .
چىقىدىغان يولى بىرلا ، بەكمۇ تار ،
ئۇنىڭ ئاسمان ـ پەلەك دەرۋازىسى بار .
بىرىنچى پەهلىۋان ، باتۇر نەرىمان ،
باربدا فەرىدۇن بەرگەندى پەرمان .
قەلئەگە باستۇرۇپ قويغاندا قەدەم ،
ئۇنىڭدىن بوشاپ قالغانتى ئالەم .
جەڭ قىلدى ئۇندا ئۇ باهادىرانە ،
هىيلىلەر ئىشلىتىپ ئاشكار ـ پىنهانە .
ئۇرۇش داۋام قىلدى كۆپ يىل ، كۆپ زامان ،
قەلئەنى قورشاپ تۇتاتتى نەرىمان .
قورغان تۆپىسىدىن غۇلاتتى ئۇ تاش ،
سىپاهدار دۇنيادىن ئېلىپ كەتتى باش .
سەردارسىز كەيىنگە قايتتى زور قوشۇن ،
شاھ ئالدىغا كەلدى ، ماتەمدە پۈتۈن :
نەرىمان ئۇرۇشتا بولۇپتۇ خاراب ،
بۇ خەۋەر كەلگەندە ، سام باغرى كاۋاپ .
يادلاپ يىغلىدى ئۇ ، يىغلىدى زار ـ زار ،
كۆز يېشى تۆكۈلدى گوياكى يامغۇر .
بىر هەپتە ماتەمدە قىلدى ئاهۇ ۋاھ ،
كېيىنكى هەپتىدە ئويلاپ زور سىپاھ
مۇستەهكەم قورغانغا يۈرۈش باشلىدى ،
لەشكىرىن هەر ياققا يېيىپ تاشلىدى .
قورشاپ ياتتى ئۇنى نەچچە ئاي ۋە يىل ،
ئەمما تاپالمىدى قەلئە ئىچىگە يول .

پىل ئۈستىدە بارار پەھلىۋان رۇستەم ،
بوۋا ھىجرانىدىن دىلىدا ئەلەم .
سام ئوغلىغا دېدى : « كۆرمە پالاكەت ،
دىلىڭ مۈلكى بولسۇن دائىم ئادالەت .
شاھلار پەرمانىدىن چىقمىغىن ھەرگىز ،
ئىلمۇ دانىشنى قىل ئەقلىڭگە نەرگىز .
يامانلىقتىن كۆڭلۈڭ تاتىلسۇن مۇتلەق ،
يولۇڭنى يورۇتسۇن دائىما خەللاق .
ھېچكىمگە قالمىغاي ئاخىر بۇ دۇنيا ،
ئىچ ۋە تېشىڭ بىر خىل بولسۇن دائىما .
پەندۇ نەسىھىتىم ھامان قىلىپ ياد ،
توغرا يولدىن يانما ئۆمۈرۋايەت .
ساڭا ئوچۇق ئېيتسام گۇمانىم مېنىڭ ،
ئاخىرغا يەتمەكتە بۇ ئۆمرۈم مېنىڭ . »
ئۇنتۇماڭلار دېدى ئاتا پەندىمنى ،
قۇچاقلاپ سۆيدى قۇش پەرزەنتىنى .
كانايلار چېلىندى ، چېلىندى ناغرا ،
مېڭىشقا چىللىدى سىپاھدارنى ئۇ .
سادا بەردى كاناي ، ناغرا ھەمدە داڭ ،
يەردىن ئاسمان پەلەك كۆتۈرۈلدى چاڭ .
دىلى تولغان ھېكمەت ، تىلدا شېرىن سۆز ،
سىپاھدار ئۆرىدى مەغرىب تامان يۈز .
ئىككى پەرزەنت بارار ئۇ بىلەن ھەمدەم ،
دىلدا بوۋا پەندى ، كۆزلىرىدە نەم .
ئۈچ مەنزىل تەڭ مېڭىپ ئاندىن ئاجراشتى ،
سام يولى ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا چۈشتى .
رۇستەم ئوغلى بىلەن سىپاھدار داستان ،
سىپاھ بىلەن يېتىپ كەلدى سىيستان .
قولدا قەدەھ ، ياندا شىردەك رۇستەمى ،
زال ياشار ، دىلىدا يوق ھېچ دۇنيا غېمى .

رۇستەمنىڭ ئاق پىلنى ئۆلتۈرگەنلىكى

بىر كۈن دوستلار بىلەن يىغىلدى ئۇلپەت ،
شاراب ئىچىپ ، باغدا قىزىدى سۆھبەت .
سازەندە _ غەزەلخان ، كاۋاپۇ راۋاب ،
دىللاردا خۇشاللىق ، قوللاردا شاراب .
كۈمۈش قەدەھلەرگە قۇيۇپ قىزىل مەي ،
باشلار ئايلانغۇچە ئىچتى پەيدىنپەي .
پەرزەنتىگە شۇنداق دېدى زالى زەر :
« ئەي داڭدار ، بېشىڭدا پارقىرايدۇ نۇر .
باھادىرلىرىڭغا بەرگىن مۇكاپات ،
غادايغانلارغا تارقات مالۇ ئات . »
رۇستەم سوۋغا قىلدى جەۋاھىرۇ مال ،
ئەرەبىي ئاتلاركى ، رازى بولدى زال .
تۆھپەيۇ سوۋغاتلار ئېلىپ بىرمۇ بىر ،
كەيىپ بولۇپ تارقالدى ھەممە باھادىر .
داستانمۇ يول ئالدى شەبىستانىغا ،
ئېغىر جىملىق چۈشتى باغۇ بوستانغا .
تەھەمتەن ھەم مەيدىن كۆزىدە ئۇيقۇ ،
ياتقىغا كەتتى ، يوتقىنى پەرقۇ .
ئۇخلاپ كەتتى باشقا تەگمەيلا ياستۇق ،
دەل شۇ چاغ ھويلىدىن كەلدى چاقىرىق .
باغلاقتىن بوشىغان شاھنىڭ ئاق پىلى ،
ھەرياقنى مالتىلاش ئۇنىڭ قىلمىشى .
قولىقىغا يەتكەچ بۇنداق شۇم خەۋەر ،
قېنى قىزىپ كەتتى رۇستەمنىڭ بەتتەر .
سەكرەپ چۈشۈپ ئالدى بوۋا گۈرزىسىن ،
ئىشىككە ئېتىلدى ، يۇلدى قۇلۇپىن .
غۇلاملار ، چاكارلار توسۇپ يولنى ،
هاي بېرەر ، تۇتۇشۇپ يەڭ ۋە قولنى .
ۋەھىمە قىلىشار قۇترىغان پىلدىن ،
نە ۋەھىمەكى قورقۇشار دىلدىن .
« قارا تۈن ، بولساڭ پىلغا يېقىن بارغۇچى ،
شاھ شۇئان چاقىرار مۇردا يۇغۇچى ! »
بۇ سۆزدىن تەھەمتەن قايناپ زەردىسى ،
مۇشت ئۇردى كىمگىدۇر تەگدى زەربىسى .
گەدەندىن ئۈزۈلۈپ بېشى چالمىدەك ،
دومىلاپ چۈشكەنتى بەئەينى توپتەك .
ئاندىن باشقىلارغا ئۆرىدى يۈزىن ،
كۈتتى نېمە بولۇر دەپ باشقىلار سۆزىن .
بىرىمۇ كېلىشكە قىلمىدى جۈرئەت ،
پەھلىۋان ئىشىككە كەلدى شۇ سائەت .
گۈرزە ئۇرۇپ ، پارە قىلدى زەنجىرىن ،
پارچىلىنىپ يەرگە چۈشتى بىر _ بىردىن .

سوۋغا قىلىپ تۇتتى نەچچە تاغار تۇز ،
ھەممىسىگە بىردىن دېدى ئىللىق سۆز .
« مەڭگۈ شاد بولسۇن ، — دېدى سەردار ، — بېشىڭ ،
دائىما نۇر چېچىپ تۇرسۇن قۇياشىڭ !
سوۋغا قوبۇل قىلاي تەشەككۇر بىلەن ،
خۇداگۇي كىشىنىڭ ئوغلى ئىكەنسەن . »
بازارىغا كىرىپ كەلدى ئۇ پالۋان ،
پالۋان كەينىدىن پۈتۈن بىر كارۋان .
ھەر تەرەپتىن ئۇنى قورشىدى دەرھال ،
كىچىك باللار ھەم ئەركىشى ، ئايال .
بىرى كىيىم بېرەر ، بىرى كۈمۈش ، زەر ،
بۇلاردىن خاتىرجەم تۇز سېتىپ ئالار .
قاش قارىيىشى بىلەن رۇستەمى چاققان
قورغاننىڭ ئىچىدىن باشلىۋەتتى جەڭ .
قاراۋۇلخانا تامان تۈندە چېپىپ ئات ،
لەشكەرلىرى بىلەن بېسىپ كىردى پات .
خەۋەر تېپىپ ، ئۇيقۇدىن ئېچىپ سەردار كۆز ،
رۇستەمگە تاشلاندى بىر ئۆزى يالغۇز .
بېشىغا ئۇرغاندا گۇرزە تەھەمتەن ،
يەر بىلەن يەكسان بولدى باش ھەم بەدەن .
قورغان ئەھلى بۇندىن تېپىپ خەۋەر
ياۋۇز ياۋغا قارشى ھەممە قوزغىلار .
قارا تۈندە تىغلار دەرەخشان بولدى ،
يەرنىڭ ئۈستى لالە بەدەخشان بولدى .
قان ئېقىندىن قىزىل دۆڭ ۋە خەندەك
گويا كۆكتىن يەرگە چۈشكەندەك شەپەق .
تەھەمتەن گۇرزىيۇ تىغ ، ئوقيا بىلەن
باتۇرلار بېشىنى ئۈزەتتى تەندىن .
قۇياش باش چىقىرىپ كۆككە يول ئالدى ،
يەردىن يۇلتۇزغىچە يورۇشۇپ كەتتى .
قەلئەدە قالمىدى بىرەر ساغلام تەن
جاندىن ئايرىلمىغان يا قان بولمىغان .
باتۇرلىرى ھەريان قېچىپ كېتىشتى ،
قولغا چۈشكەنلىرى قەتلە قىلىندى .
رۇستەم بىر ئۆي كۆردى ، تام ، ئۆگزە تاشتىن ،
تاغ ئارىلىقىدا يوللىرى قىستاڭ .
بىردىنبىر ئىشىكى تۆمۈردىندۇر ھەم ،
مۇھەندىس ئورنىتىپ قويۇپتۇ مەھكەم .
گۇرزە بىلەن چېپىپ ئىشىكنى ئاچتى ،
ئاندىن ئۆي ئىچىگە قەدەمنى ئالدى .
تورۇسقا قارىدى ، گۈمبىزى يوغان ،
يەردىن تورۇسقىچە جەۋاھىر تولغان .
قېتىپ قالدى رۇستەم ھەيرانۇ لال
لېۋىنى چىشلەر : بۇ قانداق سىر ـ ھال ؟
باھادىرلارغا دېدى : « بۇنداق مۆجىزە
كۆرمەمەن دەپ خىيال قىلمىغانتىم بىزە .
گۇياكى كانلاردا ھېچ زەر قالماپتۇ ،
دېڭىزلاردا دۇررۇ گۆھەر قالماپتۇ .
نەدە ئەگەر بولسا قانداق جەۋاھىر ،
ھەممىنى يىغىپ شۇندا قويغاندەك بىر ـ بىر . »

رۇستەمنىڭ زالغا زەپەرنامە يېزىپ ئەۋەتكەنلىكى

ئاتىسىغا رۇستەم ئەۋەتتى خەۋەر ،
نامىدە بار ئىشنى يېزىپ بىرمۇ بىر .
ئاۋۋال ياد ئېتىلدى پاك ئۇ يەزدان ،
ھەممىنىڭ ئىگىسى ، ئۇلۇغۋار چەندان .
گاھ ناھىدۇ بەھرام ، گاھ قۇياشنىڭ مېھرى ،
گاھ ياسىنىپ ياتقان زېمىننىڭ چېھرى .
ئاندىن ئاپىرىنلار ياغدى زالغا ،
زابۇل پالۋانى ئۇ تەڭداشسىز چالغا . »
قۇتاسلار پاناھى ئىرانغا پەررەند ،
شاھانە تۇغىنى كۆتۈرگەن بەلەند .
تەختۇ تاج ، شاھلىقلار قىلدى ھەم ئېھسان ،
يەرنى ئاي ـ قۇياش كەبى نۇرەپشان :
« ئەمرىڭ بىلەن كەلدىم سىپەند تېغىغا ،
زېمىننىڭ ئاسماندەك بەلەن تېغىغا .
تاغنىڭ ئېتىكىگە يەتكەن ئاشۇ دەم
پاسىبانلار ئەمرى يوللىدى سالام .
ئەمر ـ پەرمانى بىلەن كىردىم ئىچىگە ،
خاھىشەمدەك بولدى ئىشلىرىم ، ھەممە .
تۈندە باھادىرلار بىلەن باشلاپ جەڭ ،
بىرنى قويماي بارىن قىلدىممەن يەكسان .
كىم ئۆلدى ، كىم قاچتى سۆرەپ ئايغىن ،
يوللار ئارا تاشلاپ قورال ـ يارىغىن .

نە قەلئەگە كىرمەيتتى بىرەر تىرىك جان ،
نە ئۇنىڭدىن چىقماس ، ۋاقىت ئۆتەر ھامان .
يىللاپ تاقاق بولىسمۇ قەلئە مۇتلەقلا ،
موھتاجلىق سەزمەيتتى بىر نانغا ھەتتا .
ئاتا قىساسىن ئالالماي بىئارام ،
قايتىپ كەلگەنىدى شۇندا بوۋاڭ سام .
ئەمدى ساڭا نۆۋەت كەلدى جان ئوغلۇم ،
بىر چارە تاپسەن ئىشلىتىپ بىلىم .
سەن خۇشال يېتەكلەپ بارساڭ گەر كارۋان ،
سېنى تونۇمايدۇ بىرەر پاسىبان .
كىرىۋېلىپ كۆچۈڭ نامايان قىلغىن ،
ئۇ ئەبلەخلەر شېخى ، يىلتىزىن يۇلغىن .
تېخى ھېچكىم بىلمەيدۇ سېنىڭ نامىڭنى ،
بۇ ئىش ياكى بىرەر يۈرەك كامىڭنى . »

« بېشىم بىلەن ، — دېدى رۇستەم ، — بۇ پەرمان ،
ئەلۋەتتە تاپارمەن بۇ دەردكە دەرمان . »
زال دېدىكىم : « ئوغلۇم ، يىغىپ ئەس - ھوشۇڭ ،
سۆزۈمدىن چىقماسلىق بولسۇن ھەر ئىشىڭ .
چۆلدىن تۆگە كېلەر ، جەم قىلغىن كارۋان ،
ئۆزۈڭ لىباس كىيىپ ، ئاڭا بول سەربان .
تۆگىلەرگە تۇزلا يۈكلىسەڭ بولدى ،
كىملىكىڭ ھېچ كىشى سەزمىسە بولدى .
ئۇندا ھېچنېمە يوق ئاش تۇزدىن ئەزىز ،
ئۇندا ھەر نەرسىدىن قىممەت تۇرار تۇز .
قەلئە دەرۋازىسى ئېتىك كۆپ مەھەل ،
يېمەكلىكى تۇزسىز ، بولغاندا قامال .
گەر كۆرۈشسە ئۇلار يۈكى تۇز - يېمەك ،
يۈگۈرۈپ چىقىشار ياش - قېرى بىردەك .

رۇستەمنىڭ سىپەند تېغىغا بارغانلىقى

زال سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ھامان ،
سەپەرگە ھازىرلىق قىلدى ئۇ پالۋان .
تولغان كۈچ - غەيرەتكە يەلكە ۋە قامەت ،
تۇز ئىچىگە تىقتى قورال كارامەت .
تۆگىچىدىن ئالدى بىر نەچچە كىشى ،
ھەممە ھوشيار ، مەرد ۋە باتۇرلۇق ئىشى .
ئۇلار يارىغىنى ھەم تۇز ئىچرە نىھان
يوشۇرۇپ قويغانتى داڭدارۇ پالۋان .
تاپقان چارىسىدىن لىۋىدە كۈلكە ،
سىپەند تېغىغا ئات چاپتى بىئۈيقۇ .
يېتىپ باردى قەلئە ئاستانىسىگە ،
قاراۋۇل كۆرۈپ كىردى ئۆز خانىسىگە .
سەردارىغا دېدى : « كەلدى بىر كارۋان ،
ئالدىدا كەلگىنى قالتىس بىر پالۋان .
ئەگەر سورىسىڭىز گۇمانىم شۇكى ،
تۇز بولسا ئېھتىمال ئۇنىڭ بار يۈكى . »
سەردار ئەۋەتتى كارۋانغا چاپار ،
دېدى : « بېرىپ بىلگىن ، كىم كارۋانغا رەھبەر .
ئۇنىڭ يۈكى نېمە ، تېزرەك بىلىپ كەل ،
ھاڭۋاقما ، بەئەينى بوران بولۇپ كەل ! »
قەلئەدىن شامالدەك چىقتى ئۇ چاپار ،
چاڭ كەبى بېسىپ كېپ ، رۇستەمنى تاپار .

رۇستەمگە دېدىكىم : « ئەي كارۋان بېشى ،
نېمە ئۇ تاڭغان يۈكۈڭنىڭ ئىچى ؟
بىلىپ ، بېرىپ ئېيتاي باشلىققا شۇئان ،
ئاندىن ئېپ كېلەرمەن نېم بولسا پەرمان . »
رۇستەم دېدى : « ئېيتقىن داڭدار باشلىققا ،
تاغارلار تۇز بىلەن تولغان لىققىدە .
لەشكەر بېشىڭغا ئېيت ھەممىنى بىر - بىر ،
تۆگىلەرنىڭ يۈكى پەقەت ئاش تۇزدۇر . »
چاپار قايتىپ كەلدى ، چىقتى دۆڭلۈككە ،
يېتىپ باردى سەردار تۇرغان سارايغا :
« كارۋان يۈكىن بېرىپ كۆردۈم ئەي سەردار ،
تۇزدىن باشقا نەرسە يوق ئۇندا زىنھار . »
سەردار ئاڭلاپ بۇنى ئورنىدىن تۇردى ،
ھىجايدى ، چىرايى شادلىققا تولدى .
« دەرۋازا ئېچىلسۇن ! — دەپ بەردى پەرمان ، —
تاكى كۆتۈرۈلسۇن قورغانغا كارۋان ! »
قەيسەر رۇستەم بۇنى ئاڭلىغان زامان
« يۈر ! » دېدى ، يۇقىرى ئۆرلىدى كارۋان .
كارۋان دەرۋازىدىن كىرىشى بىلەن
ئادەمگە تولۇپ كەتتى يىراق ۋە يېقىن .
سەردارنىڭ يېنىغا كىرىپ تەھەمتەن
يەر سۆيۈپ قۇتلىدى ئېھتىرام بىلەن .

ئۇنى گۆدەكلىكتە ئېلىپ كېتىشسە ،
قوي پادىسى ئىچرە مۇقىم ئېتىشسە .
ۋە لېكىن چىققاندىن كېيىن چىشلىرى ،
شىر كەبى بولىدۇ ئۇنىڭ ئىشلىرى .
كۆرمىگەن بولسىمۇ ئانا كۆكسىنى ،
خۇددى ئاتىسىدەك كېرەر كۆكسىنى .
ئەجەب ئەمەس رۇستەم بولسا پەھلىۋان ،
سەۋەبى ئاتىسىدۇر داڭدار داستان .
كۈچ تولۇپ ۋايىغا يەتكەندە گۆدەك ،
شىر ئۆزى ئۇنىڭدىن سورايدۇ مەدەت . »
مەكتۇپقا مۆھرىنى باسقاندا سام باتۇر ،
چاپار تۇرار ئىدى قايتىشقا تەييار .
ئېلىپ قۇشتەك ئۇچۇپ ، يول ئالدى چاپار ،
سوۋغات ۋە مەكتۇپنى ئالدى زالى زەر .
نەۋقىران ئىشىدىن ھەممە شادىمان ،
ئوغلىغا زوقلىنىپ قارار پەھلىۋان .
ئۈمىد بىلەن قارار ئاڭا يەر يۈزى ،
تاغلارۇ دېڭىزۇ كۆك يۇلتۇزلىرى .
بۇگۈن سۆز باشلاي ، مەنۇچېھردىن ،
ئادالەت پادىشاھ ئىشقى ــ مېھرىدىن .
كۆز يۇمۇپ كېتىشكە يەتكەندە پۇرسەت ،
ئوغلىغا قىلدى ئۇ شۇنداق نەسىھەت .

مەنۇچېھرنىڭ ئۆز ئوغلىغا ۋەسىيەت قىلغانلىقى

مەنۇچېھر يېشى بار ئىككى ئاتمىش ،
شاھ ئۆزى چۈشەندى : يول تۈگەپ قالمىش .
ئەتراپنى ئورىغان مۇبەد ــ مۇنەججىم ،
ئاسمان سىرلىرىغا ئىزدىنىشىپ پىچىم ،
كۆرۈشتى شاھ ئۆمرى سۇنار شۇ يوسۇن ،
دۇنيادىن كۆز يۇمماق مۇددىتى يېقىن .
خەۋەر بېرىشتىكى : « يېقىن قارا كۈن ،
روشەن پېشانەڭنى باسار قارا تۈن .
يېقىن قالدى ئۆزگە سارايغا سەپەر ،
تەگرى جايىڭ جەننەت قىلسۇن بۇ سەپەر .
بۇگۈن ئىشلىرىڭنى ئۆتكۈز نەزەردىن ،
ئۆلۈم كەلسە تېنەپ كەتمە خەتەردىن .
ئىشلىرىڭ تۈگىمەي كۈنۈڭ پۈتكۈسى ،
قارا يەر ئاستىدا تېنىڭ ياتقۇسى . »
دانالار سۆزىنى ئاڭلاپ پادىشاھ ،
ئىش يولىن ئۆزگەرتتى ، ئەجەل بىداۋا .
مۇبەدلەرنىڭ بارىنى چىللاپ قېشىغا ،
دىل سىرىن ئاچتى قېرىندىشىغا .
چوڭ ئوغلى نەئۇزەر ئۇ پالۋانىغا ،
ۋەسىيەت باشلىدى شىر ئوغلانىغا .
دېدى : « شاھلىق تەختى ئەلدەك بىباھا ،
ئاڭا ئەبەد مېھىر قويماقلىق خاتا .
ياشىدىم دۇنيادا يۈز يىگىرمە يىل ،
ياخشى ــ يامىنىغا مەھكەم باغلاپ بەل .
كۆپ ئارزۇغا يەتتىم ، شادلىق كۆردۇم مەن ،
ئالدىمدا تىترىدى بەتنىيەت دۈشمەن .
فەرىدۇن سۆزلىرىن يار تۇتقان ھامان ،
پايدىغا ئايلاندى ھەر قانداق زىيان .
سۇپۇردۇم خىلمۇ خىل بۇنياد ئاساسىن ،
ياۋدىن ئالدىم بوۋام ئەرەج قىساسىن .
يامانلاردىن خالىي ئەيلىدىم جاھان ،
قۇردۇم تالاي ــ تالاي قەلئە ۋە قورغان .
ئەمما تۇرمىغاندەك دۇنيادا بىر ئان ،
ئۆتكەن يىللار تېزلا بولدىيۇ نىھان .
ئاچچىق بولسا ئاخىر دەرەخ مېۋىسى ،
نېمىگە ئەرزىيدۇ ياشاش مەنىسى .
بېشىمدىن ئۆتكۈزگەچ بەسى دەردۇ رەنج ،
ساڭا بەرمەكتىمەن شاھلىق ، تەختۇ گەنج .
بىر زامان فەرىدۇن بەرگەندەك ماڭا ،
سىنالغان بۇ تاجنى بېرەرمەن ساڭا .
شۇنى بىل ، تېتارسەن بەسى شىرىنلىك ،
ئەمما ئۆتكۈسىدۇر جەمى چەكسىزلىك .
ئەگەر ياخشىلىقتىن قالدۇرساڭ نىشان ،
ئەلدە نامىڭ پارلاپ تۇرار كۆپ زامان .
كەيىنىڭدىن دېيىشسۇن پەقەت ئاپىرىن ،
ئەي پاك ئەجدادلاردىن تارقالغان پاك دىن .
ئىمانىڭدىن تېيىپ كەتمە سەن ئوغلان ،
ئىزگۈلۈككە باشلار كىشىنى ئىمان .
ئادالەت قايتىدىن بولۇر جىلۋىدار ،
جاھانغا كەلگۇسى يېڭى پەيغەمبەر .

ئۆلجىمىز بولىدۇ بەش يۈزمىڭ خەرۋار ،
ئۇندا باردۇر كۈمۈش ، يامبۇ ھەم گۆھەر .
گىلەم ، پالاس ، ماتا ھەم كىيىم ـ كېچەك ،
ھەممىسىنى ئەگەر جەملىسەك بىردەك ،
ھېسابلىساق يېتىپ يىل ، ئاي ، تۈنۈ كۈن ،
ھېسابىغا يېتىش ئەمەستۇر مۇمكىن .
بۇگۈن قانداق پەرمان قىلار پەھلىۋان ،
سۆزى قۇتلۇق ، ئۆزى روشەن دىل ئىنسان . »
چاپار يېتىپ كەلدى بەئەينى بوران ،
مەكتۇپنى تاپشۇردى داستانغا شادان .
خېتىنى ئوقۇپ داستان يۈزلىرى كۈلگۈن ،
ئاپىرىن ئوقۇدى ، ئوغلىدىن مەمنۇن .
خەۋەردىن خۇشلۇققا تولدى پەھلىۋان ،
گويا ئۇ قايتىدىن بولدى نەۋقىران .
جاۋابىغا بىر خەت يازدۇردى داستان ،
ماختاش ، ئاپىرىنلار ئۇنى قاپلىغان .
خۇدا نامىغا نەئىت ئاۋۋال ھەممىدىن ،
ئاندىن يازدى : « دىلكەش خېتىڭنى ئالدىم .
سائادەتلىك چاغدا ئوقۇدۇم خېتىڭ ،
ماڭا جان بېغىشلار بەخت ـ سائادىتىڭ .
ساڭا يارىشىقتۇر شۇنداق كارى زال ،
كىچىكىڭدىن مەردلىكىڭ قىلدىڭ ئاشكار .
نەرىمان روھىنى شاد ئەيلىدىڭ ، شاد ،
دۈشمەنلەرنىڭ قىلدىڭ ھەممىسىنى بەربات .
ئەمدى ئۆلجىلارنى توشۇماق ئۈچۈن ،
مىڭ تۆگە ئەۋەتتىم ، بارار تۈنۈ كۈن .
خېتىمنى ئېلىپلا دەرھال ئاتقا مىن ،
سەنسىز پەرىشان دىل ، يۈرىكىم غەمكىن .
تۆگىلەرگە يۈكلە كېرەكلىك نى بار ،
ئاندىن ئۆيلىرىڭگە ئۇت قوي قىساسكار . »
بۇ نامەنى ئېلىپ ئوقۇغاچ رۇستەم ،
خۇشال بولدى ، دىلدىن كەتتى قايغۇ ـ غەم .
نېمىكى كېرەكلىك كۆرۈنسە ئەگەر ،
تامغىيۇ قىلىچۇ كۈلاھۇ كەمەر ،
مەرۋايىت ، گۆھەرۇ كۈمۈشۇ ئالتۇن ،
يا چىن پادىشاھىنىڭ باش ـ ئاياغ نەقشىن ،
تاللاپ ئاتىسىغا ئەۋەتتى سىرتلان ،
يولغا راۋان قىلىپ چوڭ بىر كارۋان .
ئاندى ئۇت قويدى ، كۆيمەكتە سىپەند ،
تۈتۈن كۆتۈرۈلدى پەلەككە بەلەند .
قايتتى ، يولغا چۈشتى ، دىلى شادىمان ،
يولدا ئۇچۇپ بارار مىسالى بوران .
خەۋەر تېپىش بىلەن نېمرۇز سۇلتانى :
ئالەمنى يورۇتۇپ قايتار ئوغلانى ،
غالىبنى كۈتۈشكە ھەممە جايلاندى ،
كوچىلار راسلاندى ، ئەلەم باغلاندى .
كانايلار چېلىندى ، چېلىندى ناغرا ،
قوزغالدى شەھەر ۋە قىشلاقلار تەڭلا .
ئۇدۇل كېلىپ چۈشتى زال ئايۋانىغا ،
يول ئايدىڭ كامىياب پەھلىۋانىغا .
ئەڭ ئاۋۋال ئانىسى رۇدابە تامان ،
كېلىپ يۈزىنى يەرگە ياقتى ئوغلان .
بويۇن ، يۈزلىرىگە سۆيەتتى ئانا ،
ئوغلىغا ئاپىرىن ئېيتاتتى ئانا .
ئوغلىنى چىڭ قۇچاقلاپ سۆيەتتى سەردار ،
خەلققە سوۋغا بېرىڭ ،دەيدۇ ، نېمە بار ! »

زالنىڭ سامغا مەكتۇپ يازغانلىقى

پالۋان سامغا خەۋەر ئەۋەتتى بەك تېز ،
مەكتۇپ يېزىپ ، سۆزگە زال بېرىپ پەرداز .
تەڭرى نامى بىلەن باشلاندى نامە ،
ئاندىن بايان قىلىندى بارچە ئەھكىمە .
نامە بىلەن چاپار ئەۋەتتى يەلدەك ،
سوۋغاتلار ماڭدۇردى بەئەينى سەلدەك .
نەيرەم ئوغلى سامغا نامە يەتكەن كۈن ،
شادلىقتىن ياشنىدى يۈزلىرى كۈلگۈن .
خۇشال بولغىنىدىن پەھلىۋان نامدار ،
بىر بەزمە باشلىدى ، جۇش ئۇرغان باھار .
چاپارغىمۇ كىيىم ئەيلىدى ئىنئام ،
توختىماي رۇستەمدىن سۆزلىدى ئۇ سام .
كاتىبلارغا بېرىپ مۇكاپات ، جامە ،
مۇزەپپەر ئوغلىغا يازدۇردى نامە .
زالغا شۇنداق سۆزلەر ئەيلىدى بايان :
« ئەجەبمەس شىردىن شىر تۇغۇلسا ھامان .

كەيكاۋۇس

كەيكاۋۇسنىڭ تەختكە چىققانلىقى ۋە مازەندەرانغا يۈرۈش قىلغانلىقى

دەرەخ يوغىنىسا تۆكەر ھوسۇلنى،
ئادەم قېرىسا تىلەر ساپ دىلنى.
ياپرىقى سولىدۇ، ئۇسسايدۇ يىلتىز،
مەغرۇر بېشى تۆۋەن ئېگىلەر ئاجىز.
مەڭگۈلۈك جايىدىن قوزغالسا ئەگەر،
ئۇنىڭ ئورنىن ئالغاي دەرھال باشقىلار.
بېرىپ كەتكەي ئاڭا باھار بېغىنى،
شېخى، مېۋىسى ھەم نۇر چىرىغىنى.
ياخشى يىلتىزدىن گەر چىقسا يامان شاخ،
يىلتىزنى يامانلاپ، قارغىما ھېچ ۋاخ.
ئاتا پەرزەنتىگە قالدۇرسا جاھان،
قىلار مەلۇم ھەرنېمە بولسا ھەم نىھان.
ئەگەر يەرگە ئۇرسا ئاتا نامىن ئۇ،
ئۇنى پەرزەنت دېمە، بىگانە ئۇ.
ئەگەر ئۇ يوقاتسا ئۇستاز يولىنى،
جاپا تىغى يىرتار ھاياتتا دىلنى.
بۇ كونا ساراي رەسمى شۇنداق، بۇ چىن،
بىلەلمەيسەن ئەسلا باش ۋە ئاخىرىن.
يامانلىقنى كىمكى قىلسا گەر ئادەت،
بۇ دۇنيادىن نامى ئۆچەر ئاقىۋەت.
ئەگەر سۆز باشلىسا ئاقىلانە چال،
سۆزلىرىنى قويماي تولۇق يادلاپ ئال.
كاۋۇس ئولتۇرغاندا ئاتا تەختىگە،
جاھان بولدى ئەسىر ئۇنىڭ بەختىگە.
كۆز ئالدىدا پەيدا ھەممە خەزىنە،
قۇل قىلغانىدى جاھاننى ئۆزىگە.
تەختىيۇ، زەر - كۈمۈش، ئۈنچەيۇ گۆھەر،
ئالتۇن تاجىدا زەبەرجەد يانار.
ھەم ئەرەب ئاتلىرى، تۇلپار، قېلىن يال،
بۇلارنى ھېچكىممۇ قىلالماس خىيال.
بىر كۈن شاھ ئولتۇرۇپ زەررەڭ گۈلشەندە،
يېقىملىق مەي ئىچەتتى شوخ ئەنجۇمەندە.
پۇتلىرى بىللۇر ،تەخت ئىدى ئالتۇن،
جاھان شاھى ئۇندا ئالار ئىدى تىن.
ئىران باتۇرلىرى بىلەن پادىشاھ
قىلار ئىدى سۆھبەت قىلىپ دىلكۇشا.
دېدىكىم: « جاھاندا قايسى پادىشاھ —
سۇلتانغا ياراشقاي بۇ تەخت، كۇلاھ ؟!
جاھاندا ئۇلۇغلۇق پەقەت ماڭا خاس،
باشقىغا ياراشماس، پەقەت ماڭا ماس. »
تىنماي شاراب ئىچىپ سۆزلەر ئىدى شاھ،
سىپاھلار ئاڭا قارار خەيرىخاھ.
ئالىپ مۇترىب سىياقىغا كىرىپ بىر غەددار،
ئىشىك ئاغىسىغا دېدى ئۇ ھەييار:
« يۇرتۇم مازەندەران، ئۆزۈم چالغۇچى،
ئاۋازىم كىشىلەر كۆڭلىن ئالغۇچى.
مېنى گەر قۇللۇققا لايىق كۆرسە شاھ،
تەخت پايىغا مېنى ئەيلىگىن ھەمراھ. »
نىقابدار نىقابىن ئېچىپ شۇ زامان،
شاھىنشاھ يېنىغا كەلدى خىرامان.
دېدى: « ئاستانەگدە بىر مۇترىب تۇرار،
بەرباتى قولىدا ناخشىغا خۇمار. »
« چىقىڭلار، — دېدى شاھ، — ئۇنى قارشى ئېپ،
چاڭچىلار يېنىغا قويۇڭ ياخشىلاپ. »
بەرباتنى چاڭچىغا سازلاپ ئالدى ئۇ،
مازەندەرانچە كۈي باشلاپ قالدى ئۇ:
« مازەندەرانىمنى مەن ئەيلەيىن ياد،
بېشىدىن ئاياغ ئۇ دائىما ئاۋات.
بوستانلىرىدا ھەمىشە يېڭى گۈل،
تېغىدا لالە، سۇمەن ۋە سۇمبۇل.
يېقىملىق سۈيى، خۇش زېمىنى بار،
مۆتىدىل ھاۋا، ھەمىشە باھار.
بېغىدا دائىم بۇلبۇل ۋە كاككۇك،
تېغىدا ئويناپدۇ ئاھۇ ۋە كېيىك.
بىر - بىرىن ئىزدىشەر ئۇياقتىن - بۇياق،
ھەر تامان، ھەرزامان رەڭگارەڭ بوياق.

شەرقتىن چىققۇسى كاتتا بىر سىنە ،
ھوشيار بول ، قوزغاتما ئاداۋەت ـ پىتنە .
ئاگا ئەگەش ، ئاشۇ يەزدان دىندۇر ،
ئىزگۈلۈك ئاساسى ، دىن ئاساسىدۇر .
يەزدان سىزنقىدىن چىقما ھېچ زامان ،
ئۇنىڭ ھۆكمىدۇر ياخشىيۇ يامان .
كېيىنرەك تۇراندىن كېلەر زور سىپاھ ،
ئىران تەخت ـ تاجىغا كۆتۈرگەي سەلاھ .
كۆپ قىيىن دەۋرلەر ئالدىڭدا ، ئوغلۇم ،
گاھ بۆرىدەك غالىب ، گاھى قويدەك جىم .
تۇراندىن زور چىقار ئاتىسى پەشەڭ ،
ئۇنىڭدىن بولغۇسى دۇنيا ساگا تەڭ .
ئوغلۇم ، قانچە كەلسە قوشۇن بىئادەت ،
پەقەت زالۇ سامدىن ئىزدىگىن مەدەت .
ھەم زال يىلتىزىدىن ئالغىن نەۋنىھال ،
كارىڭغا يارايدۇ ، خالىغانچە ئال .
تۇران يېرى ياتار ئۇنىڭ ئايىغىدا ،
ياۋلارنىڭ جازاسىن بېرەر جايىدا . »
شۇ سۆزلەرنى دەپ يۈزى نەم بولدى ،
ئۇستىدە ياش تۆكۈپ ئوغلى ھەم بولدى .
پادىشاھ دەرد تارتمىدى ، بولمىدى بىمار ،
كېسەللىك بەرمىدى ئاگا ھېچ ئازار .
ئاستا تاماملاپ شاھانە سۆزنى ،
بىر سوغۇق ئاھ تارتىپ يۇمدى كۆزىنى .
ئۆتۈپ كەتتى شۇنداق نامدار شەھرىيار ،
جاھاندا سۆز ئۇندىن قالدى يادىكار .

مەنۇچېھر ئىران تەختىدە يۈز يىگىرمە يىل ئولتۇرۇپ مەملىكەتنى گۈللەندۈردى . بۇنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ قالتىس مېۋىسى ئىدى . ئۇنىڭ دەۋرىدە تۇرانلىقلار ئىران يەرلىرىگە يېقىن كېلەلمەيتتى .

مەنۇچېھر ۋاپاتىدىن كېيىن ئەھۋال تامامەن ئۆزگىرىپ كېتىدۇ . تەختكە ئولتۇرغان ئۇنىڭ ئوغلى نەئۇزەر مەملىكەتتە نەھەقچىلىكلەرگە يول قويىدۇ ، ئادالەتسىزلىك كۈچىيىدۇ . مەملىكەت ئاجىزلىشىدۇ ، قالايمىقانچىلىق ئەۋج ئالىدۇ . بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان تۇرانلىقلار ھۇجۇم قىلىپ كېلىدۇ . بۇ ئۇرۇشتا ئىران قوشۇنلىرى يېڭىلىدۇ . باھادىر قۇباد جەڭدە بەرمان قولىدا ھالاك بولىدۇ . شاھ نەئۇزەر ئەفراسىياپ بىلەن بولغان جەڭدە ئەسىرگە چۈشىدۇ ۋە كېيىن قەتلە قىلىنىدۇ .

ئىران تەختىگە لايىق ئادەم تېپىلمايدۇ . نەئۇزەرنىڭ تۇس ۋە گۇستەھەم دېگەن ئىككى پالۋان ئوغۇللىرى بار ئىدى . ئەمما چوڭ دۆلەت ئۇلارنىڭ تاج ـ تەختىگە ئىگىلىك قىلىشلىرىغا رازىلىق بەرمەيدۇ .

بۇ ئارىدا رۇستەم ئۆسۈپ ـ يېتىلىپ ، ئۆزىگە ئات تاللايدۇ . ئۇنى تۇلپار دەپ ئاتايدۇ . زال ئەفراسىياپقا قارشى قوشۇن توپلايدۇ . قۇدرەتلىك شاھ ئەفراسىياپ بىلەن جەڭ باشلايدۇ .

ئىران باھادىرلىرى بېشىدا تۇرۇشقا لايىق ، ئىراننىڭ قەدىمىي شاھلىرى تەختۇ تاجىغا مۇناسىپ بىر كىشى تېپىلمايدۇ . بۇ چاغدا قۇدرەتلىك دۆلەت دانىشمەنلەر بىلەن مەسلىھەت قىلىدۇ . ئۇلار : « ئېلبۇرز تېغىدا بەختلىك بىر ئۆلكە بار ، ئۇنىڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان شاھ قۇباد فەرىدۇن ئەۋلادىدىن بولۇپ ، ئۇ ئىران تەختىگە لايىق ، ئۇنى ئېلىپ كېلىدىغان باھادىر بولسا بولاتتى دېيىشىدۇ .

زال ئوغلى رۇستەمنى بىر توپ لەشكەر بىلەن يولغا سالىدۇ . رۇستەم قۇبادنى تېپىپ ئېلىپ كېلىدۇ . تەختكە ئولتۇرغۇزۇش مۇراسىمى بولىدۇ . تۇرانلىقلار بىلەن جەڭ باشلىنىدۇ . جەڭدە رۇستەم ئاتىسىدىن ئەفراسىياپنى كۆرسىتىشنى سورايدۇ . زالنىڭ « سەن تېخى ياشسەن » دەپ قايتۇرۇشلىرىغا قارىماي ، ئەفراسىياپ بىلەن جەڭ قىلىدۇ . ئۇنى پوتىسىدىن تۇتۇپ ئاتتىن يۇلۇپ ئالىدۇ ـ دە ، شاھ قۇباد تەختى تەرەپكە چېپىپ كېتىدۇ . ئەفراسىياپ بۇ قولدىن قۇتۇلۇشقا ئاجىزلىق قىلىدۇ . ئەمما ئۇنىڭ بەلبېغى ئۈزۈلۈپ ، يەرگە چۈشۈۋالىدۇ ۋە ئادەملەرنىڭ ياردىمى بىلەن قېچىپ قۇتۇلىدۇ . ئىرانلىقلار جەڭدە يېڭىدۇ .

كەيقۇباد يۈز يىل شاھلىق قىلىدۇ ، ئۇندىن كېيىن تەختكە ئۇنىڭ ئوغلى كەيكاۋۇس ئولتۇرىدۇ ۋە بىر يۈز ئەللىك يىل شاھلىق قىلىدۇ .

شاھ دىلىن بىر پىكىر چۇلغەندى شۇئان:
« يولىدىن ئازدۇرۇپتۇ ئۇنى ئەھرىمەن.
ئەجدادلار قالدۇرغان بايلىق بىھېساب،
ئەمما بىقانائەت شاھ كېتەر ئالدىراپ.
بىر نىشانغا گەر ئازراق كېچىكىپ قالسا،
ئەجەبمەسكى لەشكەر يولغا قوزغالسا.
كەيقۇباد دەۋرىدىن تارتقان مېھنىتىنىڭ،
نەررە شىردەك جەڭدە زور شىكايىتىنىڭ،
رۇستەم بىلەن بىللە يىغقىنىڭ دۆلەت،
ئەجەبمەسكى شامال ئەيلىسە بەربات.
ھازىر ھەممە ئۇنىڭ ئالدىدا ئەلدۇر،
بەد پىكىرلەرگە، بىلمىدىم، نېمە سەلدۇر؟ »
بۇ سۆزدىن لەرزىگە كەلدىكى داستان،
شاھانە دەرەخنىڭ ياپرىقى خازان.
دېدى: « مەغرۇر كاۋۇس ئۆز ئىمكانىدىن
چىقار... چىقمىسا قاچار ئەل پوكىنىدىن.
كىمكى يولباشچىدۇر، دەھر ئېلىگە باش،
ئاڭا تەن بېرىدۇ، يىللار، ئاي، قۇياش!
تىغىن خىيال قىلسا ئەگەر دە جاھان،
چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى بولاتتى لەرزان.
ئەجەبمەسكى مەندىن تولغىسا قۇلاق،
دىلىم خەستە، سۆزۈم يەردە قالغان چاغ.
شاھ ئىشىدىن يۈزۈم ئۆررۇسەم شۇئان،
ئەگەر ئۆز يۈ كۆمنى ئەيلىسەم ئاسان،
نە ئاللاھغا مەقبۇل ئەمەس بەندە ئىشى،
نە ئىراندا مەقبۇل دېمەس بىر كىشى.
قىلىپ كۆرەي بېرىپ ئاڭا نەسىھەت،
گەر ئالسا قۇلاققا، ئۇ پايدا پەقەت.
قۇلاق سالمىسا گەر، قايتىشتۇر يولۇم،
قوشۇن بىلەن قالسۇن تەھەمتەن ئوغلۇم. »
زال تۈن بويى كىرپىك قاقمىدى ھېچبىر،
قۇياش نۇرلۇق تاجىن كۆتۈردى ئاخىر.

بەل باغلاپ شاھ تامان بولدى راۋانە،
ئاڭا ھەمراھ بولدى بىر مۇنچە دانا.
خەۋەر تارقالدى تېز ئىران زېمىنگە،
تۇسقۇ گۇدەرزۇ گېۋ، بەھرام گور گىنگە
كى داستان ئىرانغا يېقىن يولىدى،
ھۇمايون بايرىقى ئېگىز جاي ئالدى.
شۇئان لەشكەر بېشى چىقتى ئالدىغا،
باتۇر قېرى ـ ياشلار چىقتى ئالدىغا.
يېقىنلاشقان زامان زالى سامزادە،
ھەممە ئاتتىن چۈشۈپ بولدى پىيادە.
ئاڭا تەزىم قىلىپ، ئېگىلدى باشلار،
شاھ تامان باشلىدى ئۇنى سەركەشلەر.
تۇس دېدى: « ئەي ساماۋى پالۋان،
يىراق يول جاپاسىن چېكىپسەن ھامان.
ئىران كاتتىلىرىنىڭ تىنچلىقىن كۆزلەپ،
تىنچلىقىڭدىن كېچىپ، كېلىپسەن بوزلاپ.
ھەممە دۇئاگويىنىڭ بېشىدىن ئاياغ،
كۆلاھىڭ شۆھرىتى بىز ئۈچۈن چىراغ. »
نامدارلارغا جاۋاب بەرگەن شۇ مەھەل،
زال دېدى: « ھاياتتا تاپتى كىم زەرھەل ؟!
كىم ئاتىلار سۆزىن ئەيلىسە گەر ياد،
تەگرى قىلغۇسىدۇر ھاياتىن ئاۋات.
ئۇنىڭ ئۆزى بولسا نەسىھەتكە زار،
ئۇندىن پەند ئالماقلىق بىزلەر ئۈچۈن ئار.
نەسىھەتتىن تېپىش كىمنىڭ يوسۇنى،
پۇشايمانۇ زەخمەت بولار مېۋىسى.
پەندۇ نەسىھەتتىن كىم ئۆررۇسە يۈز،
زەخمىتى مىڭ بولۇر، پۇشايمانى يۈز. »
دېدىلەركى، بىز سەن بىلەن بىر گىمىز،
نەسىھەتلىرىڭدىن يورۇق دىلىمىز.
پادىشاھ سارىيىغا كېلىشتى ھەممە،
تاجۇ تەخت ئاستىغا كېلىشتى ھەممە.

زالنىڭ كاۋۇسقا نەسىھىتى

ساراي ئىچرە كىردى شۇئان زالى زەر،
كەينىدە تۆرىلەر، ھەممە زەر كەمەر.
پىل سۆڭەك تەختى ئۈستىدە شادكام
ئولتۇرغان كاۋۇسنى كۆرۈپ زالى سام،
قولىن قوشتۇرۇپ، تۆۋەن ئېگىپ باش،
ئولتۇردى جايىغا يېتىپ دىلخەراش.
دېدى: « ئالەم شاھى ئۆزۈڭسەن خىل، ساز،
ئۇلۇغلار ئارا سەن ئۇلۇغ، سەرەفراز.
سېنىڭدەكنى قاچان كۆرەر تاجۇ تەخت،
بۇ گەردۇن ئاڭلار كىن قاچان بۇنداق بەخت؟

ئېرىقلاردا لىق ئاقار تىنىق سۇ ،
پۇرايدۇ ئەتىر گويا ساپ مۇشكۇ .
دەي ، بەھمەن ھەم يالقۇن ، پەرۋەردىن ،
دائىما لالىگە تولغان بۇ زېمىن .
ئېرىق لېۋىدە ھەمىشە خەندە ،
قۇرغۇي شىكارى تاغۇ چىمەندە .
باشتىن – ئاياغ تاقار زىبۇ زىنىنەت ،
شاھى ئالتۇندىن بۇ گۈزەل جەننەت .
ئۇندا چۆرىلەر تاجى تازا زەر ،
نامدارلار بىلىن قۇچار زەر كەمەر .
ئۇ ئاۋات يەردە بولمىغان كىشى
ئۆتەر ئارماندا ، تۈزەلمەس ئىشى . »
كاۋۇس بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن ،
يېڭى پىكىرلەر كەچتى كۆڭلىدىن .
ئۇرۇشقاق دىلىدا قوپتى شۇ زامان ،
قوشۇن تارتماق پىكرى ئاشۇ يۇرت تامان .
سىپاھدارلارغا دېدى ئۇ سېلىپ رەزم :
ھەممىمىزنى چۇلغىسۇن بۇ كۈنى بەزم ،
باتۇر تەتۇرلۇكنى ئەيلىسە پېشە ،
تىنچ دەملەرگە تويماس ھەمىشە .
مېنىڭ زاتىمغا تەڭ كېلەلمەيدۇ جەم ،
بەختىمگە يېتەلمەس زەھھاك ، قۇباد ھەم .
ئۇلاردىن كۆپتۇر بەك مېنىڭ ھۈنىرىم ،
جاھاننى ئىشغال قىلار بۇ تاجدار بېشىم . »
ئۇلۇغلارغا يەتكەچ بۇ سۆزلەر سىرى ،
ئېزگۈلۈك بىلمىدى بۇنى ھېچبىرى .
يۈزلىرى تاتاردى ، قالمىدى كۈلكە ،
ئەھرىمەنلەر جېكىن كىم قىلار ئارزۇ .
ھېچكىم ئېيتالمىدى راست سۆز ، راست جاۋاب ،
لەۋلەردە مۇزدەك ئاھ ، دىللار بولدى ئاب ،
ئىران باتۇرلىرى گۇدەرزۇ كەشۋاد ،
گۆرگىنۇ بەھرامۇ ، تۇسۇ گېۋ ، خەرراد .
بىر ئېغىزدىن دېدى : « بىز ئاددىي ئادەم ،
سېنىڭ ئىزىڭ بىلەن قويىمىز قەدەم . »
ئاندىن بىر يىغىنغا توپلىشىپ ياۋاش ،
پادىشاھ سۆزلىرىدىن تاۋلىشتى باش .
ھەممەيلەن كېڭەشتە دېدىكىم بىر – بىر :
« بەختىسىز بېشىمىزغا نېم سالار تەقدىر ؟
مەستلىكتە ئارتىمسا ئەگەر شەھرىيار ،
بۇ سۆزلەرنى يەنە قىلسا ئاشكار ،
قىلار بىزنى ھەم ئىراننى ھالاك ،
نېم بولغاي بۇ ۋەتەن ۋە بۇ ئابۇخاك ؟
جەمشىدكە بويسۇنغان ئىدى دىۋە – پەرى ،
تەختۇ بەخت ، ھايۋانات ، جانلىق ھەممىسى .
ئەمما ياد ئەتمەيتتى مازەندەراننى ،
جېكىن ئىزدىمەيتتى دىۋە غەرراننىڭ .
ھەيۋەتلىك ، بىلىملىك فەرىدۇن ئۇچۇن
بولمىدى بۇنىڭدەك ئەقىل رەھنەمۇن .
بۇ يولغا كىرىشى لايىق بولسا گەر ،
شۆھرەتۇ مەردلىكۇ خەزىنە ، گۆھەر
بىلەن ئۇ مەنۇچېھر تۇرغانىدى دەست ،
كىشى ھىممىتىنى ھېچ قىلمايتتى ئۇ پەست .
بىرەر چارە تاپماق داۋادۇر ، داۋا ،
ئىران يەرلىرىدىن قايتسۇن بۇ بالا ! »
ئاندىن كىچىكلەرگە سۆز باشلاپ ، توس دەر :
« ئەي ئىش كۆرگەن باتۇر ، ئەي جەڭ ئارا شىر ،
يىگىتلەر ، بۇ ئىشنىڭ بىرلا چارىسى ،
شۇ ئىشنى قىلايلۇق ، گەپنىڭ نەق ئۆزى .
زال تامان چاپقۇر بىر تۆگە بىلەن ،
سوۋغات ئەۋەتەيلى چىن دىلىمىزدىن .
دېسۇن : يۇما بېشىڭنى بولسا توپا – چاڭ ،
بىرياققا قارات پىكرىڭ ۋە يۈزۈڭ !
ئەگەر ئۇ شەھرىيار قۇلىقىغا پەند
سۆزىن ئېيتىپ ، سالسا پۇتىغا بەند ،
دېسۇن ھەم ، بۇ ئىشنى دىۋە ئەيلەپتۇ ياد ،
دىۋە ئىشىكىن ئاچماق يارىماس كۇشاد .
قايتۇرسا بولاتتى پادىشاھنى زال ،
بولمىسا بۇ شان – شەۋكەت تاپقۇسى زاۋال . »
يەنە قانچە سۆزلەر كەلدى ھەم تىلغا ،
ئاخىر چاپقۇر تۆگە سېلىندى يولغا .
چېپىپ كەتتى نىمرۇز دىيارى تامان ،
مېڭىشتى دانا زال قېشىغا راۋان .
نامدارلار سالىمىن يەتكۈزدى زالغا ،
ئىراننىڭ گۆھىرى سام ئوغلى چالغا .
« بېشىغا بىر ئىش چۈشتى ، ئەجەب بىنەزىر ،
ئەقىلگە سىغمايدۇ ، ئېيتسام بىرمۇ بىر .
بۇ ئىشقا ئەگەر سەن باغلىمساڭ بەل ،
يا يۇرتىمىز قالماس ، يا ئۇنىڭدىكى ئەل . »

بولسۇن ساڭا جاھان روشەن، كۆپ نېمەت،
نەسىھەتلىرىمگە بولمىسۇن ھاجەت.
ئىشىڭدىن قىلمىغىن ئەسلا پۇشايمان،
دىلىڭ روشەن، دائىم تولۇق بولسۇن ئىمان.»
شاھنىڭ يۈرۈشىدىن رازى بولۇپ مەرد،
خوشلىشىپ كەتتى زالى قېرى مەرد.
كاۋۇس ھۇزۇرىدىن چىقتى قېرى باش،
كۆز ئالدىدا خىرە ئىدى ئاي – قۇياش.
ئۇنىڭ بىلەن بىللە چىقىشتى ناكام،
پەھلىۋان گۇدەرزۇ تۇس، گىۋ ۋە بەھرام.
گىۋ زالغا دېدىكىم: «ياراتقان خۇدا
بولسۇن ئەمدى ئاڭا ئۆزى رەھنەما.
يېنىدا بولمىسا سەھابە چەندان،
مەن دېيەلمەيمەن ھېچ كاۋۇسنى ئىنسان.
سەندىن ئۆزگە چۈشسۇن موھتاجلىق يولى،
قالمىسۇن دۈشمىنى، ئۆلۈمنىڭ قولى.
يولىمىز باشلانسۇن قاچان، قاي تامان،
ئاپىرىنلار ياغار ساڭا ئەي پالۋان.
ياراتقۇچىدىن سوڭ بۇ ئىران زېمىن
ساڭا ئۈمىد باغلاپ، دەيدۇ ئاپىرىن.
بىزنى دەپ چېكىپسەن شۇنچە مۇشەققەت،
يىراق يول ئازابى ۋە چەكسىز زەخمەت.»
ئاندىن قۇچاقلىشىپ: خەير – خوش دېيان،
زال راۋانە بولدى سىيىستان تامان.

كاۋۇسنىڭ مازەندەرانغا يۈرۈش قىلغانلىقى

زالى زەر سەپەرگە يول ئالغان شۇئان
بىرلەپ قايتىپ كەلدى ھەممە قوماندان.
تۇس بىرلە گۇدەرزگە پەرمان قىلدى شاھ:
قېنى يولغا چىقسۇن، دەپ كاتتا سىپاھ.
ملادقا تاپشۇرۇپ ئىران زېمىننى،
خەزىنە ئاچقۇچى، تاجۇ ئۈزۈكنى،
تاڭ بىلەن پادشاھ، قانچە زوراۋان،
مازەندەران تامان بولۇشتى راۋان.
ئاڭا دېدى: ئەگەر تاشلانسا دۈشمەن،
ئاداۋەت تىغىنى چىقارمىغىن سەن.
زال بىلەن رۇستەمدىن ئىزدىگىن پاناھ،
ئۇلار تەختىڭ ھۆسنى ۋە پۇشتى سىپاھ.
شۇ چاغدا ئاڭلاندى ناغرا ئاۋازى،
كۆتۈرۈلدى گۇدەرز، قوشۇن ھەممىسى.
شاھ بارار قوشۇننى قىلىپ مۇنەۋۋەر،
ئىسپەرۇز تېغىدا توختىدى لەشكەر.
بۇ يەردە كۆرۈنمەس ئىدى ھېچ ئاپتاپ،
ئارامۇ ئۇيقۇنى قىلدى ئىنتىھاب.
بۇندا زالىم دېۋىلەر قىلار قىيامەت،
پىل بۇندا توختاشقا قىلالماس جۈرئەت.
تاغ باغرى سىلىندى ئالتۇن زەر گىلەم،
خۇش پۇراق مەي ھىدىگە تولغان ھاۋا ھەم.
خۇشقەدەم باتۇرلار سىناپ بەختىنى،
ئولتۇرۇشتى چۆگىلەپ كاۋۇس تەختىنى.
تاڭ ئاتتۇچىلىك بەزمە قىلىشتى...
ئۇيقۇدىن تۇرۇپ شاھ بىرلە يۈرۈشتى.
كۇلاھ كىيىشىپ ھەم باغلاپ بېلىنى،
باتۇرلار تۇتۇشتى شاھنىڭ يولىنى.
كېيىن گىۋغا پەرمان بەردى شەھرىيار:
«لەشكەردىن ئىككى مىڭ ئەيلىسۇن تەييار.
ئۆزى باتۇر بولسۇن، گۇرزىسى چاققان،
نەيزىسىدىن ئەگسۇن باش مازەندەران.
ئۇندا دۈچ كەلسىگىز قېرىيۇ ياشقا،
تېنىن ئايلاندۇرۇڭ جانسىز بىرلەشكە.
نى ئاۋاتلىق كۆرسەڭ، بەربات قىل تامام،
ئاپتاپ چۈشكەن جاينى قىلغىن قارا شام.
دېۋىلەرگە يەتكۈچە سەندىن بىر خەۋەر،
دېۋىلەردىن قالدۇرما جاھاندا ئەسەر.»
كەمەر باغلاپ چىقتى شاھ ھۇزۇرىدىن،
ئاجراتتى باتۇرلار ئىچرە زورىدىن.
قورشاپ مازەندەران شەھرى بىر يېقىن،
شەمشەرۇ گۇرزىدىن ئەيلىدى يېغىن.
ئەر – يىگىت، ئايالۇ قېرى – نەۋقىران،
ھېچكىم قالمىدى تىغىدىن ئامان.
ھەممە ياق ۋەيرانە، ياناتتى شەھەر،
تەرياك ئورنىغا قوياتتى زەھەر.
بىر شەھەر دۈچ كەلدى بەئەينى جەننەت،
يېنىدا دەرياسى، گۈزەل تەبىئەت.

ساناقسىز يىللار بول غالىب ھەممە شاد ،
بېشىڭ بىلىم ، دىلىڭ ئادىللىقتىن ئاۋات . »
شۆھرەتلىك شاھ كەرەم بىرلە خۇش چىراي
كۆرسىتىپ ، يېنىدىن ئاڭا بەردى جاي .
يول جاپالىرىدىن سورىدى ئەھۋال ،
رۇستەم ، باتۇرلاردىن سورىدى سوئال .
شۇنداق سۆز باشلىدى شاھقا زالى زەر :
« ئەبەدىي دەۋر سۈر غالىب ، بىزەرەر .
ھەممىمىز شاد ـ خۇرام سېنىڭ بەختىڭدىن .
بېشىمىز ئاسماندا سېنىڭ تەختىڭدىن . »
شۇندىن كېيىن ئاستا باشلاپ ھېكايەت ،
نەسىھەت ئىشىكىن ئاچتى نىھايەت .
دېدى : « ئەي ، جاھانغا لايىق شەھرىيار ،
ئۇلۇغلار تەختىگە لايىق تاجدار ،
ئېغىر سۆز ئاڭلىدىم بولسا مەگەر راست ،
مازەندەراننى شاھ ئېتەرمىش ھەۋەس .
سەندىن ئاۋۋال نەچچە شاھى زور بىلەك ،
مازەندەران فەتھىن قىلمىدى تىلەك .
بېشىمدىن ئۆتكۈسىدۇر ساناقسىز كۈنلەر ،
ئالمىشىپ ئايلىنار سانسىز كۈن ـ تۈنلەر .
مەنۇچېھر ئۆتتى بۇ كەڭ ئالەمدىن ،
بايلىق ـ خەزىنىلەر قالدى ئۇنىڭدىن .
ئۆتتۈشتى نەئۇزەرۇ زاۋۇ كەيقۇباد ،
قانچە ئۇلۇغلارنىڭ نامى بىزگە ياد .
ئەزىم گۈرزىلەرۇ ساناقسىز قوشۇن ،
ئەمما تۇتمىدىكىم ئۇ ئۆلكە يولىن .
چۈنكى ئۇ ئەپسۇنكار دىۋىلەر خانىسى ،
تىلسىم ۋە جادۇنىڭ زور كاشانىسى .
بۇ بەندىنى ئېچىشقا قويمىغىن قەدەم ،
ۋەيران بولۇر لەشكەر ، خەزىنە ، دىرھەم .
بۇ بەندىنى قىلىچتا كېسىپ بولمايدۇ ،
بىلىم ، بايلىق بىلەن ئېچىپ بولمايدۇ .
ھېچكىممۇ بۇ يولدا بەختىيار بولماس ،
ھېچكىمگە بۇ ئۆيدىن بەختى يار بولماس .
ھېچقاچان ئۇياققا باشلىما سىپاھ ،
ماقۇل كۆرمىگەندۇر بۇنى ھېچبىر شاھ .
سەندەك بولمىسىمۇ بۇ ئەنجۇمەندە ،
ئۇلارمۇ خۇداغا ئىدىغۇ بەندە .
شۆھرىتىڭ ئاشۇرۇش ئۈچۈن ، ئەي نامدار ،
كىشىلەر قېنى بىلەن ئۇت تەرمە زىنھار .
بەرگىيۇ مېۋىسى بولىدۇ نەپرەت ،
ئەجدادلاردىن يىراق بۇنداق بىر ئادەت . »
جاۋاب بېرىپ دېدى كاۋۇس زەررىن تاج :
« نەسىھەتىڭگە ھېچ يوقتۇر ئېھتىياج .
ۋە لېكىن سەن ئېيتقان فەرىدۇنۇ جەم ،
قاچان كۆردى بۇنچە مەردلىك شان ، دىرھەم .
دېدىڭكى ، مەنۇچېھر بىلەن كەيقۇباد
مازەندەراننى ھېچ قىلىشمىدى ياد .
ئۇلارنىڭكىدىن كۆپ ئەسكەر ، خەزىنەم ،
تېز شەمشەر ئالدىدا تىز پۈكەر ئالەم .
قىنىدىن سۇغۇرسام ، كەشپ بولۇر جاھان ،
نېچۈن ئۇنى تۇتاي تۆمۈردە نىھان .
تېز بېرىپ بىرمۇ بىر قېنىنى ئىچەي ،
قىلىچ ئويۇندا شان ـ شۆھرەت قۇچاي .
يا ئۇلارغا سالاي سانسىز باج ـ ئۇلپان ،
يا مازەندەراندا قالماس تىرىك جان .
نەزەرىمدە جەمى زەلىل ، خارۇزار ،
گاھ دىۋە بولسۇن ئۇندا ، گاھى جادۇگەر .
ئۇلاردىن بوشىدى ئالەم ، دېگەن سۆز
قۇلىقىڭغا يېتىپ كېلەر بەكمۇ تېز .
رۇستەم بىلەن سەن بۇ كۈن جاھاندار بولغىن ،
ئىراننىڭ پاسىبانى سەن بىدار بولغىن .
ياراتقۇچى ئۆزى مېنىڭ يارىمدۇر ،
دىۋىلەرنىڭ بېشى ئۇۋ نىشانىمدۇر .
ئەگەر قوشۇلمىساڭ جەڭۇ بەختىمگە ،
سەن ئولتۇرۇپ تۇرغىن بۇندا تەختىمگە . »
پادىشاھتىن بۇ سۆز بولغىنىدا پاش ،
ئاجرىتالماي قالدى نەدە ئاياغ ـ باش .
دېدىكىم : « سەن پادىشاھ ، بىز بولساق قۇلدە ،
سۆزلىدۇق جىمىكى بار بولسا دىلدا .
ئادالەتكە باشلا يا سالغىن ستەم ،
لازىم رايىڭ بىلەن ئالمىغىمىز دەم .
ئەندىشىلىك بۇ دىلىم ئېچىپ تاشلىدىم ،
دىلىمدا نېمە بولسا تۆكۈپ تاشلىدىم .
ئەجەل يەتسە سۇرۇپ قويالماس كىشى ،
زامان كۆزىن ئېتىپ قويالماس كىشى .
ئېھتىيات بىلەنمۇ ئۆزگەرمەس تەقدىر ،
ئۇ قىسمەتتىن خالىي قالماس جاھانگىر .

قىلمىشىڭ مېۋىسىن بۈگۈن تېتىدىڭ ،
ئۆز رايىڭ خالىغان ئارزۇغا يەتتىڭ . »
خەنجەر سانجىپ سەر خىل دىۋىدىن ئەتەيلەپ ،
ئون ئىككى مىڭنى ئاجراتتى تاللاپ .
ئەتتى ئىرانلار ئۈستىدىن پاسىبان ،
قەيسەرلەر بېشىدا شۇنچە بىر جاھان .
ئاچتىن ئۆلمىسۇن ، دەپ ئۇلارنى پەقەت ،
تەييار قىلىپ قويدى ئازغىنا نېمەت .
ئاندىن ئىرانىيلار خەزىنە ، تاجىنى ،
شاھانە تەختىنىۇ ، بايلىق بارىنى ،
كۆزگە نېم كۆرۈنسە ، ھەممىنى تېرىپ
مازەندەران بېشى ئەرجەڭگە بېرىپ
دېدى : « شاھقا بېرىپ تاپشۇرۇپ ، دېگىن ،
ئەمدى ئەھرەمەنسىز يېشىلدى چىگىن .
نېم كېرەك بېجىردىم ھەممىنى بۈگۈن ،
ۋەيرانە بولدى ئىرانى قوشۇن .
ئىران باتۇرلىرى ئالدىدا بۇ كۈن ،
نۇرسىز ، قاپقارادۇر يۇلتۇز ، ئاي ۋە كۈن .
ئۆلتۈرۈش بىلەن مەن قىلمىدىم ھەيۋە ،
ياخشى ۋە يامانىنى ئاجراتسۇن ئۇلار .
ئۆمرى بولغاي ئاھ ۋە زار بىلەن ئاداق ،
زارىغا ھېچ كىشى سالمىغاي قۇلاق . »
ئەرجەڭ دىۋە بۇ سۆزنى ئاڭلىغان زامان ،
ماڭدى مازەندەران پادىشاھى تامان .
بارار بايلىق ۋە لەشكەرلەر بىلەن ،
ئەسىرلەر ، جابدۇلغان ئات ــ ئۇلاغ بىلەن .
دىۋە ئىشىن ئورۇندىدى ئۇ ئالدىراپ ،
قايتتى ئۆز ئۆيىگە مىسالى ئاپتاپ .
مازەندەراندا بەند قالدى كاۋۇس شاھ ،
دەيتتى : « مەندىن ئۆتكەن زور گۇناھ ! »

كاۋۇسنىڭ زال بىلەن رۇستەمگە خەۋەر ئەۋەتكەنلىكى

پەرىشان ئۇ كاۋۇس چاپتۇردى بىر زات ،
تېزلىكتە ئۇچقىن دەپ ، خۇددى قۇش قانات .
« زابۇلىستان تامان ماڭ خۇددى شامال ،
تېزلىك بىلەن تاپقىن ، نەدە بولسا زال .
ئاڭا ئېيت قانداق يۈز ئۆرۈدى بەختىم ،
يەرگە تەڭ بولدى تاجىم ھەم تەختىم .
پۈتۈن لەشكىرىمۇ بايلىق ــ خەزىنەم ،
باتۇرلىرىم گۈل ــ گۈل ياشنىغان كۆكلەم .
ھەممىنى دىۋىگە ئېلىپ بەردى بۇ گەردۇن ،
گويا ئېلىپ كەتكەندەك تاسادىپ قۇيۇن .
بۈگۈن كۆزۈم خىرە ، قاپقارا بەختىم ،
يەرگە يەكسان بولدى تاجىم ۋە تەختىم .
دىۋىلەر چاڭگىلىدا خەستەيۇ پىغان ،
تېنىمنى تەرك قىلىپ كەتمەكتە بۇ جان .
نەسىھەتلىرىڭنى قىلغىنىمدا ياد ،
دىلدىن ئاھ دەيمەن مىسلى سوغۇق باد .
پەرمانىڭنى خۇشۋاخ قىلماستىن بەجا ،
ئەقلىم يوقلۇقىدىن كەلدى بۇ بالا .
گەر ئۆزۈڭ بۇ ئىشقا باغلىمساڭ بەل ،
بار ــ يوق نەرسىمىزنى ئېلىپ كېتەر يەل . »
چاپار يۈرۈپ كەتتى سۆزىنى قىلىپ ياد ،
ئۇچقۇر پەر قۇش زاتى يا بەئەينى باد .
قاچان ئەلچى داستان يېنىغا يەتتى ،
نى كۆردى ، ئاڭلىدى ، بىرمۇ بىر ئېيتتى .
زال بۇ خەۋەرلەردىن لەختە قان يۇتتى ،
ئەمما دوست ــ دۈشمەندىن يوشۇرۇن تۇتتى .
يىراقتىن بالانى سەزدى روشەن دىل ،
زاماندىن كېلۇر ھاسىل خىلمۇ خىل .
دېدى ئوغلى رۇستەم ــ سار لاچىنىغا :
« بۈگۈن قىلىچ پاتماي قالدى قىنىغا .
ناز قىلىش كېلىشمەس بىزلەرگە بۇ چاغ ،
تاج ئۈچۈن تېنىمىز پەرۋەرىش قىلماق .
ئەجدىھا دامىدا پادىشاھى جاھان ،
ئىراننىڭ بېشىدا غەم يوغان ــ يوغان .
تۇلپىرىڭنى ئېگەرلەپ بۈگۈن قامچا باس ،
ئالەمشۇمۇل تىغ بىلەن ئالغىن سەن قىساس .
بەلكىم شۇنداق كۈندە كېلەر دەپ سېنى بېكەر ،
پەرۋىش قىلغان ئۇلۇغ ، پاك پەرۋەردىگار .
بۇنداق بىر جاسارەت ساڭا يارىشار ،
مېنىڭ يېشىم ئىككى يۈزلەردىن ئاشار .
ساڭا شان ئېپ كېلەر بۇ قەھرىمانلىق ،
جاسارىتىڭ بېرەر شاھقا ئامانلىق .

كوچىيۇ باغلاردا كۆپلەپ كېنىزەك ،
بويىندا دۇر قاتار ، قۇلاقتا زىرەك .
دېدەكلەر ، ئۇندىن كۆپرەك بېشىدا كۇلاھ ،
چېھرىلىرى تازا ، خۇددى يورۇق ماھ .
ھەر تەرەپ خەزىنە چېچىلىپ ياتار ،
بىر تەرەپتە ئالتۇن ، بىر ياقتا گۆھەر .
ئەتراپتا ئۇتلايدۇ سان ـ ساناقسىز مال ،
يەر يۈزىدە بۇ جاي نەق بېھىشقا مىسال .
ھەريان گۈزەللىك ، ھەريان دىلاۋەر ،
تېز ئېلىپ بېرىشتى كاۋۇسقا خەۋەر .
« ياشىسۇن ، — دەر ئاڭا سۆزلىگەن ئوغلان ،
جەننەتكە قوشكىزەك ئىكەن مازەندەران ! »
بۇتخانىغا ئوخشار پۈتۈن يۇرت بىردەك ،
چىنىنىڭ يىپىكىدىن تاپقاندۇر بېزەك .
بۇلارنىڭ ھەممىسى بېھىش سەنمى ،
ئانار سۈيى يۇغان باغى ئېرەمى .
بىر ھەپتىدىن كېيىن ئىران ئەرلىرى
تالاشتىن توختىدى ياۋ ئەرلىرىنى .
مازەندەراننى شاھى تاپقاندا خەۋەر ،
بېشى قېتىپ كەتتى ، خۇن بولدى جىگەر .
ئالدىدا سەنجە دىۋە بولدى مۇھەييا ،
بۇ خەۋەردىن ئۇنىڭ دىلى زىمزىيا .
دېدى ئاڭا : « ئاق دىۋە ماكانىغا چاپ ،
ئاسماندىكى قۇياشتىن تېزرەك بېرىپ تاپ .
دېگىن ، مازەندەران ياققا بۇ زامان
زور قوشۇن تارتىپ كەلمەكتە ئىران .
تالان قىلىشماقتا ھەريان ئوت قويۇپ ،
ئاداۋەت ئوتىنى ياندۇردى كۈچەپ .
ئۇلارغا ئالەمگىر شاھ كاۋۇس پېشۋا ،
لەشكەر ئىچرە ھەربىر ئەسكەر ئەجدىھا .
ياردەمگە كەلمىسەڭ ئەگەر شۇ زامان ،
مازەندەران ئىچرە قالماس تىرىك جان . »
بۇ گەپنى ئاڭلاپلا سەنجە تېز ماڭدى ،
شاھ ئەمرىنى دىۋىگە يەتكۈزۈپ باردى .
مەغرۇر دىۋە يېنىغا يېتىپ سەربەسەر ،
ھەممە ۋەقەدىن يەتكۈزدى خەۋەر .
جاۋابىدا دېدى ئۇ دىۋە سەفىد :
« دۇنيا ئىشلىرىدىن بولما نائۈمىد .
قوشۇن تارتىپ باراي كۈچلۈك بوراندىن ،
دۈشمەننى قوغلايمەن مازەندەراندىن . »
شۇنداق دەپ قوزغالدى غايەت تاغ مىسال ،
بېشى كۆك ئاسمانغا يېتەر بىمالال .
لەشكەرگاھنى بۇلۇت باستى كەچ ، بىگاھ ،
جاھان زەڭگى يۈزى گويا سىمسىياھ .
قاراماي دەرياسى خۇددى بۇ جاھان ،
نېمە روشەن بولسا ھەممىسى نىھان .
قاراماي ھىندىدىن قارا بۇ ھاۋا ،
كۆك قاپقاراڭغۇ ، كۆز بولدى ناكا .
نەيزە ، تاش يامغۇرى كۆكتىن قۇيۇلدى ،
ئىران ئەسكەرلىرى كۆككە يېيىلدى .
كاۋۇس قىلمىشىدىن دىل تىلىم ـ تىلىم ،
كۆپلىرى تۇتۇشتى ئىرانى يولىنى .
كېچە شۇنداق ئۆتۈپ بولغاندا سەھەر
ئالەمگىر نىگاھى يەنە بولدى يەر .
ئۈچتىن ئىككى قىسىم لەشكىرى سوقۇر ،
باتۇرلار كاۋۇسقا لەنەتلەر ئوقۇر .
خەزىنە تاراجۇ ئەسكەرلەر ئەسىر ،
بەخت ـ تەلەيلىك شاھ قېرىپ ، بېشى بولدى پىر .
ئەستە قالسا كاشكى پۈتۈن ھېكايەت ،
چۈنكى بۇ ئالامەت ئىدى ، ئالامەت .
كاۋۇس پالاكەتنى كۆرگەن شۇ مەھەل
دېدى : « زېرەك ئەقىل بايلىقتىن ئەۋزەل .
ئىسىت ، ئالەمگىر زال سۆزىنى ئالمىدىم ،
يامان نىيىتىمدىن مەن قايتالمىدىم . »
دەھشەتلىك بۇ ھەپتە ھەم ئۆتتى ئاخىر ،
ھەممە ئىرانلىقنىڭ كۆزلىرى سوقۇر .
ئاندىن ئاق دىۋە ھەممىگە ھەيۋە
قىلىپ دېدى : « ئەي شاھ ، مېۋىسىز دەرەخ ،
تولا يۈكسەكلىككە قىلدىڭ سەن يۈرۈش ،
مازەندەران تەختىنى ئەيلىدىڭمۇ چۈش ؟
ئۆز قۇدرىتىڭ ئەيلەپ مىسلى پىلۇمەست ،
سەن بىرەر كىشىگە سالمىدىڭ مەسلىھەت .
تاج بىلەن تەختىڭگە قىلماي قانائەت ،
ئۆز ئەقلىڭگە پەشۋا بەردىڭ نىھايەت .
كۆپلەپ ئەسىر ئالدىڭ مازەندەراندا ،
كۆپىنىڭ جېنىنى ئالدىڭ گۈرزى گەراندا .
شاھىنشاھ تەختىدە ئولتۇرۇپ مەغرۇر ،
مېنىڭ كىملىكىمنى ئەتمەي تەسەۋۋۇر ،

رۇستەمنىڭ يەتتە سەرگۈزەشتى

بىرىنچى سەرگۈزەشت

تۇلپارنىڭ شىر بىلەن جەڭ قىلغانلىقى

پالۋان ئاتىسىنى، بۇ ئالەم نۇرىنى،
نىمرۇزدا قالدۇرۇپ ئۆزى قوزغالدى.
تۈنى كۈندۈز بىلىپ، ئات چاپار ئىدى،
ھەر كۈن ئىككى كۈنلۈك يول ماڭار ئىدى.
شۇنداق يول ماڭار تۇلپار، توختىمايغىنا،
يورۇق كۈندۈزلەر ۋە قاراڭغۇ كېچە.
ئاچلىقتىن مەيدىسى قىلغاندا نالەن،
بىر دەشتكە يېتىشتى، ئەتراپتا قۇلۇن.
تۇلپىرىن چۇ دەپ بىر قامچا سالدى،
چېپىشتا قۇلۇنلار يېتەلمەي قالدى.
كامان، تۇلپار تۇيىقى ۋە رۇستەم سۇۋار،
ۋەھشىلەر ئامان ـ ساق قالمايتتى زىنھار.
شاھانە ئارغامچا تاشلاپ يىراققا،
توسۇن بىر قۇلۇننى ئىلدى تۇزاققا.
ئوت چاقنىتىپ ئۆز نەيزىسى بىلەن،
ئوتۇن ـ چاۋا يىغىپ، ياندۇردى گۈلخان.
قۇلۇننى سويۇپلا بىجان ئەيلىدى،
ئۇنى گۈلخانغا تۇتۇپ كاۋاپ راسلىدى.
يېگەچ ھەر تەرەپكە ئاتتى ئۇستىخان،
مول ئىدى قازانۇ ھەمدە داستىخان.
تۇلپار بېشىدىن ئالدى يۈگەن بىراقلا،
ئاندىن قويۇۋەتتى يېقىن ئەتراپقا.
ئۆزىگە توقايدا ياتاق راسلىدى،
پالاكەت ئىشكىن ئامان جاي بىلدى.
شىر ماكانى ئىدى مۇشۇ قومۇشزار،
ھەتتا پىل بىر قومۇش ئۆزمىكى دىشۋار.
دەل شۇ چاغ يېگانە بىر ئانا شىر،
.
باراتتى ئۇز ئىنى تامانغا ئۇچقۇر.
كۆردى، قومۇش ئىچرە يېتىپتۇ بىر پىلتەن،
ئەتراپىدا بىر ئات، تەشۋىشلەر بىلەن.
«ئاۋۋال ئۆزۈم ئاتاي، — دېدى دولدۇلغا، —
كېيىن سۇۋارى ئۆزى چۈشەر قولغا.»
چاقماقتەك ئۆزىنى ئاتتى تۇلپار تامان،
تۇلپارمۇ ئوتتەك يېنىپ كەتتى شۇ زامان.
ئىككى تۇيىغىن دەست كۆتۈرۈپ ئات،
شىر بېشىغا ئۇردى شىر كەبى ھەيۋەت.
گەدىنىگە سالدى ئۆتكۈر چىشىنى،
بىر ئۆزى بېجىردى شىرنىڭ ئىشىنى.
يەرگە ئۇرۇپ ـ ئۇرۇپ يۈز پارە قىلدى،
ۋەھشىي شىرنى شۇنداق بىچارە قىلدى.
ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ رۇستەم پەھلىۋان
كۆردى، ۋەھشىي بوپتۇ يەر بىلەن يەكسان.
دېدى: «تۇلپار، ئەقلىڭ ئىكەن شۇنچە خام
كىم ئېيتتى شىر بىلەن سېنى قىل دەپ جەڭ؟
ئەگەر شىر قولىدا سەن بولساڭ ھالاك،
بۇ يولۋاس تېرىسى دۇبۇلغا، ساداق،
گۇرزە، ئارقان، قىلىچ، نەيزە ۋە كامان،
مازەندەران تامان ئېپ باراتتىم قاچان؟»
شۇ سۆزنى ئېيتىپ نامدار باھادىر،
خېلىغىچە ئۇخلىدى بىغەم ـ بىخەتەر.
تاغ كەينىدىن بېشىن كۆتەرگەندە كۈن،
رۇستەم خۇش ئۇيقۇدىن ئويغاندى گۈلگۈن.
تۇلپارىنى سىلاپ ئېگەر توقۇدى،
خۇدانى ياد قىلىپ، ئورنىدىن تۇردى.

بۇ ئەھرىمەن ئىشى، ئاپەتلىك سوقماق،
ساڭا نېسىپ قىلماس بىرئاز دەم ئالماق.
كۆكسۈڭگە ئوراپ ئال يولۋاس پوستىنى،
ئېسىڭدىن چىقارغىن دۇنيا ئىشىنى.
ساڭا بۇندىن كېيىن ئۇيقۇمۇ ھارام،
تەن – جېنىڭ تاپمىسۇن بىرەردەم ئارام.
نەيزەڭگە دۇچ كەلسە ھەرقانداق كىشى،
لەرزە بولسۇن ئۇندىن تېنىيۇ جېنى.
دەريادا جەڭ قىلساڭ، ئۇ قان بولۇر قان،
تاغدا نەرە تارتساڭ، بولغاي باياۋان.
ياراشماسكى ئەرجەڭ ۋە دىۋە سەفىد،
سېنى كۆرۈپ قىلىشسا گەر جاندىن ئۈمىد.
مازەندەران شاھىنىڭ ئۇگە – ئۇگىسىن،
گۇرزەڭ بىلەن سۇندۇرغىن ئومۇرتقىسىن.»
رۇستەم شۇنداق سوئال ئەيلىدىكى: «يول
بەكمۇ ئۇزۇن، نەدىن بارمىقىم مەقبۇل؟»
زال دېدى: «ئۇ يۇرتقا ئىككى خىل يول بار،
ئىككىسى ساپ بالا، ساپ ئاپەت زىنھار.
بىرى كاۋۇس يۈرگەن، ۋاقىت كېتىدۇ مول،
يەنە بىرى قىسقىراق، ئون تۆت كۈنلۈك يول.
بۇياق قاراڭغۇلۇق، دىۋە، شىر كۆپتۇر،
كۆزلىرىڭ تېلىقىپ، كور بولىدۇ، كور.
سەن قىسقىسىن تاللا، كۆر ئاجايىبات،
ياراتقۇچى مەدەتكارنى قىلغىن ھەرۋاخ ياد.
قىيىن بولسا، بولسۇن دىلىڭ غەيرىتى،
چەيلەپ ئۆتەر بەختىيار تۇلپار تۇيىقى.
شامدىن تا تاڭغىچە ئۇيقۇنى بىلمەي،
پاك تەڭرىگە سېغىنىمەن تىنماي.
دەيمەن قايتا كۆرسەم كۆكرەك ۋە يايلىڭ،
بېشىڭغۇ بىلىكىڭ، گۇرزى پاتمانىڭ.
ئەگەر دىۋە قولىدا بولساڭ خارۇ زار،
شۇنداق يازغان بولسا پەرۋەردىگار،
ئۆزگەرتەلەيدۇ بۇنى قاي ئىنسان؟
كېتىش پەيتى بولماس قالماققا ئىمكان.
ھېچكىم بۇ ئالەمدە تۇرمىغاي ئۇزاق،
ئۇزۇن تۇرغاندىمۇ لازىمدۇر كەتمەك.
كىمنىڭ شانى قۇچمىش گەر ئالەمنى، بەس،
كېتەر ۋاقتى كەلسە، ئۇ كۆپ غەم يېمەس.»
رۇستەم جاۋابىدا دەر: «ئەي بەختلىك پەدەر،
پەرمانىڭىز كۈتۈپ، باغلىدىم كەمەر.
لېكىن ئۆز ئايىغى بىلەن جەھەننەم
بارماق لايىق ئەمەستى بوۋىلارغا ھەم.
ھەمدە ئۆز جېنىدىن تويمىغان كىشى،
شىرغا تاشلانماسلىق بولماس خاھىشى.
بۈگۈن يولغا چۈشتۈم باغلاپ بېلىمنى،
تەڭرى ئۆزى تۇتسا بولدى قولۇمنى.
سىپاھدارغا ئەتكۈم تەن ۋە جان پىدا،
تىلسىمۇ ئەپسۇنى قىلاي زىمزىيا.
ئىرانلىقتىن تىرىك قالغان بولسا گەر،
كەلتۈرەي بېلىگە باغلاپ مەن كەمەر.
نە ئەرجەڭ قالغاي، نە دىۋە سەفىد،
نە سەنجا، نە پولادى غەندى، نە بېد.
گۇۋاھدار جاھاننى ياراتقان خۇدا،
رۇستەم ئېگىرىدىن چۈشمىگەي ئەسلا.
باغلىمىسا ئەرجەڭ قوللىرىنى تاشتەك،
سىرتماق سېلىپ، كۆزىنى قىلماستىن ماشتەك،
قىلماي پولاد بېشىنى ئايىغىم ئاستى،
تۇلپارنى تارتماسمەن ئۇ يەردىن زادى.»
يولۋاس تېرىسىن يېپىپ ئات مىندى دەرھال،
ئاپىرىنلار ئېيتىپ ئۇزۇن تۇردى زال.
تۇلپار ئۈستىگە پىلدەك تاشلىدى ئاياغ،
چىراي، يۈرەك تازا، جايىدا ھەرياق.
كەلدى رۇدابە ھەم كۆزدە لۆم – لۆم ياش،
بۇدا قىلالمىدى داستانمۇ بەرداش.
ئاي يۈزلۈك رۇدابە دېدى: «جان بالام،
يولغا يۈزلىنىپسەن بۇ كۈنى، رۇستەم.
قىلدىڭ مېنى ھىجران، غەمگە مۇپتىلا،
تەڭرىدىن ئۈمىدىڭ نېمە ئەجەبا؟»
رۇستەم دېدى: «مېھرىبان، خۇش خۇي جان ئانام،
بۇ يولنى مەن تاللاپ ئالمىدىم ھېچ ھەم.
بۈگۈن شۇنداق ئىكەن پېشانە – تەقدىر،
تەن ۋە جېنىمنى سەن خۇداغا تاپشۇر.»
ئۇزاققا ئۇزىتىپ بېرىشتى ئۇنى،
يەنە كۆرۈشەرمۇ، كىم بىلەر بۇنى؟
شۇنداق ئىلتىجاسىز ئۆتىدۇ زامان،
دانا، مەرد قەدىمىن سىنىماس ھامان.
يامان كۈن ئۆتسىمۇ قىلغىن ھەردەم ياد،
چۈنكى ئالەم بولىدۇ شۇنىڭدىن ئاۋات.

ئەگەر ياۋ كۆرۈنسە ، مەن تامان يۈگۈر ،
شىر ۋە دىۋىلەر بىلەن قىلىشما دۈپۈر . »

ئاندىن خاتىرجەم ئۆيقۇغا كەتتى بەدەر ،
تۇلپار ئايلىنىپ ، ئوتلاپ يۈردى تا سەھەر .

ئۈچىنچى سەرگۈزەشت

رۇستەمنىڭ ئەجدىھا بىلەن جەڭ قىلغانلىقى

پىل ھەم تىنىم تاپماس چوڭ بىر ئەجدىھا
دەشت تەرەپتىن تۈن كېچىدە بولدى پەيدا .
دەل شۇ جايدا ئارام ئالار ئىدى ئۇ ،
ھەتتا دىۋە كېلەلمەس ئىدى روبىرو .
كېلىپ كۆردى ، ئۇخلار بىر بىگانە زات ،
يېنىدا تۇرۇپتۇ ئويناقلاپ بىر ئات .
« نېمە بولدى ؟ » دەپ پىكىرگە تولدى :
« قانداق جۈرئەت بىلەن قانداقچە كەلدى ؟ »
جۈرئەت قىلالمايتتى كېلىشكە ھېچ ئەر ،
خاھ پىلۇ خاھ دىۋە ، خاھى شاھى شىر .
بۇ يەرگە ھەر كىمكى كەلسىمۇ ئامان ،
قانخور ئەجدىھادىن تاپالماس ئامان .
ئەڭ ئاۋۋال تۇلپار تامان يۈزىنى بۇرىدى ،
تۇلپارمۇ خوجىسى تامان ئۆزىنى ئۇردى .
باردى ــ دە ، يەر تىلغاپ ، ئۇ ئۆرۈپ تۇياق
كىشنىدى ، ئاۋازى گۈلدۈرماما نەق .
تەھەمتەن ئۇيقۇدىن كۆزىنى ئاچتى ،
بىلمىدان باشتا جەڭ ، خىيالى قاچتى .
باياۋان چېتىگە تاشلىدى نەزەر ،
لېكىن كۆرۈنمىدى دىۋىدەك ئەجدەر .
قاتتىق تۇۋلىدى ئۇ تۇلپارغا : « بىكار !
بىكار ئەيلىدىڭ ، ــــ دەپ ، ــــ ئۇيقۇدىن بىدار . »
باشقىدىن ئۇيقۇغا كەتتى تەھەمتەن ،
ئەجدىھا كۆرۈندى قاراڭغۇ چۆلدىن .
رۇستەم ياستۇققىغا تۇلپار كېپ تەپتى ،
توپىنى تاتىلاپ يۈزىگە سەپتى .
ئۇيقۇدىن قايتا ئويغاندى ئاران ،
غەزەپتىن يۈزلىرى ئوت ئالدى گۈلخان .
چۆلگە پۈتۈنلەي ئۇ ئەيلىدى نەزەر ،
قارا تۈندە بىرنېمە كۆرمىدى دىگەر .
مېھرىبان تۇلپارغا ئۇيقۇدىن بىدار
دېدى : « تۈن قارىسىن يوقاتماق دىشۋار .
ئۇيقۇمنى نەچچىلەپ ئەيلىدىڭ خاراب ،
مېنى ئويغىنىشقا قىلدىڭسەن خىتاب .
گەر يەنە كۆتۈرسەڭ شۇنداق قىيامەت ،
ئۆتكۈر شەمشەر بويىنۇڭ ئۈزەر ئاقىۋەت .
مازەندەران ياققا ياياق بارارمەن ،
مەيلى گۈرزۈم ئېغىر ، ئۆزۈم پەرىشان .
ساڭا دېدىم ، ئەگەر جەڭگە كەلسە شىر ،
سەن تۇپەيلى ئاڭا سالىمەن شەمشەر .
دېمىگەنمەن ھە دەپ ماڭا قىل خىتاب ،
شۇنداق يۈرگىن ، ئۇيقۇم بولمىسۇن خاراب . »
ئۈچىنچى رەت ئۇيقۇ كۆز ئۆتكىن توستى ،
كۆكسىدە يېپىنچا يولۋاس تېرىسى .
نەرە تارتىپ كەلدى ئەجدىھا بەسمۇ بەس ،
ئاتەش پۈركۈيتتى ئالغاندا نەپەس .
باتۇرنى تۇر دېيىشكە قىلماي جاسارەت ،
ئوتلاقتا يۈگۈردى تۇلپار بىتاقەت .
بۇنداق تەشۋىشتىن يۈرەك پارە ــ پارە ،
ئەجدىھادىن ، رۇستەمدىن قورقۇپ بىچارە .
يەنە ئەندىشە قىپ رۇستەمخانىدىن ،
رۇستەم تامان چېپىپ كەتتى جانىدىن .
غەزەپكە كەلدى ــ دە ، تېپىپ ، چاچتى خاك ،
تاقىسىدىن يەرلەر بولدى چاك ــ چاك .
رۇستەم ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ شۇئان
يەنە ئاتقا غەزەپلەندى چەندان .
لېكىن يەنە ئاتقا ئىچى ئاغرىدى ،
بۇ قېتىم ئەجدىھا ئاڭا كۆرۈندى .
قارا تۈندە ئۇنى بايقاپ پەھلىۋان ،
ئۆتكۈر تىغىنى قىنىدىن چىقاردى چاققان .
باھار بۇلۇتىدەك نەرە تارتقان چاغ ،
زېمىن جەڭ مەيدانى ، ئوت بولدى تۇپراق .
ئەجدىھاغا دېدى : « ئېيتىپ قال نامىڭ ،
بۇنىڭدىن كېيىن جاھانىنى كۆرەلمەس كۆزۈڭ .
ياخشى ئەمەس ، ئاجرالسا مېنىڭ دەستىمدىن
تاتلىق جېنىڭدىن گەر بۇنداق قارا تەن . »

ئىككىنچى سەرگۈزەشت

رۇستەمنىڭ بۇلاق سۈيىگە يەتكەنلىكى

بىلمەيدۇ نېمىلەر ئالدىدا پەيدا ،
كۆز كۆرۈنە بارار ، نۇرسىز ، بىزىيا .
باياۋان ، كۆرۈنمەس جانىۋار زاتى ،
قۇش ئۇچسا ، كۆيىدۇ پەي ۋە قاناتى .
سەرەتان ئىسسىق ، كۆيەر چۆل – باياۋان ،
ئۈستىدىن ئۆتكەندەك ئاتەشلىك بوران .
تۇلپار ۋە ئاتلىق تىلى بۇنداق ئىسسىقتىن
ساڭگىلاپ چۈشىدۇ ، چىقىدۇ كاردىن .
ئاتتىن چۈشۈپ ، قولدا نەيزىسى بىلەن
تەمتىرەپ بارىدۇ ، سۇ دەپ تەھەمتەن .
يەر يۈزىدىن ئىزدەپ تاپالماي يولنى ،
ئاسمانغا كۆز تىكىپ سوزدى قولنى .
دېدى : « پەرۋەردىگار ، ئەي ئادىل خۇدا ،
بېشىمغا كەلتۈردۈڭ نېمانچە بالا ؟
گەر بولمساڭ شۇنچە قىيناشتىن رازى ،
تاقىتىم تاق بولدى ئەمدى ، ئەي قازى .
لېكىن يولدىن تايمايمەن ، تا پەرۋەردىگار ،
شاھ كاۋۇسنى ئازاد قىلمساڭ ، زىنھار .
سەن يۈزۈڭ ئۆرۈگەن گۇناھكار ئۇلار ،
ساڭا بەندە ، مۇتىئ ، مادارسىز ئۇلار . »
شۇ سۆزنى ئېيتىپ پىلتەن يىقىلدى ،
تەشنالىق باتۇرغا كۈچىن كۆرسەتتى .
ئۇتتەك توپىغا يىقىلدى رۇستەم ،
يېرىلىپ كەتكەنتى لېۋى ، تىلى ھەم .
ئاشۇ چاغ قويرۇقلۇق چىرايلىق بىرقوي
كۆرسىتىپ ئۆتتى تەھەمتەنگە بوي .
ياۋايى قوي يولىن كۆرۈپ تەھەمتەن ،
سۇ ئىچەر يېرى نە دەپ ئويلىدى بىردىن .
تەگرى ئىنايىتى ، شەپقەتلىك خۇدا ،
خۇددى شۇ ۋاقىتتا بولدى ھۆۋەيدا .
قىلىچ دەستىنى تۇتتى ئۇ مەھكەم ،
تەگرى كۈچىدە تۇردى مۇستەھكەم .
بىر قولدا قىلىچ ، بىرىدە نوختا ،
قوي ئىزىغا ئىز بېسىپ چۈشتى ئۇ پۇختا .
يولدا پەيدا بولدى بىردىنلا چەشمە ،
شاش قويمۇ ئۇنىڭغا يۈگۈردى تەشنا .

تەھەمتەن كۆزنى تىكىپ ئاسمانغا ،
دېدى : « ئەي ئادالەت چاچقان جاھانغا .
بۇ يەردە كۆرۈنمەس ھېچ قويلار ئىزى ،
ماڭا تۇغقان ئەمەس بۇ ياۋايى قوزى .
قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالساڭ ناگاھ ،
پەقەت پاك تەڭرىدىن ئىزدىگىن پاناھ .
كىم يۈزىن ئۆرۈسە ئادىل خۇدادىن ،
ئەقلى جايىدامەس ، بۇنى ئالسۇن تەن . »
قويغا ھەم بۇدا ئەيلىدى دۇئا ،
دېدى : « چەرخ بېشىڭغا سالمىسۇن بالا .
يولۇڭدا ئوت كۆپكۆك بولسۇن ، ئىلاھىم ،
بۆرە يۈزى سەندىن نېرى بولسۇن دائىم .
كىم ساڭا تەگلىسە ئوق بىلەن كامان ،
كامانى سۇنسۇن ھەم دىلى بولسۇن قان .
سەن تۇپەيلى تىرىك قالدى تەھەمتەن ،
سەن بولمىساڭ ئەھۋالى بولاتتى كېپەن .
ئەجدىھا كۆكسى جاي بولمىسا ئەگەر ،
بۆرە چاڭگىلىغا مۇپتىلا بولۇر .
لىباس پارە – پارە ، زەخىملىنىپ تەن ،
ياۋ تاپاتتى شۇندا رۇستەمدىن نىشان . »
زۇۋانى بوشىدى ئۈچ شۈكرانىدىن ،
ئېگەرنى بوشاتتى تۇلپار دۈردانىدىن .
زىلال سۇ بىلەن تېنىن يۇدى پاك ،
باھار قۇياشىدەك بولدى ئۇ بەك پاك .
تەشناسىن قاندۇرۇپ ئوۋنى كۆزەتتى ،
كامانىنى تارتىپ ، ئوقنى جايلىدى .
يىقىتتى قوتىرىغان پىلدەك بىر قۇلان ،
بېشىن كەستى ، تېرىسىن شىلدى چاققان .
ۋاقىت ئۆتكۈزمىدى ، ياقتى بىر گۇلخان ،
ئوتتا كاۋاپ قىلدى ، چىقىرىپ سۇدىن
ھازىرلاپ گۆشلەرنى يېمەك باشلىدى ،
ھەتتا ئىلىكلىرىن قىقىپ تاشلىدى .
پاك بۇلاقتىن يەنە قېنىپ ئىچتى سۇ ،
تويۇپ ، قانغاچ كۆزىنى باستى ئۇيقۇ .
جەڭگىۋار تۇلپارغا دېدى تەھەمتەن :
دوستلاشما ، ئۆرۈشما ھېچنېمە بىلەن .

جەڭ مەيدانىدۇر ئۇنىڭ مەيدانى ،
باياۋان ۋە تاغلار ئۇنىڭ بوستانى .
رەقىبى دىۋە ، قانخور ئەجدىھا ،
دىۋە ، باياۋاندىن قۇتۇلماس ئەسلا .
مەيۇ جامۇ گۈل ۋە كۆكلەمزار
بەخش قىلمىغاندۇر ئاڭا روزىغار .
دائىما ئەجدىھا بىلەن قىلدىم جەڭ ،
ياكى يولۋاسقا سالدىم دادىل چاڭ . . . »
ناخشىنى تىڭلاپ جادۇگەر موماي ،
رۇستەم ئاۋازى ، سازىنى تىنماي .
يۈزىنى بېزەتتى مىسالى باھار ،
بولمىغاي گۈلمۇ ھەم ئۇنچە ئۈز رۇخسار.
تەھەمتەن خۇداغا سانا باشلىدى .
ئاڭا ئاپىرىنۇ دۇئا باشلىدى .
ئۇيا ـ ئەگىلىك پۇراپ ، سوراپ ئىجازەت .
رۇستەمنىڭ يېنىغا كەلدى كاساپەت .
« مازەندەران چۆلى ئىچرە داستىخان ،
تاپمىدىم مەي ، چالغۇ ، ياش ساقى » دىبان .
چىراي تۈرقى ئاستىدا ئىپلاس جادۇگەر ،
ئەھرىمەنلىكىدىن رۇستەم بىخەۋەر .
قولىغا بىر قاچا مەي ئېلىپ كۈشاد ،
ئەيلىدى ئۇ ئادىل قازى نامىن ياد .
قۇلىقىغا تەڭرىنىڭ نامى يەتتى ،
شۇئان چېھرىسى ئۆزگىرىپ كەتتى .
دىلىدا شۇكرانە ، گۇمانى نەدە ،
تىلىدا مەدخانە ، دەرمانى نەدە .
خۇدانىڭ نامىدىن رەڭگى بىر ئۆچتى ،
رۇستەمنىڭ نىگاھى تېز ئاڭا كۆچتى .
تەھەمتەن توساتتىن تاشلىدى كەمەند ،
جادۇگەر بېشىنى قىلىپ ئالدى بەند .
دېدى : « كىمسەن ئۆزۈڭ ، دەرھال بەر جاۋاب ،
ھەقىقىي تۈرقۇڭنى كۆرسەت ، ئىش خاراب . . . »
سالمىدا كۆرۈندى يىرگىنچ بىر خوتۇن ،
تۈرغىنى ھىلىيۇ نەيرەڭ ۋە ئەجىن .
خەنجەردە بېلىدىن قاق ئىككى بۆلدى ،
جادۇگەرلەر دىلى ئەندىشكە تولدى .

بەشىنچى سەرگۈزەشت

رۇستەمنىڭ ئەۋلادنى ئەسىر ئالغانلىقى

ھاياتتا يول ئىزدەر كىشىلەردەك ئۇ ،
يول تامان قانچىلاپ بۇرالدى ھەم ئۇ .
ئات چاپتۇرۇپ يەتتى ئاخىر بىر جايغا ،
بىلمەس جاھان نۇرى يوقالغان نەگە .
زەڭگىلەر يۈزىدەك ئەتراپ تۈن ـ قۇندۇز ،
نە ئاي كۆرۈنمەيدۇ ، نە بىرەر يۇلتۇز .
گويا كۈن چۈشكەندەك سالما ـ ئارقانغا .
يۇلتۇزلار يوقالغاندەك قايسى بىر جايغا .
تۇلپار تىزگىنىن سىيرىپ ، ئالغا چاپتۇردى ،
زىمزىيا ! نە دۆڭ ، نە ئېرىق كۆرمىدى .
قارا تۈنگە بەردى يورۇقلۇق بەدەل ،
يېشىل زىرائەتلەر بەئەينى مەخمەل .
جاھان قېرىلىقتىن بولدى نەۋقىران ،
ھەر تامان چىمەنزار ، ئېرىقلار راۋان .
ئۈستىدە لىباسى بولۇپ كەتتى سۇ ،
كۆزلەرنى ھېرىشتىن باستى ھەم ئۇيقۇ .
يولۋاس تېرىسىنى ئېچىپ سالدى شىر ،
دۇبۇلغىسىدىن ئاقتى تامچىلاپ تەر .
ھەر ئىككىسىن يايدى ئاپتاپقا شۇ تاپ ،
ئۆزى دەم ئېلىشقا ، ئۇيقۇغا ئالدىراپ .
تۇلپاردىن ئېلىنغان يۈگەن ۋە ئېگەر ،
بېشىنى ئېگىپ توختىماي ئوتلار .
شامالداپ كىيدى يولۋاس تېرىسىن ،
يولۋاستەك ئوت ـ چۆپتىن ئەتتى ياستۇقىن .
باش ئاستىدا قالغان ، ئالدىدا قىلىچ ،
قىلىچ سېپىدىن ئالماس قولىنى ھېچ .
ئوتلاق ئارا ئاتنى كۆرۈپ پاسىبان ،
دوق بىلەن چاقىردى سىلىپ كۆپ ئالۋان .
يۈگۈرۈپ كەلدى تۇلپار رۇستەمسېرى ،
پۇتىغا ئىشكەل سالدى ، قالدى تەسىرى .
ئۇيقۇدىن ئويغانغان زامانلا پىلتەن ،
كۆزەتچى ئاڭا دېدى : « ئەي ئەھرىمەن .
نېمىشقا زىرائەتكە ئېتىڭنى قويدۇڭ ،
ئەمگەك قىلمايلا بەھرىمەن بولدۇڭ ؟ »

غەزەپكە كېلىپ قانخور ئەجدىھا شۇئان ،
دېدى : « ھېچكىم مەندىن تاپمىغان ئامان .
بۇ دەشت - چۆل ئەزەلدىن مېنىڭ جايىمدۇر ،
ئېگىز ئاسمانمۇ ساپ ھاۋايىمدۇر .
بۇندا يول يوق بۇركۇت پەس ئۇچۇشقا ،
بۇ چۆل كىرمەس ھەتتا يۇلتۇز چۈشكە . »
ئاندىن پالۋانغا دېدى : « نامىڭنى بىلەي ،
تۇغقىنىڭ ئۆلسەڭ گەر نى دەپ يىغلىغاي ؟ »
جاۋاب بېرىپ دېدى : « ئېيتىمدۇر رۇستەم ،
ئەجدادلىرىم داستان ، سام ھەمدە نەيرەم .
بىر ئۆزۈم تېتىيمەن پۈتۈن لەشكەرگە ،
جاھاننى تەڭ ئەتكۈم مەھشەر كۈنىگە .
كۆرەرسەن مەن جەڭنى قىلىمەن قانداق ،
يەر گىنىچ بېشىڭ بۇگۈن قىلاي پاچاق - پاچاق . »
قانخور ئەجدىھا ئاڭا تاشلاندى يامان ،
ۋە لېكىن ئاقىۋەت تاپمىدى ئامان .
پالۋانغا يېپىشتى ئەجدىھا شۇنداق
رۇستەم كۆرۈندى بولغاندەك پاچاق .
ئەجدىھا شىددەتتىن كۆرۈپ قالدى تۇلپار ،
ئاستىدا قالغانتى باھادىر شۇڭقار .
قۇلىقىن تارتتى تۇلپار، بۇ نى ئەجەب ؟
ئەجدەر تېرىسىن شىلدى تېپىپ ، چىشلەپ .
تېرىسىنى شۇنداق شىلدى ، ھەتتا شىر ،
باھادىرلار ئاڭا مىڭ ئاپىرىن دەر .
شەمشەردە بېشىنى تېنىدىن جۇدا
ئەيلىدى تەھەمتەن ، قان ئاقتى دەريا .
گەۋدىسى ئاستىدا كۆرۈنمەس تۇپراق ،
پەقەت خۇن بۇلدۇقلاپ تۇرغان بىر بۇلاق .
رۇستەم نىگاھ تاشلار ئۇ ئەجدىھاغا ،
چىشى تىغ ئەپتى ياۋۇز ، ئىچى قارىغا .
گەۋدىسى ئاستىدا ياتار باياۋان ،
تۇپراقنى بويايدۇ ئىسسىق قىزىل قان .
تەھەمتەن ھەيران بوپ قېتىپ قالدى لال ،
خۇدا نامىن تىلغا ئالدى ئۇ دەرھال .
سۇغا چۈشۈپ يۈز - قول يۇدى ئالدىدا ،
تەگرى ياردىمىسىز يوقتۇر بۇ دۇنيا .
ئاندىن خۇداغا دېدى : « ئەي ئادىل ئىگەم ،
سەن بەردىڭ ماڭا كۈچ ، بىلىم ، شۆھرەت ھەم .
ئالدىمغا نېم كەلسە شىرمۇ دىۋە ، پىل ،
تاپتاقىر باياۋان يا دەريايى نىل ،
دۈشمىنىم بىرمۇ يا كۆپمۇ بەرىبىر ،
قەھرىم تۇتۇپ قالسا ، ماڭا ھەممە بىر .

تۆتىنچى سەرگۈزەشت

رۇستەمنىڭ جادۇگەرنى ئۆلتۈرگەنلىكى

تاماملاپ شۈكرانە ئىبادىتىنى
كەلتۈردى ئېگەرلىك ئۆز تۇلپارىنى .
ئاتقا مىنىپ يولغا بولدى راۋانە ،
جادۇ دىيارىغا كىردى مەردانە .
ئۇزۇن يولغا باشلاپ قويدى ئات بېشىن ،
تا ئۇپۇقتا كۆرگۈچە نۇر - قۇياشىن .
دەرەخ ، گىيا كۆردى ۋە ئابى راۋان ،
مەردانىلار يۈرتى دېگۈدەك ماكان .
قىرغاۋۇل كۆزىدەك بىر چەشمە - گۈلاپ ،
كۆردى قىرغىقىدا زەررىن جام شاراب
قورۇلغان كېيىك گۆشى بىلەن نان ،
ئەتراپىدا پىشلاق ۋە يېنىدا تۇزدان .
رۇستەم كۆرۈپ شۇنداق مۇۋاپىق جاينى ،
مىڭ شۈكۈر بىلەن ياد ئەتتى خۇدانى .
ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى ، ئېگەرنى ئالدى ،
نان ۋە گۆشكە قاراپ لال بولۇپ قالدى .
تاماق ۋاقتى ئىدى رۇستەم كەلگەن چاغ ،
دىۋە يوشۇرۇنغانىدى ئۇنى كۆرگەن چاغ .
چەشمە ئەتراپىغا چۈشتى تەپ تارتماي ،
قولغا ئالدى ياقۇت جامنى ، تولغان مەي .
جام يېنىدا كۆردى ئاجايىپ تەمبۇر ،
گويا باياۋاندا بەزمە ئۆيى ، مەشھۇر .
تەھەمتەن قولىغا ئېلىپ تارىنى
كۈيگە سازلاپ دېدى دىلدا بارىنى :
« بالاغا دۇچارى رۇستەمدۇر ، رۇستەم ،
خۇشاللىق كۈنلىرى ئۇندا بەكمۇ كەم .

مازەندەران شاھىن ، گۇرزە ـ تاجىنى ،
تارتىپ ئالماقچىمەن بايلىق ، بارىنى .
ساداقەتلىك بولساڭ ، ئادالەتكە يار ،
نېسىۋەڭ بولار تەخت ۋە تاجۇ دىيار .
ئەگەر سۆزلىرىڭدە بولسىلا رىيا ،
كۆزلىرىڭدىن ئاقار قىپقىزىل دەريا .
ئەۋلاد ئاگا دېدى : « جاھالەتتىن قاچ ،
ھوشۇڭنى يىغىپ ئال ، كۆزۈڭ يوغان ئاچ .
غەزەپتىن كور بولۇپ تۆكمە قېنىمنى ،
خالساڭ بېرىمەن ساڭا جېنىمنى .
ئېيتاي ساڭا نەدە كاۋۇس شاھ ، ئەسىر ،
كۆرسىتەي ئۇ ئۆلكە يولىنى بىر ـ بىر
كۆڭلۈمنى قىلساڭ شاد ، ئۇ ئاق دىۋە ئۆيىن ،
كۆرسىتەي پۇلاد ، بېد ۋە سەنجە يولىن .
كاۋۇس بار جايغا يەتمەكلىك گۇمان ،
يۈز پەرسەڭگە چىدام بەرمىسە رەھمان .
ئۇ جايدىن دىۋگىچە يەنە يۈز پەرسەڭ ،
يېتسەن كۆپ قىيىن يول باسالساڭ .
ئىككى تاغ ئارىسى ـ ۋەھىملىك ئۇ جاي ،
ئاسمىنىدىن ئۆتەلمەس ھەتتا ھۇماي .
ئىككى خىيال ئارا تاڭ قالارلىق يار ،
ئېگىگە قارىساڭ بېشىڭ بەك قايار .
جەڭگىۋار دىۋىلەردىن ئون ئىككى مىڭى ،
تاغ ۋە جىلغىلاردا كۆپلەپ كۆزەتچى .
پۇلاد ، غەندى ئۇلار سىپاھدارىدۇر ،
بېدۇ سەنجە بولسا نىگاھدارىدۇر .
ھەممە دىۋىلەرگە ئاق دىۋە قوماندان ،
تاغ ئۇنىڭدىن تىترەك ياپرىقدەك لەرزان .
كۆرسەڭ ئەزىم تاغدەك بەھەيۋەت بەدەن ،
گەژگە كەڭلىكى كېلەر ئون ئىككى ئارقان . »
بۇ گەۋدە ، بۇ لاچىن ، بۇ ئېتىڭ بىلەن ،
بۇ نەيزە ، بۇ گۇرزى غىراتىڭ بىلەن
نەچچە پالۋانلارنى قىلدىڭ يەرگە تەڭ ،
ئەمما ياخشى بولماس ئاق دىۋە بىلەن جەڭ .
ئۇندىن نېرى تاشلىق ، يولى يوق قىيا ،
ياۋا تىكىلەرمۇ ئۆتەلمەس ھەتتا .
ئۇندىن ئۆتسەڭ باردۇر شاۋقۇنلۇق دەريا ،
كەڭلىكى ئىككى پەرسەڭ ، ئۇندىن ئۇشۇق يار ،
ئۇ يەردە شىددەتكار بىر كۆزەتچى دىۋ بار ،
قانچىلاپ دىۋىگە ئاشۇ پەرماندار .
ئۇچيۈز پەرسەڭ يۈرسەڭ ، ئۇچرايدۇ بىر جاي ،
ئۇ جايلارنىڭ نامى بۇزگۆشت ، نەرمپاي .
بۇزگۆشتتىن ئۆتسەڭ مازەندەرانغا يول ،
بۇمۇ بەك ئېغىر ، مۇشەققەتلىك مول .
ھەريادا كېزىپ يۈرەر ئاتلىق ئەسكەر ،
كۆرمىگىلاپ سانىغا يېتەلسەڭ ئەگەر .
چىش ـ تىرنىقى قورال ، يانچۇقتا دىرھەم ،
يوقتۇر بىرسىنىڭمۇ دىلىدا ئەلەم .
جەڭدە پىللار بىلەن لىپمۇ ـ لىق شەھەر ،
ئۇلارنىڭ سانىمۇ بىرمىڭدىن ئاشار .
يالغۇزسەن ، بولساڭمۇ گەر تۆمۈر بەدەن ،
ئەھرىمەن ئىككى ئەيلىگەي شىكەن . »
كۈلدى بۇ سۆزلەرگە رۇستەم قاقاقلاپ
ۋە ئەۋلادقا شۇنداق دېدى لەۋ ئېچىپ :
« ئەگەر راستتىن بولساڭ سەن ماڭا يولداش ،
ئايان كۆرسىتەرسەن ، بۇ سۇققا باش
ۋە پىلتەن جاھاندا نېمىگە قادىر ،
باتۇرلارنىڭ بېشىغا نېمىلەر سالار .
ئۇ زەپەر بەخش يەزدان قىلسا گەر مەدەت ،
ھۇنەر ۋە تىنچلىقتا ھەل بولار تىلەك .
بىر قېتىم كۆرسە گەر دەستۇ زەربەمنى ،
گۇرزەم ۋە شەمشىرىم ، ماھىر ھەربىمنى ،
يۈرىكى يېرىلىپ ياۋ تىكۆۋېتەر ،
ئاجىرتالماي نەدە ئۆزەڭگە ـ ئېگەر .
قېنى ، كاۋۇس نەدە كۆتەر تەلمۈرۈپ ،
باشلىغىن ، قالمىسۇن پېيىڭ تارتىشىپ . »
شۇنداق دەپ تۇلپارغا مىنىۋالدى شاد ،
شامالدىن تىز ئۇچۇپ باردۇ ئەۋلاد .
توختىماي قارا تۈن يە يورۇق كۈندۈز ،
يېتىشتى بىر تاغقا نامى ئىسپەرۇز .
شۇ يەرگە كاۋۇس شاھ تارتقاندا لەشكەر ،
قان ئېچەر دېۋىلەر قىلغانىدى زەپەر .
تۈندىن ئېشىپ ئاخىر يېقىنلاشتى تاڭ ،
چۆل تەۋەسىگە كىردى ، ئاڭلاندى داڭ .
زور گۇلخان يېقىلدى مازەندەرانغا ،
مەشئەللەر يېقىلدى ھەممە تامانغا .
« بۇ قانداق جاي ئىكەن ، — دېدى تەھەمتەن ، —
ئوت ـ شولا كۆرۈنەر ھەممە تاماندىن . »

ئاقىل مەرد غەزەپكە كەلسىمۇ كۆندى ،
كۆزەتچى ئىككى قۇلىقىنى سوزدى .
ياخشى ـ يامان دەپ بىر سۆز ئېيتمايلا ،
قۇلاقلىرىنى سوزۇپ قىلدى چولاقلا .
كۆزەتچى قۇلاقلىرىنى ئېلىپ قولىغا ،
ھەسرەتتە داد سېلىپ ماڭدى يولىغا .
ئۇ جاينىڭ پالۋانى ئىسمىدۇر ئەۋلاد ،
شۆھرىتى تارقالغان ، نەۋقىران ، شەمشاد .
كۆزەتچى باردى ئەۋلاد ئالدىغا شۇ چاغ ،
قولىدا ئۈزۈلگەن شۇ ئىككى قۇلاق .
ئاگا دېدى : « دىۋىدەك ئادەم كەلمەكتە بىر ،
ساۋۇتى تېرىدىن ، قالپىقى تۆمۈر .
ئەھرىمەننىڭ ئۆزى ئۇ باشتىن ـ ئاياغ ،
يا ساۋۇت كىيگەن ئەجدىھا سىياق .
باردىم ، زىرائەتتىن ھەيدەي دەپ ئېتىنى ،
يولۇمدا بولدى ئۇ تاغدەك بىر توسقۇن .
تۇردى ، قۇلاقلىرىم سوزدى قولىدا ،
ئاندىن ئۇيقۇسىغا كەتتى ئەجدىھا . »
دەھشەتتە ئاڭلىدى ئەندىش سۆزىنى ،
ھەم ئوتلاقتا كۆردى شىرنىڭ ئىزىنى .
باتۇرلار بىلەن ئات تىزگىنىنى بۇرىدى ،
تەھەمتەننى نىشان قىلىپ ، شۇ ياققا يۈردى .
بىلمەكچى بوپ ، كەلگەن قانداق زوراۋان ،
يامانلىق ، غەزەپكە نېم سەۋەب بولغان .
تىزگىن تارتىپ ، ئۆتكۈر قىلىچنى ئالدى ،
گۈلدۈرمامىدەك بىر چۇقان سالدى .
يېقىنلاپ كەلگەچكە بۇ ئىككى سەرباز ،
سۆز باشلاپ ، سورىدى بىر ـ بىرىدىن راز .
« ناملىڭ نېمە ، — ئاۋۋال سورىدى ئەۋلاد ، —
پاناھىڭنى ئېيت ، كىم سېنى قىلار ياد ؟
بۇ يەرگە ئايىغىڭ يەتتىكىن نېچۈك ؟
دىۋىلەر ماكانىغا بۇ جۈرئەت نېچۈك ؟
كۆزەتچى قۇلىقىن يۇلدۇڭسەن نېچۈك ؟
ئېتىڭ زىرائەتكە قويدۇڭسەن نېچۈك ؟
بار ـ يوقۇڭنى قىلسام قارا ، نېم بولۇر ؟
بۆكۈڭ قالسا تۇپراق ئارا ، نېم بولۇر ؟ »
« نامىم بۇلۇت ، — دېدى جاۋابەن رۇستەم ، —
گەر بۇلۇتتا بولسا شىر چاڭگىلى ھەم .
باشقىلار بېشىنى ئېگىدۇ يەرگە ،
ئوق ـ نەيزە ياغدۇرار جەڭگىۋار ئەرگە .
قۇلىقىڭغا نامىم يېتىپ بارسا گەر ،
قېنىڭ توڭلاپ ، مۇزدەك نەپسىڭ ئۆچەر .
ھەر بىر ئەنجۈمەندە پىلتەنلىك شەھباز ،
كامان ، سالمىسىدىن تارقىلار ئاۋاز .
ئەمدى سېنى تۇغقان ئاناڭ بىچارە ،
كېپەن پىچىپ ، چېچىن يۇلسا ، نى چارە ؟
قېشىمغا كېلىپسەن قوشۇن ئېپ بۇ چاغ ،
ئاسمان گۈمبىزىگە چېچىپسەن ياڭاق . »
شۇنداق دەپ سۇغۇردى قىلىچ قىنىدىن ،
بالا شىرىنى چىقاردى ئىنىدىن .
ئارقىنى ، سالمىسى ئېگەر قېشىدا ،
كۆزلىرىدە ئاتەش ، غەزەپ بېشىدا .
قوي پادىسىغا شىر ئۆزىنى ئۇردى ،
ئەتراپتا كىم بولسا ، ھەممىنى قىردى .
قاتىل قىلىچنى شىلتىغان ھامان ،
باشلارنى كېسەتتى گۈل قايچىسىمان .
باشلىقلار تىنماستىن تۆكۈپ ياشلىرىنى ،
ئاياغ ئاستى قىلدى مەغرۇر باشلىرىنى .
باھادىر دەستىدىن قوشۇنلار تارمار ،
ھەممە قاچتى ھەريان ، دىلىدا غۇبار .
ئاتلىقلار چېڭىدىن ھاۋا قاپقارا ،
قالايمىقان بولدى پۈتۈن تاغ ـ دالا .
قۇترىغان پىل ـ رۇستەم ، يەنە چاپار ئات ،
قولىدا ئارقىنى ، ئاستىدا تۇلپار ئات .
تۇلپار ئەۋلادقا يېتىپ بارغاندا يېقىن ،
تاج تاقىغان بېشىغا چۈشتى قارا تۈن .
ئۈزۈن ئارقانىنى ئاتقاندا رۇستەم ،
ئەۋلاد مەغرۇر بېشى يەر بولدى ھەم .
ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ باغلىدى قولىن ،
ئۆزى مىنىپ ، ئاگا كۆرسەتتى يولىن . . .
دېدىكى : « كۆرسەتسەڭ سەن ماڭا راستلىق ،
سۆزۈڭدە بولمىسا ھېچ كەم ـ كۇساتلىق ،
ماڭا بەرسەڭ ئاق دىۋە جايىدىن نىشان ،
نەدە تۇرمىش غەندى ، پۇلاد ، بېد ماكان .
كاۋۇس نەدە بەند بولغىنىنى ئاخىر ،
(بۇ بالالار شۇندىن بولغانلىقى زاھىر)
كۆرسىتىپ ، راستلىقنى قىلساڭ ئىختىيار ،
سۆزۈڭدە توغرىلىق بولسا ساڭا يار ،

پىلتەن كەلدى دېسە كاۋۇس يېنىغا ،
ئوت تۇتىشار ھەممە دىۋە بېشىغا .
جاھانغا لىق كېلەر دىۋە ئەسكىرى ،
بىكار كېتەر قىلغان ئىشىڭ كۆپرەكى .
شۇ زامات يول ئالدى دىۋە ماكانىغا ،
ئوق ۋە نەيزىلەرنى ئېلىپ يېنىغا .
خۇدا يار ــ يۆلەك بولسا ، ئال ئۇندىن قىساس ،
جادۇگەر بېشى قارا ، يەرگە باس .
ئۆتمەك كېرەك بولسا قانچە تاغ ــ دالا ،
ھەر يەردە ئۇچرىغاي دىۋە بەك تولا .
ئالدىڭدىن چىقىدۇ قورقۇنچلۇق بىر غار ،
ئاگىلدىمكى ، ئۇندا خەۋپلىك يەر بىسيار .
كۆزەتچى دىۋىلەر كەتمەس غارنىڭ ئاغزىدىن ،
كىم كەلسە قاپلاندەك ئالار كانايدىن .
شۇ غار ئىچىدە ئاق دىۋە دەرگاھى ،
قارا دىۋە لەشكىرىنىڭ پۇشتى پاناھى .
بەلكى نېسىپ بولۇر ساڭا بۇ زەپەر ،
ئۇ ئۆلسە سەردارسىز قالىدۇ لەشكەر .
سىپاھىم كۆزى كور بولدى ئەلەمدىن ،
مېنىڭ كۆزۈم خىرە بۇ قايغۇ ــ غەمدىن .
تېۋىپلار دېيىشتى بۇ دەرد ئىمكانى ــــ
ئاق دىۋىنىڭ يۈرىكى ، مېڭىسى قېنى .
شۇنداق دېگەنىدى تەدبىرلىك تېۋىپ :
ئاق دىۋىنى ئۆلتۈرۈپ قېنىدىن تېتىپ ،
تېمىتساڭ ئۈچ قېتىم كۆز ئىچرە ئەگەر ،
خىرەلىكتىن ئەسلا قالمىغاي ئەسەر .
جەڭگە ھازىرلاندى پىلتەنلىك قوتاس ،
جايىدىن قوزغالدى باتۇرلارغا خاس .
ئىرانلىقلارغا دەر : « بولۇڭلار ھوشيار ،
ئاق دىۋە قەستىن بۈگۈن قىلدىم ئىختىيار .
ئۇ جەڭگىۋار پىلۇ ئۇستا جادۇگەر ،
ئەتراپىدا تۇرارمىش ھېسابسىز لەشكەر .
گەدىنىم قولىدا ئېگىلسە ناگاھ ،
سىز ئۇزاق قالسىز تەقدىرى سىياھ .
ئەگەردە پاك تەڭرى بولسا مەدەتكار ،
ماڭا بەخت يۈلتۈزىن بەخش ئەتسە يار ،
قايتا نېسىپ بولۇر بىزگە يەرۇ تەخت ،
قايتا شاخ چىقىرار شاھانە دەرەخ .

يەتتىنچى سەرگۈزەشت

رۇستەمنىڭ ئاق دىۋىنى ئۆلتۈرگەنلىكى

جەڭگىۋار كەمەرنى باغلىبان مەھكەم ،
جەڭ خىيالى بىلەن يول ئالدى رۇستەم .
ئالدىدا بارار يول كۆرسىتىپ ئەۋلاد ،
تۇلپارى كېتىپ بارار بەئەينى باد .
تۇلپار يېتىپ كەلگەن جايى ھەفتى كوھ ،
ئەتراپىدا دىۋىلەر گۇرۇھ ــ گۇرۇھ .
تېگى يوق غارغا يېتىپ كەلگەندە رۇستەم ،
كۆردى ، دىۋە لەشكىرى ئەتراپىدا جەم .
« ئەي ئەۋلاد ھەر نېمە سورىغان بولسام ،
جاۋابىڭ راست چىقتى ، ــــ دەپ ئېيتتى رۇستەم ، ــــ
يول كۆرسىتىپ ، سىرنى ئېچىپ بەر ئەۋلاد ،
ئەمدى ئاق دىۋىنىمۇ قىلايلى بەرباد . »
ئەۋلاد ئاستا دېدى : « قاچانكى ئاپتاپ ،
كۆتۈرۈلسە ئاق دىۋە كۆزىن باسار خاب .
سەن ئاق دىۋە ئۈستىدىن قىلسەن زەپەر ،
بىرئاز سەۋر قىلىپ تۇرالساڭ ئەگەر .
شۇنداق يارىڭ بولسا گەر پەرۋەردىگار ،
شۈبھىسىز زەپەرمۇ بولۇر ساڭا يار . »
تا كۆتۈرۈلگۈچە ئېگىزگە ئاپتاپ ،
رۇستەممۇ ھۇجۇمغا كەتمىدى ئالدىراپ .
دەرەخكە باغلىدى ئەۋلادنى مەھكەم ،
تۇلپارغا يۈكلىدى كامان ، سالمىنى ھەم .
نەرە تارتتى نامىن ئاتاپ ، رەئىد مىسال ،
قىنىدىن سۇغۇرۇلدى بەئەينى قەتتال .
ھېچبىرى كېلەلمەي قالدى تەڭ ئاڭا ،
دۇچ كەلگىنى ھەممىسى بولدى ناكا .
بۇندىن ئاق دىۋەسېرى ئەيلىدى شتاب ،
بەئەينى پارقىراق ، قىزىق بىر ئاپتاپ .
بىر غارغا دۇچ كەلدى جەھەننەم گويا ،
دىۋىلەر كۆرۈنمەيتتى ، قاراڭغۇ ــ غۇۋا .
بىردىم تاڭ قالدى ، قولىدا قورال
بۇندا يوق ئۇرۇشماق ، قاچماققا ئامال .

ئەۋلاد جاۋاب بېرىپ، دېدى: «مازەندەران،
تۈن بويى سەگەكتۇر ئۇندا پاسىبان.
ئۇ يەردە ئەرجەڭ دىۋە تا ئاتقانچە تاڭ
ھۆركىرەپ چىقىدۇ، ئۇرۇپ كۈچلۈك داڭ.»
يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتى كۆرەشچان رۇستەم،
تا ئاپتاپ پارقىراپ چىققاندا ئۇ ھەم
ئورنىدىن تۇردى ـ دە، يولنى چاغلىدى،
ئەۋلادنى دەرەخكە مەھكەم باغلىدى.
بوۋىسى گۇرزىسى قولدا مۇھەييا،
چۈشتى يولغا، دىلىدا جاسارەت زىيا.

ئالتىنچى سەرگۈزەشت

رۇستەمنىڭ ئەرجەڭ دىۋە بىلەن جەڭ قىلغانلىقى

بېشىدا دۇبۇلغا، قولدا ئومۇتى،
يولۋاسنىڭ تېرىسى، ھەربۇ زەرب دۇدى.
ئەرجەڭ دىۋە تامانغا بۇراپ يۈزىنى،
ياۋ لەشكەرگاھىدا كۆرۈپ ئۆزىنى.
جەڭگىۋار نەرىسىن تارتقاندا گويا،
تاغلار ئاغدۇرۇلدى، كۆپچىدى دەريا.
قۇلىقىغا يەتكەچ مۇنداق بىر سۈرەن،
ئەرجەڭ چېدىرىدىن چىقتى شۇ زامان.
رۇستەم ئات چاپتى بەئەينى چاقماق،
ئەرجەڭگە يەتتى ئۇ بىر دەمدە شۇنداق.
قۇلاق، باش، گەدەنگە سېلىپ ئۇ چاڭگال،
شىردەك ئۈزۈۋالدى بېشىنى دەرھال.
قارا قانغا پاتقان دىۋىنىڭ بېشىن
ئىرغىتتى توپىغا، ئېقىتىپ قېنىن.
دەھشەت سالدى دىۋىگە رۇستەم بىلىكى،
گۈرزىنى كۆرۈپ چىقتى يۈرىكى.
قېچىشتى ئانا يۇرتىنى قىلماي ياد،
ئاتا قىلاتتى ئوغلۇم دەپ پەرياد.
يەر، جايىن ئۇنتۇپ، قېچىشتى نالەن،
ئاتىسى ئوغلىغا ئىزدىشەر ئامان.
تەھەمتەن سۇغۇرۇپ قىساس شەمشىرىن،
دىۋىدىن تازىلىدى بۇ ئەلنىڭ يېرىن.
پاتقاندا جاھاننى يورۇتقان تەلئەت،
ئىسپەرۇز تېغىغا كەلدى ۋەللامەت.
ئەۋلادتىن ئارقانني يېشىپ تاشلىدى،
يەنە ئۇندىن سوئال ـ سوراق باشلىدى.
كاۋۇس ئورنىنى بىلىپ، رۇستەمى نامدار،
يۈگۈردى ۋاقتىنى ئۆتكۈزمەي بىكار.
ئالدىدا يۈگۈرۈپ باراتتى ئەۋلاد
ئاڭا يول كۆرسىتىپ دەممۇ دەم دىۋزات.

شەھەر ئىشىكىدىن كىرگەندە تاجدار،
گۈلدۈرمامدەكلا كىشنىدى تۇلپار.
قۇلىقىغا كىرگەچكە بۇ تونۇش ئاۋۇش،
ئۇنىڭدىن بىر ئىشنى بايقىدى كاۋۇس.
ئىرانلىقلارغا دەر: «بولۇڭ خاتىرجەم،
تەقدىر ياۋۇزلۇقى تاپماقتا بەرھەم.
قۇلىقىمغا تۇلپاردىن يەتتى ئاۋاز،
ئاۋازدىن بولدى روھ ـ دىلىم پاك ـ پاكىز.
شۇنداق كىشنەر ئىدى قۇباد زامانى،
رۇستەم تۇران بىلەن سوقۇشقان چاغى.»
ئىران لەشكىرىدە باشلاندى كۇس ـ كۇس گەپ،
شاھ بۇ ئەسىرلىككە چىدالماپتۇ دەپ.
قىيناشلار ئالغانمۇ غۇرۇر، ئەس ـ ھوشىن،
يا سوۋغات ئېتەرمۇ شاھىمىز چۈشىن؟
بۇ ئېغىر ئەھۋالدىن قۇتۇلماق نەدە؟
بەخت تەتۈر بولسا ھەممە بىپايدا.
ئەمما ئۇقتەك يېتىپ كەلدى شۇ زامان،
ياۋنى چېكىندۈرەر پىلتەنلىك پالۋان.
شاھ يېنىغا يېتىپ كەلگەندە قەيسەر،
خۇش بولۇپ، يىغىلدى جىمىكى ئەسكەر.
گۇدەرزۇ تۇسۇ گېۋ، بەھرام شىر يۈرەك،
گۇستاھمۇ شېدۇشلار بولدى دۈگىلەك.
رۇستەم كۆپ ئۆكسۈپ، شاھقا ئەگدى باش،
ھال ـ ئەھۋال سورىدى، كۆزگە تولغان ياش.
كاۋۇس شاھ رۇستەمنى قۇچاقلاپ دەرھال،
يول مۇشەققىتىدىن باشلىدى سوئال.
«جادۇگەرلەر غۇژ ـغۇژ قاينار بۇ دەرگاھ،
تۇلپارىڭنى ئاسراش كېرەك، ـــ دېدى شاھ، ـــ
ئەرجەڭدىن قۇتۇلدى دۇنيا دەپ خەۋەر
ئاق دىۋە قۇلىقىغا يېتىپ بارسا گەر.

باھادىر دېدى : « شاھى دانىش نەزىر ،
جازاسىنى ئالدى ياماتلار ئاخىر .
ئويۇپ ئالدىم شۇ ئاق دىۋىدىن جىگەر ،
شاھى ئەمدى ئۇندىن ئۈمىدىن ئۈزەر .
جىگىرىن كەلتۈردۈم ، ھەشەمەتلىك شاھ ،
ئىم پەرمان بولۇر ئەمدى ئەي داد خاھ .
دېدى پەرماندىن ئاگا كاۋۇس شاھ :
« سېنىڭسىز كەتكەندى تاجۇ سىپاھ ،
سېنىڭدەك ئوغۇلنى تاپقان شۇ ئاتا —
ئاناڭنىڭ بېشىغا نۇر چاچسۇن خۇدا .
تۈمەن مىڭ ئاپىرىن ، ئاتاڭ زالى زەر ،
تۇتار زابۇلىستان يېرىن بىزەرەر .
سېنىڭدەك باھادىر تېپىلماس ھامان ،
ئەگەر سەن قىدىرساڭ بۇ پۈتۈن جاھان .
راۋان ئۆزگىلەردىن بۇ بەختىم مېنىڭ ،
جەيان پىلدىن ئاۋات شۇ تەختىم مېنىڭ . »
قاچان ئاپىرىندىن خالاس بولدى كەي ،
دېدى : « ئەمدى كەل ، ئىككىلەنمەي .
شۇ دىۋىنىڭ قېنىن ئالدىمغا كەلتۈر ،
پۈتۈن ئەنجۈمەنىنىڭ كۆزلىرى سوقۇر .
ئەگەر بىز كۆرەلىسەك دىدارىڭ يەنە ،
جاھاندار بولغۇسى ھەمكارىڭ يەنە .
كۆزگە سۈرتۈپ دىۋىنىڭ قېنىن قىرى – ياش ،
پارقىرار ئىگاھى بەئەينى قۇياش .
تېگىگە قويۇلغان ئېگىز تەختى ئاج ،
تەخت ئۆزرە نۇر چېچىپ يانار نۇرلۇق تاج .
مانا كەي كاۋۇس يەنە يەتتى بەختىگە ،
چىقىۋالدى مازەندەران تەختىگە .

فەرىبۇرزۇ ، گۇدەرز ، تۇسۇ گېۋ ، بەھرام ،
ۋە گۆرگىنۇ ، گىۋۇ فەرھادۇ رۇھھام .
پۈتۈن ھەپتە قىلدى بەزمە شاھى كەي ،
پۈتۈن ھەپتە تارۇ قوشاق ھەمدە مەي .
ئاندىن ھەممە مىندى ئېگەرگە شۇئان ،
شۆھرەتلىك باھادىر ، چېرىكلەر ئامان .
تۇتۇپ ھەممە قولدا گۇرزىيۇ گەران
بولدى مازەندەران يولىغا راۋان .
شاھ بۇيرۇقى بىلەن كۆچۈپ ئات – ئۇلاغ ،
قۇرۇق توقاي ئېچرە مېگىشتى شۇنداق .
رەھىمسىز قىلىچلار تىلىن قاندۇرۇپ ،
شەھەر – قىشلاق قويمىدى بارىن ياندۇرۇپ .
تىغدىن ئۆتتى نەچچە – نەچچە جادۇگەر ،
قېنىدىن شارقىراپ ئاقتى ئېرىقلار .
قاراڭغۇ چۈشۈپ بولدى گۆرگە تەڭ ،
باتۇرلار دەم ئالدى ، توختاپ قالدى جەڭ .
چېرىككە دېدى : « شاھ پەرمانىغا خاس
زالىملارغا يەتتى بۇ ۋاقتى قىساس .
قىساسكار قىلىچتىن قىرىلدى كۆپى ،
قىرىش توختىتىلسۇن ئالامان توپى .
كېرەك بىرلا ئاقىل تەدبىرلىك كىشى ،
جىددىي ۋە ئاستىلىق بولۇر قىلمىشى .
بېرىپ شاھى مازەندەران يېنىغا ،
ئارا كىرسۇن ئۇنىڭ تېنى – جېنىغا .
بۇ ئىش ماقۇل بولدى زال ئوغلىغا ھەم ،
كاتتىلار ، يېقىنلار شاد بولۇشتى ھەم .
ماگدۇرۇش كېرەك ئۇ ياۋۇز ، شاھقا خەت ،
دىلىدىن جاي ئالسۇن نادامەت پەقەت .

كاۋۇسنىڭ مازەندەران شاھىغا مەكتۇپ ئەۋەتكەنلىكى

ئاق شايىغا قارا ھەرپلەر ياساپ ،
نەسىھەت يېزىلدى ، ئۈمىد ھەم تەلەپ .
يېزىپ بەردى خەتنى ئەقىللىق مىرزا ،
قىلىپ چىقتى خاتاسىنى توغرا .
« ئۇ ئادىل تەڭرىگە مىڭ – مىڭ ئاپىرىن ،
ئۇنىڭ قۇدرىتىدە يارالغان زېمىن .
ھۈنەر ھەم ياخشى – يامان ئەقىل ۋە ساما
يارالغان ئۇنىڭ زاتىدىن مۇتلەقا .

قۇياش ، ئاينى كۆكتە يورۇتار ئىلاھ ،
ئاتا ئەتتى بىزگە يامان – ياخشى راي .
ئادالەتلىك بولساڭ ۋە ئىمانى پاك ،
دىلىڭ بولمىغاي ھېچقاچان چاك – چاك .
ئەگەر بەتقىلىقسەن ، زەھەر بىداۋا ،
پەلەكتىن بېشىڭغا كېلەر مىڭ بالا .
ئادالەتلىك بولسا جاھاندار ئەگەر ،
ئۇنىڭ بۇيرۇقىن ھەممە بىردەك ئۆتەر .

كۆزلىرىن ئۇۋۇلاپ، يۈيۈپ يۈزىنى،
غار ئىشىكىن تاپتى رۇسلاپ ئۆزىنى.
قاراڭغۇدا كۆردى تاغدەك بىر گەۋدە،
غار يولىنى توسۇپ، ياتار راسمەنە.
تېنى تۈندەك قارا، سۈتتەك ئاق چېچى،
جاھانىنى قۇچاقلىسا يېتەر غۇلىچى.
غار ئىچىدە ئۇخلاپ ياتاتتى ساكىن،
رۇستەم ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىمىدى، لېكىن.
نەرە تارتتى رۇستەم بەئەينى پەلەك،
دىۋە چۆچۈپ ئويغاندى ۋە باشلىدى جەڭ.
رۇستەمگە تاشلاندى قارا تاغسىمان،
تۆمۈردىن كۆلاھى، تۆمۈردىن قالقان.
تۈگمەن تېشىدەك تاش ئېلىپ دەرھال،
بۇلۇتتەك سوزۇلدى رۇستەمسېرى ياۋ.
پىلتەننىنىڭ يۈركى جىغىلداپ كەتتى،
گوياكى جېنى تۇمشۇقىغا يەتتى.
غەزەپ ئورنۇالدى ھەيۋەت شىر دىلىن،
قىلىچ سالدى دىۋىگە مۆلچەرلەپ بېلىن.
تەھەمتەن زەربىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشتى،
بىر پۇتى يەنە يانپاشىنىڭ گۆشى.
ئېلىشىۋەردى ئۇ جاراھەت بىلەن،
قۇترىغان پىل، شىردەك ۋەجاھەت بىلەن.
بىر ياقتا تۇرۇپ ئۇ تىنماي جەڭ قىلار،
پۈتۈن غارنى قىلىپ زىرۇ زەۋەر.
تەھەمتەننى ئۇرۇپ يىقىتماق بولۇپ،
سىقىۋالدى گەدىنىدىن مەھكەم، خوپ.
ۋەھشىيانە ئۈزەر گۆشىن بىر - بىردىن،
بولۇپ كەتتى پاتقاق ھەممە يەر - زېمىن.
تەھەمتەن دېدى: «گەر قالالىسام ئامان،
ئەبەد كۆرمىگەي زاۋال جىسمۇ جان.»
ئۆزىچە دەر ئىدى ئۇ سەفىد:
«ناھاتكى ئۈزەرمەن ھاياتتىن ئۈمىد!
ئۈزۈلگەن ئايىغىم، پارە تېرەم بىلەن،
قويۇپ بەرسە ئەگەر مېنى پىلبەدەن،
ماڭا چوڭ - كىچىك قىلسىمۇ ھەۋەس،
قاچاتتىم، تاپالماس ئىدى بىرەر كەس.»
شۇ سۆزلەرنى ئاق دىۋە زىكىر قىلىپ ئاستا،
سۇنۇق كۆڭلىگە تەسكىن بېرەر شۇ تاپتا.
قىزىپ بارماقتا ھامان ئېلىشىش،
قىزىل قېنى دەريا، تەر ئاقار مىش - مىش.
تەھەمتەنگە مەدەت خۇدا قۇۋۋىتى،
ئۇزۇن ۋاقىت ئېلىشتى، ئۆرلەپ نەپرىتى.
ۋە ئاخىر بۇ نەپرەت، بۇ قۇۋۋەت جەمى
قىزىتتى تەھەمتەننىڭ راسا قېنىنى.
ئۆزىگە ئاچچىقلاپ ئۇ كۈچلۈك شىر،
دىۋىنى يۇلۇپ يەردىن، چىشلەتتى يەر.
سۇغۇردى قىنىدىن پولات خەنجىرىن،
ئويۇپ ئالدى دىۋىنىڭ قارا جىگىرىن.
تولۇپ كەتتى غارنىڭ ئىچى قىزىل قانغا
ۋە ئايلاندى قانلىق بۇلاق بېشىغا.
كېلىپ يەشتى ئەۋلاد قولى بەندىنى،
ئوراپ راسلىدى شاھانە سالمىنى.
بېرىپ دىۋە جىگىرىن ئەۋلاد قولىغا،
مېڭىپ كەتتى كاۋۇس شاھى يولىغا.
شۇ چاغ ئەۋلاد دېدى: «ئەي كۈچلۈك شىر،
تىغ بىلەن جاھانى باش ئەگدۈرگەن ئەر.
تېنىمدە ئارقاننىڭ نىشانىسى بار،
بارارمەن سىر تىمىقىڭ سۆرەپ بىمادار.
مېنى ئىزگۈ ئىشقا چىللىغانىدىڭ،
دىلىمنى ئۈمىدكە باغلىغانىدىڭ.
ئۇرۇشقاق ئارسلان يولىدىن قايتماس،
سېنىڭدەك شاھ سۈپەت سۆزىدىن قايتماس.»
«مازەندەران يېرىن، — دېدىكىم رۇستەم، —
ساڭا تاپشۇرىمەن، بولغىن خاتىرجەم.
بىلىپ قويكى شىرنىڭ يەنە قەستى بار،
بۇ ئىشنىڭ تېخى كۆپ ئېگىز - پەسى بار.
مازەندەران شاھىن تەختىدىن ئېلىپ،
قارا گەۋدىسىنى ئازگالغا تىقىپ،
كۆرمىگىلىغان دىۋىلەر ئۆيىنى بۇزۇپ،
قىلىچ بىلەن زار قاقشىتىپ، بېشىنى ئۈزۈپ،
ئاندىن سېنى بۇندا ھۆكۈمران قىلاي،
ئۆز سۆزۈمنى بەجا قىلىبان كېتەي.»
ئاندىن ماڭدى كاۋۇس پادىشاھ تامان،
ئىزى بەخت نىشانىسى بۇ شىرى پالۋان.
باتۇرلار نەرە تارتتى خۇشاللىقتا باز،
ساق - ئامان كەلدى دەپ رۇستەمى شەھباز.
ئۇنى ماختاپ ھەممە چاپتى قېشىغا،
سۇخەن دۇرلىرىنى چاچتى بېشىغا.

پەقەت كۆرەشچى پىللا مىڭ ئىككى يۈز ،
سەندە بىرەرىمۇ تېپىلماس ھەرگىز .
سورۇيكى ئىرانىنىڭ خاكۇ غۇبارىن ،
بىلەلمەي قالارسەن ئېگىز ۋە غارىن . »
بۇ داۋانى فەرھاد ئاڭلىغان ھامان ،
خەت جاۋابىن ئېلىپ ، چاپتى شاھ تامان .
كېلىپ فەرھاد ، ئېيتىپ بەردى بىرمۇ بىر ،
نى كۆرۈپ ، ئاڭلىدى ھېچ قالمىدى سىر .
« ئاسمان پەملەيدۇ ئۆزىنى بۇ خەس ،
ئەمما ئىشى پەسلىك ، رايى ئۇندىن پەس .
سۆزۈم ئاڭلىمىدى بىر دەم بېرىپ تاپ ،
نەزەرىدە جاھان ھېچ نەرسە ھېساب . »
جاھاندار يىغىپ بار باھادىرلىرىن ،
يەتكۈزدى فەرھاد بەرگەن خەۋىرىن .
يۈزىن بۇرىدى كاۋۇس تەرەپكە پىلتەن :
« ئۇياتتىن قۇتۇلسۇن بۇگۇن ئەنجۇمەن ،
ئۆزۈم ئەلچى بولاي يەتكۈزەي پەيام ،
قىلىچىم قىنىدىن چىقىراي تامام .
بىر نامە يېزىلسۇن ، شاھنشاھقا خاس ،
ھەر سۆزى چاقماقتەك يا ئۆتكۈر ئالماس .
بۇگۈن ئەلچىلىككە ماگايمەن ئۆزۈم ،
ئېرىقتەك ئېقتسۇن خۇنىن ھەر سۆزۈم . »
جاۋابىدا شۇنداق دېدى كاۋۇس شاھ :
« سەن بىلەن جىلۋىدار تاجۇ تەخت ، سىپاھ .
ھەم ئەلچى ئۆزۈڭسەن ، ھەم ئۇرۇشقاق شىر ،
كۆرەشتە چېنىققان ، سەن غادايغان ئەر . »
بۇيرۇدى : « بېرىك تېز مىرزا يېنىغا ،
قەلەمنى ئۇرسۇن ئوق پەيكانىغا .
دېسۇنكىم : بۇنداق بىر سۆزنى ، بىكار
سۆزلىمەيدۇ ھېچكىم ، بولسا ئەقلى بار .
بۇگۈن بۇيرۇقۇمغا ئىتائەت قىلغىن ،
بويۇن تولغىماستىن ئىشارەت قىلغىن .
بويۇن ئەگمەس بولساڭ ، قوشۇن تارتىمەن ،
چېرىك بىلەن بېشىغا بالا سالىمەن .
ئۆلۈپ ياتار ئات دىۋە تېنى بەئەينى تاغ ،
سېنىڭ مېڭەڭنىمۇ چوقار ئەمدى زاغ ! »

رۇستەمنىڭ مازەندەران شاھى ھۇزۇرىغا ئەلچىلىككە كەلگەنلىكى

خەتنى شاھ مۆھۈر بېسىپ بەرگەچ قولىغا ،
شۆھرەتلىك رۇستەممۇ چۈشتى يولىغا .
ئېگرى قېشىدا گۇرزىسى گەران ،
سەپەر نىشانىدۇر ئۇ مازەندەران .
خەۋەر شاھقا يەتتى ، كەيكاۋۇس يەنە ،
ئەۋەتكەنمىش ئەلچى قولىدا نامە .
ئەلچى ـ بەئەينى قۇترىغان پەلەڭ ،
ئاتمىش ھالقا ئارقان ئېگەردە بەلەن .
ئاستىدا چوڭ قەدەم ئارغىماق ئېتى ،
شىددەتتە شىر كەبى ، پىلدەك قامىتى .
يەتكەچ مازەندەران شاھىغا خەۋەر ،
ئاجرىتىلدى نەچچە باتۇر ، دىلاۋەر :
« بىز ياققا يول ئاپتۇ جەڭگىۋار تىمساھ ،
تۇپلىشىپ تەبرىكلەپ ئېلىڭ » دېدى شاھ .
چوڭ بىر قوشۇن سەپلەپ مىسالى باھار ،
ئىستىقبالغا چىقتى ئۆزىمۇ بىدار .
تەھەمتەن ئۇلارنى كۆرۈپ قوزغالدى ،
يوغان بىر دەرەخنى قوچاقلاپ ئالدى .
دەرەخنى تېگىدىن يۇلۇۋالدى دەست ،
يەتمىدى ئۆزىگە بۇ ئىشتىن شىكەست .
زور دەرەخ ئۇنىڭ قولىدا خەدەڭ ،
پۈتۈن لەشكەر قېتىپ قالدى ھاڭۇ تاڭ .
يېقىن كېلىپ ، ئەسكەر ئۈستىگە سالدى ،
قانچە ئاتلىقلارنى شاخ بېسىپ قالدى .
مازەندەرانلىق بىر سەركەردە ، پالۋان
كېلىپ سىقتى رۇستەم قولىنى شۇئان .
شۇنداق قىپ سىنىماق بولدى رۇستەمنى ،
شىددەتلىك ئارسلان ، باتۇر ، ئەزىمنى .
ئۇندىن كۈلەتتى پىلتەنلىك رۇستەم ،
پۈتۈن سەپ ئالدىدا سەردارى مۇلزىم .
رۇستەم كۈلۈپ تۇرۇپ قولىنى سىقتى ،
پەيلىرى ئۈزۈلدى ، رەڭگى تاتاردى .
چىداش بېرەلمىدى كۈچ سىنىغان ئەر ،
يىقىلدى ئاتتىن ، بولدى جايى يەر .
پادىشاھ ھۇزۇرىغا ھەممە تېز قايتتى ،
بولغان ۋەقەنى بىرمۇ بىر ئېيتتى .

ياۋۇزلۇق ، كاساپەتكە تەگرى خۇيمۇ خوپ
جازا بەردى ، دىۋىلەر ئۆلدى توپمۇ توپ .
پەلەك ئىشلىرىدىن بولسا خەۋىرىڭ ،
ئەقىل ـ هوش بولغۇسى سېنىڭ رەھبىرىڭ .
ئاتسۇن ئۆزۈڭگە دىيار ، تەختۇ تاج ،
بۇگۈن بىزگە بولسۇن ۋە كەلتۈر خىراج .
دوق قىلالمايدۇ تەھەمتەنگە ھېچكىم ،
دېمەك دېگىنىمگە تۆلەرسەن تۆلەم .
ئەگەر مازەندەران تەختىن قىلساڭ ئۇي ،
بىزلەر ئېيتقان يولغا بۇگۈن قەدەم قوي .
ياق دېسەڭ ، قوشۇلار قان كۆز يېشىڭغا ،
ئاق دىۋە كۈنى چۈشەر نادان بېشىڭغا ! »
پۈتكۈزگەندە خەتتات تۆكۈپ مېھرىنى ،
شاھلار شاھى باستى ئەمىر مۆھرىنى .
شاھىنشاھ چاقىردى ، كېلىشتى باتۇر ،
ئۆزى ئوق كەبى تېز ، ھەر ئىشقا قادىر .
ئىسمى ئىدى فەرھاد ، تەبىئىتى ساز ،
يۈرتى ئۇلۇغلىرى ئىچىدە بەك ئاز .
« بۇ مەكتۇپنى ئەۋەت دىۋە بېشىغا دەرھال ،
نەسىھەتۇ پەندنى بىلسۇن ئۇ ئاۋۋال ! »
شاھىنشاھ سۆزلىرىن ئاڭلىغان زامان ،
سۆيۈپ يەرنى بولدى يولىغا راۋان .
يەتتى ئۇ ئاخىر نەرمپاي شەھرى ،
پولاتنى چاينىشار گەر كەلسە قەھرى .
ئاياغلار سۆڭەكسىز ۋە يا تاسما پاي ،
شۇنىڭ چۈن لەقىمى ئىدى نەرمپاي .
مازەندەران شاھى ماكانى شۇندا ،
ئۇرۇشقاق يولۋاس ، شىر غەررانى شۇندا .
بىر كىشىنى ئالدىن ئەۋەتىپ فەرھاد ،
كېلىش خەۋىرىن قىلدى شاھقا ياد .
كاۋۇس شاھ ئالدىدىن ئەقىللىق چاپار
كەلگىنىن ئاڭلاپ شاھى جادۇگەر ،
مازەندەران شىرى ـ پالۋانلىرىدىن
قوشۇننى راسلىدى ، ھەممە باتۇر تەن .
ئۇلاردىن تاللىدى ئۆزى بىرمۇ بىر ،
« ھۈنەر كۆرسىتىشىڭ — دەپ ، — قىلدى ئۇ ئەمر . »
دېدى : « ئەمدى كەتمەس ھېچ بىگانىلىك ،
كۆرسىتىڭلار بۇگۈن مەردانىلىك .
كۆرسىتىڭلار ئەمدى يولۋاس ئادىتىن ،
ئاشۇ ئەقلى كەمنىڭ ئېگىلىڭ قامىتىن !»
سوغۇق ھالدا كۈتۈۋېلىندى فەرھاد ،
مازەندەرانلىدىنمۇ ئۇ بولمىدى شاد .
بىر باھادىر قولىنى ئېلىپ شۇئان
سىقتىكى ، سۇنغۇدەك بولدى ئۇستىخان .
فەرھاد بۇ سىناققا قىلالىدى تاقەت ،
رەڭگى ئۆڭمىدى ، پۈكمىدى قامەت .
شاھ يېنىغا ئېلىپ بېرىشتى دەرھال ،
يولدىن ۋە كاۋۇستىن باشلىدى سوئال .
ئاندىن نامەنى ئېلىپ ئاچقاندا دەبىر ،
مۇشىك ھىدى تارقىدى ، شاھىسى ھەرىر .
مۇبەد خەتنى ئوقۇپ ، ئاڭلاتقان شۇ چاغ
شاھ يۈزى غەزەپتىن بولغانتى ئاپئاق .
تەھەمتەن ئىشىدىن بولۇپ ئۇ ئاگاھ ،
كۆزىدىن تۆكۈپ قان ، چەكتى ئوتلۇق ئاھ .
كۆڭلىدە دېدىكى ، پاتىدۇ ئاپتاپ ،
كەچ كىرىپ باسىدۇ ھەممە كۆزنى خاب .
لېكىن ھېچ تىنجىماس رۇستەمدىن جاھان ،
ئۇنىڭ نامى ئۆچمەس ۋە بولماس نىھان .
دىلىدا ئەرجەڭۇ ئاق دىۋە غېمى ،
پۇلادى غەندىيۇ بېد دىۋە ماتىمى .
كاۋۇس نامەسىنى ئوقۇتتى يەنە ،
كۆزدە ياش ، دىلىدا غەم گويا دەريا .
ئۈچ كۈنگىچە قىلدى ئەلچىنى مېھمان ،
شۇندا يۇرت چوڭلىرى كىچىك ۋە كەلان .
تۆتىنچى كۈن دېدى : « ئەمدى مېڭىپ قال ،
ئاشۇ ئەقلى ئاجىز شاھىڭ يولىن ئال .
بىلىپ قالسۇن ئاشۇ شاھى بىھايا ،
خىرە جام ئىچرە مەيمۇ بىزنىيا .
ئەگەر تاجۇ تەختتىن مېنىڭدەك كىشى
كېچىپ ساڭا بېشىن ئۇرسا نېم بولۇر ئىشى ؟
بىلەمسەن مېنىڭ نەدە بارگاھىم ،
سان ـ ساناقسىزدۇر مېنىڭ سىپاھىم .
كىمكى گەر ئۇرۇشقا بۇرار يۈزىنى ،
قالدۇرماس نە رەڭۇ نە ھىد ئىزىنى .
ھازىرلىق كۆرىۋەر ، ئۇلتۇرما بىغەم ،
ئۇرۇش باشلىماققا كۆتۈردۇق ئەلەم .
شىر كەبى ئاتلىقلار سالسا غۇلغۇلا ،
ئۇيقۇڭدىن ئويغىتار بۇنداق بىر غەۋغا .

كۆكلىكە سىغمىدى تۆھپە ، ئات ۋە زەر ،
چىشىغا تېگەتتى كۇلاھۇ كەمەر .
غەزەپكە كەلتۈردى ئالىي سارايى ،
نۇرسىز كۆرۈندى ھەم يۇلتۇزى – ئايى .
بۇ سۆزدىن باھادىر دىلىدا زىلتاش ،
دىۋىلەر شەھەرىدىن ئېلىپ كەتتى باش .
كاۋۇس شاھ يېنىغا كىرىپ كەلگەن كۈن ،
ئاداۋەتلىك دىلىدا قاينار تازا خۇن .

نېم كۆرۈپ ، ئاڭلىدى ، ھەممىنى پالۋان
شاھ ھۇزۇرىدا ئېيلىدى بايان .
ئاخىر دېدىكى : « ئەمدى قىلماي يۈز – خاتىر
دىۋىلەر بىلەن جەڭگە بولايلى ھازىر .
ئۇندا نەچچە بولسا چاققان پەھلىۋان ،
مەن ئۇچۇن ھەممىسى زەئىپ ھەم نىمجان .
نەزەرىمدە ھەممە بىر سىقىمچە خاك ،
ئېغىر گۇرزەمنىڭ زەربى ئېيلىگەي ھالاك .

كاۋۇسنىڭ مازەندەران شاھى بىلەن جەڭ قىلغانلىقى

ھۇزۇرىدىن رۇستەم كېتىشى ھامان ،
جەڭگە ھازىرلاندى جادۇگەر سۇلتان .
بارگاھىن شەھەردىن سىرتقىراق سۈردى ،
پۈتۈن لەشكىرىنى سەھراغا بۇردى .
لەشكەر چېپىپ ، چۆلدە كۆتۈردى توزان ،
ھەتتا قۇياش كۆزدىن بولغانتى نىھان .
نە دەشت كۆرۈنمەيتتى ، نە سەھرا ، نە تاغ
پىللار سالمىقىدىن زېمىن كۆكسى داغ .
قوشۇن بېسىپ كېلەر بەئەينى بوران ،
ھەتتا دىم ئېلىشقا توختىماس بىرئان .
يېقىن يېتىپ كەلگەچ دىۋىلەر سىپاھى ،
ئاگاھ بولۇش بىلەن ئىراننىڭ شاھى
پەرمان ئېيلىدىكى : رۇستەم زالى زەر ،
ئەڭ ئاۋۋال ئۇرۇشقا باغلىسۇن كەمەر .
ھەم تۇسۇ ، ھەم گۇدەرز ۋە گاشۋادەلەر ،
گۆرگىنۇ گېۋ ئوخشاش ئېسىلزادىلەر .
ئۇرۇشقا سەپلەنسۇن ئاتلىق سىپاھىم ،
جەڭگە ھازىرلانسۇن جاھاز ، سەلاھىم .
پادشاھ چېدىرىن ھەم ئىلدام قوزغاتتى ،
مازەندەران دەشتى ئۆزرە ئورناتتى .
ئوڭ قاناتتا تۇرار نەۋزەر ئوغلى تۇس ،
كاناي ئاۋازىغا تولدى تاغ ، ئۇلۇس .
تاغنى تۇتۇن قاپلاپ ئالغاندەك گويا .
سول تەرەپتە كەشۋاد ، گۇدەرز مۇھەييا .
ئوتتۇرىدا بارار كاۋۇس سىپاھدار ،
ئۇنىڭ ئەتراپىدا قوشۇن سېپى بار .
قوشۇننىڭ ئالدىدا ۋەللامەت پىلتەن ،
جەڭلەردە يەلكىسى ھېچ يەر كۆرمىگەن .

مازەندەرانلىقلار ئىچرە ئۇ پالۋان
شۇنچە زور ئىدى ئۇ ، گۇرزىسى يوغان .
ئىسمى جۇيا ئىدى ، ئۆزى جۇيەندە ،
گۇرزىسى كۇشەندە ، تىلى گويەندە .
شاھ پەرمانى بىلەن جۇيا ئات چېپىپ
كەلگەنتى شاھىنشاھ كاۋۇسنى ئىزدەپ .
ساۋۇتىن كۆرگەنلەر ئوتدانمۇ بۇ دەر ،
قىلىچى تەپتىدىن يانار قارا يەر .
تۈۋلاپ ئۇ ئىرانلار يېرىگە يەتتى ،
ئاۋازىدىن دەشت ۋە تاغقا دىز كەتتى .
دېدى : « كىم قىلىدۇ مېنىڭ بىلەن جەڭ ،
قېنى كىم چىقىرار سۇ يۈزىدىن چاڭ ؟ »
ئىران لەشكىرىدىن چىقماس بىرەر زات ،
باتۇرلار ھەرىكەتكە كەلمىدى ، ھەيھات .
بوم ئاۋاز بىلەن دېدى شەھرىيار :
« تاغ يۈرەكلەر نېم دەپ بولدۇڭلار ناچار ؟
نېمدەپ دىلىدا يارا دىۋە سۆزىدىن ،
نە ئۇچۇن قان قاچتى كۆپلەر يۈزىدىن ؟ »
ئەمما جاۋاب سۆزىن ئاڭلىمىدى شاھ ،
گويا كۆز ئالدىدا سۇلغانتى سىپاھ .
تۇلپار تىزگىنىن بىردىن تارتتى تەھەمتەن ،
شاھ يېنىدا پەيدا بولدى تۇساتتىن :
« پەرمان قىلغىن ئەمدى ماڭا ، شەھرىيار ،
بۇ ناپاك دىۋە بىلەن باشلاي كارى زار . »
كاۋۇس ئاڭا دېدى : « بۇ ئىش ساڭا خاس ،
بىزدىن چىققان ئەمەس بىرەر ياۋغا ماس .
مەيلى ، پەرۋەردىگار چىن يارىڭ بولسۇن ،
جادۇگەرۇ دىۋىلەر شىكارىڭ بولسۇن . »

بىر ئاتلىق بار ئىدى ئېتى كەلاخور،
مازەندەرانىنىڭ ئەڭ زورلىرىدىن زور.
مىجەزى چۇس ئىدى، قۇترىغان پەلەڭ،
ئارزۇسى دائىما ئۇرۇش، بۇزۇش، جەڭ.
ئۇنى شاھ قېشىغا چاقىردى نەۋكەر،
ماختاشنى كۆتۈردى ئاسمانغا قەدەر:
« كۆتۈپ ئال، كېلىپتۇ ئىران لەھەڭى،
ھۈنەر نامايىش قىل، يېڭى ۋە يېڭى.
شۇنداق قىلكى، بولسۇن ئەلدە شەرمەندە،
كۆزىدىن ياش تۆكۈپ، قايتسۇن ھەسرەتتە.»
كەلاخورمۇ كەلدى بۇ شىر قېشىغا،
بالالار سالاي دەپ ئۇنىڭ بېشىغا.
ئاۋۋال بەردى ئاڭا ئادەتچە سوئال،
ئاندىن قاپىقىن تۈرۈپ، قول سالدى جەددال.
قەھرى بىلەن سىقتى رۇستەم قولىنى،
نىلدەك كۆكەردى ھەم ھەممە پەنجىسى.
ئەمما غىڭ قىلماستىن بىرەلدى تاب،
چىدام ۋە مەردلىكتە بەئەينى ئاپتاپ.
كەلاخور قولىنى سىقتى ئۇ قۇۋناق،
كۆز ياپرىقىدەك تۆكۈلدى تىرناق.
كەلاخور ئېسىلىپ قالغان قول بىلەن،
شاھ ئالدىغا كەلدى تەھەمتەن بىلەن.
قولىن سوزۇپ دېدى: « ئەي شاھى جاھان،
ئەمدى تۇتالمايمەن ئاغرىقنى نىھان.
ئۇ بىلەن ئىزدىمە ئاداۋەتۇ جەڭ،
ئىناقلىق ياخشىدۇر، دىلىڭ قىلما چاڭ.
بۇنداق پالۋانغا بەرداش بېرىش مۇشكۇل،
ياخشىسى، قۇتقۇزسۇن بىزنى باج ۋە پۇل.
يىغىمىز ئۈلكىمىز پۇقراسىدىن،
چوڭ ۋە كىچىكىدىن، ئاق ـ قارىسىدىن.
تەدبىر بىلەن ئاسان قۇتۇلماق مۇمكىن،
جانىنى بىكار خەۋپكە ئۇچراتماق نېچۈن؟»
تەھەمتەن يېتىپمۇ كەلدى شۇ زامان،
شاھىنشاھ يېنىغا ئۇ پىلى جەيان.
كۆرۈشۈپ، ئۇتقازدى ھۆرمىتى بىلەن،
سورىدى قوشۇن ھەم كاۋۇس ھالىدىن.
سۆزلەپ يىراق يولنىڭ جانغا قەستىدىن،
تاغدىن ھەم دەشتلەرنىڭ ئېگىز ـ پەستىدىن.
ئاندىن دېدى: « سەنمۇ رۇستەمى داستان؟
يەلكىسى يەر كۆرمەس شۇ پەھلىۋان؟»
رۇستەم جاۋاب بەردى: « مەن بىر نەۋكەر،
ئاڭا نەۋكەرلىككە يارىسام ئەگەر.
ئۇ نەدە بولسا، ماڭا شۇ يول بولسۇن،
ئۇلۇغ پەھلىۋاننىڭ ئۆمرى مول بولسۇن.»
ئاندىن بەردى ئاڭا كاۋۇس نامەسىن،
يەتكۈزدى غېمىنى ۋە ئەگمىسىن.
دېدى: « ئىشقا چۈشەر بولسا گەر شەمشەر،
گېدەيگەن باشلارنى ئۈزەر بىرمۇ بىر.»
بۇ سۆز ۋە نامىدىن شاھ بولۇپ گاراڭ،
قەھرى كېلىپ، قېتىپ قالدى بوپ ساراڭ.
رۇستەمگە دېدىكىم: « مەلۇم سىر ـ ئەسرار،
پەلپەتىش سۆزىنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟
بېرىپ ئېيتقىن، بولسا ئۇ ئىران شاھى،
شىر يۈرەك، شىر ئالقان بولسا سىپاھى،
مەنمۇ مازەندەران پادىشاھىمەن،
سىپاھىم، كۇلاھىم، تاجۇ تەختىم بىلەن.
قارشىڭغا چارلىماق بىھۇدە بىر ئىش،
شاھلار ئادىتىگە توغرىمەس بۇ ئىش.
ئۇلۇغلار تەختىنى بىكار ئىزدىمە،
خورلىنىش ئىشىغا رايىڭ قىستىما.
ئىران ياققا تارتقىن تىزگىنىڭ دەرھال،
بولمىسا، تەقدىرىڭ ھەل قىلار قورال.
گەر تۆپەڭگە لەشكەر تارتساڭ بىساناق،
تاپالماي قالىسەن نەدە باش ـ ئاياغ.
ئالدامچى خىيالىڭ، ئارزۇ، گۇمانىڭ،
ياخشىراق ئۇيلاپ باق، تاشلا كامانىڭ.
ئەگەر يېتىپ بارسام بېشىڭغا بۇ كۈن،
غۇرۇرۇ لاپىڭنى كۆل باسار پۈتۈن.»
تەھەمتەن تاشلىدى روشەن بىر نىگاھ،
ئالدىدا نېمە بار: تەختۇ تاج، سىپاھ.
سۆزلىرىن رۇستەم كۆرمىدى ماقۇل،
ئۇنىڭ ئازارىنى ئۇيلىدى نوقۇل.
ھازىرلانغانىدى بىر زەربەخت خىلئەت،
قايرىلىپ باقمىدى بۇ ئېسىل خىلقەت.

باھادىر گۇستاھمۇ ، گېۋ ھەمدە فەرھاد ،
شادىمان بەھرامۇ باھادىر ھەرراد .
مەيدانغا كىرىشتى خۇددى قۇيۇندەك ،
جەڭ ئىزدەپ كېلىشتى ، قەلبىدە جىق كەك .
قوشۇننىڭ قەلبىدىن رۇستەم ئالغان جاي ،
دادىللار قېنىدىن يەرنى قىلدى لاي .
ئوڭ يېقىدا گۇدەرز ، كېشۋاد بار يەنە ،
ئېلىپ بارار سەلاھ ، ناغرايۇ بۇنا .
گېۋ ئورنى مەيسەرە ، گاھى مەيمەنە ،
قوي ئىچىدە بۆرىدەك يۈگۈرەر ئەنە .
تاڭ سەھەردىن تاكى پاتقۇچە كۈن ،
ئېرىق - ئېرىق بولۇپ ، سۇدەك ئاقتى خۇن .
كەتتى رەھىم - شەپقەت ، ھايا ئاخىرى ،
كۆكتىن ياغار پەقەت گۇرزە يامغۇرى .
دۆۋە - دۆۋە ياتار ئۆلۈكلەر تېنى ،
مىڭە قېتىقىدا گىياھلار بېشى .
دۇمباقلار گۈلدۈرلەر گۈلدۈرمامىدەك ،
قۇياش يۈزىن قارا پەردە توسقاندەك .
دىۋىلەرنىڭ شاھى ماكانى تامان
قوشۇن بىلەن يول ئالدى رۇستەمى داستان .
باتۇرلار سېپىن تەرك قىلماي بىرەر ئان ،
ياۋنى ئىزدەپ مەيدانغا كىردى ئۇ پالۋان .
ھەممە پىلۇ دىۋىكى ، قىلىچى زەققۇم ،
تەھەمتەن تەرەپكە بۇرۇلدى شۇدەم .
باشلىرى چىقاردى گۇرزە ۋە تىغىن ،
قوشۇنلار قوشۇلۇپ بولدى بىر يىغىن .
پەرۋەردىگار نامىن ياد قىلىپ رۇستەم ،
نەيزىسىن مەھرەمگە تۇتقۇزۇپ شۇ دەم .
گۇرزىسىن كۆتۈردى ، ياۋغا بۇراپ يۈز ،
داڭ ئۇردى ،تىترىدى دالا ، تاغۇ تۈز .
نەرە تارتقىنىدا سەردارى پالۋان
نە پىلدا ھوش قالمىدى ، نە دىۋىلەردە جان .
ھەرياندا دۆۋىلەنگەن پىللار خارتۇمى ،
ئۆلۈكلەر ھېسابسىز ، گويا چۆل قۇمى .
ئاندىن رۇستەم قولغا نەيزىسىن ئالدى ،
مازەندەران شاھى تامان ئات سالدى .
ئىككىيلەن نەرىسى گۈلدۈرمامىدەك ،
جادۇلار شاھىيۇ رۇستەم شىر سىياق .
رۇستەم نەيزىسىگە چۇشكەچ نەزەرى ،
ئۆزىنى يوقاتتى دىۋىلەر شاھى .
دىلىغا غەش سېلىپ قىساس خاھىشى ،
تۇۋلىدى ، قۇترىغان شىردەك ئاۋازى .
نەيزە سالدى ، پايلاپ كەمەر بەندىنى ،
پارە - پارە قىلدى ساۋۇت بەندىنى .
تاغ گەۋدىسى بولۇپ قالدى جادۇگەر ،
ھەيران بوپ قارايتتى ئىرانى لەشكەر .
تەھەمتەن بۇ ھالدىن بولۇپ ھاڭ - تاڭ ،
نەيزىسى قولىدا ، تۇراتتى ساراڭ .
يېتىپ كەلدى بۇ يەرگە كاۋۇس پادىشاھ ،
كەينىدە ناغرا ، بايراقۇ سىپاھ .
كېلىپ تەھەمتەن دەر : « ئەي گۈل يۈزلۈك ،
نېمە بۇندا قالدىڭ قېتىپ بەك ئۇزاق ؟ »
دېدى رۇستەم ئاڭا : « سوقۇش بولدى شىددەت ،
لېكىن بۇ قولۇمغا كۈلۈپ باقتى بەخت .
مازەندەران شاھى جادۇگەر ، ئالچاق ،
ئېغىر گۇرزىگە دۇچ كەلگەن شۇ چاغ ،
دىلاۋەر دۇلدۇلۇمنىڭ تىزگىنىن ئالدىم
شاھ كەمەر بەندىگە نەيزەمنى سالدىم .
ئاتتىن دومىلاپ چۈشەر دېگەنتىم ،
بېشىنى تۇپراققا ئۇراي دېگەنتىم ،
مېنىڭ قەستىمدىن تاپماستىن خەۋەر ،
ئالدىمدا تاش بولۇپ قالدى جادۇگەر .
لەشكەرگاھقا شۇنداق ئاپارسام ئۇنى ،
بۇ تاشتىن چىقارغۇ ئاخىر بىر كۈنى . »
شاھ تاپشۇردى قوشۇن ئالامانىغا،
كەلتۈر ، دېدى بۇنى چېدىر يېنىغا .
قوشۇن ئىچرە كىمكى بولسا كۈچى زور ،
كېلىپ ، كۈچىن سىناپ باقتى نەچچە بار .
بوي بەرمىدى تەن بېرىپ كۈچىگە ،
تاش مىدىرلىماس ھېچ ، جادۇگەر ئىچىدە .
كېلىپ دەس كۆتۈردى پىلتەنلىك بۇقا ،
ھەممە ھەيران بولۇپ ، تۇتۇشتى ياقا .
ئۈستىدە چوڭ تاش ، كېلەتتى پىيادە ،
قوشۇن قىيا -چىيادا قىلماي رىئايە .
دەيتتى : « مىڭ تەشەككۇر ، ئەي تەڭرى دادگار ! »
تەھەمتەن ئۈستىدىن چېچىشاتتى زەر .
ئېپ كېلىپ تاشلىدى بارگاھ ئالدىغا ،
ئىران كۆزەتچىلىرى تۇرغان بىر جايغا .

ئات بېشىنى قويدى رۇستەم باھادىر ،
قولدا باش يارار نەيزىسى ھازىر .
مەيدانغا ئات سالدى غەرق مەست پىل گويا.
ئاستىدا تۇلپار ئات ، قولدا ئەجدىھا .
ئات تىزگىنىنى تارتتى ، كۆتۈرۈلدى توزان ،
دۇمباقتىن لەرزىگە كەلدى تاغ ـ داۋان .
جۇياغا دېدى : « ئەي نەسلى شاللاق ،
ئۈچەر ئەمدى نامىڭ ، بولۇرسەن ھالاك .
خاتىرجەم ئۆلتۈرساڭ بولۇر دىلىڭ غەش ،
پۈرسىتىڭ باردا سەدىقەڭ ئۆلەش .
ماتىمىڭ تۇتقۇسى بۈگۈن تۇغقىنىڭ ،
ئۆستۈرگەن سېنى ، سۆيۈپ باققىنىڭ . »
جۇيا ئاڭا دېدى : « بولما خاتىرجەم ،
جۇيادىن ، باش كېسەر خەنجىرىدىن ھەم .
ئەمدى پارە بولۇر ئاناڭ جىگىرى ،
يېتىم قىلغاچ ئوغلىن گۆرزە ، ئوقلىرى . »
تەھەمتەن ئاڭلاپ جۇيا كالامىن ،
بىر نەرە تارتتى ـ دە ، ئېيتتى ئۆز نامىن .
قوزغالدى تاغ ئوخشاش ، باشلاندى ھۇجۇم ،
جۇيا كەيپى قېچىپ ، قېتىپ قالدى جىم .
تىزگىنىن تارتىپ ، تەئۇر ئۆرۈلدى ئۇ ،
تەھەمتەن ئۇرۇشىن قىلمايتتى ئارزۇ .
بېلىنى نىشانلاپ تەھەمتەن شۇئان ،
كەينىدىن قوغلىدى گوياكى بوران .
نەيزىسىن ئۇرۇپ ئۇ تۆمۈر زىرھىگە ،
ساۋۇت ھالقىلىرىن قىلدى يۈز پارە .
ئېگىرىدىن يۇلۇپ ، كۆتۈردى شۇئان ،
زىخقا ئۆتكۈزۈلگەن بىر چۈجەسىمان .
ئاتتىن ئېلىپ يەرگە ئۇرغان چېغىدا ،
ساۋۇت پارە ـپارە ، توپا ئاغزىدا .
مازەندەران پەھلىۋانلىرى شۇئان ،
قېلىشتى بوپ خاپا ھەممە پەرىشان .
سپاھ چېھرى سولغۇن ، پەرىشان كۆڭۈل ،
قوشۇندا مىش ـ مىش گەپ ، دىللار دىلغۇل .
قىلدى مازەندەران سەردارى پەرمان :
« پۈتۈن جەبھەم بويلاپ قوشۇنلار تولغان .
باش كۆتۈرۈپ ، مەغرۇر باشلىسۇن جەڭ ،
بۇ شىر جېڭى بولسۇن ۋە ياكى پەلەڭ . »
ھەممە بىردەك قىلىچ سۇغۇرۇپ قىندىن ،
بىر ـ بىرىگە تاشلاندى ئاداۋەت كىندىن .
ھەر ئىككى قوشۇندا ناغرا ساداسى ،
ھاۋا نىل ، كۆرۈنمەس يەرنىڭ قارىسى .
ئوت ياغدۇرار گۆرزە ، قىلىچ ۋە ساۋۇت ،
گويا باھاردىكى چاقماقلىق بۇلۇت .
كۆتۈرۈلۈپ بايراق ، نەيزە خىلمۇ خىل ،
ھاۋا بولدى قارا ، قىزىل ۋە يېشىل .
ئالەمنى بىر ئالدى دېۋىلەر نەرىسى ،
ئات كىشنىشى ، ئۇرۇش ـ جەڭنىڭ ناغرىسى .
يەر يېرىلىپ ، تاغلارغا دەز كەتتى چەندان ،
جاھان ھېچ كۆرمىگەن بۇنداق بىر سۈرەن .
خەنجەرۇ گۆرزىدىن چاق ـ چۇق قىپ سادا ،
باتۇرلار قېنىدىن كۆل بولدى پەيدا .
ئاتلار دەريا ئىچرە بىر كېمە ھېساب ،
غەرق بولۇۋاتقاندەك كىشنىشەر ھەدەپ .
دۇبۇلغىغا سۇدەك ياغدۇ ياراغ ،
گويا خازان ۋاقتى بولغاندەك ياپراق .
ئىككى لەشكەر چېچىپ دۇنياغا ئۆلۈم ،
بىر ھەپتە جەڭ قىلدى ، بولمىدى ئارام .
سەككىزىنچى كۈنى كاۋۇس پادشاھ ،
ئېلىپ ئۆز بېشىدىن شاھانە كۇلاھ ،
جاھاننى ياراتقان قۇدرەتلىك خۇدا
نامىنى ئېلىپ تىلغا ، قىلدى ئىلتىجا .
يۈزىن يەرگە ياقار ، سەجدىدە بېشى ،
ئەي ئاقىل قازى دەر ، كۆزىدە يېشى .
ئەمرىڭدە يارىلار ئابۇ ئاتەش ، خاك ،
تەلۋىيۇ دېۋىلەرنىڭ بېشىن قىلغىن چاك .
بەخش قىلغىن ماڭا شەرەپ ۋە زەپەر ،
شاھىنشاھلىق تەختىن ئاتا قىل دىگەر .
ئاندىن يەنە باشقا كىيىپ زەر كۇلاھ ،
قوشۇنلار سېپىگە يېتىپ كەلدى شاھ .
يەنە ناغرايۇ كاناي كۈچ ئالدى ،
يەنە پۈتۈن لەشكەر تاغدەك قوزغالدى .
گېۋۇ تۇسقا قىلدى سىپاھدار تەيىن :
« قوش ناغرا ماڭسۇن قوشۇن كەينىدىن . »
جەڭگىۋار گۇدەرزۇ ، شاۋاران گۆرگىن ،
زەنگىيۇ رۇھھامۇ گۇرازە بەرزىن
ئات سېلىپ كېلىشتى قۇياشتەك بالقىپ ،
سەككىز غۇلاچ بايراق قوللاردا يەلپۈپ .

كاۋۇسنىڭ ئىران زېمىنغا قايتقانلىقى ۋە رۇستەمنىڭ نىمرۇز ۋىلايىتىگە كەتكەنلىكى

كاۋۇس شاھنى قايتا كۆرگەندە ئىران ،
كۆرۈنمەيتتى قوشۇن چېگىدىن جاھان .
كىشىلەر خۇشلۇقى قۇياشتەك يۈكسەك ،
شادلىقتىن توۋلىشار ئايالۇ ئەركەك .
كېلىندەك ياسانغان پۈتۈن مەملىكەت ،
ھەر ياقتا شارابۇ چالغۇ ، زىياپەت .
ياش شاھتىن پۈتۈن ئەل ياشارغان مىسال ،
ئىران ئاسمىنىدا چىققاندەك ھىلال .
تەختكە ئولتۇرغاچ مۇزەپپەرۇ شاد ،
خەزىنە ئىشىكىن كەڭ ئاچتى كۇشاد .
خەزىنىچىلىرىن توختىتىپ قاتار ،
ھەممىسگە تارقىتار دىرھەمۇ دىنار .
پىلتەن ئىشىكىدىن نەرە كېلىدۇ ،
سەردارلار توپى سەرخىل كېلىدۇ .
تەخت يېنىغا ھەممە شادىمان كېلەر ،
شاھنى قۇتلۇقلىشىپ ، خىرامان كېلەر .
تەھەمتەن بېشىدا مۇقەددەس كۇلاھ ،
يېنىغا ئولتۇرغۇزدى ئۇنى پادىشاھ .
« ئەي ھۇمايۇن تاجدار ، — دەيتتى رۇستەم ، —
رۇخسەت بولسا ، زالى زەر يېنىغا قايتسام . »
لايىق سوۋغات بېرىپ پادىشاھى زېمىن ،
نامىن تەكرار قىلىپ ، دېدى : ئاپىرىن .
ئېسىل فىرۇزىدىن قوي باشلىق بىر تەخت ،
بىر تال شاھانە تاج ، دۇررى گۆھەر رەخت .
سەرۇپا كىمخاب تون ، پادىشاھقا خاس ،
باھار قۇياشىدەك نۇر چاچار ئالماس .
نازۇك بەلدە كەمەر يۈز نەپەر ماھرۇي
ياسىنىپ تارانغان ، يۈزىدە مۇشكىن مۇي .
كۆككە چاپار يۈز ئات ، ئالتۇندىن ئېگەر ،
يەنە يۈز ياش قېچىر يۈگەنلىرى زەر .
ھەممىسىنىڭ يۈكى شاھانە زىبا ،
چىنىي ، رۇمىي ۋە پەھلەۋىي ئەشيا .
بىر كوزا ياقۇتتىن تولۇق مۇشكى ناب ،
باشقىسى زەبەرجەد ، لىقمۇلىق گۇلاپ .
يەنە ئېلىپ كەلدى يۈز خالتا دىنار ،
قىسقىسى ، ئەتىر ، بوياق ، ھەر نەرسىدىن بار .
بىر يارلىق يېزىلدى ، قەغىزى شايى ،
ئەنبەردىن مۇئەتتەر مۇشكىن سىياھى .

باتۇرلار سەردارى رۇستەمگە ئەبەد
مۇكاپات ئېتىلدى نىمرۇزدەك سەرھەد .
« رۇستەمدىن ئۆزگە ھېچ ، - دېدى كاۋۇس شاھ ، —
بۇ تەختكە چىقمىغاي ، كىيمىگەي كۇلاھ . »
ئاندىن يەنە ئاپىرىن ياغدۇردى شاھ :
« سەنسىز نۇر چاچمىسۇن نە قۇياش ، نە ماھ .
نامدارلار مېھرى ساڭا مەڭگۈ ياد ،
روھى دائىم تازا ، دىل بولسۇن ئاۋات .»
رۇستەم تۇرۇپ سۆيدى تەختنى مەيىن ،
قوشۇننى ئايلىنىپ ، يىغدى يول يۈكىن .
چېلىندى ھەر ياقتا ناغرىيۇ داۋۇل ،
شادلىناتتى ھەر دىل ، شادلىنار كۆڭۈل .
جاھاندا مىسلىسىز شەھەر پەردازى ،
ھەر تەرەپتە داپۇ كاناي ئاۋازى .
رۇستەم يۈرۈپ كەتتى ، شاھ كاۋۇس قالدى ،
ئادالەتتە خەلقى كۆڭلىنى ئالدى .
مازەندەران يۈكىن كىم تارتتى باھەم ،
ئىنئام قىلدى يەر - سۇ ھەممىسگە ھەم .
تۇسقا تاپشۇرۇلدى قوشۇنۇ قالقان ،
شاھ دېدى : ئىرانغا بول بالاگەردان .
گۇدەرزگە بېرىلدى ئىسپاھان يېرى ،
بۇندا ھاكىم بولسۇن شىرلارنىڭ شىرى .
ئاندىن مەي ھەۋىسى كۆڭۈلدە غالىب ،
تەنتەنە زەپەردىن شەرەپلەر غالىب .
ئادالەت شەمشىرى غەم بېشىن كەستى ،
ئۆلۈم ئەستىن چىقتى ، بەخت كۈلۈپ باقتى .
يەر يۈزى ياشنىدى خۇددى كۆكلەمدەك ،
ھەممە ياق ياسانغان باغى ئېرەمدەك .
ئادالەت - تىنچلىقتىن قۇۋۋەتكە تولدى ،
يامانلىق يوقالدى ، ئەھرەمەن ئۆلدى .
مازەندەران تەختىن كاۋۇس سەر - بەسەر ،
ئالدى ، دەپ دۇنياغا تارقالدى خەۋەر .
ھەممە بۇ خەۋەردىن ھەيرەتكە چۈشتى :
« بۇ ئۇلۇغلۇققا شاھ قانداق ئېرىشتى ؟!
ھەممە پاك كىشىلەر ھەدىيە ۋە تەبرىك ،
بىلەن تۇرار كاۋۇس ئىشىكىدە تىك .
ھەر تامانغا تولدى ھىممەت ، ئادالەت ،
جاھان ئاۋات بولدى مىسالى جەننەت .

دېدى : « يا سەن تاشتىن چىقسەن هازىر ،
ھىيلىدىن كېچىسەن ، جادۇگەر ـ ساھىر .
يا بولمىسا پولات ، پالتا ۋە بازغان
پارە ـ پارە قىلغاي تېشىڭنى ئاسان . »
ئاڭلاپ ئۇ بولدى بىر پارچە بۇلۇت ،
بېشىدا پولات قالقان ، ئۈستىدە ساۋۇت .
تەھەمتەن قولىدىن بەكمۇ چىڭ تۇتتى ،
شاھقا قاراپ شادىمان خۇشال بىر كۈلدى .
دېدىكى : « كەلتۈردۈم بۇ قورام تاشنى ،
باسقىنىمدىن قورقۇپ چىقاردى باشنى . »
ئاڭا سەپسېلىپ باقتى كاۋۇس شاھ ،
لايىق ئەمەس ئاڭا نە تەخت ، نە كۇلاھ .
يۈزى ئاجايىپ ، بويى بەك ئۇزۇن ،
بوينى ، چىشى توڭگۇز ، ئۆزى بەك يوچۇن .
كۆرگەن تەشۋىشلىرىنى قىلغىنىدا ياد ،
يۈرەكتىن ئاھ ، ئېغىزدىن چىقار سوغۇق باد .
جاللاتقا بۇيرۇدى ، ئېلىپ تىغنى بار ،
تېنىنى پارچىلاپ ، قىلسۇن پارە ـ پار .
ساقلىدىن تۇتۇپ شۇچاغ تەھەمتەن ،
ئېلىپ كەتتى ئۇنى پادىشاھ يېنىدىن .
ئۇلۇغۋار پادىشاھ ئەمرىگە بىنا ،
بەدىنىن قىلىشتى دەرھال يۈز پارە .
دىۋە لەشكەرگاھىغا ئەۋەتىپ چاپار :
« بايلىقىن توپلاڭ »دەپ بېرىلدى خەۋەر .
ھەرنېمە ـ خەزىنە ، تاجۇ تەخت ، كەمەر ،
ئات ۋە تىغ ، قوراللار ، زەر ، كۈمۈش گۆھەر ،
دۆۋە ـدۆۋە قىلىپ توپلانسۇن جىمى ،
تارقالماي ، توپ ماڭسۇن پادىشاھ لەشكىرى .
ھەممىگە تېگىشلىك بېرىلدى تارتۇق ،
كۆپرەك ئىش قىلغانغا مۇكاپات ئارتۇق .
ئەشەددىي دىۋىلەرنىڭ يىغىپ ھەممىسىن ،
ئادەملەرگە ھەيۋە سالغان قانچىسىن ،
كاللىسى ئېلىندى ، شۇ بولدى پەرمان
ۋە چۆرۈپ تاشلاندى چوڭ يولغا تامان .
ئاندىن بېرىپ باشلىدى ئىبادەت ـ ناماز ،
پاك تەڭرىگە ئاچتى دىلدىن پۈتۈن راز :

« پاك پەرۋەردىگار ، خالاسكار ئۆزۈڭ ،
بالادىن ساقلىغۇچى ۋە سازكار ئۆزۈڭ .
سەن ئاشنا ئەيلىدىڭ بۇ قىيىن فەتىھىم ،
باشقىدىن ياشاردى قېرىغان بەختىم .
پۈتۈن ھەپتە داۋام قىلدى ئىبادەت ،
بىر ھەپتە سەجدىگە ئېگىلدى قامەت .
خەزىنىسىن ئاچتى سەككىزىنچى كۈن ،
سەدىقە تارقاتتى ، كىم ھالى زەبۇن .
يەنە بىر ھەپتىگىچە ئۆتتى شۇ بىر خىل ،
ھەممىگە تارقاتتى سوۋغا خىلمۇ خىل .
ئۈچىنچى ھەپتە ئىش بولغاچ سەرەمجان ،
تەلەپ قىلدى ساپ مەي تولغان ياقۇت جام .
مازەندەران ئىچرە يەنە يەتتە كۈن ،
تۇرۇپ قالدى ، قولدا قەدەھ لالەگۈن .
كاۋۇس ئۆز تەختىگە ئولتۇرغاندا ساز ،
شادىمان رۇستەمگە دېدى : « ئەي شاۋۋاز .
جاھان پالۋانى ، مانا سەر ـ بەسەر ،
ھەر جەڭدە قىلدىڭ نامايىش ھۈنەر .
سەن ئارقىلىق تاپتىم بۈگۈن تەختىم ،
سەن ئارقىلىق روشەن دىل ، دىنۇ بەختىم . »
تەھەمتەن دېدىكىم : « ئەي شەھرىيار ،
ھەركىم ئىشقا ياراپ قالسا بەختىيار .
بۇ ھۈنەرنى ماڭا ئۆگەتتى ئەۋلاد ،
ھەر ئىشتا توغرا يول كۆرسەتتى ئەۋلاد .
مازەندەران ـ دىلدا غەلۋىسى ئۇنىڭ ،
ۋەدە بەرمىكىم ئارزۇسى ئۇنىڭ .
بۈگۈن ئاڭا لازىم شاھانە لىباس ،
مۆھۈر بىلەن يارلىق پادىشاھلارغا خاس .
بولسا مازەندەران شاھى سەرۋەرى ،
چوڭ ـ كىچىكى بولسۇن ئۇنىڭ چاكىرى . »
شاھلارغا خاس سۆزلەرنى ئاڭلىغان ھامان ،
شاھ قولى كۆكسىگە ئېلىندى شۇئان .
يىغدى مازەندەران ئوغلانلىرىنى ،
ئەۋلادتىن سۆز ئېچىپ دېدى ھەممىنى .
ئاخىر بېشىغا تاج كىيدى شاھانە ،
ئۇندىن بولدى ئۇدۇل پارسقا راۋانە .

سوھراب

نېمە سوھراب ۋە رۇستەم جېڭى ، ئاڭلا ،
كۆپ ئاڭلىدىڭ ، ئەمدى بۇنىمۇ ئاڭلا .
بۇ شۇنداق داستانكىم ، تولۇر كۆزگە ياش
ۋە رۇستەم ئىشىدىن دىل بولىدۇ غەش .
شۇۋرغان دەھشىتى بولسا گەر تەيىن ،
ئۈزسە خام مېۋىنى تېخى پىشماستىن ،
ستەمكار دېگۈلۈك ۋە ياكى دادگار ؟
ھۈنەرۋەن دېگۈلۈك ۋە يا بىھۈنەر ؟
ئۆلۈم ـ شەپقەت بولسا ، نېمە غەم ـ ستەم ؟
نېمە دادۇ پەرياد ، نېمە ئاھ ـ ئەلەم ؟
بۇ سىردىن جانلىرىڭ تا ئاگاھ ئەمەس ،
پەردە كەينى سىرىن قىلمىغىن ھەۋەس .
بۇ ئىشىڭ ئالدىغا كىشى باردى كۆپ ،
ۋە لېكىن ئېچىلماي ، سالار كۆزگە چۆپ .
ئۆلۈم ياخشىراقتۇر بولمىسا يولۇڭ
دىگەر جايدا ئارام تاپالماس دىلىڭ .
ئەجەل كىشلەرنى قىلمىسا نېرى ،
يەر يۈزىگە سىغارمۇ جۇۋانۇ قېرى .
توساتتىن ئەۋج ئالسا ئاتەش ۋە تۈتۈن ،
ئەجەبمەس ، تۆت ئەتراپ بولسا كۆل ـ كۈكۈن .
كۆيەر بولسا ئورمان ئىچرە بۇ ھال ،
ئۈندىكى تەڭگىلەر يەنە نەۋ نىھال .
ئۆلۈم ۋاقتى ئاشسا ئەجەلنىڭ كۈچى ،
قېرى ـ ياشنى ئالار دەھشەتلىك سېلى .
بۇ دۇنيادا ياشلار خۇشلۇقى نېچۈن ،
قېرىلىق ئۆلۈمگە سەۋەبمەس پۈتۈن .
نە تۈلكە قالمايدۇ ۋە نە ئەركەك شىر ،
نە قورقۇنچاق قالماس ، نە بىرەر باتۇر .
كېتەر جايىڭ ئاخىر ئاشۇ قەبرە ـ گۆر ،
قازا ئېتىغا مىن ، دىلىڭ قىلما يەر .
بىلىپ قوي : ئۆلۈم ھەق ، بىلىپ قوي : بۇ چىن ،
ئەگەر ھەق بولسا ، داد ـ نادامەت نېچۈن ؟
قېرى ۋە ياشقا تەڭ يەتكەن مەھەل ،
ھەممىنى بىرلا بىلگەي رەھىمسىز ئەجەل .
ئىمان بولسا دىلىڭ گەر كۆز قارىسى ،
نادامەت نېمىتى ئەي خۇدا بەندىسى ؟
بۇ ئالەم تەقەززا قىلار ئىشنى بىل ،
نېمە لازىم بولسا ، سەن شۇنى قىل .
قازانىڭ ئىشنى چۈشەنمەك قىيىن ،
ئەگەر دىلىڭ ئىچرە بولسا بىرەر جىن .
بۇ دۇنيادا شۇڭا قىلىپ قال ئەجىر ،
ساقلار ياخشى نامىڭ كەلسىمۇ ئەجەل .

رۇستەمنىڭ ئوۋغا چىققانلىقى

ئەزەلدىن ئاياندۇر بىزگە بۇ داستان ،
ئېيتىپ بەرگەنىدى قېرى بىر دېھقان :
بەرگەنىدى مۇبەد بۇ ھەقتە خەۋەر ،
تەھەمتەن كۆزىنى ئېچىپ تاڭ ـ سەھەر ،
كۆڭلىدە قوزغالدى ئوۋغا ئىشتىياق ،
بەل باغلىدى ، ئوقىا لىق تولدى ساداق .
پىلدەك ئاتقا مىنىپ ، قامچا سالدى تېز ،
چۈشۈپ دۈلدۈل يولغا ماڭدى بەك تېز .
ئۇ ئاچ قالغان شىردەك قىدىراتتى ئوۋ ،
تۇرانلا يېرىگە يېرىپ قالدى دەۋ .
يېتىپ بارغىنىدا تۇران يېرىگە ،
قۇلانلار كېلىپ دۈچ ئىران شىرىگە ،
تەھەمتەن يۈزى گۈل كەبى ياشنىدى ،
چېپىپ دۈلدۈلىدا ئوۋنى باشلىدى .
قولدا كامانۇ ئوق ، نەيزىيۇ كەمەند ،
نەچچە ـ نەچچە ئوۋنى قىلىۋالدى بەند .
يىغىپ ئوتۇن ، تەمەش ، شاخۇ شۇمبىنى ،
چېقىپ چاقمىقىنى ياقتى گۈلخانىنى .
كۆرۈپ بىر دەرەختنى شۇ چاغدا پىلتەن
يۇلۇپ ئالدى تېگى ـ تومۇرى بىلەن .
ئۇنى زىچ ئەيلىدى ، تارتىلدى قۇلان ،
كاۋاپ قىلدى ئوتقا تۇتۇپ بىر زامان .

مازەندەران جېڭىن قىلدىم ھېكايەت، ھەماۋەران جېڭىن قىلاي رىۋايەت.

كەيكاۋۇس يەنە ئۆز يۇرتىدا ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. رۇستەمنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىگە جاھان قايىل بولىدۇ. ئۇنىڭ جاسارىتى ئىران زېمىنىغا تارقىلىدۇ. سېھرگەرلەر ۋە دىۋىلەر شاھقا باش ئېگىپ ئۇنىڭ خىزمىتىدە بولىدۇ. ئىراندا قىممەت باھا تاشلاردىن بېزەلگەن ئىمارەتلەر بىنا قىلىنىدۇ. خەلق ئۇرۇش، قان تۆكۈشلەردىن خالىي بولىدۇ، تىنچ ھايات كەچۈرىدۇ.

ئەمما ئەھرىمەن دىۋىلەر ئەلەمدىن ئۆزلىرىنى قويىدىغان جاي تاپالمايدۇ، ئاخىر ئۇلار گۈزەل يىگىت قىياپىتىگە كىرگەن بىر دىۋىنى كاۋۇسقا ئۇچرىتىدۇ.

بىر كۈنى شاھ كاۋۇس ئوۋدا يۈرگەندە ئۇنىڭ ئالدىدا گۈزەل بىر يىگىت پەيدا بولىدۇ ۋە ئۇنىڭغا بىر دەستە گۈل تۇتىدۇ. گۈل ھىدى ھەممە ياقنى بىر ئالىدۇ. شاھقا بەكمۇ ياراپ كېتىدۇ. يىگىت شاھقا يەر سۆيۈپ تەزىم قىلىپ، مۇنداق دەيدۇ:

— ئەي قۇدرەتلىك شاھ، پۈتۈن ئالەم سېنىڭ ھۆكمىڭدە. ئەمدى كۆككە كۆتۈرۈلۈپ، ئۇنىمۇ ئىگىلىشىڭ، قۇياش ۋە ئاينىڭ نەدىن چىقىپ، نەگە پېتىشىنى كۆرۈپ بىلىشىڭ لازىم.

مەنمەنلىك يۈرىكىنى قاپلاپ تۇرغان كاۋۇس شاھنى دىۋىنىڭ بۇ سۆزلىرى دەرھال يولدىن ئازدۇرىدۇ. غۇرۇر چاڭلىرى ئۇنىڭ كۆزلىرىنى توسىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ پىكىر ـ خىيالى ئاسمانغا ئۇچۇش بولۇپ قالىدۇ. ئالىملارنىمۇ تىنچ قويمايدۇ. ئاخىر ئالىملار ئويلاپ ـ ئويلاپ بىر مەسلىھەتكە كېلىشىدۇ.

تۆت بۈركۈت بالىسىنى ئېلىپ، گۆش بىلەن بېقىپ ئۆستۈرىدۇ. چۈجىلەر قاۋۇل قاناتلىق بۈركۈت بولۇپ يېتىشكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئايىغىغا كاجىۋا ئېسىپ، تەخت ئورنىتىدۇ. تەختكە كاۋۇس شاھ ئولتۇرىدۇ. كاجىۋانىڭ تۆت بۇلۇڭىغا تۆت نەيزىدە قوي گۆشلىرىنى ئېسىپ قويۇشىدۇ. بۈركۈتلەر شۇ گۆشلەرگە ئىنتىلىپ ئۇچىدۇ، تەخت ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ كېتىۋېرىدۇ. ئەمما، ئاخىر ھېرىپ ھالىدىن كېتىدۇ. كاجىۋا ئۇلار بىلەن يەرگە چۈشىدۇ. كاۋۇس چىن ئورمىنىغا چۈشىدۇ.

ئۇ يەردە مىڭ پۇشايمان، ئارمانۇ نادامەتلەر بىلەن تەمتىرەپ يۈرىدۇ. ئۇنى يەنە رۇستەم ئېلىپ كېلىپ تەختكە ئولتۇرغۇزىدۇ.

شاھ ئاغا دېدى : « ئەي سەرەپراز كىشى ،
رايىڭ بولۇرمۇ ئادەمنىڭ ئىشى .
بولۇپ بىزگە مېھمان ، قوپاللىقنى قوي ،
سېنىڭ رايىڭ بىلەن ياڭرار ساز ۋە كوي .
بۇ كەچ دىلنى مەيدىن زەپ شاد قىلايلى ،
يۈرەكنى ئەلەمدىن كۆشاد قىلايلى .
قانداقسىگە رۇستەم ئېتى قالار يوشۇرۇن ،
نامىڭ بىلەر تۇرسا ئەل خېلى بۇرۇن .
بولدى قىل ئەي ھۈنەرۋەن ، ئەي بۈيۈك پالۋان ،
بىل ، ئېتىڭنى تېپىپ بېرەرمىز ئامان . »
ئىشەندى بۇ سۆزگە شۇدەم رۇستەم ھەم ،
دىلىدىن غەم كېتىپ بولدى خۇرام ھەم .
قوبۇل قىلدى شاھنىڭ سۆزىنى ئوغلان
ۋە خۇشال بەزمىگە بولۇشتى راۋان .
ساراي ئىدى بۈگۈن باھادىرغا جاي ،
تۇراتتى خىزمەتتە تامامى ساراي .
شەھەر ھەم قوشۇندىن كېلىشتى چەندان ،
مېھمانغا مۇناسىپ پۈزۈر بۇ سورۇن .
ئۇلۇغلار بىر ئەجەب مەجلىس قۇرۇشتى ،
يامانلارنى بىردىن نېرى سۈرۈشتى .
خۇش قىلىپ تەھەمتەن دىلىن تارى ساز ،
جاراڭلار ئويۇندا تۇرانۇ تەراز .
پەرىزات ــ گۈزەللەر تۇتسا جامى مەي ،
تەراز قىزلىرى ئۇسسۇل ئوينار توختىماي .
باھادىرنى ئاخىر بېسىپ كەيپ ، ئۇيقۇ ،
قوزغالدى جايىدىن ئاستا ــ ئاستا ئۇ .
مۇھەييا قىلىشتى بىر جاي كۆركەم ، باپ ،
چېچىپ كۆرپىلەرگە مۇشك بىلەن گۇلاپ .

سەمەنگان شاھىنىڭ قىزى تەھمىنەنىڭ رۇستەم يېنىغا كەلگەنلىكى

تۈن ئۆتۈپ يېرىمدىن دەل سەھەر ۋاقتى ،
چاقناپ چىققىنىدا ئۇ تاڭ يۇلتۇزى ،
قۇلاققا ئاڭلاندى مەيىن بىر شىۋىر ،
ئىشىكمۇ ئېچىلدى ، بۇ قانداق بىر سىر ؟
غۇلام يىگىت ئالدىدا ، شام بار قولىدا ،
يېتىپ كەلدى ئەنبەر چېچىپ يولىدا .
كەينىدىن كېلەتتى گۈزەل بىر ماھروي ،
قۇياشتەك چاراقلاپ كېلەر ھۆسنۇ بوي .
سىكىلەك چېچى كامان ، قېشى ھەم كامان ،
زىلۋا بوي ئىدى ئۇ سەرۋى راۋان .
يۈزى يەمەندىن ئېلىنغان ھېقىق ،
ئاغزى بولسا ئاشىق دىلىدەك سىقىق .
سەنەم ئەقىل ـ ئىدراكقا تولۇق ئىدى ،
يارالغانمۇ نۇردىن ، شۇنداق پاك ئىدى .
كۆرۈپ ھەيران قالدى ، لال قالدى رۇستەم ،
خۇدا نامىن ئالدى تىلىغا شۇ دەم .
دېدى قىزغا شۇندا : « نامىڭ نېمە ئېيت ،
بۇ قارا تۈن ئىچرە ، كامىڭ نېمە ئېيت ! »
قىز دېدى : « تەھمىنە ئىسمىمدۇر مېنىڭ ،
كۆيەر ئىشق ئوتىدا جان بىلەن تېنىم .
سەمەنگان دىيارى شاھىدۇر ئاتام ،
پەلەك نەسلىدىندۇر مېنىڭ بوۋام ھەم .
بۇ ئالەمدە يوقتۇر مېنىڭدەك سەنەم ،
مەلەكلەر ئىچىدە ماڭا تېڭى كەم .
مېنى چۈمبەلسىز ھېچ كۆرمىگەن ئادەم ،
ئاۋازىم ئاڭلىغان تېپىلمىغاي ھەم .
مۇبارەك نامىڭنى ئاڭلىغاندىم ،
سېنىڭ داستانىڭنى ئاڭلىغاندىم .
يولۋاس ۋە دىۋە ، جىن ، شىر ، ئەجدىھا ،لەھەڭ ،
قىلىپ جەڭ ھەممىسىن قىلدىڭ يەرگە تەڭ .
قاراڭغۇ كېچىدە بۇ تۇرانغا سەن
كېلىپسەن تەنھالا ۋە مەردانە سەن .
قۇلۇنلارنى ئوۋ قىلىپ ، كاۋاپ ئېتىپ ،
قىلىچىڭ پەلەكلەرنى گىريان قىلىپ ،
تىلىپسەن شىر دىلىن ، يولۋاس پوستىنى
كۆتۈرۈپ ساماغا ئېغىر گۈرزەڭنى .
يالىڭاچ كۆرۈپ قىلىچىڭ بۈركۈت ،
قىلالمايدۇ ئوۋغا زادىلا جۈرئەت .
كامانىڭغا بولۇر شىر دائىم نىشان ،
تىغىڭدىن بولۇتمۇ تۆكەر لەختە قان .
ئاڭلىدىم ھەققىڭدە شۇ خىلدا داستان ،
لېۋىم چىشلەپ ، ئويلاپ يۈردۈم كۆپ زامان .
قەلبىمدە خىيالىڭ ئىدى دائىما ،
نېسىۋەڭ بۇ يەردىن قىلىپتۇ خۇدا .

يېدى ئۇستىخاندىن ئەتنى ئاجرىتىپ ،
يىلىكلەرنى شۇمۇردى بىر مۇ بىر چېقىپ .
كېلىپ سۇ لېۋىگە ، بولۇپ خوپ سىراب ،
قېنىپ تەشنالىقى يەتتى ئۇيقۇ – خاب .
خەۋەرسىز ئىدى ئۇيقۇدا تاجدار ،
چىمەن ئىچرە ئوتلاپ يۈرەتتى تۇلپار .
بۇندىن ئۆتۈپ قالدى نەق سەككىز نەپەر ،
تۈرك ئاتلىقلىرى ئىدى بۇ سەپەر .
كۆرۈپ ئوتلاق ئۆزرە تۇلپارنىڭ ئىزىنى ،
قولغا چۈشۈرمەك بوپ ئاتنىڭ ئۆزىنى .
دەشتتە قورشاپ ئاگا كامان ئېتىشتى ،
تۇتۇشقا قىلىپ نىيەت ، ئات ئويىنىتىشتى .
ئات ئۇلارنىڭ سىرتمىقىن كۆرۈپ بۇ دەم ،
قوتۇرغان ئارسلاندەك ئۇرار ئىدى دەم .
تېپىپ ئىككىسىنى قىلىپ يەرگە پەس ،
بىرىنىڭ بېشىن ئۈزدى چىش بىلەن چەبدەس .
ئۆلدى ئات زەربىدىن دەرھال ئۈچ كىشى ،
ئوڭغا تارتماي تۈركلەرنىڭ ئىشى .
ئۇلاردىن ئۈچىنى بەند قىلدى ئەجەل ،
تۇلپارنى مۈشكۈلكى قىلماقلىق قامال .
يەنە ھەر تەرەپتىن ئېتىشتى كامان ،
تا سالمىسى تۇلپارنى قىلغۇچە قامال .

شەھەرگە يۈزلىنىپ ، چېپىشتى ئات ،
كۈتەتتى ئۇلارنى ئالىي مۇكاپات .
كۆزىن ئېچىپ رۇستەم ئۇيقۇدىن شۇئان ،
بىلەلمىدى تۇلپار كەتكىنىن قايان .
ئەتراپنى ئايلاندى تۈرۈپ پەھلىۋان ،
تاپمىدى ئىزدىن بىر نامۇ نىشان .
تەھەمتەن تەمتىرەپ سەراسىمەۋەر ،
سەمەنگان يولىن قىلدى ئىختىيار .
ئۆزىگە دەر : « بۇگۈن پىيادە راۋان ،
ئۇياتتىن قۇتۇلارمەن قېچىپمەن قايان ؟
كۆپ ئېغىر يۈك گۈرزە ، نەيزىيۇ كامان ،
پىيادە يەتمىكىم قىيىندۇر ، قىيىن .
باياۋان يولىدا كىمنى يار قىلاي ؟
يولۇقسا ئەگەر ياۋنى چارە قىلاي ؟
ھەركىم دەر دۇلدۇلنى بېرىپ قولىدىن ،
ئەجەب ئويغانماپتۇ رۇستەم ئۇيقۇدىن ؟
نېم چارە ، يوقسۇل بولۇپ كەتسەم گەر ،
ئەلەم بىلەن مەنزىلىسىرى يېتەلمىسەم گەر .
ئېسىپ بەلگە گۈرزە ، قىلىچ ۋە كەمەر ،
ماگاي تا تاپقۇچە تۇلپاردىن خەۋەر . »
شۇ ئويلار بىلەن يۈرەك باغرى قان ،
سەمەنگانغا بولدى تېز رۇستەم راۋان .

رۇستەمنىڭ سەمەنگان شەھرىگە بارغانلىقى

يېقىن كەلدى رۇستەم سەمەنگان تامان ،
خەۋەر تاپتى ئۇندىن كاتتىلار ۋە خان .
كېلەرمىش پىيادە ئاشۇ تاجدار ،
ئوتلاقتىن قاچقانمىش ئېتى ، ئۇ تۇلپار .
ئۇلۇغلار چىقىشتى كۈتۈۋالغىلى ،
تەھەمتەن دىلىغا مېھىر سالغىلى .
دېدى پالۋاننى كۆرۈپ قېرى – ياش :
« بۇ رۇستەممۇ ياكى پارلىغان قۇياش ؟ »
پىيادە چىقىپ كۈتتى تەھەمتەننى شاھ ،
قۇتلىدى تىزىپ سەپ ئۇنى كۆپ سىپاھ .
سەمەنگان شاھى دەر : « بۇ قانداق ئەھۋال ،
كىم قىلار سەن بىلەن ئېلىشماق خىيال ؟
بۇ يۇرت ئەھلى ساگا پۈتۈن خەيرخاھ ،
ئۇرۇگنى كۈتۈشەر ، كۈتۈشەر پاناھ .

بۇلارنىڭ ھەممىسى ساگا مۇنتەزىر .
مەغرۇر بۇ تەن ، بۇ باش ئەسرىڭ ، ئەسىر ! »
بۇ سۆزنى باھادىر ئاگلىغان زامان
دىلىدىن يوقالدى شەك ۋە بەتگۇمان .
دېدى شاھقا تەزىم بىلەن ئۇ پالۋان :
« قولىدىن چىقىپ كەتتى ئېتىم ناگاھان .
ئۇندا نە ئېگەر يوق ، نە يوقتۇر يۈگەن ،
قاپتۇ ئېغىزدۇرۇق ، تۇقۇم ھەم كىشەن .
ئىرىق ۋە توقايدىكى تۇلپارنىڭ ئىزى
سەمەنگانغا يېتىلەپ كېلىپتۇ مېنى .
قىلىپ دوستانىلىق ، تېپىلسا گەر ئات ،
تېگەر ھەممىگىزگە لايىق مۇكاپات .
تاپالمايدىكەنمەن ئەگەر تۇلپارنى ،
ساق قويمايمەن ھېچكىم بېشىنى . »

كىشى كۆرسە دەركى : « رۇستەممىدۇ بۇ ،
ۋە يا سامىمۇ ياكى نەيرەممىدۇ بۇ ؟ »
يۈزى ئېسىل گۈلدەك ، كۆلگۈنچەك مۇدام ،
شۇ سەۋەبتىن بولغاندۇر بەلكى سوھراب نام .
بىر ئاي ئۆتتۈپ بىر ياش ئۇلغايدى ئوغلان ،
مىسالى رۇستەمۇ سام يا زال پالۋان .
ئۈچ ياشتا مەيدانىنى قىلدى ئۇ تەلەپ ،
بەش ياشتا يولۋاسقا چىقتى تىك قاراپ .
كىم بىلەن ئۇن ياشتا ئەگەر قىلسا جەڭ ،
بولدى ھەر پەھلىۋان ھالى يەرگە تەڭ .
ئانىسى يېنىغا كېلىپ بىر كۈنى
دېدى : « ماڭا ئېيتىڭ ، جان ئانا شۇنى .
نېمىشقا باشقىلاردىن ئۆسكىلەڭ بويۇم ،
يېتەر ئاسمانغىمۇ ئۇزاتسام قولۇم .
ئەينەن ئېيتچۇ ، قايسى گۆھەردىن ئۆزۈم ؟
ئاتاڭ كىم دېگەنگە نېم بولغاي سۆزۈم ؟
قاچانكى ، سورىسا ئاتامدىن سوئال ،
جاۋابنى بېرەلمەي تىلىم بولۇر لال .
ئەگەر قالىۋەرسە سىر مەندىن نىھان ،
قالىدۇ سەندىن بىر كۈن بۇ جاھان . »
« قولاق سال ، سۆزۈمگە ، — دېدى تەھمىنە ، —
خۇش بول بوتام ، دىلدا قالدۇرما گىنە .
ئاتاڭ بولۇر سېنىڭ رۇستەمى داستان ،
ئەجدادىڭ سام ، نەيرەم ئوخشاش پەھلىۋان .
سەن ئۇ رۇستەم ئوغلى ۋە بەگزادىسى سەن ،
نەرىمان ، ساملارنىڭ چىن ئەۋلادى سەن .
شۇڭلاشقا ئاسمانغا يېتەر بېشىڭ ، بىل ،
ئۇلار نامى بىلەن ئەرزىر ، پەخىر قىل .
بۇ ئالەم تا بىنا بولغاندىن بۇيان
ئاتاڭدەك پالۋاننى كۆرمىگەن جاھان .
پەلەك كۆرمىگەن سام ۋە نەيرەمنى ھېچ ،
ئۇلاردەك سەنمۇ بىل بۇ ئالەمنى ھېچ ! »
ئاندىن تەھمىنە بەردى ئەجەب نامەنى ،
ئەۋەتكەنتى رۇستەم ئوغلىغا ئۇنى .
خەت بىلەن ئۈچ ياقۇت ۋە ئۈچ خالتا زەر ،
ئىراندىن ئەۋەتكەن ئوغلىغا پەدەر .
ئاڭلىغاندا ئوغۇل تۇغقانىنى خوتۇن ،
ئەۋەتكەن سوۋغىلار بىلەن بۇ خېتىن .

« ئەزىزىم ، سەن بۇنى قىلغىن يادىكار ،
ئەۋەتتى بىر ساڭا رۇستەمى نامدار .
ئەزىزلىسەڭ ئەرزىر تۇماردەك بۇنى ،
ھاجەتكە يارىغاي ئاخىر بىر كۈنى .
يەنە بىر سۆزۈم بار ، ئاڭلا بابمۇباب ،
خەۋەر تاپمىسۇن بۇندىن ئەفراسىياپ .
ئۇ رۇستەمگە دۈشمەن ، ئەبەد ياۋ ئېرۇر ،
تۇران ئىشى ئۇندىن داد ، ئىگرار ئېرۇر .
مۇبادا ئۇ ساڭا بولسا گەر غەنىم ،
بېشىڭغا غەم سالسا ، مېنىڭ ئۆلگىنىم .
يەنە گەر خەۋەر تاپسا مەندىن ئاتاڭ ،
كى ، بولمىش ئىشىگىدىن ھالى يەرگە تەڭ .
ساڭا پاناھ بولماق مېنىڭ جان — دىلىم ،
دىلىمنى ھىجرانىڭ قىلار يۈز تىلىم . »
دېدى ئاڭا سوھراب : « بۇ دۇنيا ئارا
بۇنى سىر تۇتۇشتىن نېمە مۇددىئا ؟
ئۇلۇغلار قىلىشار قاچاندىن بايان ؟
ئاتام ئىشلىرىدىن بىر تالاي داستان ؟
مۇيەسسەر ئىكەن بۇ باھادىر نەسەب ،
بۇنى يوشۇرۇشقا ئاتام نېم سەۋەب ؟
بۇگۈن مەن باھادىر تۇران ئەرلىرىن
يىغىپ ، لەشكەر قىلىمەن ھەممە شىرلىرىن .
قىلاي ھالاك تەختىن كاۋۇسنىڭ ،
ئىراندىن پېيىنى قىرقاي ئۇ تۇسنىڭ .
نە كۆرگىنى قالغاي ، نە بەھرام ، گۇدەرز ،
قىلاي گۇستەھەمۇ گىۋ بېشىنى دەز .
تەختىدىن قوغلانغاي كەيكاۋۇس شاھ ھەم ،
ئاتام نېسىۋىسى تاج ھەم ، كۇلاھ ھەم .
بۇندىن كېيىن تۇراننى شاد قىلاي مەن ،
شاھقا قاراپ جەزمى مەيدان قىلاي مەن .
زورۇمدىن غۇلىغاچ تەخت ، ئەفراسىياپ ،
تىغىم ئالدىدا پەس بولۇر ئاپتاپ .
قىلىپ شىر كەبى جەڭ ، ئۆرۈپ ھەممىنى ،
ئىرانغا پادشاھ قىلاي مەن سېنى .
مەن ئوغۇل ۋە ئاتام رۇستەمى نامدار ،
بۇ ئالەمدە قويماس بىرەر تاجدار .
چىقىپ كەلسە روشەن ئاي بىلەن قۇياش
كۆرۈنمەيدۇ يۇلتۇز ، بېرەلمەس بەرداش . »

نە بىر قۇش كۆرمىدى مېنى ، نە بېلىق ،
بۈگۈن مەن سېنىڭمەن ، خالساڭ ، ئېنىق .
كەلدىم ئىشقىڭغا مەن بولۇپ مۇپتىلا ،
ئېلىپ ئەقىل ھوشۇم ئۇشبۇ ماجىرا .
ئەگەر زامانە قىلسا لۇتفى ئەجەب ،
كەلدىم ھوزۇرۇڭغا مەن پەرزەنت تەلەپ .
بولۇر سەندەك بەلكىم بىر ساھىب ھۈنەر ،
ئۇنىڭ يۇلتۇزى ھەم سېنىڭدەك بولار .
يەنە بىر سۆزۈم شۇ ، ئاڭلا ئەي پالۋان ،
تۇلپارىڭ تېپىپ بېرەي ، ئەلۋەتتە ، ئىشەن . »
ئۇ ئاي سۆزى بولدى شۇ خىلدا ئاداق ،
تەھەمتەن ئاڭلىدى باشتىن ھەم ئاياغ .
تەھەمتەن چۈشەندى ، پەرى دىلرابا ،
ھەممە ياقتا ئەقلى پۈتۈن ھەم تازا .
يەنە چېھرىسىدىن پاكلىقى ئايان ،
ھەم تاپار تۇلپىرىدىن ئېنىق بىر نىشان .
بۇيرۇدى : « بىر مۇبەد تېپىپ كېلىڭلار ،
بولۇپ قىزغا ئەلچى ، قۇللۇق قىلىڭلار ! »
بۇ سۆزدىن غايەت شاد بولدى پادشاھ ،
شادلىق بابىدا ئازاد بولدى پادشاھ .
رەسمىي قائىدىدە بېرىپ چېيىنى ،
ئاشۇ داستانغا ئۇزاتتى قىزنى .
بولدى توي ، پەزلىدىن ئاۋات بۇ جاھان ،
بولدى يۇرت خۇشال — خۇرام ، ئەل شادىمان .
ياخشى ئۆتكۈزۈشتى نىكاھ ، تويلىرىن ،
ھەممە پالۋانغا ئېيتار ئاپىرىن .
« رۇستەمگە مۇناسىپ بۇ مەھلىقا ، —
دېيىشتى ، — ياۋلىرى بولۇشسۇن ناكا . »
بولۇپ كەچ ، قېلىشتى كېلىن ۋە پالۋان
قاراڭغۇ تۈندە ، ئاي — ئاپتاپ پىنھان .
بولدى ئۇ غۇنچەيۇ گۈل ، شەبنەمگە پۇر ،
ئەۋرىشىم بويىغا تولغاندى دۇر .
سەدەپ ئىچرە تولۇپ ئېسىل قەترىلەر ،
پەيدا بولدى ئۇنىڭ باغرىدا گۆھەر .
قاچان تاپتى رۇستەم بۇ سىردىن خەۋەر ،
يۈرەككە مېھر تولدى ، دىلى جىلۋىدار .
نىھايەت كاماندىن تاشلىغاچ قۇياش ،
ئۇپۇقتىن قىزىل نۇر بولغىنىدا پاش ،
باھادىر بوشاتتى بىلەكتىن گۆھەر ،
گۆھەركى ، جاھاننى بېزەپ نۇر چاچار .
بېرىپ ئاڭا دېدى : « بۇنى ئال گۈل يۈز ،
ئەگەر ئاتا قىلسا دەۋران بىزگە قىز .
تاقاپ قوي بۇنى سەن ئۇنىڭ چېچىغا .
پاراغەت يەتكۈزگەي دىل ماكانىغا .
بىلەككە تاقاپ قوي ، ئوغۇل بولسا گەر ،
قولىدىن چاچسۇن نۇر نىشانى پەدەر .
ئۇ سامۇ نەرىمان سۈپەت بولغۇسى ،
ئۇرۇش شۆھرىتىگە جاھان تولغۇسى .
ھاۋادا بۈركۈتنى ئۇ قويماس تىرىك ،
قۇياش نۇرلىرىغا بولۇر ئۇ شېرىك . . . »
بۇ سۆزلەر بىلەن تاڭ ئېتىپ ، چىقتى كۈن .
شېرىن ئۆتتى سۆھبەت بىلەن بەختلىك تۈن .
قۇياشمۇ چاراقلاپ چىقىپ كۆك تامان ،
زېمىنسىرى قىلدى مېھرىنى راۋان .
قىزنى قۇچقىغا ئېلىپ ئۇ پالۋان
سۆيەر يۈزۈ كۆزىن قويماي ھەر زامان .
پەرىزات يىغلار ئۆكسۈپ ، ياش تۆكۈپ ،
بۇ ھىجران يۈرەك — باغرىنى تىلىپ .
كېلىپ ئۇ پالۋان قېشىغا پادشاھ
ھال — ئەھۋال سورىدى ئۇ ئالەمپاناھ .
بېرىپ تۇلپاردىن ئاڭا خۇش خەۋەر ،
رۇستەم دىلىن روشەن ئەيلىدى پەدەر .
راسلىدى ئېگەرۇ جابدۇقنى پالۋان ،
خۇشلۇقىدىن يېتىپ بېشى تا ئاسمان .
ئۇ يەردىن سېيىستانىسرى يول ئېلىپ ،
ئۇ داستانى كۆپ ۋاقىت ئېشىدە قېلىپ ،
سېيىستانغا يەتكەن چاغدا ئۇ شىر زات ،
بۇ ئىشنى ھەر دائىم قىلدى ئۇ ياد .
بولغان ئىشنى دىلدا تۇتۇپ نىھان سىر ،
زابۇل تەرەپكە يول ئالدى ئۇ شىر .

سوھرابنىڭ تۇغۇلغانلىقى

توققۇز ئاي ئۆتكەندە تۇغدى شاھ قىزى ،
بىر ئوغلانكى ، تولۇن ئاي ئىدى يۈزى .

ئەفراسىياپنىڭ بەرمان بىلەن ھۇماننى سوھراب ھۇزۇرىغا ئەۋەتكەنلىكى

ئەفراسىياپ خەۋەر تاپتىكى، ئالدىراپ
سوھراب يېغىماقتا دەپ چېرىك بىھېساپ.
ئۇنىڭ لەشكىرىگە تولۇپتۇ ۋەتەن،
ھەممە شادۇ مەغرۇر ۋە سەرۋى چىمەن.
ئاغزىدىن كەتمەستىن تېخى سۈت ھىدى،
قىلىچ، تىغ، ئۇرۇشتا باھادىر دىتى.
تىلغار خەنجەردە ئۇ بۈگۈن يەر يۈزىن،
ھېلىتىن قوغلارمىش ئۇ كاۋۇس ئىزىن.
يىغىلمىش ساناقسىز سىپاھۇ چېرىك،
بىرەر باتۇر ئاگا بولالماس شېرىك.
ئېسىل سۆز دائىما بولىدۇ قىسقا،
گۆھەردىن ئارتۇق ھۈنەر ئېسىللىقتا.
ئاڭلىغاچ بۇ خىلدا سۆز ئەفراسىياپ،
بولۇپ شاد، قىلدى قوشۇن ئىنتىھاب.
قوشۇندىن تاللاپ يۈرۈپ ئالدى كۆپ پالۋان،
باھادىر، قورقۇمسىز قىلىچ بىئامان.
سىپاھنىڭ باشلىقى ئىدى ھۇمان مەرد
ۋە بەرمانكى، شىرنى ئېتەر جەڭدە گەرد.
قوشۇنى ئون ئىككى مىڭغىچە يېتىپ،
يىغىلدى، ئالار يەر ۋە كۆكنى تۇتۇپ.
دېدى: «چارە قىلىڭ شاھى تۈرك ھامان،
بۇ سۆزلەرنى تۇتقىن نىھان، ئەي ھۇمان.
ئوغۇل تاپالمىسۇن ئاتىدىن خەۋەر،
قۇدرىتىدىن خەۋەر تاپمىسۇن پەدەر.
ئەگەر جەڭدە بولسا بولىدۇ دۈشمەن،
گۇمان يوق، چارە تاپار تەھەمتەن.
ئەجەب ئەمەسكى، ئۇ رۇستەمى داستان،
شىر يىگىت دەستىدىن تەسلىم بولسا جان.
ئەگەر كەتسە رۇستەم ئىراندىن يىتىپ،
ئەجەمنى ئالارمىز شۇئان جەڭ قىلىپ.
ئاخىر سوھرابىقمۇ تېپىپ بىر ئىلاج،
ئۇيقۇغا غەرق ئېتىپ قىلارمىز تاراج.
ئاتا پەرزەنتىنى گەر قىلسا ھالاك،
بۇمۇ ياخشى، رۇستەم بولۇر سىنە چاك.
شۇ مەقسەتتە تۈركتىن ئىككى پالۋان
سەمەنگان تەرەپكە بولۇشتى راۋان.
مېڭىپ ئىككى خائىن سوھراب باتۇر تامان،
يېتىپ كېلىشتى نەق تاڭ ئاتقان زامان.

ئون ئاتۇ ئون قېچىر يۈكى كۈمۈش زەر،
ئەۋەتكەنتى سوھراب ئۈچۈن تاجىۋەر.
يەنە تەخت، فىرۇزە بىلەن پىل چىشى،
يەنە تاجكى، ئالتۇن، گۆھەردىن ئىشى.
ئۇلار يېنىدا بار ئىدى نامە ھەم،
ئۇندا بايان نەچچە سەپسەتە رەقەم:
«ئەگەر قولغا ئالساڭ ئىران تەختىنى،
جاھان تاپقاي تىنچلىق ھەمدە بەختىنى.
بۇ يەردىن ئۇ يەرگە مۇساپە يېقىن،
سەمەنگانۇ تۇران، ئىران بىر زېمىن.
تاقاپ تاج، ئولتۇر تەخت ئۈزرە شادان،
كېرەك بولسا لەشكەر ئەۋەتەي شۇئان.
بۇ تۇران ئېلىدە ھۇمانۇ بەرمان
تايىماس قەھرىماندۇر، يوق ئىرۇر گۇمان.
ئەۋەتتىم ئۇلارنى ئىدارەڭ ئۈچۈن،
مېھمىنىڭ بولغۇسى ئۇلار نەچچە كۈن.
ئۇلار جەڭ دېگەنلەر بىلەن جەڭ قىلۇر،
جاھاننى يامانلار ئۈچۈن تۈن قىلۇر.»
بۇ سوۋغىلار بىلەن مەكتۇپ ھەممىسى،
ئات ـ ئۇلاغ ئۈستىدە يۈكنىڭ بارچىسى.
يېتىپ كەلدى، سوھراب تېز تاپتى خەۋەر،
كۈتۈۋالدى، مەھكەم قىلىچۇ كەمەر.
بوۋىسى بىلەن ئۇ چىقىپ مىسلى باد،
سىپاھلارنى كۆردى، دىلى بولدى شاد.
ھۇمان كۆردى كۆكسى كەڭ بىر پەھلىۋان،
تۇرۇپ قالدى ھەيران بولۇپ بىر زامان.
بەردى شاھنىڭ خېتىن، قىلىپ ئېھتىرام،
ئاندىن سوۋغىلارنى بىرمۇ بىر تامام.
ھەم ئۇ ئىككى باتۇر — ھۇمانۇ بەرمان،
پادىشاھ سالىمىن يەتكۈزدى شۇئان.
ئوقۇپ كۆرگەچ ئۇ نامىنى پالۋان،
باشلاپ ئەسكەر، بولدى تېز يولغا راۋان.
ناغرا چېلىپ، يولغا بۇرىغاندا يۈزىن،
جاھان سىغدۇرالماس لەشكىرى ئىزىن.
قىلالمايتتى ھېچكىم ئۇنىڭ بىلەن جەڭ،
مەيلى يولۋاس كەلسۇن ۋە ياكى لەھەڭ.
قويۇپ ئوت، ئاۋاتنى قىلىشىپ كۆكۈن،
تارتتى سوھراب ئىران يېرىگە قوشۇن.

شۇندا سوھرابى باتۇر دېدى : « ئانىجان ،
بىر قېتىم كېلىپتۇ ماڭا بۇ زامان .
دېمەك بىر ياخشى ئات لازىمدۇر بۇ چاغ ،
تاشتىن ئوت چاقنىتار تۆت پولات تۇياق .
چىقسۇن ئېگىز تاغ سېرى يەل كەبى ،
ئېدىرلاردىن ئۆتسۇن بوران ، سەل كەبى .
ھاۋادا ئۇچار قۇش ، سۇ ئىچرە بېلىق ،
سەھرادا چاپسۇن مىسالى كېيىك .
كۆتۈرسۇن گۈرزەمنى پىل ئوخشاش بەدەن ،
كۆتۈرسۇن مېنىمۇ كامانىم بىلەن .
پىيادە قىلاي مەن قانداق زورلۇق جەڭ ،
ياۋ كەلسە يۈزمۇ يۈز قانداق تەشنا جەڭ . »
ئاڭلىغاچ ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئانا ،
قۇياشتىن ئېگىزرەك بولدى باش يەنە .
چوپانلارغا بۇيرۇق ئەۋەتتى شۇ كۈن ،
يىلقى كەلسۇن بېسىپ مىسالى تۈتۈن .
ئوغۇل تاللىسۇن ئات ، سىناپ بىمالال ،
مىنىپ جەڭگە كىرسۇن تەھەمتەن مىسال .
چۆلۇ تاغۇ سەھرالاردا ھەرنېمە بار ،
ھەممە يىلقىلارنى قوغلار ئەزمكار .
شەھەرلەر كەزدى بۇندا سوھرابى شىر ،
كامانىنى تاشلاپ « قاياقتا ئات ؟ » دەر .
قايسى ئاتقا تاشلار بولسا ئۇ كەمەند ،
بولاتتى دەرھال ئارقىنىغا بەند .
قويۇپ باقسا ئات بېلىگە قولىنى ناگان ،
ئات بېلى ئېگىلەر مىسالى كامان .
كۈچىدىن قىلىپ ئۇ مىيىپ ئاتنى كۆپ ،
تاپمىدى لايىقنى سىناپ ، مىنىپ خوپ .
چىقمىدى يىلقىدىن بىرەر لايىق ئات ،
تۇرۇپ قالدى سوھراب ھەيرانۇ مات .
ئارىدىن چىقىپ بىر قېرىراق چوپان
كېلىپ ئۇ پالۋانغا يولۇقتى شۇئان .
دېدى : « تۇلپار زاتىدىن باردۇر بىر قۇلۇن ،
قۇدرەتتە ئۇتىدۇ شىرنى ئۇ پۈتۈن .
قۇلۇنكىم ، قامتى يوغان تاغ سۈپەت ،
ئۇچار قۇش يېتەلمەس ، قېقىپ قوش قانات .
ئۇنىڭ كۈچىدىن سۆز ئېچىش قىيىن ،
ئۇنىڭدەكنى ھېچكىم قىلالماس تەيىن .
تۇيىقى پولاتتىن ، كۆكسى تاغ مەگەر ،
چاقماق چاقار كۆكتە سەكرىسە ئۇ گەر .
ئۇچار ئوقتەك ئەركىن باياۋاندا ئۇ ،
بېلىقتەك ئۈزىدۇ ، گەر دېڭىزدا ئۇ .
ئۇچار ئوقتەك ئۇ چۆل ۋە سەھرا ئارا ،
ياۋ بېشىغا سېلىپ ئەجەب بىر ماجىرا . »
ئاڭلاپ بۇ سۆزنى بولدى سوھراب شاد ،
دىلىغا خۇشلۇق تولۇپ ھەددىدىن زىياد .
دەرھال ئېلىپ كەلدى باتۇر سوھرابقا ،
ئاشۇ مەردۇ مەردان ، پەھلىۋانغا .
شۇ ھامان سىناپ كۆردى تايىنى پات ،
قانچە باسسىمۇ گەر ئېگىلمەيتتى ئات .
مېھرى بىلەن سالدى چابدۇغىنى سىلاپ ،
ئېگەرلىدى ، مىندى ئاڭا شان تىلەپ .
ئېگەرگە چىقتى ئۇ كوھى بېسۇتۇن ،
قولىغا ئېلىپ نەيزە مىسالى ئۇستۇن .
خۇشلۇقىدىن سوھراب ئوقار ئاپىرىن ،
ئاخىر قولىغا كىردى بۇنداق بىر قۇلۇن .
راۋادۇر كى ، ئاتقا مىنەي بۇ زامان ،
كاۋۇس شاھقا ئەيلەي بەك تار بۇ جاھان .
شۇ سۆزلەرنى قىلىپ ، ئۆيىگە كەلدى ،
ئۇرۇش ياراقلىرىن تەخمۇ تەخ قىلدى .
كېلەر ھەر تەرەپتىن سانسىز سىپاھى ،
گۆھەرىمۇ باردۇر ، بار ھەم سەلاھى .
بوۋا ھۇزۇرىغا كەلدى ئۇ يېتىپ ،
سوراپ ئۇ يوليورۇق ھەم ئىززەت ئېتىپ .
« پاتىھە بەرسىڭىز ، — دېدى ، — بوۋىجان ،
بۇ چېرىك بىلەن يۈرەي ئىران تامان . »
سەمەنگان شاھ كۆردى ھەقلىقتۇر بۇ كالام ،
ئاپىرىن دەپ بەردى سوۋغىيۇ سالام .
كۇلاھۇ تاجۇ تەخت ھەم ئالتۇن كەمەر ،
ھەمدە ئات - ئۇلاغ ھەم ياقۇتۇ زەر .
يەنە بەردى قانچە قورالۇ ياراغ ،
يىگىت كەيپى بولدى بەكمۇ خۇشال چاغ .
مۇكاپاتى بىلەن شاھلىقتىن ئايان
قىلىپ ، لەشكىرىنى قىلدى شادىمان .

گۇردا فەرىد تامان يېتىپ كەلدى تېز ،
كۆرۈپلا كامانىنى ھاڭ ـ تاڭ قالدى قىز .
كامان ئىچرە سالدى ئوقنى شۇ زامان ،
تاپالمايتتى بىرەر قۇش ئۇندىن ئامان .
ئۇ سوھرابقا ئەيلەپ تىرەندازلىق ،
قىلدى ھەر تەرەپتىن چەۋەندازلىق .
بۇنى كۆردى سوھراب قېرىشتى چىشى ،
قويدى زور تالاشقا تۆلپىرىن بېشى .
ئۆزىگە تۇتۇۋالدى قالقىنىنى تېز ،
« جەڭ » ئىزدىگەن قىزغا بولۇپ يۈزمۇ يۈز .
جاھالەتتىن يېنىپ ئۇ گۇردافەرىد ،
دېدى : « ئۈزگىن ئەي مەرد ، جېنىڭدىن ئۈمىد ! »
قولدا ئوينىتىپ كامانۇ كەمەند ،
ئېتىنى ئوينىتىپ بۇلۇتتىن بەلەند ،
نەيزىسىنى زەربىتە ئۇردى سوھرابقا ،
ئۆتكۈر بىسى گويا ئوخشار ئاپتاپقا .
غەزەپتىن تىترىدى سوھرابمۇ شۇ چاغ ،
كىرىپ جەڭگە شىردەك چاپتى ئارغىماق .
تۇتۇپ قولدا نەيزە ، قالقانۇ قورال ،
ھۇجۇم قىلدى ياۋغا بىر چاقماق مىسال .
كەمەربەندىگە ئۇردى شىددەت بىلەن ،
سۆكۈلدى ساۋۇتى ، كەتتى چېكىدىن .
ئېگەردىن كۆتۈردى ئۇنى مىسلى توپ ،
دەرسەن چەۋگەن توپقا ئۇستا ئىكەن خوپ .
قولىغا ئېلىبان تىغ گۇردا فەرىد ،
ئېگەردىن ئاجرىماي ، سالاتتى شىددەت .
ئۇردى ، نەيزە بولدى نەق ئىككى بۆلەك ،
ئۇچۇپ كەتتى ئاتتىن مىسالى كېسەك .
گۇردا فەرىد يەنە مىندى ئېتىغا ،
ئۇرۇپ نەيزە سوھراب شىر زاتىغا .
بىلدىكىم ، بۇ جەڭدە تالغاي شىر بىلەك ،
مىنىپ قاچتى ئاتقا ، چاڭ ئىچرە پەلەك .
بېرىپ تىزگىنىن ئەجدىھا قولىغا ،
چاپتى ئېتىن سوھراب قىزنىڭ يولىغا .
ئۇنىڭ غەزىپىدىن قاپقارا بولدى تۈن ،
باشتىن يۇلۇۋالدى دۇبۇلغىسىن .
قىزنىڭ چاچلىرى چۇۋۇلغان زامان ،
يۈزىدىن تارقىدى قاراڭغۇ جاھان .
كۆرۈپ سوھراب قىزنىڭ گۈل كەبى يۈزىن ،
ئۇچۇپ ئەقلى باشتىن ، يوقاتتى ئۆزىن .
تەئەججۇپتە سوھراب دېدى بۇ سىپاھ ،
قىزى شۇنداق بولسا ، ئەرلەر قانداق ، ۋاھ .
چەۋەندازلىرى گەر قىلىشسا جەڭ ،
بۇلۇتتىن تا كۆڭگە كۆتۈرگەيمۇ چاڭ ؟!
ئېگىرى قېشىدىن ئالدى ـ دە كەمەند ،
جەڭچى قىز بويىنىغا تاشلاپ قىلدى بەند .
دېدى : « ئەمدى مەندىن تاپمايسەن رەھا !
نېمىشقا جەڭگە كىردىڭ ، ئېيت ئەي مەھلىقا ؟
سېنىڭدەك كېيىكنى كۆرمىگەن كەمەند ،
قىمىرلىما ، بولدۇڭ كەمەندىمگە بەند . »
ئاخىر قۇتۇلۇشتىن ئۈزۈلگەچ ئۈمىد ،
يۈزىن ئاچتى ئاپتاپ قىز گۇردا فەرىد .
يۈزلىنىپ دېدىكى : « ئەي مەردانە شىر ،
باھادىرلار ئىچرە شىر ئالقانلىق ئەر .
ھەر ئىككى تەرەپتە قوشۇن تۇغ تىكىپ ،
جېڭىمىز تاماشا قىلار ئەندىكىپ .
يۈزۈم ئېچىپ قىلدىم نامايان چېچىم ،
بولار مىش ـ مىش گەپ قوشۇن ئىچرەكىم ،
قىلاي دەپ شۇ بىر قىز بالا بىلەن جەڭ ،
كۆتۈرگەيمۇ سوھراب بۇلۇتىبىرى چاڭ ؟ ...
ئەگەر بۇ ئۇرۇشتا كامان تارتىسەن ،
ئۈستۈڭگە ئۇياتلىق يۈكىن ئارتىسەن .
يوشۇر سىرىڭ ، بىلمەستە ھەر كىشى ،
ئەقىلدە ئىش قىلماق ئاقىللار ئىشى .
كەينىمدىن ئېيتمىغىن ھېچبىر ئاھۇ ۋاھ ،
بىز بۇ مەيداندا رۇبىرو سىپاھ .
بۇ قورغانۇ ئەسكەر تۇتار بۇيرۇقىڭ ،
ئۇرۇشماي ، ياراشقا كەلتۈر ئۆز يېقىڭ .
خەزىنە ، بايلىقلار ۋە قەلئە بېگى ،
ئېسىڭدە بىل بۇندىن كېيىن بارىنى . »
قاراپ قالدى سوھراب ، كەتتى مەھلىقا ،
ئۆسمىگەن بۇنىڭدەك سەرۋى باغ ئارا .
چىرايى بېھىشمۇ ، تەپتى ئاپتاپمۇ ؟
بۇ تىنىق چىرايمۇ ۋە يا ئۇنابمۇ ؟
كېيىك كۆزى شەھلا ، قەلەم قاشى كامان ،
پارقىرايتتى خۇددى تاڭ زۆھرەسىسمان .
دېدى ئاڭا سوھراب : « ئەي دىلرابا ،
سىناپ باقتىڭ ئەمدى مېنى جەڭ ئارا .

سوھرابنىڭ ئاق قەلئەگە يېتىپ كەلگەنلىكى

بۇ قورغاننى « ئاق » دەپ ئېيتىشار ئىدى ،
ئىرانىيلار ئۈمىد باغلىشار ئىدى .
ھەجىر دېگەن كىشى ئىدى قەلئە بېگى ،
مەرگەنۇ ئاقىل ، باھادىر ئۆزى .
گەجدەھەم ئۇ زامان تېخى بار ئىدى ،
ئادالەت ، ۋەجاھەت ، شەمشەر يار ئىدى .
قىزى بار كۆپ ئاساۋ ، باھادىر ، گۈزەل ،
ئۇچقۇر شامال ئىدى ئات مىنگەن مەھەل .
يېتىپ كەلدى سوھراب ئاق قەلئە تامان .
ھەجىر بۇ قوشۇندىن خەۋەر تاپقان ئان
ئۆزىن ئاتتى ئوقتەك ئۇچار ئاتقا تېز ،
چىقىپ بولدى سوھراب بىلەن يۈزمۇ يۈز .
كۆرۈپ باتۇر سوھرابنى ، ھەجىر قىلدى دەۋ ،
غەزەپ تىغىن سالدى ئاڭا بىئاياۋ .
شامالدەك چىقىپ ئۇ ئۆز سېپىدىن پات ،
« ئۆلۈم ئىزدىگەن كىم ؟! » دەپ سالدى ئات .
كېلىپسەنغۇ تەنھا نىزا ئىزدەپ سەن ،
بۇگۈن تەقدىرىڭ ھالاك ، بۇنىڭغا ئىشەن .
نەسەبىڭ نى ، ئىسمىڭ ، ئېيتقىن نېم دەيدۇ ،
ئۆلۈكۈڭ ئالدىدا كىم دەپ يىغلايدۇ .
ئەجىر نەيزە ئۇردى خوپ كار جايغا ،
لېكىن نەيزە چۇشتى ئۇنىڭ ئاستىغا .
قايتۇرۇپ نەيزىسىن دادىل ، مىسلى شىر ،
ھەجىرنىڭ بېلىگە ئۇرۇپ نەيزە ئەر ،
ئېگەردىن يۇلۇۋالدى-مىسالى شامال ،
ئۇرۇپ يەرگە سالدى بۈيۈك تاغ مىسال .
نەپەس راسلىيالماي ھەجىردەك غەنىم ،
دىلۇجان ئەلەمدە ، يېتىپ قالدى جىم .
چۇشۇپ سوھراب ئاتتىن ، كېسەي دەپ بېشىن ،
كۆرۈپ قالدى ياتقان ھەجىر كۆز يېشىن .
ھەجىر زار تولغىنىپ ، ئۆرۈلۈپ ئۇڭ تامان
دېدى : « ئەي پالۋان ، بەر ماڭا ئامان ! »
قولىن تارتتى تىغدىن بۇ سوھرابى يەل ،
ئۆلۈمدىن بوشاتتى ، نەسىھەتتە تەل . . .
قول ۋە بويىندىن باغلاپ ، ئەۋەتتى شۇئان ،
يىراقتىكى ئەسكەر ھۇممان تامان .
« ئاق » قەلئەمۇ بىلدى : پاسىبان ھەجىر
چۇشۇپتۇ غەنىملەر قولىغا ئەسىر .
پۈتۈن قەلئە ئەھلى ھەممە ئەر ــ ئايال ،
نالە قىلىشىپ ، داد ئەيلىشەر بىھال .

سوھرابنىڭ گۇردافەرىد بىلەن ئېلىشقانلىقى

بۇندىن خەۋەر تاپتى گەجدەھەم قىزى :
ھەجىر پەھلىۋاننىڭ يوقالمىش ئىزى .
قايغۇ ــ ھەسرەت قىلىپ قەددىنى كامان ،
دىلىدىن چىقاردى سوغۇق ئاھ ــ پىغان .
چەۋەندازۇ باتۇر ئىدى بۇ ئايال ،
ئۇرۇشتا قىلار جەڭ ئارسلان مىسال .
ئۆز ئىسمىغا لايىق ئۇ گۇردا فەرىد ،
پۈتۈن قەلئە ئۇنىڭدىن كۈتەتتى ئۈمىد .
ھەجىر قىسمىتىدىن غەزەپتە شۇ چاغ ،
سەپسەرگە ئايلاندى لالە رەڭ قىزچاق .
ئۇرۇشقا كىرىشكە ھازىرلاندى ئۇ ،
لىباسىن ئەرلەرچە ئۆزگەرتتى ئۇ .
يوشۇردى دۇبۇلغا ئىچرە چاچلىرىن ،
قەلەم قاشلار ئۆزرە نەچچە سالدى چىن .
شامالدەك تۇلپارغا مىنىپ ئالدى « ئەر » ،
چىقىپ كەلدى قەلئە ئىچىدىن ئۇ شىر .
چاقماق كەبى چۇشۇپ بۇ مەيدان ئارا ،
قىلىپ نەرە ، باشلاپ بۈيۈك ماجىرا ،
دېدى : « لەشكەر قېنى ، سەردارى قېنى ؟
قېنى جەڭچى نامدار ھەم رەقىبىم قېنى ؟
كېلۇر كىم مەن بىلەن قىلىشماققا جەڭ ؟
ئەگەر بولسا شىرۇ چايان يا لەھەڭ .
سەرەپراز قوشۇندىن قېنى بىر كىشى ؟
قېنى كۆرسەتمەمدۇ ئىران ھۇنىرى ؟ »
ئۇنى كۆردى سوھراب ، ئۇسىرى جەيان ،
قىستىدى كۆلكىسى چىشلىدى لېۋىن .
دېدى : « ياخشى كەلمىش يەنە بىر قۇلان ،
قىلىچ دامىغا ئۆز ئايىغى بىلەن . »
ساۋۇتنى كىيدى ــ دە ، بېلىن باغلىدى ،
دۇبۇلغىسىن كىيىپ ئېتىن راسلىدى .

گەجدەھەمنىڭ كاۋۇسقا مەكتۇپ يازغانلىقى

قاچان قايتتى سوھراب، گەجدەھەمى پىر
ھۇزۇرىغا چىللاپ كېلىشتى دەبىر.
يېزىپ نامە ئىران شاھىنشاھىغا
چاپارمەن ئىپ كەتتى شاھ دەرگاھىغا.
خەت بېشىدا شاھقا دۇئايى سالام،
ئاندىن ھەممە ئىشلار بايانى تامام.
بايان قىلدى كاتتا سىپاھ كەلگىنىن،
بارى بەك ئۇرۇشقاق، سەلاھ كەلگىنىن.
« كېلىپ ئالدىمىزدا تۇرار پەھلىۋان،
ئون تۆتتە يېشى، تېخى نەۋقىران،
قامىتى مىسلى بىر سەرۋى رەۋان،
قۇياشتىن يورۇقتۇر چېھرى بىگۇمان.
ئۇنىڭ ئالقىنى شىر ۋە گۇرزىيۇ تاغ،
ئىران ئىچرە يوقتۇر بۇ دەشت، بۇ ياراغ.
ھىندى قىلىچى بىلەن ئۇ جەڭگە كېلەر،
ئۇ تاغۇ دېڭىز بىلەن خوپ تەڭگە كېلەر.
يوق ئۇنىڭ ئاۋازىدەك گۇلدۇر - چاقماق،
تېپىلماس قولىدەك ئۆلۈمگە ئىناق.
ئۇنىڭدەكنى بىلمەس ئىران ھەم تۇران،
يوق ئەسلا ئاڭا تەڭ كېلەر پەھلىۋان.
ئۇنىڭ نامى سوھراب، ئۇرۇشتا تېتىك،
نە شىرۇ نە دىۋىدىن قىلمايدۇ خۇدۇك.
ئۇنى سەن بەئەينى رۇستەم دەۋەرگىن،
ئەجدادىنى خۇددى نەيرەم دەۋەرگىن.
جېدەلۇ جەڭگە ھەجىر بەل باغلاپ،
ئات مىنىپ مەيدانغا چۈشتى ياش چاغلاپ،
يېتىپ ئاڭا قىلماق ئىدى ماجىرا،
ۋە لېكىن بەرمىدى پۇرسەت ئەجدىھا.
ئات ئۈستىدە كۆردۈم ئۇنى لەھزە مەن،
بولۇپ چاقپەلەكتەك شۇ ئان ئۆچتى تەن.
ئېگەردىن يۇلۇۋالدى سوھراب ئۇنى،
چۈشۈپ بېشىغا ئەڭ قاراڭغۇ كۈنى.
بۇگۇن ئۇ غەنىملەر قولىدا ئەسىر،
ئەلەملىك دىلىدىن چېكەر ئاھ ھەجىر.
تۇراندىن بەكمۇ كۆپ ئاتلىقنى كۆرۈپ،
ئاخىرىن بىلمىدىم ھەر قانچە ئويلاپ...
يوق ئالەمدە ئۇنىڭدەك ئۇرۇشقاق كىشى،
تېنى پىلگە ئوخشاش، بەختىيار ئىشى.
بۇ ئالەمدە ئۇنىڭ ئەجدادى مەگەر
بولماسىمىدۇ سامۇ، رۇستەم، زالى زەر.
ئەگەر ئىككى سەپتە تۇرسا قوش سىپاھ،
بۇ قاپلان دەستىدىن بارچە كارى ئاھ!
تاغۇ سەھرا ئۇنىڭ زەربىدىن بەھەم،
چېكەر ئاھۇ پىغان، چېكەر نالە ھەم.
ئۇ بىر تاغ سۈپەتتۇر مىنسە ئات مەگەر،
تولغىنار زېمىن يول بېرىپ سەر - بەسەر.
ئىشىن تارتسا كەينىگە گەر پادىشاھ،
ئەگەر يوللىمىسا ۋاقتىدا سىپاھ،
ئىران بېشىغا بۇ خىيانەت دېگىن،
تىغىدىن جاھاندا نادامەت دېگىن.
ئەگەر بەرمىسەك بىز ئۆلۈم زەربىنى،
بۇ قولنى ئېگىشكە باھادىر قېنى؟!
ئۇنداق چەۋەندازنى بىلمەس ھېچ كىشى،
نەرىمان، سام ئىرۇر ئۆتكەن - پۈتكىنى.
ئۇرۇش قىلسا سوھراب بەرمەيدۇ ئامان،
ئۇنىڭ گۇرزىسى ھەم، تىغى ھەم يامان.
جەڭدە ئۇ باتۇرنىڭ بېشىن تاش دېگىن،
ئۇنىڭ بەختى يارقىن، ياش قۇياش دېگىن.
بۇگۇن قارا تۈندە چېكىنمەكچىمىز،
دىيار قوينىغا جىم بېكىنمەكچىمىز.
كېچىكسەك بۇ يەردە ئەگەر بىز بىرئاز،
كېلىپ ھەممىمىزنى قىرار شاھباز.
كېچىكىش بۇ چاغدا ئۆلۈمدۇر ئۆلۈم،
چېكىنمەكتىن باشقا كۆرۈنمەس يولۇم...»
يېرىم كەچتە پۈتتى، مۆھۈرلەندى خەت،
چاپارمەننى ئەۋەتتى بېكەتمۇ بېكەت.
دېدى: « بار ئاۋايلاپ قىسقا يوللاردا،
سېنى بىلمىسۇن ياۋ، سىپاھ تالادا.»
خەتنى يوللاپ، قىلدى بۇيرۇق ھەم راۋان:
« قوشۇن يولغا چىقسۇن كېچىكمەي شۇئان!»
ھىسار ئاستىدا بار ئىدى پىنھانە يول،
بۇ يول گەجدەھەمگە بولۇپ قالدى قول.
بولۇشتى شۇنىڭدىن چىقىپ جەڭ قىلار،
سەۋر بىلەن تاپماق بولۇشتى زەپەر.
تۈن ئاغىقاندا شۇ يول بىلەن گەجدەھەم،
چىقىپ كەتتى، لەشكەرلىرى ئاڭا ھەمدەم.

قەلئەگگە ئىشىنىپ قىلما يەنە پەند ،
بۇ قەلئەڭ بولالماس پەلەكتىن بەلەند .
مېنىڭ گۇرزىم ئۇنى قىلار گەردۇ گەرد ،
ئۇرالمايدۇ ماڭا نەيزە بىرەر مەرد . »
گۇردافەرىد تىزگىن تارتتى شۇ زامان ،
سەرەپراز ئات يۈردى قورغانى تامان .
ئۇنىڭ بىلەن ماڭغانىدى سوھرابمۇ ،
دەرۋازىغا كېلىپ يەتتى گەجدەھەم .
قاراۋۇل دەرۋازا ئاچقانلا زامان ،
گۇردافەرىد كىرىپ ئالدى خەستە جان .
ئاندىن يېپىشتى چىڭ دەرۋازىنى
قېرى - ياش ئاڭلاشتى بۇ ئاۋازنى .
گۇردافەرىد ۋە ھەجىرنىڭ ھالىدىن ،
ئۇلارنىڭ بۇنىڭدەك يامان پالىدىن ،
قېرى - ياش دىلى خۇن بولدى شۇئان ،
ھەممە دەرد - ئەلەمدە يۇتۇپ لەختە قان .
قىزنىڭ بېشىغا كەلدى گەجدەھەم ،
يەنە قانچە باتۇر - پەھلىۋان بار ھەم .
دېدى : « پاك كۆڭۈل ، باتۇر ، شىر سىياق ،
دىلىم غەمگە تولدى ، سېنى كۆرگەن چاغ .
- ېھىر ، جادۇ قۇدرەت نامايان قىلىپ ،
ەبىلەڭ نومۇسىن سەن ۋەيران قىلىپ ،
ئەجەب بىر قەھرىمانلىق ئەيلىدىڭ ئايان ،
خۇداغا شۈكۈر قىل ، قالدىڭ سەن ئامان . »
بۇ گەپلەرگە كۈلۈپ قىز پەھلىۋان ،
قوشۇنىن كۆرۈشكە بولدى تېز راۋان .
چىقىپ قەلئە ئۈززە ، بېقىپ كۆردى جىم ،
تۇرار ئىدى سوھراب تۆۋەندە مۇقىم .
دېدىكىم : « ئەي تۇرانلىق پالۋان ، ئىشت ،
بۇنچىلىك رەنج چەكمە ، ھەممىنى ئۇنۇت .
سارالڭ خىيالنى قوي ، يولۇڭ تاپ ، ماڭغىن ،
بۇ يەرگە يېپىشما ، يېپىشمىغىن سەن ! »
دېدى ئاڭا سوھراب : « ئەي مەھلىقا ،
تاجۇ تەختىڭ پەقەت ساڭا مۇتلەقا .
باراۋەر قىلىمەن بۇدا يەر بىلەن ،
چۈشەرسەن قولۇمغا ، ستەمكارە سەن .
تولغىنىسەن بولۇپ چارىسىز ، ھوشسىز ،
پۇشايمىنىڭ ئىچرە چۈشەر باش ۋە يۈز .
كۈلاھىڭ يولۇپ ئالسا گەردۇن شۇ چاغ ،
پۇشايمان بەرمىگەي ئۇندا پايدا ، باق .
ھاياسىز ۋەدىنى بۇزدۇڭ بىۋاپا ،
ئۆزۈڭدىن كۆر ئەمدى ، كۆرەرسەن جاپا . »
گۇردافەرىد دېدى ئاڭا شاد كۈلۈپ :
« ئىرانلىق ئالارمۇ سېنى جۈپ قىلىپ ؟
مېنى قىلما ئارزۇ ، كەينىڭگە بۇرۇل ،
ئەلىمىم ئۆرلەتمەي ، قانغا تولماي دىل .
يا سەن ئەمەسمىسەن تۈرك ئەۋلادىدىن ،
تۇغۇلدۇڭمۇ باتۇرلار چوڭ ئەجدادىدىن ؟!
بۇ قۇدرەت ، بۇ شىددەت ، بۇ گەۋدە ، بۇ جان
ساڭا تەڭ كېلەلمەس بىرەرمۇ پالۋان .
لېكىن تاپسا بۇندىن خەۋەر پادىشاھ ،
كى تۇران زېمىنىدىن كەپتۇ دەپ سىپاھ ،
شاھىنشاھ ، كاتتىلار تۇرمايدۇ قاراپ ،
رۇستەم يېتىپ كېلەر تېز لەشكەر باشلاپ .
لەشكىرىڭ قالمىغاي تىرىك بىرى ھەم ،
بىلمەيمەن بېشىڭغا چۈشەر نېم ئەلەم .
بۇ قۇدرەت ، بۇ شىددەت ، بۇ ھېكمەت بىلەن
يولۋاس چاڭگىلىدىن قاچ ، تېخى ياشسەن .
كۈچۈم ، قۇدرىتىم دەپ يۈرگەن ئەقىلسىز ،
تېشەر ئۆز بېقىنىن ، بىل ، قۇترىغان ئۆكۈز .
ئەقلىڭ بولسا سوھراب ، بەرگىن يوروۇقىڭ ،
تۇران ياققا باشلىسۇن يولىن چېرىكىڭ . »
بۇ سۆزدىن باھادىر دىلى شەرمسار ،
نەق قولغا كىرگەنىدى قىز ھەمدە ھىسار .
ھىسار ئاستى ئاۋات ، بەكمۇ گۈزەل جاي ،
ھىسار خۇددى شۇندا ئاچقانتى چىراي .
بۇراپ يۈزىن سوھراب يامانلىقسېرى ،
دېدى : « تاراج بولسۇن بۇلارنىڭ جەمى . . . »
بىردەم تۇرۇپ دېدى : « قوي ، ۋاقتىمەس بۈگۈن ،
تالاشتا ھەم جەڭدە قول چولاق بۈگۈن .
تۇرۇپ ئەتە قىلاي بۇيۈك بىر جەڭ ،
بۇ يەرنى گۇرزىم قىلار يەرگە تەڭ .
بۇرىدى ئاندىن تىزگىن چېدىرى تامان ،
چاپتۇردى ھەم تېز يېتىشتى راۋان .

لېكىن بۇنىڭ بىلەن ئىش بولۇرمۇ تامام،
هامان ئالدىمىزدا پۈتۈن رەنجۇكام.
كېلەر شاھى كاۋۇس تۈمەن لەشكىرى،
يېتىپ كېلەر رۇستەم، داستان سەرۋەرى.
سىپاھدار گۇدەرزۇ گېۋى بىزسېرى،
فەرامۇرزۇ بەھرام، رۇھھامى بارى.
يېتىپ كېلەر گۇرگىن، خۇش چىراي فەرھاد،
گۇرزىسى كېلەر ھەم پىلدىنمۇ زىياد.
كېلىشەر ھەممىسى جەڭ قىلغىلى كۆپ،
كېلىپ ھالىمىزنى يەر قىلغىلى خوپ.
ئۇلار ئىچرە سەن مەرد ـ مەردان بولساڭ،
ئەيىبتۇر پەرىلەر غېمىنى يېسەڭ.
ئەگەر ئەتە شەرمەندە بولمايمەن دېسەڭ،
بۇ ئاتەشنى دىلدىن ئۆچەر، ئەي لەھەڭ.
سەن ئەي نەۋقىرانىم، دادىللىق بىلەن،
قىيىن ئىشنى ئاساندۇر دەپ ئويلىغان.
بىلىپ قويكى، بۇ ئىش ئېتەر كۆپ داۋام،
شەرەپ تاپقاي ئىسمىڭ بۇ ئىشتىن تامام.
شىجائەت، قۇدرەتتە بۇ دۇنيانى ئال،
شاھىنشاھ تەختى ساڭا شۇندا ھالال.
بولۇپ ئۇلكە نامىڭ بىلەن سەرەفراز،
ئوقۇر بارچە نامىڭغا خۇتبە ـ ناماز.
دىلبەر كىمنىڭ دىلىن ئۇۋلىسا ئەگەر،
تاپقاي ئۇنىڭ تاقەت ۋە قۇربى زەرەر.
ئەل غېمىگە كىمكى قىلسا ئېتىبار،
پەقەت ئاشۇنداققا بەخت بولۇر يار.»
ھۇمماندىن بۇ سۆزلەرنى سوھرابى يال
چوڭقۇر ئويغا پاتتى ئاڭلىغان مەھەل.
بۇ سۆزلەر بىلەن بولدى بىدار ئۇ،
ئاداشقانلىقىدىن قىلىپ كۆپ ئار ئۇ.
دېدى: «ئەي باتۇرلار پىرى ـ سەرۋەرى،
ئاپىرىن، چىن ـ راستتۇر سۆزۈڭنىڭ بارى.
ئاقىل گېپىڭ بولدى دورا ـ دەرمانىم،
بۇگۈن يېڭىلاندى ئەھدۇ پەيمانىم.
جاھاندا قانچىلىك بولسا يەر ـ زېمىن،
ئەفراسىياپ ئۈچۈن پىدا بۇ جېنىم.»
ئۆتتى دىلىن ئىشق ـ سەۋداسىدىن ئۇ،
قۇتۇلدى ئۇ پەرى غەۋغاسىدىن ئۇ.
چىقىپ تەختكە ئۆتتى ۋە ئەفراسىياپ
تەرەپ پەتھىدىن خەت ئەۋەتتى ئالدىراپ.
مەكتۇپ ئالدى شاھى تۇرانى زېمىن،
دېدى مەرد سوھرابقا مىڭ ـ مىڭ ئاپىرىن.
بۇ چاغدا كەلدى كاۋۇسقا ھەم خەت،
ئوقۇپ دىلدا بولدى ئەلەم قاتمۇ قات.
چاقىرتتى لەشكەردە كىم بولسا يوغان،
خەۋەر بەردىكىم، نېم بولدى بۇ داستان.
ئىران شاھ يېنىغا بولدى ھەممە جەم،
بولسا لەشكەر بېشى قانچىلىك ھەم.
ئاشۇ توسۇ گۇدەرز ۋە كەشۋادۇ گېۋ،
گۇرگىنۇ بەھرامۇ فەرھاد ئوخشاش دېۋ.
سىپاھدار ئوقۇتتى ئۇ مەكتۇپچىنى،
ئەھۋالدىن ئاگاھ قىلىپ بارچىنى.
دېدىكىم باتۇرلارغا: «تۇران تامان
ئەۋەتمەن بۇگۈن يېڭى پالۋان.
ئەگەر گەجدەھەمنىڭ سۆزى بولسا چىن،
يۈرەك كۆيۈپ، قەلبىمنى باسدۇ ئەجىن.
نە قىلغايمىز ئەمدى، نېمە چارە دەڭ،
ئىراندا باھادىر قېنى ئاڭا تەڭ؟»
دېدىلەركى: «ئەلئان گېۋى پەھلىۋان،
تېزلىكتە ئالسۇن يول زابۇل تامان.
بېرىپ تەھەمتەنگە يەتكۈزسۇن خەۋەر،
شاھىنشاھ تەختىگە چۈشتى دەپ خەتەر.
كۆتۈر بۇندا ئۇنى قىزىق رەزمگاھ،
ئىرانغا پەقەت ئۇ تاياتچۇ پاناھ.»
كاتىبىن چىللىدى، چوكۆپ يانمۇ يان،
تۇتۇندى يېزىشقا مەكتۇپ ئۇ تامان.

كاۋۇسنىڭ رۇستەمگە مەكتۇپ يوللىغانلىقى ۋە ئۇنى زابۇلىستاندىن چاقىرغانلىقى

يېزىلىڭ نامە تېزرەك دېدى شەھرىيار،
خەۋەر تاپسۇن بۇندىن رۇستەمى نامدار.
مەكتۇپى بېشىدا ئاپىرىن دېبان،
يازدى: «بۇ بىدار دىل ۋە روشەنراۋان.
يەنە بىل، بىز ياقىدا تۇران ئېلىدىن
چىقىپ كەلدى لەشكەر دۈشمەن يولىدىن.

چىقارغاندا قۇياش ئۇپۇقتىن بېشىن ،
ھەرياقنى قورشىدى تۇرانى قوشۇن .
ئۇ سپاھدار سوھراب قولىدا تىغى ،
ئاستىدا ئۇچقۇر ئات ، كۈمۈش يۈگىنى .
خىيالىدا قەلئە باھادىرلىرىن ،
ئەسىر قىلىپ ئالسا بىرمۇ بىر بارىن . . .
كېلىپلا كۆرمەستىن قەلئەدە كىشى ،
قۇترىغان قاپلاندەك توۋلىدى ئۆزى .
كېلىپ ئاچتى قەلئە دەرۋازىسىن كۈشاد ،
كۆرۈنمىدى ئۇندا بىرمۇ ئەسكەر زات .
ھەممە كەتكەنىدى ، قەيسەر گەجدەھەم ،
ئېلىپ كەتكەن باتۇر سۇۋارىنى ھەم .
قەلئەنىڭ يولى بار ئىدى بىر نىھان ،
ئۇنى بىلمەس ئىدى ھېچ ئەھلى تۇران .
يېتىپ كەلدى سوھراب ئاق قەلئە تامان ،
گەجدەھەمدىن ئەسەر تاپمىدى ھامان .
ھساردا كىم بولسا قىلدى ئاھۇ ۋاھ ،
گۇناھكار بولسۇن ۋە يا بىگۇناھ .
ھەممىسىن يىغىشتى باتۇر قېشىغا ،
نېم كۈنلەرنى سالغاي ئۇلار بېشىغا .
گۇردا فەرىدنى ئۇ ئىزدەر بىنىشان ،
ئۇنىڭ ئىشقىدىن جان تاپالماس ئامان .
كۆڭلىدە دەيتتى يۈزمىڭ دەردۇ ۋاي :
« بولۇت ئىچرە بىزدىن يوشۇرۇن ئۇ ئاي . »
كۆڭلۈم ئوۋنى بۇ پەلەك ناگاھان ،
كۆز ئالدىمدىن تارتىپ ئالمىش بىئامان .
كەمەندىمگە چۈشكەن بىر ئاھۇ ئەجەب ،
مېنى بەندى قىلدى ئۆزى قېچىپ .
جامالىن كۆرسىتىپ ناگاھ ئۇ پەرى ،
كۆڭلۈم چۈشتى ، كۆڭلۈم سۇرۇپ غەمسىرى .
مېنى داغى غەمگە قىلىپ مۇپتالا ،
بىناگاھ يوقالدى نەگە دىلرابا ؟
كىرپىكلىرىدىن پاسون بىلەن تىغ قىلىپ ،
تىغىن قىنىدىن ئالماي ، قېنىمنى تۆكۈپ ،
قەلبىمنى قىلىپ شور ، تېنىمنى ئەسىر ،
ئېلىپتۇ شىكارلاپ تېنى ئاق ئەتىر .
ئۇ گۈزەل نە قىلدى ، بىلمىدىم نەھال ،
تىلىم سۆزگە كەلمەس ، بولۇپ قالدى لال .
ئۇ جەڭ ۋە ئۇ چېھر ھەم ئاشۇ سۇخەن ،
ئېسىمدە ، ئۇنداقنى تاپارمەنمىكىن ؟
ئېسىمگە چۈشەر ھەر سۆزى دەممۇ دەم ،
ئەسلىسەم دىلىمدا قاينار پىغان غەم .
راۋا يىغلىسام بۈگۈن زارۇ زار ،
بىلەلمەي قاپتىمەن كىم ئۇ يار ، يار ! »
شۇ سۆزلەر دىلىدا كۆيەتتى بەسى ،
بىلمىسۇن دەردىمنى دەيتتى ھېچ كىشى .
لېكىن ئىشقى دەردىن تۇتالماس نىھان ،
كۆزى ياشتا بولسا ، پىغانىدا زوۋان . . .
ئىشقىدا كۆيەتتى يۈرەك ھەم جىگەر ،
زېرەك ھۇمان تاپتى بۇ ھالدىن خەۋەر .
پاراسەتتە بىلەتتى سوھرابنى تۈگەل ،
خىيالى پەرىشان ، چىگىش پىكرلەر .
قىلىپتۇكى تۇتقۇن ئۇنى بىر كەمەند ،
سەنەم زۇلفى بولمىش ئايىغىغا بەند .
دىلى خۇنۇ دەردىن يوشۇرغان بىلەن ،
ھەۋەس يولىغا باشلار ، پۇتىدا كىشەن .
ھۇمان تاپتى پۇرسەت ۋە سۆز باشلىدى ،
نى بار دىلدا بارىن تۆكۈپ تاشلىدى :
« بوۋىلار ئادەتتە يىراق – ياتلاردىن
قېرىنداش – تۇغقانى يېقىنراق دېگەن .
بىكار ھەر كىشىگە كۆڭۈل قويماقلىق ،
مېھر پارەسىدە مەست بولۇپ ، تويماقلىق .
يۈزى ئاھۇ مۈشكىنى قىلىپ كەمەند ،
ۋە لېكىن قىلىشماي يۈرەكلەرنى بەند .
پەرىلەر ئالدىشى قىلالماس زىيان ،
ئەگەر كىمكى بولسا دادىل ۋە پالۋان .
مەگەر كىمكى سەرۋەر ، باھادىر ئىرۇر ،
پەلەك مېھرى ئاڭا يېتەرلىك ئىرۇر .
ئالەمگىرۇ سەرۋەر ۋە باھادىر كىشى ،
گۈزەللەر ئىشقىدا كۆيمەسلىك ئىشى .
سېنى چىن « پەرزەنتىم » دەر ئەفراسىياپ ،
ھۆكمىڭدىدۇر بۈگۈن قورۇقلۇق ۋە ئاب .
ئۇلۇغ ئىشقا تۇران يېرىدىن چىقىپ ،
بۇ جايغا كەلدۇق بىز نۇرغۇن قان كېچىپ .
يەر قىلىپ ئىرانىڭ ئىچى – تېشىنى ،
ئېلىپ قورغىنىن ، ئەگمەكچۈن بېشىنى .

زادى بىلمەيتتى ئۇ ئۇرۇش دېگەننى ،
قوشۇنلارنى ھەر ياقتا سۈرۈش دېگەننى .
سەمەنگانغا بارغاندى بىر ئەسكەر ،
ئۇنىڭدىن ئەۋەتتىم ئالتۇن ۋە گۆھەر .
كەلتۈرۈشتى ئانىسى سۆزىنى دانىشمەن ،
ئۆسەر تېز ، قەددىيۇ قامىتى يوغان .
ئاغزىدا سۈت لېۋى سورايدۇ شاراب ،
زەربىگە دوستلىرى بېرەلمەيدۇ تاب .
كېلىپ ۋاقتى ئۇۋغا چىقتى خۇددى شىر ،
پالۋانلارنى قىلىدۇ ئۇ خاكى يەر .
سۆزۈڭگە مۇۋاپىق ، ئەي پەھلىۋان ،
ئەگەر جەڭگە كەلسە ئىرانلار تامان .
ئەگەر ئەتمىسە ئۇ ھەجرىنى پەسەند ،
ئاتتىن چۈشۈپ ئاتسا سەراسەر كەمەند .
قانداق ھۆددە قىلغاي شىر ئوغلان بۇنى ،
قانچىلىك ئۆسكەن بولسىمۇ بۇ كۈنى .
يۈر كىرمەيلى ساراي ئىچرە بىز ،
مۆھتەرەم پەدەر زال ھوزۇرىغا تېز .
بىلەيلى بۇ ئىشلار باشلار قاي تامان ،
كىم ئىكىن تۇرانلىق ئاشۇ پەھلىۋان ؟ »
كىرىپ كەلدى داستان كەڭ سارايغا ،
سىپاھدار ، جەۋانمەرد ئۆز - ئۆز جايىغا .
ئۇ نەيرەم سارىيى ئىچى بەك كۆركەم ،
ۋاقىت ئۆتتى ، ئەستىن چىقىپ قايغۇ غەم .
يادىغا چۈشۈپ ، گېۋ تەھەمتەنگە دەر :
« جاھان پالۋانى ، ئەي زەبەردەست شىر ،
تەختۇ تاج بېزىكى ، رۇستەمى بەخت .
يەنە بار ، مۇنەۋۋەر قىلىپ تاجۇ تەخت . »
مېنى يوللاپ دېگەنىدى شاھ كاۋۇس :
«زابۇلدا ئۇخلىما ،كېيىن يېمە ئەپسۇس .
ئەگەر تاڭدا بارساڭ ، كەچتە قايت دېگەن ،
ئۇرۇش ۋاقتى يېقىن دەپ ئېيت دېگەن .
بۇگۈن ، ئەي چوڭ غۇرۇر ، ئەي زور ئابروي ،
ئاشۇ ياۋغا بولساڭ سەن تېز روبىرو . »
دېدى رۇستەم ئاڭا : « بىكار قايغۇرۇش ،
يەرگە كىرسە بولۇر سەرەمجان ھەر ئىش .
بۇگۈن ئولتۇرايلى زىياپەتتە شاد ،
قىلمايلى نە كاۋۇس ، نە ئىبلىسنى ياد .
بىرەر كۈن بۇ يەردە ئالايلىچۇ دەم ،
چاڭقىغان ئېغىزغا بېرەيلىچۇ نەم .
كېيىن تېز كېتەرمىز ، كۆتەر بىزنى شاھ ،
كۆتەر بىزنى يولدىن ئازغاشقان سىپاھ .
ئەگەر غەپلەت ئىچرە ئەمەس بىزنىڭ بەخت ،
بۇنىڭدەك ئۇرۇشلار ئانچە ئەمەس مەست .
ئەگەر دولقۇن ئۇرسا ، قۇترىسا نەھر ،
جاھانغا ئوت كەتسە باسالماس ئاخىر .
يىراقتىن كۆرۈشسە مېنىڭ بايرىقىم ،
توي كۈنى ھەم ماتەم تۇتىدۇ ياۋىم .
ئەگەر جەڭدە بولسا ئۇ رۇستەم سۈپەت ،
يا شەمشەر خۇداسى ، يا نەيرەم سۈپەت ،
ئەگەر سام ئوخشاش ئۇ ئۇرۇشقاق ئىكەن ،
باھادىر ، ئەقىللىك ، تىرىشچان ئىكەن ،
ھېچ چۈشمەيدۇ جەڭگە ئالدىراپ ، بىمەھەل ،
سەن ۋە بىز ئالدىراپ بولۇرمىز ئوسال .
بۇ ئىشتا ئالدىراش ياراشماس ئەرگە ،
مەسەل بار ، ئالدىراش ياراشماس ئەرگە . »
قەدەھلەر بوشىدى ئىچىپ پەيدىنپەي ،
سامۇ زال شەنىگە كۆتۈرۈشۈپ مەي .
سەھەر ئويقۇسىدىن تۇرۇپلار خۇمار
تەھەمتەن يەنە مەي قىلدى ئىختىيار .
بۇگۈنمۇ ئۆتەر مەي بىلەن كۆڭۈل شاد ،
يەنە قىلماي شاھ سۆزىنى ئەستە ياد .
ئۆتۈپ كەتتى ئۈچ كۈن ، زىياپەت - تاماق ،
قۇياشتەك چاقنار داستىخان تولۇق .
ئۆتۈپ كەتتى ئۈچ كۈن غەمسىز ، قايغۇسىز ،
قەدەھ قولدا پەيۋەست ، قۇلاقتا خۇشتار .
چۈشمەيتتى ھېچ ئۇنىڭ يادىغا ھامان ،
نە ئىران ، نە تۇران ، نە شاھى جاھان .
يەنە ئۆتتى بىر كۈن ، زىياپەت قىزىق ،
گېۋ دېدى رۇستەمگە : « ۋاقىت بەكمۇ زىق !
شاھ بولۇر تىت - تىت ، ئۇ ھوشيار ئەمەس ،
ئەگەر چىقسا جەھلى سەنۇ مەن دېمەس .
بولۇپ گېۋ كۆپ خامۇش دىلنى ئالدى غەم ،
ئۇ تۇتتى غىزانى ۋە ئويقۇنى ھەم .

سىپاھ بىلەن قەلئە ئىچرە كىردى ئۇل ،
ئىرانلىقلارغا ھېچ قالدۇرمىدى يول .
چىقىپ تۇراندىن بىر يېڭى باتۇر ئەر ،
تېنى جەندە پىلدۇر ، دىلى نەررە شىر .
ئىران مۇلكىدىن بەس كېلەلمەس كىشى ،
پەقەت سەن قىلارسەن مات ئۇ سىرتلاننى .
بىلىپ قوي ، جاھاندا سېنىڭسىز بىرەر
كىشى يوق ئىرانغا پاناھى پەدەر .
ئىران باتۇرلىرى پاناھى ئۆزۈڭ ،
شىرۇ ۋەھشىلەر دىل سىياھى ئۆزۈڭ .
قولۇڭدا بويسۇندى مازەندەران ھەم .
يولۇڭدا كەشپ بولدى ھاماۋەران ھەم .
ئەگەر گۇرزە ئۇرساڭ قۇياش باغرى ئاب ،
تىغىڭدا چولپانۇ مارس كاۋاپ .
تۇلپار كۆتۈرسە چاڭ بولۇر قارا نىل ،
سېنىڭ زەرۋەرىڭنى كۆتۈرگەيمۇ پىل ؟!
كەمەندىڭگە بەند نەچچە شىرۇ نار ،
گۇرزەڭ تېشىدۇ تاغقا ئۇرساڭ گەر .
قىيىن كۈن ئىرانغا ئۆزۈڭسەن پاناھ ،
سېنى كۆپ داڭدارلار بىلەر خەيرخاھ .
بۇگۈن ئېغىر ئىشلار كېلىپ بېشىمغا ،
دىلى غەش نوچىلار كېلىپ قېشىمغا ،
نېم يېزىپ ئەۋەتتى جەسۇر گەجدەھەم ،
ئۇقۇشتۇق ، بۇيۇكلەر ماڭىدۇر ھەمدەم .
دېدى جاھاندا يوق سەندەك زورى ،
كەلمىسەڭ قۇرۇيدۇ ئىراننىڭ شورى .
باھادىرلار ئويلاپ ، قىلىپ مەسلىھەت ،
جەسۇر گېۋگە بەردۇق يول ئەنجام ۋە خەت .
ھۇزۇرۇڭغا بارغاي ئېلىپ نامىنى ،
بالالاردىن ئەتكەي خەۋەردار سېنى .
يېرىم تۈندە ياكى كۈندۈز يەتسە بۇ خىتاب ،
سورۇشتۇرمە ھېچ ، ماڭ بۇياققا ئالدىراپ .
ناۋادا قولۇڭدا شۇ چاغ دەستە گۈل ،
ئۇنى پۇرىماي كەل ، ئالدىرا نوقۇل .
ئەپكەل زابۇلستان قوشۇنىن بۇياق ،
مۇبارىز چەۋەنداز ئارسلان سىياق .
شۇڭا گەجدەھەم خەت بىلەن ياد قىلار ،
كەلمىسەڭ ئىراننى ياۋ بەرباد قىلار .»
بېسىپ نامىگە ئۇ مۆھۈر مۇھتەسەر ،
شامالدەك ئۇچار گېۋ قولىغا تۇتار .
دېدى شاھ : «قوي بۇ ياق سەن تىزگىنىڭنى ،
ئۇپراپ كەتسىمۇ گەر ئاتنىڭ تۇيىقى .
يەتسەڭسەن تەھەمتەن يېنىغا ئامان ،
دەم ئالما ئۇ يەردە ، ئولتۇرما بىرئان .
كەچتە يەتسەڭ ئەگەر ، يول ئال ئەتىلەپ ،
چۇشەندۇر رۇستەمگە بۇ ئىشلار ئەجەب .
دېگىن ياۋ قوشۇنى ناھايىتى يېقىن ،
يېگەر بېشەم شىرنى ، مىسالى چېقىن .
دۇشمەننى ئاجىز دەپ ئويلىما خاتا ،
كىچىك بىر خاتادىن كېلۇر زور بالا . »
تۇتۇپ نامەنى گېۋ ماڭدى ئالدىراپ ،
بۇ يولدا نە ئارام بولمىدى ، نە خاب .
كېچە – كۈندۈز يۈگۈردى مىسالى بوران ،
نە سۇ ئىزدىمەيتتى ، نە يېمىش نە نان .
زابۇلغا كەلدى ئۇ نەق ۋاقتى سەھەر ،
تەھەمتەنگە يەتتى شۇ ھامان خەۋەر .
رۇستەم خەۋەر بەردى ، كاتتىلار بارى ،
چىقىپ كۈتتى گېۋنى قوشۇن سەرۋەرى .
گېۋ ئېتىدىن چۈشۈپ قىلدى ئېھتىرام ،
چۈشۈپ ئاتتىن ھەممە بېرىشتى سالام .
تۇلپاردىن چۈشتى سەكرەپ رۇستەمى نامدار ،
سورۇشتۇردى ئىران تەرەپتە نېم بار ؟
كېلىشتى رۇستەمنىڭ شاد ئايۋانىغا ،
دوستلىرى سۆزى جان قوشتى جانىغا .
نەپەس رۇسلىغاچ گېۋ ، ئاگا بېرىپ خەت ،
سۇھراب ئىشىن قىلدى تولۇق ھېكايەت .
گېۋگە قۇلاق سالدى ، قاراپ نامىگە ،
كۈلدى ، بولدى ھەيران بۇ ئەڭگىمىگە .
دېدى : « سامغا ئوخشار بۇ ياش پەھلىۋان ،
جاھان ئىچرە پەيدا بوپتۇ ناگاھان .
بۇ ئازادىلەردىن بۇ ئالىي نەسەب ،
نەدىن كەلدى تۇران يېرىگە ئەجەب ؟
سەمەنگان شاھ قىزى ئۇ تەھمىنەدىن ،
بىر ئوغلۇم بار ئىدى ، تېخى ياش غۇنان .

باھادىرلار ماڭا « شاھ بول » دېيىشتى ،
ئىران تەختۇ تاجى غېمىن يېيىشتى .
مېنى قىزىقتۇرماس تاجۇ تەختى شاھ ،
ئەدەبۇ ئەخلاق قىلىمەن نىگاھ .
قوبۇل قىلغىنىمدا ئەگەر تاجۇ تەخت ،
نەدە ئىدى ساڭا بۇ شەرەپ ، بۇ بەخت .
لېكىن ھەر نېمە دېدىڭ ماڭا سازامۇ ؟
ياخشىلىقىم ئۈچۈن شۇلار راۋامۇ ؟
شۇ تەختنى قۇبادقا تاپشۇرغان ئۆزۈم ،
نەزەرگە ئالايمۇ كەي كاۋۇس سۆزىن ؟!
ئۇ ئۆزى نېمەيۇ غەزىپى نېمە ؟
ئۇنىڭ راھىتيۇ ئازابى نېمە ؟
ئۇ چاغ ئەلبۇرزدىن ئاشۇ قۇباد شاھ
ئەتراپىدا سەرسان - سەرگەردان سىپاھ .
گەر باشلاپ كەلمىسەم ئىران زېمىنگە ،
قىلىچ كۆتۈرمىسەم ئاداۋەت - كىنگە .
بۇ شەرەپ نەدىيۇ نەدىتى كاۋۇس ،
ئەمدى مېنى سۆكۈپ تۇرار بىنوﻣۇس ! »
ئىرانلىقلارغا دەر : « سوھراب كەلسە گەر ،
قېرىنىمۇ قىرار ھەم ياشنىمۇ قىرار .
ئۆز بېشىڭنى ئويلا ھالىڭدۇر ئايانچ ،
بۇ ئىشتا ئەقلىڭنى قىلغىن سەن تايانچ .
تاپالمايسەن مېنى ئىران يېرىدە ،
ئەمدى مەن ھاۋادا ، سىلەر زېمىندە . »
غەزەپتىن تېرىگە سىغمايلا قالدى ،
ئاتقا قامچا ئۇرۇپ كۆزدىن يوقالدى .
دىلىدا دەرد بىلەن باتۇرلار ھەيران ،
بۇ بىر پادا ئىدى ، تەھەمتەن چوپان .
دېدى : « ئېھتىرام قىل ، ۋەللامەت گۇدەرز ،
پەقەت سەن ئۇلارسەن كۆڭۈل كەتسە دەز .
رۇستەم پەقەت ساڭا سالماسمۇ قۇلاق ،
بۇ ئىش چارىسىنى سەن بىر قىلىپ باق .
ئاۋۋال ئۇ دىۋانە شاھ ئالدىغا بار ،
كېرەك بولسا ، ئەيلە سۆزىمىز تەكرار .
چۈشەندۇر خەتەرلىك تاجۇ تەختىمىز ،
گەر رۇستەم بولمىسا گۇمران بەختىمىز . »
ئۇلۇغلار ئولتۇرار قىلىپ مەسلىھەت ،
سەراسەر باھادىر ، ھەممە بە سۆلەت .
دانىشمەن گۇدەرز ، گىۋ ، شىر يۈرەك بەھرام ،

دادىل سوۋارىلار گۈرگىنۇ رۇھھام .
سۆزلىشەر بىر - بىرلەپ يامانلاپ شاھنى :
قەدىرلىمەس نە باتۇر ۋە نە سىپاھنى .
باتۇرلار سۇلتانى رۇستەمى داستان ،
مەھكۇم كەي كاۋۇسقا ئايىمىغان جان .
ئېغىر كۈندە جان پىدا قىلغان كىم ئىدى ؟
دادۇ پەريادىغا يەتكەن كىم ئىدى ؟!
مازەندەراندا ئۇ قىساسكارىمىز ،
ئېغىر ئەسىرلىكتە خالاسكارىمىز .
نى خەۋپۇ خەتەردە دىۋىلەرنى باغلاپ ،
كۆپ جاپا چەككەنتى شاھنى سوراقلاپ .
خۇشال ئۆتكۈزدى تەختكە ئۇنى ،
ئۇلۇغلار سالامغا كەلدى شۇ كۈنى .
ھەماۋەراندا شاھ بولدى ئەسىر ،
رۇستەمگە كۈنىمگەچ ، بولمىغاچ بەسىر .
شاھنى دەپ قانچىلاپ قەيسەرنى قىردى ،
مۇرىسى يەر كۆرمەي جەڭلەرگە كىردى .
ئۆتكۈزدى كاۋۇسنى تەخت ئۈستىگە باز ،
پادىشاھقا سەجدە ، قىلغانتى شاۋۋاز .
ئەمدى ھەممىنىڭ مۇكاپاتى دار ،
بىزمۇ كېتەيلىمۇ ؟ باشقا نېم يول بار ؟
لېكىن بۇ كۈن باشقا ئىش چۈشكەن ۋاقتى ،
بىزنىڭ ئەھدىمىزدە ۋەتەننىڭ بەختى . . . »
شۇندا گۇدەرز كىرىپ شاھ ھوزۇرىغا ،
زىيالار قوشۇلدى قەلبى نۇرىغا .
شاھقا دېدى : « رۇستەمنى نېم ئەيىبى ئۈچۈن ،
نېمشقا چىقاردىڭ ئىراندىن تۈتۈن ؟
ئېسىڭدىن چىقتىمۇ ئۇ مازەندەران ؟
ئۇندىكى دىۋىلەر يا ھاماۋەران ؟
رۇستەمنى دارغا بۇيرۇدۇڭ ، يوق ئاساس ،
لاپ سۆزنى قىلماقلىق شاھقا كېلىشمەس .
ئۇ كەتتى ئەتراپتا لەشكەر بىھېساب ،
تۇران پەھلىۋانى بىر بۆرە ھېساب .
كىمنىڭ باردۇر يەنە باتۇرى ئۇنداق
ئۇنى يەرگە ئۇرۇپ ئەيلەرگە ھالاك ؟
باتۇرلارنىڭ جەمى ئاشۇ گەجدە ھەم ،
ياخشى بىلىدىغۇ ھەممىسىنى ھەم .
گەجدەھەم سۆزلىرىن ئېسىڭگە سالسام :
« سوھرابقا دۇچ كەلگەن ئۆلۈمگە مەھكۇم .

ئۇزۇن تۇرما دېگەن ئىدى زابۇلدا،
سىقىلىش، ۋەھىمە ئۆلگىتار دىلدا.
ئىران شاھى بىزگە غەزەپتە بولۇر،
ئاداۋەتكە ئۆتسە جىگەر چاك بولۇر.»
دېدى: «قىلما قايغۇ، جاھان ئىچرە كىم
مېنىڭ بىلەن ئېلىشماق جۈرئەت ئېتەركىن؟»
بۇيرۇدى تۇلپارغا توقۇلسۇن ئېگەر،
ناغرىلار ساداسىن ئاڭلىسۇن شەھەر.
چاقىرىق تارالغان زامان تاغ يۈرەك
باھادىرلار سەپكە كېلىشتى بىردەك.
سىپاھ بىلەن رۇستەم چىقتى بەختىيار،
سىپاھ بېشى ئىدى باھادىر زەۋار.

كاۋۇسنىڭ رۇستەمگە غەزەپلەنگەنلىكى

يېتىپ كېلىشكە قالغاندا بىر كۈن،
قارشى ئېلىپ چىقتى باتۇر ۋە قوشۇن.
گۇدەرز، كەشۋادۇ تۇس ۋە كۆپ ئالىي زات،
پىيادە بولۇشۇپ، يېتەكلىشىپ ئات،
تەھەمتەنمۇ ئاتتىن پىيادە بولۇپ،
ھال ـ ئەھۋال سوراشتى مېھرگە تولۇپ.
تېزلا كېتىشتى شاھ دەرگاھىغا،
خۇش بولۇشۇپ كاۋۇس دەرگاھىغا.
كېلىپ ئەگدى ئۇ شاھ ھۇزۇرىدا باش،
غەزەپتە جاۋاب بەرمەس باغرى تاش.
پادىشاھ غەزەپتە چىرايى پۈرۈش،
قۇترىغان ئارسلاندەك غۇچۇرلىتار چىش.
كۆرۈپ گېۋنى ئاۋۋال تۇتالماي ئۆزىنى،
ھايادىن نومۇستىن يۇيۇپ ئاق يۈزىنى
دېدى: «كىم ئۇ رۇستەم، بۇزۇپ پەيمانىنى،
ئاياغ ئاستى قىلغان ئالىي پەرمانىنى.
قىلىچ بولسا ئىدى قولۇمدا شۇدەم،
كېسەتتىم بېشىنى نەق پىشقان كەرەم.
تۇتۇپ ئال ـ دە، ھازىر تىرىك دارغا ئاس،
ئۇنىڭ يادىدىن سەن بىزنى قىل خالاس!»
گېۋ دېدى بۇ سۆزدىن بولۇپ خەستەدىل:
«قىلمىغىن رۇستەمنى بىكارغا خىجىل.»
غەزەپكە يولۇقتى گېۋۇ تەھەمتەن،
بۇ ئىشقا بولمىدى رازى ئەنجۇمەن.
باھادىر تۇسقا شاھ بەردى بىر پەرمان:
ئىككىسىنىمۇ ئاسسۇن دارغا شۇ زامان.
تەختتە سەكرەپ ـ سەكرەپ كېتەتتى كاۋۇس،
خۇددى توقايدا ئوت، تۇتەيتتى كاۋۇس.
تۇس كېلىپ تەھەمتەن قولىنى ئالدى،
ئەتراپ سۇ قويغاندەك جىمىپ تاڭ قالدى.
رۇستەمنى چىقىرىپ شاھ ھۇزۇرىدىن،
كېلىشتۈرمەك بولغانىدى تۇس بىردىن.
لېكىن شاھقا غەزىپى كېلىپ تەھەمتەن
دېدى: «نېچۈن مۇنچە تۇتەپ يانىسەن؟
ئىشلىرىڭ بىرىدۇر بىرىدىن بەتتەر،
رەسۋالىق شاھلىققا قانداق يارىشار؟!
بار، تىرىك سوھرابنى تۇتۇپ دار قىل،
ئاچچىقىڭدا ياۋنى ئېسىپ سەن خار قىل!
پۈتۈن رۇمۇ سەكسار ۋە مازەندەران،
مىسىر بىلەن چىنۇ ئۇ ھەماۋەران.
ھەممە مېنىڭ تۇلپارىم ئالدىدا بەندە،
ئۆتكۈر قىلىچىمدىن ھەممە شەرمەندە.
ئۆزۈڭ مەن بىلەنلا جاھاندا ھايات،
نېمە ئاداۋەتتە بۇنچە خۇراپات؟»
بىر ئۇرۇپ تۇس قولىن ئۈزۈپ تاشلىدى،
جەڭ دۇمبىقىن گويا پىل تېپىپ ياردى.
ياتقان تۇس ئۈستىدىن بىر سەكرەپ ئۆتتى،
ئاندىن قاپاق تۈرۈپ تۇلپارغا كەتتى.
ئاتقا مىنىپ ئاچچىق بىلەن دەر: «ئەي تۇلپارىم،
مەن گويا بىر شىرمەن تاجى بەخش، مەن كىم؟
غەزەپتىن كۆتۈرەي ؟! شاھ كاۋۇسى كىم ؟!
ماڭا قول كۆتۈرگەن ئاشۇ تۇسى كىم ؟!
بىلىكىم كۈچىدىن مېنىڭ زەپەرىم،
شاھلىقىمدىن ئەمەس ھەم يوق لەشكىرىم.
تۇلپار ئېگىرى تەختىم، خەلقىم ـ زېمىن،
دۇبۇلغا تاجىمۇ گۈرزەمدۇر نىگىن.
قارا تۈننى تىغىم قىلار شولىدار،
باش تېرىپ، باش ئۇرۇپ قىلىمەن شۇدىگەر.
مەن ئېسىلزاتتىنمەن، قۇلمەس، ئەرزەندە،
پەقەت ياراتقانغا ئىرۇرمەن بەندە.

لېكىن بىلدى رۇستەم بۇنداق نازۇك ئان
سارايغا قايتمىسا ئىمكان يوق ، ئىمكان .
نومۇس كۈچلۈك كېلىپ كەينىگە قايتتى ،
كەيكاۋۇس سارايغا بېرىشنى ئېيتتى .
شاھ ئۇنى يىراقتىن كۆرۈشى بىلەن
دەرھال چىقتى سەكرەپ چۈشۈپ تەختتىن .
« ئەپۇ قىلغىن ، تېنىدىم ، — دېدى ئاگا شاھ ، —
تەگرى مۇشۇنداق ئەتكەن لېيىمنى ، ئاھ .
بېشىمدا قەتتال ياۋ بىر قىلىچ مىسال ،
يۈرىكىم يىمىرىلدى مىسالى ھىلال .
سەندىن چارە كۈتتۈم ، تىترەپ ئەسەبىم ،
كېچىكتىڭ ، شۇڭا غالىب كەلدى غەزىپىم .
دىل تاپتىمۇ ئازار ، پىلتەن شىرسىياق
پۇشايمىنىم ئىچىمدە ، ئاغزىمدا تۇپراق . »
جاۋاب بەردى رۇستەم : « شەھرىيار ئۆزۈك ،
بىزلەر چاكارىڭمىز ، ھۆكۈمدار ئۆزۈك .
باشقىلار قاتارى مالىيىڭ مەن ھەم ،
ئەگەر نەۋكەرلىككە قىلچە ئەرزىسەم .
تۇرارمەن ئەمرىڭگە بۈگۈن مۇنتەزىر ،
ئەقىل ، قۇدرەت سەندە ۋە سۆز سەندىدۇر . »
شاھ كاۋۇس دېدىكى : « بەللى ، ئەي پالۋان ،
يۈزۈڭ يورۇق بولسۇن ، ئۆمرۈڭ كۆپ ئۇزۇن .
ياخشىسى ، بۇ كېچە بەزمە كۆرەيلى ،
يەنە جاھىل ياۋغا قارشى يۈرەيلى . »
ئاخشىمى قۇرۇلدى بەزمە شاھانە ،
باھار بېغى ئىدى بۇندا ھەرخانە .
يىغىلدى ناخشىچى ، چالغۇچى ، رەققاس ،
پادىشاھ شادلىقىدىن چاچار دۇر ، ئالماس .
چىقتى ئەۋجىگە نەي ، داپنىڭ ساداسى ،
پىرقىراپ ئايلىنار قىزلار ھەممىسى .
ئۇلۇغلار شانىغا قەدەھ پەيدەر – پەي ،
تاڭغىچە چېلىندى تەمبۇر ، راۋاب ، نەي .
ئىچىشتى ، تا جاھان بولدى كۆپ خىرە ،
ئىچىشتى ، ئەس ۋە ھوشى قالمىدى بىزە .
ئاخىر تارقالدى يۆلەپ بىر – بىرىنى ،
ئۇيقۇ ئالدى ئاندىن ھەممە كۆزىنى .

كاۋۇس بىلەن رۇستەمنىڭ لەشكەر تارتقانلىقى

ئېسىل پەردىسىنى قايرىپلا قۇياش
جاھانغا يۈز ئېچىپ چىقارغاندا باش
« دۇمباقلار چېلىنسۇن ! » دېدى كەيكاۋۇس ،
قوشۇنلار بېشىدا تۇرار گېۋۇ تۇس .
لەشكەرگە سەرپ بولدى نۇرغۇن دەفىنە ،
ھەيۋەتلىك كارۋانلار قوشۇن كەينىدە .
ئېچىپ خەزىنىنى ، خەجلىدى كۆپ زەر ،
قوشۇنلار راسلىنىپ باشلىدى سەپەر .
يۈزمىڭ ئەسكەر كەلدى ساۋۇتى پولات ،
ھەممىسىنىڭ تېگىدە ئوينار تۇلپار ئات .
چوڭ بىر لەشكەر كەلدى يەنە سول ياندىن ،
كۆن كۆرۈنمەي قالدى چاڭ – توزاندىن .
ئىككى مىل يەرگىچە كۆرۈندى چېدىر ،
يەر يۈزىن قاپلىدى ئات ۋە پىل ، قېچىر .
ھاۋا بۇلۇتلانغان ، دەشت ئالا – بۇلا ،
دۇمباق ئاۋازىدىن يەردە زىلزىلە .
مەنزىلدىن مەنزىلگە كۆچىدۇ سىپاھ ،
ھەتتا قۇياش يۈزىن قىلار سىمسىياھ .
تۇزان ئىچرە قىلىچ – ئايپالتا ھەم تۇغ ،
گويا كۆپكۆك پەردە كەينىدە بىر چوغ .
خىلمۇ خىل نەيزەيۇ خىلمۇ خىل بايراق
زەر رەڭ ساۋۇتلارۇ خىلمۇ خىل ساداق .
بىر قارىساڭ ، قارا ، قويۇق بۇلۇتلار ،
ياغدۇرۇۋاتقاندەك گويا سېرىق زەر .
بىلىپ بولمايتتى ھېچ كېچىمۇ ، كۈندۈز ،
نەدە كۆپكۆك ئاسمان ۋە نەدە يۇلتۇز .
بۇلۇتتەك قوشۇندىن كۆرۈنمەس كۆك ، يەر ،
قەلئەگە يېتىپ قوشۇن بولدى تەييار .
تۇران كۆزەتچىلىرى بايقاپ قېلىشتى ،
شۇ زامان سوھرابقا خەۋەر بېرىشتى .
سوھراب بۇ خەۋەرنى ئاڭلىشى بىلەن ،
چىقىپ نەزەر سالدى قەلئە چېتىدىن .
قول سوزۇپ ھۇمانغا كۆرسەتتى قەيسەر ،
تەۋرەپ تۇراتتى ساناقسىز لەشكەر .
ھۇمانغا كۆرۈندى قوشۇن ھەممىسى ،
قورقۇشتىن ئىچىگە چۈشتى نەپسى .

رۇستەمدەك جەڭچىگە كىم بېرەر ئازار ،
ئۇنداق ئادەم ئەقىل ۋە ئىدراكقا زار . »
بۇ سۆزلەرنى ئاچچىقلاپ ئاڭلىدى كاۋۇس ،
كۆردى بۇ سۆزلەردە ھەقىقەت ، نومۇس ،
ئېيتقان سۆزلىرىدىن بولدى خىجالەت .
بىلدى خىرە قىلغان ئەقلىن جاھالەت .
« سۆزۈڭ ھەق ، — دېدى ، — ئەي ، پىرى دانىشمەند ،
نى خۇشلۇق ئالەمدە قېرىلاردىن پەند .
شاھ بېشىدا ئەقىل ھەممىدىن كېرەك ،
تېرىككەكلىك ئىشقا بولالماس تىرەك .
سەن ئەمدى تەھەمتەن يېنىغا يەتكىن ،
مېھرىبانلىق بىلەن ياخشى گەپ ئېيتقىن .
يادىدىن چىقارسۇن شاھ تېزلىكىنى ،
ياخشىلىققا جورىسۇن توك سۆزلۈكىنى .
ياراشتۇر ، ئېلىپ كەل ئۇنى قېشىمغا ،
كۆڭلۈمنى يورۇت ، چاچقۇ ياغدۇر بېشىغا . »
گۇدەرز ئاستا چىقتى كۆكسىدە قولى ،
تەھەمتەن تەرەپكە بۇرۇلدى يولى .
سەركەردىلەر بارار ئەتراپنى ئوراپ ،
ھەممە يولغا چىققان رۇستەمنى سوراپ .
يولدا بارار ئىدى پىلتەنلىك رۇستەم ،
پۈتۈن نامدار زاتلار بولغان بۇندا جەم .
پالۋانغا مەدھىيە سۆزلەر باشلاشتى :
« ئۆمرۈڭ باقىي بولسۇن ، غالىب » دېيىشتى .
« زېرى پايىڭ بولسۇن سەر - بەسەر دۇنيا ،
زەپەر تەختى ئۈزرە جايىڭ مۇھەييا .
بىلسەن كاۋۇسنىڭ ئەقلى سەل ئاقساق ،
غەزەپتە سۆزلىرى خۇددى توك ياڭاق .
سۆزلەپ بوپ كەينىدىن قىلار پۇشايمان ،
يەنە ياخشىلىققا قىلىدۇ پەيمان .
تەھەمتەننى خاپا قىلغان بولسا شاھ ،
بىزدە ۋە ئىراندا ئېيتچۇ نى گۇناھ ؟
ناھاتكى ئىرانىڭ تاشلاپ كېتەرسەن ،
بىزلەرنى بەختتىن مەھرۇم ئېتەرسەن .
كاۋۇس پۇشايماندىن بېشىنى قاشلاپ ،
ئولتۇرالماس ھەتتا تەختتە ئىش باشلاپ . »
جاۋابىدا دېدى رۇستەمى نامدار :
« مېنىڭ كاۋۇس بىلەن نېمە كارىم بار ؟
ئېگىرىم ماڭا تەخت ، توغرۇلۇق يولۇم ،
چاپىنىم ساۋۇت ، دىلدا يوق ۋەھىمە ئۆلۈم .
ماڭا كاۋۇس نېمە ، بىر سىقىم تۇپراق ،
كىم قورقىدۇ غەزەپتە بولسا بىباشۋاق ؟
توغرىمۇ كاۋۇسنىڭ ئېيتقان سۆزلىرى ؟
ماڭا غەزەپتىن ياندى كۆزلىرى .
نەچچە رەت بوشاتتىم ئەسىردىن ئۇنى ،
نەچچە رەت تەختىگە قايتۇردۇم ئۇنى .
گاھى مازەندەران دېۋلىرىن ئۇردۇم ،
گاھى ھاماۋەران تەرەپكە يۈردۈم .
قاچان شاھنى ئەسىر ئەيلىسە دۈشمەن ،
ئۇنى قۇتقۇزۇشقا چاپار تەھەمتەن .
كۆڭلۈم قالدى ئەمدى ، ھەممىدىن تويدۇم ،
خۇدادىن باشقىدىن قورقماياق قويدۇم . »
ھەسرىتىنى تۆكۈپ سالغاچ تەھەمتەن ،
پىلتەنگە گۇدەرز باشلىدى سۇخەن :
« كەتسەك پادىشاھۇ ھەممە پەھلىۋان ،
باشقا بىر نەرسىنى قىلمىسۇن گۇمان .
سوھرابتىن چۆچۈدى دەپ پالۋان رۇستەم ،
مىش - مىش تارالمىسۇن قوشۇن ئىچرە ھەم .
گەجدەھەم سۆزلىرىن ئەسلىسەك ئەگەر ،
ئۆلۈمگە مەھكۇمدۇر ھەممە سەر - بەسەر .
گەر رۇستەمنىڭ كۆڭلى ئەندىشكە تولسا ،
باشقىلار دەر : ‹ ئەمدى بىزگە يول بولسا ! ›
سېنىڭ كېتىشىڭنى شاھنىڭ غەزىپى ،
بولماقتا سارايدا گەپ - سۆز سەۋەبى .
سوھراب باتۇر ھەققىدە سۆز بولغان مەھەل
شاھتىن يۈز ئۆرۈشكە قىلمىغىن جېدەل ؛
شۆھرەتكە ئىگىدۇر نامىڭ جاھاندا ،
بۇ ئىشتا ئۇنى يوق قىلما بىردەمدە .
يەنە شۇنى بىلگى يېقىن ياۋ - بالا ،
ئەيلىمە سەلتەنەت قىسمىتىن قارا .
تۇران تەرىپىدىن كەلسە پالاكەت ،
كىمدە بولسا ئىمان ، بويسۇنماق ئۇيات . »
گۇدەرز تاماملاپ بۇ داستاننى ،
ئوتلارغا سالدى پىلتەن جېنىنى .
دېدى : « دىلدا قورقۇش گەر بولسا ئازراق ،
ھازىر تەندىن چىقسۇن بۇ جان ، نېم كېرەك !
بىلسەن ، مەن جەڭگە تويماس ئەجدىھا ،
لېكىن مېنى يەرگە ئۇردى پادشاھ . . . »

جەندە تۇتۇپ ئۇنىڭ ياقىسىن مەھكەم ،
سوئال بەردى ، نەدىن بىلسۇنكى رۇستەم .
دېدى : « كىمسەن ؟ بىزگە بار قانداق سۆزۈڭ ؟
نامىڭ ئېيتىچۇ ، ئېچىپ كۆرسەتكىن يۈزۈڭ . »
تەھەمتەن ئۇردى مۇشت گەجگىسىگە ،
شۇ زامان جېنى يوق بولدى تېنىدە .
توپىغا مىلىنىپ ياتار جەندەرەزم ،
ئۇنىڭچۇن ئەمدى يوق رەزم ۋە بەزم .
خېلى ۋاقىتمۇ ئۆتتى ، ئاندىن سوھراب دەر :
« نېمىشقا ئۇزۇن تۇرۇپ قالدى جەندە شىر ؟
بەزم گۈلى نەدە تەمتىرەپ يۈرەر ؟
بەزم ئىچرە ئۇنىڭ جايى بوش تۇرار . »
چىقىپ قاراشسا ، يىقىلىپ ياتار ،
بەزمە ، پاراڭلاردىن قۇتۇلۇپ ياتار .
قايتىپ كىرىشتى يىغلاپ ، داد سېلىپ ،
ئەلەمدىن دىل ـ جانىنى ئوت ـ ئاتەش ئېتىپ .
سوھرابقا دېدىكىم : « كەتمىش جەندە رەزم ،
ئەمدى ئاڭا پەرقسىز رەزم ياكى بەزم . »
سوھراب ئاڭلاپ چاچراپ تۇردى شۇ هامان ،
تاغسى بېشىغا كەپتۇ بۇ يامان .
غۇلاملار كېلىشتى شام تۇتۇپ قولدا ،
ئۆلۈك ياتار ئىدى جەندە قاق يولدا .
بۇنى كۆرۈپ بىردىن چۆچۈگەن سوھراب ،
باتۇرلارنى چىللاپ ئەيلىدى خىتاب :
« ئەي باھادىرلىرىم ، ئەقلى پۈتۈنلەر ،
ساداقەتلىك دوستلار ، بەختى گۈلگۈنلەر ،
بۈگۈن بولسۇن ئۇيقۇ كۆزلەردىن هارام ،
قولدا تەييار تۇرسۇن قورالۇ ئەنجام .
قوتانغا ئارىلاپ كىرگەندە بۆرى ،
باقار ئىت ئۇخلىسا ھەممىنىڭ شورى .
خەۋپكە ئۇچرىدى سېپىمىز ئەركانى ،
بولدى ئۇ ھىيلەيۇ نەيرەڭ قۇربانى .
پەرۋەردىگار بولسا پاناھىم ـ جېنىم ،
يەر خاكىن ئويناتسا نېمە ئىلاجىم .
ئۆلۈم كەمەندىنى تاشلاپ تەلتۆكۈس .
جەندەرەزم ئۇچۇن ئالايمەن قىساس ! »
قايتىپ كىردى سوھراب ئۆيىگە ھوشيار ،
پەرىشان دوستلىرى بولۇشتى تەييار .
دېدى : « سەپ بوش قالدى جەندەرەزمدىن ،
ئەمما دىل تويماپتۇ ، مەست بوپ بەزمدىن . »
تەھەمتەن بارار شاھ چېدىرى تامان ،
بۇ تەرەپتە شىردىل گېۋ تۇرار پاسبان .
پىلتەنلىك سايىسىن كۆرۈپ ئۇ يولدا ،
مەست پىلدەك تاشلاندى قىلىچى قولدا .
قاراۋۇلدا گېۋنى تونۇپ تەھەمتەن ،
راسا بىرنى كۇلۇپ چاڭ ئۇردى بىردىن .
گېۋمۇ تونۇپ ،چاڭنىڭ ھەيۋىسىدىن ،
دەل ئالدىغا كەلدى چۇشۇپ ئېتىدىن .
دېدى : « ئەي بىمىسال جەڭچى دۇنيادا ،
قارا تۈن كېلەرسەن نەدىن پىيادە ؟ »
سۆزلىدى يېرىم تۈن نەدە بولغىنىن ،
كىملەرنى كۆرگىنىن ، نېمە قىلغىنىن .
گېۋ يەنە رۇستەمگە ئوقۇپ ئاپىرىن
دېدى : « ئات ، ئەسلەھەڭ دائىم بار بولسۇن . »
كېلىپ شاھقا بىر ـ بىر ئەيلىدى بايان ،
نېم كۆرۈپ ، نېم بىلدى جاھاندار پالۋان .
سۆزلىدى سوھرابنىڭ زور قامىتىدىن ،
ئۇنىڭ بىلەك ، ئالقان ۋە سۆلىتىدىن .
تۇران كۆرمىگەنتى بۇنداق بوي ، سۆلەت ،
پالۋانچە جاسارەت ، سەرۋىدەك قامەت .
ئىرانۇ تۇراندا ئوخشىماس ھېچ كەس ،
گويا سامنىڭ ئۆزى ئات مىنگەندەك ، بەس .
مۇشت بىلەن جەندەنىڭ يىقىلغىنىدىن ،
ئەمدى بەزمۇ جەڭنى تەرك قىلغىنىدىن
سۆزلەپ بولۇپ تەلەپ قىلدى چالغۇ ، جام ،
تۈن بويى قىلىشتى قوشۇنلارنى جەم .

سوھرابنىڭ ھەجرىدىن ئىران باھادىرلىرى نامىنى سورىغانلىقى

قۇياش كۆتۈرگەندە ئالتۇن رەڭ قالقان ،
چەرختىن باش چىقىرىپ يورۇدى جاھان .
جەڭ لىباسىن كىيىپ ، راسلىنىپ سوھراب ،
ئات ئوينىتىپ چىقتى مىسالى ئاپتاپ .
ياندا ئۆتكۈر قىلىچ ، ھىندىچە خەنجەر ،
بېشىدا پارقىراق شاھانە مىغفەر .

ھۇممانغا دەر ئىدى سوھراب باھادىر :
« ئەندىشە ، قورقۇشنى دىلىڭدىن ئۆچۈر .
كۆرگىنىسەن ، چېتى كۆرۈنمەس لەشكەر
ئىچىدە يوق بىرەر مەرد ۋە جەڭگىۋار .
ئېغىر گۈرزە بىلەن چىققاي مەيدانغا ،
كىم كېلەر باراۋەر مەدەك پالۋانغا .
دۇچ كەلگەنىنىڭ قىلاي كۆزىنى لىق ياش ،
ھەتتا ياردىمىگە كەلسە ئاي ، قۇياش .
مۇستەھكەم قالقان كۆپ ، كۆپ كامانۇ ئوق ،
لېكىن مىڭلاپ ئەسكەرنىڭ سەرەبرازى يوق .
بەختىدىن رازى بولسۇن شاھ ئەفراسىياپ ،
بۆگۈن بۇ چۆل باغرىن ئەيلىگۈم خۇناب . »
غەمگە جاي بەرمىدى دىلىدىن سوھراب ،
بۇرجىدىن چۈشتى پەسكە يېنىڭ ، دىلى شاد .
ساقىغا بۇيرۇدى : « بىر جام مەي كەلتۈر !
ھېيىقماس ، جەڭ دېگەن قانچە نېمىدۇر . »
ئۇ تەرەپتە ، قەلئە قارشىسىدا شاھ ،
قۇردى ئۆز چېدىرىن ، ئەتراپ لەشكەرگاھ .
ھەر تەرەپتە چېدىر ، بارگاھ پەيمۇ پەي ،
تاغ ، چۆلدە قالمىدى بىر ئەنلىك بوش جاي .

رۇستەمنىڭ جەندەرەزمنى ئۆلتۈرگەنلىكى

كۈن يۇزىگە قارا تۈن يېپىپ ئېتەك ،
قۇياش كۆزىن كۆرمەي قالغاندا پەلەك .
شاھ يېنىغا كەلدى رۇستەمى نامدار ،
دىلىدا ياۋ قەستى ، بېلىدە كەمەر .
دېدى : « ئىجازەت بەر ، ئەي شەۋكەتلىك شاھ ،
ياۋ ئۇۋىسىغا مەن كىرەي بىسالاھ .
ئۆزۈم بىر كۆرەيچۇ ، ياش جاھاندار كىم ؟
ئۇلۇغلىرى كىمۇ ئۇندا سەردار كىم ؟ »
شاھ دېدى : « ئەي ھوشيار ، قورقمايدىغان مەرد ،
ئىختىيار ئۆزۈڭدە ، كۆرمە غەم ۋە دەرد .
يەزدان بولسۇن دائىم پاناھىڭ سېنىڭ ،
نىيىتىڭ يولداشۇ ھەمراھىڭ سېنىڭ . »
تەھەمتەن لىباسىن قىلىپ تۈركچە ،
ھىسار ياقىغا ئاستا بولدى راۋانە .
يوشۇرۇن قەلئەگە كىردى ، تۈركلەر مەست ،
سوھراب بەزمە ئەۋجىدە ، ھەريانىدا كۈي ساز .
ئىچكىرىرەك كىردى ۋەھىم بىلمەس ئەر ،
ئاھۇلار ئىچىدە گويا پالۋان شىر .
نامدارلار ھەممىنى كۆردى بىرمۇ بىر ،
شاد ئىدى ، مەقسەتكە يەتتى بىردىنبىر .
ئاشۇ دەمدە سوھراب جەڭگە ئاتلاندى ،
بۇ ئىشتىياقتا باش شىر قاناتلاندى .
تەھمىنە چاقىرتىپ دېدى : « ئەي جەندە ،
رۇستەمنى كۆرگەنسەن بەزم ـ ئەنجۇمەندە .
(جەندە تەھمىنەگە قېرىنداش ئاغا ،
ئۇ پالۋان سوھرابقا بولدۇ تاغا .)
ياش باتۇر بىلەن قىل سەپەر ئىختىيار ،
يېنىدىن كەتمە ھېچ ، ھوشيار بول ، ھوشيار .
قاچان نەۋكەر بېرىپ يەتسە ئىرانغا ،
دۇچ كەلگەندە خىل ـ خىل جەڭچى پالۋانغا ،
سەن يېنىدا بول باشلىغاندا رەزم ،
ئاتىسىن ئوغلىغا كۆرسەت ، جەندەرەزم . »
ئەلقىسسە ، تەھەمتەن كۆردى قىزىق بەزم ،
تۇردى سوھراب ، يانىدا باتۇر جەندەرەزم .
بىر يانىدا ئۇلتۇرار چەۋەنداز ھۇمان ،
ئۇندىن سەل نېرىدا شىر يۈرەك بەرمان .
گويا پۈتۈن ئۆيىنى قىلىپ خۇشال ـ شاد ،
ئاپئاپتەك پارقىراپ ئولتۇرار سوھراب .
ئاياغ ـ قولى ئاتتەك ، پىلدەك مۇئەززەم ،
چېھرىسى تازا گۈل ، كىرپىكى تارام .
ئەتراپىدا يۈزگە يېقىن باتۇر ئەر ،
ھەممە ياش ، سەرەپراز ، مىسالى بىر شىر .
كىيىمى ياراشقان ئەللىك ياش غۇلام ،
يارقىن تەخت يېنىدا خىزمەتتە مۇدام .
ھەممە قولغا ئېلىپ شاراب بىر ـ بىردىن ،
مۆھۈر ، گۈرزىسىگە ئېيتار ئاپىرىن .
تۇرانچە بەزمنى بىر ـ بىر يىراقتىن ،
كۆزىتىپ تۇراتتى بۇندا تەھەمتەن .
ھاجەتكە راۋانە بولۇپ چىقتى جەند ،
ئىشىكتە تۇراتتى بىر قەددى بەلەند . . .
لەشكەردە ھېچقانداق كىشى يوق ئىدى ،
ئۇنىڭ بۇ ئىشىكتە ئىشى يوق ئىدى .

پىللار ئۈستىدىمۇ ئوق ئۆتمەس ساۋۇت،
پەھلىۋان كۆزلىرى خۇددى يانار ئوت.
نە ئىراندا كۆرمىدىم بۇنداق نوچى زات،
نە باشقا بىر يەردە بۇنداق كاتتا زات.
ئەجدىھا سۈرەت بايراق ئۇنىڭ يولدىشى،
نەيزىسى ئۇچىدا ئالتۇن شىر بېشى.»
بۇ ئارىدا ھەجىر ئۆتكۈزدى دىلدىن:
«ئۇندىكى پالۋان رۇستەمى پىلتەن.
راستىن ئېيتسام، ناگاھ سوھرابى شىرمەرد،
ئاۋۋال رۇستەمنى قىلىۋالسا بەند.
ياخشى بولماسمىكىن نامىن يوشۇرسام،
ھالىمىز نېم بولۇر زەربە يېسە رۇستەم؟!»
دېدى: «ئۇ ياللىنىپ كەلگەن بىر نامدار،
چىن تەرەپتىن ئىمىش، ھە، خەۋىرىم بار.»
ئىسمىنى سورىدى، ئېيتمايتتى ھەجىر،
«يادىمدا يوق» دەيتتى ئېيتماستىن ھېچ سىر.
«ئۇنى ھۇزۇرىغا چىللىغاندا شاھ،
مەن بۇ يىراق قورغان ئىچرە ئىدىم، ئاھ.»
ھېچ يەردىن تاپالماي ئاتا نىشانىن،
غەم ئەلەم ئۆرتىدى سوھرابىنىڭ دىلىن.
ئاتىسى نىشانىن ئېيتقانغۇ ئانا،
ھازىر كۆرۈپ تۇرۇپ ئىشەنچ يوق مانا.
ھەجىرنىڭ ئاغزىدىن كۈتكىنى شۇ نام،
يۈرەك باغرىنى ئۆرتەيتتى شۇ نام.
لېكىن باشقا ئىدى قارا يازمىشى،
تەقدىرىن ئاز ۋە كۆپ قىلالماس كىشى.
لېكىن دىلدىن ئۆچمەي ئۈمىد ئۇچقۇنى،
يەنە سوئال قويدى ئۇرغۇپ دىل خۇنى:
«جېنىڭدە ئۈمىدىڭ بولسا باھادىر.
راستنى دە كىمنىڭكى چەتتىكى چېدىر؟
ئەتراپىدا پىللار، پىل مىڭگەن سەرباز،
كانايلار تارقىتار ھەر ياققا ئاۋاز.
بۇلۇتتىن ئېگىزرەك بايراق قادالغان،
ئاگا بۆرە بېشى زەردىن تىكىلگەن.
تەختى ئەتراپىدا بولۇپ سەپ ـ قاتار،
غۇلاملار تۇرۇشار مىسالى باھار.»
دېدى: «ئۇ گۇدەرزنىڭ ئامراق ئوغلى گېۋ،
ئۇنى باھادىرلار دەيدۇ ئەسلى نېۋ.
گۇدەرز ئەۋلادى ئۇ ھەم سەردانىسى،
ئۇچتىن ئىككى قىسىم لەشكەر سەردارى.
بەختىيارنى كۈيئوغۇل قىلغاندۇر رۇستەم،
بۇنداقلار ئىراندا كەم تېپىلار كەم.»
دېدى: «ئۇ كۈنچىقار تاماندا ئاپئاق
بىر چېدىر تۇرۇپتۇ پارچىدىن قۇراق.
ئالدىدا ئەسكەرلەر پىيادە ـ سۇۋار،
سەپ تارتىپ تۇرۇشار مىڭلىغان ئەسكەر.
سەردار ئولتۇرۇپتۇ، تەختى پىلسۆڭەك،
كۇرسى سەندەلدىن، گۆھەردىن بېزەك.
ھەربىر پەردىلەردە تاۋلىنار سەدەپ،
خىزمەتتە غۇلاملار تۇرار تۈزۈپ سەپ.»
دېدى: «ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى فەرېبۇرز،
شاھزادە، جەڭ چېغى قوترىغان ھۆكۈز.»
دېدى: «شاھ ئوغلىمۇ، ئۇلۇغ نەسلىدىن،
بەخت ئۇچۇن تۇغۇلغان دېگىن ئەسلىدىن.»
يەنە دېدى: «ئاۋۇ ساپسېرىق چېدىر،
ئالدىدا يەلپۈنەر بايرىقى ھازىر.
ئەتراپتا بىنەپشە، سېرىق، قىزىل، ئاق،
يەلپۈنۈپ تۇرىدۇ رەڭگارەڭ بايراق.
ئەڭ ئېگىز بايراقتا ياۋايى قاۋان،
ئۇچىدا يېرىم ئاي بار كۈمۈشسىمان؟»
دېدى: «ئەل ئاگا بەرگەن گۇراز دەپ نام،
جەڭدە ھەتتا شىرگە بەرمەيدۇ ئارام.»
ئاتىسى نىشانىن ئىزدەيتتى ئوغۇل،
ھەجىر بولسا ئۇندىن يوشۇرار نوقۇل.
نېمە خالىساڭمۇ ئۇ پەرۋەردىگار،
ئۆزى خالىغاننى قىلىدۇ ئاشكار.
باشقىچىرەك ئىدى زامان خاھىشى،
ئۆزگەرتەلەمدۇ ئۇنى بىر كىشى.
بەش كۈنلۈك دۇنيادا بىنا تىكلىسەڭ گەر،
كۆرىسەن دەرد ـ ئەلەم، ھاياتىڭ زەھەر.
سوھراب ئاتا يۈزىن كۆرۈشكە مۇشتاق،
مۇشتاقلىقتىن يەنە قىلدى ئۇ سوراق:
يەنە ئۇ كۆك چېدىر ۋە ئېتى بەلەند،
يەنە ئۇ كاتتا شەخس، يەنە ئۇ كەمەند.
شۇندىمۇ سەردارغا دېدى ئۇ ھەجىر:
«سەندىن سىر يوشۇرۇپ بولامدۇ ئاخىر.
ئېيتماسىمىدىم ساڭا ئەگەردە بىلسەم،
كىملىكىن بىلمەيمەن مەن ئۆزۈممۇ ھەم.»

ئاتمىش ھالقا ئارقان ، ئۇچىدا سىرتماق ،
قاشلىرى يىمىرىلگەن ، تۈرۈلگەن قاپاق .
بىر دۆڭگە چىقتى ، ئىران ئوردىسى ،
ئالقانىدەك كۆرۈنەر لەشكەر توپلىرى .
ھەجىرنى چاقىردى ، كەلگەچ قىلدى دوق :
« نىشانغا تەگمەيدۇ ئەگرى بولسا ئوق .
بالادىن قاچايمەن دېسەڭ ناۋادا ،
توغرا ئېيت ، بولمىسا بېشىڭغا بالا .
قۇتۇلۇشقا چارە ئىزدىسەڭ ئەگەر ،
مېنى ھەقىقەتتىن قىلغىن خەۋەردار .
قۇتۇلماقچى بولساڭ مېنىڭ دەستىمدىن ،
شاد – خۇرام ئەيلىسۇن دېسەڭ ئەنجۇمەن ،
ئىراندىن سورارمەن ، دېگىن راست سۆزۈڭ ،
راستگۇيلۇقتىن بىردەم ئۆرىمە يۈزۈڭ .
گەر توغرا سۆزلىسەڭ ، ئىنئام ئالىسەن ،
بايلىق ، ئېسىل كىيىم تامان بارىسەن .
ئەگەر ئەگرىلىك ۋە يالغان بولسا رايىڭ ،
ئەبەد ئەسىرلىك ۋە زىندانىدۇر جايىڭ ! »
ھەجىر دېدى : « ئىختىيار ئەتسە شاھ ئەگەر ،
ئىران ئوردىسىدىن بېرەيمەن خەۋەر .
جەمىن سۆزلەپ بېرەي نېمە بىلسەم ياد ،
يالغاندىن بولمايدۇ سۆھبەت ھېچ ئاۋات .
ماڭا بولۇر پەقەت توغرىلۇق پېشە ،
ئەگرىلىكنى دىلىم قىلماس ئەندىشە .
جاھاندا راستلىقتىن ساز ئىش بولۇرمۇ ؟
ئەگرىلىكتىن يامان قىلمىش بولۇرمۇ ؟! »
دېدى : « بىر سوئالىم ساڭا ھەرياقتىن ،
شاھ ، ئەسكەر ، سەركەردە ، يېقىن – يىراقتىن .
سۆزلەپ بەر ماڭا سەن شاھ كەيكاۋۇستىن ،
خەۋەر بەر گېۋدىن ھەم گۇدەرزۇ تۇستىن .
بەھرامۇ ھەممىسىن كۆرسەت نىشانىن ،
ساناپ بەر كەشۋۇد ھەم رۇستەم داستانىن .
ئاۋۇ يوغان چېدىر نېچۈن رەڭمۇ رەڭ ؟
باشقىلار ئارا ئۇ مىسالى پەلەڭ ؟
ئەتراپىدا يۈز پىل تۇرار تەييار – تەخ ،
كۆزنى قاماشتۇرار نېچۈك چوغدەك تەخت ؟
قۇياش نەقش بايرىقى ، رەختى زەرباپ ،
بېشىدا قىزىل ئاي ، گۈلنەپشە غىلاپ .
سىپاھ مەركىزىدە تۇرغىنى ئۇ كىم ؟
ھەممىدىن ھەيۋەتلىك چېدىرىدىكى كىم ؟ »
ھەجىر جاۋاب بەردى : « ئىران شاھىدۇر ،
پىل ۋە شىر ئارا شاھ دەرگاھىدۇر . »
جىددىيلىشىپ دېدى : « بايان قىل يەنە ،
مەيمانە تەرەپتە پىل ، كارۋان قانچە ؟
نېچۈن ئۇنىدا يوغان چېدىر سىمسىياھ ؟
ئەتراپىن ئورىغان ھېسابسىز سىپاھ ؟
ئەتراپىدا چوڭ ۋە كىچىك ئوتاۋى ،
يېنىدا پىللىرى ، كەينىدە شىرى .
چېدىرىغا ئاسقان پىلسۈرەت بايراق ،
ھەممە نەۋكىرىدە تىللارەڭ باشماق ؟ »
دېدى : « تۇسى نەۋزەر كەبى ئۇ نامدار ،
ئۇنىڭ بايرىقىدا پىل سۈرىتى بار . »
دېدى : « قارا ، ئاۋۇ چېدىر لالەگۈن ،
ئەتراپىن ئورىغان ئاتلىق كۆپ قوشۇن .
شىر سۈرەت بىنەپشە بايراق يەلپۈنەر ،
بايراق ئوتتۇرىسىدا نۇر چاچار گۆھەر .
چېدىر كەينىدە بار ھەيۋەتلىك چېرىك ،
ھەممە نەيزە تۇتقان ، شۆھرەتكە شېرىك .
ئۇ كىمنىڭ چېدىرى ، نامىن ماڭا ئېيت ،
پەقەت توغرىسىنى ئېيت ، ساختىلىقتىن قايت ! »
دېدى : « ئۇ چېدىرنى ئەيلىگەن ماكان ،
ئاق نىيەتلەر بېشى گۇدەرز پالۋان .
ئۇ تەربىيەت قىلمىش كۆپ باتۇر ئوغلان ،
قىرىقى پىل بولسا ، قىرىقى قاپلان .
ئۇلار چۈشسە جەڭگە پىللار يەرگە تەڭ ،
بەس كېلەلمەس ئاڭا نە شىر نە پەلەڭ .
سۈرۈشتۈردى يېشىل چېدىر ساھىبىن :
« ئالدىدا تىك تۇرار پۈتۈن بىر قوشۇن .
ئوتتۇردا بېزەكلىك تەختى بار يالغۇز ،
پەشتاقىغا بېسىلغان شاھانە يۇلتۇز .
تەخت ئۆزرە ئولتۇرار ئاجايىپ پالۋان ،
بار شىر شىجائىتى ، غۇرۇردىن نىشان .
يېنىدا نەۋكەرلەر تىك تۇرۇشار ، باق ،
ئولتۇرىشمۇ بېشى ھەم كىشىدىن ئارتۇق .
ئۆزىگە خاس تۇلپار تۇرار قېشىدا ،
ئاتمىش غۇلاچ ئارقان ، ئېگەر قېشىدا .
ھەرقاچان كىشنەپ ئەيلىسە نالە ،
گويا ئېگىز تاغدىن چۈشەر بىر دەريا .

بىر مەن ئۆلسەم كۈندۈز تۈن بولارمىدى ؟
يا مېنى دەپ دەريا خۇن بولارمىدى ؟
ئاتامۇ بۇ دەردنى كۆتۈرەر دادىل ،
يەنە ئاتمىش ئالتە ئوغلى بار شىر دىل .
بىرى گېۋ باھادىر ئۆزى بىر لەشكەر ،
ھەر جەڭدە قوشۇنلار ئالدىدا يۈرەر .
يەنە شىرگىر ، شىردۇش ، باھادىر بەھرام ،
يەنە قورقمايدىغان مەردانە رۇھھام .
مەن ئۆلسەم ئاتامغا شۇلار مېھرىبان ،
مېنىڭ قەستىم ئۈچۈن ياۋدىن ئالار جان .
گۇدەرزدەك پالۋان ئوغۇللار بىلەن ،
ياۋ قولىغا چۈشۈپ ئۆلۈپ كەتكەندىن
بوپتۇ مېنىڭ بېشىم ئالسۇن بۇ جاللاد ،
پاك مۇبەد سۆزلىدى يۈرىكىمدە ياد :
« سەرۋ بېشىن كۆتۈرسە ، كۆرسىتىپ غۇرۇر ،
يەردىكى خازان بىلەن كىمنىڭ كارى بار ؟ »
ئاخىر سوھرابقا دېدى : « بۇنچىلىك ئەلەم ،
ئاغزىڭدىن كەتمەس رۇستەمۇ رۇستەم !
قارا يۈرىكىڭگە ئاداۋەت ئاشنا ،
ئورۇنسىز نەرسىدىن قىلما ئەندىشە .
مەقسىتىڭ جېنىمنى تەندىن جۇدا قىلىش ،
بېشىم كەس ! نېم كېرەك دەلىل قېدىرىش ؟!
قان تۆكۈشكە تاپماق بولۇپ باھانە ،
خۇناب بولىۋەرمە ، ئۆلتۈر مەردانە .
بىلىپ قوي ، سەن كىمۇ كىم رۇستەم داستان ؟
ئۇنداق شىر چۈشەمدۇ قولۇڭغا ئاسان ؟! »

سوھرابنىڭ كاۋۇس لەشكەرلىرىگە ھۇجۇمى

ئاڭلاپ ھەجىردىن شۇنچە كەسكىن سۆز ،
باتۇرلار سەردارى تىكتى ئاڭا كۆز .
بىرنېمە دېمىدى ھەجىرگە ھېچبىر ،
ئەمدى ئۇ نە قىلار ، ئېچىلمىدى سىر .
ئايلىنىپ ھەجىرگە چۈشۈردى بىر مۇشت ،
ئۆرۈلۈپ ، چېدىرغا يول ئالدى خامۇش . . .
خىيالغا پاتتى ئۇ ئۇزاقتىن - ئۇزاق ،
نېچۈك جەڭ باشلىغاي . . . شۇبھە بىساناق .
بىر پىكىر ئىلكىدە باغلىدى كەمەر ،
بېشىدىن زەر تاجىن ئەيلىدى بەدەر .
ئۈستىگە ئوق ئۆتمەس ساۋۇت كىيدى شاد ،
دۇبۇلغىسىن كىيدى بېشىغا شىرزات .
قولىغا ئالدى نەيزە ، كامانۇ كەمەند ،
ئېغىر پولات گۇرزە ، ئارقىنى دىۋە بەند .
غەزەپتىن تېنىدە قىينىلىپ تېنى ،
تاشقىنلاپ جۇش ئۇرار تومۇردا قېنى .
ئاتقا مىنىپ ، نەيزە ئالدى قولىغا ،
مەست پىل كەبى چۈشتى دۈشمەن يولىغا .
قورغاندىن چىقتى ئۇ شىددەتلىك ئۇچۇپ ،
ئات تۇيىقى چېكى يۇلتۇزنى قۇچۇپ .
ئاتنى قويۇپ كەلدى شاھ بارگاھىغا ،
نەيزە تەگلەپ كىردى قارارگاھىغا .
شىرلارنىڭ تويىدىن چىققان ئەر كەبى ،
باتۇرلارنى جەڭگە چىللار شىر كەبى .
ئەمما ئىرانلىقتىن بىرەر زور پەلەڭ ،
باھادىر كېلەلمەس ئاڭا ھەرگىز تەڭ .
ئۇزەڭگىدە ئاياغ ، قولىدا تىزگىن ،
ھەيۋىتىدىن كېلەلمەس بىرەرى يېقىن .
باتۇرلار يىغىلىپ تۈزۈپ ئەنجۇمەن ،
دېدى : « مانا بۇ ھەقىقىي پىلتەن .
ئاڭا دۇچ كېلىشتىن ساقلىسۇن خۇدا ،
بىر ئۆرۈپلا قىلۇر جېنىڭدىن جۇدا .
نەرە تارتىپ كېلىپ سوھراب بۇ مەھەل ،
كاۋۇس شاھنى تېپىپ ، سۆز باشلىدى قوپال :
« ئەي شاھىنشاھ ، قېنى پەھلىۋانلىرىڭ ؟
قېنى مەيدانغا چۈش ، كۆرسەت ھۈنىرىڭ !
ئەگەر قاچار بولساڭ مەردلەر جېڭىدىن ،
نامىڭنى ئۆزگەرتكىن ، قويغىن يېڭىدىن .
ئەگەر نەيزە سالسام ، ئەي كاۋۇسى كەي ،
شۇئان لەشكىرىڭ كۆر ، بىتچىت بولغاي .
ئاشۇ تۈنكى ، پىدا بولدى جەندەرەزم ،
قەسىمىم شاھىدى بولدى پۈتۈن بەزم .
ئىرانلىقتىن قالماس بىرەر نەيزىدار ،
كاۋۇسنى تىرىكلا دار قىلىمەن دار !
قېنى ئىشىنىسەن قايسى پالۋانغا ،
مانا مەن ، قايسى چۈشۈر مەيدانغا ؟ »

سوھراب دېدى : « ئىنساب بولغانمۇ بەرباد ،
ئەيلىمىدىڭ رۇستەم نامىن بىرەر ياد .
كىمكى ، بولسا ئەگەر جاھاندار پالۋان ،
شۇنچە قوشۇن كەلسە ، بولماس ئۇ گۇمران .
ئېيتقىنىڭدەك قوشۇن سۇلتانى قېنى ؟
يۇرت پاناھى ، تۇغقان ، پاسبانى قېنى ؟
كاۋۇس پىل ئۇستىدە ، تەختىراۋاندا ،
لەشكەر تارتسا مىسالى يوق ھېچ جاھاندا .
رۇستەم داستان پېشۋاز بولۇشى لازىم ،
بۇ ئالامانىدا بايراق بولۇشى لازىم . »
بۇنىڭغا شۇنداق جاۋاب قايتۇردى ھەجىر :
« ئېھتىمال ، ۋاقتىنچە كەتكەن ئۇ شىرگىر .
بەلكىم ئولتۇرغاندۇ زابۇلىستاندا ،
يا بىرەر بەزمىدە يا گۇلىستاندا . »
ئاڭا سوھراب دېدى :« ئويلاپ باق ئۆزۈڭ ،
سەردار جەڭدىن قانداق تارتىندۇ ئۆزىن ؟!
شاھىنشاھ ھۆرمىتى ھەربىر ۋىلايەت ،
ئەۋەتمىش سەركەردە ، ئەسكەر ، پىل ۋە ئات .
بەزمە قىلىپ ، تاۋۇلسا مەرىكىدىن باش ،
ئۇنداقتىن كۆلمەسمۇ بارچە قېرى – ياش .
ئۆزۈن سۆزگە يوقتۇر بۇگۇن ۋاقتىمىز ،
قولاق سال بىر بولسۇن پەيمان – ئەھدىمىز .
تەھەمتەننى ماڭا كۆرسەتسەڭ ئەگەر ،
شادىمان قىلايمەن ، باشقا چېچىپ زەر .
جاھاندا موھتاجلىق كۆرمىگەيسەن ھېچ ،
خەزىنەم ئېچىپ بېرەي ، سەرپ قىل ئەتە – كەچ .
پەقەت تەھەمتەندىن قىلغىن خەۋەردار ،
خەزىنە سېنىڭكى ، گۆھەر كۆمۈش زەر .
بۇ سىرنى يوشۇرساڭ مەندىن ۋە لېكىن ،
دىلىڭدا ساقلىساڭ ئاداۋەت كىن ،
تەندىن بېشىڭ كېتەر ، ئاناڭ باغرى خۇن ،
ئىككى يولدىن بىرىن تاللىۋال بۇگۇن . »
شاھقا مۇبەد بىر سۆز بايان ئەيلىدى ،
سۆز ھېكمىتى سىرىن ئايان ئەيلىدى :
« ئېيتمىغان سۆز دىلدا گۆھەر بىھېساب ،
تاش قوتا ئىچرە ئالماستۇر بىتاب .
قېپىنى پارچىلاپ كۆرسەتسە دىدار ،
قۇياشتەك دەرەخشان ، تىغدەك يالتىرار . »
ھەجىر ئاڭا دېدى :« ئەي ئازادە شاھ ،
كۆڭلۈڭگە تەگدىمۇ تاجۇ تەخت ، بارگاھ ؟
خالارسەن شۇنداق بىر قوتاز بىلەن جەڭ ،
جەڭدە قىلسەن پىللارنى يەرگە تەڭ .
گۇرزەڭنى ئويناتساڭ ، زەربىدىن شۇئان
ئىككى يۈز ئەسكەر بولىدۇ بىجان .
لېكىن رۇستەم جېڭى قىلسا كىم ئارمان ،
يۈكسەك بېشىن قىلار يەر بىلەن يەكسان .
ئاڭا دۇچ كېلىشتىن قاچار جەڭدە پىل ،
ئېتى تۇيىقىنىڭ توزانى يۈز مىل .
ئەگەر قەھر قىلسا جەڭ كۈنى بۇ ئەر ،
زەربىگە چىدالماس نە پىلۇ ، نە شىر . »
سوھراب دېدى : « ئاتاڭ بەختى قارادۇر ،
ئەگەر سەندەك ئوغۇل ئاڭا ئاتادۇر .
شۇ بىلىم ، شۇ قۇدرەت ، شۇ ھۈنەر بىلەن
ساڭا ئاتا بولغان قەلبىدە تىكەن .
سەن نەدىن بىلسەن مەردلەر جېڭىنى ،
ئېيت ، قاچان كۆرگەنسەن ئۇچقۇر جېڭىنى ؟
كۆپ ئالپ كۆرۈندىمۇ ساڭا رۇستەمدەك ،
ئەتە – كەچ ئاشۇنى ماختىماق غېمىڭ ؟
ئەگەر دېڭىز تۇرسا مەيىن دولقۇنلاپ ،
ئوت – يالقۇن قوتراپ كېتەر لاۋۇلداپ .
بېسىپ كەلگەندە دولقۇنلۇق دېڭىز ،
قوترىغان ئاتەشتىن قالامدۇ بىر ئىز ؟
شولىسى تىغىنى چىقارسا ئاپتاپ ،
قاراڭغۇلۇق قاچار چاققان ئالدىراپ . »
ئىش بىلمەس ھەجىر سىردىن بىخەۋەر ،
ئويلايتتى : « راستىنى ئېيتسام مەن ئەگەر ،
شۇنداق يېقىملىق بىر قامەتلى بىلەن ،
تەڭ كېلەلەرمىكىن ئاڭا تەھەمتەن ؟
رۇستەم چېدىرىغا لەشكەر تارتماسمۇ ؟
پىلدەك ئېتىن چاپسا ، ستەم ئارتماسمۇ ؟
بۇ ئالىقان ، بۇ بىلەك ، بۇ چېچىنى كۆر ،
رۇستەمنى غىق بوغار ، چاڭگىلىنى كۆر !
كىم كېلەر ئاڭا تەڭ گەر ئۆلسە رۇستەم ،
چۆچۈپ قالار ئۇندىن باشقىلىرى ھەم .
كىم جەڭگە كىرىدۇ قوغداپ ئۆز بەختىن ،
ئاسان بېسىپ ئالامدۇ كاۋۇس تەختىن .
ياخشى ئەمەسمۇ شەرەپ بىلەن ئۆلگىنىم ،
تىرىك قېلىپ ، شاد قىلغىنىمدىن دۈشمەن .

مىسلى يوق باتۇر ئۇ، مەن ئاددىي سەرباز،
ئۇندىكى تەختۇ تاج مەندە يوق شەۋۋاز.»
سوھرابنىڭ ئاخىرقى ئۈمىدى سۇندى،
كۈندۈز تۈن بولدىيۇ، تەقدىرگە كۆندى.

رۇستەمنىڭ سوھراب بىلەن جەڭ قىلغانلىقى

بېرىپ نەيزە ئالدى سۇنۇق جۇرئىتى،
ئانا سۆزىن ئەسلەپ ئاشتى ھەيرىتى.
ئېلىشىش مەيدانىن تاللىشىپ پەلەك،
قىسقا نەيزە بىلەن باشلاشتى تەك جەڭ.
نەيزىلەردىن قولدا قالغاندا دەستە،
ئات تىزگىنىن سولغا تارتتى بىر دەمدە.
ئەمدى ئىشقا سېلىپ ھىندى قىلىچىن،
ھەريان چېپىشاتتى، ئاتەشلىك ئۇچقۇن.
بىر ـ بىرىن يىمىرىپ تىغ تۆمۈر تۆكەر،
گوياكى جاھاندا بولغاندەك مەھشەر.
ئاندىن قولغا ئېلىپ سالماقلىق گۈرزە،
بىر ـ بىرىن ساۋاشتى، بىر ـ بىرىن ئەزدى.
گۈرزىلەر سۇنۇپ كەتتى بۇ زەربىدىن،
ئاتلار ھالدىن كەتتى مىسلى ئۇرۇشتىن.
تەمتىرىشىپ قالدى ئاتلار بىچارە،
ساۋۇتلار يىرتىلدى، قالقانلار پارە.
لېك سوۋۇمىدى باتۇرلار غەيرىتى،
نەتىجە بەرمىدى بارلىق شىددىتى.
بەدەن تەرگە پاتتى ئېغىز ساپلا خاك،
تەشنالىقتىن تىللار بولدى چاكۇ چاك.
ئاخىر ئاجرىلىشتى ئىككى مۇقابىل،
دەردكە تولغان ئاتا، ئەلەمگە ئوغۇل.
ئەجەب ئىشلىرىڭغا دىلىم لال، جاھان،
ئۆزۈڭ بار قىلىسەن ھەم ئۆزۈڭ نىھان!
نېمىشقا بۇ دىللاردىن مۇھەببەت يىراق،
ئەقىل كۆرۈنمەيدۇ، ھەقىقەت يىراق...
باياۋاندا ۋەھشىي، دەريادا بېلىق
تونۇپ ئالدىغۇ پەرزەنتىن ئېنىق.
پەقەت ئادەم كۆزىن خىرس ناملىق ئوت،
كور قىلىپ، تونۇتماس كىم ئوغۇل، كىم يات.
كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەر رۇستەم: «ھېچ لەھەڭ
كۆرمىدىم بۇنىڭدەك قىلالىغان جەڭ.
كۆككە ئۆرلىگەنتى ئاق دىۋە نالىسى،
بۇگۈن ھوشۇم ئالدى ئىنسان بالىسى.

تېخى تارقالمىغان بۇنىڭ شۆھرىتى،
ھېلى مەلۇم ئەمەس ھېچكىمگە ئېتى.
ئۆلۈم ياخشى بۇندىن يېڭىلسەم ئەگەر،
قاراپ تۇرار ئىككى تەرەپتە لەشكەر.»
ھەر ئىككىسىنىڭ ئېتى ئالمىدى ئارام،
ئۇرۇش بولمىغانتى تېخىچە تامام.
ھەر ئىككىسى تەڭلا تارتىشتى كامان،
قېرى جەڭچى بىلەن باتۇر نەۋقىران.
ھەر ئىككىسىگە ئوق مۆلدۈردەك تەگدى،
نە تون، نە ساۋۇت ھېچ سۆكۈلمىدى.
ئىككىسىنىڭ غەزىپى قايىندى تاشتى،
بىر ـ بىرىن بېلىدىن ئېلىشقا ماڭدى.
تەھەمتەن قولىنى ئۇزىتىپ ئاگا
تاش يۇلغاندەك ئۇردى بەلباغقا.
سوھراب پوتىسىدىن كۆتۈردى ئازات،
لېكىن سوھراب قوزغالمىدى، جىممىدە ھەم ئات.
قىمىر قىلمىغاچ سوھراب پالۋان بېلى،
بوش تۇرۇپ قالدى تەھەمتەن قولى.
سوھرابنىڭ بېلىدىن قولىنى ئالدى،
دىلىغا يەنە كۆپ شۈبھىلەر سالدى.
كۈرەشتىن تويدى بۇ ئىككى شىرى مەرد،
بەدەندە ھارغىنلىق، يۈزلەردە گەرد.
سوھراب ئېغىر گۈرزە ئېلىپ ئېگەردىن،
ئۇردىكى مۆلچەرگە ئېلىپ نەق گەدەن.
بۇ زەربىدىن تەۋرەپ كەتكەندە رۇستەم،
ئۆزىن تۇتتى بەدەن سىرقىرىسا ھەم.
كۈلۈپ: «ئەي باھادىر! — دەر ئىدى سوھراب، —
مەردانە زەربىگە تۇرالمىدىڭ چىداپ!
چال قەددى سەرۋىدەك تىك بولسىمۇ گەر،
ياش قىلىقىن قىلسا، ئېتىقسىز، ناچار!»
ئىككىسى بىر ـ بىرىن قىلدى ھاقارەت،
جاھان تار كەلگەندى بۇلارغا غايەت.
بىردىن ئىككىسىلا ئۆرۈپ يۈزىنى،
رەقىب قوشۇنىغا ئۇردى ئۆزىنى.

شۇنداق دېدى سوھراب، سۆزنى قىلدى بەس،
ئىران تامانىدىن چىقمايتتى بىر سۆز.
شاھ چېدىرىغا سوھراب نەيزىسىن ئۇردى،
يەتمىش بىر قوزىقىن بىردىن سۇغۇردى.
شاھ چېدىرى ئاغدۇرۇلدى ئاياغتىن،
كانايلار ئاۋازى كەلدى ھەر ياقتىن.
كاۋۇس ھەر تامانغا داد سالدى زەبۇن:
« ئەي، باتۇرلۇق داۋا قىلغانلار نېچۈن
بۇ تۈركنى كۆرۈپلا قاچتى ھوشىڭىز؟
رۇستەمگە يۇگۈرۈش بولدى ئىشىڭىز؟
پالۋانىم يوقمۇ بۇنىڭغا كېلەر تەڭ؟
زادى تەڭ كېلەلمەسمۇ بۇ تۈرككە پەلەڭ؟ »
ئاڭلاپ راۋانە بولدى يولىغا تۇس،
بېرىپ ئېيتتى نېمە دېگىنىن كاۋۇس.
رۇستەم ئاڭا دېدى: « ھەربىر شەھرىيار،
مەندەك پالۋاننى چىللاشقا تەييار.
گاھى رەزىم چېغى ۋە گاھى بەزىم،
كاۋۇس مېنى ئەسلەر بولسىلا رەزىم. »
ئاتچىلارغا دېدى: « تۇلپار ئېگەرلەڭ! »
لەشكەرلەرگە دېدى: « يېقىن قىرغىن، جەڭ. »
چېدىرىدىن چۆلگە تاشلىدى نەزەر،
گىۋنىڭ ئۆزى ئاتقا توقۇيتتى ئېگەر.
ئۇنى بول - بىرىل دەپ تۇراتتى گۆرگىن،
رۇھھام ئاتقا ئارتار ئېغىر گۇرزىسىن.
تۇس بېرەر زىرىھ بىلەن تۇلپارغا پەرداز،
رۇستەمگە ئاڭلىنىپ تۇرار بۇ ئاۋاز.
« قىيامەت قوپارمىش پەقەت شۇ بىر تەن،
بۇ ئاددىي جەڭچىمەس، بۇ بىر ئەھرىمەن. »
دەپ يولۋاس تېرىسىن كۆكسىگە تاشلار،
بېلىگە باغلىدى شاھانە كەمەر.
يولغا چۈشتى مىنىپ ئۇچقۇر تۇلپارغا،
زەۋارە باش بولدى قوشۇن زاتىغا.
ئاڭا دېدى: « سالغىن سۆزۈمگە قۇلاق،
جايىڭدىن قوزغالما مەندىن بىسوراق. »
ئالدىدا بارىدۇ شاھانە بايراق،
قەھرى ئېلىپ بارار يالقۇن ۋە چاقماق.
سوھراب بەستىن كۆردى ھەيران بوپ رۇستەم،
كۆكسى ئەمەستى سامىنىڭكىدىن كەم.
رۇستەم ئاڭا دېدى: « چىقايلى بىر يان،
ئېلىشايلى ئېلىپ ياكى بېرىپ جان. »
سوھرابمۇ ئالقاننى سۈركەپ ئالقانغا
بىر چەتكە ماڭدى قارىماي سەپكە.
ئۇمۇ رۇستەمگە دېدى: « چەتكە چىقمىز،
بۇندا باردۇر پەقەت سەن، مەن ئىككىمىز.
ئىرانۇ تۇراندىن ھېچكىم كېرەكمەس،
بۇ جەڭدە سەن ۋە مەن بولساق يېتەر بەس.
ئەمما سەن بىكارغا جەڭگە چاپىسەن،
بىر مۇشت ئۇرسام، ئەبەد يەرگە پاتىسەن.
كۆپتۈك كەڭ، قەددىڭ چوڭ، ئاسماندا بېشىڭ،
ئەمما بىر يەرلەرگە بېرىپتۇ يېشىڭ. »
رۇستەم باقار، ئاتتا تۇرار بىر زەڭگى،
رىسالدىن خېلى ئۇزۇن ئۇزەڭگى.
رۇستەم دېدى: « ئەي يىگىت، سۆزلە ئاستىراق،
يەر قاتتىقتۇر، ئاسمان ئىللىق ھەم يۇمشاق.
خېلى جەڭ كۆردۈم مەن قېرىلىقتا ھەم،
قانچە پەھلىۋانلار بوينىن قىلدىم خەم.
دەستىمدىن يەتتى كۆپ دىۋىلەر ئەجىلى،
يېڭىلىش دېگەننى بىلمىدىم تېخى.
ياخشى باق، مەن قانداق قىلىمەنكىن جەڭ،
تىرىك قال، قورقما دۇچ كەلسە پەلەڭ.
تۇران نامدارلىرى بىلەن جەڭ قىلدىم،
تاغۇ دەريا گۇۋاھ، نېچۈك يەر قىلدىم.
يەنە شاھىدىمدۇر كۆكتىكى يۇلتۇز،
بۇ دۇنيا مەردلىرىن چۆكتۈردۈم مەن تىز.
ياش جېنىڭغا رەھىم كېلىدۇ، شۇڭا،
سېنى ئۆلتۈرمەكلىك ئەمەس مۇددىئا.
تۇراندا يوق پالۋان ساڭا قىلار بەس،
ئىراندىمۇ ساڭا تېڭى تېپىلماس. »
رۇستەمدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپلا سوھراب،
يۈرىكى جىغىلداپ، جىگەر بولدى ئاب.
دېدى: « بىر سۆزۈم بار، ئوچۇقىنى ئېيت،
ئوچۇق سۆزلەشمەككە كەلدى مانا پەيت.
ئەجدادلىرىڭ ماڭا بىرمۇ بىر ياد ئەت،
ئىزگۈ سۆزلەر بىلەن دىلىمنى شاد ئەت.
بۇگۇن گۇمانىم شۇ: « سەنمۇسەن رۇستەم،
ئەجدادىڭ ئەمەسمۇ شەرەپلىك نەيرەم؟ »
جاۋاب بەردى رۇستەم: « ئۇ رۇستەم نەدە؟
بىزنىڭ ئەجداد نەدە ۋە نەيرەم نەدە؟

بۇنى كۆرۈپلا تېز قايتتى ئۇ قۇتاس ،
يولۇمنى توسۇشقا يوق ئىدى بىر كەس .
ئەگەر شىر دۇچ كەلسە ماڭا ناگاھان ،
ئېغىر گۇرزەمگە تەسلىم بولۇر جان .
قاپلانۇ يولۋاسنى ئەيلەيمەن يەكسان ،
نەيزەمدە بۇلۇتتىن چىقىرىدۇ چېقىن .
باتۇرلار قەھرىمان كۆرگەن ئاشۇ پەيت ،
ساۋۇت ، قالقانلىرىن قىلار تەخمۇ تەخ .
كۈنلەرنىڭ ئۇلۇغى بولۇر ئەتە كۈن ،
يا غالىب كېلەرمىز ، ياكى كۆمپەيكۈم .
ئىچەي پەرۋەردىگار نامىغا قەسەم ،
ئادەممەس گەر بىرەر ياۋنى قالدۇرسام .
ئەمدى ساقىي ، چىللا ، بەزمە قۇرايلى ،
مەي بىلەن دىلىمىز داغىن يۇيايلى . »
شۇندا ئۇردىسىغا باردى ھەم رۇستەم .
گېۋ بىلەن سۆھبەت باشلىدى ئۇ ھەم :
« قېنى ئېيت ، نېم قىلدى بۇدۇشقاق قاسساپ ،
ئۇنىڭ زەربىسىگە كىم تۇردى چىداپ ؟ »
گېۋ دېدى : « سورىما ، رۇستەمى داستان ،
بۇنداق زورنى ئەسلا كۆرمىگەن جاھان .
قوشۇن ئىچرە كىردى مىسالى شامال ،
تۇس يولدا تۇراتتى قولدا قورال .
چاققانلىقتا يولۋاس ، شىردۇر قۇدرەتتە ،
بىر دەمدە ئېگەردە ، بىردەمدە يەردە .
كېلىپ تۇسنىڭ نەيزە تۇتقىنىن كۆردى ،
قۇترىغان قاپلاندەك سەكرەپ تۇۋلىدى .
ئېگىلىپ گۇرزىسىن ئېگەر قېشىدىن
ئېلىپ ئۇردى ، ئۇچتى قولاق بېشىدىن .
تەڭ كېلەلمەي چېكىندى تۇس بىھەلاۋەت ،
ئاندىن ھېچكىم چىقىشقا قىلمىدى جۈرئەت .
ئاڭا تەڭ كەلمىدى ھېچكىم سىپاھتىن ،
ئاڭا بەس كېلىدۇ پەقەت تەھەمتەن .
ھەم قەدىم ئادەتنى بىلىپ مۇقەددەس ،
ئۇ يالغۇز باتۇرغا قارشى قىلمىدىم قەست .
مەيدان ئىچرە جەۋلان ئۇرۇپ ئۇ تەنھا ،
قانچە باشنى قىلدى تېنىدىن جۇدا .
ئۆز ئالدىدا كۆرمەي بىرەر پەھلىۋان ،
گاھ سولغا يۈگۈردى ، گاھى ئوڭ تامان .
كىم ئاڭا دۇچ كەلسە ئەجەل قۇچاتتى ،
ئاستىدا ئېتىمۇ ئوقتەك ئۇچاتتى . »
بۇ خەۋەردىن رۇستەم بولدى كۆپ غەمكىن .
كاۋۇس تامان يۈردى كۆزىدە غەم ، كىن .
ئوچۇق چىراي بىلەن كۈتۈۋالدى شاھ ،
يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ كۈتۈۋالدى شاھ .
تەھەمتەن سوھرابتىن ئاچسىلا ئېغىز ،
دېيتتىكى : « ئالەمدە بۇ باتۇر يالغۇز .
ئانا سۈتى ئاغزىدىن كەتمەستىن تامام ،
قىلماقتا نى نوچى ئىشىن سەرەمجان .
بېشى يېتىپ بارار يۇلتۇزغا يېقىن ،
يەر ئىگراپ ، كۆتۈرەر كېلەگسىز تېنىن .
ئالەمگە ۋەھىمە سالار چاڭگىللى ،
تۆگە كېلەر ئۇندىن كۈچكە قانغىلى .
قىلىچىم ، كەمەندىم ، گۇرزەم ئىشقا سېپ ،
ئۇنى ھەر تەرەپتىن ئۇردۇم ئېلىشىپ .
شۇندا ئۇيلاپ – ئۇيلاپ ئۆزۈمگە دېدىم ،
قانچىلارنى ئاتتىن غولىتار ئىدىم .
شۇ خىيالدا تۇتتۇم مەن كەمەرىدىن ،
قىستىم ئاجرالغۇدەك سۆگەك – سۆگەكتىن .
ئېگەرىدىن ئۆزۈپ ئالماقچى ئىدىم ،
باشقىلاردەك يەرگە ئۇرماقچى ئىدىم .
بوراندىن مىدىرلاپ كېتەر ئەزىم تاغ ،
ئەمما ئۇ مىدىر قىلماي ئۆزۈلدى بەلباغ .
ئايرىلىپ قايتتۇق بىز كىر گىنىدە كەچ ،
ئاسمان ئايسىز ئىدى ، نۇر كۆرۈنمەس ھېچ .
ئەتە سەھەر يەنە دۇچ كېلەرمىز ، دۇچ ،
يەككە ئېلىشىشتا كۈچ سىنىشارمىز ، كۈچ .
ئەتە مەلۇم بولۇر ، زەپەر كىمگە يار ،
تەقدىرگە نېمە يازغان پاك پەرۋەردىگار .
ھاياتقا ، ماماتقا قاراتقان ئۆزى ،
قۇياش بىلەن ئاينى ياراتقان ئۆزى . »
كاۋۇس شاھ دېدىكىم : « ئۇ يەزدانى پاك
يامانلار دىلىنى قىلار چاكۇ چاك .
بۇ تۈننى ئۆتكۈزگۈم سەجدىدە بېشىم
پاك تەڭرىم ئالدىدا ئىمان يولدىشىم .
گۇمراھ تۇرك ئۈستىدىن غالىبلىق تىلەي ،
سېنىڭ زەپەرىڭنى ئىلتىجا قىلاي .
بۇ قېتىم لېپمۇ لىپ تولسۇن دىل كامىڭ ،
قۇياشتىنمۇ ئېگىز پارلىسۇن نامىڭ ! »

تەھمەتەن كۆتۈرۈپ تىغ تۇران تامان،
سالدى ئۇۋدىكى قاپلاندەك قىران.
ئىران سىپاھىغا باستۇردى سوھراب،
ئات تىزگىنىن قويدى، قىسلدى رىكاب.
سىپاھقا ئۆزىنى ئۇرغاندا بۇ شىر،
شۇئان نابۇت بولدى نەچچە نامدار ئەر.
بۆرىدەك لەشكەرگە كىرىپ كەلگەن چاغ،
چوڭ - كىچىك ھەممىسى بولدى پاتپاراق.
ئاخىر رۇستەم ئويلاپ قالدى بىناگاھ،
ئاڭا دۇچ كەلمىسۇن يەنە كاۋۇس شاھ.
ھۈنىرى بەركامال تۈركىي نەۋنىھال
قولىدىن قۇتۇلماق شاھقا كۆپ مالال.
ئات بېشىن بۇرىدى ئۆز لەشكەرگاھىغا،
دىل ئەمرى شۇ. يېقىن تۇرغاي شاھىغا.
سىپاھ ئوتتۇرىسىدا سوھرابنى كۆردى،
ئۇ تۆككەن قانلاردىن زېمىن لاي ئىدى.
نەيزىسى ئۇچىدىن تامار ئىدى قان،
گويا ئۇۋۋى ئوڭدىن كەلگەن بىر قاپلان.

قەھرى كەلدى رۇستەم ئۇنى كۆرۈپلا،
نەرە تارتتى، تىترەپ كەتتى دەشت - تاغلار.
ئاڭا دېدى: «ئەي تۈرك، بىئەقىل خۇنخور،
بۇلاردىن كىم سەن بىلەن ئۇرۇشقىنى بار ؟!
نېچۈن بار كۈچۈڭنى ماڭا كۆرسەتمەي،
قان تۆكسەن قوتان ئىچرە بۆرىدەك ؟»
ئاڭا دېدى سوھراب: «تۇرانى سىپاھ
بۇ جەڭدىن يىراقتا ئىدى بىگۇناھ.
ھېچكىم خالىمايلا سەن بىلەن ئۇرۇش،
سەندىن باشلاندىغۇ ئۇستىگە يۈرۈش.»
رۇستەم دېدى ئاڭا: «ئەمدى كەچ بولدى،
ئاتسۇن تاڭ، ئەتە ئاندىن تىغ كۆتۈرەيلى.
بۇ مەيداندا بولغاي ھەم مۇنبەر، ھەم دار،
تەقدىرىمىز پۈتەر پاك پەرۋەردىگار.
ئانا سۈتى ئاغزىڭدا، قولۇڭدا قورال،
ھۈنىرىڭگە بەللى، كۆرمە سەن زاۋال.
ئەمدى كەتتۇق، ئەتە تاڭ ئاتقان زامان،
تەڭرى ئىرادىسى بولۇر نامايان.»

رۇستەم بىلەن سوھرابنىڭ ئۆز ئوردىلىرىغا قايتقانلىقى

شام ۋاقتى قايتقاندا ئۇلار ھەر تەرەپ،
ئالەم ھەيران ئىدى سوھرابقا قاراپ.
گويا ئۇرۇش ئۇچۇنلا يارالغان ئۇ،
چاپقىنى چاپقان، تىنماس بىرەر ئان ئۇ.
تىنماي چاققان ماڭار ئاستىدىكى ئات،
ھېچنېمە ئۆتمەيدۇ، بەدىنى پولات.
لەشكەرگاھقا كەلدى كەچ باشلانغان ئان،
بېلى جەڭدە تالقان، بىلەك چارچىغان.
ھۇمانغا دېدىكى: «ئەتە تاڭ قۇياش،
چىقىپلا باشلىنار قىيامەت، تالاش.
نېمە ئىش كۆرسەتتى شىردىل باھادىر،
نېمە قىلدى بۇندا، نېمىگە قادىر ؟
ئۇ كۆپ يەتكۈزدىمۇ بۇنداق تالاپەت،
ماڭا تەڭ كېلەرى پەقەت شۇ، پەقەت.
ئىران سىپاھىنى كۆرۈپ پۈتۈنلەي،
ئۇنىڭدەك قاپلاننى تاپمىدىم دېگەي.
خۇددى قۇتۇرغان شىر، ئۇۋۇن قويمايدۇ،
قىرىپ قالغانۇ جەڭگە تويمايدۇ.

ئىزدىسەڭ جاھاننى كېزىپ سەراسەر،
ھېچكىم جەڭگە ئۇنىڭدەك باغلىماس كەمەر!»
ھۇمان ئاڭا دېدى: «بۇ پەرمانى شاھ،
جايىدىن قوزغالماي تۇرغانتى سىپاھ.
مۇستەھكەم تۇراتتى سەپتە بار لەشكەر،
لازىم بولسا قاتتىق جەڭگە ھامان تەييار.
رەقىب تەرىپىدىن چىقىپ بىر تىمساھ،
مەست شىردەك تاشلاندى بىز ياققا ناگاھ.
پۈتۈن بىر قوشۇنغا قارشى بىر ئۆزى،
مەست قاپلاندەك قانغا تولغانتى كۆزى.
ھەرياققا تاشلاندى، قىلماي ھېچ پەسەنت،
بىردەمدە ھەرياقتا مۇردىلار پەيۋەند.
يەنە بىردىن تاشلاپ ئات تىزگىنىنى،
يېنىپ چېپىپ كەتتى تاشلاپ دۈشمەننى.»
«بىزنىڭ سەردارلاردىن، — دېدى پەھلىۋان، —
قۇربان بولمىدىمۇ ھېچكىم ناگاھان ؟
ئىرانلىقنى مەنمۇ قىردىم پەيمۇ پەي،
تۇپرىقىن قېنىغا قېتىپ قىلدىم لاي.

ھەر دائىما مېنى ئۆيغا سالىدۇ،
سىنچىلاپ قارىسام، ئەقلىم ئازىدۇ.
ئانام ئېيتقان بولسىمۇ ھەر تۈرلۈك نىشان،
يۈرەك تۇيار، ھەممە بۇندا نامايان.
گۇمانىم شۇدۇركى، بەلكى ئۇ رۇستەم،
ئالەمدە ئۇنىڭدەك جەڭ قىلغىنى كەم.
ئۆز ئاتام بىلەن جەڭ قىلسام نى بولۇر؟
يۈزۈم قارا بولۇپ ـ ئۆلسەم نېم بولۇر!»
ھۇمان ئاڭا دەر: «جەڭ قورغاندا بازار،
كۆپ قېتىم رۇستەمگە دۇچ كەلگىنىم بار:
مازەندەراندا ئۇ قانداق جەڭ قىلدى،
گۇرزىسى ھەممىنىڭ ھالىن يەر قىلدى.
تۇلپارنىڭمۇ بۇ ئاتقا ئوخشاشلىقى بار،
ئەمما تۇلپار غەيرىتى ئاڭا ئەمەس يار.»
سەھەر بىلەن ئاپتاپ ئۇرغىنىدا دەم،
باھادىرلار تۇردى ئۇيقۇدىن بەردەم.
سوھراب جەڭ لىباسىن كىيگەن شۇ چېغى،
باشتا ئۇرۇش غېمى، دىلدا بەزم نامى.
گۈركىرەپ مەيدانغا كىرىپ باردى تېز،
قولدىكى گۇرزىسى زەربى مىسلىسىز.
رۇستەمگە سۆز قاتار، لېۋىدە كۈلكە،
گويا ئۆتكۈزگەندەك تۈننى بىقايغۇ:
«كېچەڭ قانداق ئۆتتى، كۆندىن نى مۇراد؟
جەڭگە كىرمەكچىسەن كۆڭلۈڭدە نى يار؟
بەلكى تاشلىغايسەن گۇرزەڭنى ئاسان،
ئاداۋەت پەنجىسىن قىلغايسەن يەكسان.
بىر قاچا مەي تۇتۇپ، ئولتۇرساق ھەمدەم،
بەزم قىپ ئۇنۇتساق قەھرۇ كىنىن ھەم.
تەڭرى ئالدىدا قىلىپ ئەھد ـ پەيمان،
كېچىكى يۈرۈشتىن قىلىپ پۇشايمان.
مەيلى گەر باشقىلار قىلىشسا رەزم،
ئىككىمىز ئولتۇرۇپ، تۈزەيلى بەزم.
يۈرەك مېھرى ساڭا چۈشمىش بەغايەت،
سەن بىلەن ئېلىشىشقا قويماس دىيانەت.
پالۋانلار بولسا گەر ساڭا ئەجداد،
ئالدىمدا ئېيتقىن جەمىن بىر ـ بىر ياد.
مېنىڭ بىلەن بۇگۈن بولدۇڭ ھەمنەبەرد،
نامىڭنى يوشۇرماق نېچۈن، بولساڭ مەرد.
بوۋاڭ سام ئەمەسمۇ، پەدەرىڭ داستان،
سەن ئەمەسمۇ، زابۇللۇق رۇستەم پەھلىۋان؟»
ئاڭا رۇستەم دېدى: «ئەي شۆھرەتلىك ئەر،
قاي باھادىر بۇنداق بىكار سۆزنى دەر.
يەنە تۇتۇشماققا كەلگەنىدىم مەن،
مېنى ئالداپ تۇزاققا چۈشۈرمەكچىسەن.
مەن گۆدەك ئەمەسمەن، سەن ياش بولساڭ گەر،
تەۋەككۈلگە باغلاپ كەلگەنمەن كەمەر.
تالاش مەيدانىدا غەيرەت قىلايلى،
تەڭرى خالىغىنى نېمە، بىلەيلى.
خوپ كېزىپ كۆرگەنمەن كۆپ پەس ۋە بەلەند،
لاپ سۆزلەپ، ھېچ كىشى بېرەلمەيدۇ پەند.»
سوھراب ئاڭا دېدى: «ئەي قېرى ئادەم،
سۆزۈمنى ئالمىساڭ، جايىڭ ئال شۇدەم.
ھاياتىڭنى قانلىق ئۇرۇشتا ئەمەس،
تىنچلىقتا تۈگەت دەپ قىلغانىتىم ھەۋەس.
سەندەكلەرنى قەبرە يۇتار شۇ ئاندا،
روھىڭ ئۇچۇپ كېتەر، تېنىڭ زىنداندا.
نەيلەي، بۇگۈن جېنىڭ قولۇمدا چىندان،
قويۇۋەتكۈم بار، لېكىن تەقدىر شۇ ئىكەن.»
جەڭگىۋار ئاتلاردىن چۈشۈشتى يەرگە،
ساۋۇت، پولاتلار بىلەن چۈشۈشتى يەرگە.
ئاتلىرىنى تاشقا باغلاپ كېلىشتى،
ئاداۋەتتىن دىلنى داغلاپ كېلىشتى.
ئېلىشىپ كېتىشتى نەق قوترىغان شىر،
تەرگە قان قېتىشتى، قارا قانغا تەر.
سەھەردىن چۈشكىچە گاھ بۇ، گاھ ئۇ
زور كېلىپ ئېلىشتى قىلىپ ھايۇ ھۇ.
بىر چاغدا مەست پىلدەك تاشلاندى سوھراب،
چاچرىدى، زەربىگە شىر بېرەلمەي تاپ.
رۇستەم بەلبېغىدىن ئەركىن كۆتۈردى.
زورىدىن گوياكى يەرگە دەز كەتتى.
سوھراب نەرە تارتتى، ئاۋازىدا كىن،
رۇستەمنى يىقتتى قىلىپ بىر تېپىن.
شىر زەربىدىن يەرگە يىقىلغان قۇلان،
دەرمانسىز ياتاتتى يەردە تەھەمتەن.

ئاگا رۇستەم دېدى :« ئۇلۇغ شاھ نامى
يار بولسا ھەل بولۇر ياخشىلار كامى . »
لەشكەرگاھقا قەدەم تاشلىدى بە سۆلەت ،
بېشى مىڭ ـ مىڭ خىيال ، دىلدا ئاداۋەت .
زەۋارە قارشى ئېپ قىلدىكىم سوئال :
« جاھان پالۋانىم ، قانداق ھال ـ ئەھۋالىڭ ؟ »
ئاۋۋال ئۇندىن تاماق سورىدى رۇستەم ،
ئاندىن يوق بولۇپ كەتتى دىلدىن ئەلەم
ۋە بۇرادىرىگە دېدى : « بول بىدار ،
ئالدىراڭغۇ بولما ، ھوشيار بول ھوشيار .
قۇياش تىغ ئۇرغاندا كېچە جېنىغا ،
بارارمەن ئاشۇ ئات غەنىم يېنىغا .
سىپاھىمنى سەپلەپ ، تۇغۇم قىل ھازىر ،
تەختىم ، زەر ئۆتۈكۈم ، قورالىم بىر ـ بىر .
ئالەمگە ئىللىق شولا چاچقاندا قۇياش ،
چېدىرىم يېنىدا بولغىن قوشۇپ باش .
ئەگەر رەببىم زەپەر بەخش قىلسا ئۇ چاغ ،
ئۇرۇش مەيدانىدا قالمىقىم ئۇزاق .
ئەگەر باشقىچە بولۇپ كەتسە ئىش ،
ئاھۇ ۋاھ ئەيلىمە ، قىلما ھېچ نالىش .
مەيدانغا ھېچكىمنى ئەۋەتمە بىكار ،
بىكار سوزۇلمىسۇن قانلىق كارۇ زار .
زابۇلىستانىېرى بىر ـ بىر يول ئالغىن ،
داستان ھۇزۇرىنى خاتىرجەم قىلغىن .
سەۋر سۇيىن سېپىپ دەردىم سوۋۇتقىن ،
يۇمشاق سۆزلەر بىلەن ئانام كۆندۈرگىن .
ئۆلۈمۈم داغىدا دىلى سۇنمىسۇن ،
بىھۇدە تىنىمسىز كۆز ياش تۆكمىسۇن .
دۇنيادا ھەممىگە شۇدۇر پەيمانە ،
رۇستەم ئۆلۈمگە ھېچ تاپماس باھانە .
قانچە دىۋە ، شىر ، يولۋاس ، قاپلانۇ لەھەڭ ،
نابۇت بولۇپ كەتتى قىلغىنىمدا جەڭ .
قانچە قورغانلارنى قىلغىنىمدا پەس ،
ھېچكىم قىلالمىدى مېنى قىلچە پەس .
كىم جەڭگە ئالدىرىسا ئەگەر مىنىپ ئات ،
ئۆلۈم ئىشىكىنى تاقىلدىتار پات .
ئەگەر ياشىساڭمۇ مىڭ يىلدىن ئارتۇق ،
ئاخىر شۇ بولۇر پەلەكتىن تارتۇق .
نەزەر سال جەمشىدتەك پادىشاھى بەلەند
ياكى تەھمۇراستەك دادىل دىۋبەند .
دۇنيادا ئۇلاردەك بولغانمىدى شاھ ،
ئۇلارنىمۇ ئۆلۈم تىنجىتتىغۇ ئاھ !
ئۇلارسىز ئايلىنار ۋاپاسىز پەلەك ،
ناھەقلىق تۈگەرمۇ بىزمۇ جۆنسەك ؟!
دۇنيا ھېچ كۆيمىسۇن داستان ئاھىدىن ،
يۈزىن ئۆرىمىسۇن جاھان شاھىدىن ،
سۇلھى قىلمىغىن باشلىسا ئۇرۇش ،
ياخشىمەس شاھ سۆزىن ئىككىگە بۆلۈش .
قېرىيۇ ياش ئاخىر يۇتىدۇ لەھەد ،
ھېچكىم بۇ دۇنيادا قالمىغاي ئەبەد . »
يېرىم تۈن سوھرابتىن قىزىدى سۆھبەت ،
قالغان يېرىمىدا ئۇيقۇ ھالاۋەت .

سوھرابنىڭ رۇستەمنى يېقىتقانلىقى

قاناتىنى يايغاندا ئالەم قۇياشى ،
جايىغا يول ئالدى تۈن قارا باشى .
مۇرىگە يولۋاس تون سالدى تەھەمتەن ،
ئەجدىھا ئېگىرىدە ئولتۇردى بەلەن .
سىپاھتىن ئۈچ پەرسەڭ نېرىدا مەيدان ،
ئارىدا كۆرۈنمەس بىرەر تىرىك جان .
جەڭگاھقا يېتىشتى باتۇرلار شاھى ،
قولدا گۈرزە ، باشتا پولات كۇلاھى .
بىھەد ئارزۇ دىلغا بولمىسۇن يولداش ،
دىل خىرىسىغا بالا كېلىدۇ پاداش .
ئۇ تامان بەزم قىلىپ سوھرابى گۈلرۇ ،
گۈلگۈن شاراب ئىچىپ ، تىڭلايتتى چالغۇ .
ھۇمانغا دېدى : « ئەجەب شىرى مەرد ،
مەن بىلەن باراۋەر قىلىدۇ نەبەرد .
بويى مېنىڭكىدىن كەم ئەمەستۇر ، كەم ،
قورقۇش نېمە بىلمەس ، قىزغىن جەڭدە ھەم .
مېنىڭدەك كەڭ يەلكە ، مەندەك جەزبىدار ،
قېلىپىمىز بىردەك ، يا پەرۋەردىگار !

يەنە ئىلتىماسى تەگرىگە مەقبۇل ،
يىگىتلىك كۆچىگە تولدى ئاياغ - قول .
ئېرىق بېشىدىن دەل جەڭگاھقا كەلدى ،
يۈز سامان ، خىيالچان ، ياناتتى باغرى .
مەست پىلدەك سوھرابمۇ كەلدى چېپىپ ئات ،
بىر قولىدا كامانۇ بىرىدە پولات .
شىردەك نەرە تارتىپ كەلدى ئۇ پالۋان ،
ئىشىدىن لەرزىدە زېمىنۇ ئاسمان .
رۇستەم ئۇنى كۆرۈپ تىكىلىپ قالدى ،
سوھرابتىن ئەجەبلىنىپ خىيالغا تولدى .

يەنە قامىتىدىن ئېلىپ ئەندىزە ،
ھەيران بوپ ، پەرىشان چۆكتى غەم ئىچرە ...
سوھراب بولسا ئۇنى كۆرگەن ھامانى ،
شوخ كۆلدى جۇش ئۇرۇپ ياشلىق جەۋلانى .
كۆردى ئۆزگەرگەندەك رۇستەمنىڭ ئەپتى ،
شەۋكىتى ، قامىتى ، سۆلەت ، بىلىكى .
دېدى : « شىر ئالقىنىمدىن ئاسان قۇتۇلدۇڭ ،
بۇ نى جۈرئەت ؟ قايتا يەنە تۇتۇلدۇڭ ؟
ئېيتچۇ كەلدىڭ يەنە نېم خىيال بىلەن ؟
ھە ئېيسمدە ، راست ، سۆز چىقمايدۇ سەندىن . »

سوھرابنىڭ رۇستەم قولىدا ھالاك بولغانلىقى

يەنە ئاتلىرىنى باغلىشىپ مەھكەم ،
تالاي سىنىماققا قويۇشتى قەدەم .
قاچانكى غەزەپلەنسە تەقدىرى شۇم
قارشىسىدا ھەتتا قۇرامتاشمۇ موم .
يەنە بەل تۇتۇشۇپ باشلىۋەتتى جەڭ ،
بەل باغلاپ ، بىر - بىرىن قىلىپ يەرگە تەڭ .
سىپاھدار سوھرابنىڭ قۇدرىتى ، قولىن ،
پەلەك باغلاپ قويغان كۆرۈنەر يولىن .
قەھرىلىك سوزۇلدى رۇستەم چاڭگىلى ،
گەدىنىدىن ئالدى قانغا قانغىلى .
ياش قەددىنى ئەگدى رۇستەم بىمەھەل ،
كۈنى پۈتكەچ تەقدىر تاپالماس ئامال .
ئېلىپ يەرگە ئۇردى نەررە شىرسىياق ،
ئەمما بىلەر سوھراب جىم ياتماس ئۇزاق .
قىنىدىن تېز چىقىرىپ مىسلى ئەجدىھا ،
ئاتا ئۇردى ئوغۇل كۆكسىگە خەنجەر !
كىمىكى تىغ كۆتەرسە خەقنىڭ جېنىغا ،
زامان تەشنا بولۇر ئۇنىڭ قېنىغا .
سوھراب بىر تولغىنىپ تارتتى چوڭقۇر ئاھ ،
ئاڭا ئەمدى بىردەك ساۋاپۇ گۇناھ .
پىچىرلار : « نېم بولسا ئۆزۈمدىن كۆردۈم ،
پالاكەت ئاچقۇچىن قولۇڭغا بەردىم .
سەندە ھېچ گۇناھ يوق ، بۇ تەتۈر پەلەك ،
ئۆلۈمگە سېنى قىلىپتۇ دەستەك .
ئويناپ يۈرۈشىدۇ ، ھەممە تەگدىشىم .
تۇپراققا كۆمۈلەر نەۋقىران بېشىم .

ئاتام نىشانىنى ئېيتقاندا ئانام ،
بۇ مۇھەببەت سالدى بېشىمغا ئەلەم .
پەدەرىم دىدارى جېنىمغا ئارمان ،
شۇ ئارمان دەپ تەندىن كېتەر ئەزىز جان .
مىڭ ئەپسۇس زەھمىتىم بەرمىدى ھاسىل ،
ئاتام دىدارىغا بولمىدىم ۋەسىل .
ئەمدى سەن دەريادا بېلىق بولساڭمۇ ،
قارا تۈندەك گەر نا ئېنىق بولساڭمۇ ،
يا ئاسمانغا چىقىپ ، بولساڭمۇ يۇلتۇز ،
پاكىز بول ، يەردىن ئۈمىدىڭنى ئۈز .
ئاتام بىلسە ، تۇپراق مېنىڭ ياستۇقۇم ،
خۇنۇم ئىزدەپ كېلەر ، كۆتۈرەر تۇغۇم .
شۇنچە نامدارلاردىن بىرەر ئادەم ،
بېرىپ ئېيتسا خەۋەر تاپارغۇ رۇستەم .
دېگەيكى : « نامىمنى تىلىدا تەكرار ،
تەكرار ئېيتىپ ھالاك بولدى ئۇ سەركار . »
گاڭگىراپ قالدى بۇنى ئاڭلاپ رۇستەم ،
قاپقاراڭغۇ بولدى كۆزى ئالدى ھەم .
قول - پۇتى بوشىشىپ ئارامى قاچتى ،
ھوشىدىن كېتىپ ياتتى ، كېيىن كۆز ئاچتى .
قايتا ھوشىغا كەلگەچ ، ئەيلىدى سوئال ،
نالە قىلىپ دېدى : « قېنى ئېيتىپ قال .
بارمۇ تەھەمتەندىن سەندە بىر نىشان ؟
نامى ئۆچسۇن ئۇنىڭ بۇگۈندىن بۇيان !
مەن رۇستەم ، يەر يۇتسۇن مېنى شۇ زامان ،
ماتەمىمنى تۇتسۇن ، سام ئوغلى ـ داستان ! »

پىلدەك بېسىپ سوھراب ياتار ئۈستىدە،
خەنجەر ئالار جېنىن ئېلىش قەستىدە.
رۇستەم نەزەر تاشلاپ دېدى بەھۇزۇر:
«سەن ھېلى نەۋقىران، ھېلى كۆزلۈك كور.
مەن ساڭا ئاچايمۇ، ئەي شىر باھادىر،
جاھان مەردلەر ئارا بار قانداق بىر سىر.
باشقىچە بىزدىكى ئۆرۈپ ۋە ئادەت،
مەردلىكتىن ئىمان تاپار زىيايەت.
يەككە ئېلىشىشتا تۇنجى نۆۋەتتە،
ياۋنى يەڭسە، يەردە ياتسا بىچارە،
دەسلەپتىلا يەرگە ئۇرسا جىسمىنى،
ئاداۋەتتىن دەرھال كەسمەس بېشىنى.
ئەگەر يەنە بىرنى يىقىتسا شىر مەس،
قارا تۇپراق ئىچرە يەنە ئەتسە پەس.
مەيلى بېشىن قىلسۇن تېنىدىن جۇدا،
رەسمىي ئادەت شۇنى قىلار تەقەززا.»
شۇنداق ھىيلە بىلەن ئەجدىھا قولىدىن
قۇتۇلالمىدى ناتىۋان تەھەمتەن.
ياشنى ئىشەندۈردى كۆپ كۆرگەن قېرى،
بولمىسا بۇ سۆزلەر ئارتۇقچە ئىدى.
ياشلىق ئەجەبمەس مەردلىك ۋە پاكلىق،
ياشلىققا يولداشتۇر تۈرلۈك بۆۋەكلىك.
قويۇپ بېرىپ كەتتى دەشت تامان،
ئوتلاپ يۈرۈشەتتى ئاھۇ ۋە قۇلان.
شىكارغا بېرىلدى، چىقتى يادىدىن،
قەلبى ئۆچكە تولغان، يەر قۇچقان دۈشمەن.
كۆپ ۋاقىت ئۆتتى ھۇمان مىسلى چاك
پەيدا بولۇپ دېدى: «نېمە بولدى جەڭ؟»
ھۇمانغا دېدىكىم جەڭ تەپسىلاتىن،
بىرمۇ بىر سۆزلىدى رەقىبى ھالىن.
ھۇمان دېدى: «دەرىخ، ئەپسۇس نەۋقىران،
جېنىڭدىن تويۇپسەن كېرەك ئەمەستەك جان!
ئەپسۇس، بۇ بوي - بەس، ئەپسۇس قول – ئاياغ،
ئەپسۇس بۇ كۆكرەك، بۇ تىغۇ پىچاق.
يولۋاسقا بېرىپسەن پۇرسەت ھەمدە دەم،
لېكىن بوشاتماق نېچۈن؟ بوپتۇ بۇ ئىش خام.
باق، بۇنداق بىھۇدە ئىشىڭدىن ساڭا،
كەلمىسۇن بېشىڭغا غايەت زور بالا.
دانا شاھ سۆزلىرى يادىمدا ھامان:
‹ئاجىز ياۋنى پىسەنت قىلماسلىق يامان.›»
شۇنى دەپ جىم بولدى يۈرىكى كۆيۈپ،
غەم يېدى، بالانى ئالدىدىن تويۇپ.
ئاڭا دېدى بىپەرۋا سوھراب پەھلىۋان:
«خۇشۋاق بول، دىلىڭدا قالدۇرما گۇمان.
ئەتىگە جەڭ ۋاقتى بولغان مەھەلى،
چۈلۋۈرۈم بويىنىدا كۆرەرسەن تېخى.»
لەشكەر گاھى تامان كېتىپ باراتتى،
دۈشمەنگە غەزەپتىن دىلى ياناتتى.
رەقىبى قولىدىن قۇتۇلغان شۇ دەم،
پولات تاغدەك ئېغىر قوزغالدى رۇستەم.
توپتوغرىلا ماڭدى ئېقىن سۇ تامان،
قايتىپ كەلگەنىدى چىقىپ كەتكەن جان.
سۇ ئىچتى، ئاندىن يۇدى يۈز - كۆز، قېشىنى،
تەڭرى سەجدىسىگە قويدى بېشىنى.
«ياۋ ئۈستىدىن زەپەر تىلەر كۆزدە ياش،
بىلمەس نە «مۇكاپات» بېرەر ئاي، قۇياش.
قويىندىن قۇياشى كېتىشىن بىلمەس،
بېشىدىكى تاجى كېتىشىن بىلمەس.
ئاڭلىغانتىم ئاڭا ياشلىقتىن خۇدا
قۇۋۋەت بەرگەنىكەن تېگى يوق ئەسلا.
ئەگەر تاشقا ئاياغ باسار بولسا ھەم،
سالماقلىقتىن ئايىغى پاتىدۇ مەھكەم.
مېڭىشقا قىينىلىپ جاندىن تويىدۇ،
ھەرقانداق ئارزۇنى چەتكە قويىدۇ.
خۇداغا يېلىندى، قېدىرىپ داۋا،
پەقەت بىر ئارزۇنى قىلدى ئىلتىجا:
«كۈچىن بىر قىسمىنى ياندۇرۇۋالسۇن،
ئۇمۇ باشقىلاردەك ئاجىز يارالسۇن.»
شۇندا ئىلتىجاسى بولۇپ ئىجابەت،
خېلى كەمەيدىكى ئۇندىكى قۇدرەت.
يالۋۇرۇپ دەيتتى: «قۇدرەتلىك ئىلاھ!
بۇ بەندەڭگە ئۆزۈڭ بول پۇشتى پاناھ.
بۈگۈن ئىستىكىم شۇ، پاك پەرۋەردىگار،
دەسلەپتە كۈچكە قايتمىسام ئەھۋالىم ناچار.»

پالاكەت بېشىمدا ، شۇم ئىكەن تەقدىر ،
ئاتام دەستىدىن مەن ئەجەلگە يار .
چاقماقتەك كەلدىمۇ كەتتىم مىسلى باد ،
ئۇ دۇنيادا يۈزۈڭ كۆرەلىسەم دىل شاد . »
ئەلەمدىن نەپسى بوغۇلدى رۇستەم ،
دىلدا دۇت - ئاتەش ، كۆزلىرىدە نەم .
تۇلپار ئېگىرىگە قوندى مىسلى گەرد ،
دىلى خۇن ، لېۋىدە ئۇچار ئاھى سەرد .
داد سېلىپ لەشكەرگە كەلدى تەھەمتەن ،
قىلمىشىدىن دەردكە تولدى تەھەمتەن .
ئىرانلار ئۇنى كۆرۈپلا كۆزى ،
سەجدىدە توپراققا سۈركىدى يۈزى .
شۈكرانە ئېيتىشتى تەڭرىگە چەندان ،
جەڭدىن تىرىك قايتمىش رۇستەمى پالۋان .
ئۇلار كۆرۈشتىكى باش - كۆزىدە خاك ،
كىيىملىرى پارە ، تېنى چاكمۇ چاك .
سوراشقا باشلىدى : « كىم ھوشۇڭ ئالدى ،
كىم سېنى بۇنداق بىر ئەھۋالغا سالدى ؟ »
سۆزلەپ بەردى قىلغان غېرىب ئىشنى ،
ئۆزى ئالغىنىن ئۆز ئوغلى جېنىنى .
پۈتۈن قوشۇن شۇندا ھەرىكەتكە كەلدى ،
رۇستەم ھوشىدىن كەتتى ۋە ھوشىغا كەلدى .
ئاندىن ساھىبدىللارغا سۆزلىدى رۇستەم :
« دىلىم پارە بۈگۈن ، ئېزىلدى دىلىم .
تۇران جېڭىن ئەمدى قىلماڭلار ھەۋەس ،
مەن بۇندا كۆرسەتكەن ياۋۇزلۇقۇم بەس . »
زەۋارە پىلتەنگە كەلدىكى يېقىن ،
ياقىسى يىرتىلغان ، يۈزلىرى سولغۇن .
ئۇكىسىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ باھادىر ،
سوھراب سۆزىنى ئېيتىپ بەردى بىرمۇ بىر :
« پۇشايماندا قالدىم ئىشىمدىن بۈگۈن ،
مۇكاپاتى ئېغىر بولدى ، باغرىم خۇن .
ئوغلۇمنى ئۆلتۈردۈم قېرىغان چېغىم ،
يىلتىزىن قۇرۇتتۇم ، شۇ يۈرەك دېغىم .
تىغىمدىن ئۆز ئوغلۇم تەسلىم قىلدى جان ،
تا قىيامەت كۈنىگىچە يىغلىغاي ئاسمان ! »
ھۇمانىغا ئەۋەتتى خەۋەر قىرغىندىن :
« ئاداۋەت قىلىچىن تارتما قىنىدىن !
تۇران لەشكىرىگە سەن قالدىڭ سەردار ،
ھوشيار بول ، پاسىبان بول ، تۈنۈكۈن بىدار ،
ساڭا جەڭ نىيىتىم يوقتۇر ، ۋەسسالام ،
ئارتۇقى ئارتۇقتۇر ، سۆزۈممۇ تامام .
ھەقىقەتنى ئۇندىن يوشۇرۇپ يامان
جېنىمغا ئوت سالدىڭ ، باغرىم تولغان قان ! »
ئاندىن دوستىغا دېدى : « ئەي باتۇر پالۋان ،
بۇنى تېز ئېلىپ بار ، ئەي ئاقىل ئىنسان .
دەريا لېۋىگىچە تەڭ بار ئالدىراپ ،
ئۇلاردىن ھېچكىمنى قىلمىغىن ئىتاپ . »
زەۋارە ئات چېپىپ كەتتى شۇ ھامان ،
رۇستەم سۆزىن ئۇندىن ئاڭلىدى ھۇمان .
ئاڭا جاۋاب بەردى : « تۈرك پالۋانى ،
سوھرابىمىز بولدى ھېلى قۇربانى .
دىلىدا يامانلىق ساقلىغان ھەجىر ،
قەستەنگە ئېيتمىدى ، يېپىق قالدى سىر .
ئۇ ئاتىسىنى سورار ، بۇ تولغايتتى باش ،
قەلبىگە جاھىللىق ، يامانلىق يولداش .
شۇ سەۋەب يېپىشتى بىرگە شۇم ئۆلۈم ،
بېشىنى ئېلىشقا تەييار ئوڭ قولۇم . »
زەۋارە تەھەمتەن يېنىغا كېلىپ ،
بىر - بىر ئېيتتى ، كەلدى نېمىلەر بىلىپ .
دىلغا غەزەپ تولدى ھەجىر ئىشىدىن ،
زامان ئاشۇرغىنىدىن سوھراب تەشۈنىشىن .
رۇستەم قەھرى قايناپ مىسالى ئوغا ،
كۆز ئالدىدا يورۇق جاھان قاراڭغۇ .
ھەجىر قېشىغا باردى دىلدا كىن ،
ياقىسىن تۇتتى ، قىلدى يەر بىلەن يەكسان .
چىقاردى يېنىدىن ئۆتكۈر بىر خەنجەر ،
بىر شىلتىسا ، باشسىز قالار ئىغۋاگەر .
چوڭلار ئارىغا چۈشۈپ شۇ زامان ،
ئۆلۈم چاڭگىلىدىن ئېلىشتى ئامان .
يەنە ئۇ ئايلىنىپ چۆل بورانىغا ،
باردى ئۇ ياردار ئوغلى يېنىغا .
ئۇلۇغلارمۇ كەلدى ئۇ بىلەن ھەمدەم ،
ئەقىللىك تۇس ، گۇدەرز ، باتۇر گۇستاھەم .
سەردارلار بەرگىلى رۇستەمگە تەسكىن ،
بىر - بىرلەپ يېپىشتى تىللار ئوگۈنىن .
بۇ دەردىڭگە داۋا بەرگۇسى يەزدان ،
مۇشكۇلۇڭنى ئۆزى ئەيلىگەي ئاسان .

نەرە تارتىپ ، قىنى قىزىپ ، چىكەر ئاھ ،
چاچلىرىنى يۇلۇپ ئەيلەر ئاھۇ ۋاھ .
رۇستەمنى بۇ ھالدا كۆرۈپلا سوھراب ،
يەنە ھوشىدىن كەتتى يۈرەك - باغرى ئاب .
كېيىن ئاستا دېدى : « سەن بولسالڭ رۇستەم ،
بەتخۇلقىڭدىن ئۆلدۈم ، دىلىمدا ئەلەم .
نەچچە تىرىشىپ بولدۇم رەھنەما ،
مېھر ئويغاتمىدى دىلىڭدا ئەسلا .
ئەمدى يەش ئۈستۈمدىن ساۋۇتنىڭ بېغىن ،
ئىنچىكىلەپ قاراپ ، تاپ كاللەك يىپ ئۇچىن .
ئۇرۇش ناغرىسى چېلىنغان زامان ،
ئانام يېتىپ كەلدى يۈرەك - باغرى قان .
بىلىكىمگە باغلاپ قويدى بىر گۆھەر ،
دېدىكىم : ‹ مانا بۇ ئاتاڭدىن ئەسەر .
سېنىڭ بىلەن كېتەر روھى راۋانىم ،
كېرەك بولسا ، ئۇنى ئاسرا ، ئوغلانىم .
بۇگۈن تەقدىر ئىكەن قالدى بۇ بىكار ،
ئوغۇل ئۆز ئاتىسى ئايىغىدا خار ! ›
ئېچىپ ساۋۇت كۆردى رۇستەم بىچارە ،
ئۆز كىيىملىرىن ھەم ئەيلىدى پارە .
داد سالدى : ‹ ئاھ ، ئوغلۇم ، جانۇ جاھانىم ،
دەستىمدىن ئۆلدۈڭمۇ ، باتۇر پالۋانىم ! ›
يۈزلىرىن تاتىلار ، توپا ئىچرە باش ،
چېچىن يۇلۇپ ، كۆزدىن تۆكەر قانلىق ياش .
سوھراب دەر : ‹ يىغلىما بۇنداق ، جان ئاتام ،
پەريادىڭ دىلىمنى ئۆرتەر يەنە ھەم .
ئەمدى غەم قىپ ئۆزىن ئۆلتۈرۈش نېچۈن ،
تەقدىر شۇنداق ئىكەن ، بولما جىگەر خۇن . ›
كۆكنى تەرك قىلسىمۇ خۇرشىدى تابان ،
تەھەمتەن مەيداندىن قايتماستى ھامان .
يىگىرمە ئايغاقچى كەلدى شۇ ھامان ،
بىلەيلۇق ، مەيداندا نى خەۋەر دېبان .
ئىككى ئات تۇراتتى ، ئۈستى چاڭ تۇپراق ،
رۇستەم كۆرۈنمەيتتى ھېچ يەردە بىراق .
نە ئىگەر ئۈستىدە ، نە مەيدان ئارا ،
كۆرۈنمەيتتى پىلتەن ، بۇ نېمە ماجرا ؟
ئۆلدى دەپ تۆكۈشۈپ كۆزنىڭ يېشىنى ،
كەلگەن سەربازلارنىڭ ئايلاندى بېشى .
يۈگۈرۈپ كاۋۇسقا بېرىشتى خەۋەر ،
تەختنىڭ بوشاپ قالدى رۇستەمدىن دىگەر ! »
لەشكەرلەر پىغانى چىقتى پەلەككە ،
ئەلىمى ئوق سېلىپ قانچە يۈرەككە .
« ناغرىلار چېلىنسۇن ! — دېدى شاھ كاۋۇس ، —
قوشۇنلار سەپ تارتسۇن ، يېتىپ كەلسۇن تۇس .
مەككارلار ئەۋەتىڭ جەڭ مەيدانىغا ،
تۇرانلار ئوڭ ۋە سول تامانىغا .
بېرىپ بىلسۇن سوھراب نېم بىلەن مەشغۇل ،
ھالىمىز بىلمىسۇن يىغلىماق نوقۇل .
رۇستەمدەك پالۋاندىن ئايرىلساق ئەگەر ،
سوھرابقا يۈزمۇ يۈز ئەمدى كىم چىقار ؟
بۇ ئەجدىھاغا قارشى تۇرمىغان ياخشى ،
بۇ جەڭگاھقا يېقىن ماڭمىغان ياخشى . »
قۇلاققا بۇ شاۋ - شۇۋ يەتكەچكە سوھراب
پىلتەنگە پىچىرلاپ قىلدىكىم خىتاب :
« ئەمدى مېنىڭ كۈنۈم تۈگىدى - پۈتتى ،
تۇرانلار ئىشى تەتۈرگە كەتتى .
بار مېھرىڭنى تۆپلاپ شۇنداق قىلغى ، شاھ ،
تۇرانلارسىرى تارتمىسۇن سىپاھ .
مەن ئۇرۇش ئىزدىدىم ، ئۇلار كەينىمدىن
مېنى دەپ چىقىشتى ئانا يۇرتۇمدىن .
مەن كۆپ ۋەدە قىلدىم سۆيۈنچۈ شادلىق ،
ھەربىرى ئىزدىدى كۆڭۈل ئاۋاتلىق .
بىز نەدىن بىلەتتۇق پالۋان ئۇ رۇستەم ،
دېمىگەن ئالار جاننى ئۆز ئاتام !
يولدا خاتىرجەملا يېتىپ ئېلىشسۇن ،
ياخشىراق نەزەر سال ، رازى بولۇشسۇن .
قەلئەدە ئىرانىنىڭ بىر باتۇرى بار ،
كەمەندىمگە چۈشكەن ئىدى زارۇ - زار .
ئۇندىن سورىغانتىم سېنىڭ نىشانىڭ ،
كۆز ئالدىمدا دائىم نامى رەخشانىڭ .
ئازغاشتۇردى مېنى ئۇنىڭ يالغىنى ،
يەر يۈزىدىن ئۆچسۇن نامۇ نىشانى .
يالغان سۆزلەپ سالدى باشقا ماجرا ،
ئۈمىدىم پۇچ بولدى يورۇق كۈن قارا .
كىم ئىكەن بىلەرسەن ئاشۇ ئىرانى ،
لېكىن مەنچۇن ئازاب چەكمىسۇن جېنى .
ئانام ئېيتقان نىشان كۆزۈم ئالدىدا ،
تۇرسىمۇ ئىشەنمەي ، مانا كەينىدە .

رۇستەمنىڭ سوھراب جەستى ئۈستىدە نالە قىلغانلىقى

رۇستەم پەرمانىغا بىنائەن چاكار ،
تون كەلتۈردى زەر بابلىق ئەستەر .
رۇستەم تونى ئوغلى ئۈستىگە يېپىپ ،
بارماق بولدى پادىشاھ يېنىغا چېپىپ .
ئۆزەڭگىگە ئاياغ قويغانلار ھامان ،
قۇلىقىغا يەتتى ، دىلنى ئۆرتەر پىغان :
« سوھراب كۆزىن يۇمدى بۇ كەڭ ئالەمدىن ،
داۋا ئەمەس ، تاۋۇت ئىزدە ، تەھەمتەن ! »
« ئاتا نامىن ئېيتىپ چەكتى سوغۇق ئاھ ،
بىر چەكچىيىپ كۆزىنى ئۇ يۇمدى ، ئاھ ! »
رۇستەم يەرگە سەكرەپ چۈشتى بەك تىترەپ ،
كۇلاھسىز بېشىغا چېچىپ توپا كۆپلەپ .
لەشكەرلەردە چوڭلىرى ھەممە زارۇ زار ،
يىغا يىغلاش ئۈچۈن بولدى بۇلۇتلار .
« ئەي ياش پەھلىۋانىم ، — دەيتتى رۇستەم ، —
باھادىر نەسلىدىن ئىدىڭغۇ سەن ھەم .
سېنىڭدەكىنى كۆرمىگەن ئاي ۋە ئاپتاپ ،
نە تاجۇ نە تەختۇ نە قالقان ، نىقاب .
بۇنداق ئىش بولغانمۇ ، بولمىغان ھېچ ، ياق ،
ئۆز ئوغلۇم ئۆلتۈردۈم ، چاچقا چۈشۈپ ئاق .
ئاشۇ مەشھۇر سامغا بىر ئەۋلاد ئىدى ،
ئانا تەرىپىمۇ مەشھۇر زات ئىدى .
مەندەكىنى كۆرگەنمۇ دەردمەن ، بۇ جاھان ،
گۆدەك تۆپىسىدە بولسام زوراۋان .
كېسىلسە بولاتتى ھەر ئىككى قولۇم ،
قارا يەر قەھرىگە يۈزلەنسە يولۇم .
يەر ئۆزرە بولۇپ پەس ئۇ تىك قامىتىڭ ،
جاھاندىن ئۆچۈرمۇ سېنىڭ شۆھرىتىڭ .
لېۋىڭ سۈتكە تولماي بولۇپ بىنىشان ،
سېنىڭدەكىنى نەدىن تاپار بۇ جاھان ؟!
قولۇمدىن چىقاردىم ، يۈرەكتە كۆپ دەرد ،
نەدىنمۇ تاپارمەن ئالىيجاناب مەرد .
نېمە دەرمەن گەر خەۋەر تاپسا ئانىسى ،
خەۋەر بەرگىلى كىم بارغەمخانىسى ؟
نېمە دەرمەن ، نېچۈن ئۇ ئۆلدى بىگۇناھ ؟
نېمىشقا قىلدىم يورۇق كۈنۈمنى سىياھ ؟
قايسى ئاتا قىلغان بۇنداق مۇدھىش ئىش ؟
سازاۋەرمەن قانچە ئالسام تىل - سۆكۈش .
قاي ئاتا ئۆلتۈرگەن جانىجان ئوغلىن ؟
ئەقىللىك ، باھادىر ، نەۋقىران ئوغلىن ؟
ئۇ تاجدار بوۋىسى ئاڭلىسا مەگەر ،
پاكىزە ئانىغا نېمە بولۇر خەۋەر ؟
سام نەسلىگە نەپرەت ياغدۇ ئاسمان ،
دېيىشەر مېنى دىنسىز ، نادان ، بىشمان .
كىم بىلىپتۇ دەيسەن ئاخشامقى گۆدەك ،
بۇگۈن ئېگىز قامەت خۇددى سەرۋىدەك .
كىم ئويلاپتۇ تۈزۈپ كېلۇر دەپ سىپاھ ،
كىم ئويلاپتۇ ، كۈنلەر بولۇر دەپ سىياھ .
بۇيرۇدى ، يېپىشتى شاھانە دىبا ،
سوھرابنىڭ يۈزىگە تۇغقان — ئاغىنە .
ئارزۇسى ئۆلكەيۇ تەختۇ تاج - ياقۇت ،
نېسىۋىسى بولدى تار قىستاڭ تاۋۇت .
تاۋۇتنى مۇردە ئېلىپ كېتىشتى ،
ئاتا چېدىرىدا يەرگە قويۇشتى .
سوھراب چېدىرىغا ئوت قويۇپ شۇ چاغ ،
نەۋكەرلەر بېشىغا چېچىشتى تۇپراق .
ئېسىل ، زەر كىمخابتىن تون كۆيدۈرۈلدى ،
چېدىرۇ نەرسىلەر ، تەخت كۆيدۈرۈلدى .
ياڭرىدى تاغۇ تاش ، چۆلۇ دالاسى ،
ئوغۇل ماتەمدە سىرتلان نالىسى :
« باققاندا سەندەك بىر مەردنى بۇ دۇنيا ،
مىڭ ئىزدىسىمۇ تاپالماس ئەسلا !
ئىسست شۇنچە مەردلىك ۋە دەريا دىللىق ،
ئىسست زور قامەتلىك ۋە سالماق قولۇق !
جان ئاناڭ سەندىن يىراقتا ، ئىسست !
ئاتاڭدىن دىلىڭ داغ بۇياقتا ، ئىسست ! »
كۆزىدىن قان تۆكۈپ ، چاچار باشقا خاك ،
شاھانە كىيىمىن قىلدى چاكۇ چاك .
« لەنەتلىگەي ئوغلىن ، — دەيتتى ، — زالى زەر ،
ھەم ئانام رۇدابە پاكۇ كۆپ ھۇنەر .
دېيىشەر بىر گۆدەككە يېتىپتۇ كۈچى ،
كۆكسىنى تىلىپتۇ خەنجىرى ئۇچى .
بۇ تەنگە بارمۇ ئاقىل بىر جاۋاب ؟
كىم ئىشىنەر ، قانچە بولسىمۇ خۇناپ ؟
شەنىمگە داغ بۇ سۆز تارقالسا نوقۇل ،
قانداق كۈتەر مېنى ۋەتىنىم زابۇل ؟!

رۇستەم قولغا ئالدى ئىسپىھان پولات ،
ئۆز بېشىن كەسمەكچى بولغانتى ئۇ پات .
سەردارۇ سەربازلار قىلىپ ئىلتىجا ،
تۇرۇشار كۆزدە ياش ، يۈرەكلەر بەجا .
گۇدەرز ئاڭا دېدى : « ئەمدى بولماس نەپ ،
جاھانغا ئوت قويۇپ ، چىقارساڭمۇ تەپ .
ئۆزۈڭگە ئۇرساڭمۇ يۈز تىغۇ خەنجەر ،
كۆز قاراڭ بولۇرمۇ ئۇندىن بەھرىدار .
قانچىلىك ئۇرۇنساڭ ، ھېچ پايدا بەرمەس ،
ئەگەر پەيمانىسى تولغان بولسا بەس .
جاھاندىن بۇگۈن ئۇ يىگىت يوقىلار ،
قېنى ئېيت ، كىم بۇندا ئەبەدىي قالار .
ھەممىمىزنى ئاخىر ئۆلۈم قىلار ئوۋ ،
جايىمىز يا ساراي ، يا ئاددىي ئوتاۋ .
كۈنى پۈتۈپ ھەممە ھاياتتىن كېتەر ،
كېيىن نى بولۇر ھېچكىم تاپالماس خەۋەر .
ھېچكىمنى قالدۇرماس بۇ ئۆلۈم غېمى ،
ھەركىمنىڭ بېشىدا بار ئۆز ماتىمى .
يولىمىز يىراقتۇر يا بۇنداق قىسقا ،
بارار جايىمىز بىر ، ھەممىمىز ھەمراھ .

رۇستەمنىڭ كاۋۇستىن دورا سورىغانلىقى

گۇدەرز قايرىلىپ دېدى شۇزامان :
« ئەي لەشكەرلەر پەخرى ، گۇدەرز پالۋان ،
كاۋۇس شاھقا يەتكۈز مېنىڭ خەۋرىم ،
بېشىمغا چۈشكەن بۇ زۇلمەتلىك كۈنۈم .
ئۆز ئوغلۇمغا خەنجەر ئۇردۇم بىھۇدە ،
ئۆزۈن تۇرمىغايمەن مەنمۇ دۇنيادا .
مېنىڭ خىزمەتلىرىم ئەگەر قىلساڭ ياد ،
نىجاتكارىم بولۇپ ، غېمىم قىل بەرباد .
خەزىنەڭدە نۇشدورا تۇرار مۇھەييا ،
ھەر قانداق كېسەلگە بولىدۇ داۋا .
ئالدىمغا ئەۋەتسەڭ بىر قاچا شاراب ،
قېنى شۇ دورىدىن كۆز ئاچسا سوھراب .
ئەگەر ئۇ داۋادىن ئاچسا كۆزىنى ،
تەختىڭگە بېغىشلار مەندەك ئۆزىنى . »
سىپاھدار بارماقتا گوياكى شامال ،
كاۋۇسقا تاپشۇرماقچۇن خەۋەرنى دەرھال .
كاۋۇس ئاڭا دەر : « رۇستەمى پىلتەن ،
ئابرويى ئالدىمدا يۈكسەك ھەممىدىن .
ئۇ كۆرسەتتى ماڭا بىھېساب خىزمەت ،
نىيىتىم — چۈشىمسۇن ئاڭا مۇسىبەت .
ۋە لېكىن داۋانى ئاڭا ئەۋەتسەم ،
ياش ئوغلىن داۋالاپ ، كۈچەيتسە رۇستەم .
سېنىمۇ بىردەمدە قىلىدۇ ھالاك ،
مېنىمۇ باغرىمنى قىلار چاكۇ چاك .
ئەگەر ماڭا يەتسە بىردەم يامانلىق ،
ئۇنىڭغا نېمىشقا بېرەي ئامانلىق .
قىيچقارغىنىن كۆردۈڭ : « كاۋۇس كىم ئۆزى ؟
ئۇ شاھ بولسا نېمە ئۇندا تۇس سۆزى ؟ »
سوھراب بۇ قىياپەت ، سالاپەتتە بەس ،
ھەتتا بىر ئۆزى كەڭ دۇنياغا سىغماس .
بۇ قۇدرەت تەختىمگە قىلارمۇ خىزمەت ،
ھۇماي سايىسىنى قىلارمۇ ھۆرمەت ؟
ئېسىڭدىمۇ ، ماڭا بەرگەنتى دەشنەم ،
شۆھرەت ، ئابرويى جەمى بولغانتى ھارام .
باغرىنى خۇن قىلسا بۇنداق بۇ ئوغۇل ،
ئۇندا شان - شەۋكىتىم كۈل بولىدۇ كۈل .
ئەي كۆپنى كۆرگەن مەرد ، ئەقىللىك ، ئادەم ،
خۇلاسە قىل ، سوھراب سۆزلىرىدىن ھەم .
دەيمىش قىرغىن سېلىپ ئىرانى زارغا ،
كاۋۇسنى ئاسارمەن تىرىكلا دارغا .
ئەگەر ئۇ قالىدىكەن جاھاندا تىرىك ،
ئۇندىن ئازار يەيدۇ كاتتىيۇ كىچىك .
دۈشمىنىنى پەرۋىش قىلسا قاي ئادەم ،
جاھاندا چىقىرار ئەخمەق دېگەن نام . »
گۇدەرز يېنىپ كەتتى ، چاپسان قۇيۇندەك ،
رۇستەم ھوزۇرىغا كەلدى تۇتۇندەك .
دېدى : « شاھنىڭ خۇلقى بىر ھەنزەل دەرەخ ،
ھوسۇلى زەھەرلىك مېۋە ھەممە ۋاخ .
توڭلۇقتا ھېچ كىشى ئاڭا يېتەلمەس ،
مەردلەر خىزمىتىنىڭ قەدرىگە يەتمەس .
سېنىڭ ئۆزۈڭ بارساڭ ئۇنىڭ يېنىغا ،
بىرئاز نۇر چۈشۈرمۇ قارا جېنىغا ؟

تاۋۇتنى مۇردىن قويۇشتى يەرگە ،
يۈرەك ئېچىشاتتى سوھرابنەك ئەرگە .
ئاتىسى يېنىغا كېلىپ كۆزىدە نەم ،
تاۋۇت ياپقۇچنى ئالدۇردى رۇستەم .
« بۇنى كۆر ، مىسالى سامى چەۋەنداز ،
تار تاۋۇتتا ئۇخلاپ ياتار شۇ ئەلپاز . »
قانلىق ياش ئاققۇزۇپ كۆزىدىن داستان ،
دېيىتتى ئۇ : « ئە خۇدا ، ئە ئادىل يەزدان ! »
تەھەمتەن نالىسى قۇلاققا يەتتى :
« نېمىشقا مەن زار ، نېمىشقا ئۇ كەتتى ! »
زال تاڭ قېلىپ دېدى : « بۇ ئىشلار ئەجەب ،
شۇ گۆدەك كەلسە چوڭ گۇرزە كۆتۈرۈپ !
نامدارلار ئىچرە بۇ بولۇپتۇ نامدار ،
ئەمدى بۇنداق باتۇر تۇغۇلماس زىنھار ! »
كىرپىكلىرى ئېغىر ، كۆز يېشى ئابدان ،
تىلى بوشمايتتى ۋەسپى سوھرابتىن .
كەلتۈرۈشتى رۇستەم ئۆز خانىسىگە ،
پەلەك تىترەر ئۇنىڭ ئاھ ـ نالىسىگە .
رۇدابە كۆردى ، نې ئەھۋالدا سوھراب ،
كۆز يېشى بولدى ئېرىق ، يۈرەكى خۇناب .
زارۇزار دېيىتتى ئۇ : « ئەي شادىمان ئادەم ،
بېشىڭ بۇ تاۋۇتتىن چىقارغىن بىردەم ! »
ئاھ ئۇرسا ، ھەرياقنى ئالار سوغۇق باد ،
قەبرە تۆپىسىدە داد سالاتتى ، داد :
« ئەي پالۋانزادە ، كۈچلۈك شىر بالا ،
ئەمدى تۇغۇلمايدۇ سەندەك ئەر بالا !
ئېيت گۆدەكلىك ئانىڭ نېم بولدى ساڭا ؟
خۇشاللىق زامانەڭ نېم بولدى ساڭا ؟
ياشلىق كۆنلىرىدە زىندان بولۇپسەن ،
يورۇق بۇ سارايدىن غايىب بولۇپسەن .
بىر سۆز ئېيت ، نېم قىلدى ساڭا پەدەرىڭ ؟
نېمىشقا پارە بولدى ، گۆدەك جىگىرىڭ ؟! »
پىغانى ئايۋاندىن چىقار ئاسمانغا ،
لەرزە سالار پۈتۈن جانۇ جاھانغا .
ئېچكىرىگە كىردى ، دىلدا ماتەم ـ دەرد ،
كۆكۆل تامام غەمۇ يۈزلىرىدە گەرد .
رۇستەم ئۇندا ، ئۆزىنى تۇتالمايدۇ زار ،
ئىككى كۆزىدىن ئاقار قان تولغان ئەنھار .
تارتقان دەردى گويا كۆپتۈر قىيامەت ،
دىللاردا شادلىقتىن يوق بىر ئالامەت .
يەنە جەم بولۇشۇپ ھەممە پەھلىۋان ،
تاۋۇتنى ئوتتۇرىغا ئېلىشتى شۇئان .
تاۋۇتنى ئېچىشتى يىرتىلدى كېپەن ،
قۇياش يۈزلۈك چىقتى ۋە گۈلدەك بەدەن .
نامدارلار ئاھ تارتىپ ، لال بولدى پۈتۈن ،
گوياكى پەلەكتىن چىققاندەك تۈتۈن .
ئاڭا كۆزى چۈشكەن ئەر ھەمدە ئايال ،
قېرى ۋە ياش ھەممە بولۇپ قالدى لال .
ھەممىنىڭ يۈزى سولغۇن ، ياقىلىرى چاك ،
ھەممىنىڭ دىلىدا دەرد ،باشلىرىدا خاك .
گويا تاۋۇت ئەمەس شاھانە ساراي ،
بۇندا پالۋان شىر ياتار ئېلىپ جاي .
خۇددى سام بوۋىدەك گەۋدىلىك ، نامدار ،
دەم ئېلىپ ياتاتتى ئۇرۇشتىن بىزار .
تاۋۇتنى يېپىشتى ، كۆزلىرىدە نەم ،
تاۋۇت قاپقىقىنى يېپىشتى مەھكەم .
رۇستەم دەر : « قورايلۇق بىر دەھمە ئالتۇن ،
مۇشكى ئەنبەر ئىچرە خاتىرجەم ياتسۇن .
ئەمما مەندىن كېيىن ئالتۇن مەقبەرە
تالىنىپ كېتەرمۇ ، قالماي باشپاناھ ! »
ئات تۇيىقىدەك چىڭ قۇرۇشتى دەھمە ،
ماتەمدىن ، كۆز ياشتىن كور بولدى ھەممە .
ئۇد ياغىچىن چىپىپ ياسىدى تاۋۇت ،
زەنجىرىن ئالتۇندىن قىلىشقانتى خوپ .
جاھانغا تارقىلىپ كەتتى بۇ داستان :
« ئوغلىنى ئۆلتۈردى دەپ بۈيۈك پالۋان . »
بۇ خەۋەردىن تولدى قايغۇغا ئالەم ،
دىلى غەش بولاتتى ئاڭلىغان ئادەم .
رۇستەمنىڭ كۆنلىرى زىياسىز ئۆتەر ،
كۆڭلىدىن خۇشاللىق كەتكەندەك بەدەر .
ئاخىر ئۇ باش ئەگدى ئۆز تەقدىرىگە ،
بولمايدۇ ماتەمدە ياشاپ ھەمىشە .
ئەسلىدە شۇنداققۇ بۇ دۇنيا ئىشى ،
پەقەت ئازاب چېكەر كەلگەن ھەر كىشى .

كاۋۇس سەردارلىرى ھەممىسى بىردەك
رۇستەم ئەتراپىدا بولۇپ پايپېتەك ،
باراۋەر سۆز ئاچار ، سۆزلەر پەند ئىدى ،
تەھەمتەن ئۆز دەردى بىلەن بەند ئىدى .
ئەجەب ئىش كۆرسىتەر بۇ چەرخى بەلەند ،
بىر قولىدا تاجۇ بىرىدە كەمەند .
تاجۇ تەخت ئىگىلەپ ، ئۆرلەپ تۇرغان چاغ ،
بىردىن كېلىپ چۈشۈر بوينىغا سىرتماق .
بۇ دۇنيانى تاشلاپ كېتىشىڭ ئېنىق ،
ئاگا مېھىر باغلاش نېمىشقا تاتلىق . . . »
ئۆلۈمنى ئەسكىمۇ ئالمايسەن ، ئىراق ،
مۆھلىتىڭ پۈتۈپتۇ ، يۇتىدۇ تۇپراق .
كىم پەلەك ئىشىغا سوزىدىكەن قول ،
ئۇنى ئاقىل دېمە ، ئۇ نادان ، بىر گول .
پەلەك ئىشلىرىنى بىلەلمەس بولساڭ ،
ياخشىراق ئەمەسمۇ گاس ـ گاچا بولساڭ .
ئەگەر شۇنداق ئىكەن ، يىغلاش نى ئۈچۈن ،
بىكاردىن ـ بىكارغا قىلما جىگەر خۇن . . .
سوھراب ئۆلۈمدىن خەۋەر تېپىپ شاھ ،
چاپسان يېتىپ كەلدى ، ئەتراپىتا سىپاھ .
سۆز باشلاپ رۇستەمگە دېدى شاھ كاۋۇس :
ئەلبۇرز تېغىدىن ئۆتكىچە ئەپسۇس .
ھەممىنى ئېلىپ كېتەر ئايلانغان پەلەك ،
باغلىماق خاتادۇر دۇنياغا تىلەك .
ئاۋۋالمۇ ، كېيىنمۇ خالاسى كالام ،
بارچە ھەم ئۆلۈمدىن تاپار سەرەمجان .
كۆيمە كۆپ ، تىلك قارا قايغۇ كۆزىگە ،
ئۆزۈڭنى باس ، قۇلاق سال ئاقىل سۆزىگە .
كۆكنى يەرگە ئۇرۇپ تۆگە ئالساڭمۇ ،
پۈتۈن جاھانغا ئوت قويالىساڭمۇ ،
كەتكەن يەنە قايتىپ كەلمەس ھېچقاچان ،
روھى باشقا جايدا تۇتىدۇ ماكان .
مەن يىراقتىن كۆردۈم قىياپىتىنى ،
قەددى ـ قامىتىيۇ سالاپىتىنى .
تەقدىر ئۆزى ئۇنى شۇ ياققا سۈردى .
ئەجىلىن ئاتىسى قولىغا بەردى .
كۆكسۈڭنى قىلساڭمۇ ئەگەر يۈز پارە ،
ئەمدى تا قىيامەت تېپىلماس چارە . »
رۇستەم پىچىرلىدى : « ئەمدى مەن يوقمەن
ئۇ كەڭ چۆلدە يالغۇز قىلىپتۇ ھۇمман .
چەت ئەللىكلەر يۇرتى تۇران بىلەن چىن ،
ئۇلارغا كۆرسەتمە ئاداۋەتۇ كىن .
زەۋارەجان بارسۇن ئۇلارغا ھەمراھ ،
خۇدا ھەققى ، شۇنداق پەرمان قىلسۇن شاھ ! »
شاھ دېدى : « تىنچلان ، ئەي شۆھرەتلىك قۇتاس ،
پەلەك ئۆزى ئالدى ئۇلاردىن قىساس .
كېلىشتى بۇ يۇرتقا يامانلىق كۆزلەپ ،
ئىران يەرلىرىدىن تۈتۈن ئىس ھىدلاپ .
مېنىڭ دىلىم ، سېنىڭ باغرىڭ بولدى خۇن ،
لېك ئاداۋەتكە يۈزلەنمەيمىز بۇ كۈن . »

رۇستەمنىڭ زابۇلىستانغا قايتقانلىقى

شاھ لەشكىرىن ئىران يولىغا سالدى ،
رۇستەم سىپاھى بىلەن مەيداندا قالدى .
سىپاھنى كۆزىتىپ كەتكەن زەۋارە ،
قايتقۇچە كۈتتى رۇستەم دىلپارە .
ئەزەن ۋاقتى قايتىپ كەلدى زەۋارە ،
تەھەمتەن ئەيلىدى يولغا ئىشارە .
ئۇدۇل يول ئېلىشتى زابۇلىستانغا ،
مۇدھىش خەۋەر يەتتى زالۇ داستانغا .
پېشۋاز چىقتى بىردەك سېيىستان پۈتۈن ،
دىلدا دەردى ، ئاتەشى ، ئاغزىدا تۈتۈن .
تاۋۇتى ئالدىدا باراتتى ئەسكەر ،
ئۇلۇغلار بېشىغا تۇپراق چېچىشار .
ناغرا تېرىسى شىلىپ ئېلىنغان ،
ئاتلار قۇيرۇقى كېسىپ ئېلىنغان .
سوھراب تاۋۇتىنى كۆرگەن ئاشۇ ئان ،
كۈمۈش يۈگەن ئاتتىن يەرگە چۈشتى سام .
ھەريانغا يۈگۈردى رۇستەم بىچارە ،
لىباسى ، ساۋۇتى ، دىلى مىڭ پارە .
ئەتراپتا قارىشىپ باتۇرلار تۇرار ،
باشلىرىدا توپا ـ چاڭ ، ئېچىلغان كەمەر .

سوھرابنىڭ تاجىغا سالغاندا نەزەر ،
كۆز يېشىن لالە قىپ ، قېنىدا بويار .
كۆرگەندە بوش قالغان ئۇنىڭ تەختىنى ،
چىللايدۇ سوھرابى – سەرۋ دەرەخنى .
روشەن كۈندە چاپقان مىسالى شامال ،
ئاتنى تەلەپ قىلدى ، كەلتۈردى دەرھال .
ئات بېشىنى قۇچاقلاپ كۆتۈردى پىغان ،
ھەممە لال ۋە جىمجىت ، ھەيرانە جاھان .
گاھ سۆيەر يايلىغا ، گاھى يۈزىگە ،
قانلىق يېشى ئېقىپ چۈشەر تۇياققا .
كۆز يېشىدىن خاكنى بوياپ لالىگە ،
يۈزىنى سۈردۈ ئات تۇيىقىغا .
شاھانە لىباسىن ئېلىپ كەلگەن چاغ ،
ئوغلىنى ئالغاندەك ئېچىلدى قۇچاق .
كەلتۈردى كەمەند ، ساداق ۋە كامان ،
نەيزىسى ، قىلىچى ، گۈرزىسى گەران .
كەلتۈرۈلدى ئېگەر ، يۈگەن ۋە قالقان ،
قالقانغا باش ئۇرۇپ كۆتۈردى پىغان .
كەلتۈرۈلدى ئارقان نەق سەكسەن غۇلاچ ،
ئۇنى كۆرۈپ ئانا يەنە يۇلدى چاچ .
دۇبۇلغا ، ساۋۇتنىڭ ئۈستىگە باردى ،
« شىرىم نەدىسەن ؟ » دەپ يۈرەكنى ياردى .
سۇغۇرۇپ قىنىدىن سوھراب قىلىچىن ،
كەستى ئات يايلىنى ، قۇيرۇق يېرىمىن .

دەرۋىشلەرگە ئاندىن تارقاتتى ئىنئام ،
كىيىم كېچەك ، زەر كۈمۈش ، ئات ئۇلاق ، ئەنجام .
ئاندىن ئېلىپ چىقىپ ئۇنىڭ تەختىنى ،
پەسكە تاشلاتقۇزدى ئۇ بەتبەختىنى .
ساراي ئىشىكلىرىن قىلدۇردى قارا ،
پەشتاق ۋە راۋاقنى قىلدى مىڭ پارە .
تەلتۆكۈس بۇزۇلدى بەزمىخانىسى ،
شۇندىن جەڭگە كەتكەن ئىدى نالىسى .
ئاندىن ئۈستىگە كىيدى كۆپكۆك لىباس ،
بىر دەمدە يۈزىگە تولدى قانلىق ياش .
كېچە - كۈندۈز يىغلاپ ، كەتتى كۆز نۇرى ،
سوھرابتىن كېيىن بىر يىل تۇرمىدى .
پىكرۇ ئوي ئىدى سۇھرابى تامان ،
جانان ئوغلى تامان روھ بولدى راۋان .
شۇنداق دېگەنىدى تاتلىق سۆز بەھرام :
« مۇردىلار ئەلىمدە بولمىغىن مۇدام .
ئۆزۈڭمۇ قالمايسەن ، كېتىسەن ئاخىر ،
بۇ ئەبەدىي يولغا تەييار تۇر ، ھازىر .
ئاتاڭ ئۆز نۆۋىتىنى بەرسىمۇ بۇدا ،
ئۇنىڭمۇ نۆۋىتى تولۇق كېچقالا .
دۇنيا شۇ ، بۇ سىرغا تېپىلماس ئاچقۇچ ،
ئۇرۇنۇپ بۇنىڭغا قىلما زايە كۈچ .
چىڭ ئىشىك بۇ ، ھېچكىم ئاچالماس كۇشاد ،
بىھۇدە قىلمىغىن ئۆمرۈڭنى بەرباد . »

كىمنىڭ ئەقلى پۈتۈن بولمىسا بۇندا،
دۇنيا ئالدىشىدىن بولماس يىراقتا.
تۇرانغىمۇ يەتتى ھەم مۇدھىش خەۋەر،
ماتەمگە ئورالدى تاغ، دەريا، شەھەر.

تۇران ئۆلكىسىگە يېتىشىپ ھۇمماﻥ،
بار گەپنى پادىشاھقا ئەيلىدى بايان.
ئەفراسىياپ بۇنداق ئىشتىن لال قالدى،
لېكىن بۇندىن ساۋاق چىقىرىپ ئالدى.

ئانىسىنىڭ سوھراب ئۆلۈمىدىن خەۋەر تاپقانلىقى

نالە كۆتۈرۈلدى پۈتۈن تۇراندا:
«سوھراب ھالاك بوپتۇ ئۇرۇش مەيداندا!»
سەمەنگان شاھىغا بۇنداق شۇم خەۋەر،
يەتكەندە ماتەمدە قالدى دېگىز، يەر.
ئانىسىغا خەۋەر يەتتى شۇ زامان:
«ئوغلىن ئۆلتۈرۈپتۇ رۇستەمى داستان.»
كىيىمنى يىرتىپ، يۈزگە چاك سالدى،
مەرۋايىت بەدىنى لالە تۈس ئالدى.
ئانىنىڭ ئوغلىغا دەھشەت ئىشىدىن،
ئاھ ئۇرۇپ يىقىلدى، كەتتى ھوشىدىن.
كۆزىدىن قان ئېرىقىن ئاققۇزۇپ ئانا،
گاھ تۇرۇپ داد سالار، يىقىلار يانا.
بېشىغا توپا چېچىپ قوزغىدى مەھشەر،
بىلەكلىرىن چىشلەپ گۆشىنى ئۈزەر.
ئوتلۇق ئاھتىن باشقا ئاتەش تۇتىشار،
ھەممە مۈشكى مويىن ئاتەشكە بېرەر،
داد سالار ئۇ: «ئاھ، ئانىنىڭ جېنى،
نېمىشقا تۇپراقتا ئاقىدۇ قېنى؟!
ئىككى كۆزۈم يولدا ئىدى تۈنۇ سەھەر،
دەپ رۇستەم، سوھرابتىن كېلەرمۇ خەۋەر؟
ئاتاڭنى ئىزدەپسەن ئاخىر تېپىپسەن،
تېپىپسەنۇ يەنە نەگە چاپتىڭسەن؟
بالام، نەدىن بىلەي، كېلەر شۇم خەۋەر،
ئاتا خەنجىرىدىن تىلىنار جىگەر!
رەھمىن قوزغىماپتۇ يۈزلىرىڭ گۈلدەك،
سەرۋىدەك نەۋنىھالىڭ، پالۋان بىلەك.
بالا قامىتىڭگە رەھىم قىلماي، دەرىخ،
نەۋقىران كۆكسۈڭگە قانداق ئۇردى تىغ؟!
تېنىڭگە پەرۋەرىش بەردىمۇ دىلاۋەر،
تىنىمسىز كۈنلەر ۋە ئۇيقۇسىز تۈنلەر.
بۇگۈن قانغا غەرق گۈلدەك بىر بەدەن،
پاكىزە بەدەنىنىڭ لىباسى كېپەن.

ئەمدى بۇ دەردىمگە چىللاي مەن كىمنى،
كىمگە دەپ بوشىتارمەن ئەمدى ئىچىمنى؟
تەن ۋە جېنىم ئىدىڭ، روشەن چىرىغىم،
گۆرگە كەتتىڭ قۇرۇق قالدىمۇ بېغىم؟
دەرىخا، سەردارىم قېدىرىپ ئاتاڭ،
ئەجەلگە مۇپتىلا بولدۇڭمۇ، ئەتتەڭ!
نائۈمىد كۆز يۇمدۇڭ بۇ دۇنيادىن زار،
تۇپراق ئىچرە قالدىڭ، ئاخىر زارۇ خار!
ئۈستۈڭدە خەنجىرىن ئوينىتاقان دەمدە،
جىگىرىڭ تىلماققا قىلغاندا ھەملە،
نېچۈن كۆرسەتمىدىڭ ئاڭا نىشانىڭ،
مەن بەرگەن تاش ئىدى ئارامى جانىڭ.
بەرگەن ئىدىم ساڭا ئاتاڭدىن نىشان،
نېچۈن ئەسلەتمىدىڭ، بولدۇڭ پەرىشان؟
بۈگۈن ئاناڭ دەرد ۋە ئەلەمگە ئەسىر،
دىلىدا قايغۇ غەم، يۈزلىرى زەھەر.
نېچۈن مەن بارمىدىم بىللە ئۇرۇشقا،
نېچۈن چەك قويمىدىم بۇ ياۋۇز ئىشقا؟!
يىراقتىن تونۇيتتى مېنى تەھەمتەن،
نەۋازىش ئېيتەتتى مېنى سەن بىلەن.
تىغىن چۆرۈۋېتىپ رۇستەمى داڭدار،
بولمايتتى ئوغلىغا ئاتىسى خۇنخار!»
يەنە چاچلىرىنى يۇلماق باشلىدى،
يەنە ئاھ ۋە نالە قىلماق باشلىدى...
كىم ئاڭلىسا ئۇنىڭ مۇڭلۇق نالىسىن،
تۇتالمايتتى كۆزدىن ئاققان مۆلدۈرىن.
ھوشىدىن كەتتى، قايغۇ جانغا قەست ئەتتى،
ھەممىنىڭ يۈرىكى ئېزىلىپ كەتتى.
يەردە ياتقاندەكلا بەئەينى مۇردا،
گويا تەندە قېنى قاتقان، ئەفسۇردە.
ھوشىغا كەلگەچكە باشلىدى نالە،
خىيال ۋە پىكرىدە ئۆلگەن ياش بالا.

قامەتتە سەرۋى ناز ، يۈزى گويا ماھ ،
جۈرئەت قىلىپ بولماس تاشلاشقا نىگاھ .
تۇس سۆز باشلاپ ، دېدى ئاپەتى جانغا :
« قانداق يولۇڭ چۈشتى قارا ئورمانغا ؟ »
جاۋاب بېرىپ دېدى : « كېچە ئۆز دادام
ئۆيگە كېلىپ ماڭا قىلدى كۆپ ستەم .
قانداقتۇر بەزمىدىن كەلدى تۈندە مەست ،
مېنى كۆرۈپ ، بىردىن تىغقا ئۇردى دەست .
تەندىن جۇدا قىلماقچى بولغانتى بېشىم .
يۇرتۇم تاشلاپ قاچتىم ، كۆزۈمدە يېشىم . »
ئاندىن باتۇر سورىدى : « ئەجدادلىرىڭ كىم ؟ »
بىرلەپ ساناپ دېدى گۈلى خۇشپىچىم :
« مەن ئاشۇ گەرسىۋەز تۇغقىنىدىنمەن ،
فەرىدۇن ئەۋلادى جەمەتىدىنمەن . »
دېدى : « ئېتىم يولدا قالدى بىماجال ،
قاتتىق چاپقىنىدىن يىقىلدى بىھال .
بېزەكلىرىم بار ئىدى سانسىز گۆھەر ،
بېشىمدىكى تاجىم ئوخشاش تازازەر .
دۆڭنىڭ نېرىسىدا كېلىپ قېشىمغا ،
قىلىچ قىنى بىلەن ئۇرۇپ بېشىمغا .
تالاشتى ، مەن ئاران قۇتۇلۇپ قالدىم ،
كۆزۈمدىن خۇن تۆكۈپ بۇياق يول ئالدىم .
ئاتام كەيپى يېنىپ هوشقا كەلسە گەر ،
ئارقامدىن ئىزدىتىپ ، ئەۋەتەر چاپار .
ھەر تامان يۈگۈرەر شەپقەتلىك ئانام ،
ئۆيدىن كېتىشنى خالىماس ئۇ ھەم . »
پالۋانلار دىلىغا ئوت سالدى مەلىكە ،
تۇس قەلبىدىن ئۆچتى بار شەرم ـ ھايا .
« بۇ مېنىڭكى ، — دېدى نەيزەر ئوغلى تۇس ، —
شىددەت بىلەن كەلدىم مەن ئەلەلخۇسۇس . »
« باراۋەر قالدۇرۇپ كەلدۇقۇ سىپاھ ،
ئەي سىپاھ سەردارى ، ھەشمەتلىك شاھ ! »
دەپ سۆز بەرمەيتتى ئۇل گېۋ پەھلىۋان ،
تۇس دەيتتى : « سەن ئاۋۋال كەلگەنتىڭ قاچان ؟ ! »
گېۋ دەيتتى : « سۆزلىمە ئەمدى بىھۇدە ،
بىلەرسەن ، كەلدىمغۇ مەن ئاۋۋال بۇ گا !
شۇ بىر كېنىزەكنى دەپ ئېيتما يالغان ،
جاڭجالنى خالىماس ھېچبىر مەرد ئىنسان . »
قوپال سۆز بىلەن كېتىپ ئاخىر نومۇس ـ ئار ،
قىلدى قىز بېشىنى كەسمەك ئىختىيار .
ئۇزاققا سوزۇلۇپ كېتەتتى جاڭجال ،
جاڭجالنى باستۇردى بىر سەرباز دەرھال :
« ئېلىپ بېرىڭ كۆرسۇن ئىران سۇلتانى ،
جاڭجالنى ھەل قىلسۇن ئۇنىڭ پەرمانى . »
ئىككىسىگە بۇ سۆز تۇيۇلدى پەرمان ،
ئات چېپىپ كېتىشتى شاھىنشاھ تامان .
ئەسىرە چىرايىن كۆرۈپ كاۋۇس شاھ ،
ئىشقىدا دىلىدىن تارتتى ئوتلۇق ئاھ .
ئىككى پالۋانغا دېدى شاھىنشاھ :
« يول ئازابى بولدى سىلەرگە كۆتاھ .
مەيلى كېيىك بولسۇن ، ياكى بىر ئاھۇ ،
شاھقا بەكمۇ ياخشى ئىنئام ، ئۇلجا بۇ . »
ئاندىن قىزغا دېدى : « كىمدۇر ئەجدادىڭ ؟
پەرىچېھرلىكتە كىمدۇر ئۇستازىڭ ؟ »
قىز دېدىكى : « ئانام تۇرانلىق خاتۇن ،
ئاتا تەرىپىمدىن ئەجداد فەرىدۇن .
سىپاھدار گەرسىۋەز ماڭا بوۋىدۇر ،
ئۇنىڭ يېرى ، سۇيى ، جايى ئەلادۇر . »
شاھ دېدى قىزغا : « ئەمدى سەن ئەجداد
ھەممىسىن قىلماقچى بولدۇڭمۇ بەربات ؟
ساڭا ئىنئام قىلاي زەررىن بىر ساراي ،
ئاي يۈزلەر بېكەسى بول ، ئەي خۇش چىراي ! »
دېدى : « چۈشۈش بىلەن ساڭا نىگاھىم ،
سەركەشلەردىن سېنى تاللىدىم شاھىم . »
ئاندىن ئات بىلەن زەررىن تاج ۋە تەخت ،
ئەۋەتىلدى ئىككى پالۋانغا تەگمۇ تەڭ .
قىزنى ئولتۇرغۇزدى پىل چىشلىق تەختكە ،
بېشىدا گۆھەر تاج ، يەتتى بەختكە .
ياساندۇردى زەرباب ۋە شايىلار بىلەن ،
گۆھەرۇ ياقۇتقا ئورالدى بەدەن .
تەخت ئۆزرە ئولتۇرار ھەريان چېچىپ نۇر ،
قىزىل ياقۇت ، تېخى يىپ ئۆتمىگەندۇر .

سىياۋۇش قىسسىسى

داستاننىڭ باشلىنىشى

بۇگۈن دەل ۋاقتىدا، ئەي ھوشيار سۇخەن،
ئېيتىپ بەرگىن قىزىق ياخشى بىر داستان.
گەپ ـ سۆزنىڭ تېگىدە ئەقىل بولسا گەر،
سۇخەندانغا شانۇ شەرەپ شۇ قەدەر.
كىمنىڭ پىكرۇ ئويى گەر بولسا ناخۇش،
سۆزلىرىدە كەم بولسا ئەقلۇ ھوش،
سۆزمەن ھەققىدە گەر غوۋغا قىلسا،
ئاقىللار ئالدىدا بولىدۇ رەسۋا.
لېكىن ئۆز ئەيىبىن كۆرەلمەس ھېچكىم،
ئۆز ئىشى ھەممىدىن كۆرۈنەر مۇھىم.
ئىش قىلساڭ، باھاسىن بەرسۇن پاك ئەقىل،
ئاخىر ئۇنى دانالارغا كۆز ـ كۆز قىل.
ئاشۇ دانالارغا مەقبۇل قىلغىنىڭ،
بەلكى ساپ چەشمىدىن بەھىر ئالغىنىڭ.
دېھقان سۆزلىرىدىن ئېلىپ بۇ زامان،
ئېيتىپ بېرەي ئەمدى قەدىمىي داستان.
كونىراپ چىققاندى بۇ داستان ئەستىن،
بېكىدىن ئاڭلىسۇن مەندىن ئەنجۇمەن.
ئەگەر ئۈزۈلمەيلا تۇرسا ئۆمۈر يىپىم،
خۇشاللىقتا داۋام قىلسا گەر كېپىم،
ئەبەدىي بىر مېۋە قالغۇسى مەندىن،
ئۇندىن ياشناپ تۇرار بۇ باغۇ چىمەن.
ئىككى كەم ئاتمىشقا يەتكەندە يېشىم،
نە ئەجەب ئىشلارنى كۆرمىدى بېشىم.
ھاياتقا تويمىدىم كەتسىمۇ ماجال،
يۇلتۇز تەقۋىمىدىن ئىزدەيمەن ئىزگۇ پال.
ماڭا ئېيتقانىدى قېرى دانىشمەن:
« قېرى يىگىتباشتىن بولماس نەۋقىران.
ياخشىلىق قىلىپ قال يۇمۇلماي كۆزۈڭ،
كۆزۈڭ يۇمۇلماي ئېيتىپ قال سۆزۈڭ.
كۆزۈڭ يۇمۇلغان چاغ قازىدۇر يەزدان،
قازاۋەتتىن ئۆتەر ياخشى ھەم يامان.
نېمە تەرسە ئاشۇ چۈشۈر ئورغاققا،
نېمە دېسەڭ شۇ سۆز چۈشۈر قۇلاققا.
قوپال سۆز ئاڭلىماس يۇمشاق سۆز كىشى،
يۇمشاق سۆزلۈك بولسۇن زۇۋانىڭ ئىشى! »
دېھقان سۆزلىرىنى باشلاي ئەمدى مەن،
قۇلاق سال، نېمە دەپتۇ ئۇ تاتلىق سۇخەن.

سىياۋۇشنىڭ ئاپىسى ھەققىدە ھېكايەت

مۇبەد سۆزگە شۇنداق بېرىدۇ پەرداز:
قىچقىرغان چېغىدا بىرىنچى خوراز،
تۇس باشلىق گىۋ، گۇدەرز، بىر توپ سۇۋارى
يول ئېلىشتى مەقسەت دەغۇي شىكارى.
بىرىشاتتى ھەممە ئالدىراش ئوۋغا،
كەينىدە رەتمۇ رەت سەپ، قولدا قارچىغا،
ئات چېپىپ ئۇچەيلەن دەريا بويىدا،
خوپمۇ ئوۋ قىلىشتى ئولجىغا تەشنا.
ئولجىغا تولدى ھەريان لىقمۇ لىق،
يىغسا بولاتتى قىرىق كۈنلۈك ئوزۇق.
ئوتلاق يېنىدىلا تۇران يەرلىرى،
يەر يۈزىن قاپلاپتۇ ئۇلار چېدىرى.
بىر ئورمان كۆرۈنەر يىراقتىن ياشناپ،
تۇرانلار يېرىنىڭ چېگرىسىن باشلاپ.
تۇس ۋە گىۋ ئورمانغا ئات چېپىپ كەتتى،
ئۇلار بىلەن بىللە كۆپ نۆكەر كەتتى.
توپتىن ئايرىلىپ بۇ ئىككى سۇۋار،
ئورمانغا كىرىشتى قىلىشىپ شىكار.
ئورماندا دۇچ كېلىپ قالدى شۇ مەھەل،
ئىككىسىن بىراقلا ئوۋلىغان گۈزەل.
ئۇنىڭدەك چىرايىنى كۆرمەپمىش زامان،
ھۆسنىدىن تېپىلماس ئازراقمۇ نۇقسان.

كاۋۇس شاھقا دەرھال ئاڭلاندى خەۋەر ،
يەنى ، ياش سىياۋۇش زابۇلدىن كېلەر .
جاكارلاندى ، خەۋەر تاپتى ئەل ــ ئۇلۇس ،
ئالدىغا چىقتى سىپاھ بىلەن گېۋ ۋە تۇس .
داڭدارلار يىغىلدى ، قىزىق ئەنجۇمەن ،
بىر تەرەپ تۇس بولسا ، بىر تەرەپ پىلتەن .
ھەممىسى شادىمان ، شاھ ياققا كېلەر ،
گويا يېڭى نىھال ھاسىلغا كىرەر .
سارايغا كېلىشتى جارچى : « يول ! » دېدى ،
باھادىر يىگىتكە ھەممە يول بەردى .
غۇلاملار ئوت يېقىپ سېلىشار ئىسرىق ،
ئەمەلدارلار تۇرار باشلىرى ئېگىك .
ھەر بۇلۇڭدا تۇرار ئىككى يۈز ، ئۈچ يۈز ،
ئوتتۇردا سەرۋقامەت ۋە قۇياشتەك يۈز .
بېشىدىن چېچىشتى ھېسابسىز ئالتۇن ،
توختىماي ئالقىشلاشتى ، ئوقۇپ ئاپىرىن .
كاۋۇس شاھنى كۆردى ، بېشىدا ياقۇت تاج ،
ئولتۇرغان تەختى پىل تىشى ، تازا ئاج .
سەجدە قىلىپ يەرگە قويدى پېشانە
يەرگە سىر ئېيتقاندەك ، خېلى زامانە .
ئاندىن ئاتىسىغا ئۆزىنى ئاتتى ،
ئاتا قۇچىقىغا ئالدى شاھزاتنى .
ئەتىۋارلاپ چىقاردى ئالتۇن تەختكە ،
رۇستەمدىن سالاملار بەردى ئۇ ئاڭا .
تەئەججۇپتە قارار ئوغلىغا شۇتاپ ،
ئاپىرىن دەر خۇدا نامىنى يادلاپ ،
خۇدا بەردى بۇنداق ئاجايىپ ئوغۇل ،
ئىستىقبالى پارلاق ، غەنى كۆرەر ئۇل .
تېخى ئۈسمۈر ، ئەمما ئەقلى خېلى كۆپ ،
ئەقلىدىن روھمۇ يۈكسىلىپتۇ خوپ .
جەھانەفەرىنگە ئوقۇپ ئاپىرىن ،
سەجدىگە قويۇپ باش ، سۆيەتتى زېمىن .
دېدى : « زېمىنۇ ئۈرۈۋق ئىگىسى ،
ئەقلۇ ھوش ئىگىسى ، مېھىر ئىگىسى .
دۇنيادا ياخشىلىق بارى ئۆزۈڭسەن ،
بۇ گۆدەك بالامنىڭ يارى ئۆزۈڭسەن ! »
سوۋغىلار كۆتۈرۈپ ئۇلۇغۇ پالۋان ،
پادىشاھ ھۇزۇرىغا كېلىشەر شادان .
سىياۋۇش ھۆسنىدىن قىلىشىپ ھەيرەت ،
قۇتلاپ ، شەرەپلىشەر ئۇنى بىر مۇددەت .
بۇيرۇدى : « قوشۇنلار ھەممە تۈزۈپ سەپ ،
شاھزادە ئالدىدىن ئۆتسۇن باشەرەپ .
باغۇ راغ ، ھويلا جاي ، سارايۇ ئايۋان ،
خۇشاللىقتا يۈزىن ئۇرىغان جاھان .
ھەممە ياقتا شادلىق ، ھەممە ياقتا توي ،
ھەممە ياقتا ئويۇن ، مەي ، چالغۇ ۋە كۈي ،
بۇنداق زىياپەتنى جاھاندا ھېچكىم
ھېچ ۋاقىت كۆرمىگەن ئىدى ئىلاھىم !
بىر ھەپتە سوزۇلدى شادلىق ۋە ئويۇن ،
ئامبارلار ئېچىلدى سەككىزىنچى كۈن .
شاھزادىگە كەلدى ئەجەب سوۋغىلار ،
تەختۇ لىباس ، بايلىق ، دىرھەم ۋە گۆھەر .
ئەرەب ئاتلىرىنىڭ ئېگىرى زەر رەڭ ،
قىلىچ ، گۈرزە ، كەمەند ، ياراغلىرى جەڭ .
شايىلار ، كىمخابلار يەيدۇ كۆز يېغىن ،
مەرۋايىت ، ئالتۇنلار نۇر چېچى نەقشىن .
تاجدىن باشقا ھەممە نەرسە مۇھەييا ،
ھېلى ياش بېشىغا تاج قويماق بەجا .
سوۋغىلار تاپشۇرۇپ بىباھا مۇفىد ،
ئوغلىدىن كۈتتى كۆپ ياخشىلىق ئۈمىد .
سىناقتىن ئۆتكۈزدى ئۇنى يەتتە يىل ،
ھەممىدىن راۋۇرۇس چىقتى مۇتتەسىل .
سەككىزىنچى يىلى ئېلىپ كېلىشەر ،
ئالتۇن تاجۇ مارجان ھەم ئالتۇن كەمەر .
يېپەككە يېزىلدى شاھ پەرمانى ھەم ،
شۇنداقتۇر قەدىمدىن شاھانە ھەشەم .
لايىق كۆرۈپ ئەمدى تەختۇ تاج ــ كۇلاھ ،
كوھىستان مۇلكىگە قىلدى ئۇنى شاھ .
شۇنداق ئاتىلاتتى قەدىم نەفسەمبىر ،
ماۋەرا ئۇننەھر دېيىشەر ھازىر .

كۈنلەر ئۆتۈپ بارار بىر ـ بىرىنى قوغلاپ ،
گۈلبەدەن ئەندىشىدە ، يۈزدىن رەڭ يوقاپ .
پەلەك چاقى ئايلىنىپ ئۆتتى تالاي كۈن ،
توققۇز ئاي ئۆتۈپتۇ ، يەنە توققۇز كۈن .
دېيىشتى : « سۆيۈنچە بەر ، كاۋۇس پادىشاھ ،
خۇدا قىلدى ساڭا بىر ئوغۇل ئاتا .
مەلىكە شەۋكەتلىك تۇغدى بىر ئوغۇل ،
ئەمدى تەختىڭ تاپار تېخىمۇ چىڭ ئۇل .
بىر گۆدەك تۇغۇلدى مىسالى پەرى ،
سەنەمدەك گۈزەل يۈز ، كۈمۈش پەيكەرى . »
بوۋاقتىن جاھان گەپ ـ سۆزلەرگە تولدى ،
چېھرىسىدىن ساراي نۇرلىنىپ كەتتى .
شاھ ئۇنىڭ نامىنى دېدى : « سىياۋۇش » ،
ئالەم ۋە ئاسماننى ئاڭا ئەتتى بەخش .
پال ئېچىپ كۆرۈشكە مەشغۇل مۇنەججىم ،
ياخشىيۇ يامان كۈننى ئاجراتتى جىم .
يۇلتۇزلارنى بايقاب ئاشۇفتە ، بەجا ،
بەختىنى غۇۋا كۆردى غەمكىن ، بىسادا .
راھىتىدىن كۆپرەك كۆرۈپ ئازابنى ،
يازمىشقا ھاۋالە قىلدى بار ـ يوقنى .
بارىنى ئېيتتى پادىشاھقا بىر ـ بىر ،
ئاتا نە بىلسۇن ئوغلىنى كۈتەر نە تەقدىر .
كۈنلەر ئۆتەرئىدى تۇتۇق بەرمەستىن ،
بىر كۈنى سارايغا كېلىپ تەھەمتەن
دېدى : « گۆدەكنى بەر ماڭا ، شەھرىيار ،
ئۇنى مەن تەربىيە قىلىشىم دەركار .
سەندە ئىنىكئانا كۆپ ، ھۈنىرى بەك ئاز ،
جاھاندا تېپىلماس مېنىڭدەك ئۇستاز . »
چوڭ ـ كىچىك بىلەن شاھ ئويلاندى بەك كۆپ ،
ياندۇرۇشقا تاپماي ھېچ سۆز ، دېدى خوپ .
رۇستەمگە تاپشۇردى كۆزى نۇرىنى ،
ئالەمگىر ئوغلىنى ، يۈرەك پارىنى .
رۇستەم ئېلىپ كەتتى زابۇلىستانغا ،
ئاڭا ساراي ياساپ باغۇ بوستانغا .
تۈن ۋە كۈن ئات ، ئېگەر ، ئوق ، نەيزەيۇ كەمەند ،
ئارغامچە ، ئۈزەڭگە ، چۇلۋۇر بىلەن بەند .
بەزەن بەزمە قىلار تىنماي ئۇ داڭدار ،
بەزىدە قارچىغا بىلەن ئوۋ ـ شىكار .
سۆز تىڭلار داد ـ بىداد ، تەختۇ كۇلاھتىن ،
بەزمدىن ، رەزمدىن ، سىپاھ ، سەلاھتىن .
بار ھۈنەرنى بىلىپ ئالسۇن دەپ ياشتىن ،
رۇستەم كۆپ جاپالار ئۆتكۈزدى باشتىن .
سىياۋۇش چوڭايدى باتۇر ، دىلاۋەر ،
كېلەلمەس ئۇنىڭغا ھېچكىم باراۋەر .
پالۋانلار بىلەن ئوۋغا چىقىپ نەچچە قېتىم ،
ئوقيا بىلەن شىرنى يەڭدى ھەر قېتىم .
بىر كۈنى دېدى : « ئەي ھۆرمەتلىك رۇستەم ،
ئەمدى بېرىپ پادىشاھ دادامنى كۆرسەم .
شاھانە ھۈنەرلەر ئۆگىتىپ ماڭا ،
خېلى جاپا تارتتىڭ ، تەشەككۈر ساڭا .
ئەمدى بىر كۆرسۇنچۇ جاھاندار ئاتام ،
ماڭا نېمىلەرنى ئۆگەتتى رۇستەم . »
بۇ شىر ، ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بىرمۇ بىر ،
دەرھال ھەر تەرەپكە ئەۋەتتى چاپار .
ئات ۋە دېدەك ، غۇلام ، كۈمۈش ھەم گۆھەر ،
ئالتۇن مۆھۈر ، تىغ ، كۇلاھۇ كەمەر ،
كىيىم ـ كېچەك ھەمدە قورال ۋە يېمىش ،
غۇلاملار ئىشىدۇر بۇلارنى يىغىش .
نېمە تېپىلمىسا بىساتىدىن ئەگەر ،
باشقا يۇرتلاردىن ئېپ كېلەر چاپار .
سىياۋۇشنى شۇنداق يولغا سېلىشتى ،
قوشۇنلار كۆزەتتە ، تاراپ قېلىشتى .
شاھزادە بولمىسۇن خاپا ، دەپ لۇتفەن ،
خېلى يولغا بىللە باردى تەھەمتەن .
يابىستىلغان ئىدى پۈتۈنلەي كىشۋەر ،
شاھزادىگە ھەممە شادلىق تىلىشەر .
ھەممە خۇش خۇي ئىدى ، باشلايتتى ئويۇن ،
بېشىدىن چاچاتتى ئەنبەر ۋە ئالتۇن .
بايرامغا ئايلاندى ھەممە خۇشال ـ شاد ،
ئۆگزە ـ تاملارمۇ بېزەلگەن ، ئاۋات .
ھەتتا ئات تۇيىقى ئاستىدا دىرھەم ،
ئىراندا تېپىلماس غەمكىن بىر ئادەم .
ئاتلارنىڭ يايلىمۇ تارىلىپ بىر ـ بىر ،
چېچىلغان مۇشك ـ ئەنبەر ، زەپەر ھەم ئەتىر .

ئاززاق باغلىنىشى بولسا قېنىدا ،
تۇغقىنىنى تاپار ، مېھرى جېنىدا .
ئىچكىرىدە سېنىڭ سىڭىللىرىڭ بار ،
سۇدابە ئانىدۇر ساڭا ، ماڭا يار .
ھەرەمدىكىلەرنى بىر كىرىپ كۆرگىن ،
خۇش بولۇپ ، دېيىشسۇن ساڭا ئاپىرىن . »
شاھتىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ سىياۋۇش ،
ئاڭا سۇس قارىدى ، باشتىن قاچتى ھوش .
بىرھازا جىم ئويلاپ ، يوشۇردى دەردىن ،
تىرىشنى يۇيۇشقا دىلدىكى گەردىن .
گۇمانى شۇ بولدى ، ئۇنى ئاتىسى ،
سىناپ كۆرۈش ئۈچۈن ئۈندەر كەن ئۇنى .
ئوغۇل ئىدى سەزگۈر ، ئەدەبلىك ، دانا ،
ھوشيار ، بەك تەۋەززۇ ، سۆزگە بەك ئۇستا .
جىم بولۇپ سىرىنى ئىچىگە يۇتتى ،
بۇ ئىشنىڭ ئاخىرى ئۇنى قورقۇتتى .
ئەگەر ھەرەمگە كىرسەم — ھەيرانە ،
سۇدابە كۆرسىتەر ئەجەب ئەڭگىمە .
ئەمما شاھقا جاۋاب بېرىپ دەر : « ئەي شاھ ،
سەن ماڭا ئىنايەت قىلدىڭ تەخت ـ كۇلاھ .
ئاسمانىڭ ئەۋجىدىن چىقىپ نۇر ئاپتاپ ،
قايسى يەرلەرگىچە بېرەر يەرگە تاپ .
سەندەك شاھنى بىلمەس بۇ يەتتە ئىقلىم ،
ئىشنىڭ ئەقىل ھەمدە ياخشىلىق ، بىلىم .
سەن ماڭا يول كۆرسەت داۋانلار ئارا ،
قورقىشنى بىلمەسمەن تەڭداشلار ئارا .
ئۆگىسەي شاھلىقنىڭ رەسىم قائىدىسىن ،
تەختۇ بەزمۇ چالغۇ مەي قائىدىسىن .
نېمە ئۆگىنەتتىم ھەرەمگە كىرسەم ،
خوتۇنلاردىن نېمە ئۆگىنەر ئادەم .
ئەمما شۇنداق بولسا شاھىم پەرمانى ،
باش تارتىشقا بارمۇ قۇلنىڭ ئىمكانى . »
شاھ دېدى : « دائىما دىل شاد بول ئوغلۇم ،
ھەر ئىشتا ئەقىلگە بۇنياد بول ، ئوغلۇم .
بۇنداق ياخشى سۆزنى ئاڭلىغانتىم كىم ،
بۇ سۆزلەردىن ئاشار روھ ھەم ، ئەقىل ھەم .
كۆڭلۈڭدە يامان ئوي بولمىسۇن ئاخىر ،
شادلىقنى ئۇلغايتقىن ، قايغۇنى سۈپۈر .
ئۇندا ياش سىڭىلىڭ بار ، بېرىپ ئال خەۋەر ،
سېنى كۆرسە ، خۇشال بولۇپ يايرىشار . »
سىياۋۇش ئاڭا دەر : « ئەتە تاڭ ۋاقتى ،
قىلاي ھەر نە خالىسا شاھىم خاھىشى .
مانا مەن تۇرىمەن ھۆكمىڭنى سۈيلەپ ،
پەرمانىڭغا قەلب ، جان ، بېلىمنى باغلاپ .
بېرىشقا بۇيرۇقۇڭ بىلەن ھازىرمەن ،
ئەگەردە قۇللۇقتا بولسام قادىرمەن . »

سىياۋۇشنىڭ سۇدابە ھۇزۇرىغا كەلگەنلىكى

بىر كىشى بار ئىدى ، دېيىشەر ھىربەد ،
كۆڭلىدىن يامانلىق قوغلانغان ئەبەد .
بۇ سەنەم خانەنىڭ پاسىبان ئىتى ،
ئاڭا تاپشۇرۇلغان ھەرەم ئاچقۇچى .
ئاڭا پادىشاھتىن كەلدى بىر پەرمان :
« ئەتە قۇياش تىغىنى چىقارغان ھامان ،
سىياۋۇش قېشىڭغا بارار ، تۇر ھوشيار ،
بەجا قىل نېمىكى دېسە شەھرىيار .
بېرىپ ئېيت ، سۇدابە ساندۇقىن ئېچىپ ،
ئۇنى قارشى ئالسۇن ، گۆھەرلەر چېچىپ .
ئۇنداق كېنىزەكلەر بىلەن سىڭىللار ،
چېچىپ تۇرسۇن مۇشكۇ ئەنبەر ۋە ئىپار ! »
قۇياش تاغ كەينىدىن كۆرۈنگەن زامان ،
سىياۋۇش قوزغالدى شەھرىيار تامان .
كىرىپ يەرنى سۆيدى ، ئوقۇدى سانا ،
پىنھان سۆھبەت قىلدى ئۇ بىلەن پادىشاھ .
ھىربەدنى چاقىرتتى تۈگىگەچ سۆھبەت ،
يولىيورۇق سۆزلىرىن ئاڭلىدى ھىربەد .
سىياۋۇشقا دېدى : « ئۇ بىلەن بارغىن ،
تۇغقان دىدارىدىن كۆڭلۈڭنى ئاچقىن . »
ئىككىسى بىر بولۇپ كېتىشتى ھەمدەم ،
خۇشاللىق ئىلكىدە ، كۆڭلىدە يوق غەم .
ئەمما ھىربەد كېلىپ ، ئاچقاندا ھەرەم ،
شاھزادە كۆڭلىدە يەنە قورقۇنچ غەم .
ھەرەم ئەھلى كۈتەر كۈلكە ـ ناۋانى ،
ھەممە شادۇ خۇشال ، كۈتەر بەزم ـ سازنى .

سىياۋۇشنىڭ ئانىسىنىڭ ئۆلۈمى

شاھ بېشىغا چۈشتى تۇساتتىن بالا ،
ئانىسىدىن مەھرۇم بولدى بۇ دۇنيا .
سىياۋۇش ئاڭلاپ دىۋىدەك تولۋلدى ،
تەختتىن سەكرەپ چۈشتى ئاھ دەپ تولۋلدى .
شاھانە لىباسىن قىلىپ نەچچە چاك ،
قايغۇلۇق بېشىغا ئۇ چاچاتتى خاك .
قەلبىن ئۆرتىگەچكە بۇ ئېغىر ماتەم ،
ئۆزىن ئۇرۇپ جانغا قىلاتتى سىتەم .
شۇنچە نالە قىلدى ، ياش تۆكتى كۆزى ،
كۆپ زامان كۈلكىنى كۆرمىدى يۈزى .
بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى ئېزىلىپ تەن ـ روھ ،
بىردەممۇ ئايرىلمىدى دىلدىن ئەندوھ .
ئېسىل زاتلار بۇندىن تېپىشىپ خەۋەر ،
سىياۋۇش يېنىغا قانات قېقىشار .
تۇس ھەم ، فەرىبورز ھەم ، گېۋ ھەم ، گۇدەرز ھەم ،
شاھزادە ، پەھلىۋان ھەممىسى بار ھەم .
سىياۋۇش ئۇلارنى كۆرگەن شۇ زامان ،
يۈرەكتىن بىر ئاھ تارتتى ، كۆتۈردى پىغان .
يەنە نالە قىلىپ يىغا باشلىدى ،
قەلبى دەرد خانىسىنى ئېچىپ تاشلىدى .
گۇدەرز كۆرۈپ شاھزادە قەلبىدە ئەلەم ،
ئۇنىڭ ئازابىدىن چۆكتى دىلغا غەم .
ئۆزىن تۇتۇپ ئاگا دېدى : « ئەي شاھزات ،
سۆزۈمگە قۇلاق سال ، ماتەمدىن ئازاد .
ھەركىم ئانىدىن تۇغۇلار ، ئۆلەر ،
قېنى كىم ئەجەلدىن يېگانە بولار ؟
ئانىدىن تۇغۇلۇپ كىم بار ئۆلمىگەن ،
قېنى كىم ئەجەلگە مەھكۇم بولمىغان ؟
بۇگۈن ئاناڭ كەتسە گەرچە سېلىپ غەم ،
جايى جەننەتتىدۇر قىلما كۆپ ماتەم ! »
كۆپ نىسىھەت قىلدى ، ئىلتىجا ساكىن ،
شاھزادىنىڭ كۆڭلى تاپقۇچە تەسكىن .

سۇدابەنىڭ سىياۋۇشقا ئاشىق بولغانلىقى

شۇنداق ئۆتەر كۈنلەر ، ئۆتىدۇ روزخار ،
شاھزادىدىن مەمنۇن ئىدى شەھرىيار .
بىر كۈنى كەيكاۋۇس شاھزادە بىلەن
تۇراتتى ، سۇدابە كىردى ئىشىكتىن .
سىياۋۇشقا چۈشۈپ ئۇنىڭ نەزەرى ،
ئىشقتىن ئوت ئالدى قەلبى ـ يۈرىكى .
قىلدەك بولۇپ قالدى تەنلىرى ناگاھ ،
خۇددى ئوت ئالدىغا كېلىپ قالغان ياخ .
بىر ئەلچى ئەۋەتىپ سىياۋۇس تامان ،
دېدى : « ئاستا سۆزلە ، سۆزۈمنى پىنھان .
پادىشاھ ھەرىمگە كىرسە ئادىشىپ ،
ھېچكىممۇ قىلمايدۇ ئاگا تەئەججۇپ . »
خىزمەتكار يەتكۈزگەن چېغىدا خەۋەر ،
غەزەپتە قاينىدى بۇندىن ئۇ داگدار .
دېدى : « مەن ھەرەمگە كىرگۈچىمەسمەن ،
بۇندا داستان بولۇپ يۈرگۈچىمەسمەن ! »
سۇدابە تۈن بويى قاقماستىن كىرپىك ،
شاھ يېنىغا چاپتى سەھەردە ئىتتىك .
دېدى : « ئەي لەشكەر باش ، شەۋكەتلىك پادىشاھ ،
سەندەكنى كۆرمىگەن نە خۇرشىد ، نە ماھ .
يەر ئۈزرە يېگانە ئاقىل پەرزەنتىڭ ،
جاھاننى شاد قىلار ئۇ دىل پەيۋەندىڭ .
ھەرەمگە ئەۋەتكىن ئۇنى بىز تامان ،
سىڭىللىرى كۈتەر سېغىنىپ چەندان .
ئاگا ئېيت ، ھەرەمگە كىرىپ تۇرسۇن ئۇ ،
سىڭىللىرىنى تېز ـ تېز كۆرۈپ تۇرسۇن ئۇ .
سىڭىللار سېغىنار ، يولدا كۆزلىرى ،
سېغىنىپ ، يىغىدىن نەمدۇر يۈزلىرى .
ئاگا تەزىم قىلىپ بېرەرمىز ھەدىيە ،
مۇھەببەت دەرىخى گۈل ئاچسۇن دېسە . »
شاھ دېدى : « سۆزلىرىڭ توغرا ، سەن ئانا ،
مېھرىڭ يۈز ئانىدىن ئارتۇقتۇر يانا ! »
سىياۋۇشقا دېدى ئۇ شاھى جاھان :
« قاندىكى مۇھەببەت قالمىسۇن نىھان .
شۇنداق ياراتقاندۇر سېنى پاك ئىگەم ،
مېھىر قويار يۈزۈڭ كۆرگەن ھەر ئادەم .
سېنى تەگرى بەردى ، پاكىزە ئەجداد ،
ئالەمدە تېپىلماس سەندەك بىر پاكزات .

شاھ دېدى: «شۇ ئىدى مېنىڭ ئارزۇيۇم،
شۆھرىتىڭگە شۆھرەت قوشار نامىم ھەم.»
ئەتىسى كەلدى ئوغۇل، سۆيۈپ زېمىن،
تاجۇ تەختكە يەنە ئوقۇپ ئاپىرىن.
ئاتا بىلەن ئوغۇل سۆھبەت باشلىدى،
يەنە يوشۇرۇن يول ئىزدەر باشلىدى.
شاھ دەر: «ھاياتىم بىتەشۆيش، قايغۇ،
دىلىمدا يوشۇرۇن بار بىرلا ئارزۇ.
سېنىڭ نامىڭ قالسا يادىكار بولۇپ،
سېنىڭدىن ئوغۇل قالسا شەھرىيار بولۇپ،
مېنى خۇش قىلغاندەك سېنىڭ گۈليۈزۈڭ،
ئوغلۇڭغا باققاندا ئېچىلسا دىلىڭ،
بەختلىك يۇلتۇزۇڭدىن ئاختۇرۇپ، ئىشەن،
مۇبەد، مۇنەججىملەر بېرىشتى نىشان.
پۇشتۇڭدىن چىقارمىش شۇنداق شەھرىيار،
نامى قالار ئىمىش مەڭگۈ يادىكار.
بۈگۈن ئۇلۇغلاردىن تاللاپ ئال خوتۇن،
بەلكى قۇدا بولۇر بىزگە كەيپەشىن.
قەيارەس ھەرەمى ئىچرە، قارا، كىم بار؟
ئۆزۈڭ ھەرىكەت قىل، بەختلىك بولسۇن يار.»
ئوغۇل دەر: «مەن شاھنىڭ سادىق غۇلامى،
پەرمانىڭغا باغلىق ئىشىم ئاخىرى.
سەن كىمنى تاللىساڭ، شۇ ماڭا لايىق،
سەن پادىشاھ، بەندەڭمىز ھەممە خالايىق.
بۇ سۆزنى ئاڭلىسا سۇدابە ئانا،
قارشىلىق قىلمىسۇن بۇ ئىشقا يانا.
بۇ ئىشقا ئۇ بىلەن ئاسانلىقىم يوق،
ئۇنىڭ ھەرەمىدە مېنىڭ ئىشىم يوق.»
سامان ئاستىدا پاتقاق، يوقتۇر خەۋىرى،
بۇ سۆزدىن كۈلەتتى ئىقلىم سەرۋەرى.
ئاڭا دېدى: «تاللاش سېنىڭ ئىشىڭدۇر،
يامان ئويلارنى دىلىڭدىن سۈپۈر.
ئۇنىڭ ھەممە سۆزى مېھرىبانلىقتىن،
سېنىڭ ئىقبالىڭغا پاسبانلىقتىن.»
بۇ سۆزدىن سىياۋۇش كۆڭلى بولدى شاد،
بولدى كۆڭۈل غەمكىن ئويلاردىن ئازاد.
يەنە شەرەپلىدى جاھان پادىشاسىن،
يەنە تەخت ئاستىدا سۆيدى ئۇ زېمىن.
سۇدابەدىن نىھان ئىزدىشىپ چارە،
كۆڭۈل غەش، خەستە جان، جىگەر مىڭ پارە.
سۇدابەدىن كۆرەر جىمىكى ئىشىن،
يوشۇرار كۆزىگە تىقىلغان يېشىن.

سىياۋۇشنىڭ ئىككىنچى قېتىم ھەرەمگە كىرگەنلىكى

شۇنداق ئىشلار بىلەن يەنە ئۆتۈپ تۈن،
يەردىن بېشىنى كۆتۈرگەندە كۈن،
سۇدابە تەختتە قۇۋناق ئولتۇرار،
قىزىل ياقۇت تاجى كۈندەك يالتىرار.
چاقىرىپ، پەردازلىدى قىزلىرىنى،
ئالتۇن كۇرسىقا ئۆتكۈزدى بەرىنى.
ھەر بىرى ئالدىدا گۈزەل كېنىزەك،
ھەرەم ياشناپ كەتتى خۇددى جەننەتتەك.
ئاندىن ھىربادقا پەرمان بەردى مەھلىقا:
«سىياۋۇشقا بېرىپ دېگىن مۇددىئا:
قەدەم تەشرىپ قىلسۇن ئۇ بۇياقلارغا،
كۆز سالسۇن سەرۋى قامەت ياشنىغان باغقا.»
شاھ ئالدىغا چېپىپ باردى ھىرباد،
سۇدابەنىڭ بۇ ئىشىدىن پۈكۈلۈپ قەد.
ئاڭلاپ چىرايى بولدى كەھرىۋا،
خۇداغا يالۋۇرۇپ قىلدى ئىلتىجا.
ئىزدىگىنى بىلەن تاپالماس چارە،
تەن قاقشار، يۈرىكى بولدى مىڭ پارە.
ھېچ چارە تاپالماي بۇنداق سىتەمگە،
سۇدابەنى كۆردى كىرىپ ھەرەمگە.
بېشىدا ياقۇت تاج، چېچىدا گۆھەر،
تەختىدىن سىياۋۇش تەرەپكە يۈرەر.
قول كۆكسىدە، تەزىم قىلىپ گۈل چىراي،
سىياۋۇشقا بەردى ئالتۇن تەختتىن جاي.
شاھزادىگە ھەممە قىزنى كۆرسىتەر،
ھەممىسى تېخى يېپ ئۆتمىگەن گۆھەر.
ئاڭا دەر: «تەختلەرگە تاشلىغىن نىگاھ،
سەنەملەر ئولتۇرار، ئالتۇندىن كۇلاھ.

خانلار باشتىن ـ ئاياغ بېزىتىلگەن ،
ھەرياقتا مۇشكۇ ئەنبەر ، ھەممە ياق روشەن .
ئارىلاشتۇرۇشۇپ زەرگە گۆھەر ھەم ،
ئايىغى ئاستىغا چېچىشار دىرھەم .
چىن شايىسىغا ئورالغان زېمىن ،
دۇرلار جۇلاسىدىن يەر يۈزى يارقىن .
ھەممىنىڭ بېشىدا ياقۇت تاج يانار ،
ياڭرار چالغۇ ، قەدەھ تىنماي ئايلىنار .
ھەرەم ياسىتىلغان مىسالى بېھىش ،
گۈزەللەر كۆرۈشسە قىلىشار خىرىس .
سىياۋۇش كۆردىكى ، ھەممە نەرسە تەخ ،
يالتىراپ تۇراتتى تۆردە ئالتۇن تەخت .
ئەتلەسۇ شايىلار تاغدەك قويۇلغان ،
گۆھەرلەر بىلەن نەقىش ئويۇلغان .
تەختتە سۇدابە سەرۋ قەد مەھلىقا ،
ھۆسنىدە جەننەتنىڭ ئۆزى مۇتلەقا .
قارا مۇشك زۇلپىن قىلىپتۇ شىكەن ،
نۇر چېچىپ ئولتۇرار سۇھەيلى يەمەن .
بېشىدىكى تاجى پەلەكتىن بەلەند ،
تۆۋەنگە چۈشۈپ تۇرار مۇشك كەمەند .
كېنىزەك ئالتۇن كەشىن تۇتۇپ تۇرار ،
جان پىدا ، ھەر ئىماسىنى بايقاپ تۇرار .
ھەرەمگە سىياۋۇش كەلگەندە كىرىپ ،
سۇدابە چۈشتى تەختتىن يۈگۈرۈپ .
يەر سۆيۈپ تەزىمگە ئېگىلدى قامەت ،
ئاندىن قۇچاققا ئالدى ئۇزۇن بىر مۇددەت .
يۈز ـ كۆزىگە سۆيدى ، قويۇپ بەرمىدى ،
ئۇنىڭ دىدارىغا بېقىپ تويمىدى .
دەيتتى ئۇ : « خۇداغا مىڭ ـ مىڭلاپ شۈكۈر ،
دىلىمدا قىلارمەن نامىڭنى زىكىر .
ھېچكىمدە سېنىڭدەك پەرزەنت تېپىلماس ،
شاھلىقتا سېنىڭدەك پەيۋەند تېپىلماس . »
سىياۋۇش سەزدى بۇ ئاددىي مېھىر ئەمەس ،
بۇ مېھىر بالاغا باشلىمىسا بەس .
بۇنداق ئىشنى كۆرۈپ شۇنچىلىك ناساز ،
سىڭىللار ئالدىغا ماڭدى پاك مىجەز .
سىڭىللىرى ئاڭا ئېيتار ئاپىرىن ،
كۇرسىغا ئولتۇزدى ، كۇرسىدۇر زەررىن .
ئۇزاق سۆھبەتتىن كېيىن سىڭىللار بىلەن ،
خۇشلىشىپ قايتتى چىرايى روشەن .
ھەرەم گەپ ـ سۆزىدىن بولالماس خالاس :
« مانا شۇ ھۈنەرۋەن تاجۇ تەختكە ماس .
ئاددىي ئادەمگە بۇ ئوخشىماس ھېچھەم ،
نۇر يېغىپلا تۇرار روھىدىن ھەردەم ... »
ئاتا ھۇزۇرىغا كەلدى سىياۋۇش ،
« ھەرەمگە باردىم ، ــ دېدى پەرىشان ، خامۇش ، ــ
ئايىغىڭ ئاستىدا جاھان بايلىقى ،
ئاشكارا بايلىقۇ نىھان بايلىقى .
جەمشىدۇ فەرىدۇن ، ياكى ھۇشەڭ شاھ ،
ساڭا يېتىشەلمەس ، ساڭا يار ئاللاھ ! »
بۇ سۆزلەردىن خۇشال بولدى شەھرىيار ،
سارايىنى بېزەتتى مىسالى باھار .
مەي ۋە شەربەت راسلاپ بەزمە تۈزۈشتى ،
ھايات تەشۋىشىدىن كۆڭۈل ئۈزۈشتى .
ئاسمانغا يۇلتۇزلار ياققاندا پانۇس ،
ھەرىمگە كىرىپ باردى كەيكاۋۇس .
شاھ دەر سۇدابەنى قىلىپ ئەزمايىش :
« ماڭا سۆزلە ، يېپىق قالمىسۇن ھېچ ئىش .
سىياۋۇش رايىدىن ، ئەقلىدىن سۆزلە ،
قامىتى ، گۇپتارى ، تەلىمىدىن سۆزلە .
ئەقلى ـ دىتى ساڭا بولدىمۇ ماقۇل ،
شۆھرىتى لايىقمۇ ، ماختىشار نوقۇل ؟ »
سۇدابە دېدىكىم : « ئەي بەنەزەر شاھ ،
سەندەكنى كۆرمىگەن نە تەخت ، نە سىپاھ .
ئوغلۇڭدەك پەرزەنتنى كۆرگەنمۇ جاھان ؟
تۇتماق نە ھاجەتتۇر بۇ سىرنى نىھان ؟ »
شاھ دەر : « ئۇنداق بولسا بويىغا يەتسۇن ،
يامان كۆز ، بەتنىيەت نېرىغا كەتسۇن .
سۇدابە ئاڭا دەر : « جۈپتى ھالالىم ،
ئىناۋەتكە ئالسا سۆزى زىلالىم .
ئۆز پۇشتۇمدىن ئاڭا تاپاي بىر كېلىن ،
بىگانە بولمىسۇن بەختكە زامىن .
ئوغۇل تۇغۇپ بېرەر ئاتىسى سىياق ،
ئوغۇللار ئىچىدە شانى يۇپيورۇق .
مېنىڭ قىزلىرىمغۇ ساڭا خوپ لايىق ،
سېنىڭ ئۇرۇقۇڭدىن ۋە ساڭا سادىق .
كەيارەس ئۇرۇقىدىن ۋە يا كەيپەشىن
ئەۋلادىدىن ئالسا دەيتتى ئاپىرىن . »

ئاڭا كۆڭۈل بەردىم ، ئەھد ـ پەيمانىم شۇ ،
تىلىم شۇ ، دىلىم شۇ ، روھ ـ راۋانىم شۇ.
ئۇ مېنىڭ يېشىمغا يەتمىگەي تاكىم ،
قەسىمىم : باشقىغا چۈشمىگەي ئىشقىم .
يەنە ، چىرايىمدىن سۆزلىدىڭ ، دىلبەر ،
ئىشقىم جانىڭ ئارا جا بولسا ئەگەر ،
ئەگرى مېنى شۇنداق ياراتمىش ، نېتەي
سېنى كۆيدۈرۈشكە ئەمەستى ئەتەي .
بىلدۈرمە ، بۇ سىرنى بىلمىسۇن ھېچكىم ،
پىنھان تۇتۇش بولسۇن مېنىڭمۇ ئىشىم .
باتۇرلار بانۇسى ، ئەقىللىق سەنەم ،
ساڭا ھۆرمىتىم چوڭ ، ئانامسەن ، ئانام . »
شۇنداق دەپ چىقتى ـ دە ، كەتتى ئۇ جايدىن ،
سۇدابەنى قىينار ئىشق جان ـ جېنىدىن .
كەچقۇرۇن ، شاھىنشاھ ھەرەمگە كەلدى ،
بىلمەستىن ، ھىيلەيۇ ئالدىمغا كەلدى .
ياخشى خەۋەر بىلەن كۆڭلىن ئېتىپ شاد ،
سىياۋۇش ئىشنى شۇنداق قىلدى ياد :
« ھەرەمنى تاماشا ئەيلىدى نامدار ،
قارا كۆز سەنەملەر تىزىلدى قاتار .
ئايۋانغا لىق تولدى قانچە خۇش چىراي ،
ئۇلار جامالىدىن خىجىل تولۇن ئاي .
قىزىمدىن باشقىغا قىلماي ئىلتىپات ،
گۆزەللەر كۆڭلىگە بەرمىدى نىجات . »
بۇ گەپتىن بولدى شاد شاھنىڭ يۈرىكى ،
گويا ئايغا تولدى ئۇنىڭ قۇچىقى .
غەزنىنى ئېچىپ ، بەردى كۆپ گۆھەر ،
زەربابلار ، شايىلار ھەم ئالتۇن كەمەر .
ھەم ياراغ ـ ئەسلىھە ، ئۈزۈك ۋە مارجان ،
تەختۇ تاج ، نۇقرە ـ سىيىم ، لەئلى بەدەخشان .
ھەممىنى چىقىرىپ ھەددىدىن ئارتۇق ،
دېدى : « بۇنى قىلغىن ئوغلۇمغا تارتۇق .
سىياۋۇش ئۈچۈن بۇ ھەممە تۆھپىلەر ،
ياخشى كۈندە بۇلار ئىش بېرىپ قالار . »
ئاڭا بېرىپ دېگىن : « خېمىردىن پىتىر ،
كېيىنكى بەرگىنىم ئالەمگە تەتىر . »
سۇدابە ھەم تۇرۇپ قالدى ھەيرەتتە ،
ئىچىدە ھەم ئەپسۇس قىلدى ئەلۋەتتە ،
ئويلىدى : « ئۆتمىسە ئاڭا پەرمانىم ،
ياخشىسى ، تەرك ئەتسۇن تېنىمنى جانىم .
دۇنيادا نى چارە بار ياخشى ـ يامان ،
مەيلى ئاشكارايۇ ۋە ياكى پىنھان .
ھەممىنى ئىشقا سېلىپ ، غوۋغا قىلىمەن ،
كۆنمىسە ، يۇرت ئارا رەسۋا قىلىمەن . »

سىياۋۇشنىڭ ئۈچىنچى قېتىم ھەرەمگە كەلگەنلىكى

تەختىگە ئولتۇرۇپ قولاقتا زىرەك ،
بېشىدىكى تاجى پارقىراق كۈندەك ،
سىياۋۇشنى چارلاپ يېنىغا تەنناز ،
سۆھبەتنى قىزىتار ، كۆزلىرىدە ناز .
ئاڭا دېيتتى : « سوۋغات تەييارلىدى شاھ ،
ھېچكىمدە يوق بۇنداق تاجۇ تەخت ، ھۇجرا .
بايلىقلار ساناقسىز ، نەرسىلەر ھەرخىل ،
ئېلىپ كەتسەڭ ، باردۇر ئىككى يۈزدەك پىل .
قىزىمنى ھەم ساڭا ئەيلىدىم نىسار ،
تاجۇ تەخت ، ھۆسنۈمگە نەزەر سال داگدار .
ئىشقىم رەت قىلىشقا نېمە باھانە ؟
ئەمەسمۇ دۇنيادا ھۆسنۈم يېگانە ؟
مەن سېنى كۆردۈمۇ ، قالمىدى ھوشۇم ،
ئازابتا تولغىناق بولدىغۇ ئىشىم .
روشەن كۈنۈم خىرە قىلدى بۇ دەرد ،
كۆزۈمگە قۇياشمۇ بولدى لاجۇۋەرد .
يەتتە يىل بولدى بۇ ئىشقى توپان ،
قىيناپ گۈل يۈزۈمگە كۆزدىن ئاقار قان .
بىر مەخپىي شادلىق بەخش ئەتكىن ماڭا ،
ياشلىقۇ ئاۋاتلىق بەخش ئەتكىن ماڭا .
جاھان پادىشاھى بەرگەندىن ئارتۇق ،
تەختۇ تاجۇ بايلىق قىلاي مەن تارتۇق .
باش تارتساڭ ئەمرىمدىن ئەگەردە چەندان ،
ئەگەر قىلماس بولساڭ دەردىمگە دەرمان ،

ھەممىسى نارەسىدە، ئايدۇر يۈزلىرى،
شەرمۇ ھايا، نازغا تولغان ۋۇجۇدى.
نىگاھ سال، نىگاھ سال باشتىن ـ ئاياغ،
قايسى ساڭا خۇش كېلەر، ياخشى باق!»
شاھزادە نەزەرىنى تاشلار شۇ نەپەس،
ئۇلار كۆز ئۈزۈشمەس، كۆز ئۈزۈشەلمەس.
ئۆزئارا سۆزلىشەر: «قانداق خۇش چىراي،
ھۆسنىدىن شەرمەندە ئاسماندىكى ئاي!»
ھەممىسى كېتىشتى تۇرۇپ تەختىدىن،
خىيالەن پال ئاچار ئۆزى بەختىدىن.
ئۇلارنى ئۈزىتىپ دېدى سۇدابە:
«قاچانغىچە خامۇشلۇق، كۆڭۈل خۇنابە.
قايسىسى كۆڭلۈڭگە بولدىكىن مەقبۇل،
ھۆسنۈڭگە پەرىلەر كۆرسە بولۇر قۇل.
ساڭا كۆزى چۈشسە قايسى جانانە،
ئەس ـ ھوشىدىن ئاجرار، بولۇر دىۋانە.
ئەقىل كۆزى بىلەن بېقىپ، بەر جاۋاب،
قايسىنى كۆڭلۈڭ قىلار ئىنتىخاپ؟»
سىياۋۇش جىم تۇردى جاۋاب بېرەلمەي،
بولمىدى بار ئىشنى يادىغا ئالماي:
«ياخشى ئىدى پاك تېنىم ئورىسا كېپەن،
يار بولۇپ قوينۇمغا كىرگۈچە دۈشمەن.
سۆزلىشەتتى چوڭ ـ كىچىك ھەممە پالۋان،
ھەماۋەران شاھى ھەققىدە داستان.
نېچۈك ئىران شاھىنى كاردىن چىقاردى،
ئىران باتۇرلىرىنى يولدىن چىقاردى.
ھىيلىگەر سۇدابە ئۇنىڭ قىزىدۇر،
مېغىز پوستى دۈشمەن، شۇنىڭ ئۆزىدۇر.»
سىياۋۇش ئۈنچىقماي جاۋابتىن قاچتى،
سۇدابە پەردىدىن يۈزىنى ئاچتى.
ئاڭا دېر: «يېڭى ئاي يېنىدا خۇرشىد،
چاراقلاپ تۇرغىنىن كۆرەر يەر شاھىد.
ئاي خىرە كۆرۈنسە، ئىزدىمە سىرىن،
سېنىڭ قۇچىقىڭدا قۇياش يوشۇرۇن.
بېشىمدا ياقۇت تاج، ئۈستۈمدە شايى،
ماڭا چۈشسە ئەگەر كىمنىڭ ناگاھى،
ئەجەبمەس باقمىسا مەھلىقالارغا،
ھېچ كۆڭۈل بەرمىسە قېشى يالارغا.
ئەگەر مەن بىلەن ئەھد ـ پەيمان قىلارسەن،
خىيالىڭ چۈلغىماي، ئاسان قىلارسەن.
نارەسىدە قىزىمنى قوينۇڭغا سالسام،
مېنىڭ ئۆزۈم سېنىڭ كۆڭلۈڭنى ئالسام،
سۆزۈمدىن چىقماسقا قەسەم ئىچ، بۇندا،
كۆرسەن بەكمۇ كۆپ جاپا بولمىسا.
دۇنيانى تەرك ئېتىپ كېتەر شەھرىيار،
ئۇندىن سەن قالارسەن ماڭا يادىكار.
ماڭا يامانلىقنى ئويلىما بىر دەم،
مېنى جاندىن ئەزىز بىلمىگىڭ لازىم.
ئالدىڭدا ساڭا باش ئېگىپ تۇرىمەن،
سېنىڭدۇر نەق بۇگۈن شېرىن جانۇ تەن.
ئارزۇيۇڭ نېمە بولسا پىدادۇر بېشىم،
سېنىڭ تۇزىقىڭدىن تارتماسمەن بېشىم.»
شاھزادىنى سۆيەر قۇچاقلاپ، سىقىپ،
شەرمى ھايا نېمە، يادىدىن چىقىپ.
نومۇستىن سىياۋۇش يۈزلىرى ئەلۋان،
تارام ـ تارام ياشتىن نەملەندى مۈژگان.
كۆڭۈلدە: «يېپپىشتى ماڭا ئەجدىھا،
ئەھرىمەندىن ئۆزۈڭ ساقلار، رەببەنا.
ئەجەبكى ئاتامغا بىۋاپا بولسام،
ئەجەب ئەھرىمەنگە ئاشنا بولسام.
بۇ شوخ كۆزگە قوپال سۆزلىسەم،
غەزەپتىن يەنە كۈچەيتەر سىتەم.
مەخپىي پىتنىلەر تارقىتىپ يەنە،
دۈشمەن كۆپەيتمىسۇن شاھنىڭ يېنىغا.
ياخشىسى قىلاي مەن ئاڭا يۇمشاقلىق،
تىل باشقا، دىلىمدا ساقلاي مەن پاكلىق.»
سۇدابەگە دېدى: «جانانە ئۆزۈڭ،
جاھان ئىچرە يەككە ـ يېگانە ئۆزۈڭ.
ھۆسنۈڭدىن شەرمەندە ئاسماننىڭ ماھى،
ساڭا لايىق پەقەت جاھاننىڭ شاھى.
بۈگۈن ماڭا سېنىڭ قىزىڭ بولسا بەس،
ئۇندىن باشقا ماڭا ھېچكىم كېرەكمەس.
ئىران شاھىغا بار، بۇ سۆزلەرنى ئېيت،
قۇلاق سال جاۋابى نېم بولۇر شۇ پەيت.

بىر گۈدەك يۇرىكىم تېگىدە نىھان ،
سېنىڭ پۇشتۇڭدىندۇر ، ئەي شاھى جاھان .
بالام چۇشۇپ كېتىشكە تاس قالدى ئاخىر .
قورقۇشتىن بەدىنىم تىترىدى دىر – دىر . »
كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەر ئىدى شەھرىيار :
« قايسى بىرى سۆزىنى قىلاي مەن ئىنكار ؟
مۇنداق ئىشتا ئەسلا قىلمىغىن شىتاب ،
ئالدىراش ئەقلىنى قىلىدۇ خاراب .
ئەگەر ئاۋۋال بۇ ئىشقا ياخشىراق باقاي ،
ئاندىن دىل باشلىغان تەرەپكە ئاقاي .
كۆرەيمەن بۇلاردىن گۇناھكارى كىم ،
غەزەپكە ، جازاغا سازاۋەرى كىم ؟ »
ئاندىن ئوغلىنى چاقىرىپ ، ئىزدەپ بىر چارە ،
قوللىرىنى پۇرىدى ئاۋۋال يەكپارە .
قوچاقلاپ ، مۇرە ، قويىنىنى پۇراپ ،
تاپالمىدى باشقا بىر ھىدنى ئىزدەپ .
سۇدابەدىن چىقار ئىدى مەي ، شاراب ،
مۇشكۇ ئەنبەر ھىدى ، پۇراقى گۇلاپ .
سىياۋۇش تېنىدە يوق بۇندىن ئەسەر ،
قوچاقلىدى دېگەن سۆز تۆھمەت مەگەر .

ئەلەم بىلەن قىلدى سۇدابەنى خار ،
ئۆز كۆڭلىگىمۇ ئۇ يەتكۈزدى ئازار .
بىر ئويلايتتى ، ئېلىپ قولغا تىغنى تېز ،
قىلساممىكىن بۇنىڭ تېنىنى رىزا – رىز .
ھەماۋەران شاھىن ئويلاپ دىلى تەڭ ،
دەيتتى ، قوزغالماسمۇ يەنە قاتتىق جەڭ ؟
ئويلىدى ئۇ يەردە بولغىنىن بەندى ،
يالغۇزدى ، يوق ئىدى ئۇرۇق – تۇغقىنى .
پەقەت شۇ سۇدابە مېھرىبان ئىدى ،
ھەممە دەرد – ئەلەمگە شۇ قالغانىدى .
ئۇچىنچىدىن ، سۆيگەن جانانىسى شۇ ،
شادلىقتا شاد ، غەمدە غەمخانىسى شۇ .
تۆتىنچىدىن ، تېخى بالىلىرى ياش ،
ئاسان ئەمەس بولماق ياش بالىغا باش .
سىياۋۇش بۇ ئىشتا ئىدى بىگۇناھ ،
ئەقىل بىلەن بىلىپ ئالدى بۇنى شاھ .
ئاڭا دېدى : « ئەمدى ئويلىما بۇنى ،
ھوشيار بول ، ھېچكىمگە سۆزلىمە بۇنى .
بۇنى ئەستىن چىقار ، خۇش كۆڭۈل ياشا ،
سۆزگە سۆز ئۇلانسا بولۇر كۆپ غوۋغا . »

سۇدابەنىڭ جادۇگەر مومايدىن چارە ئىزدىگەنلىكى

سۇدابە بىلدىكى ، ئاقىل شەھرىيار ،
ئىشەنمەي ، قىلىپتۇ ئۇنى خارۇزار .
قارا نىيىتىگە تاپالماي چارە ،
يەنە ھىيلە ئىزدەپ بولدى ئاۋارە .
ھەرەمدە ئۇ بىلەن ياشار بىر خوتۇن ،
ئىچى تولغان ھىيلە ، رەڭگا رەڭ پوسۇن .
ئۇ ھامىلدار ئىدى ، چوڭ قورساق ئىدى ،
يوكى كۆندىن – كۆنگە ئېغىرراق ئىدى .
سۇدابە ئۇنى چاقىرتىپ ، ئاڭا سۆز ئېيتتى:
« بۇ سىرنى نىھان تۇت ، تىنمىغىن » دېدى .
ئاڭا ئالتۇن بېرىپ ئىچۈردى قەسەم :
سىردىن ۋاقىپ بولمىسۇن دەپ ھېچبىر ئادەم .
« بىرەر دورا بىلەن بالاڭنى چۈشۈر ،
قارنىڭنى بوشىتىپ ، تۇتقىن بۇنى سىر .
ئۆزۈڭ يەڭگىل بولغىن ، مېنى ھەم ئاقلا ،
مەن يالغان سۆزلەي ، سەن مېنى ياقلا .

مېنىڭ بالام ، دەيمەن كاۋۇسقا بىباك ،
ئەھرەمەن دەستىدىن بولغاندۇر ھالاك .
ئەگەر شۇ سۆزۈمگە ئۇچار بولسا شاھ ،
بۇ ئىشنى قىلارمەن شۇ بىلەن كوتاھ .
مەگەر تاپالمىسام شۇنداق بىر چارە ،
سارايدىن ھەيدىلىپ يۈرەي ئاۋارە . »
ئۇ دېدى : « نى قىلساڭ ، ساڭا بەندىمەن ،
پەرمانىڭغا ھازىر ، سەرەپكەندىمەن . »
تۈندە خوتۇن دورا ئىچىشى بىلەن ،
ئەھرەمەن بالىسى چۈشتى ئىچىدىن .
ئىككى بالا چۈشتى ، ئىككىسى دىۋە زات ،
كۆرۈنۈپ تۇراتتى ئەھرەمەن ئەۋلاد .
ئېلىپ كېلىپ بىر ئالتۇن تەگنە ،
ئانىسىن يوشۇرۇپ ئىشلىتىپ ھىيلە ،
تەگنىگە سېلىپ باللار لېشىن ،
داد سېلىشقا تۇردى مۇشتلاپ ئۆز بېشىن .

شاھ ئالدىدا سېنى قىلمەن بىۋاش ،
كۆزۈڭگە قاپقارا بولسۇن ئاي ، قۇياش ! »
ئاڭا سىياۋۇش دەر : « بۇ ئىش بولمايدۇ ،
« دىندىن قايتساڭ ، كۆڭلۈڭ تولمايدۇ .
نېچۈن ئۆز ئاتامغا بولاي بىۋاپا ،
مەردلىك ، ئادەملىكتىن ، ئەقىلدىن جۇدا .

سەن شاھبانۇسەن ، سارايدىكى ماھ ،
قاملاشمايدۇ ساڭا بۇنداق زور گۇناھ . »
ئاڭا دېدى : « ساڭا ئاچقان ئىدىم راز ،
قىلامسەن سەن مېنى رەسۋا شۇ ئەلپاز .
مېنى يەرگە ئۇرۇپ شەرمەندە قىلىپ ،
كېتەمسەن سەن پاكلىق پىسەندە قىلىپ ؟ »

سۇدابەنىڭ كاۋۇسنى ئالدىغانلىقى

قول بىلەن لىباسىن يېرتىپ ئۇ ناپاك ،
تىرناق بىلەن يۈزىنى قىلدى چاكۇ چاك .
توۋلىدى ، ئۆرلىدى پەلەككە ئاھ ـ داد ،
پىغانى كوچىغا تارقالدى كۇشاد .
ئاھۇ ۋاھ ، پەريادقا تولدى ئۆي ـ ئايۋان ،
دەيتتىڭ سەن : بولدىمۇ قىيامەت شۇئان .
قۇلىقىغا يەتكەچ بۇنداق ئاھۇ ۋاھ ،
تەختىدىن ھەرەمگە چۈشۈپ كەلدى شاھ .
كېلەتتى بېشىدا مىڭ تۈرلۈك خىيال ،
ھۇجرىدا چىرقىرار ، بىشەم ئۇ ئايال .
كېلىپ كۆردى ھەرەم شاۋ ـ شۇۋغا تولغان ،
سۇدابە يۈزى قان ، كۆزگە ياش تولغان .
ئۇندىن ـ بۇندىن سوراپ ، شاھ بولدى تەڭدىل ،
بىلمەيتتى نى ئىشلار قىلدى ئۇ ئوغۇل .
سۇدابە تۇراتتى كۆز يېشى قىلىپ ،
توختىماي ۋاي داد ، دەپ چاچلىرىن يۇلۇپ .
دەيتتى : « يېنىغا كېلىپ سىياۋۇش ،
ماڭا چاڭ سالدى ـ دە ، قىلدى كۆپ تارتىش .
ئىشقىڭدىن تولۇق ، دەپ ، جېنىم ۋە تېنىم ،
ئەي گۈزەل ، قايتۇرما مېنىڭ دېگىنىم .
مەن سەندىن باشقىنى خالىسام ئۆلەي ،
شۇنداق سۆزلەر دېدى ، ئالدىسام ئۆلەي .
تاجىم ئۇچۇپ كەتتى مۇشكىن بېشىمدىن ،
يېرتىق كىيىملىرىم ھۆل كۆز يېشىمدىن . »
بۇ سۆزدىن خىيالغا چۆمدى شەھرىيار ،
سۈرۈشتۈرۈپ كۆردى دىل باغرى ئەبگار .
ئويلايتتى : « گەر خوتۇن راستىنى سۆزلىسە ،
يامانلىق ، جاپامەس ۋاپا كۆزلىسە .
ئېلىشىم كېرەكتۇر سىياۋۇش بېشىن ،
شۇنداق قىرقاي ياۋۇز يۈرەك ئۇندىشىن .

ئاقىللار بۇ ئىشقا نى دەركىن بۈگۈن ،
شەرمى ھايا دىلى خۇن بولدىغۇ خۇن ! »
ئەتراپتا خادىملار تۇرار قايغۇرۇپ ،
ئۇلارنى تارقاتتى شاھ بىر ھۆرپىيىپ .
ئۆزى تەنھا قالدى ، سېلىنغان قاپاق ،
ئوغلىيۇ خوتۇندىن باشلىدى سوراق .
سىياۋۇشقا دېدى ئاستا ئۇ ئاقىل :
« بۇ سىرلاردىن ئوغلۇم ، مېنى ۋاقىپ قىل .
بۇ ئىشنى سەن ئەمەس مەن ئۆزۈم قىلدىم ،
بۇنداق بولۇشىنى مەن نەدىن بىلدىم ؟
كۆزۈمگە تىك قاراپ ، سۆزلە بارىنى ،
مەندىن سىر تۇتما ، تۆككىن سىرىڭنى . »
قانداق كەلگىنىنى سۆزلەر سىياۋۇش ،
سۇدابە نى ئىشلار ئىختىيار قىلمىش .
سۇدابە ئېيتتى : « سۆزلىرى يالغان ،
قىزلارنى رەت قىلىپ ، ماڭا دەر ‹ جانان ! › »
قايتۇرۇشنى يامان يولدىن كۆزلىدىم ،
شاھىم سوۋغىلىرىن بىر ـ بىر سۆزلىدىم .
تاجۇ تەخت ، خەزىنە ، ئالتۇنۇ گۆھەر ،
لىباسۇ بايلىقۇ ئۆز قىزىم ـ دىلبەر .
يەنە دېدىم ، قانچە بايلىق ئۆزۈمدىن ،
قىزىم بىلەن قوشۇپ ئەۋەتەي ئاندىن .
دېدى : « بايلىق بىلەن مېنىڭ كارىم يوق ،
سېنىڭ قىزىڭغىمۇ ئەسلا خۇشۇم يوق .
ماڭا سەن ئۆزۈڭنى نەسىپ قىلساڭ بەس ،
نە دۇنيا ، نە ئۆزگە ھېچكىم كېرەكمەس ،
مېنى خالاپ ، سالدى ئاق تېنىمگە چاڭ ،
قۇچىقىغا ئېلىپ قىستى مېنى چىڭ .
سۆزىگە كىرمىدىم ، ئۇ زورلۇق قىلدى ،
يۈزۈمنى تاتىلدى ، چاچلىرىم يۇلدى .

« خۇدا ئۆزى بىلەر » دەپ قايتىشتى ،
بولغان ۋەقەنى شاھقا ئېيتىشتى .
سۇدابەنى چاقىرىپ يېنىغا پادىشاھ ،
مۇنەججىملەر سۆزىن سۆزلىدى ئاڭا :
« جادۇگەر خوتۇندىن بۇ ئىككى گۆدەك ،
ئەھرىمەن پۇشتىدىن ئىككىسى بىردەك . . . »
سۇدابەنىڭ يەنە جاۋابى تەييار :
« ئەسلىدە سىر باشقا ، — دېدى ئۇ ھەييار ، —
ئالىملار تۇتۇشقان بۇ سىرنى پىنھان ،
سىياۋۇشتىن قورقۇپ سۆزلىگەن يالغان .
سىپاھدار ئوغلىڭىز پىلتەنلىك ئۆكۈز ،
شىر تىترەپ ئالدىدا بولىدۇ ئاجىز ،
ئۇنىڭ كۈچى يېتەر بولسا سەكسەن پىل ،
خالىسا تام ياسار ، ئاقماي قالار نىل .
ئەگەر بولسا يۈزمىڭ شۆھرەتلىك لەشكەر ،
كارزار ۋاقتىدا دۈچ كەلسە قاچار .
قانداق تەڭ كېلىمەن ئاڭا مەن زەئىپ ،
قانلىق ياش تۆكمەن بۇندا مۆڭگىنىپ .
مۇنەججىملەر ئۇنىڭ ئەمرىدىن چىقماس ،
راست سۆزنى يوشۇرۇپ يالغان ئېيتار ، بەس .
سەن بولساڭ ، قىلمايسەن پەرزەنت غېمىنى ،
يالغۇز ماڭا قويۇپ ئۇلار ماتىمىنى .
بۇندا ناھەقلىقتىن ئەيلىسەڭ خۇناپ ،
ئۇ دۇنيادا سەندىن سورارمەن جاۋاب . »
كۆزىدىن ئاققۇزار توختىماي گۈلاپ ،
گويا نىل سۇيىگە پاتقاندەك ئاپتاپ .
ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن چۆشۈپ دىلغا غەم ،
پادىشاھ يىغلىدى ئۇ بىلەن ھەمدەم .
سۇدابەنى قويۇۋەتتى ، كېسەل — خەستە ،
بۇ ئىش باش — ئاخىرىن ئويلار پەيۋەستە .
ئويلايتتى : « تەكشۈرەي بۇ ئىش ئاخىرىن ،
ئۇنى كۆپ ئۇخلىماي ، ئاچاي مەن سىرىن . »
مۇبەدلەرنى يىغىپ قۇردى مەسلىھەت ،
سۇدابە سۆزلىرىن قىلىپ تىلاۋەت .
دانىشمەنلەر ئېيتتى : « ئەي شاھى جاھان ،
سىپاھدار تەشۋىشى قالمىسۇن نىھان .
ئېچىلسۇن دېسەڭ گەر گەپنىڭ ئۆزىنى ،
تاشقا ئۇرۇش لازىم بۇلار كۆزىنى .
قانچىلىك بولسىمۇ پەرزەنتىڭ ئەزىز ،
دىلىڭنى دەز قىلار گۇمان شۈبھىسىز .
ھەماۋران شاھى قىزى ماھتىن ھەم
كۆڭۈل ئۈزەلمەيسەن ، خاتىر ئەمەس جەم .
ھەقىقەت تالىشار ئىكەن ئىككىسى ،
ئاجراتسۇن ئوت — ئاتەش ھەق ۋە ناھەقنى .
شۇنداق بولۇر يۈكسەك ئاسمانى پەرمان :
« كىمكى بىگۇناھتۇر يەتمىگەي زىيان . »
سۇدابەنى يەنە بايقاپ جاھاندار ،
ئوغلىغا ھەم ئېيتتى بۇندا نې گەپ بار :
« گۇمانۇ شۈبھىدىن دىل بولدى پاچاق ،
بىلەلمەي قالدىم مەن ، كىم ھەق ، كىم ناھەق .
ھەر ئىككىڭ قىلساڭ ھەقلىقنى داۋا ،
كىم ھەقۇ كىم ناھەق ئاجراتسۇن لاۋا . »
سۇدابە دېدى : « مېنىڭ گېپىم ھەق ،
سۆزۈمگە ئىشەنگىن ، پادىشاھ مۇتلەق .
بوۋاقلار جەستىنى كۆردۇڭغۇ ، ئەي شاھ ،
مەندە بولسۇن يەنە ، قانداقچە گۇناھ ؟ ! »
ئوغلىغا قادىلىپ دەر شاھى زېمىن :
« سېنىڭ پىكرىڭ قانداق ، سۆزلە بار سىرىڭ . »
ئاتىسىغا دېدى شۇندا سىياۋۇش :
« دوزاق ئازابىدىن بەتتەرغۇ بۇ ئىش .
تاغدەك ئاتەشتىن ئۆتكىنىم ياخشى ،
بۇنداق دەرد تارتقۇچە كۆيگىنىم ياخشى . »

سىياۋۇشنىڭ ئاتەشتىن ئۆتكەنلىكى

ئايلىنار كاۋۇسنىڭ پىكرى ، ئويى ھەم ،
نېمە بولۇر ئوغلىيۇ ، خوتۇن شۇم قەدەم .
« ئىككىسىدىن بىرى چىقسا بەك ناچار ،
بۇندىن سوڭ مېنى كىم ئاتار شەھرىيار .
بىرى قېنىم بولسا ، بىرىدۇر يىلىڭ ،
قايسىسى ئۆتسىمۇ كەلمەيدۇ شادلىق .
ياخشىسى ، كۆڭلۈمنى بۇ بەتخىيالدىن
چارە تېپىپ ، پاكلاپ ئالسام ئىكەن .
دانىشمەن دېگەن ئىدى خۇشتىل بىلەن :
« شاھلىق قىلمىغىنىسەن بەتكۆڭۈل بىلەن . »

سارايدىكى ھەممە كېنىزەك ، چاكار ،
سۇدابە قېشىغا يۈگۈرۈشتى زار .
تەگىندە ياتىدۇ بوۋاقلار لېشى ،
سۇدابە داد سالار ، دەريا كۆز يېشى .
كاۋۇس قۇلىقىغا يېتىپ بۇ تاۋۇش ،
ئويغىنىپ بىلەلمەس : ئوڭۇمۇ يا چۈش ؟
ئۇندىن ـ بۇندىن سوراپ ، بىلدى شەھرىيار ،
شاھبانۇ بېشىغا نې سالدى روزخار :
غەزەپكە كەلدىيۇ ئەمما ئۇرماس دەم ،
سارايىنى كۆزلەپ كېلەر دىلدا غەم .
سۇدابە ياتاتتى ئىگراپ ئورنىدا ،
ئادەم تولۇق ئۆينىڭ پەگا ـ تۆرىدە .
ئىككى بوۋاق ياتار ، تەگنىسى زەر ،
سۇدابە ياتاتتى لەختە خۇن جىگەر .
كۆزىدىن توختىماي تۆكۈپ قانلىق ئاب ،
دەيتتى : « ئەمدى كۆرگىن مىسالى ئاپتاپ
روشەن بولدى ئۇنىڭ بەد قىلمىشلىرى ،
ئالدىڭدا پاش بولدى ئۇنىڭ ئىشلىرى . »
كاۋۇس شاھ كۆڭلىگە چۈشتى بەتگۇمان ،
چوڭقۇر خىيالغا چۆمدى بىر زامان .
ئويلايتتى ، بۇ ئىشقا نې دەرمان قىلاي ؟
ياخشىسى ، بۇ ئىشنى تېز ئاسان قىلاي . . .

كاۋۇسنىڭ بوۋاقلار ئىشنى تەكشۈرگەنلىكى

يۇرت ھەر بۇرجىكىگە تاشلاپ بىرنىگاھ ،
ھەممە مۇنەججىمنى يىغدى كاۋۇس شاھ .
ھەممىسىن ئۆتكۈزۈپ ئالتۇن كۇرسىغا ،
مېھرىبانلىقتا خۇش باقتى ئۇلارغا .
بىر زامان ئۇ ماجرا ئۆتكەندى جاندىن ،
سۆز سورار سۇدابە ، ھەماۋەراندىن :
شاھبانۇ ئىشىدىن بولۇشۇپ ئاگاھ ،
ئادىل ھۆكۈم تېپىپ بېرىشسە ، دەر شاھ .
ئاندىن دانالارغا ساقلاڭ دېدى سىر ،
بوۋاقلار ھەققىدە سۆزلىدى بىر ـ بىر .
ئېچىپ نەچچە بولسا زىج ياكى جەدۋەل ،
ئولتۇردى بىر ھەپتە سۆھبەتتە تۈگەل .
ئاخىردا دېيىشتى قىلىپ سەرھېساب :
« زەھەر تولغان جامدا بولمايدۇ شاراب .
باشقا پۈشتىدىندۇر بۇ ئىككى بوۋاق ،
بۇلارغا ئاتا ھەم ، ئانا ھەم بۆلەك .
بولسا شەھرىيار نەسلىدىن ئەگەر ،
بۇ تۇركۈم يۇلتۇزدىن ئاسان تېپىلار .
بۇلاردىن خالىيدۇر پۈتۈنلەي ئاسمان ،
يەردىنمۇ تېپىلماس ، ھەممىمىز ھەيران . »
ئاندىن جادۇگەر ئايال نىشانىسىنى ،
سۆزلەپ يورۇتۇشتى شاھ خانەسىنى .
سۇدابە « ئادالەت ! » دەپ داد سالدى ،
شاھ يېنىدا پەرياد كۆتۈرۈپ قالدى .
دەيتتى : « مەن رازىمەن شاھتىن نې كەلسە ،
مېنى بۇ دەرگاھتىن گەر سۈرگۈن قىلسا ،
ئۆلۈك بوۋاقلىرىم ئېزەر دىلىمنى ،
جېنىم ھەلقۇمىدا ، باغلار تىلىمنى . »
شاھ ئاڭا دېدى : « تىڭلا ئەي ئايال ،
سۆزلىرىڭگە ئىشەنچ قالمىدى زىنھار . »
ياساۋۇلى دەرگاھ ھەممىسىگە شاھ
بۇيرۇدى : « ئىزدەپ تېپىلسۇن بەتخاھ !
ئىزدەڭلار شەھەرنى ، — دېدى سەراسەر ، —
تېپىپ كېلىڭ ، قېنى نەدە جادۇگەر . »
ئىش بىلەر ياساۋۇللار نىشانىن تېپىپ ،
شاھقا يەتكۈزۈشتى خەۋەرنى چېپىپ .
ياللاپ كەلتۈرۈشتى بەتبەخ ئايالنى ،
شاھ سوراقلاپ كەتتى كۆرۈپ بۇ ھالنى .
ئاۋۋال ياخشىلىقچە باشلىدى سوراق ،
قېنىدىن ھەم كەچتى ، ھەق سۆزگە چاڭقاق .
بويىنىغا ئالمىدى جادۇگەر ئەمما ،
شاھقا ھەقىقەتنى ئېيتمىدى ئەسلا .
بۇيرۇدى : « جادۇگەر قولغا ئېلىنسۇن ،
نې چارە بار ، بارى ئىشقا سېلىنسۇن .
ھەق سۆزنى ئېيتمىسا يەنە بىر كەررە ،
قاق ئىككى قىلىنسۇن سېلىنىپ ھەرە . »
ئېلىپ چىقىپ ئۇنى شاھنىڭ يېنىدىن ،
سوراشتى ئۆمىدى بارمۇ جېنىدىن .
« مېنىڭ گۇناھىم يوق ، — دەر ئىدى دائىم ، —
نې دەيتتىم بولمىسا دىلىمدا ھېچ غەم . »

ئاگا نە بىرەر ئىس، قارا تەگمىگەن،
جەننەت ئېغى بولغان ئاگا بۇ گۈلخان.
پۈشت ــ پاناھلىك ئەگەر تەگرى بولۇپتۇ،
شامال، ئاتەش دېمى يەكسان بولۇپتۇ.
ئېلىشىپ گۈلخاندىن چىقتى ئۇ ئامان،
شادلىقتىن گۈركىرەر شەھەر، باياۋان.
ھەر ياقتا لەشكەرۇ ھەر ياقتا ئادەم،
ئاياغلار ئاستىدا ئالتۇن ۋە دىرھەم.
شادلىققا تولغاندى جاھان سەراسەر،
شادلىنار كاتتايۇ كىچىك باراۋەر.
يەتكۈزەتتى بىرى بىرىگە مۇجدا،
گۇناھسىزغا قىلار ئاتەش ھەم سەجدە.
سۇدابە ئەلەمدىن چېچىن يۇلاتتى،
ياش تۆكۈپ، يۈزىنى يارا قىلاتتى.
سىياۋۇش كەلدى شاھ يېنىغا پاك،
لىباسىدا نە دۇت، نە ئىس ۋە نە خاك.
ئېتىدىن پىيادە بولدى كاۋۇس شاھ،
سەردارلار پىيادە، پىيادە سىپاھ.
سىياۋۇش كۆرۈپ شاھ ئالدىدا ئۆزىن،
سالام بېرىپ، ياقتى تۇپراققا يۈزىن.
ئوت ــ ئاتەش ئىچىدىن ئۆتۈپ ساق ئامان،
دۈشمەنلەر نىيىتىن قىلدى ئۇ يەكسان.
شاھ دېدى: «جاھاندا يېگانە پالۋان.
تۇغۇلۇڭ پاكىزە زور ۋە روشەن راۋان.
سېنىڭدەك ئاتىسى، ئانىسى پەرسا
پەرزەنتلەر جاھانغا بولۇر پادىشاھ!»
ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ، ئېلىپ باغرىغا،
كەچۈرۈم سۆزلىرىن دەر سىياۋۇشقا.
سارايغا كېلىشىپ ئولتۇرۇشتى شاد،
بېشىنى شاھانە تاج قىلدى ئاۋات.
سازەندىلەر كەلدى، قويۇلدى مىنا،
سىياۋۇش خاھىشى قىلىندى بەجا،
خەزىنە، ئامبارلار قولۇبنى بىلمەي،
ئۈچ كۈن مەي تارتىلدى، بەزم پەيدىنپەي.

سىياۋۇشنىڭ ئۆز ئاتىسىدىن سۇدابىنىڭ قېنىدىن كېچىشنى سورىغانلىقى

تۆتىنچى كۈن تەختكە چىقتى شەھرىيار،
قولىدا شاھانە ئۆكۈز باش چوقمار.
سۇدابەنى غەزەپ بىلەن چاقىرىپ،
كونا گەپ باشلىدى دوق قىپ ۋارقىراپ:
«دىلىمنى رەنجىتتىڭ، بىلمىدىڭ ھايا،
نومۇس، ئار يوق ئىكەن سەندە پەقەتلا.
سەن ئىختىيار قىلغان ئىشلار ئالامەت،
پەرزەنتىم جېنىغا قەستۇر مالامەت.
پاكىزە پەرزەنتىم ئاتەشكە سالدىڭ،
جادۇ بىلەن گويا سىناشقا سالدىڭ.
ئەمدى بولماس ساڭا ھېچ رەھمۇ شەپقەت،
ھازىر بول، كۈتىدۇ سېنى ئاخىرەت.
سەندەكلەر دۇنيادا قالمىقى دىشۋار،
سېنىڭ مۇكاپاتىڭ دار دۇر، پەقەت دار!»
ئاڭا سۇدابە دېدى: «ئەي شەھرىيار،
غەزىپىڭ ئالدىدا ھېچ نەرسەمەس دار.
بېشىم ئالماق بولساڭ، ئېلىۋەتكىن پات،
قىلمىشىمغا لايىق شۇدۇر مۇكاپات.
قانداق پەرمان قىلساڭ ئادا قىلاي مەن،
مۇنداق بىئاراملىقىڭ كۆرمەي كېتەي مەن.
نېمە دېسەم بارى ھەق سىياۋۇش ئۆزى،
دىلدىكى ئاتەشنى باسار ھەر سۆزى.
ئاتەشتىن ساق چىقتى، سۇنماي كۆلكىسى،
بەلكى، بۇنىڭ بارى زالىنىڭ جادۇسى.»
شاھ دېدى: «يەنە باشلىدىڭ يالغان سۆز،
دوكلارنى قەبرىمۇ قىلالمايدۇ تۈز.»
ئىرانلىقلارغا دەر جاھان ئەمرى:
«سىزلەرگە مەلۇمدۇر قىلمىشى سىرى.
نې قىلاي، بەدىلى نې تۈرلۈك جازا؟»
ھەممە شاھقا تەھسىن ئوقۇپ ئالدىدا،
ئاندىن دېدى: «بۇنىڭ جازاسى ئۆلۈم،
قىلمىشىدىن دىلى بولسۇن مىڭ بۆلۈم!»
جاللاتقا دېدى: «ئېلىپ چىقىپ دارغا ئاس،
جادۇ ــ يالغىنىدىن بىزنى قىل خالاس!»
سۇدابەنى ئېلىپ چىقاردا جاللات،
كۆتۈرۈلدى ھەرەم تەرەپتىن پەريات.
كاۋۇس شاھ دىلىدا كۆپ دەرد ئىدى،
دەردىن نىھان تۇتار، رەڭگى زەرد ئىدى.

بۇيرۇق بەردى : « يولغا تېز چىقسۇن ساربان .
تۆگىلەر كەلتۈرسۇن چۆلدىن يۈز كارۋان .
كارۋانلار توختىماي توشۇسۇن ئوتۇن ،
چوڭ گۈلخاننى كۆرسۇن ئىران شەھەر پۈتۈن ،
يۈز كارۋان بولۇشۇپ تۆگىلەر بىلەن
ئوتۇن توشۇپ كەلدى يىراق – يېقىندىن .
ئېگىز ئىككى تاغدەك دۆۋلىدى ئۇنى ،
ھېسابلاپ كۆرۈشتى ئېنى – بويىنى .
ئىككى پەرسەڭ جايدىن كۆرەر ھەر كىشى ،
ئىش ئاچقۇچىن شۇنداق تاپماق شاھ ئىشى .
شۇنداق بىلمەكچى ئۇ ئىشنىڭ راستىنى ،
تاقەت يوق بىلمىسە كەم – كۈتىسىنى ،
داستاننى ئاڭلىساق باشتىن ۋە ئاياغ ،
خوتۇنلار سۆزىگە سالمايسەن قۇلاق .
پاك ئايال تاپالساڭ ، ئېتىكىنى تۇت ،
خارلىق يەتكۈزىدۇ ، ناپاكنى ئۇنۇت .
ئەلقىسسە ، ئوتۇندىن بولدى ئىككى تاغ ،
دۆۋە چوڭ ، كۆرگەننى باسىدۇ تىترەك .
ئىككى تاغ ئارىسى بەكمۇ قىس ۋە تار ،
ئارانلا ئۆتەتتى ئۇندىن بىر سۇۋار .
يەنە : پەرمان قىلدى كاۋۇسى كەي :
« ئوتۇنلارغا قۇيۇڭ دېدى قاراماي . »
قولىدا مەشئەلى ، ئىككى يۈز كىشى ،
ھەر تەرەپتىن پۈۋلەپ ئوت قويۇش ئىشى .
كۆن يۈزى توسالدى ، بولدى قارا تۈن ،
ئاندىن شولا كۆرۈندى ، تارقىلىپ تۈتۈن .
يەر يۈزى يورۇدى ئاسمان مىسالى ،
چوڭ لىملار يانار خەس – سامان مىسالى .
تەپتىدىن قاغجىرار ئەتراپ بوستانى ،
كۆككە يېتىشىدۇ خەقنىڭ پىغانى .
ئاتا ئۇدۇلىغا كەلدى سىياۋۇش ،
باشتا زەر دۇبۇلغا ، قامىتى خوپ خۇش .
چىرايى گۈلگۈنۇ كىيىمى سەفىد ،
لەۋلىرىدە خەندە ، كۆزلەردە ئۈمىد .
ئاستىدا ئويناقلاپ تۇرار قارا تاي ،
تۇيىقى چېگىدىن پەستە قالار ئاي .
لىباسقا پۈتۈنلەي كافۇر چېچىلغان ،
بۇ ئادەت ئەمەسمۇ كىيگەندە كېپەن .
گويا ئوت ئېچرە مەس ، جەننەت ئېچرە يول

ئالماقچى بولغاندەك شاھزادە نوقۇل .
كاۋۇس ئۇدۇلىغا كېلىپ توختىدى تەق ،
سالامدىن پېشانە يەرگە تەگدى نەق .
كاۋۇس شاھنى بەك قىينايتتى شەرم – ھايا ،
سۆز باشلار ئوغلىغا يۇمشاق ، جانداۋا .
سىياۋۇش ئاڭا دەر : « تارتما كۆپ ھەسرەت ،
دۇنيا ئىشلىرىغا قىلغىنسەن بەيئەت .
شەرمەندىلىك چۈشمىش بېشىمغا بۈگۈن ،
مەيلى ، ئېجرا بولسۇن ساماۋى ھۆكۈم .
قۇتۇلۇپ چىقارمەن بولسام بىگۇناھ ،
ناچار بولسام ، تەگرى سالمىغاي نىگاھ .
تەگرى يۈرىكىمگە سالمايدۇ غوم ، ئۆچ ،
ئۆزى مېھرىباندۇر ، بىلمەيمەن قورقۇش . »
گۈلخاننىڭ ئۈستىگە كەلدى سىياۋۇش ،
ئادالەتلىك زاتتىن ئىزدەپ ئاسان ئىش .
دېدى : « ئامان ئۆتكۈز ئاتەشتىن مېنى ،
قۇتقۇز ئاتام سالغان تەشۋىشتىن مېنى . »
يەنە قانچە سۆزلەپ قىلدى ئىلتىجا ،
ئوت ئېچرە ئات سالدى مىسلى ئەجدىھا .
چۇقان ، سۈرەن ، ئاھۇ ۋايغا تولدى دەشت ،
خەلق بۇندىن نارازى ، ئەلنىڭ دىلى غەش .
سۇدابە ئاڭلاپ دەشتتىن ئاھۇ ۋاي ،
تامغا چىقتى مىسلى ئۇن تۆت كۈنلۈك ئاي .
كۆزىگە كۆرۈندى ئۇلۇغ بىر ئاتەش
ۋە قورقۇشتىن باشلىدى قارغىش . . .
كاۋۇسقا چۈشكەندە ئادەملەر كۆزى ،
دىلدا نارازىلىق ۋە غەزەپ سۆزى ،
سىياۋۇش ئېتىغا ئۇرغاندا قامچا ،
گويا ئات بولغانتى ئاتەشكە ئاشنا .
ھەر ياقتىن يالقۇنۇ ، دۇت ئوراپ ئالدى ،
سىياۋۇش ۋە ئېتى كۆرۈنمەي قالدى .
خالايىق كۆزىدە قان – يېشى بىلەن ،
يۈتتى شاھزادىنى ، دېيىشەر گۈلخان .
شۇ زامان گۈلخاندىن چىقتى شاھزادە ،
تەبەسسۇمدا كېلەر ئۇ مەرد – ئازادە .
ئۇنى كۆرۈپلا خەلق كۆتۈردى غوۋغا ،
شاھزادە چىقتىكىم بولماي ھېچنېمە .
گويا قۇچمىش ئۇنى ئاتەشمەس ، سەمەن ،
چىرايى ئېچىلىپ بولۇپتۇ چىمەن .

بۇگۈن تاللا بىرەر كاتتا پەھلىۋان،
رەقىبكە ماس كېلەر گۈرزىسى گەران.»
ئۇلارغا شاھ دېدى: «ئۆزۈمدىن ئۆزگە
ئاڭا تەڭ ـ باراۋەر كۆرۈنمەس كۆزگە.
ئەفراسىياپ ماڭا بابتۇر، غەم يېمە،
مەن چىقاي مىسالى سۇ ئارا كېمە،
ساڭا ئەمدى جاۋاب، مەن كېگەش قوراي،
ئاشۇ كېگەش بىلەن ئىشنى پۈتكۈزەي.»
يەنە ئەندىشىدە سىياۋۇشى كەي،
خىياللار چۇۋۇلغان مىسالى توقاي.
ئۆزىچە دەر ئىدى: «بۇڭا مەن بارسام.
شاھ خوپ دەر، يۇمشاق سۆز بىلەن يالۋۇرسام.
سۇدابە ھىيلىسى، ئاتام سۆزىدىن
ئىھتىمال قۇتۇلسام كېتىپ كۆزىدىن.
ئىككىنچى، بۇ ئىشتىن ئارتار شۆھرىتىم،
شۇنداق لەشكەرنى زېر قىلسا جۈرئىتىم.»
شاھ ئالدىغا باردى بېلىدە كەمەر،
«مەن باراي، — دېدى ئۇ، — ماڭا بەر ئەسكەر.
تۇران شاھى بىلەن مەن باشلاي ئۇرۇش،
پالۋانلار بېشىنى قىلايمەن ئۈزۈش.»
ئەمما پەرۋەردىگار يازمىشى باشقا،
نېمە كەلسە كۆتۈرسەن پەلەكتىن باشقا.
ئۇ ئۆزى تۇراندا ئاجرىدى جاندىن،
شاھ شۇنداق ئاجرىدى ئەزىز ئوغلىدىن.
ئەلقىسسە، سىياۋۇش سۆزىنى پەدەر
ماقۇل كۆرۈپ دېدى: «باغلىغىن كەمەر.
ئەركىلەتتى ئوغلىدىن بولۇپ كۆپ خۇرسەند،
ئاتىسى كۆڭلىنى تاپقاندا پەرزەنت.
ئاڭا دەر: «سېنىڭدۇر خەزىنە، گۆھەر،
ئەمرىڭگە مۇنتەزىر قوشۇن، سەر ـ بەسەر.»
چاقىرتىپ كەلدى پىلتەن رۇستەمنى،
پەھلىۋانلار ئىچرە ھاتەم، ئۆكتەمنى.
ئۇنى ماختاپ دېدى: «ھەتتا جەندە پىل
سەندىن ئاجىز كېلەر، ھەر بىر قولۇڭ نىل.
سىياۋۇشنى ئۆزۈڭ قىلدىڭ پەرۋەرىش،
ئۇ سەندىن بەكمۇ كۆپ ھۈنەر ئۆگەنمىش.
تۆمۈر قازغان كاندىن چىپچىلار گۆھەر،
ئەگەر سەن ھىممەتتە باغلىساڭ كەمەر.
سىياۋۇش تۇردۇ بېلىنى باغلاپ،
ئۇرۇشقاق شىر كەبى، مەيداننى تاللاپ.
ئەفراسىياپ جىگىنى ئەسلەپ دېدى سۆز:
«ئۇنىڭ بىلەن بارغىن، ئۆرۈمگىن يۈز.
قاچان سەن ئويغاقسەن، ئۇيقۇم خاتىرجەم،
سەن ئۇخلىغان چاغدا دىلدا ۋەھىمە، غەم.
جاھاننىڭ تىنچلىقى گۈرزەڭ كۈچىدىن،
پەلەك ماھى پەستتۇر پەيزىڭ كۈچىدىن.»
«سېنىڭ قۇلۇڭدۇرمەن، — دېدى تەھەمتەن، —
پەرمانىڭ ئورۇنداي جان ۋە تەن بىلەن.
سىياۋۇش كۆز نۇرۇم، جانۇ جاھانىم،
ئۇنىڭ تاجى بولۇر مېنىڭ ئاسمانىم.»
ئاڭا ئاپىرىنلار ئېيتىپ دېدى شاھ:
«ئەقىل بولسۇن دائىم جىنىڭغا ھەمراھ!»

سىياۋۇشنىڭ لەشكەر تارتقانلىقى

ناغرا ئاۋازلىرى ئالدى سامانى،
يېتىپ كەلدى مەشھۇر ئۇ تۇس پالۋانى.
بارگاھ ئەتراپىدا ساناقسىز سىپاھ،
خەزىنىلىرىنى كەڭ ئاچتى پادىشاھ.
پىچىلمىغان كىيىم، تۈرلۈك ماللىرىن،
سىياۋۇشقا بەردى ئاچقۇچىنىڭ بارىن.
دەر: «ھەممىسى سېنىڭ، چوڭ يۈرەك بالا،
نېمە قىلساڭ قىلغىن، ساڭا ھاۋالە.
تاللاپ ئون ئىككى مىڭ ئاتلىق جەڭچىنى،
قەتئىي ۋە ھۈنەرۋەن ھەم چامباشچىنى.
يەنە پەھلەۋى، پارس، بەلۇچ، گىلاندەن،
سەرۇچ دەشتىدىن، ھەممە تەرەپتىن.
يىغدى ئون ئىككى مىڭ پىيادە ئەسكەر،
ھەممىدە قىلىچۇ قالقانۇ شەمشەر.
ئىراندىن كىم ئەگەر نامزادە بولسا،
ئەقىللىق ۋە ھوشيار، ئازادە بولسا،
ياشتا ۋە قامەتتە سىياۋۇشقا تەڭ،
بېدارۇ جەڭگىۋار، چىڭ قالقانغا تەڭ،
داڭقى جاھانغا كەتكەن پەھلىۋان،
مىسلى بەھرام، زەنگە ئىبنى شاۋەران،

سۇدابەگە تەنە قىلىشتى، يۇردى،
ھەممە ئۇندىن ئەمدى يۈزىنى يۇرىدى.
سىياۋۇش ئويلايتتى: «بۈگۈن شەھرىيار،
ھەيدەر سۇدابەنى قىلىپ گۇناھكار.
ۋە لېكىن ئاخىر ئۇ پۇشايمان قىلار،
جان قىينالسا، مەندىن دەر گۇمان بولار...»
شاھ يېنىغا باردى شۇ خىيال بىلەن،
دېدى: «كۆپ رەنج چەكمە بۇ پالاكەتتىن.
گۇناھىدىن كەچ، بۇنى مەن ئۈچۈن قىل،
توغرا يولغا سالار ئالىيجاناب دىل.»
ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرمەك ئۈچۈن شاھ،
ئۆزىمۇ باھانە ئىزدەيتتى، ھەرۋاخ.
سىياۋۇشقا دېدى: «كەچتىم سەن ئۈچۈن،
مەن كۆرۈپ يەتتىمكى راستلىقىنىڭ كۈچىن.»
سىياۋۇش ئاتىسى تەختىنى سۆيدى،
ئاندىن تۇرۇپ ئاستا ئۇ يەردىن كەتتى.
قايتۇرۇپ كېلىشتى سۇدابەنى ھەم،
شاھ ئەمرى بىلەن قويدى سارايغا قەدەم.
ھەرەمدىكى چاكار، مالاي، كېنىزەك،
كېلىپ سۇدابەگە باش قويدى بىردەك.
يەنە ئۆتكەنىسېرى ئارىدىن زامان،
سۇدابەگە ئارتتى شاھ ئىشقى ھامان.

دىلىدا ئىشق شۇنداق قىلدىكى غەليان،
يۈزىدىن ئۆزمەيتتى كۆزىنى بىرەر ئان.
ئۇ بولسا پادىشاھقا يېڭىدىن، قاراڭ،
قىلىشقا باشلىدى ھىيلەيۇ نەيرەڭ.
تېگى پەس، پەسلىككە يەنە سوزدى قول،
سىياۋۇشقا قارشى ئىزدەيتتى ئۇ يول.
ئۇنىڭ سۆزى بىلەن يەنە شەھرىيار،
سىياۋۇشتىن بولۇپ قالدى گۇماندار.
شۇنداق بولۇر دائىم، مەردۇمى ناچار،
ھېچنېمە قىلالماس، دىل بولسا ھوشيار.
ئەگەر زەھەر بىلەن تولدۇرسا پەلەك،
ئۇ قاچىدىن شەربەت ئىزدىمە پەقەت.
تەقدىردىن زادىلا ئاغرىنمىغىن ھېچ،
ياراتقۇچىمسەن، يوق داۋادىن كەچ.
شۇنداق ئىكەن ئەسلى پەلەك قىلمىشى،
سەندىن يۈز ئۆرۈمەك بولۇپتۇ ئىشى.
دانا رەھبەر قىلمىش بىر ھېكمەت تارتۇق:
«قانداشلىق مېھرى ھەر نەرسىدىن ئارتۇق.
ئۆزۈڭگە لايىق تاپتىڭمۇ پەرزەنت،
ئايالار ئىشقىغا دىلىڭ قىلما بەند.
ئۇلارنىڭ تىللىرى، دىللىرى باشقا،
بۇرنۇڭ قانار، قولۇڭ يەتكەندە ئاشقا.

كاۋۇسنىڭ ئەفراسىياپنىڭ كېلىشىدىن خەۋەر تاپقانلىقى

ۋۇجۇدى ئىشق ئوتىغا تولغان شاھ،
يېڭى ئىشتىن ئۇنى قىلىشتى ئاگاھ.
ئەفراسىياپ كېلەر، ئەسكىرى يۈزمىڭ،
تۈركلەردىن ئاللىغان لەشكىرى يۈزمىڭ.
بۇ خەۋەردىن كاۋۇس دىلى پارە، تەڭ،
بەزم تۈگەپ ئەمدى باشلىناتتى جەڭ.
شاھىنشاھقا كىم ئىراندا نىكخاھ،
ھەممىسىن توپلىدى بىر مەجلىسكە شاھ.
ئۇلارغا شاھ دېدى: «بۇ ئەفراسىياپ
تەركىبىدە يوقمۇ توپا، ئوت، ھاۋا، ئاب.
تەگرى ئۇنى بىلمىدىم، نېدىن ياراتقان،
يا باشقا ئۇرۇقتىن تېرىپ ياراتقان؟
نەچچە پەيمان بىلەن ئىچتى ئۇ قەسەم،
گۆرۈگە قويدى تىلىنى ھەم، دىلىنى ھەم.

ئەمما قوشۇن يىغسا ئۇ شۇ تۇراندىن،
شۇ ھامان يانىدۇ ئەھدۇ پەيماندىن.
ئۆزۈم جەڭگە كىرەي ئەمدى، — دەيتتى شاھ، —
يورۇق كۈنىن ئەمدى قىلاي قاپقارا.
نامىنى جاھاندىن تامام ئۆچۈرەي،
ئۇنى ئوقيا ئوخشاش يىراق ئۇچۇراي.
بولمىسا ئىراننى ۋەيران قىلار ئۇ،
خەلقنى غېرىبۇ خار - زار قىلار ئۇ.»
مۇبەدلەر ئاگا دەر: «سىپاھ نە ئۈچۈن؟
جەڭگە سەن بارسەن بۇمۇ نە ئۈچۈن؟
نېمىشقا بايلىقنى قىلسەن بەربات؟
خەزىنە ئىشىكىن ئاچسەن كۈشاد؟
ئىككى قېتىم شۇنداق سۇرئىتىڭ بىلەن،
جەڭگە چىقتىڭ، ئەسىر ئالدىڭ دۈشمەن.

ئۈچ كۈن داۋام قىلىپ ئۇرۇش ۋە قىرغىن،
تۆتىنچى كۈن ئىران سىپاھى ھارغىن.
سىياۋۇش پىيادە، بەلخنى ئالدى ئۇ،
بەكمۇ كۆپ لەشكەرنى ئىشقا سالدى ئۇ.
سىپاھرەم قېچىپ ئۇندىن ئاشكارە،
ئەفراسىياپ تامان بولدى راۋانە.

سىياۋۇشنىڭ كاۋۇسقا مەكتۇپ يوللىغانلىقى

سىپاھ بىلەن بەلخنى ئالغان زامان،
كاۋۇس شاھقا خەۋەر ئەۋەتتى ئوغلان.
مۇشكى ئەنبەر ئىدى مەكتۇپ سىياھى،
شاھانە نامەنىڭ قەغىزى شايى.
«ئاۋۋال پەرۋەردىگار نامىغا شۈكۈر،
ئۇ بىلەن غەلىبە ۋە روشەن پىكىر.
ئۇ قۇياش ئىگىسى ھەم ماھ ئىگىسى،
تاجۇ تەخت بەخش ئېتەر كۇلاھ ئىگىسى.
خالىغان كىشىنى قىلىدۇ بەلەن،
باشقىنى ماتەمدە قىلىدۇ دەردمەن.
ئۇ بىلەن تالاشماق، تارتىشماق نېچۈن،
ئۆزى خالار بولسا ئەقىل رەھنەمۇن.
بۇ يورۇق جاھاننى ياراتقان ئۆزى،
ئاشكارۇ نىھاننى ياراتقان ئۆزى.
شاھىنشاھىمىزغا شان ــ شەرەپ بولسۇن،
ئىش ئاخىر ياخشى، كۆڭۈللەر تولسۇن.
بەلخكە كەلدىم شاد ھەم كۈلۈپ بەخت بىلەن،
جاھاندار ئىقبالى، تاجۇ تەخت بىلەن.
ئۈچ كۈن داۋام قىلدى قىرغىن ۋە ئۇرۇش،
تۆتىنچى كۈن خۇدا قىلدى پەرۋەرىش.
سىپاھرامۇ تىرمىد، بارماندەك پالۋان،
قېچىشتى مىسالى ئوقيادىن چىققان.
جەيھۇنغىچە يەتتى بۈگۈن سىپاھىم،
جاھانغا سايىسىن سالدى كۇلاھىم.
ئەفراسىياپ سۇغدىدا لەشكەر بىلەن خۇن،
ئارىمىز ئاجرىتىپ ئاقىدۇ جەيھۇن.
بۇ ياقتا تۇرىمىز بۇيرۇقۇڭ كۈتۈپ،
ئەمر قىلساڭ، جەڭ قىلاي دەريادىن ئۆتۈپ.»

سىياۋۇش مەكتۇبىغا كەيكاۋۇسنىڭ جاۋابى

بۇ نامە يەتكەندە شاھى ئىرانغا،
تاجۇ تەختتىن بېشى يەتتى ئاسمانغا.
خۇدادىن سورىدى ئاڭا شانۇ بەخت:
بەرق ئۇرۇپ، ياشارسۇن بۇ نوتا دەرەخ.
شاد ــ خۇرام يازدۇردى جاۋابقا بىر خەت،
مىسلى باھار، گۈل ئېچىلىپ قات ــ قات:
«ئالەمنى ياراتقان خۇدا ــ ئىگەمدىن،
تاجۇ تەختنى ئىنئام قىلغان ئىگەمدىن،
ئەبەدىلئەبەدكە دىلىڭ بولسۇن شاد،
كۆڭلۈڭ دائىم غەمۇ ئەندىشىدىن ئازاد.
ھەمىشە غەلىبە ساڭا يار بولسۇن،
باشتا شاھلىق تاجى دائىم بار بولسۇن.
سىپاھ قوغلاپ، دادىل ئۇرۇش باشلىدىڭ،
بەختىڭ كۈلۈپ، دۇشمەن كۆزىنى ياشلىدىڭ.
ئانا سۈتى كەتمەي تېخى ئاغزىڭدىن،
ياۋغا ئوق ياغدۇرۇپ تارتىپسەن كامان.
تېنىڭ بولسۇن جەڭدە دائىم مۇزەپپەر،
روشەن دىلىڭ قۇچسۇن زەپەر مۇقەررەر.
ياۋنى يېڭىپ قىلغاچ باراۋەر يەرگە،
بىردەم توختاپ تۇرۇش لازىمدۇر ئەرگە.
قوشۇن چېچىلمىسۇن، قىل بىر جايغا جەم،
بىر قارارگاھ قۇرغىن سەن ئۆزۈڭگە ھەم.
ئۇ تۇرك ئىشى رىيا، بۇزۇقلۇق ئىرور،
بۇۋىسى ئەھرەمەن، بەدئەجداد ئىرور.
تاجۇ تەخت ئىگىسى، شەرىپى بەلەند،
بېشى ئاسماندۇر، شانى ئەرجۇمەند.
ئۇرۇشنى قىدىرىپ ئەتمە ھېچ شتاب،
ئۆزى جەڭگە كېلەر ئۇ ئەفراسىياپ.
ئۇ كەلسە سەن ياققا گەر كېچىپ جەيھۇن،
بەلكى ئۆز ئېتىكى خۇن بولىدۇ، خۇن!»
مۆھۈر باستى خەتنى قىلدۇرۇپ ئادا،
چاپارنى قىچقىرىپ ئەيلىدى نىدا:
«ئەمدى تېز قايتىپ كەت، ھەرگىز توختىما،
ئۆررۇ قىر كەلسە ھەم يولدا ئاب ــ دەريا!»

بەش مۇبەدكى ئىران شۆھرىتى دەپ بىل ،
كاۋىيان بايرىقى كۆتۈرمەك دادىل .
شاھ بۇيرۇقى بىلەن يۈرۈشتى يولغا ،
ئادەم تولۇپ كەتتى بىپايان چۆلگە .
بوش كۆرۈنمەس ئىدى بارچە يەر يۈزى ،
ھەر ياق ئات تۇيىقى ، پىيادە ئىزى .
ئوتتۇرىدا كاۋىيان بايراق قادالغان جاي ،
بايراقلار گوياكى ئون تۆت كۈنلۈك ئاي .
تورۇق ئاتتا ياندىن چىقىپ بەناگاھ ،
سپاھنى ئايلىنىپ چىقتى شاھىنشاھ .
كۆردى ، كېلىنچەكتەك قوشۇن ئارەستە ،
ناغرىلار چېلىنار ، پىللار بەرۋەستە .
كەيكاۋۇس تەبرىكلەپ قىلدى سۆز ئادا :
« ئەي فەرخۇندە قەدەم ، سەردار فۇزەلا .
ھەمراھلىرىڭ بولسۇن بەختۇ سائادەت ،
دۈشمەن يۈزى قارا بولسۇن جىن سۈپەت .
ئىقبالىڭ پارلاق ۋە يۇلتۇزدەك يورۇق ،
ۋەتەنگە ساق قايتقىن قازىنىپ ئۇتۇق .
ئاندىن داپ – ناغرىلار ئارتىلدى پىلغا ،
شاھ ئالدىدا ، ھەممە چۈشۈشتى يولغا .
كۆزلىرى لىقمۇلىق ياش ، ئىچتىن چىقار ئاھ !
بىر كۈنلۈك مەنزىلگە باردى كاۋۇس شاھ .
ئاندىن ئاتتىن چۈشتى ، ياشىندى زېمىن ،
باھار بۇلۇتىدەك قۇچتى بىر – بىرىن .
كۆزلىرىدىن خۇن تۆكۈپ ، يەرنى ھۆل قىلدى ،
ئاھۇ ۋاھ نەغمىسىن مولۇ كۆل قىلدى .
دىل گۇۋاھلىق بېرىپ تۇراتتى ، گويا ،
ئاتا – ئوغۇل ئەمدى كۆرۈشمەس ئەسلا .
شۇنداقتۇر تەقدىرنىڭ ، دۇنيانىڭ ئىشى ،
گاھى شەربەت ئىچەر ، گاھى زەھەر كىشى .
كاۋۇس شاھ قايتتي ئۆز سارىيىغا ،
سياۋۇش ، تەھەمتەن ياشانغان جايغا .
لەشكەرلىرىنى باشلىدى زابۇلىستانغا ،
يولۇقماقچى ئۇستاز رۇستەم داستانغا .
جەم قىلدى سازەندە ، ناخشىچى ۋە مەي ،
نەچچە ۋاخ بەزمىدە ئىچىپ پەيدىنپەي .
گاھ تەھەمتەن بىلەن قولىدا شاراب ،
گاھ زاۋەرە بىلەن ئاڭلىشار زاۋاب .
گاھ داستان تەختىدە ئولتۇرار خۇرسەند ،
گاھ ئۇۋدا كېيىككە تاشلايدۇ كەمەند .
بىر ئاي ئۆتكەچ يەنە سۈردى لەشكىرىن ،
پىلتەن قۇتاس كەتتى تاشلاپ دوستلىرىن .
زابۇل ، كابۇل ۋە ھىندى يېرىدىن يەنە
ئەسكەرلەر قوشۇلدى ئەسكەرلىرىگە .
ئەتراپتىن قوشۇلۇپ سەرباز ۋە نۆۋكەر ،
ھىرات ياققا كىرىپ باراتتى لەشكەر .
ئاتلىقتىن پىيادە كۆپىيىپ كەتتى ،
زەڭگىنى ئۇلارغا قوماندان ئەتتى .
بېرىشار تالىقان ، مەرۋرۇد تامان ،
ئۇلارغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى ئاسمان .
شۇنداق يېقىن كەلدى بەلخ يېرىگە ھەم ،
ھېچ قوپال سۆزلىمەس ، رەنجىتمەس ئادەم .
ئۇ تەرەپتىن بولسا گەرسىۋەز ، بارمان ،
لەشكەر تارتىپ كېلەر مىسالى بوران .
بارمان پېشۋاز كېلەر ئارتتا سپاھرەم ،
يېڭى باھادىرىدىن خەۋەر تېپىپ جەم .
« ئىران ئەۋەتكەنمىش ھەيۋەت بىر لەشكەر ،
باتۇرلار گۈرزىسى ئېغىر شۇ قەدەر . »
گەرسىۋەز بەك چاپسان چاپار ئەۋەتتى ،
ئۇنى يېرىم تۈندە ئۇيقۇدىن تاپتى .
دېدى : « زور قوشۇن ئەۋەتمىش ئىران ،
سەردارى سياۋۇش نۆۋكەر قەھرىمان .
سپاھدار رۇستەمدەك پەھلىۋان پىلتەن ،
بىر قولدا خەنجەرۇ بىرىدە كېپەن .
ئەگەر ماڭا رۇخسەت قىلسا شەھرىيار ،
قوشۇنۇم قاتتىق جەڭ باشلاشقا تەييار .
سەنمۇ قوشۇن بىلەن ياردەم ئۈچۈن شاش ،
شامالدىن ئەۋج ئالار يالقۇن ۋە ئاتەش . »
يالقۇنلۇق قۇيۇندەك ئالدىراش چاپار ،
سەردارى بۇيرۇقى چاپارغا رەھبەر .
سياۋۇش جايىدا تۇرمايتتى توختاپ ،
بەلخكە كىرىپ بارار ئېتىنى چۇ دەپ .
چاپارنى كۈتمەككە قالمىدى تاقەت ،
ۋاقىت زىق كەلمەكتە ، ۋاقىت بىشەپقەت .
گەرسىۋەز كۆردىكى قوشۇن ھالى تەڭ ،
باشقا ئىلاج يوق باشلىمىسا جەڭ .
ئىرانلىقلار تۇران كەرانەسىدە ،
جەڭ باشلاندى بەلخنىڭ ئاستانەسىدە .

لەشكىرىم ئىچىدىن ساناقسىز مىقدار،
باشلىرى كېسىلگەن، تەن ـ جەسىتى خار.
ئىران سىپاھلىرى مىسالى بوران،
بېسىپ كېلەر قولدا نەيزەيۇ كامان.
ھەر نەيزە ئۇچىغا بىر باش ئېسىلغان،
ھەركىم قولتۇقىغا بىر باش قىسىلغان.
ئاتلىقلار ھەممىسى تۇم قارا كىيىم،
نەيزىدە تەختىمگە قىلىشتى ھۇجۇم.
تەختىمدىن ئېلىشىپ، قولۇمنى باغلاپ،
سۆرەپ كەلتۈرۈشتى، دىلىمنى داغلاپ.
سىنچىلاپ قارىسام زار ـ زار ھەر تامان،
كۆرۈنمەيتتى ماڭا تۇغقان بىرەر جان.
كاۋۇس ھۇزۇرىغا يەتكۈزدى شۇئان،
مېنى يۇگۈرگۈزۈپ بىر ياش پەھلىۋان.
بىر تەخت ئىدى، ئۇندىن پەس تۇراتتى ماھ،
ئۇندا ئولتۇراتتى باتۇر كاۋۇس شاھ.
كاۋۇس شاھ يېنىدا بىر ياش خۇش چىراي،
يىگىت ئولتۇراتتى مىسلى تولۇن ئاي.
ئۇن تۆتتىن ئاشمىغان يىگىتنىڭ يېشى،
مېنى باغلاق كۆرۈپ تۇررۇلدى قېشى.
بىر نەرە تارتتىيۇ دىۋە غەرراندەك،
تىغ بىلەن ئەيلىدى نەق ئىككى بۆلەك.
زارلاپ تاشلاپتىمەن ئاغرىق دەستىدىن،
ئۆز ئاۋازىم بىدار ئەتمىش ئۇيقۇمدىن.»
گەرسىۋەز، ئاڭا دەر: «بۇ شاھنىڭ چۈشى،
گۇۋاھلىق بېرىدۇ، ياخشىدۇر ئىشى.
دىل كامى ھاسىلۇ گۇللەر تاجۇ تەخت،
سېنىڭ ياۋلىرىڭدىن يۈز ئۆرەر بەخت.
تەبىرچىلەر چىللاپ چۈشۈڭنى يەشتۇر،
سىرنى ئېچىپ، ئەيلەپ بېرىشەر تەبىر.
چاقىرايلى مۇبەد، مۇنەججىملەرنى،
دانىشمەن تەبىرچى ۋە ھەكىملەرنى.»

ئەفراسىياپنىڭ مۇبەدلەردىن چۈش تەبىرىنى سورىغانلىقى

بۇنداق ۋەقەدىن تېپىپلا خەۋەر،
يىغىلدى يېقىنۇ يىراق مۇبەدلەر.
بىرى ھازىر ئىدى شاھ پەرمانىغا،
بىرى ئارا چۈشمەك بولدى جېنىغا.
تەختى ئەتراپىدا پالچى خالايىق،
شاھ مۇئامىلىسى ھەممىگە لايىق.
مۇنەججىمۇ مۇبەد، رامچىلارغا شاھ
سۆز باشلاپ دېدىكى: «بولۇڭلار ئاگاھ.
مېنىڭ كۆرگەن چۈشۈم، سۆزۈمنى زىنھار
ھېچكىمگە سۆزلىمەڭ نىھانۇ ئاشكار!
بېشىنى تېنىدىن قىلىمەن جۇدا،
ھەر كىمكى بۇ سىرنى قىلسا ئاشكارا.»
ئۇلارنى چۆچۈپ قېلىشمىسۇن دەپ شاھ،
كۆپ ئالتۇن، كۇمۇش چاچتى قىلىپ خەيرىخاھ.
ئاندىن چۈشىن بىر ـ بىر قىلدى ئۇ بايان،
مۇبەد باش بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ھامان
ۋەھىمىگە چۈشۈپ دېدى يەر سۆيۈپ:
«بۇ چۈش راستتىن ئېيتساق ئەگەر سۆز تېپىپ،
بىزنىڭ قېنىمىزدىن كېچەرسەنمۇ، ئېيت،
بىزگە شەپقەت قىل، زۇلۇم يولىدىن قايت.
ئادالەت ھەققىدە سەندىن سۆز ئالساق،
ساڭا ئېيتارمىز نېمىكى بىلسەك.»
دېدى: «سۆزلەۋەرگىن، نېم گۇناھ سەندە؟»
كۆپنى كۆرگەن مۇبەد شۇئان چۈشتى سۆزگە.
دېدى مۇبەد: «ئەي پادىشاھى جاھان،
ساڭا ئۇچۇق ئېيتاي نېمە بولسا نىھان.
ئوڭۇڭدا كۆرەرسەن ئەمدى كۆپ لەشكەر،
ئىراندىن كېلىدۇ سەردارى ئەجدەر.
باشلاپ كەلگۇسىدۇر ياش بىر شاھزادە،
قېرى رەھنەمالەر يېنىدا شادە.
ئۇنىڭ بەخت يۇلتۇزى ھەممىدىن پارلاق،
دىيارىڭ كۆيدۇرەر مىسالى چاقماق.
ئەگەر شاھ سىياۋۇش بىلەن جەڭ قىلار،
جاھاننى قىپقىزىل مەخمەلرەڭ قىلار.
تۇركلەردىن بۇ تەختتە قالماس بىر كىشى،
بۇ جەڭدىن ئارتقۇسى شاھىم تەشۋىشى.
شاھىمىز قولىدا گەر بولسا ھالاك،
تۇرانلىقلار دىلى بولۇر نەچچە چاك.
سىياۋۇش سەۋەبچى بولۇر بۈيۈك جەڭ،
ئۇرۇش، ئاداۋەتتىن جاھان يەرگە تەڭ.

سىياۋۇش يېنىغا يەتتى تېز چاپار ،
ئوغۇل ئوقار ، نېمە يازدىكىن ئۇ پەدەر .
يەر سۆيۈپ ، دىلىنى ئاۋات قىلدى ئۇ ،
غەمۇ ئەندىشىدىن ئازاد بولدى ئۇ .
جان بىلەن قۇلاق سالدى شاھ پەرمانىغا ،
دىلىنى باغلىدى شاھ پەيمانىغا .
ئۇ ياقتا گەرسىۋەز باھادىر ، شىرمەرد ،
تۇران شاھ يېنىغا باردى مىسلى گەرد .
ئاپارغان خەۋەردىن بولدى غايەت تەلخ ،
« سىياۋۇش قولىغا تەسلىم بولدى بەلخ .
سىپاھدار رۇستەمدۇر ، سىپاھ ساناقسىز ،
پالۋانلار ساۋاتسىز ، سۆزلۈم بوياقسىز .
پىيادىلەر بولسا مىسالى چاقماق ،
قوللىرىدا قالقان ، كامان ئوق ، بايراق .
ئۇلارنىڭ يېنىدا ئۇچالماس بۈركۈت ،
بۈركۈتكە ھەم سېلىشار تەھدىت .
تۇرانلىقلار كۈن – تۈن يۇمماي كۆزىنى ،
ئۈچ كۈندە بىمادار قىلىشتى ئۆزىنى .
ئەمما ئىران تەرەپ ئۇخلىسا بىرى ،
ئالمىشىپ تۇرىدۇ ئورنىغا بىرى .
ئۇخلاپ كۆچكە تولۇپ ، بىرجەڭ باشلىدى ،
دۈچ كەلگەن قوشۇننى قىرىپ تاشلىدى . »
سەكرەر ئەفراسىياپ ئوت يالقۇن ئېلىپ ،
ئارامۇ ئۇيقۇسى بىر ياقتا قېلىپ .
ئۇكىسىغا شۇنداق تاشلىدى نىگاھ ،
گويا قىلىچ بىلەن كەسمەك بولدى شاھ .
ۋارقىراپ ئۇكىسىنى قوغلاپ چىقاردى ،
ئاچچىققا پايلىماي ھەيدەپ چىقاردى .
« كاتتىيۇ ئاقىللار يىغىلسۇن ھازىر ،
بەزمە ھازىرلانسۇن ! » دېدى شەھرىيار .
كۆزىنى قاماشتۇرار ئۇلكە بېزىكى ،
پۈتۈن سۇغدىن ئورار چىنىنىڭ يىپەكى .
پۈتۈن كۈن بەزمىدە ئۆتتى شادىمان ،
نۇر چەشمىسىدىن كۆز يۇمۇلغان ھامان .
ئارام ئىزدەپ ، ئۇيقۇ باشلىدى شىتاب ،
ئۇيقۇغا غەرق بولدى شاھ ئەفراسىياپ .

ئەفراسىياپنىڭ قورقۇنچلۇق چۈش كۆرگەنلىكى

تېخى تۈننىڭ ئۈچتىن بىرى ئۆتمەيلا ،
شاھ ئويغاندى ، تېنى بەزگەك ، تىترەپلا .
جالاقلاپ ، ۋارقىراپ ئويغىنىپ كەتتى ،
ئۇنىڭ داد – پەريادى ئەتراپقا يەتتى .
ئويغىنىپ كېتىشتى ، چاكار ، غۇلاملار ،
ۋاي – داد كۆتۈرۈشتى ھەم كېنىزەكلەر .
دەرھال گەرسىۋەزگە قىلدى ئۇ ئاگاھ :
« ھالى ئېغىرلىشىپ قىڭغايدى ، دەپ ، شاھ . »
دەرھال يېتىپ كەلدى شاھنىڭ يېنىغا ،
ئارا چۈشەي مەن ، دەپ ، ئۇنىڭ جېنىغا .
يەردە ياتار ئىدى ، كۆتۈرۈپ ئالدى ،
« نېمە گەپ ، سۆزلىگىن ؟ » دەپ سوراپ قالدى .
شاھ دەر ئۇكىسىغا : « سورىما ئەسلا ،
ماڭا بىرئاز ئارام بەرگىن ئالدىدا .
سەۋر قىل ، يىغىۋالاي بىرئاز ئەس – ھوشۇم ،
باغرىڭغا بېسىپ تۇر ، سەن يېقىن كىشىم . »
بىر زامان ھوشىغا كېلىپ كۆردى شاھ ،
ئەتراپنى بېسىپتۇ نالە ، ئاھۇ ۋاھ .
تەختكە كەلتۈرۈشتى ، تۇتۇپ قولدا شام ،
تىترەر تېنى ، ھالى ياپراقتەك ھەم .
يەنە سوئال قويدى گەرسىۋەز داگدار :
نېمە ھادىسە ئۆتتى ، سۆزلە بۇرادەر ؟ »
ئەفراسىياپ دېدى : « نېمانچە مۇدھىش ،
ھېچكىم ھېچ كۆرمىسۇن بۇنداق يامان چۈش .
بۇ كېچە مەن كۆرگەن چۈشنى ھېچقاچان ،
نە قېرى كۆرمىگەن ، نە بىر ياش – قىران .
باياۋان مىڭ – مىڭلىغان يىلانمىش ، يىلان ،
يەر چاڭ ۋە سارغا تولغانمىش ئاسمان .
ئەتراپتا تىنك قىيا ، قورام تاش تېغى ،
گوياكى جاھاننىڭ يېپىق قاپقىقى .
بىر چەتتە تۇرغۇدەك مېنىڭ چېدىرىم ،
ئەتراپتا سىپاھىم – باتۇر ، قادىرىم .
كۆتۈرۈپ شۇدەم شىددەتلىك بوران ،
بايرىقىمنى يۇلۇپ يىقىتتى شۇئان .
ھەر تەرەپتىن ئاقتى دەريا – دەريا خۇن ،
قارارگاھ چېدىرىم بولدى كۆمپەيكۆم .

ھەممە قايىتتى بولۇپ ئادالەتتىن شاد .
غەم ـ ئەندىشە ، ئەلەمنى ھېچكىم قىلماس ياد .
گەرسىۋەزگە پەرمان يەتتى شاھانە :
« ئىشنى يىغىپ يولغا بولغىن راۋانە .
ئەنجاملىق تەييارلاپ ، يولغا جىددەللە ،
لەشكەردىن ئىككى يۈز ئاتلىقنى تاللا .
ئېتىگنى سىياۋۇش ياققا يولغا سال ،
خەزىنىدىن تۈرلۈك سوۋغا ـ سالام ئال .
تۇلپار ـ ئاتلاردىن ئال دەريا دولقۇنى ،
ھىندى قىلىچلىرىدىن ، ئالتۇندىن قىنى .
شاھانە تاج ئالغىن قۇياشتەك جۇلا ،
يۈز تۆگە يۈك بولسۇن تۈرلۈك مال ـ دۇنيا .
كېنىزەك ، غۇلام ھەم بولسۇن ئىككى يۈز ،
دېگىن : « سەن بىلەن يوق ئۇرۇشقىمىز .
دېگىن ئىرانغا ھېچ داۋايىمىز يوق ،
دېگىن ، سۆزىمىز چىن ، كۆڭۈل بولسۇن توق .
بىزنىڭكى چىندىن تاجەيھۇن قىرغىقى ،
بىزگە خاس سۇغدىلار يېرى — تۇز تېغى .
بىگۇناھ ئەراجىنىڭ قېنى تۆكۈلدى ،
قانچىلار ئەقلى سۇندى ، دىلى سۆكۈلدى .
ئىران بىلەن تۇران بىر ئىدى دائىم ،
ئىزا بىلمەي ياشار ئىدى مۇلايىم .
تېخى سۇنمىغاندۇر تەگرىدىن ئۈمىد ،
بەختلىك سۈلھ كۈنىگە دىل ـ جاندىن ئۈمىد .
بىكار چىقارمىغان سېنى ئىراندىن ،
پەھلىۋانلارغا مېھىر ۋە كەرەم بىلەن .
سېنىڭ شەرپىڭدىن سۈلھ تاپار جاھان ،
جەڭ ۋە ئۇرۇش ، نىزا بولىدۇ نىھان .
گەرسىۋەز بارىدۇ ھۇزۇرۇڭغا بىل ،
تەلپىلىك ئەۋەتكىن نېمە بولسا ئەقىل .
فەرىدۇندەك ئاقىل بولساق بولماسمۇ ،
جاھاننى ئۇرۇشسىز بۆلسەك بولماسمۇ .
ئەپۇ قىلىپ ، يۈزلەنسەك ئىزگۈلۈك تامان ،
ئۇرۇش ئۇنتۇلسايۇ ، يوقالسا يامان .
سەن ، شاھزادە ، ئىران شاھىغا دېگىل ،
ئاداۋەتتىن قايتسۇن ، شۇنى دەر ئەقىل .
پىلتەنگە ياخشى سۆز ئېيتىپ بۇ سەپەر ،
ئۇرۇش ، ئاداۋەتتىن راينى قايتۇر .
تۆھپىلەرگە كۆمۈپ تاشلا ئۆزىنى ،
ئۇ ئاداۋەتتىن بۇرىسۇن يۈزىنى .
پەقەت تەختىن ئاڭا كۆرمىگىن راۋا ،
چۈنكى شاھ نەسلىدىن ئەمەس ئەجدىھا . »

گەرسىۋەزنىڭ سىياۋۇش ھۇزۇرىغا بارغانلىقى

گەرسىۋەز بارىدۇ ، سوۋغاتلار كارۋان ،
سوۋغاتلار جۇلاسىدىن روشەندۇر جاھان .
بەك ئالدىراش باردى جەيھۇنغا يېتىپ ،
باتۇرلاردىن بىرىنى ئۇ ئەلچى ئېتىپ .
دېدى : « بېرىپ شاھنى قىلغىن ئاگاھ ،
گەرسىۋەز كەلدى سۈلھكە ئىزدەپ راھ . »
ئەلچى كېمە بىلەن دەريادىن ئۆتتى ،
بىر كۈن تېز مېڭىپ بەلخكە ھەم يەتتى .
شاھ ئالدىغا كىرىپ ، تۆكۈپ سۆزدىن زەر ،
گەرسىۋەز كېلىشىن قىلدى تېز خەۋەر .
سىياۋۇش چاقىرتىپ رۇستەمنى پەقەت ،
ئىككىسى ئولتۇرۇپ ، قىلىشتى مەسلىھەت .
گەرسىۋەزمۇ يېتىپ كەلدى شۇ چاغ ،
ئاڭا يوللار ئوچۇق ، ئېچىشار قۇچاق .
سىياۋۇش كۆرۈپلا ئورنىدىن تۇردى ،
مېھرىبان كۈلكىسى ھەريان تارىدى .
گەرسىۋەز ئۇزۇندىن سۆيەتتى زېمىن ،
ۋەھىمىدىن زادى ئۈزەلمەس دىلىن .
ئۆز تەختى يېنىدىن بېرىپ جاي ئاڭا ،
ئەفراسىياپتىن سورار بىپەرۋا .
گەرسىۋەز ئولتۇرار تەختى زەر ، زۇمرەت ،
شاھزادىگە باقار ، كۆزىدە ھەيرەت .
رۇستەمگە قاراپ دېدى : « ئەفراسىياپ
كەلگىنىڭدىن خەۋەر تېپىپلا ، شىتاب ،
شاھزادىگە ئاتاپ بىرنەچچە يادىكار ،
سوۋغىلار ئەۋەتتى مەندىن شەھرىيار . »
ئەمر قىلدى ، سوۋغىلار ئېلىپ كېلىنىپ
سىياۋۇس ئالدىغا قويۇلدى تىزىپ .
شەھەر دەرۋازىسىدىن بارگاھقا قەدەر ،
سىپاھ ھەم غۇلامغا تۇتتى ئات ۋە زەر .

يۇرتۇڭ ۋەيران ، سۇنغاچ ئىقبال يۇلتۇزۇڭ ،
سۆزلىرىم راستلىقىن كۆرەرسەن ئۆزۈڭ .
قاناتلىق بولسىمۇ شاھ مىسالى قۇش ،
مۇمكىنمۇ بۇ چاقى پەلەككە يېتىش .
شۇنداق ئۆتۈپ تۇرار ئايلانغان سېپىر ،
گاھى ئەلەم قىلار ، گاھىدا مېھىر . »
بۇ سۆزلەردىن خاپا شاھ ئەفراسىياپ ،
جەڭگى ـ جېدەلگە ھەم قىلمايدۇ شىتاب ،
گەرسىۋەزگە ئېيتىپ سىرىنى ئاشكار ،
ئاڭا سۆزلەر ئىدى دىلدا نېمە بار :
« سىياۋۇشقا قارشى تارتىمسام لەشكەر ،
كىم بولۇر مەن بىلەن ياۋۇ جادۇگەر .
جەڭدە نە ئۇ ئۆلەر ، نە ماڭا زاۋال ،
قاتتىق جەڭدە خەلقە بار ھەمدە مالال .
كاۋۇسمۇ قىلمىغاي ماڭا ئاداۋەت ،
يەر يۈزى ئۇرۇشتىن تاپمىغاي غارات .
جاھانگىرلىك ئىزدەپ قىلغاندىن ئۇرۇش ،
ئىشىم بولۇر پەقەت تىنچلىق قېدىرىش .
ئاڭا تارتۇق قىلاي نەچچە كۈمۈش ـ زەر ،
ئەۋەتەي تەختۇ تاج ، ئەۋەتەي گۆھەر .
دۇنيانى بۆلگەندە مەنۇچېھر نامدار ،
ئۇلۇشۇمنى ماڭا بەرگىنى ھەم بار .
ئاشۇ يەرلەرنىمۇ ئاڭا بېرەي مەن ،
شۇندا قېلىپ مېھر گۈلىن تېرەي مەن .
كاشكى قايتۇرالسام كەلگەن بالانى ،
قولغا كەلتۈرەلسەم ساز مۇددىئانى .
زامان كۆزىن بايلىق بىلەن تورىسام ،
پەلەك غەزىپىگە گەنج قالقان قىلسام .
قىلماقچى ئەمەسمەن چەرخكە ھەم ئىسيان ،
مەيلى ، ئۈزسۇن نېمە تېرىسا ئاسمان . »

ئەفراسىياپنىڭ ئەربابلىرى بىلەن مەسلىھەت قىلغانلىقى

ئايلانغۇچى ئاسمان يېرىم ئايلانغاچ ،
ئالەمگە نۇر چاچتى يەنە ئۇ قۇياش .
ئەربابلىرى كېلىشتى شاھ دەرگاھىغا ،
ياسىنىپ يۇقتۇرماي كىر كۇلاھىغا .
دانىشمەنلەردىن شاھ يىغدى ئەنجۇمەن ،
ھوشيار ، ئىش بىلەر ۋە دانالاردىن .
ئۇلارغا دېدى : « بۇ بوينۇمدا پەلەك ،
قىسمىتىم قىلمىدى ئۇرۇشتىن بۆلەك .
قانچىلىگەن پالۋان مېنىڭ قەستىمدە
كېلىپ خاكى تۇپراق بولدى دەستىمدە .
نەچچە باغ ـ بوستاننى قىلدىم باياۋان ،
شەھەر ، كوچىلاردىن ئاقتى قىزىل قان .
ھەممە يوللار ماڭا بولدى رەزمگاھ ،
ھەر يەردە نىشانىن قالدۇردى سىپاھ .
جاھان شاھى قىلسا گەر بېدادلىق ،
ياخشىلىق يوق بولۇر ، يوق بولۇر شادلىق .
ۋاقتىدا بالىسىنى تۇغالماس قۇلان ،
بۇركۈت بالىسى كور تۇغىلار كۆپ زامان .
كېيىك ئەمچىكىدە سۈت قالماس سىرە ،
بۇلاق سۇلىرى ھەم بولىدۇ خىرە .
سۈزۈك سۇلار تىنىپ ، قۇرۇپ قالىدۇ ،
ئەتىر مۇئەتتەرلىكنى نەدىن ئالىدۇ ؟
تەتۈرلۈك ئۈلغىيار ، قالماس توغرىلىق ،
ھەريانىدا ئەۋج ئالار يالغان ، ئوغرىلىق .
جېنىدىن تويدۇردى زورلۇق ، جەڭ ـ جېدەل ،
ياخشىلىققا باشلىدى ئۇ يەزدان ئەزەل !
بۈگۈن جارى قىلاي سۈلھۇ ئادالەت ،
ئەندۈھ غارات ئەمەس ، راھەت كامالەت .
مەندىن ئارام تاپسۇن جاھان بىر زامان ،
بازار قىزىتمىسۇن ئەجەل ناگاھان .
ئۈچتىن ئىككى جاھان زىرى پايىمدۇر ،
ئىران بىلەن تۇران ھەم سارايىمدۇر .
قانچە سەركەش باتۇر ، باشلىرىدا تاج ،
تۆلەپ تۇرۇشىدۇ ماڭا كاتتا باج .
ئەگەر سىلەر ماقۇل كۆرسەڭلار ، يېزىپ
ئەۋەتەي رۇستەمگە بۈگۈن بىر مەكتۇپ .
سىياۋۇش بىلەن سۈلھ ئىشىكىن ئاچاي ،
سوۋغاتلار ئەۋەتەي ، ئالتۇنلار چاچاي . »
بىر ـ بىر تۇرۇپ ، سۆزگە كىرىشتى ئەرباب ،
ئەھۋالنى قىلىشتى تەھلىل بابمۇ باب ،
دېيىشەر : « سۈلھ يولى ھەق يول ، شەھرىيار ،
قۇلۇڭمىز ، تۇرۇپتۇق پەرمانىڭغا زار . »

دېدىكىم: « باھانە ئىزدىمە بىردەم،
ئات سال، شاھ ئالدىغا يېتىپ بار ئىلدام.
ئاڭا دە، بۇندا مەن قىلدىم كۆپ شىتاب،
ئارزۇيىغا يەتمىش دەپ ئەتكىن خىتاب.
جەڭدىن قولىن تارتسۇن دېسە شەھرىيار،
گۆرۈگە ئەۋەتسۇن يۈز نەپەر نامدار. »
يول بويى بىرەردەم توختىماي چاپار،
شاھقا گەرسىۋەزدىن يەتكۈزدى خەۋەر.
خەۋەرنى ئاڭلاپلا ئۇ شاھى زامان،
ئويغا چۆكۈپ قالدى، كۆڭلى پەرىشان.
ئويلايتتى، تۇغقاندىن ئەگەر يۈز كىشى
سېپىمدىن كېمىسە نىم بولۇر ئىشى.
كېيىن جەڭدە ماڭا گەر يەتمىسە شىكەست،
دادىمغا يېتىشكە كىشى تېپىلماس.
ئەگەر مەندىن گۆرۈ سورىما دېسەم،
سۆزۈمگە ئىشەنمەس، ئىچسەممۇ قەسەم.
مەيلى ئەۋەتەي، راۋا شۇ بولسا،
ئىشىم ئېھتىياجىغا داۋا شۇ بولسا! »
ئەۋەتتى سىياۋۇش كۈتكەندىن ئارتۇق،
بىرىپ قوللىرىغا سوۋغات ۋە تارتۇق.

خەۋەرچى خەۋەر ئالۇر بىرىدىن بىرى،
ئورنىدىن قوزغالدى شاھنىڭ چېرىكى.
بۇخارا ۋە سۇغدىغا، سەمەرقەند ھەم چاچ،
سەجاپ يەرلىرىنى بوشىتىپ قويغاچ،
قوشۇننى كەڭ ياققا سۈرەتتى شىتاب،
پەيمانىغا سادىق شاھ ئەفراسىياپ.
بۇ ئىشلاردىن ئاگاھ بولۇپلا رۇستەم،
گۇمانى قالمىدى، بولدى خاتىرجەم.
سىياۋۇش ئالدىغا يېتىپ مىسلى باد،
ئالدىدا بار گەپنى قىلدى بىر ـ بىر ياد.
ئاندىن دېدى: « ۋەدىگە قىلىشتى ۋاپا،
ئىشلار ساز، گەرسىۋەز بولىدۇ قايتسا. »
« تون بېرىلسۇن » دەپ پەرمان قىلدى شاھ،
قورال ۋە پوتا ھەم زەر تونۇ كۇلاھ.
ئەرەب ئېتى ئېگەر توقۇمى زەردىن،
يەنە مىندى قىلىچ قىنى ساپ ئالتۇن.
گەرسىۋەز تونلارنى كۆرۈپ بۇنچە باي،
چېھرىسى نۇر چاچتى گويا تولۇن ئاي.
كەتتى، رەھمەتلىرى يوقتۇر ئايىغى،
كەتتى، يەرگە تەگمەي ئېتى تۇيىقى.

سىياۋۇشنىڭ رۇستەمنى كاۋۇس ھۇزۇرىغا ئەۋەتكەنلىكى

سىياۋۇش ئولتۇرار، تەختى پىل سۆڭەك،
بېشىغا پىل سۆڭەك تاج بىرەر بېزەك.
رۇستەمگە دېدى ئۇ: « قوشۇندىن چاققان
تېپىلسا بىر كىشى باتۇر سۇخەندان.
شاھ يېنىغا يېتىپ بېرىپ ئۇ چاپار،
بۇ يەردىكى ئىشتىن يەتكۈزسە خەۋەر. »
تەھەمتەن ئاڭا دەر: « ئەي جەڭگىۋار پىل،
كاۋۇس ئالدىدا كىم ئاچالايدۇ تىل؟
كاۋۇس كاۋۇسلۇقىنى قىلار ھېلى ھەم،
چۇسلۇقى ئەقلىگە بېرىدۇ بەرھەم.
ئۆزۈم بېرىپ بەرسەم ئۇنىڭغا خەۋەر،
نىھان سىرنى ئاڭا قىلساممەن ئاشكار.
يولغا راۋان بولسام ئەمرىڭ ئېپ تېزرەك،
ھېچ چارە تاپمىدىم بۇندىن ياخشىراق. »
شاد بولدى سىياۋۇش بۇندىن نىھايەت،
باشقا چاپار نامى ـ چۆچەك، رىۋايەت.

سىياۋۇش يېنىدا قېپقېلىپ پىلتەن،
ئۇندىن ـ بۇندىن ئۇزاق قىلدى كۆپ سۆھبەت.
ئاندىن سىياۋۇش چاقىرىتىپ كاتىپ،
ئېسىل يىپەك ئۆزرە يازدۇردى مەكتۇپ.
ئەڭ ئاۋۋال مەدھىيىلىدى شۇ داد كارنى،
ئۇندىن بىلەر كۈچ ۋە قۇدرەت، ھۈنەرنى.
« ئەقلۇ ھوش، قۇدرەتۇ ماكانۇ زامان،
ھەممىنىڭ ئىگىسى ئۇ قادىر يەزدان.
ھېچكىم پەرمانىدىن تولغىيالماس باش،
كىم باش تولغايدىكەن، خاھ قېرى، خاھ ياش،
زاماندىن ياخشىلىق كۆرمىگەي ھېچ چاغ،
كامالەت بەرگۈچى يېگانە خەللاق.
ئۆزى ياراتقاندۇر قوياش ۋە ئاينى،
ئاتا قىلمىش تاجۇ تەخت ئۆزرە جاينى.
خۇدادىن ياغقۇسى ساڭا شاپائەت،
شاھلار شاھى بولۇپ ياشنا پاراغەت.

ھېچكىم قىلالمايتتى ئۇنىڭ قىلغىنىن،
ھېساب قىلالمايتتى سوۋغات ھەممىسىن.
غۇلاملار تۇرۇشار، بېلىدە كەمەر،
بېشىدا كۇلاھۇ يەلكىسىدە زەر.
شاھزادىگە ياراپ كېتىپ بەغايەت،
ئوچۇق چىراي بىلەن باشلىدى سۆھبەت.
تەھەمتەن ئاڭا دەر: «بىرەر ھەپتە شاد
بەزمىدە بولايلى، كۆڭۈللەر ئاۋات.
ئاندىن جاۋاب تاپارمىز مەسلىھەت بىلەن،
ياخشى ئويلاپ كۆرۈپ، ھەمنىيەت بىلەن.
ئەقىللىق گەرسىۋەز ئورنىدىن تۇرۇپ،
جايىدىن قوزغالدى يەنە يەر سۆيۈپ.
خانە ئاجرىتىشتى، شايىدىن بېزەك،
خىزمىتىدە نەچچە غۇلام، كېنىزەك.
سىياۋۇش بىلەن رۇستەمى پىلتەن
قايتىپ كەتتى، بۇندا قالدى توپ ئەنجۇمەن.
ئۇخلىماي ئولتۇرۇپ چىقىشتى باھەم،
ئەقىل ئەلگىكىدىن ئۆتتى نۇرغۇن كەم.
شۈبھىلەر تۇغۇلدى پىلتەن دىلىدا،
«گەرسىۋەز نېمىشقا ئالدىرىماس يولغا؟»
ھەر ياققا قاراۋۇل قويۇپ قويۇشتى،
ئېھتىيات چارىسىن كۆرۈپ قويۇشتى.
سىياۋۇش رۇستەمدىن سورىدى سوراق:
«لازىممۇ ئاۋۋال بۇ سىرنى پاش قىلماق؟
سۈلھىنىڭ سەۋەبىنى قىلايلى ئىدراك،
بىلەيلى زەھەرمۇ بۇ ئىش يا تەرياك؟
يۈز كىشىنى چاقىر قېرىندىشىدىن،
ناملىرىنى تاللاپ ياز قېرى ــ ياشىدىن.
ئالدىمىزغا ئۇلار كەلسۇن گۆرۈگە،
شۈبھە ــ گۇمانىمىز ئېيتماي بىرىگە.
ئەلچى كەينىدە بارمۇ قاراۋۇل؟
سۈلھ كىلىمىنى يېپىپ، چالماسمۇ داۋۇل؟
ئېيتقان كىشلەرنى قويسا گەر گۆرۈ،
ئەۋەتەيلى بىزمۇ يۈز خىل ئەلچى دەررۇ.
ئاڭا ياخشىلىقتىن يەتكۈزەر خەۋەر،
يامان ئويىدىن شۇندا قايتماسمۇ مەگەر.»
رۇستەم دېدى: «شۇنداق مەندىمۇ تىلەك،
شۇنداق قىلساق بولۇر كۆڭۈلدىكىدەك.»

سىياۋۇشنىڭ ئەفراسىياپ بىلەن ئەھدۇ پەيمان قىلغانلىقى

گەرسىۋەز سارايغا كەلدى تاڭ سەھەر،
بېشىدا كۇلاھۇ بېلىدا كەمەر.
سىياۋۇش ئالدىدا سۆيدى ئۇ زېمىن،
ئاندىن: ياغدۇردى ئاڭا ئاپىرىن.
سىياۋۇش ئاڭا دەر: «قانداق ئۇخلىدىڭ؟
قىلمىدىمۇ شاۋ ــ شۇۋ قۇلاقلارنى دىڭ؟»
ئاندىن يەنە دېدى: «بۇ كارۇ بارىڭ،
تۈن بويى ئويلايتتى سېنىڭ گۇپتارىڭ.
ئىككىمىز سۆھبەتتە غەمنى قوغلايلى،
كەك ۋە ئاداۋەتتىن دىلنى يۇيايلى.
ئەفراسىياپقا تېز يەتكۈزگىن جاۋاب،
ئاداۋەتنى دىلدىن چىقارسۇن شۇ تاپ.
ئاقىۋەتنى يامان بىلىنسە، دېمەك
ناباپ ئىشنى باشتىن توختاتماق كېرەك.
ئەقىل ۋە ئىدراكتىن بېزەلسىلا دىل،
ئۇنى تولغان خەزىنە دەپ قىياس قىل.
ئىچىملىك ئاخىرى بولمىسا زەھەر،
ئەلەم ــ مۇشەققەتتىن دىلغا نې زەرەر.
سۈلھ ئەھدىسىدە چىڭ تۇرساڭ ئاقىۋەت،
قېرىندىشىڭدىن يۈز كىشىنى ئەۋەت.
بارىنى رۇستەم بىلگەن باتۇر ــ پالۋاندىن،
نامى مەشھۇر، ئىشى بىر جاھانلاردىن.
ئۇلار بولسۇن بۇندا ئەھدىڭگە گۇۋاھ،
قەدىم ئادىتىمىز شۇنداقتىغۇ شاھ.
يەنە بىر گەپ، ئىران شەھرۇ يېرىدىن
نەچچىسى قولۇڭدا، ھەممىسىن بىردىن
قالدۇرۇپ، تۇرانغا چاقىر لەشكىرىڭ،
ئۇرۇش ــ ئاداۋەتتىن قېقىپ كەت پېشىڭ.
راستلىق ھۆكۈم سۈرسۇن، ئارىمىز ئىناق،
غەزەپتە يولۋاستەك بولما ئۇرۇشقاق.
نامە بېرەي، يەتكۈز، ئېھتىمالكى شاھ
ئۇرۇشماي، سۈلھ بىلەن قايتۇرار سىپاھ.»
گەرسىۋەز ئورنىغا قايتتى ــ دە، دەرھال
بىر چاپار تاللىدى مىسالى شامال.

ئىشەنچلىك بىر گۇرۇھ بولامدىكەن شۇ ،
شاھ ئالدىدا قەدرى ئېرىقتىكى سۇ .
سىز ئەگەر ئەقىل بىلەن تۇتمىسىڭىز ئىش ،
ماڭا ئادەت ئەمەس ئۇرۇشتىن قېچىش .
سىياۋۇس يېنىغا ئەۋەتەي بوگۇن ،
بىر مەرد باتۇرنى ، ئەس ـ ھوشى پۇتۇن .
ئەۋەتەي گۇلخانىنى ئەۋجىگە چىقارسۇن ،
تۇركلەر ئايىغىغا كىشەن سالدۇرسۇن .
سوۋغىسىن ئاتەشتە كۆيدۇرسۇن تامام ،
قولىن تەگكۈزمىسۇن بىرىگىمۇ ھەم .
ئەۋەتسۇن قولدىكى تۈرك بارىنى ،
بىر ـ بىرلەپ ئۇزدۇرەي تەندىن بېشىنى .
ئۆزى لەشكەر بىلەن قىلماستىن ھايال ،
جەڭگە راۋان بولسۇن ، كېچىكتۇرمەي سەل .
نەگە قولى يەتسە ، قۇرۇتسۇن شورى ،
مىسلى قوي قوتىنى ئىچرە ئاچ بۆرى .
قاچانكىم دەھشەتلىك قىلىچى چاپار ،
يەرلىرى ئوت ئىچرە كۆلگە ئايلىنار .
ئۇرۇش باشلار ئاڭا زىت ئەفراسىياپ ،
كۆزىگە بىگانە بولۇپ ئۇيقۇ ـ خاب . »
تەھەمتەن كاۋۇسقا دەر : « ئەي شەھرىيار ،
غەم يېمە ، بۇ ئىشنى ئويلىما زىنھار .
ئاۋۋال مېنىڭ سۆزۈم ئاڭلا ، پاكلا دىل ،
ئاندىن جاھان سېنىڭ ، بىلگىنىڭنى قىل .
دېگەن ئىدىڭ ئۆزۈڭ ، تا ئەفراسىياپ
سۇدىن ئۆتكۈچە ، قىلماڭلار شىتاب ،
توختاپ تۇرۇڭ ، تا ئۇ باشلىغاي ئۇرۇش ،
ئۇ ئۆزى باشلىسۇن چىدالماي يۇرۇش .
بىز كۈتتۇق ، تەۋرىتەر دەپ جەڭ بوشۇكىن ،
ئەمما ئۇ ئاچتى سۇلھ ـ ياراش ئىشكىن ،
يەنە بىر گەپ ، پادىشاھ بولسا قەسەمخور ،
ياخشىلار ئالدىدا ئابرويى يوقتۇر ،
سىياۋۇش گەر بولۇپ غەلىبىدىن مەست ،
تۇرانغا يولۋاستەك ئۇرسا ئەگەر دەست ،
تەختۇ تاجۇ تامغا ، بايلىقتىن بۆلەك ،
ئىراندىن ، ئېيىت ، يەنە نېمىدۇر ئىستەك .
ھەممىسىن كىرگۈزۈپ تەلتۆكۈس قولغا ،
ئەمدى كىرەي قانداق جەڭ ـ جېدەل يولغا .
ئەگەر ئەفراسىياپ بۇزسا قەسەمنى ،
يەنە قوزغىسا دىل ئازار ـ غەمنى ،
ئۇرۇشقا ھازىرمىز نەق قەھرلىك شىر ،
بىلىككىمىز كۈچلۈك ۋە ئۆتكۈر شەمشەر .
سەن ئۆزۈڭ زەر تەختتە ئوغلۇڭ بىلەن شاد ،
ئىراندا ئولتۇرغىن ، شاد ئۆمۈرۋايەت .
ھە دېسەڭ ، زابۇلدىن ئاتلىنىپ لەشكەر ،
تۇراننىڭ تەختىنى قىلاي مەن تارمار .
گۇرزىم زەربىدىن ئۇ ئەفراسىياپ ،
كۆزىگە قاپقارا بولغۇسى ئاپتاپ .
مەن بىلەن بەكمۇ كۆپ قىلدى ئۇ غەليان ،
يەنە سىناپ كۆرسۇن ، بولسا پەھلىۋان .
تىلىمە ئوغلۇڭدىن قەسەمخورلۇق ھېچ ،
بۇ گۇناھقا يۈرمە ، بۇ ئارزۇدىن كەچ .
بۇنى سىر تۇتۇشقا يوقتۇر ھېچ ھاجەت ،
سىياۋۇش قەيسەرۇ راست سۆزلۈك غايەت !
ئويلىغان ئىشىڭنى ئاڭلىسا ، بىھەد ،
غەزەپ بىلەن ئېتەر بۇنى ئوغلۇڭ رەت .
پەرزەنتىڭ بەختىنى قىلمىغىن قارا ،
ياغمىسۇن يەنە بىر بېشىڭغا بالا ! »

كاۋۇسنىڭ رۇستەمنى سىيىستانغا قايتۇرغانلىقى

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كاۋۇس قارايدى ،
ئاچچىقتىن تىترىدى ، كۆزلەر ئالايدى .
رۇستەمگە مۇنداق سۆز دېدى شاھى جاھان :
« ئەمدى ئاردا سىر قالمىدى نىھان .
ئەمدى بىلدىم ، ئاڭا سەن ئۆگەتتىپسەن ،
ياۋغا نەپرىتىڭنى سەن يوقىتىپسەن .
ئۆز ئارامىڭ كۆزلەپ قاپسەن ، نېچۈن ؟
روناق ئىزدىمەپسەن تەختۇ تاج ئۈچۈن .
ئەمدى سەن بۇندا قال تا باھادىر تۇس
ئۇرۇش ناغرىسىنى پىلغا ئارتار چۇس .
چاپار ئەۋەتىمەن بەلخكە شۇ سائەت ،
ئاچچىق سۆزلەر بىلەن يوللايمەن ھەم خەت .
ئەمرىمدىن باش تارتسا ئەگەر سىياۋۇش ،
ئەھدۇ پەيمانىنى ئەتسە فەرامۇش ،

ياخشىلىق ئاساسى، رايى ساخاۋەتنىڭ
ئەقىلگە تۇۋرۇكتۇر گىگانت قامىتىڭ.
بەلخكە يېتىپ كەلدىم مەن پەسلى باھار،
مېنى خۇشالۇ شاد ئەيلىدى روزخار.
ئەفراسىياپ بۇندىن بولغاچقا ئاگاھ،
جامدىكى شارابى بولدى سىمسىياھ.
چۈشەندىكى ئىشى مۇشكۇل بولۇپتۇ،
جاھان قارا، بەختى خوپ خار بولۇپتۇ.
ئەلچى بولۇپ كەلدى ئۆز بۇرادىرى،
گۈزەل كېنىزەكلەر، كۆپ سوۋغىلىرى.
سەندىن شەپقەت تىلەر، ئىززەر بەختىنى،
ساڭا تەقدىم ئېتەر تاجۇ تەختىنى.
ئەمدى بىلەر يۇرتى چېگرىسىنى ئۇ،
ئۆز جايى، قىممىتى ۋە تۇپ ـ غولىنى ئۇ.
ئىران يېرىن ئەمدى ھېچ قىلماس ئارزۇ،
دىلدىن ئاداۋەتنى پاكلاپ يۇيار ئۇ.
قېرىنداشلىرىدىن يۈز نەپەر كىشى
ئالدىمدا، گۆرۈدە، رۇستەم خاھىشى.
ئەپۇ قىلىشنى سەندىن ئىلتىماس قىلىش،
چېرايلىرىدا يوق ئۇرۇشقا رايىش.»

رۇستەم يېتىپ كەلدى شاھ سارىيىغا،
تۇغ، قوشۇن، ئادەتنى قويۇپ جايىغا.
ئۇ تەرەپتە بولسا گەرسىۋەز نىكخاھ.
باقار نەدىدۇر، دەپ ئەفراسىياپ شاھ.
گەرسىۋەز يەتكەچكە قىلىپ كۆپ شىتاب،
ئۆز يېنىغا ئالدى شاھ ئەفراسىياپ.
سىياۋۇش تەرىپىنى سۆزلەر زەرشۇناس،
دېدى: «ئاڭا ئەسلا تېپىلماس قىياس.»
سۆزلىدى ئەقلۇ ھوش ۋە گۇپتارىدىن،
سۆزلىدى ياخشى خۇلق، ساز كىردارىدىن.
باتۇرۇ سۇخەندان، چاققانلىقىدىن،
ئەقىل ۋە بىلىمگە تولغانلىقىدىن.
خۇشال كۈلۈپ ئاڭا سۆز باشلىدى شاھ:
«بىل، ئۇرۇشتىن چارە ياخشى، ئەي نىكخاھ.
ۋەھىمىدە قالدى دىل مۇدھىش چۈش بىلەن،
يۇقىرىدىن كۆردۈم چۈشكۈنلۈكنى مەن.
شۇندىن چارە ئىزدەپ، ياد ئەتتىم قەسەم،
يەم بولمىسۇن دەپ مەن بالاغا تېنىم.
بايلىقىم ئايىماي، بەردىم ئارايىش،
كۈتكىنىمدەك بولۇپ چىقتى ھازىر ئىش.

رۇستەمنىڭ كاۋۇسقا سىياۋۇش نامەسىنى تاپشۇرغانلىقى

بۇ تەرەپتە بولسا، رۇستەمى شىرمەرد
ئىران شاھ يېنىغا كەلدى خۇددى گەرد.
سارايغا كىردى ئۇ، قوۋۇشتۇرۇپ قول،
شاھ ھەم رۇستەم تامان تەختتىن ئالدى يول.
كېلىپ تەھەممەتەننى ئالدى قۇچاققا،
ئوغلى، سىپاھىدىن چۈشتى سوراشقا.
سورار ئىشلار، باتۇر پالۋانلىرىدىن،
قانداق تاشلاپ كەلمىش جەڭنى تەھەممەتەن؟
قىسقىچە يەتكۈزۈپ ئوغلى ھالىدىن،
مەكتۇپنى ئۇزاتتى، ئېيتىپ ئاپىرىن.
خەتنى بىر ـ بىر ئوقۇپ بەرگەندە كاتىپ،
شاھ يۈزى كۆمۈردەك كەتتى قارىيىپ
ۋە رۇستەمگە دېدى: «ئۇ ياشتۇر تېخى،
تەجرىبە كۆرمىگەن، نارەسىدە ئۆزى.
سەنچۇ، ئىسسىق ـ سوغۇق تېتىپ كۆرگەن ئەر،
سېنى ھەركىم ئەقلۇ تەجرىبىلىك دەر.
سەن ئەمەسمۇ جاھاندا يېگانە كىشى،
شىرغا جەڭ ساۋۇقىن بەرمەك ئۆز ئىشى.
نې ياۋۇزلۇق قىلدى ئۇ ئەفراسىياپ،
كۆرگەنتىڭغۇ ھارام بولۇپ تاماق ـ ئاب.
ئارامىم قالمىغان... بارمىسام بولماس،
جەڭ قىلىپ بېشىنى يارمىسام بولماس.
باشتىلا نېمىشقا ئۆزۈم بارمىدىم،
ياش شاھ بارسۇن دېدىڭ، ئەمدى بۇ قېتىم...
يامانلىق تاپىدۇ ئادىل بىر جازا،
يامانلىققا بولسا يامانلىق راۋا.
كۆزىگىزنى توسقاچ ئېسىل سوۋغىلار،
ئۇنتۇلۇپتۇ ـ دە ئەستىن غوۋغىلار.
بىر گۇناھ خەلق مېلىنى تالاپ، ئەۋەتىپ،
سىزنى ئېلىپ ماڭمىش يولدىن ئازدۇرۇپ.
يەنە ئۇ يۈز نەپەر تۈرك بەد ئەجداد
ئاتىسى نامىنى ئېيتشالماس ياد...

ئەفراسىياپ ئاجراپ ئارام، ئۇيقۇدىن،
جەڭ قىلىپ قوزغالسۇن قوشۇنى بىلەن،
ئەگەر مېھرىڭ ياۋغا بولسا خاپىلىقتىن،
قاچساڭ ياۋ ئالدىدا قەسەمخورلۇقتىن،
سىپاھنى تاپشۇرۇپ تۇسقا ئۆزۈڭ قايت،
ئەسلىدە مەن جەڭچى ئەمەسمەن، دەپ ئېيت.»
نامىگە شاھ مۆھرى بېسىلدى دەرھال،
چاپار ئېلىپ ئۇچتى مىسالى شامال.
سىياۋۇشقا قاچان مەكتۇپ يېتىپ باردى،
يېقىمسىز سۆزدىن باغرىغا ئوت چۈشتى.
چاپارنى چاقىرىپ سورىدى سوئال،
ئۇ بىر ـ بىر سۆزلىدى نەھال، نە ئەھۋال.
رۇستەم بىلەن بولغان سۆزدىن، ھالەتتىن،
تۇستىن، كاۋۇستىكى چوڭ جاھالەتتىن،
سىياۋۇش ئاڭلاپ بۇنى چەكتى كۆپ غەم.
رۇستەم ئۇچۇن بولدى كۆزىدە كەڭ نەم.
ئاتىسى ئىشىدىن دىلدا ئەندىشە،
تۇرك، سۇلھ ھەققىدە ئويلار ھەمىشە.

يۈز تۈرك پالۋانى تەقدىرىن ئويلار،
تۈرك شاھى دوستلۇقىن، ھەر بىرىن ئويلار.
ھەممىسى ئاق كۆڭۈل، ھەممە بىگۇناھ،
كىشەنلەپ ئەۋەتسە، ئۇندا كاۋۇس شاھ،
نە سوراق، نە ئازراق قىلماس ئېتىبار،
ھەممىسىن سوراقسىز تىرىك دار قىلار.
خۇداغا يېتەرمۇ ئۇندا دىل ئاھى،
بېشىمغا چۈشمەسمۇ ئاتام گۇناھى.
ئەگەر جەڭ باشلىسام، ئۇن ـ تىۋىشسىزلا،
نە ئەھۋالدا قالۇر تۇران سىپاھلار.
بۇ ئىشىم كەلمەيدۇ خۇداغا ماقۇل،
خالايىق غەيۋەتتە يورغىلىتار تىل.
ئەگەر قايتىپ كەتسەم شاھ قورغانىغا،
سىپاھلارنى بېرىپ ئۇ تۇس پالۋانغا،
ئۇ چاغ ھەم چارە يوق، دەردىم بىداۋا،
تەتۈر، ئۆگمۇ بالا، كۆز ئالدىم يالا.
سۇدابەمۇ سالغاي بېشىمغا ماجىرا،
بىلمىدىم، تەقدىرىم نې يازمىش قازا.

سىياۋۇشنىڭ بەھرام ۋە زەنگىگە مەسلىھەت سالغانلىقى

باھادىرلارغا ئۇ يوللىدى كالام،
بىرى زەنگە ئىدى، بىرىدۇر بەھرام.
ھۇزۇرىغا چىللاپ ئاچتى دىلىنى،
ئۇلار بىلەن يەشمەكچۇن دىل چېچىكىنى.
رۇستەمدىن قالسا ئۇ بىر قوشۇنغا باش ـ قاش،
سىياۋۇشقا پەقەت ئىككىسى سىرداش.
ئۇلارغا سىياۋۇش دەر: «بەختىم قارا،
شۇنىڭچۇن دەممۇ دەم بېشىمدا بالا.
شاھنىڭ ماڭا مېھرى بىغۇبار ئىدى،
دەرەختەك سايىۋەن، مېۋىدار ئىدى.
بۇ مېھرگە قوشتى سۇدابە زەھەر،
شاھنى يولدىن چىقاردى ھەييار ـ ھىيلىگەر.
شەبىستانى بولدى زىندانىم مېنىڭ،
سۇلۇپ قالدى بەختىم، خەندانىم مېنىڭ.
شۇنداق بولدى ماڭا زامان ئادىتى،
ئوت ياغدۇردى ئاتام مېھرى مېۋىسى.
شەرمەندىلىكتىن جەڭ كۆرۈندى ئەۋزەل،

يىراق كەتتىم تىمساھ ئاغزىدىن دەرھال.
بەلخ ئىچرە تۇراتتى ساناقسىز سىپاھ،
باشلىقى پەھلىۋان گەرسىۋەز نىكاھ.
سۇغدىدا تۇراتتى ساتقىن شەھرىيار،
ئاداۋەت تاۋلىغان يۈزمىڭدەك تىغدار.
ئۇچۇپ، بېسىپ باردۇق مىسالى بوران،
دۈشمەنلەرگە بەرمەي پۇرسەت بىر زامان.
يەرلىرىمىز تاشلاپ چىقىپ كېتىشتى،
گۆرزىلەر، سوۋغىلار تەقسىم قىلىشتى.
دانىشمەن مۇبەدلەر تاللىغان بىر يول،
ئۆرۈشتىن، چېپىشتىن تارتماق بولدى قول.
مۇلۇك توپلىماقتا ئىستەر جەڭ، دېسەڭ،
ھەممىسى قولىغا چۈشتىغۇ بىجەڭ.
بىكاردىن قان تۆكۈش ۋە تالان نېچۈن،
كۆڭۈلدە بۇنچىلىك ئاداۋەت، نېچۈن.
قايسى باشتىن ئۇچسا ئەگەر ئەقلۇ ھوش،
ياخشىدىن يامانىنى قىيىن ئاجرىتىش.

لەشكەرنى تاپشۇرۇپ تۇسقا تېز قايتسۇن،
قەيسەر بولسا، دادىن خۇداغا ئېيتسۇن.
ئەقىل نې بۇيرۇسا مەندىن كۆرەر ئۇ،
سەر كەشلىكى ماڭا ماقۇل كەلمەيدۇ.
سېنىمۇ ئەمدى دوست دېمەيمەن بىلسەڭ،
ئەمدى سەن مەن ئۈچۈن قىلمايلا قوي جەڭ.»
ئەلەمدىن رۇستەمنىڭ ئۆرلىدى ئاھى،
دېدى: «قىسمەت مېنىڭ بېشىم پاناھى.
ئەگەر سەن تۇسنى بىر پەھلىۋان دېسەڭ،
بىلىپ قوي، رۇستەم بۇ! رۇستەم، ھە، رۇستەم.»

شۇنى دەپ يۈردى تىك ئىشىككە قاراپ،
قوشۇمىسى تۈرۈك، كۆزىدە غەزەپ.
تەھەمتەن كەتتى سىپاھ سەپ ـ سەپ،
يول ئالدى ئۇدۇل سېيىستان تەرەپ،
تۇسنى چاقىرتتى پادىشاھ شۇئان:
«لەشكەر تارت چاپسان» دەپ بەردى ئۇ پەرمان.
كاۋۇس ھۇزۇرىدىن تۇس چىقىپ كېلەر،
ناغرىلار چېلىنار، سەپلىنەر ئەسكەر.
ھەممە خىيالىدا جەڭ، يول تەييارلىقى،
ئۇنتۇلدى تىنچلىق، سۈلھ، دىل ئارامى.

سىياۋۇش مەكتۇپىغا كاۋۇسنىڭ جاۋابى

يورغا تۆگە تېپىپ، تەيىنلەپ چاپار،
كاۋۇس شاھ پەرمانىغا ھازىرلىق كۆرەر.
كاتىپنى چاقىرىپ، ئېچىپ خۇش چىراي،
تەخت يېنىدىن ئاڭا كۆرسەتتى بىر جاي.
بۇيرۇدى، بىر خەتكى غەزەپ ـ جەڭ تولا،
نامە كىم، زەھەرلىك ئوقدۇر بىر گويا.
ياراتقۇچىغا كۆپ شۈكۈرۈ سانا،
سۈلھ جەڭ ئىگىسى يېگانە خۇدا.
ئەي ـ يۇلتۇز، بەھرامۇ كەيۋان ئىگىسى،
تەختۇ تاج، ياخشىيۇ يامان ئىگىسى،
ئۇنىڭ ئەمرى بىلەن ئايلىنار ئاسمان،
ئەمرى بىلەن قۇياش يورۇتار جاھان.
ساڭا، ئەي ياش ئوغلان، دائىم بەخت كۈلسۇن،
ھەمىشە نېسىۋەڭ تاجۇ تەخت بولسۇن.
ئەجەب ئۇنۇتۇپسەن پەرمانىم مېنىڭ،
ھەق يولدىن كېتىپسەن، ئوغلانىم مېنىڭ.
ئېسىڭدىمۇ دۈشمەن ئىران بېشىغا
نېم سالغان ئىدى، زەپەر قېشىدا.
بۈگۈن دۈشمەن بىلەن ياراش ئىزدىمە،
ئەل بېشىغا بالا، تالاش ئىزدىمە.
ياشلىق قىلىپ ھىيلە ـ ئالداشقا ئۇچما،
پەلەك چەرخىنىڭ جازاسىن قۇچما.
گۆرۈدىكى تۈركلەر ئاياغ ـ قولىنى
كىشەنلەپ، مەن تەرەپ قىلغىن يولىنى.
سېنى ئالدىسا گەر ئەمەس بۇ ئەجەب،
مەن قىياس قىلىمەن ئۆزۈمگە قاراپ.
بۇ ھاياتتىن مەن ئۆزۈم نەچچە قېتىم،
يالغان ۋەدىلەردىن بار پەند يېگەنىم.
قىساسقا ئەۋەتتىم سېنى، سۈلھ ئەمەس،
ياخشى ئوغۇل مەندىن يۈزىن ئۆرۈمەس.
گۈزەللەرگە كۆڭۈل بېرىپ ئەزەلدىن،
يۈزۈڭ ئۆرۈپ كەلدىڭ جەڭگى ـ جېدەلدىن.
رۇستەم سوۋغىلارغا كېتىپتۇ ئۇچۇپ،
ئەسلا تويمايدىكەن دۇنيانى قۇچۇپ.
سەن بولساڭ، تاج ئىزدەپ قىلىپسەن ياشلىق،
جەڭدىن باش تارتقىنىڭ بوپتۇ بەڭباشلىق.
مۇستەقىللىق يولىنى شەمشەر بىلەن ئاچ،
شاھ ئابرويى شۇندا، بوشاڭلىقتىن قاچ.
سەردار تۇس بارىدۇ يەپ سېنىڭ غېمىڭ،
جايىدا تۈزەيدۇ ھەر كۆپۈ كېمىڭ.
سېلىپ گۆرۈ تۈرك ھەممىگە كىشەن،
ماڭا ماڭدۇر ئېشەك كارۋانى بىلەن.
بۇ سۈلھتىن يۈكسەك پەلەك رايى بىلەن
جانىڭغا يەتكۈسى ئەلەم تۇساتتىن.
بۇ ئىش خەۋىرى گەر ئىرانغا يېتەر،
ئەلدىن ئارام ـ تىنچلىق، بىر نىيەت كېتەر.
دۈشمەنگە دۈشمەن بول، گەپنى كۆپ سوزما،
شاھلىق زورلۇق ئىستەر، ئادەتنى بۇزما.
قاتتىق جەڭ بەرپا قىل، قىل تېز شەبىخۇن،
قىپقىزىل قان بولسۇن يەر، ئاسمان، جەيھۇن.

تەختۇ تاجۇ بارگاھ سەنسىز خۇنۇكتۇر،
سەركەردەيۇ سىپاھ سەنسىز خۇنۇكتۇر.
كاۋۇس مېڭىسى قىزىپ كېتىپتۇ،
مەكتۇبۇ پەرمانى ئەقىلگە ياتتۇر.
ئەگەر باشقا بولسا ئاسماننىڭ رازى،
ئېسىل سۆزنىڭ بۇندا نېمە لازىمى؟»
ئەمما كۆكلۆلگە ماس كەلمەيتتى بۇ پەند،
باشقا تەقدىر يازمىش ئاسمانى بەلەند.
جاۋاب بەردى: «بۇ شاھ پەرمانى ھەرچەند،
نەزەرىمدە ئايدىڭ، قۇياشتىن بەلەند.
كىم تەگرى ئەمرىدىن تولغىسا بېشىن،
يوقىتار يولنى، سەۋر ـ بەرداشىن.
ئەمما تەگرى ئەمرى ھەممىگە ۋاجىپ،
پىلغىچە كىچىك بىر ساماندىن تارتىپ.
قوللىرىم ناھەق خۇن تۆكسە نەھات،
ئىككى خەلق ئارا جەڭ باشلىسام، ھەيھات.
گۆرۈلەر قېنىغا تەشنا پادىشاھ،
ئۇنتۇلغان سۆزلەردۇر ئاڭا رەھنەما.
ئەگەر شاھ يېنىغا قايتسام بۇ سەپەر،
جەڭ قىلماي، بارغىنىم ئېيتسام بۇ سەپەر،
تەكرار باشلىغۇسى جاھالەت ـ توكلۇق،
دىلىمغا ئوت يېقىپ، قىلغۇسى خورلۇق.
ئەگەر سۆزلىرىمدىن دىلىڭلاردا غەم،
ئەگەر بۇ ئىشىمدىن كۆڭۈلدە ئەلەم،
ئۆز ـ ئۆزۈمگە ئەلچى، ئۆزۈمگە ھاكىم،
شۇ دەشت ئىچرە قالاي تىكىپ چېدىرىم.
بولمىسا سىلەرگە ئاتىغان گەنجىم،
نېمىشقا تارتىمىقىڭ كېرەككەن رەنجىم؟»
سىياۋۇش سۆزىنى ئاڭلىغان ھامان،
غەمدىن سۇلغۇن بولدى ئىككىلا پالۋان.
جۇدالىق غېمىدە يىغلاپ كېتىشتى،
گويا تېز يالقۇندا كۆيۈپ كېتىشتى.
ئالدىدىن سېزىشتى پەلەك ئازابىن،
بۇ ئىشتىن قوزغىدى كاۋۇس غەزىپىن.
دىل سېزەر، باشقىدىن كۆرۈشمەك قىيىن،
نېچۈك خۇن تۆكمىسۇن كۆز شۇندىن كېيىن.
زەنگە دېدى: «شاھزادە بىزلەر غۇلامىڭ،
دىلدا مېھرىڭ، تىلدا شۇ ئەزىز نامىڭ.
پىدايىڭ بولسۇن بۇ تەن ۋە جېنىمىز،
ئاخىرقى دەمگىچە شۇ پەيمانىمىز.»
باتۇرلاردىن مۇنداق جاۋاب ئاڭلاپ ئۇ،
يەنە سۆز باشلىدى، بىر سۆزكى ئىزگۇ:
«بېرىپ ئەفراسىياپ شاھقا بەر دېرەك،
بېشىمغا نې ئىشلار سالدى بۇ پەلەك.
ياراش، تىنچلىقنى دەپ مەن باشلىدىم جەڭ،
سېنىڭ راھىتىڭ دەپ ھالىم يەرگە تەڭ.
تەختتىن ئاجرىشىمنى بىلسەمۇ، ئەمما
ساڭا پەيمانىمدىن قايتمىدىم ئەسلا.
بىر جاھاندار يەزدان پاناھىم مېنىڭ،
زېمىن، تەختۇ ئاسمان كۇلاھىم مېنىڭ.
يەنە بىر گەپ، ئاتا پەرمانىنى ئوغۇل
بەجا قىلماي قايتىپ بارمىقى مۇشكۇل.
ماڭا يول ئېچىپ بەر، ئۆتۈپ كېتەيمەن،
بىرەر ئارامگاھقا بېرىپ يېتىمەن.
بىرەر يوشۇرۇن جاي تاپاي بۇ زامان،
ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزەي كاۋۇستىن نىھان.
ئۇنىڭ پەس خۇلقىدىن سۆز ئاڭلىمىسام،
پەيكارى سالمىسا بېشىمغا سىتەم.»

زەنگەنىڭ ئەفراسىياپ ھۇزۇرىغا بارغانلىقى

زەنگە يولغا چىقتى يۈز مەشھۇر بىلەن،
ئۇلار بوشىغانتى ئەمدى گۆرۈدىن.
گەرسىۋەز ئېپ كەلگەن سوۋغىلارنى ھەم
ئېلىپ بېرىشاتتى ھەممە جەمۇ جەم.
تۈرك شاھى شەھرىگە يەتكەندە كۆردى،
دىدبان مۇناردا تۇرۇپ چاڭ ئۇردى.
ئۇنى كۈتۈپ چىقتى جەڭگىۋار تۇۋۇرگ،
قارشى ئالدى پۈتۈن نامدارى بۇزرۇك.
زەنگە شاھ ئالدىغا كىرىشى بىلەن
شاھ ئۇنى ئالقىشلاپ تۇردى ئورنىدىن.
قۇچاقلاپ ھەم كۆرسىتىپ كۆپ ھۆرمەت،
يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئەيلىدى ئىززەت.
زەنگە شىر تاپشۇرۇپ شاھقا نامەنى،
بىر ـ بىر ئېيتىپ بەردى بولغان ئىشلارنى.

كەيقۇبادمۇ كەتتى تەختىن تاپشۇرۇپ ،
ھەممە ھەم كېتىدۇ بىرمۇ بىر چىرىپ .
ئاتامغا ياقمىدى بۇ كارى بارىم ،
ئىستەپ قالدى مېنىڭ ئەلەم ئازارىم .
ئاچچىق بىلەن : جەڭ قىل ! دەپ بۇيرۇق قىپتۇ ،
قەسىمىدىن قايتسام ، قانداق بولىدۇ ؟ !
خۇداغا ئاسىيلىق ئۇيات ئەمەسمۇ ،
ئاتىلار سۆزىدە ھېكمەت ئەمەسمۇ ؟
ھەر ئىككى ئالەمدە سالماقچى بالا ،
ئەھرەمەن كامىغا بولۇپ مۇپتىلا .
يەنە كىم بىلىدۇ ، بۇ ناچار جايدىن ،
كىمنىڭ بېشى ئامان چىقار كارزاردىن .
ئانىدىن تۇغۇلمىغان بولسامچۇ كاشكى ،
ياكى بالدۇرراق ئۆلسەمچۇ كاشكى !
تارتقىنىم غەم ـ ئەلەم ، نوقۇل بالامۇ ،
شۇنچە زەھەر يۇتماق ماڭا راۋامۇ ؟ !
بۇ ياش ـ يۇمران دەرەخ ھىممەتتىن مەھرۇم ،
مېۋىسى زەھەرۇ ياپرىقى زەققۇم .
ۋىجدانىم ئازابتا ، ئىچكەنمەن قەسەم ،
تىلغا ئالغانىدىم تەگرى نامىنى ھەم .
ئەگەر ، راستلىقتىن باش تارتسام نېم بولۇر ،
بېشىمغا گۇنانى ئارتسام نېم بولۇر !
يامان سۆز نامىمغا يېزىلار ، جازا ،
ھەر جايدا بېرىلەر شەنىمگە سازا .
تارالماسمۇ يامان مىش ـ مىش جاھانغا ،
ساتقۇنلۇق قىلدى دەپ شاھى تۇرانغا .
ئاداۋەت باشلىسام نەدە قالار دىن ،
ئالدىمدا ئاسماندىن چوڭ كېلەر زېمىن .
ئىشىم ماقۇل بولماس تەگرىگە ئازراق ،
نېم ئىشلار بېشىمغا كەلتۈرەر پەلەك .
بىر خالىي تاپايمەن كاۋۇستىن نىھان ،
نامىم ئاڭلىمىسۇن بىرەر تىرىك جان .
ھايات گاھ قاراڭغۇ ، گاھ بەكمۇ يارقىن ،
بۇزغىلى بولامدۇ خۇدا خاھىشىن .
سەن ئەي زەنگە باتۇر ، شاۋەرانزادە ،
خىزمەت قىل مەن ئۈچۈن ھەددىن زىيادە .
ئۇخلىماي ئالدىراپ تېپىپ چارەسىن ،
ئەفراسىياپ ياققا يېتىپ بارغىنسەن .
گۆرۈلىرى بارمۇ ، سوۋغا ـ سالامىن ،
تەختۇ تاجۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش ، تاماسىن ،
ھەممىسىنى ئېلىپ ھۇزۇرىغا بار ،
ۋەقەنى ئېيتىپ دىل مەخپىيتىنى يار . »
ئاندىن گۇدەرز ئوغلى بەھرامغا ئېيتار :
« ئىختىيارىڭدىدۇر بۈگۈندىن ئەسكەر ،
ساڭا تاپشۇرۇلار پۈتۈن ئەل ـ ئۇلۇس ،
قاراپ تۇر تا يېتىپ كەلگۈچە تۇس .
ئاڭا تاپشۇرارسەن ئاشقان ـ تاشقاننى ،
لەشكەرۇ ئولجىلار ، ئوت ، قورالالارنى .
نېمە بار ، ھەممىسىن ساناپ بىرمۇ بىر ،
تاجۇ تەخت ، كۈمۈش ، زەر ھەممىنى تاپشۇر . »
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۇ باتۇر بەھرام ،
يۈرىكى غەش ، دىلىدا قالمىدى ئارام .
زەنگە قان يىغلايتتى ، دىلىدا ئەلەم ،
نەپرىتىگە ئۇچرار ھەممە نەرسە ھەم .
ئىككىسى ئولتۇرار ، كۆزلىرىدە ياش ،
روھلىرى بەك چۈشكۈن يۈرەكتە ئاتەش .
بەھرام دەر : « ياخشىمەس مۇشۇنداق قارار ،
جاھاندا ئاتاڭسىز تاپمايسەن قارار .
بىر نامە ئەۋەتكىن ئاتاڭغا ئىلدام ،
قايتىپ كەلسۇن خاپا كەتكەن ئۇ رۇستەم .
جەڭ قىل دېسە قىل ئاتاڭ شەھرىيار ،
ئۇزۇن سۆزنى قىسقا قىلماقلىق دەركار .
سوغۇق قان ئىش باشلا ، ھالىڭ يەر بولماس ،
ئاتىدىن كەچۈرۈم سورىغان ئۆلمەس .
گۆرۈدىكىلەرنى ئەۋەتسەڭ ئەگەر ،
كۆڭلى چاغ ، دىل رازى ، لەۋلىرى كۈلەر .
ئەگەر ئېچىنارلىق بولسا بۇ گۆرۈ
قويۇۋەتكىن ، گۇۋاھ بولالماس بىراۋ .
ئاتاڭ خەتتە جەڭگە قىلىدۇ پەرمان ،
ئالەمدە دەرد يوقكى ، يېتمىسۇن دەرمان .
كاۋۇس ئەھدى بىلەن جەڭ باشلىغايمىز ،
يامانغا دۇنيانى تار ئەيلىگەيمىز .
قاپاق تۈرمە ، باققىن ئىللىق يۈز بىلەن ،
ئاتاڭنى يۇمشاتقىن ياخشى سۆز بىلەن .
بەختىمىز غۇۋا قىلمىسۇن بۇ ئىش ،
ئۇلۇغلۇق دەرىخى مېۋىگە كىرمىش .
يىلتىزدىن غۇلىمىسۇن شاھانە دەرەخ ،
قانغا بويالمىسۇن كۆز ۋە تاجۇ تەخت .

شىر بالىسىنى سەن قىلساڭ پەرۋەرىش ،
چىقرار بەرىبىر ئۇ ئۆتكۈر چىش .
كۈچ ـ قۇدرەت ، شىر رايى كېلىدۇ غالىب ،
ئىگىسىن پارچىلار ئۇ چاڭگال سېلىپ . »
« ئەي باتۇرلار شاھى ، ـــ دەر ئاگا پىران ،ـــ
كېيىمگە قۇلاق سال ، شاھىم بۇ زامان ،
قىلىقسىز ئاتىدىن يۈز ئۆرسە ئوغۇل ،
ئۇنى ياخشى خۇلقلىق ۋە ئەدەبلىك بىل .
قارىغىنا ، كاۋۇس قېرىپ قالغان چال ،
تەخت ئۈستىدىن ئۇچۇپ كەتكۈسى ئەلھال .
سىياۋۇش ئىگىلەر جاھان تەختىنى ،
ئەمگەكسىز تاپقۇسى بايلىق ، بەختىنى .
ئىككى ۋەتەن تەختى ساڭا بۇيرۇغاي ،
قېنى ، كىمنىڭ بەختى بۇ ، قوبۇل بولغاي . »

ئەفراسىياپنىڭ سىياۋۇشقا مەكتۇپى

بۇ سۆزلەرنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ شاھ ،
ئىشقا ئاساس سالدى ، بىلىمى گۇۋاھ .
دېدى : « ئىش بىلەرمەن كاتىپنى چاقىر . »
ئالدىغا ئولتۇرغۇزۇپ چاچتى سۆزدىن دۇر .
شاھ مەكتۇپقا ئاغزىنى ئاچقان زامان ،
قەلەمدىن مۇشك ـ ئەنبەر تارقىدى ھەريان .
ئاۋۋال جاھاندارغا ئۇ ئېيتتى سانا :
« ئۇلۇغلۇقۇڭ تىلغا سىغماس ، رەببەنا !
سەندىن تاشقىرىدۇر ماكانۇ زامان ،
ساڭا ھېچ يېتەلمەس خىيالدا گۇمان .
ئەقلۇ ھوش ئىگىسى ئۆزۈڭسەن ، خەللاق ،
ئادىلىڭ بىلەن ئەقىل روشەندۇر ، راززاق . »
ئاندىن شاھزادىگە دېدى ئاپىرىن ،
ۋەسفىن كۆتۈرۈشتى قورال ـ يارىغىن .
« سەنسەن شەرمى ھايا ، پاكلىق ئىگىسى ،
شەمشەر ، تىغ ، گۇرزە قەيسەرلىك ئىگىسى .
قىسمىتىڭ ئاڭلىدىم باشتىن ـ ئاياغ ،
ھوشيار زەنگە شاۋەر ئوغلىدىن ئۇزاق .
دىلىم غەمگە تولدى نېچۈن شاھ جاھان ،
ساڭا قارشى بولۇپ قېلىپتۇ نىھان .
ۋە لېكىن دۇنيادا تەختتىن باشقا بەخت
ئىستەمدۇ باھادىر ، بەختى بولسا تەخت .
بۇلارنىڭ ھەممىسى ساڭا مۇنتەزىر ،
خەزىنە ، دەپىنە ، شاھلىق بەرىبىر .
سەن ماڭا پەرزەنت بول ، مەن ساڭا پەدەر ،
ئاتىلىققا باغلاي ئالدىڭدا كەمەر .
شۇنى بىلگىن ، كاۋۇس بۇنداق مېھرىدە ،
بىرەر كۈن باقمىغان ساڭا خۇشقىنا .
ساڭا كەڭ ئاچاي مەن دىل ، خەزىنە ، بەخت ،
ساڭا تاپشۇراي مەن شاھلىق ۋە تەخت .
ھەممىسىن قوبۇل قىل خۇشال ، پەرزەنتۋار ،
دۇنيادا قالارسەن مەندىن سەن يادكار .
ئەمما ۋەتىنىمدە توختىماي كەتسەڭ ،
باشقىلار قارغىشىدىن دىلىم يەرگە تەگ .
ھەم بۇ تامان يولى قىيىندۇر ، دىشۋار ،
گەر باشچى بولمىسا پاك پەرۋەردىگار .
بۇ تەرەپكە ئۆتكەچ ، كۆرۈنمەس زېمىن ،
يولۇڭ توسۇپ تۇرار ئۇ دىيارى چىن .
تەڭرى ئۆزى ساڭا بولۇپ مېھرىبان ،
ئۇندا قېلىشىڭغا ئۈندەيدۇ ، ئىشەن .
سىپاھ ، شەھەر ، خەزىنە سېنىڭدۇر پۈتۈن ،
باھانە ئىزدىمە ، رەد ھەم ناماقۇل .
گەر ئەپلەشمەك بولساڭ پەدەرىڭ بىلەن ،
ئۇزىتاي تاجۇ تەخت ، كەمەرىڭ بىلەن .
تۇراندىن ئىرانغا سىپاھ بىلەن بار ،
قەلبىم ئوت بوپ ، يولغا ئۇزىتاي تەكرار .
قاچانغىچە بوينىڭ ئاداۋەت ئىگەر ،
ئاتاڭ قېرى ، بۇ ئىش جېنىڭغا تېگەر .
ياشلىقتا بولسا ھەم ئوت ـ ئاتەش ، چەبدەس ،
ئاتمىش بەشتىن كېيىن ئوت ـ يالقۇنى پەس .
ئىراننىڭ سىپاھ ، تەخت ، باجى سېنىڭكى ،
ھەر ئىككى مەملىكەت تاجى سېنىڭكى .
شاھىدىم پاك تەڭرى ، قەسەم ئىچەي مەن ،
ئېزگۈلۈككە خىزمەت قىلار جان ۋە تەن .
ساڭا يامانلىقنى تىلىمەس دىلىم ،
خىيالغا كەلتۈرەر بەتنىيەتنى كىم ! »
مەكتۇپ تامام بولدى ، بېسىلدى مۆھۈر ،
شاھ دېدى : « پاك نىيەت زەنگەنى چاقىر .

خەتكە يۈگۈرتتى كۆز ئەفراسىياپ ،
قەلبىگە تولدى دەرد ، ھەسرەتۇ ئازاب .
پەرمان قىلدى : « تەييار قىلىنك ياخشى جاي ،
ئەلچىنى ھۆرمەتلەپ كۈتۈلۈك كۈنۈ ئاي . »
سەردار ، سىپاھدارنى چاقىرتتى ئۇ تېز ،
پىران يېتىپ كەلدى كېچىكمەي ھەرگىز .
پىران كېلىپ خالىي قېلىپ ئىككىسى ،
بىر – بىر سۆزلىششتى : ئىش مۇشكۇل بولدى .
سۆزلىدى كاۋۇستىن ۋە گۇيتارىدىن ،
يامان خۇلقىدىن ۋە بەدرەپتارىدىن .
شاھ سۆزلەر ، يۈزىدە قورۇقلار تارام ،
سىياۋۇش ھالىغا ئېچىنىشار ھەم .
زەنگە ئەلچى بولۇپ كەلگىنىن بىر – بىر ،
ئېيتىپ پۈتۈن ئىشنى ، بېشىدىن – ئاخىر ،
شاھ سورار : « بۇ ئىشقا دەرمان نېمىدۇر ،
قانداق يول تۇتماقلىق ، پەيمان نېمىدۇر ؟ »
ئاڭا پىران دېدى : « ئەي شەھرىيار ،
دۇنيا بىلەن تەڭ تۇر ، بەختلىك بولسۇن يار .
ھەر ئىشتا سەن بىزدىن داناسەن ، دانا ،
بايلىقتا ، مەردلىكتە بىزدىن مىڭ ئەلا .
خىياللىك ، بىلىملىك ، پىكرىك ۋە رايىك ،
ھېچكىم بۇ ساھەدە ئالالماس جايىڭ .
كىمكى ياخشىلىققا جاھاندا قادىر ،
ئاشكار – نىھان كۆچتىن تىككۈسى چېدىر .
ئاڭلىدىم جاھاندا ساھىبى جامال ،
سىياۋۇش ئۇلۇغلار ئىچرە بىمىسال ،
قامەت ۋە ھۆسنىدە ھەم سالماقلىقتا ،
بىلىم ۋە ئەقلىدە ، شەيىستالىقتا ،
ھۈنەردە ، مەردلىكتە يالغۇز ، پاك ئەجداد ،
شاھزادىلەر ئىچرە يوقتۇر ئۇنداق زات .
ئاڭلىغانىدىن كۆرگەنىنىڭ پەرقى كاتتا ،
كۆرسەڭ خىسلىتى كۆڭلۈڭ ئالۇر ئەلۋەتتە .
ئەگەر باشقا ئىشى بولغىنىدا ھەم ،
يۈز گۆرۇ قېنىغا شەپقەتتە بول دەم ،
ئاتىسى بىلەن جەڭ قىلغىنى ئۈچۈن ،
تەختتىن كېچىپ ، بىزگە كەلگىنى ئۈچۈن ،
بۇ ئۆلكىدە ئىززەت تېپىشى لازىم ،
چوڭلار ئارا ھۆرمەت تېپىشى لازىم .
مەملىكەتتىن ئۆتۈپ كەتسە مۇنداق زات ،
ئەقىل بۇنى ماقۇل تاپمايدۇ ، ئىسىت .
يەنە بىلگىن ، كاۋۇس قېرىپتۇ بىسيار ،
تەختۇ تاج قولىدىن كېتىشكە تەييار .
سىياۋۇش نەۋقىران ، پارلاق ئىقبالى ،
تەختكە يارىشىملىق ئۇنىڭ نىك پالى .
سىياۋۇش رەنجىسە دىلدا قالۇر غەش ،
ئەربابلار ئاغزىدىن ياغىدۇ قارغىش .
ئەگەر شاھنىڭ بولسا خىيالى بەلەند ،
بىر نامە ئەۋەتەر نەسىھەتۇ پەند .
ئەركىلەپ ، كۆتۈپ ئال بىر پەرزەنت كەبى ،
سۆھبەتلەش ، ئىززەت قىل دانىشمەن كەبى .
مەملىكىتىمىزدە بىر جاي قىل تەييار ،
ئىززەتۇ ھۆرمەتكە بولسۇن سازاۋەر .
رەسىم – قائىدىمىزنى قىلىپ نامايان ،
قىزىڭ بەرسەڭ ھەتتا ، بولمايدۇ يامان .
ئەگەر ياشاپ قالسا يېنىڭدا ، ئەي شاھ ،
سېنىڭ ۋەتىنىڭدىن تاپسا ئارامگاھ ،
كېيىن يۇرتقا قايتىش بولسا تىلىكى ،
شۇندىمۇ ئاينىيدۇ ئۆمرۈڭ مېۋىسى .
ئالقىشلار سېنى ئۇ پادىشاھى زېمىن ،
زامان ئەربابلىرى ئېيتار ئاپىرىن .
نىھايەت سۈلھ قىلۇر ئىككى چوڭ لەشكەر ،
سىياۋۇشنى شۇڭا ئەۋەتمىش دادگار .
خۇدا ھەققى ، ئىككى ئۇلۇغ بۇ كىشۋەر
سۈلھ قىلىشىپ گۈل ئېچىپ ياشار . »
پىران سۆزى تامام ، ئېنىق مۇددىئا ،
ئەمما سۆز تېگىگە يەتمەككە پادىشاھ .
ئويغا چۆكۈپ قالدى ، جىمىپ بىر زامان ،
خىيالىدىن كېچەر بار ياخشى – يامان .
ئاندىن دېدى پىرانغا : « ئەي دانىشمەن پىر ،
سۆزلىرىڭ ھەممىسى ئاقىل ، دىلپەزىر .
ئۇلۇغلار ئارا ئىش كۆرگەن دانا ،
سەن كەبى سەردار تېپىلماس ئەسلا .
لېكىن بىر نەسىھەت ئاڭلىغىنىم بار ،
قانچە دانىشمەنلەر بۇ پىكىرگە يار .

ھەر مەنزىلدە مولدۇر دائىم داستىخان ،
يېمەك ۋە ئىچمەكلىك ئەجەب پاراۋان .
شۇ زەيىل يەتكەندە قاچەر باشىغا :
« شۇ جايدا قونايلۇق » دەر يولداشىغا .
بۇ تەرەپتە بەلخكە يېتىپ كەلدى تۇس ،
يامان مىش ــ مىشلارغا تولدى ئەل ــ ئۇلۇس .
كاۋۇس شاھنىڭ پەخىرلىك شۇ يالغۇز ئوغلى
تۇران ياققا كەتتى ، كۆيەر يۈرىكى .
سىپاھلارنى يىغدى ، ھەممە تارتتى سەپ ،
ھەممىسىن قايتۇردى كەيكاۋۇس تەرەپ .
بۇنى ئاڭلاپ شاھنىڭ يۈزلىرى سامان ،
نالە قىلار ، يۈرەكتىن چىقار ئاھ ــ پىغان .
غەزەپتىن دىلدا ئوت ، كۆزدە ياش كاۋۇس ،
ئېزەر ئەفراسىياپ ، قىينار سىياۋۇش .
ئاخىر نېمە قىلار بۇ چاقى پەلەك ،
يا دوستلۇق كۆرستەر ، يا ئاداۋەت ، دېمەك .
كەك ۋە ئاداۋەتنى تاشلاپ بىر تامان ،
غوۋغانى ئېسىدىن چىقاردى بىر زامان .
ئەلقىسسە ، خەۋەردار شاھ ئەفراسىياپ ،
سىياۋۇش سۇ كېچىپ كېلەرمىش شىتاب .
ئەسكەر بىلەن سۇدىن ئۇ ئۆتكەن ھامان ،
چاپارى كەتمىش شاھ دەرگاھى تامان .
شاھ پەرمانى : « كۈتۈڭ ، ــ دەر ، ــ چىقسۇن ئەسكەر ،
سەپكە تىزىلىشسۇن بار ناغرىچىلار .
تۇغقانۇ ئاغىنە مىڭلاپ يىغىلار ،
پىران باشلىق ، قولدا سوۋغا ــ سالاملار .
سىپاھ خوپ ياسانغان ، يىگىتلەر سەرخىل ،
ئالدىدا ئىككى جۈپ قەغەزدەك ئاق پىل .
بىرى ئېلىپ ماڭار ھاۋا رەڭلىك تەخت ،
كەينىدە بايرىقى بەئەينى دەرەخ .
بىنەپشە رەڭ ، ياغاچ ئۇچىدا زەر ئاي ،
زەربابتىن كىمخابتۇر رەڭگى بەكمۇ باي .
ئالتۇن تەخت يېنىدا زەردىن ئۈچ ئورۇن ،
يىپەككە ئورالغان ھەممە ياق پۈتۈن .
قىممەتلىك يۈزچە ئات ، ئېگەرلىرى زەر ،
ئالتۇنغا قادالغان ياقۇت ۋە گۆھەر .
سىپاھنىڭ شەۋكىتى ئاسماندەك بەلەن ،
يەر يۈزىن قۇياشتەك قىلاتتى روشەن .
سىياۋۇش ئۇلاردىن تېپىپ تېز خەۋەر ،
ئىستىقبالغا چىقتى ، قوشۇنغا سەرۋەر .
پىران بايرىقىنى كۆرۈشى ھامان ،
پىل ، ئاتلار تىۋىشىن سەزگەنلا ھامان ،
ئاتتىن چۈشۈپ ئاچتى پىرانغا قۇچاق ،
شەھرىيار ھەققىدە باشلىدى سوراق .
ۋە دېدى : « ئەي باتۇر ، سىپاھ سەرۋەرى ،
يول ئازابى چېكىپ كېلىپسەن بېرى .
قەلب ئارزۇسى ئىدى سېنى ساق كۆرمەك ،
سالامەت ئۇچراشماق ، يېنىڭدا تۇرماق . »
پىران سۆيەر ئىدى يۈزۈ كۆزىنى ،
چىڭ قۇچاقلاپ ئۇنىڭ ئۆزىنى .
دەيتتى ئۇ : « جاھاننىڭ ئىسسىق ــ سوغۇقىن
تېتىپ كۆرۈپ ، بىلدىڭ ئوچۇق ــ يېپىقىن .
مەن بۇنداق ئىش كۆرسەم چۈشۈمدە ھەتتا
بەختىمدىن ياشىرىپ ، تاپاتتىم ساپا .
سېنى كۆرگىنىمگە ساق ۋە سالامەت ،
تەڭرىگە شۈكۈرلەر قىلدىم نەچچە رەت .
ئەفراسىياپ ــ ئاتاڭ ، ۋەتەن بەتامام ،
سېنىڭكى ، خادىملار ھەممىسى غۇلام .
بۇندا ئېسىل زاتلار مىڭدىن ئارتۇق بار ،
ھەممىسى بەل باغلاپ ئەمرىڭگە تەييار .
پۈتۈن بايلىقىمىز يولۇڭغا نىسار ،
ساڭا ئەبەدىي بەخت ، ساقلىق بولسۇن يار .
تىلىكىڭگە يەتمەي ، توختىما ھېچ چاغ ،
قۇل بولسۇن ساڭا ئەر ــ ئاياللار ھەر چاغ .
ئەگەر قوبۇل قىلساڭ ئاق بېشىم بىلەن ،
خىزمىتىڭگە كەمەر باغلاي راستلىق بىلەن . »
ئىككىسى شاد ، قۇۋناق كېتىشتى ھەمدەم ،
قىزىپ كەتتى يولدا سۆھبەتلىرى ھەم .
ھەر ياقتا ياڭرايدۇ راۋاب ۋە چالغۇ ،
ھېچكىمنىڭ كۆزىگە كەلمەيدۇ ئۇيقۇ .
ئىپار ھىدىنى تارقىتار زېمىن ، سەماۋات ،
چىقارمىش ئەرەب ئاتلىرى قوش قانات .
سىياۋۇش بۇلارغا باقتى بىمادار ،
ئاچچىقتىن ، ئەلەمدىن كۆزدىن ياش ئاقار .
زابۇلستاندىكى چاغلىرىن ئەسلەر ،
قېنى كابۇلستان ، قېنى شاد دەملەر ؟
پىلتەن ھۇزۇرىدا مېھمان بولغىنى ؟
باتۇرلار بىلەن بىر تەن ، بىر جان بولغىنى ؟

ئەلچىگە بېرىڭلار كىيىم، كۈمۈش ـ زەر،
بېلىگە باغلاڭلار ئالتۇندىن كەمەر.
ئات بېرىڭ شامالدىن تېز، ئالتۇن يۈگەن،
شامالدەك تېزلىكتە خەتنى ئېپ ئۇچسۇن.»
زەڭگە ئۇچۇپ كەتتى سىياۋۇش تامان،
بېرىپ سۆزلەپ بەردى ھەممىنى پالۋان.

سىياۋۇش بىر ياقتىن بولدى بەكمۇ شاد،
بىر ياقتىن ئەلەمدىن دىل قىلار پەرياد.
چۈنكى، دۈشمىنىنى دوست ئاتىماق دەركار،
ئاتەشتىن سالقىنلىق چىقمايدۇ زىنھار.
دۈشمەندىن دۈشمەنلىك بولىدۇ پەيدا،
ھەرقانچە قىلساڭمۇ ئاڭا جان پىدا.

سىياۋۇشنىڭ قوشۇنلارنى بەھرامغا تاپشۇرغانلىقى

ئاتىسىغا مەكتۇپ يېزىپ سىياۋۇش
ھەممە ئىشتىن خەۋەر ئەۋەتتى بەخۇش:
«مەن ياش چېغىمدىن بىلىپ ئەس ـ ھوشۇم،
يامانلىقتىن قېچىش بولغانتى ئىشىم.
غەزەپ ئاتەشىدە، ئەي شاھى جاھان،
جان ـ دىلىم كۆيىدۇ ئاشكارا نىھان.
شەبىستانىڭ بولدى دىلىم زىندانى،
يۈزلىرىمنى يۇدى كۆزلىرىم قانى.
سىتەمدە ئۆتكۈزدۈك ئاتەش تېغىدىن،
كېيىكلەر يىغلىدى يۈرەك دېغىدىن.
بۇ ئۇيات ـ خورلۇقتىن بۇ جەڭگە كەلدىم،
ئۆز ئايىغىم بىلەن زىندانغا كەلدىم.
ئىككى ۋەتەن سۇلھتىن خۇشال، شاد بولدى،
ئەمما شاھ يۈرىكى غەزەپكە تولدى.
بىرەر ئىشىم پايدا بەرمىدى ئەسلا،
بىر بالادىن قاچسام، يەنە بىر بالا.
ئىشىم يۈرۈشمىدى، بولمىدى ئۇنۇم،
بىر تۈگۈننى يەشسەم، يەنە بىر تۈگۈن.
تىكەن كۆرۈنمەمەن شاھىم جېنىغا،
بۇنداق ھالدا بىئەپ قايتماق يېنىغا.
شادلىق كەتمىسۇن دىلىڭدىن بىردەم،
ئەجدىھا كامىغا تاشلار مېنى غەم.
بىلمىدىم، نېمە بېرەر پەلەك كاج رەپتار،
كەك ۋە مېھىر ئارا قانداق سىرلار بار؟»
ئاندىن بەھرامغا ئېيتتى: «قۇتلۇق ئايىغىڭ،
جاھاندا شان تاپار پاكىزە نامىڭ.
ئۆزۈڭگە تاپشۇردۇم، چېدىرۇ رەختىم،
ھەممە بايلىق، جايىم، تاجىم ۋە تەختىم.
بايراق ۋە ناغرا،پىل، ئاتلىق ئەسكەر،
باھادىر تۇس يېتىپ كەلسىلا ئەگەر،
ساقلاپ ھەممىسىنى سەن ئاڭا تاپشۇر،
سەگەك ۋە ھوشيار بول، بەختلىك بول، خەير.»
لەشكەردىن ئاجراتتى ئۈچ يۈزدەك كىشى،
ھەممىسى چەۋەنداز، باتۇرلۇق ئىشى.
قانچە ئالدى دىنارۇ دىرھەم،
گۆھەر ۋە شەھۋارۇ قىممەت تاشتىن ھەم.
يۈزچە تاللانغان ئات، ئالتۇن يۈگىنى،
يۈز زەر كەمەر غۇلام خىزمەت قىلغىلى.
بۇيرۇدى، ئالدىغا قاتار تىزىلدى،
يەنە ھېساب قىلدى، ھەممە چىقىشتى.
ئاندىن خادىم ۋە قوشۇن ھەممىسىن توپلاپ،
تەكەللۇپ سۆزلەرگە ئاستا ئېچىپ لەۋ:
«ـــ ئەفراسىياپ، ـــ دېدى ئۇ تاشلاپ كۆز قىرىن، ـــ
بىر ياققا ئەۋەتمىش پىران باتۇرىن.
بىز ياققا كېلەرمىش سوۋغاتلار بىلەن،
ئۇ تەرەپ ئىشەنگەن شىرى شۇ ئىكەن.
مەن ئۇنى كۈتۈۋالاي، بېرىپ ئېتىبار،
سىلەر بۇندا قېلىپ، تۇرۇڭلار ھوشيار.
قىلچە يۈز ئۆرۈمە ئۇنىڭ يۈزىدىن،
ھېچقايسىڭ چىقمىغىن ئۇنىڭ سۆزىدىن.»
سىياۋۇش ئالدىدا ئېيتىپ ئاپىرىن،
ھەممە پەھلىۋانلار سۆيۈشتى زېمىن.
يېتىپ كەتكەندە كەچتە قۇياش، نۇر،
ھەممە ياق قاراڭغۇ، يەر ئويمان، چوڭقۇر.
جەيھۇن ياققا چۈشتى سىياۋۇش ئىزى،
قان يىغلار، كۆز ياشتىن كۆرۈنمەس يۈزى.
تېرمىزگە كەلگەندە كۆردى ئۆي ۋە تام،
باھاردەك رەڭمۇ رەڭ ياسالغان تامام.
چاچقۇچە شۇنچىلىك تاقىغان بېزەك،
دەيتتىڭكى، كېلىن بۇ كىيگەن تاجۇ تەۋق.

سىياۋۇشنىڭ ئەفراسىياپ بىلەن ئۇچراشقانلىقى

سىياۋۇشنىڭ كەلگىنىن ئەفراسىياپ
ئاڭلاپ تەختىدىن ئۇ چۈشتى ئالدىراپ .
كوچىغا يۈگۈرۈپ ئۆزى پىيادە ،
قارشى ئالدى ، ھۆرمەت ھەددىدىن زىيادە .
سىياۋۇشمۇ كۆرۈپ ئۇنى پىيادە ،
ئاتتىن چۈشۈپ ، چاققان يۈردى ئازادە .
بىر – بىرىنى مەھكەم قۇچاقلاپ ئالدى ،
يۈز – كۆزىن سۆيۈشۈپ ، باغرىنى ياقتى .
ئاندىن ئەفراسىياپ دەر : « تۈگەيدۇ قايغۇ ،
يامانلىقنى ئەمدى باسىدۇ ئۇيقۇ .
ئەمدى كۆتۈرۈلمەس نە ئۇرۇش ، نە جەڭ ،
يايلاققا بىر كېلەر ئاھۇ ۋە پەلەڭ .
تۆردىن باشلانغانتى بۇ غوۋغا – تەشۈش ،
ئالەم ئەھلىن بىزار قىلدى بۇ ئۇرۇش .
ئىككى ۋەتەن جەڭدە ، قايغۇ بىساناق ،
جاھان دىلى سولھ – ياراشتىن يىراق .
ساڭا رام بولغۇسى زامانە بۇ كۈن ،
تىنچلىق ھۆكۈم سۈرەر ، ئەمدى ئاقماس خۇن .
بۈگۈن تۇران ئەھلى قۇلۇڭدۇر سادىق ،
پۈتۈن دىللار سېنىڭ مېھرىڭگە تولۇق .
خىزمىتىڭگە ھازىر قېرى تەن ۋە باش ،
سىپاھدار پىران ھەم ساڭا قېرىنداش .
ئاتىلارچە مېھرىم ، سۆزۈم سېنىڭكى ،
كۆلەر چېھرە ، ئوچۇق يۈزۈم سېنىڭكى ! »
سادىق دىلدىن ئۇنى ئاڭلار شاھزادە ،
دەيدۇ : « بەختلىك بولسۇن بۇندىن زىيادە !
شۈكرانە ئېيتايلى تەڭرىگە بۇ دەم ،
ئۇرۇش – جەڭ شۇنىڭدىن ، شۇنىڭدىن سولھ ھەم . »
شاھ ئېلىپ سىياۋۇش قولىنى قولغا ،
ئۇلۇغلۇق ، تەخت تامان باشلىدى يولغا .
سىياۋۇش يۈزىگە سېلىپ ئۇ نەزەر ،
دەر : « بۇنداقنى ئالەم كۆرمىگەي دىگەر .
بۇنداق چىراي ، قامەت ئوخشاش كەمدىن كەم ،
يۈزى پارلاق ، تەگرى ياغدۇرار كەرەم . »
پىرانغا قاراپ دەر : « بۇ ئىش بولماپتۇ ،
كاۋۇس قېرىسىمۇ ئەقلى تولماپتۇ .
ئۆرۈسە يۈزىنى شۇنداق ئوغۇلدىن ،
باتۇر ، ساداقەتلىك ، ھۈنەرۋەن قۇلدىن .
سىياۋۇش دىدارىن كۆرگىنىم ھامان ،
كەيكاۋۇس ئىشىغا بولدۇم كۆپ ھەيران .
شۇنداق ئوغۇل ئاتا قىلسا گەر يەزدان ،
باشقىغا كۆز تىككەن نائەھلى ، نادان ! »
ئاندىن سارايلاردىن تاللىدى بىرسىن ،
بېزەتتى ئىشلىتىپ گۆھەر ۋە ئالتۇن .
تۆرگە ئورناتقۇزدى تىللا قاشلىق تەخت ،
تۆت پۇتى ھەممىسى ئۆكۈز باشلىق تەخت .
چىن شايىسى ئۇ باشتىن بۇ بېشى ،
باشلىدى ھەر ياقتىن تۈرلۈك چالغۇچى .
ئاندىن سىياۋۇشنى باشلىدى ئاڭا ،
بەخت تىلەپ ، چاقىردى مۆتىۋەر چايغا .
سىياۋۇش كىرگەندە ئالىي ئايۋانغا ،
ئايۋان تورۇسى يەتتى گويا ئاسمانغا .
كېلىپ ئولتۇرغاندا تەخت ئۆزرە بەلەند ،
دىلىنى خۇش خىياللار قىلغانىدى بەند .
ئەفراسىياپ سالدۇردى تۆكمە داستىخان ،
سىياۋۇشنى باشلاپ كەلدى ساھىبخان .
ھەر تەرەپتىن قىزىپ كەتتى سۆھبەت ،
ھەممىسى خۇشالۇ ، جانىجان ئۈلپەت .
« قېنى داستىخانغا ! » دەيتتى – ئەفراسىياپ ،
قەدەھلەر لىپمۇلىپ ، لىپىلدار شاراب .
ئولتۇرار سەردار قوللىرىدا مەي ،
يېقىملىق كۈي ياڭرىتار راۋاب ، ئۇد ، نەي .
ئىچىشتى تا جاھان بولغۇچە خىرە ،
باشلىرىدا ئەس – ھوش قالمىدى بىرە .
سىياۋۇش سارايغا ياندى مەستۇ شاد ،
مەستلىكتە ئىرانىنى ھېچبىر ئەتمەس ياد .
پىدا قىلار جانۇدىل ئەفراسىياپ ،
ئۇنىڭ خىيالىغا كۆزگە كىرمەس خاب .
بەزمىدىكىلەرنى چىللىغاندا شاھ ،
شىدە يېتىپ كەلدى ، پەھلىۋان نىكخاھ .
شىدەگە شۇنداق دىدى ئەفراسىياپ :
« پالۋان ، تۇغقانلاردىن قىلغىن ئىنتىخاب ،
سىياۋۇش ئۇيقۇدىن تۇرۇشى بىلەن ،
سارايدا ھازىر بولسۇن ئەنجۇمەن .
كېلىشسۇن سوۋغىلار غۇلاملار بىلەن ،
قىممەتلىك ئات – ئۇلاغ ، ئىنئاملار بىلەن .

كۆپ چاچقان ئىدىغۇ ئالتۇن ۋە گۆھەر ،
كۆپ سەپكەن ئىدىغۇ مۇشك بىلەن ئەنبەر .
ھەممە ئىران شەھرىنى ياد قىلاي ياد ،
بىر ئاھ ئۇردى ، ئاھى مىسلى سوغۇق باد .
ئىران دېسە ئوت كېتەر پۈتۈن تېنىگە ،
گويا تېنىگە يېقىلغاندەك سەرەڭگە .
پىراندىن يوشۇرۇپ يۈرەر يۈزىنى ،
سىپاھدار سېزىدۇ ئەلەم ئىزىنى .
چۈشىنەر دىلدا ۋەتەن تەشۋىشى ،
شۇنىڭ ئۈچۈن لېۋىگە پاتار چىشى .
قاچەر بېشىدا چۈشتى ئۇ ئاتتىن ،
ئارام ، راھەت ئېلىپ شېرىن سۆھبەتتىن .
پىران قارار ئۇنىڭ ئاي دىدارىغا ،
كۈپتى ، شىر سىياقى ، گويپتارىغا .
ئۇنىڭ كامالىغا باقار ئۇ ھەيران ،
كۆڭۈلدىن ئۆتەتتى : « ياراتقان يەزدان ! »
ئاڭا دېدى : « ئەي داڭلىق شەھرىيار ،
جاھان شاھلىرىدىن سەن ئۆزۈك يادىكار .
ئۈچ خۇسۇسىيەتكى ، بارى سەندە جەم ،
بۇلار يوق شاھلارنىڭ بىرىدىمۇ ھەم .
بىرى شۇكى ، ئاشۇ ئۇلۇغ كەيقۇباد
تۇخۇمىدىن ئىكەنسەن ، ئۇ ساڭا ئەجداد .
ئىككىنچىسى ، راستلىق زوۋانىڭغا يار ،
سېنىڭ راست سۆزۈڭدە گۈزەللىك بىسيار .
ئۈچىنچى ، سۆزلىگەن چېغىڭدا پەقەت
ئالەمگە تارقىلار مېھرۇ مۇھەببەت . »
سىياۋۇشمۇ ئاڭا جاۋابىدا دەر :
« ئەي پاكىز ئاقساقال ، ئەي راست سۆزلۈك ئەر ،
جاھانغا مەشھۇردۇر سەندىكى ۋاپا ،
سەندىن يىراق مىكرۇ ھىيلەيۇ جاپا .
بۈگۈن قىلدىڭەنسەن ماڭا ئەھد ـ پەيمان ،
بىلىمەن ، بۇزۇلماس بۇ ئەھد ھېچقاچان .
بۈگۈن تاللايمەن شۇ يەردىن ئارامگاھ ،
سېنىڭ مېھرىڭ بىلەن ، ئايا نېكخاھ .
بۇ ئىش ئاقىۋەتى يامانلىق بولماس ،
پۇشايماندىن ئاخىر كۆز ياشقا تولماس .

گەر بۇنداق بولمىسا ئۆتكۈزۈۋەتكىن ،
باشقا دىيار يولىن كۆرسىتىۋەتكىن . »
« بۇنداق خىياللاردىن قايت ، ـــ دېدى پىران ، ـــ
سەندىن خالىي قالدى بۇ كۈنى ئىران .
مېھر كۆرسەتەركەن شاھ ئەفراسىياپ ،
ئۇندىن يۈز ئۆرۈمە ، قىلمىغىن شىتاب .
يامان دەپ تارقىلار دۇنياغا نامى ،
ئەمما مەرد ئىشەنمەس ياخشىلىق كامى .
ئەقىل ۋە ھوش ئاڭا يار ، شان ـ شۆھرىتى بار ،
كاززاپلىق قىلمايدۇ بىكاردىن ـ بىكار .
مەن ئاڭا قېرىنداش ، تۇغقان ، بۇرادەر ،
ھەم پەھلىۋانىمەن ، ھەمدە سەرەسكەر .
ئابرويۇم ، مەرتىۋەم ئۇلۇغدۇر ـ ئۇلۇغ ،
خەزىنەم ، بايلىقىم ، ئەسكىرىم تولۇق .
بۇ يەرنىڭ ئۆزىدە يۈزمىڭ نەيزىدار ،
ئاتلىق ئەسكەر تۇرار پەرمانغا تەييار .
ئۇندىن ئون ئىككى مىڭ ئاتلىق ماڭا نەق ،
تۈنۈگۈن ئالدىمدا تۇرار تەقمۇ تەق .
چېگرىسىز يەر ـ سۇ ، ھېسابسىز مال ، ئات ،
ھەم قورال ـ ياراغلار ، ئارقان ۋە پولات .
يەنە قانچە مېنىڭ گەنجى نىھانىم ،
ھېچكىمگە ئېگىلمەس بۇ تىك قامىتىم .
ساڭا قۇربان ھەممە ، بۇ بايلىق ـ ھەشەم ،
ئەگەر بىزدە قالسا بولغۇڭ شاد ـ خۇرام .
قوبۇل قىلىپ ئېلىپ سېنى پاك تەگرىمدىن ،
سېنى سۆيۈپ قالدىم يۈرەك ـ باغرىمدىن .
ھېچكىمدىن يامانلىق كۆرمىگىن ھەر چاغ ،
كىم بىلەر ، نې ئىستەر بۇ چەرخى پەلەك . »
بۇ سۆزدىن سىياۋۇش بولدى خۇشال ـ شاد ،
خىيال ، ئەندىشىدىن دىل بولدى ئازاد ،
ئىككىسى ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشەر ،
سىياۋۇش ئوغۇلدەك ، پىران نەق پەدەر .
يەنە شادۇ خەندان بولۇشۇپ راۋان ،
ھېچ يەردە توختىماي ، ئېشىپ كۆپ داۋان .
گەڭدىج تامان مىسلى شامال مېڭىشتى ،
ئۆلكە مەركىزىگە كىرىپ بېرىشتى .

شاھزادە ئۇرۇندى ئوخشاپ نەق شىرغا ،
توپ چۈشەر جايىدا تەگمەيدۇ يەرگە .
چەۋگەن ئۇرار ، يۇگەن تارتماي ، ئاجايىپ ،
توپ بولۇر پۈتۈنلەي نەزەردىن غايىپ .
شۇندا شاھنىڭ ئەمرى ياڭرىدى شاد ، خوپ :
« شاھزادىگە يېڭىدىن بېرىڭلار توپ ! »
سىياۋۇش توپنى ئالدى ـ دە ، سۆيدى ،
ناغرا ئاۋازى شۇئان ياڭرىدى .
باشقا ئاتقا مىنىپ ، ئۆتۈپ قاق چۆلدىن ،
شاھزادە تاشلىدى توپنى قولىدىن .
ئاندىن چەۋگەن بىلەن ئۇرغان زەربىدىن
توپ چىقىپ ئۇچراشتى كۆكتە ئاي بىلەن .
توپ يەنە يوقىدى ، كۆرۈنمەي قالدى ،
گويا ئاسمان ئۆزىگە تارتىپ ئالدى .
مەيداندا ئۇنىڭدەك ئىنسان يوق ئىدى ،
ئۇنىڭدەك چېھرىسى خەندان يوق ئىدى .
بۇ توپتىن سۆيۈندى ئەفراسىياپ ھەم ،
كۆزلىرى ئېچىلىپ غەپلەتتىن بىر دەم .
بىر ئېغىزدىن دەيتتى : « بۇنداقنى زىنھار
كۆرمىگەن ئىدىنغۇ ، بۇ قانداق داڭدار؟! »
شاھ دېدى : « كىمىكنىم ھەق ئىنايىتى
يۇقسا ، شۇنداق بولۇر قۇدرەت ، قامىتى .
بۇندىكى گۈزەللىك ، ھىممەت ، كۈچ ـ قۇۋۋەت ،
ھەر قانداق مىش ـ مىشتىن ئارتۇقراق قەۋەت . »
بىر تەرەپكە قويۇپ تەختنى بىباھا ،
تەخت ئۆزرە بېرىپ ئولتۇردى پادىشاھ .
ئاندىن لەشكەرگە دەر شەرەپلىك سۇلتان :
« ئەمدى سىزنىڭكىدۇ مەيدان ۋە چەۋگەن ! »
باشلاندى ئىككىلا ئەسكەر ئويۇنى ،
قۇياشقىچە چىقتى توزان ، قۇيۇنى .
گاھ ئۇ تەرەپ ئۈستۈن ، گاھى بۇ تەرەپ ،
توپنى ئۇرار ئىدى بۇلۇتقا قاراپ .
مانا ئىرانلىقلار قولىدا كالتەك ،
تۈركلەر ئالالماي بولۇشار غەمناك .
بۇ ھالدىن بىئارام بولۇپ سىياۋۇش ،
پەھلەۋىچە ئاستا چىقاردى ئاۋۇش :
« ئويۇن مەيدانىمۇ ياكى يىغا ـ زار ؟
ياكى ئۇنتۇلدىمۇ پاك پەرۋەردىگار ؟
يول قويۇڭ ، قىزىما ، مۇنداق بارغانچە ،
تۈركلەرگە ھەم توپ بېرىڭلار بىزە ! »
ئەسكەرلەر بوشاتتى ئاتلار تىزگىنىن ،
ئاندىن تېزلەتمىدى ئاتلار ھەركىتىن .
مانا تۈرك چەۋگىنى توپقا يەتتى ،
تۈركلەر بېشى ئاسمان ـ پەلەككە يەتتى .
شاھقا يەتكەندە شادلىق خەۋىرى ،
سىياۋۇس ئېيتقاننى تازا چۈشەندى .
ئاندىن تۇران شاھى مۇنداق سۆز قىلدى :
« ماڭا بىر خەۋەردار سۆزلىگەن ئىدى .
سىياۋۇس كۆكرەكتە ، بەستى قامەتتە ،
كامان تارتىشتا تېڭى يوق ئۆلكىدە »
سىياۋۇش بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ھامان ،
يېنىدىن چىقاردى شاھانە كامان .
سەردار جەزم قىلدى سىناپ كۆرۈشكە ،
ئۇنى ئەگمەك بولۇپ كىرىشتى ئىشقا .
ئەمما ئۇنى كۆرۈپ ھاڭۋېقىپ قالدى ،
ئاپىرىنلار ئوقۇپ ، ھەيرەتتە قالدى .
نەيزىچى گەرسىۋەز قولىغا بەردى :
« قېنى ، ئېگىپ قارىغا ئېلىپ كۆر » دېدى .
قانچە كۈچىسىمۇ ئېگىلمەس كامان ،
جىلى بولۇر ئىدى بۇندىن ئۇ پالۋان .
شاھ ئېلىپ ھەممە كۈچىن ئىشقا سالدى ،
تىزلىپ ، كاماننى بىر ئىزغا سالدى .
سىياۋۇشقا دېدى خۇرسەن بولۇپ شاھ :
« ئوق ئاتساڭ ، نىشانىڭ ئاسماندىكى ماھ .
ياش چېغىم مېنىڭ شۇنداق كامانىم ،
بولدىغۇ ئەمدى باشقا زامانىم .
ئىران ، تۇراندا بۇنداق كاماننى
ھېچكىم تارتالمايدۇ ئۇرۇش زامانى .
بۇ كامان سىياۋۇش بىلىكىگە خاس ،
پەقەت سىياۋۇشنىڭ ئېگىرىگە ماس . »
ئاتچاپار مەيدان چېتىگە قويدى نىشان ،
سىياۋۇش ئالدىغا چۈشەلمەس ئىنسان .
ئۇچقۇر ئاتقا مىنىپ ، دېۋىتەر پالۋان ،
سالغان چۇقىنىدىن چىقىدۇ بوران .
بىر ئوق بىلەن نىشان مەركىزىن ئالدى ،
مەغرۇر مەرگەنلەر ھاڭۋېقىپ قالدى .
تۆت دانە ئوق ئالدى ئىككىنچى نۆۋەت ،
چەرخ ئۇرۇپ ، مەيداننى قىلىپ نازارەت .

مېھمان ھوزۇرىدا تۇرۇڭ سەراسەر ،
ئۇنىڭ ماختىشىغا بولۇڭ مۇيەسسەر .
لەشكەرنىڭ ھەربىرى ئىنئام كەلتۈرسۇن ،
دىنارۇ گۆھەر ۋە تائام كەلتۈرسۇن . »

شۇنداق سوۋغىلارنى يىغىپ قويۇشتى ،
مېھمان رۇخسارىغا قاراپ قويۇشتى .
شاھمۇ ئەۋەتتى كۆپ سوۋغا ـ سالام ،
شۇنداق ھەپتە ئۆتتى خۇلاسى كالام .

سىياۋۇشنىڭ ئەفراسىياپ ھوزۇرىدا ئۆز ھۈنىرىنى نامايىش قىلغانلىقى

بىر كەچ سىياۋۇشقا شاھ دېدى : « ئەتە ،
تاڭ ئېتىشى بىلەنلا چىقىپ بىللە ،
چەۋگەن ئويناپ دىلنى شادىمان قىلايلى ،
ئات قويۇپ مەيداندا جەۋلان قىلايلى .
كۆپلەردىن ئاڭلىدىم چەۋگىنىڭ سېنىڭ ،
ئاتلىقلارنى قىستار مەيدانىڭ سېنىڭ . »
ئاڭا دېدى : « ئەي شاھ ، كۆرمە يامانلىق ،
پۈتۈن ئۆمرۈڭ بولسۇن شادلىق ـ ئامانلىق .
ھەممە ھۈنەرلەرنىڭ ئۇستازى ئۆزۈڭ ،
ھەممە باھادىرلار سىردىشى ئۆزۈڭ .
مېنىڭ كۆزۈم روشەن سېنىڭ يۈزۈڭدىن ،
قانداقچە يامانلىق ئىزدەي ئۆزۈڭدىن . »
ئاڭا ئەفراسىياپ دېدى : « ئەي ئوغۇل ،
ھەمىشە خۇشال يۈر ، زەپەر تاپ نوقۇل .
شاھىنشاھ پەرزەنتى ، سەن تەخت بېزىكى ،
سەن شاھنىڭ ئەۋلادى ، شەۋكەت نېگىزى . »
سەھەردە كۆپ پالۋان چىقتى مەيدانغا :
ھەممىسى شادۇ خەندان چىقتى مەيدانغا .
تۇران شاھى دېدى : « تاللايلۇق مەيدان ،
بۇ تەرەپ سەن بولساڭ ، ماڭا ئۇ تامان .
ئۆزۈڭگە شېرىكلەر تاللاپ ئال ، سەن باش ،
مەن ئۇ تەرەپتە باش ، تاللايلۇق يولداش . »
سىياۋۇش ئاڭا دەر : « ئەي شەھرىيار ،
سەن تۇرغاندا ، ماڭا يول بولماس زىنھار .
چەۋگەندە باراۋەر كەلمەسمەن ساڭا ،
سەن تەرەپتە بولاي ، رۇخسەت قىل ماڭا .
مەن سېنىڭ ھەمراھىڭ ، ھەمكارىڭ بولاي ،
سېنىڭ مەيدانىڭدا سۇۋارىڭ بولاي . »
شاھ ئۇنىڭ سۆزىدىن بولدى شاد ـ خەندان ،
ئەمما ئەمدى ئۇنىڭ سۆزلىرى پەرمان :
« كاۋۇس بېشى ھەققى ، ـــ دەر ئاڭا بېقىپ ، ـــ
پەقەت سەنسەن ماڭا باراۋەر رەقىپ .

مەردلەر ھوزۇرىدا ھۈنىرىڭ كۆرسەت ،
مېنى يەر قىلما ، قۇچ شانۇ شەۋكەت .
سېنى ئالقىشلايدۇ مەردى مەيدانىم ،
ئېچىلىپ كېتىدۇ دىلى خەندانىم . »
سىياۋۇش ئاڭا دەر : « پەرمان سېنىڭكى ،
چەۋەندازۇ مەيدان ، چەۋگەن سېنىڭكى . »
شاھ ئۆزىگە تاللاپ ئالدى گۇلبادىنى ،
گەرسىۋەز ھەم جاھنى يەنە پۇلادنى .
مۇشتلاشچى نەستىھەن ھەمدە پىرانىنى ،
دېگىزدىن توپ ئالار چاققان ھۇمانىنى .
سىياۋۇش تەرەپكە شىدە ۋە رۇيىن ،
ئېتى تۇيغىدىن تىترەيدۇ زېمىن .
يەنە ئەندەرېمان ، خوپ چەۋەنداز ئەر ،
پىلنى تىز چۆكتۈرەر ئەرجەس باتۇر شىر .
سىياۋۇش شاھقا دەر : « بارسەن مەيداندا ،
بۇلاردىن قاي بىرى تېگەر چەۋگەنگە ؟
ھەممە ساڭا ھەمدەم ، بۇندا مەن تەنھا ،
شېرىكلىرىم مەندىن ، مەن ئۇندىن جۇدا .
ئەگەر پەرمان بولسا ، ئىرانلىق چېرىك
ئىچىدىن تاللىسام ئۆزۈمگە شېرىك .
مەن تەرەپتە قەتئىي مەيدان قىلىشسا ،
قائىدىگە ئاساسەن جەۋلان قىلىشسا . »
شاھ ئۇندىن ئاڭلاپ ئادىل سۆزىنى ،
رازىلىق بىلدۈرۈپ بۇرىدى يۈزىنى .
سىياۋۇش تاللىدى يەتتە كىشىنى ،
كۆرەشكە لايىق دەپ قاراپ ئىشىنى .
دۇمباقلار ئاۋازى ياڭرار مەيداندا ،
ئاتلار ئوينار ، تۇياق چېڭى ئاسماندا .
ناغرا ۋە كانايلار تارقىتار سادا ،
مەيدان لەرزىگە كەلگەندەك گويا .
شاھ توپقا ئەڭ ئاۋۋال چەۋگەننى سالدى ،
توپ بۇلۇت ئىچىدە كۆرۈنمەي قالدى .

دىن كۆگۈل ئۈزەلمەيۋاتقانلىقىنى ۋە ئۆيلەنمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىدۇ.

سىياۋۇشقا تەكلىپ قىلىنغان قىزلاردىن پىران قىزى جەرىرە ياراپ، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىدۇ، ئاندىن شاھ قىزى فەرەنگىسنىمۇ ئالىدۇ.

ئەفراسىياپ سىياۋۇشقا ئۆز ئۆلكىسىدىن بىر قىسمىنى تەقدىم قىلىدۇ. سىياۋۇش ئەمدى ئىرانغا قايتمايمەن، شاھ كاۋۇسنىمۇ، باھادىر رۇستەمنىمۇ، گېۋنىمۇ، شاپۇرنىمۇ، بەھرامنىمۇ كۆرمەيمەن، ئەمدى تۇراندا يىلتىز تارتىشىم كېرەك دەپ ئويلايدۇ.

سىياۋۇشنىڭ گەنگ قەلئەسىنى قۇرغانلىقى

داستان دەرۋازىسىن ئاچاي باشقىدىن،
يېڭىدىن باشلايمەن قەدىمىي سۆزدىن.
سىياۋۇش گەنگدىن سۆزنى باشلايمەن،
قەدىمىي رىۋايەتنى تىزىپ تاشلايمەن.
تەڭرىگە مىڭ شۈكۈر، جاھان ياراتقان،
بارلىقنى ئاشكارۇ نىھان ياراتقان.
جاھاندا نېمە بار، ئىگىسى خۇدا،
ھەممە جانلىق جۈپ ـ جۈپ، ئۇ ئۆزى تەنھا.
پەيغەمبەرگە دىلدىن مىڭ ـ مىڭ شۈكۈر،
يارانلارغىمۇ ھەم شۈكۈر بىرمۇ بىر.
بۇ دۇنيادىن كەتتى نى ـ نى مەرد ئادەم،
مەڭگۈلۈك لاپنى ئۇرمىغىن سەن ھەم.
قېنى، شاھىنشاھلار بېشى قاياقتا؟
ئۇلۇغلار قېرىسى، يېشى قاياقتا؟
نەدە ئۇ ھېكىملەر، دانالار قېنى؟
دىلدىن بىلىمگە شەيدالار قېنى؟
ناز، ھايا ئىگىسى گۈزەللەر قېنى؟
سۆزى بار، ئاۋازى غەزەللەر قېنى؟
تاغ ۋە تاشلار ئارا قاچقانلار قېنى؟
ئارام، شۆھرەت ـ شاندىن كەچكەنلەر قېنى؟
غۇرۇردىن كۆكرىكى ئاسمانلار قېنى؟
شىر بىلەن جەڭ قىلغان پالۋانلار قېنى؟
ھەممىنىڭ جايى تۇپراق، ياستۇقلىرى خىش،
ياخشىدۇر ياخشىلىق ئۇرۇقىن تېرىش.
تۇپراقتىن چىقىپ بىز بولىمىز تۇپراق،
لازىم يامانلىقتىن چۆچۈپرەك تۇرماق.
سەن كېتىسەن، قالار بۇ دۇنيا ئەبەد،
سىرىن چۈشىنىشكە بارمۇ سەندە ھەد؟
جاھان باشتىن ـ ئاياغ ھېكمەتقۇ ھېكمەت،
نېچۈن غەپلەت بولمىش بىزلەرگە قىسمەت.
ياش ئاتمىش ئالتىدە، ئىزدە چارەڭنى،
دۇنيا ئاز ـ كۆپىدىن يۈزۈڭنى ئۆرى.
ھەمراھلىرىڭ بىر ـ بىرگە كەتكەندە سەن ھەم،
ئەبەدىي قېلىشنى ئويلىما ھېچ ھەم.
بۇ سۆزلەرگە ئەگەر بولسا شەك ـ گۇمان،
ئاڭلا، سۆزلەپ بېرەي قەدىمىي داستان.
شۇلاردىن بۇ جاھان بوش قالغانىكەن،
ئەبەدىيلىك تاجىنى ئىزدىمىگىن سەن.
ئۇ چاغلار ئادالەتتىن ھەممە شاد ئىدى،
ئۇلارنىڭ ئىشىدىن يۇرت ئاۋات ئىدى.
ئەمدى گەنگ قەلئەدىن ئاڭلىغىن داستان،
ئاڭا ئەقلىڭ ئىشەنچ قىلغۇچە ئىشەن.
چۈنكى گەنگدىچ ئوخشاش جاي ئالەمدە يوق،
ئۇنىڭ زېمىنىدەك ئارامبەخش يوق.
ئۇنى بەرپا ئەتتى ئادىل سىياۋۇش،
قۇرغۇچە چەكتى تالاي رەنجۇ تەشۋىش.
دەريادىن ئۆتكەندە باردۇر بىر ماكان،
قىرغىقى كۆرۈنمەس، سۇسىز باياۋان.
ئۇندىن كېيىن ئۇچرار بىر ئاۋات شەھەر،
دىل ئالىدۇ ئۇنىڭ پەيزىدىن بەھىر.
كەينىدە كۆرۈنەر سالاپەتلىك تاغ،
چوققىسى ئاسماندا، بۇلۇتلار بەلباغ.
گەنگدىچ قەلئەسى بار تىك تاغلار ئىچرە،
تاغلىققا ئۇ قەلئە بېرەر ئىشەنچە.
ئەتراپى يۈز پەرسەڭ تاغلىق ۋە تاشلار،
قارىساڭ ئۇزاقراق كۆزلىرىڭ ياشلار.
ئەمما قەلئە يولى كۆرۈنمەس ئەسلا،
ھەر تەرىپى بىردەك، قىيا تاش تەنھا.
ھەر تەرىپى بىردەك ئوتتۇز ئۈچ پەرسەڭ،
ئۆرۈلگەن سېپىلى بەك ئېگىز خەرسەڭ.
ئەگەر بۇ سېپىلغا بىرنەچچە كىشى
چىقسا گەر، قەلئەنى قوغدىماق ئىشى.

توختىماي كامانغا ئوقنى جايلىدى ،
نىشان ياققا ئاتنى توغرا بۇرىدى .
ئولاڭ قولىدا تىزگىن ، كامانىن ئەگدى ،
بۇ قېتىم ئوقمۇ نىشانغا تەگدى .
ئاندىن ئۇ كامانىن مۈرىگە ئېسىپ ،
شاھ يېنىغا كەلدى بىر ـ بىرلەپ بېسىپ .
ئاتتىن چۈشكەندە شاھ تۇردى ئورنىدىن ،
دىر : « زاتىڭ ئاقلىدىڭ ھۈنىرىڭ بىلەن ! »
سارايغا مېڭىشتى شادان بولۇشۇپ ،
سۆزلىرى ماسلىشىپ ، خەندان بولۇشۇپ .
ئولتۇرۇشار ، بەزمە قىزار ، مەي ، چالغۇ ،
قوشاقچى ، ئۇسسۇلچى ، قىزىقچى ، كۈلكۈ .
سىياۋۇش شەنىگە قەدەھ دەممۇ دەم ،
خۇشاللىق ئاتا قىلار ھەممىسىگە ھەم .
سىياۋۇشقا تارتۇق قىلدى شاھ سوۋغا :
ئات ، ئېگەر ، تەخت ، كۈلاھ ۋە زەرلىك سەرپا .
كىيىملىككە كىمخاب ، شايى مۇھەييا ،
جاھاندا ھېچ كىشى كۆرمىگەن ماتا .
يانچۇقلار لىقمۇلىق دىنارۇ دىرھەم ،
ياقۇتۇ ۋە گۆھەرگە ئوخشاشلار بار ھەم .
نەچچە كېنىزەك ۋە قانچىلىك غۇلام ،
كۆز يېغىنى يەر دۇر تولغان بىر جام .
پەرمان بەردى : « كىمدە دۆلەت ، بايلىق بار ،
سىياۋۇشقا سوۋغا بېرىش بەرقارار .
كىمنىڭكى تۇراندا بار قېرىندىشى ،
ئاڭا مېھرىباندۇر قېرى ھەم يېشى . »
ئەمر قىلدى : ھەر كىم بىر سوۋغا قىلسۇن ،
داستىخان سالسۇن ، بىللە ئولتۇرسۇن .
ئاندىن لەشكىرىگە ئەمر قىلدى سۇلتان :
« سىز يادا بولسىڭىز ، ئۇ سىزگە چوپان ! »

ئەفراسىياپ بىلەن سىياۋۇشنىڭ ئوۋغا چىققانلىقى

ئاندىن شاھزادىگە شۇنداق دىر سۇلتان :
« بىر كۈن ئوۋغا چىقىپ قىلايلى جەۋلان .
روھىمىزنى شادۇ خۇرام قىلايلى ،
ئوۋ ئوۋلاپ كۆڭۈلنى بىغەم قىلايلى .
ئاڭا دىر : « ھەر قاچان توسسا كۆڭۈل ،
قايسىسنى تىلىڭ كۆرەركىن ماقۇل . »
بىر كۈن يول يۈرۈشتى ، قولدا بۈركۈتى ،
ئوۋ ئوۋلاشقا بارار كەينىدە ئىتى .
ئەتراپتا باراتتى ھەر تۈرلۈك چېرىك ،
ئىرانۇ تۇرانلىق سىپاھلار شېرىك .
سىياۋۇش ئالدىدىن چىقتى بىر قۇلان ،
ئۇنى قوغلىدى ئۇ مىسالى بوران ،
تىزگىن قويۇپ بەردى ، ئۈزەڭگە ئېغىر ،
دۆڭ ۋە يارلىقلاردىن ئۆتىدۇ غىر ـ غىر .
قىلىچ بىلەن ئۇنى كۆپ پارچە قىلمىش ،
قولى تارازىدۇر ، قۇلان نەق كۈمۈش .
تېرىقچە ئېغىرلىق قىلماس بىر تامان ،
پۈتۈن لەشكەر ھەيران ، پادىشاھ ھەيران .
بىر ئېغىزدىن ئېيتار ئاپىرىن سەرباز ،
باتۇر سەرەپراز ، باتۇر قىلىچۋاز .
شۇۋ ـ شۇۋ كۆتۈرۈلدى ئەسكەرلەر ئارا :
ئىراندىن كەلدىمۇ باشقا بىر بالا .
باھادىرلىرىمىز ئۇيانتقا قالدى ،
شاھىمىز ئەمدى نې ئاتاققا قالدى ؟ ... »
شاھزادە جىراغا ، چۆل ـ تاغقا چاپتى ،
پاناھتىن ئوۋ تاپتى ، ئوچۇقتىن تاپتى .
ئولجىسىن توپلىدى ھەر جاي ، ھەر جايدا ،
قوشۇن تۈگىتەلمەس يېسە بىر ئايدا .
ئاندىن شىكارگاھتىن شاھ سارىيى تامان
ھەممە قايتىپ كەلدى ، خۇشال ۋە شادان .
ئەمدى شاھ كۆڭلىدە شادلىقۇ ئەلەم ،
پەقەت سىياۋۇشلا بولاتتى ھەمدەم .
جەھنۇ گەرسىۋەزنى ياد ئەتمەس بولدى ،
ئۆزگە بىلەن دىلنى شاد ئەتمەس بولدى .
ئۇ بىلەن سۆھبەتتە كېچە ـ كۈندۈزى ،
دىدارىدىن يورۇق كۆڭۈل يۇلتۇزى .
شۇنداق ئۆتتى ئارىدىن بىر يىل ،
غەم ـ شادلىقتا بىللە ئاتايۇ ئوغۇل .

بىر كۈنى پىران سىياۋۇش بىلەن سۆھبەتلىشىدۇ . ئۇ بۇ يەردە يالغۇزسىراپ قېلىۋاتقانلىقىنى ، ئىران-

شۇنىڭ ئۇچۇن قۇردۇم ئاجايىپ شەھەر ،
قورغاننىڭ چوققىسى ئاسمانغا يېتەر .
دائىم جاپادىمەن بېزەشتە ئۇنى ،
دىل ياشنار ھەرياندىن كۆزىتىپ ئۇنى .
ئەمما ھۆسنىگە خوپ بوي بولغاندەك ،
بايلىققا يالغۇزلا جاي بولغاندەك ،
ماڭا نېسىپ قىلماس خۇشاللىق ـ شادلىق ،
بۇ سارايدا ئۆزگە تاپار ئاۋاتلىق .
نە ماڭا بۇيرۇماس ، نە پەرزەنتىمگە ،
نە مېنىڭ پەھلىۋان جانجىگىرىمگە .
مېنىڭ ئۆمرۈم ئۇزۇن بولماسمىش ئانچە ،
بۇ ھىجران قەلبىمگە سانجارمىش نەيزە .
بۇ سارايدا يايرار شاھ ئەفراسىياپ ،
بىگۇناھ جېنىمغا ئەجەل يېتەر شىتاب .
ئەزەلدىن بۇ بەلەند پەلەك ئىشى شۇ ،
گاھ شادلىق بېغىشلار ، گاھى غەم ـ قايغۇ . »
ئاڭا پىران دېدى : « ئەي سەرپەراز ،
دىل قايغۇسىن ئانچە قىلمىغىن دەراز .
ئەفراسىياپ پىدا سېنىڭ يولۇڭغا .
گويا شاھ ئۆزىكى سېنىڭ قولۇڭدا .
ناۋادا بولسىلا تېنىمدە جېنىم ،
بۇزۇلماس سەن بىلەن ئەھدۇ پەيمانىم .
شامال چىقسا سېنى قىلاي ھىمايە ،
ھەر مويۇڭ قىممىتى گۆھەر بىباھا ! »
سىياۋۇش ئاڭا دەر : « بەللى ، ئەي ئىنىكنام ،
ھىممىتىڭدىن ئىشىم تاپار سەرەمجان .
پەقەت ساڭا مېنىڭ سىرلىرىم ئاشكار ،
دائىم سالامەت بول ، ھەمىشە ھوشيار .
تەڭرىم مېھرىدىن ئاگاھلىقىم بار ،
ئۇلۇغ پەلەك سىرىدىن خەۋىرىم بىسيار .
بىلىپ قوي بىر كۈنى بولۇرسەن گۇۋاھ ،
شۇندا ، ئىپتىماپسەن ، دەپ قويمىغىن گۇناھ .
سەن ئەس ـ ھوشى تولۇق پىران پەھلىۋان ،
قۇلاقتا قۇيۇۋال بۇنى شۇ زامان .
كۆپ زامان ئۆتمەيلا ھوشيار شەھرىيار ،
مېنى تۇتقۇن قىلغۇسى قان يىغلىتىپ ، زار .
قولىدا تۆكۈلەر بىگۇناھ قېنىم ،
باشقىغا نېسىپ بولۇر ساراي ـ ئايۋىنىم .
سەن ئەھدىڭگە سادىق ، ياخشىلىق ئۇيۇڭ ،
ئەمما باشقىچىدۇر رايى پەلەكنىڭ .
ئىغۋاچى سۆزىدىن ، قارا بەختىمدىن ،
بىگۇناھ كېتەرمەن تاجۇ تەختىمدىن .
ئىران ۋە تۇراندا باشلىنىدۇ جەڭ ،
يەنە ئاداۋەتتىن ھەممە يەرگە تەڭ .
يەر يۈزى پۈتۈنلەي غەمگە تولىدۇ ،
ھەر ياقتا قىلىچ ۋە ياۋلىق بولىدۇ .
بەك كۆپ سېرىق ، قىزىل ، زەڭگەر ، قارا ، ئاق ،
ئىراندىن تۇرانغا كېلىدۇ بايراق .
بەك كۆپ تالان ـ تاراج ، ۋەيرانلىق يېتەر ،
قانچە خەزىنىلەر چېچىلىپ كېتەر .
بەك كۆپ مەملىكەتلەر پايخان بولغۇسى ،
دەريا ھەم ئېرىقلار قانغا تولغۇسى .
تۇران ئەمەلدارى قىلمىشلىرىدىن ،
پۇشايمان قىلغۇسى ئۆز گۇپتارىدىن .
ئەمما پۇشايماندىن بولماس ئۇ چاغ سوت ،
ئاۋات يۇرتتىن كۆككە كۆتۈرۈلەر دۇت .
غوۋغا چىقار تۇران ۋە ئىراندىن ،
جاھان تەۋرەپ كېتەر ناھەق قېنىمدىن .
شۇنداق ئىكەن ئەسلى تەقدىر يازمىشى ،
ئەزەل ئېگىلگەننى ئۇرار ھەر كىشى .
ئەمدى شاد ـ خۇرام يەپ ـ ئىچەيلى ، مەيلى ،
كېتەر ۋاقتىم كەلسە كېتەيلى ، مەيلى .
بەش كۈنلۈك دۇنياغا كۆڭۈل باغلىما ،
ئازار سىتەملەردىن كۆيۈپ يىغلىما .
ئەمگىكىڭ مېۋىسى باشقىغا قالار ،
يەپ ـ ئىچمەي توپلىساڭ ، دۈشمىنىڭ ئالار . »
پىران بۇ سۆزلەردىن پىكىرگە تولدى ،
دىلدا! شادلىق ئورنىن قايغۇ ـ دەرد ئالدى .
ئۆزىچە ئويلايتتى : « راست بولسا گېپى ،
چۇۋۇلار مېنىڭ ھەم ھاياتىم يىپى .
ئۇنى مەن چىللاپ كەلدىم تۇرانغا ،
ئاداۋەت ئۇرۇقىن چاچتىم جاھانغا .
تۇرانغا ئېپ كەلدىم ، چېكىپ قانچە رەنج ،
ئاڭا تاپشۇرغۇزدۇم ۋەتەن ، تاج ۋە گەنج .
شاھ سۆزىگە قىلماي قويدۇم ئېتىبار ،
ئاگاھلاندۇردىكى ، نەچچە قېتىم بار . »
ئاندىن يەنە ئۆزىگە بەردى ئۇ تەسكىن :
« كىم بىلەلەيدۇ ئاسمان سىرلىرىن ،

يۈز مىڭ چەۋەنداز ۋە يۈز مىڭ زىرىھدار ،
بۇ سىپىلدىن ئارتىلىپ ئۆتەلمەس زىنھار .
سىپىل كەينىدە شەھەر ، ئاۋات جاي ،
گاھ كۆكلەم گۈلزارۇ ، گاھ گۈزەل ساراي .
ھەرياقتا زىلال سۇ ، ئېرىق ۋە ھامام ،
كوچىلار بايرامدەك بېزەلگەن تامام .
تاغلاردا ئۇچار قۇش ، دەشتلەردە ئاھۇ ،
كۆرگەنگە قىزىقىش بولىدۇ ئارزۇ .
تاغلارنىڭ باغرىدا تاۋۇس ، قىرغاۋۇل ،
كەكلىكلەر سايرايدۇ ناغرا كەبى مول .
يوق ئىسسىق ـ سوغۇقى ، دائىم مۆتىدىل ،
ھەممە ئارامۇ شاد ، لەززەتتە كۆڭۈل .
ئۇ يەردە ئۇنتۇلغان كېسەللىك سۆزى ،
بۇ بوستان شەھەرمەس ، بېھىشنىڭ ئۆزى .
سۇلىرى زىلال ۋە بال ـ شېكەر ئەنھار ،
يەرلىرى كۆكەرگەن ، ھەمىشە باھار .
پارىچە ئۆلچەمدە ئۆلچىسەڭ ئەگەر ،
ئوتتۇز كەررە ئوتتۇز ئەن بوي كېلەر .
ئەڭ ئېگىز يېرى بىر يېرىم پەرسەڭ ،
چىققان كىشى ھارار ، ھالى يەرگە تەڭ .
داۋان ئېشىپ ئۆتسەڭ ، تەپ ـ تەكشى دالا ،
گۈزەللىكتە يالغۇز ، تولغان گۈل ـ لالە .
سىياۋۇش شۇ جايغا تۇران يېرىدىن
كۆزى چۈشۈپ ، شۇندىن تاللىدى زېمىن .
ئەقىل بىلەن شۆھرەت تاپقان شەھرىيار ،
قەلئەگە سوقتۇردى يەنە بىر دىۋار .
تاشلاردىن ، گەجلەردىن ، يەنە مەرمەردىن ،
يەنە نامى ئۇنتۇلغان جەۋھەردىن ،
يۈز رەشتىن ئارتۇقراق بويىن ئۆلچىسە ،
ئوتتۇز يەتتە رەشتۇر كەڭلىكى راسا .
نە سالما تېشى يەتمەيدۇ ، نە ئوق ،
خالىساڭ بېرىپ كۆر ، ئەسلا تېگى يوق .
تا كىشى كۆرمىسە ئۆز كۆزى بىلەن ،
يالغانچى دېيىلەر ئۇنى سۆزلىگەن .
سىپىل بويى ئىككى پەرسەڭ تەقمۇ تەق ،
ئەتراپىنى ئورىغان چوڭقۇر يار ـ خەندەك .
چوققىسىدىن ئاستى كۆرۈنمەس كۆزگە ،
قۇش ئۇچۇپ چىقالماس بۇركۈتتىن ئۆزگە .
شۇنچە كۆپ جاپا چېكىپ تاغۇ تاش ئارا ،
تەختۇ تاج شەۋكىتىن يايماق مۇددىئا .
شۇنداق دىلئارام جاي قىلاي بىنا ،
ئۇنىڭدەك شەھەرىستان ئالەمدە بىرلا .
ئۇ ساراي ئۆيلەر ، ئايۋانلار قۇردى ،
دەرەخلەر تىكتۈردى ، مەيدانلار قۇردى .
جەننەت بېغى گويا ، ياشنار رەڭدار گۈل ،
ھەر ياقتا نەرگىسۇ لالە ۋە سۇنبۇل .

سىياۋۇشنىڭ پىران بىلەن كېلەچەك ھەققىدە سۆھبەتلەشكەنلىكى

ئاۋات ماكانىدىن قايتتى ئۇ شاھباز ،
دىلىنى ئېزەتتى ئەجەب تۇيغۇ ـ راز .
مۇنەججىملەرگە تاشلىدى سوئال :
« شۇنداق جاي سالدىم نەق جەننەت مىسال .
ئېيتىڭ ئۇندىن بەختىم دۇرەخشان بولۇر ،
ياكى ئۆمرۈم قايغۇ ـ پۇشايمان بولۇر ؟ »
مۇنەججىملەر جاۋابى بولدى شۇنداق تەخ :
« ئۇ شەھەردە ساڭا كۈتۈپ باقماس بەخت ! »
مۇنەججىملەرگە قوزغالدى قەھرى ،
كۆزدىن چاچراپ ئۇچقۇن ، دىلدىن زەھرى .
ئازغىنا بوشاتتى ئات تىزگىنىنى ،
كۆز يېشىدا باستى يۈرەك ئوتىنى .
ئاڭا بېقىپ پىران دېدى : « ئەي شەھرىيار ،
نېم بولدى ، جىم بولدۇڭ مىسلى ھازىدار ؟ »
ئاڭا جاۋاب بەردى : « گەردىشى بەلەند ،
دىلىم ئەزدى ، قەلبىم ئەلەم ئەتتى بەند .
ئىشىدۇر توپلىماق بايلىق بىھېساب ،
سارايۇ خەزىنە ، گۆھەرۇ ئاپتاپ .
لېكىن ئاخىر ھەممە قالار دۈشمەنگە ،
ئەجەل زەھەر سالار پاك ـ تازا تەنگە .
بۇ گەنگدىج ئوخشاش جاي يوقتۇر جاھاندا ،
ئازادە بۇ ساراي يوقتۇر جاھاندا .
ماڭا تەگرى مېھرى دائىم يار ئىدى ،
ئەقلىم ئويغاق ئىدى ، بەخت بىدار ئىدى .

تەخت يېنىدا تۇرار پىلتەنلىك رۇستەم ،
زال ۋە گۇدەرز ، ھەممە پالۋانلار جەم .
بىر تەرەپتە تۇرار ئەفراسىياپ شاھ ،
پىران ۋە گەرسىۋەز ، ئەتراپتا سىپاھ .
شەھەر بەرپا بولۇپ مىسالى جەننەت ،
ئىران ۋە تۇرانغا تارقالدى شۆھرەت .
ھەر دوقمۇشقا سالدى ئېگىز مۇنارە ،
بۇلۇتلار يېتەلمەي بولدى ئاۋارە .
ئۇنىڭ باتۇرلىرى ئالەمگە مەشھۇر ،
ئۇندا بەزىم قىزار ، غەزەل ئوقۇلار .
ئاڭا سىياۋۇشگىرد دەپ قويۇشتى نام ،
بۇندىن پۈتۈن خەلق دىلى شاد – خۇرام .

پىراننىڭ سىياۋۇشگىردقا كەلگەنلىكى

ھىندى ۋە چىندىن قايتىپ كېلىپلا پىران ،
شەھەر شۆھرىتىنى ئاڭلىدى شۇئان .
پۈتۈن تۇران ماختار سىياۋۇش شەھرىن ،
ئىقبال يۇلتۇزىن ، زېمىن ۋە نەھرىن .
سارىيى ، كۆكتاتلىق ، باغ ۋە راغىنى ،
كوچا – كوي ، ئېتىزى ، دالا ، تېغىنى .
دىلىدا شۇدەملا ھەۋەس قوزغالدى ،
شاھ شەھرىن كۆرۈشكە ئالدىراپ قالدى .
مىڭ نەپەر دانىشمەن پەھلىۋانلاردىن
ئۆز يېنىغا ئېلىپ زور كارۋان بىلەن ،
سىياۋۇش شەھرىگە بولدى راۋانە .
ئىستىقبالىغا شاھزات چىقتى شادانە .
سىياۋۇشنى كۆرۈپ يىراقتىن پىران ،
ئاتتىن چۈشۈپ ، بولدى پىيادە راۋان .
سىياۋۇشمۇ چۈشتى قارا ئېتىدىن ،
قۇچاقلاشتى ئۇلار قايتا – قايتىدىن .
شەھەرگە كىرىشتى ئىككى ئەزىمەت ،
سىياۋۇش ۋە پىران پالۋان ، تىنىك قامەت .
شەھەر ۋە ئەتراپىنى كۆرۈشتى تولۇق ،
بۇ يەرلەر يېقىندا ئېچىلغان قورۇق .
سارايۇ ئىمارەت ، گۈلزار ، ئېتىز ، باغ ،
پارقىراپ تۇرىدۇ مىسالى چىراغ .
ھەر تەرەپكە ئېتىن سالاتتى پىران ،
ئاپىرىن ئوقۇيتتى ئەس – ھوشتا ھەيران .
سىياۋۇشقا دەيتتى : « شاھانە كۆلەم
ۋە ئىدراك بولمىسا گەر ساڭا ھەمدەم ،
بولاتتىمۇ بۇنداق شىجائەت راۋا ،
بولاتتىمۇ بۇنداق كۆركەم جاي بەرپا .
ئەبەدىلئەبەدكە قالىدۇ يادىكار ،
كىمكى بولسا مەرد سېنى ياد ئېتەر .
ئەۋلادلىرىڭ ئوقۇر ساڭا تەسەننا ،
جاھاندار ، مۇزەپپەر بولغىن دائىما ! »
شەھەرنى ئايلىنىپ كەلگەچ سىياۋۇش ،
سارىيىغا چۈشتى ، ھەممە ياق دىلخۇش .
ئاندىن سوڭ فەرەنگىس سارىيى تامان ،
ئاۋات كوچا بىلەن يول ئالدى پىران .
ئۇنى كۈتۈۋالدى شەھرىيار قىزى ،
يوللىرىغا چېچىپ دىنار قىرمىزى .
تەختىدە ئولتۇرۇپ تاشلىدى نەزەر ،
گۈزەل كېنىزەكلەر خىزمەتتە يۈرەر .
بۇلارنىڭ بارىغا ئوقۇر ئاپىرىن ،
تەڭرىگە مىڭ شۈكۈر ياراتمىش بارىن .
داستىخان سېلىندى ، بولدى زىياپەت ،
مەي ۋە چالغۇ كەلدى ، باشلاندى سۆھبەت .
بىر ھەپتە ئاڭلىدى بەزمىنى ئاۋات ،
گاھى مەستۇ مىسكىن ، گاھ خۇشال ۋە شاد .
سەككىزىنچى كۈنى ، تەرتىپى بىلەن
سوۋغاتلار تارتىلدى ، ئولجىسى بىلەن .
ياقۇت ۋە گۆھەرنىڭ ئەڭ سەر خىلى بار ،
چىن ماتالىرى ، ھەممە زەرنىگار .
قالتىس ئۇچقۇر ئاتلار ، ئېگىرى خەدەڭ ،
يۈگىنى ئالتۇنۇ توقۇمى پەلەڭ .
فەرەنگىسگە ئاتاپ تاج بىلەن زىرەك ،
مەرۋايىت شادىسى ھەم ئالماس بېزەك ،
ھەممىسىن تاپشۇرۇپ خوتەنگە كەتتى .
شاھىنشاھنى كۆرۈش پۇرسىتى يەتتى .
شاد – خۇرام قايتتى ئۆز ئايۋانىغا ،
ئۇدۇل كىرىپ باردى شەبىستانىغا .
يارى گۈلشەھرگە دېدىكىم پىران :
« كىمكى كۆرمەك بولسا نې ئىمىش رىزۋان ،

ئىرانىن سېغىنىپ قالغانىدەك تۇرار ،
ۋەتەن مېھرى ھوشىن ئالغان كۆرۈنەر .
كاۋۇس بىلەن ئۇنىڭ تاجى ۋە تەختى ،
ئېسىگە چۈشتىمۇ ئۇندىكى بەختى . »
شۇ بىلەن دىلىنى ئەيلىدى خۇرسەند ،
يولىغا ئەقلىنى قىلمىدى بەند .

يول بويى سۆزلىشىپ بارار ئىككىسى ،
ئىستىقبال تاۋۇزىنى يارار ئىككىسى .
يېتىپ بېرىپ ئاتتىن چۈشكەنلا ھامان ،
سۆھبەتتىن ئىككىسى باغلىدى زۇۋان .
راسلىشىشتى زەرلىك تۆكمە داستىخان ،
ئاڭا چالغۇ ، كۈي ، مەي ، قەدەھلەر تولغان .

ئەفراسىياپنىڭ پىراننى مەملىكەتلەر بويلاپ سەپەرگە ئەۋەتكەنلىكى

شۇنداق ھەپتە ئۆتتى دىلنى شاد قىلىپ ،
جاھان شاھلىرىنى بىر ـ بىر ياد قىلىپ .
سەككىزىنچى كۈنى شاھتىن كەلدى خەت ،
پىرانغا بۇيرۇق شۇ : « ئۆتكۈزمەي مۇددەت ،
لەشكەر تاللاپ ، يولغا راۋان بولسۇن ،
مەقستى بۇ سەپەر نەق دىيارى چىن .
ئۇندىن بارسۇن ئۇدۇل ھىندىنىڭ ئۆزىگە ،
ئۇندىن ئۆتسۇن يەنە سىند دېڭىزىگە .
يۇرتۇم ئايلىنىپ ، يىغىپ كۆپ باجنى ،
لەشكەر تارتىپ ، يىقىتسۇن ھەزەر تاجنى ! »

پىران ھويلىسىدىن ياڭرار چاقىرىق ،
ناغرا ئاۋازىغا تولدى چۆل ـ قورۇق .
ھەر تەرەپتىن يېتىپ كەلدى ئەسكەر ،
بارى جەڭدە پىشقان پالۋان ، مەدەتكار .
پىران دەرگاھىغا يىغىلغاچ لەشكەر ،
شاھ ئېيتقان باغقا يول ئالدى ئەسكەر .
سىياۋۇشقا تەقدىم قىلدى كۆپ سوۋغا ،
دىنار ۋە ئات ـ ئۇلاغ ، گۆھەر ۋە تىللا .
سىياۋۇشنى قۇچاقلاپ ، قول ئېلىپ قولغا ،
خوشلىشىپ سالدى سىپاھىن يولغا .

سىياۋۇشنىڭ سىياۋۇشگىرد شەھرىنى بىنا قىلغانلىقى

تۇندە چاپار كەلدى ئەفراسىياپتىن ،
ئۆتتەك ھارارەت ۋە زور شىددەت بىلەن .
سىياۋۇشقا مېھىر تولغان خەت ، سۇلتان
يازاتتى گوياكى قۇياشلىق ئاسمان :
« ئارامىم يوقتۇر سەن كەتكەندىن بۇيان ،
ئوي ـ خىيالدىن ئازاد ئەمەسمەن ھەرئان .
ئەمما بىلگىن ، سېنىڭ تىنچلىقىڭ ئويلاپ ،
بىر جاي تاپتىم تۇران يېرىدىن تاللاپ .
بېرىپ كۆرسەڭ ئۇ جاي خۇشۋاق ـ خۇررەمدۇر ،
بارغانىنىڭ كۆڭلى شاد ، دىلى بىغەمدۇر .
شۇندا پادىشاھ بول ، تارتما دەرد ئەسلا ،
دۈشمەنلەر بېشىنى قىل پارە ـ پارە ! »
سىياۋۇش شۇ ھامان ھازىرلاپ كارۋان ،
يول ئالدى شاھىنشاھ كۆرسەتكەن تامان .
مىڭچە قىزىل تۆگە ، يۈكى رەڭگا رەڭ ،
ھەممىسىگە تاي ـ تاي يۈك ئارتقان تەڭمۇ تەڭ .
يۈز تۆگىدە پەقەت بايلىق ، دىرھەم بار ،
ئۇنىڭدىن قىرىقىدا پۈتۈنلەي دىنار .

ئىران ۋە تۇراندىن ئۇن مىڭ قىلىچۋاز ،
سەپ تارتىپ بېرىشار ھەممە چەۋەنداز .
سىپاھنىڭ ئالدىدا رەڭگا رەڭ مەپە ،
ئۇندا كېنىزەكلەر ، گۈزەل ، ئالپتە .
گۆھەر ۋە مەرۋايىت ، شاھانە ياقۇت ،
مارجانلار تاجىغا بېرەر جۇلا ، قۇت .
يۈكلەردە ئەنبەرۇ مۇشىك ۋە ئۇد ، ئەتىر ،
يىپەك ھەممە شايى ـ ماتالار تەييار .
مىسىر ، چىن ۋە ئىران رەختلىرى لىق ـ لىق ،
ئوتتۇز نار تۆگىگە يۈك بولدى تولۇق .
سەردار خۇررەمبەھار ياققا ئات سالدى ،
داڭدار لەشكىرىمۇ كەينىدىن ماڭدى .
ئۇ جايغا بېرىپلا ئېتىن توختاتتى ،
ئىككى پەرسەڭ يىراق ئارىلىق ئاجراتتى .
ئۇندا شەھەر سالدى ، ھەيۋەتتۇر ساراي ،
باغۇ ئىرەم ، گۈلزار ، سايە ـ سالقىن جاي .
ئايۋان تاملىرىغا سىزدۇردى سۈرەت ،
شاھلار بەزم ، رەزمىدىن بېرەر شاھادەت .

يولغا ھازىرلاندى گەرسىۋەز شەۋۋاز ،
تۇراندىن تاللاندى مىڭدەك چەۋەنداز .
يەردىن چاڭ توزۇتۇپ ، بەئەينى قۇيۇن ،
سىياۋۇش شەھرىگە يەتتى شۇ ھامان .
سىياۋۇشقا خەۋەر يەتكەنلا ھامان ،
كۈتۈۋېلىشقا چىقتى دىلدا ھاياجان .
ئۇلار قۇچاقلاشتى ، ئەسكەر ئورنىدى ،
سىياۋۇش شەھرىيار ھالىن سورىدى .
ئۇ يەردىن مېڭىشتى ئۇدۇل سارايغا ،
سىياۋۇش ئاجراتقان ئارامبەخش جايغا .
ئەتىسى سىياۋۇش ھۇزۇرىدا شاد ،
سوۋغىلار تاپشۇردى گەرسىۋەز ئازاد .
سىياۋۇش كۆرگەندە مۇنچە ئەتىۋار ،
چىرايى خۇش بولدى ، مىسالى باھار .
ئېتىنى ئېگەرلەپ مىندى سەرەپراز ،
ئەتراپىن ئورىدى ئىرانلىق سەرباز .
ئايلاندۇردى كوچا ـ شەھەرنى بىر ـ بىر ،
ئاندىن يەنە بولدى سارايدا ھازىر .

سىياۋۇش ئوغلى فۇرۇدنىڭ تۇغۇلغانلىقى

شۇ دەمدە سىياۋۇش ئالدىغا چاپار
شامالدەك كەلدى ـ دە ، ئېيتتى خۇش خەۋەر :
سىياۋۇش كۆرۈپتۇ ئايدەك بىر ئوغلان ،
نەۋرە كۆرۈپتۇ ، ئۇ پالۋان پىران .
بەختىيار نامىنى قويۇشتى فۇرۇد ،
پىران ئاڭلىغاندا بولدى كۆپ خۇشنۇد .
شۇئان ماڭا قوشۇپ يەنە چەۋەنداز ،
« سۆيۈنچە بېرىڭ ! » دېدى سەرەپراز .
بوۋاقنىڭ ئانىسى جەرىرە تېخى
ئورنىدىن تۇرماستىن ياتماقتا ئىدى .
ئەمما بوۋاق قولىن قىلىپ زەپىران ،
نامەگە مۆھرىنى باستى پىران
ۋە مەكتۇپقا قوشۇپ ساڭا ئەۋەتتى ،
شادلىقى ئىچىگە سىغماي ، سۆز قاتتى .
دېدى : « مەن قېرىغان چېغىمدا يەزدان
مېنى شاد ئەيلىدى ، دىلىمنى خەندان . »
سىياۋۇش ئاڭا دەر : « پادىشاھلىق تەختى
بولسۇن شۇ بوۋاقنىڭ ئەبەدىي بەختى . »
چاپارلارغا تەقدىم قىلغاندا دىرھەم ،
ھاسىراپ قالاتتى كۆتۈرگەن ئادەم .
فەرەنگىس سارىيى تامان سىياۋۇش ،
شاد بېرىپ يەتكۈزدى خەۋەرنى دىلخۇش .

گەرسىۋەز تەخت ئۈزرە كۆردى : فەرەنگىس
تاج كىيىپ ئولتۇرار ، ھۆسنىدۇر تەڭسىز .
تىللادىن تاج كىيگەن نەچچە كېنىزەك ،
خىزمەتتە ، ھەممىنىڭ چىرايى ئايدەك .
تەختتىن چۈشۈپ ، سالام بېرىپ بىمالال ،
يىراق يول جاپاسىن ئەيلىدى سوئال .
گەرسىۋەز دىلىدا ئويىنىدى ھەسەت ،
ئەس ـ ھوشى ئۆزگەردى ، ئەقلىسىز جەسەت .
كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى : يىل ئۆتمەي تېخى ،
شاھزادە مەنسىتمەي قويدى كىشىنى .
شاھىنشاھلار كەبى تەختى ۋە جايى ،
ۋەتىنى ، ئەسكىرى ، بايلىق ، سارىيى . »
ئەمما دىلدا بارىن قىلمىدى ئاشكار ،
ئىچىدىن كۆيۈپ ، بىرئاز سارغايدى رۇخسار .
سىياۋۇشقا دېدى :« دەرد تارتىپ بىسيار ،
مېۋىسىن كۆرۈپسەن ، بەخت بولسۇن يار . »
سارايغا ئورنىتىپ ئىككى ئالتۇن تەخت ،
ئۇندا ئولتۇرۇشار ئىككى نىكبەخت .
يېتىپ كەلدى چالغۇ ، نەيچى ۋە ساقىي ،
گۆھەر تەخت ئۈستىدە شادلىقلار باقىي .
ناخشىچى ، سازەندە ، نەغمىۋۇ ناۋا
دىلغا بەخش ئېتەتتى ئارامۇ داۋا .

سىياۋۇش چەۋگەن ئويناشقا بارىدۇ . ئۇ يەردە گەرسىۋەزمۇ بار ئىدى . چەۋگەندە غالىب چىققان سىياۋۇشنى گەرسىۋەز قوشۇنلىرىنى سەپ تۈزۈپ مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېلىشىشقا چاقىرىدۇ . ئەمما سىياۋۇش : « سەن شاھنىڭ ئۇكىسى بولسەن ، مەن كۈيئوغلۇڭلار بولىمەن ، ساڭا قارشى قول كۆتۈرەلمەيمەن . بولدى ، قوشۇنىڭدىن بىر ئەمەس ، ئىككى پالۋان چىقسۇن ، چېلىشاي » دەيدۇ .

سىياۋۇش شەھرىنى قىلسالڭ تاماشا ،
بېھىش باغى شۇنىڭ ئۆزىدۇر تەنھا .
سىياۋۇش ئۆزىمۇ مىسالى قۇياش ،
تەختىدە ئولتۇرار چىرايلىق ۋە ياش .
دىلىڭغا ئىزدىسەڭ شادلىق ۋە ھەشەم ،
سىياۋۇش شەھرىنى بېرىپ كۆر سەن ھەم .
شەھرىدىن ئىگىسى كۆر كەمدۇر ئوبدان ،
چېھرىسى كۆكتىكى قۇياشتىن روشەن .
فەرەنگىسنى كۆرسەڭ ، ئېچىپتۇ چىراي ،
ھۆسنى ياشنار مىسلى ئون تۆت كۈنلۈك ئاي . »
ئاندىن ئەفراسىياپ يېنىغا كەتتى ،
سۇدىكى كېمىدەك بىر دەمدە يەتتى .
بېرىپ ئېيتتى قانداق يەردە بولغىنىن ،
باجلار يىغقانلىرىن ، نېمە قىلغىنىن .
ھىندى يۇرتىدا قانداق ئۇرۇش قىلغىنىن ،
يامانلار ئۈستىگە يۈرۈش قىلغىنىن .
ئاندىن سىياۋۇشگىردقا سەپەر قىلغىنىن ،
كۆرگىنىن سۆزلىدى ، ئېيتىپ ئاپىرىن .
سىياۋۇش ئىشىدىن شاھ قىلدى سوئال ،
دېدى : « تاجۇ تەختى ، شەھرىدە نېم ھال ! ؟ »
پىران دېدى ئاڭا : « ياشنىغان جەننەت ،
جەننەتمۇ يېتەلمەس ، بەر كامال غايەت .
ئادەم تاپالمايدۇ ئۇندىن گۈزەل جاي ،
باشقا ئۇنداق جاينى بىلمەس قۇياش - ئاي .
شۇنداق بىر شەھەركى كەزسەڭ يەر يۈزىن ،
نە تۇران كۆرمىگەن ، نە ھىندى ، نە چىن .
ياشناپ تۇرغان باغلار ۋە ئابىراۋان ،
ھۆسنۇ كامالىغا ئەقلۇ روھ ھەيران .
نەگىكى تاشلىما سىنچىلاپ نەزەر ،
بىر نۇقسان تاپالمايسەن ، ئەقلىڭنى ئالار .
فەرەنگىس سارىيىن كۆردۈم يىراقتىن ،
نۇر چاچار يىراقتا دۇر گۆھەر بىلەن .
ئەگەردە ئاسماندىن چۈشسە پەرىشتە ،
ھۆسنىدە ئەقلۇ ھوش ، يۈرۈش - تۇرۇشتا
سېنىڭ كۈيئوغلۇڭغا ھېچ تەڭ كېلەلمەس ،
ئۇ شىر تەنلىكىڭگە ھېچكىم قىلماس بەس .
يەنە بىر گەپ ، ئىككى يۇرت ئارا ئۇرۇش
تىنچىپ ، گويا كەلدى ھوشىغا بىھوش .
ئەبەدىي ئىقبالۇ بەخت يارىڭ بولسۇن ،
دائىم ئادالەت مادارىڭ بولسۇن ! »
ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن شاھ شادۇ خەندان ،
مىۋىلىك شاخ تۆكتى ھوسۇل پاراۋان .

ئەفراسىياپنىڭ گەرسىۋەزنى سىياۋۇش ھۇزۇرىغا ئەۋەتكەنلىكى

گەرسىۋەزنى سورىدى شەھرىيار ،
سىياۋۇشگىرد ھەققىدە نې گەپ - سۆز بار .
« سىياۋۇش شەھرىنى بېرىپ كۆر ئۆزۈڭ ،
ئايلىنىپ بىلىپ كەل ، نې كۆرسە كۆزۈڭ .
سىياۋۇش تۇرانغا كۆڭۈل بېرىپ شاد ،
ئىراننى قىلمايدۇ بىرەر قېتىم ياد .
خەير - مەئزۇر قىلدى تەخت ، كۇلاھ بىلەن ،
گۇدەرز ، بەھرامۇ ، كاۋۇس شاھ بىلەن .
ئەمدى كۆرەلمەيدۇ رۇستەم ۋە زالنى ،
قولىغا ئالمىغاي گۇرزە ، قورالنى .
چۆل - باياۋان ئىدى ، كەتكەن تىكەنزار ،
شەھەر سېپتۇ مىسلى ياشنىغان باھار .
فەرەنگىسكە ئوتلار سېلىپ شان ساراي ،
مۇھەببەتتە بەردى دىل تۆرىدىن جاي .
نەرسەڭنى تەييارلا تېزلا يولغا چۈش ،
بېرىپ كۆر نې ئىشلار قىپتۇ سىياۋۇش .
تەخت ئۈزرە كۆرەرسەن ، گەپنى كۆپ سوزما ،
ئۇلۇغلار ئەنئەنە - ئادىتىن بۇزما .
ئۇلۇغلار ئالدىدا ئۇلۇغلا ئۇنى ،
ماختاپ ئىززىتىن قىل ، تۆك سۆز ئۈنچىنى .
سوۋغات ھازىر قىلغىن كۈمۈش ھەمدە زەر ،
ئات - ئۇلاغ ، تاج ۋە تەخت ھەم ئالتۇن كەمەر .
گۆھەر ۋە كىمخاب ھەم چىنچە شايە ،
قورال ۋا ياراغلار ، ئۈزۈك بەك زىيا .
خەزىنە ئىچىدە نېمە بار نەزەر سال ،
يارىسا قولۇڭغا سىغقىنىچە ئال .
فەرەنگىسكىمۇ ئال ھەدىيىلەردىن ،
تىلىڭدىن چۈشمىسۇن ئالقىش - ئاپىرىن .
گەر ساھىبخان بولسا خۇش خۇي ۋە خەندان ،
ئىككى ھەپتە ئۇندا قال بولۇپ مېھمان . »

سىزگە ئېيتىپ بېرەي ئۇنىڭ نامىنى ،
بۇ گىياھنىڭ نامى « سىياۋۇش قېنى . »
سەرۋى بېشىدىن كەتكەچ نۇرلۇق ئاپتاپ ،
شەھرىيارنى باستى پايانسىز بىر خاب .
بۇ نېم تۇيغۇ ، ئۆتتى ئۇزۇن زامان ،
شاھ قىمىرلىماس ، ئويغانماس ھامان .
بىردىن كۆتۈرۈلۈپ توزانلىق بوران ،
قۇياش ، ئاي يۈزىنى توستى ناگاھان .
ئادەملەر بىر – بىرىنىڭ كۆرەلمەس يۈزىن ،
گۈرۈيغا ياغدۇرار نەپرەتلىك سۆزىن .
تەخت ئۈزرە شاھ ئورنىن قايغۇ – غەم ئالدى ،
نە قۇياش يوق ، نە سەرۋى ناز قالمىدى .
ئوك – سولغا چەرخ ئۇرۇپ ، بەك ئالاقزادە ،
جاھان باش – ئايىغىن تاپالماس قىلچە .
بىرى يامانلىقتىن تاپار ياخشىلىق ،
جاھان ئاڭا بەندە ، بەخت باقار ئىللىق .
بىرىنىڭ ئادالەتتىن باشقا ئىشى يوق ،
لېك ئۆز ئىشلىرىنىڭ ھېچ نەتىجىسى يوق .
دۇنياغا ئىشەنمە ، كۆڭۈل باغلىما ،
دۇنيا ئەلىمىدىن دىلىڭ داغلىما .
ئۇندا رەھىم يوقتۇر ۋە يوقتۇر ۋاپا ،
شۇنداقتۇر باشتىن – ئاخىر بۇ دۇنيا .
بىر بىلىپ قوبۇل قىل نې ھەدىيە ئېتەر ،
ئۇ ئەبەدىي بولماس ، تېز ئۆتۈپ كېتەر .
سىياۋۇش سارىيىنىڭ ئەپغانى چىقتى ،
گەرسىۋەزدىن جاھان پىغانى چىقتى .
ھەممە پۇقراسى چۇۋۇدى چېچىنى ،
فەرەنگىسمۇ ئېپار ھىدلىق چېچىنى
كېسىپ ئېلىپ ، بېلىنى چېچىدە باغلاپ ،
يۈزلىرىنى تاتلاپ ، دىلىنى داغلاپ ،
ئوچۇقلا قارغىدى ئەفراسىياپنى ،
تىنماي ئاققۇزاتتى كۆزدىن ياشىنى .
مەھرۇلار ھەممىسى شارت كېسىپ چېچىن ،
يۈزلىرىن تاتىلاپ ، يايار غۇلىچىن .
پادىشاھ قۇلىقىغا يەتتى نالىسى ،
قارغىش – نەپرەت يوللاپتۇ ئۆز بالىسى .
ۋەھشىي گەرسىۋەزگە دېدى ئۇ نىھان :
« زىنداندىن ئېلىپ چىق ، ئۇنى شۇ زامان .
چېدىرنى يىرتىپ ، گەرسىۋەز شىرگىر ،
چېچىدىن سۆرەپ ، جاللاتقا تاپشۇر .
بۇيرۇ ، يۇلۇپ ئالسۇن بېشىدىن زۇلپىن ،
كىيىملىرىنى يىرتسۇن بىر – بىردىن .
تازا ساۋىسۇن ، ئاداۋەت ئۇرۇقىنى
تۇران يەرلىرىگە چېچىپ يۈرمىسۇن .
سىياۋۇش يىلتىزىدىن ئۈنمىسۇن دەرەخ ،
نە شاخ ۋە نە ياپراق ، نە تاج ۋە نە تەخت . »
بۇ سۆزدىن چوڭلارنىڭ ھەممىسى بىر – بىر
پادىشاھقا دىلىدىن لەنەتلەر ئوقار .
چۈنكى بىنا بولۇپ شاھلىق ، ھېچ ئادەم ،
شاھلاردىن بۇنداقنى كۆرمىگەن ھېچھەم .
پىلسام كەلدى چىرايى بەك سولغۇن ،
روھى چۈشكۈنۇ قايغى تۇرگۇن .
فەرشىرۋەرد ۋە لەھھاك سەربازلارغا ئۇ
بولغان ئىشنى سۆزلەر ، دىلىدا قايغۇ .
« بۇ شاھلىقتىن ئارتۇق دوزاخ ئاتىشى ،
كۈندىن – كۈن ئاشماقتا كۆڭۈلنىڭ غەشى .
تېزلىك بىلەن پىران ياققا بارايلى ،
ئەسىرە دەردىگە دەرمان بېرەيلى ! »
ئۈچ ئاتقا راسلىدى جابدۇق ۋە ئېگەر ،
ئاتلار يەرگە دۈتتەك يېيىلىپ بارار .
پىرانغا يېتىشتى ئۇ ئۈچ ئاتلىق ،
يۈزلىرى قانلىق ياش ، دىللار ئۇياتلىق .
ئاڭا بولغان ئىشنى سۆزلەيتتى بىر – بىر ،
بەخت يۈز ئۆرۈپ نېمە كەلگىنىن ئاخىر .
پىران تىڭلار ، ھالاك بولمىش سىياۋۇش ،
تەختىدىن يىقىلدى ، باشتىن كەتتى ھوش .
ھوشقا كېلىپ ، قىلدى ياقىسىنى چاك ،
ساقاللىرىن يۇلۇپ ، باشقا چاچتى خاك .
نادامەتتە دېدى : « ئەي سازاۋەرى تاج ،
سېنىڭدەكنى كۆرمەس ئەمدى تەختى ئاج ! »
ئاڭا لەھھاك دېدى : « شىتاب ئەت ، شىتاب ،
بولمىسا ھالىمىز بۇندىنمۇ خاراب .
فەرەنگىس بانۇمۇ قىلىنار زىندان ،
تەن – جىسمى مىسالى نوتىدەك لەرزان .
خار قىلىپ ، سۆرۈشۈپ كېتىشكەندى .
جاللات ھۇزۇرىغا يېتىشكەندى . . . »

گەۋدىلىك ئىككى پالۋان چىقىدۇ ، سىياۋۇش ئىككىسىنى ئىگەردىن يۇلۇپ ئېلىپ ، يەرگە ئۇرىدۇ . ئۇلار ئەلەم بىلەن قوشۇن ئىچىگە كىرىپ ، كۆزدىن غايىب بولىدۇ . ماختانغان گەرسىۋەزمۇ ئىزادىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولىدۇ ۋە يۈرىكىدە ئادالەت ئوتى يالقۇنجايدۇ . بىر ھەپتىلىك بەزمىدىن كېيىن سىياۋۇش ئۇلارنى سوۋغا ـ سالام بىلەن ئۇزىتىپ قويىدۇ . ئەمما ، گەرسىۋەز ئەفراسىياپ ئالدىدا سىياۋۇشنى خائىن ، كەيكاۋۇس بىلەن ئالاقىسى بار دەپ ئەيىبلەيدۇ .

ئەفراسىياپ گەرسىۋەزنى بېرىپ سىياۋۇشنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇيدۇ . گەرسىۋەز سىياۋۇشكىردقا بېرىپ ، سىياۋۇشقا ئەفراسىياپنى يامانلاپ بېرىپ بارما دەيدۇ . ئاندىن ئەفراسىياپقا كېلىپ ، « ئەمرىڭىزگە بىنائەن كېلىشتىن باش تارتتى . ئىران بىلەن باغلىنىپ قاپتۇ . تويۇقسىز سىزگە قارشى جەڭگە چىقىدۇ » دەيدۇ .

بۇ ئارىدا سىياۋۇش مۇدھىش چۈش كۆرۈپ ، خوتۇنى فەرەنگىسكە ۋەسىيەت قىلىدۇ ۋە ئۆز ئەسكەرلىرى بىلەن ئىرانغا كەتمەكچى بولىدۇ . ئەمما ، يېرىم يولدا قېيىن ئاتىسى ئەفراسىياپ قوشۇنى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىنى توسىدۇ . سىياۋۇش ئۇنىڭغا قول كۆتۈرمەيدۇ . ئەسكەرلىرىگىمۇ ئۇرۇش قىلماسلىققا پەرمان بېرىدۇ . ئەمما ، غەزەپلەنگەن ئەفراسىياپ ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىدۇ ۋە سىياۋۇشنى ئەسىر ئالىدۇ . ناھەق تۆكۈلگەن قاندىن يەر يۈزى قىپقىزىل بولىدۇ .

فەرەنگىس ئۆز ئاتىسى ئالدىدا يىغلاپ بىگۇناھ سىياۋۇشنى ئازاد قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ . ئەمما ، غەزىپى غالىب كەلگەن شاھ گەرسىۋەزنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇنى زىندانغا تاشلايدۇ .

سىياۋۇشنىڭ گۇرۇۋي دەستىدىن ھالاك بولغانلىقى

گەرسىۋەز گۇرۇۋيغا تاشلىدى كۆزىنى ،
گۇرۇۋيغا ھەسرەتتە ئۆرۈدى يۈزىنى .
سىياۋۇش يېنىغا ئىتتىك باردى ئۇ ،
ئار ـ نومۇسنى ھەم قايرىپ قويدى ئۇ .
چاڭ سالدى سىياۋۇش ساقىلىغا ئۇ ،
يەرگە بېسىپ ، سۆرەپ قىلدى خار ئۇ .
سىياۋۇش خۇداغا قىلاتتى نالە :
« ئەي گەردىشى پەلەك ، ساڭا ھاۋالە .
بىر شاھزادە ياراتقىن مېنىڭ پۇشتۇمدىن ،
ئىزىمغا ۋارىس بوپ چىقسۇن ئارقامدىن .
مەردلىك ۋە ھۈنەرنى ئادەت قىلسۇن ئۇ ،
ئاداۋەت ، ئەلەمنى بەرباد قىلسۇن ئۇ . »
باش ئۈستىدە پەيدا بولدى پىلسەم ،
دىلى ئوتتەك يانار ، كۆزلىرىدە نەم .
سىياۋۇش ئاڭا دەر : « ئۇكام ، ئەلۋىدا ،
جاھان ئۆرۈش ، سەن بول ئارقاق ، ئەلۋىدا !
مەندىن يەتكۈزەرسەن پىرانغا سالام ،
دۇنيا ئۆزگىرىدۇ ـ دە ، خۇلاسى كالام .
پىراندىن ئۈمىدىم چوڭ ئىدى ، ئەلھال ،
مەن يوپۇرماق ، ئۇنىڭ سۆزلىرى شامال .
ماڭا دېيتتىكى ئۇ : ‹ يۈز مىڭ چەۋەنداز ،
پالۋان ھەم قىلىچۋاز ، ساۋۇتلىرى ساز .
تەس كۈنلەردە ساڭا بولىدۇ ئىناق ،
سەن ئۇتلاي دېسەڭ گەر مەن بولاي ئوتلاق . ›
بۈگۈن شۇ گەرسىۋەز قوللىرىدا خار ،
تۇپراققا تەڭ بولدۇم ، يىغلاپ زارۇزار .
ياتىمەن ، غەمدىن پەس بۇ ئەزىز بېشىم .
مەن ئۈچۈن يىغلار يوق ، يوق قېرىندىشىم . »
شەھەر ۋە لەشكەردىن نېرى ئۆتۈشتى ،
سىياۋۇشنى سۆرەپ دەشتكە يېتىشتى .
پىيادە يول ئالدى چېچىدىن تارتىپ ،
نىشانغا يېتىشتى ، ئەلىمى ئارتىپ .
شۇ نىشان ئاستىدا ئاقتۇردى قېنىن ،
ۋەھشىي گۇرۇۋي بولدى ئۆمرىگە زامىن .
ئاياغ ـ قولىن باغلاپ قوي كەبى سويدى ،
بوينى ئاستىغا زەر ئىدىش قويدى .
سەرۋ بېشىنى قىلدى تېنىدىن جۇدا ،
ساپ قانلار ئىدىشقا تولدى ، بىنىدا .
بۇيرۇغان جايغا ئىدىشنى جاللات ،
ئېلىپ بېرىپ ، تۆكتى پاك خۇننى بىدات .
ئەجەبا ، ئىدىشنى قەيەرگە قاتىل
تۆككەن بولسا ، ئۈندى ئۇندىن گۈل .

ساق ـ سالامەت كەلدى خوتەنگە لۈتفەن،
يىغلاپ كۈتۈۋالدى ئۇنى ئەنجۈمەن.
سارايغا كىرىپ گۈلشەھرگە دەر:
«گۈلرۇخقا ھازىرلا يوشۇرۇن بىر يەر،
بۇندىن خەۋەر تاپماي تۇرسۇن پادىشاھ،
كېيىن ئىلاج قىلارمىز، تاپارمىز داۋا.
يېنىدا بول دائىم مىسالى خىزمەتكار،
نېمە ئويۇن كۆرسىتەر ئاخىر روزىغار.»
كۈنلەر بىر ـ بىرىنى قوغلار ئىزمۇ ئىز،
ئېغىرلاشتى كۈندىن ـ كۈنگە فەرەنگىس.

كەيخۇسرەۋنىڭ تۇغۇلغانلىقى

تۈم قارا تۈن، ھەتتا ئاي بولمىش پىنھان،
غەرق ئۇيقۇغا كەتكەن قۇش، ۋەھشىي ھايۋان.
سىپاھدار پىران كۆردى قالتىس بىر چۈش،
ئاپتاپتىن بىر كىچىك شام ياققان ئىمىش.
سىياۋۇش تەختىدە، قولىدا قىلىچ،
ۋارقىرار ئاۋازى بەكمۇ قاقشاتقۇچ:
«غەپلەت ئۇيقۇسىدىن بېشىڭنى كۆتەر،
ئىش ئاقىۋىتىدىن قالما بىخەۋەر.
خۇشاللىق ۋە بايرام كۈنىمۇ بۈگۈن،
كەيخۇسرەۋ تۇغۇلار تۈنىدۇر بۇ تۈن!»
سىپاھدار تەرك ئېتىپ ئۇخلىغان جايىن،
ئويغاتتى گۈلشەھرى، ئۇ تولۇن ئايىن.
ئاڭا پىران دېدى: «تۇر، ئورنۇڭدىن تۇر،
ئاقىلە، فەرەنگىس، يېنىغا يۈگۈر!
سىياۋۇشنى كۆردۈم چۈشۈمدە شۇ تاپ،
ئۇنىڭ قارىشىدا نۇرسىز ئاي، ئاپتاپ.
ماڭا دېدى: ‹ئۆلۈك ئۇخلىما زىنھار،
كەيخۇسرەۋ تويىغا، تېز تۇر، يېتىپ بار!›
گۈلشەھر يۈگۈرۈپ يېتىپ بارسا، ماھ،
كۆز يېرىپ ياتار قوينىدا ياش شاھ.
كۆردى ـ دە، شادلىقتا قايتتى سارايغا،
شاۋقۇن ـ سۈرەنى چىقاتتى ئايغا.
كېلىپ خەۋەر قىلدى پىرانغا شۇ دەم:
«ماھقا ئۇ بوۋاق شاھ بوپتۇ ھەمدەم.
تېز يولغا چىق، بېرىپ گۈلشەھر ھالىنى كۆر،
تەڭرى قۇدرىتى ۋە ئۇلۇغلۇقىنى كۆر.
خۇددى يارىتىلغان تاج ۋە تەخت ئۈچۈن،
گۈرزە ـ قالقان ئۈچۈن، جان ـ ھايات ئۈچۈن.»
بالىنى كۆرۈشكە ئالدىرار پىران،
تەڭرى قۇدرىتىگە قالدى ئۇ ھەيران.
قالتىس بويى ـ بەستى، ھۆسن ـ جامالى،
بىر ياشلىق بالىدەك مۈرە ـ كۆكرىكى.
سىياۋۇشنى ئەسلەپ، دىلىدا ئازاب:
«لەنەت قارغىش تەگكۈر، ـ دەر، ـ ئەفراسىياپ!»
ئاندىن يىغلىغانلارغا شۇنداق دەر سەردار:
«جېنىم تەندىن جۇدا قىلسىمۇ زىنھار،
بوۋاقنى قولۇمدىن ئالالمايدۇ شاھ،
مەيلى مېنى يالماپ تاشلىسۇن تىمساھ.»
ئاخىر چىقارغاندا قۇياش قىلىچىن،
ئالەمدىن سۈپۈرۈپ سايىلار ئۈچىن،
ئاتنى كۈچەپ چاپتى باھادىر پىران،
شاھ ئالدىغا يېتىپ باردى چاققان.
ئويلايتتى نېم بولۇر بوۋاقنىڭ پالى،
كۈتۈپ تۇردى تا شاھ قالغۇچە ھالى.
ئاخىر سۆز باشلىدى: «ئەي قۇياشقا يار،
ئېسى ـ ھوشى پۈتۈن، ئاقىل جاھاندار.
بەختىڭگە قېتىلدى پۇقرايىڭ يەنە،
ئۇنىڭ قامىتىن سەرۋ، ھۆسنىن ئاي سانا.
چىرايىدا ئاڭا ھېچكىممۇ يېتەلمەس،
تولۇن ئاي بۆشۈكتە بالقىپ ياتار، بەس.
ئەگەر تىرىك بولسا ئىدى تۇر مەرگەن،
ھۆسنىدىن كۆز ئۈزمەي تۇراتتى زاتەن.
ساراي تاملىرىدا يوق ئۇنداق سۈرەت،
ئۆتكەنلەر ھۆرمىتى قايتار نىھايەت.
فەرىدۇنغا ئوخشار ئۇنىڭ ھەر جايى،
شەۋكىتى، چېھرىسى، دەستى ۋە پايى.
يامانلىق خىيالىن ئۇنتۇسۇن دىلىڭ،
خۇشال بولغىن، تاج كىيدۈرسۇن قولۇڭ.»
ياراتقۇچى سېلىپ دىلىغا ياخشىلىق،
يوقالدى ئاداۋەت، زۇلۇم، بەتقىلىق.
دىلدا غەم قىلمىشىن قىلغىنىمدا ياد،
ئاھ تارتار، لىۋىدىن چىقار سوغۇق باد.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ، پىران ئاھ ئۇرۇپ ،
ئۇدۇللا كوچىغا چىقتى يۈگۈرۈپ .
« ئوقۇردىن چىقارغىن ، — دېدى پەھلىۋان ، —
چېنىققان ، سىنالغان ئون ئاتنى چاققان ! »
ئۆزى بىلەن رۇيىن ھەم فەرشېرۋەرد
ئاتقا مىندى ، يولدىن كۆتۈرۈلدى گەرد .
ئىككى كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ ئىلدام ،
دەرگاھقا يېتىشتى ، ھەرياق دەرد ۋە غەم .
فەرەنگىسنى كۆردى ھوشسىز ، باغرى قان ،
سۆرەپ بارار ئىدى جاللاتقا پاسىبان .
ھەربىرى قولىدا ئۆتكۈر تىغ - ئالەت ،
ساراي ئىچرە قوپمىش روزى قىيامەت .
ھەممە دىلدا دەرد ۋە كۆزدە قانلىق ياش ،
ئەفراسىياپ شاھنى قاغار قېرى - ياش .
ھەممە بىر - بىرىگە سۆزلەر دەرد بىلەن ،
ئايال ئايال بىلەن ، مەردلەر مەرد بىلەن :
« بۇ ئىش ئادالەتتىن ئەمەس ، بەك دەھشەت ،
فەرەنگىسنى پارچە قىلىشسا ، ۋەھشەت .
زالىملىقتىن بولۇر پادىشاھلىق تەباھ ،
ئاندىن ئۇنى ھېچ كىشى دېمىگەي : « پادىشاھ ! »
شۇندا پىران يېتىپ كەلدى مىسلى باد ،
ئەقىل ئىگىلىرى كۆرۈپ بولدى شاد .
پىرانغا چۈشكەندە فەرەنگىس كۆزى ،
كۆز ياشتىن كۆرۈنمەي قالدى گۈل يۈزى .
ئاڭا دېدى : « نېمىشقا شۇنچە زۇلۇم ،
بۇ ئازابتىن ياخشىتى تىرىك ئۆلۈم ! »
ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى پىران ئەلەمدە ،
پەھلەۋى كىيىمنى قىلىپ پارە - پارە .
ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ، باھادىر جانباز ،
پاسىبانلارغا دېدى : « سەۋر قىل بىرئاز ! »
ئەفراسىياپ تامان سوك قىلدى شىتاب ،
دىلى دەردتىن خەستە ، كۆزلىرى گۇلاپ .
ئاڭا دېدى : « شاھا ، شاد بول دائىما ،
سەندىن يىراق بولسۇن ياۋۇزلۇق ، بالا .
نېچۈن بۇ ئىشلارنى قىلدىڭ ئىختىيار ؟
بۇ زۇلۇم ، سىتەمدە كىمنىڭ قولى بار ؟
قانداق يامانلىققا دىلدىن بەردىڭ جاي ،
دىلدىن ھايا كەتسە ، نېمە دەر خۇدا ؟

بىگۇناھ سىياۋۇش ئۆلۈمگە مەھكۇم ،
شۆھرىتى پاكىزە ، دىل يۇتمىش زەققۇم .
ئىرانغا تارالسا شۇملۇق خەۋىرى ،
ئاستىن - ئۈستىن بولۇر ئەل - يۇرتنىڭ جەمى .
ئىران يەرلىرىدىن لەشكەر بىقىياس ،
پالۋانلار كېلىشەر ، دىلدا كەك - قىساس .
جاھان يامانلىقتىن خالىي ، شاد ئىدى ،
تەڭرى ئەمرى بىلەن ، دىل ئاۋات ئىدى .
دىۋە ھىيلە بىلەن چىقتى دوزاختىن ،
تۇران شاھى دىلىن قارماپ توساتتىن .
نەپرەتكە سازاۋەر ئاشۇ ئەھرەمەن ،
سېنى ئالداپ ، يامان يولغا باشلىغان .
ئۇزۇن يىللار بۇندىن بولۇپ پۇشايمان ،
جېنىڭ قىينار ئەلەم ، قايغۇ ۋە ئارمان .
بىلمىدىم ، كىمدىندۇر بۇنداق يامانلىق ،
ياراتقۇچى روھى بېرەر ئامانلىق .
بۇگۈن مانا زورلۇق پەرزەنتىگە يېتىپ ،
ئازارىڭ نۆۋىتى دىلبەندكە يېتىپ ،
جايىڭدىن قوزغىلىپ دىۋانە كەبى
ياۋۇزلۇق قىلىپسەن ، بىگانە كەبى .
فەرەنگىس خالىماس نە دۇنيا ، نە بەخت ،
نە شاھ ئايۋانىيۇ ۋە نە تاجۇ تەخت .
يوق قىلىپ ھامىلە بىلەن پەرزەنتىڭ ،
شۇملۇقتا بۇلغىما يەنە ئابرويىڭ .
تا تىرىكسەن ، ساڭا ياغدۇ نەپرەت ،
ئۇ دۇنيادا دوزاخ ئوتى ئاقىۋەت .
ئەگەر پادىشاھ قىلسا روھىمنى خۇشنۇد ،
ئۇلارنى ئەۋەتكىن سارايىمغا زۇد .
ئەگەر گۇمان سالسا دىلىڭغا گۆدەك ،
ئۇنىڭ ئىشى ئاسان ، چارىسى مۇنداق :
كۆت ئانا باغرىدىن ئاجراپ چىققۇچە ،
ئاندىن ئېلىپ باراي ، قىل بىلگىنىڭچە . »
شاھ دېدى : « مەيلى ئۆز بىلگىنىڭچە قىل ،
بىر قوشۇق قېنىدىن كەچتىم ، مەن كېپىل ! »
ئەمەلدار پىران شاد بولدى بۇ ئىشتىن ،
دىل - جېنى قۇتۇلدى ئېغىر تەشۋىشتىن .
ياساۋۇللارنى بۆسۈپ ، كەلدى بەكمۇ تېز ،
فەرەنگىسنى ئېلىپ ، كەتتى بەكمۇ تېز .

شاھزادە قارشى ئېپ چىقتى كەلگەن ئان ،
قەددى ـ قامىتىگە باقار ئۇ پالۋان .
يۇگۈرگەن پېتى كېلىپ ئۇ ساھىبجامال ،
پىران قولىنى سۆيدى مىسلى شامال .
ئۇلۇغۋار چېھرىسىن كۆرۈپ شۇ پالۋان ،
كۆزدە ياش ، دىلىدا مېھىر پاراۋان .
باغرىغا باستى ئۇ ئۇزۇن بىر مۇددەت ،
ياراتقانغا شۈكۈر ئېيتتى قانمۇقات .
خۇسرەۋ ئاڭا دېدى : « ئەي پاك دىن ،
ساڭا كۈلۈپ باقسۇن بۇ تۇران زېمىن .
سېنى بۇ تاغ ئارا كۆرسە ھەر ئىنسان ،
باھادىر دېيىشەر ۋە ھەم مېھرىبان .
چوپان بالىسىنى قۇچاقلاپ زىنھار ،
ئادەملەردىن نېچۈن ئار قىلمىدىڭ ئار ؟ »
دانىشمەن پىراننىڭ يۈرىكى ياندى .
كۆزدە ئاتەش ، دىلدا ئەلەم ئويغاندى .
ئاڭا دېر : « ئۇلۇغلار يادىكارى ، جېنىم ،
پىدا بولغاي ساڭا جانۇ جاھانىم .
ئەجدادىڭدىن ھېچكىم چوپان بولمىغان ،
سىلەرگە تەئەللۇق داستان بولمىغان . »
شاھزادىگە بېرىلىپ دېدى تۇلپار ئات ،
ھەر بىر قەدىمىگە تىلەپ ھەسەنات .
يولغا راۋان بولدى شاھزادە بىلەن ،
سىياۋۇشقا كۆيەر پىران دىلىدىن .
پەرۋىشلەر قىلدى ئۇ ئۆز قۇچىقىدا ،
شادلىقتىن ئوت يانار يۈز ـ كۆز ، چېھرىدە .
ئارامىن تاپالماي قىيىنلار زېھنى
ئەفراسىياپ قەھرى ، شاھزادە مېھرى
دىلنى بەند قىلاتتى ، ئۇيقۇسىز تۈنلەر ،
بىر ـ بىرىنى قوغلاپ ئۆتەتتى كۈنلەر .

پىراننىڭ كەيخۇسرەۋنى ئەفراسىياپ ھۇزۇرىغا كەلتۈرگەنلىكى

قارا تۈن ، كۆرۈنمەس كۆزگە ھېچ نەرسە ،
ئەفراسىياپ ياتتىن كەلدى بىر كىمسە .
داڭلىق شاھ چاقىردى پالۋانلىرىنى ،
بەند قىلىپ ئۆتكەن ئىش دىلۇ جانىنى .
دېدى : « دىلىمدا دائىم قايغۇ ـ ئەلەم ،
ياۋۇز خىياللار ۋە دائىم دەردۇ غەم .
خۇسرەۋنى ئويلىسام ، دىلىم قاراڭغۇ ،
سىياۋۇشنى ئەسلەپ ، كۈنۈم قاراڭغۇ .
چوپانلار قولىدا فەرىدۇن زاتى ،
ۋىجدانىمىز قىيىنار بۇنىڭ ئۇياتى .
گەر ئۇنىڭ قولىدا بولسا تەقدىرىم ،
قازادىن ساقلارمۇ ھېچ ئىرىم ـ پىرىم .
قەدىم ئاداۋەتنى ئۇ قىلمىسا ياد ،
مەن شاد خۇشالدۇرمەن ، ئۇمۇ بولسۇن شاد .
ئەگەر زاھىر بولسا ئۇندىن يامانلىق ،
ئاتىسىدەك ئۇمۇ تاپىماس ئامانلىق . »
ئاڭا پىران دېدى : « ئەي شەھرىيار ،
ھەممە سەندىن ئەقىل ئۆگىنىشكە زار .
تاغدا ئۆسكەن بالا ، بىئەقىل گۆدەك ،
ئۆتكەن ئىشنى ئەسلەپ ئالارمۇ جىندەك ؟
تاغدا ئۆستى كۆرمەي خەلقتىن نىشانە ،
بىر ۋەھشىي مىسالدۇر ، ئەس ـ ھوشى بىگانە .
كىچە چوپانلاردىن ئاڭلىغىنىم بار :
ئاڭا ئەقىل ئەمەس ، خۇش چېھرىلىك يار .
چېھرىدە ، قامەتتە كۆپ ئامتى بار ،
ئەمما ئەس ـ ھوش ئانچە ئەمەس ، ئەي تاجدار .
سەن كۆپ ئويـ ـ ئەلەمگە دىلىڭ ئەتمە بەند ،
ئەسكە ئال ، نې دېگەن قېرى خىرادمەند :
تەربىيەچى ئەسلى ئاتىدىن ئەۋزەل !
بۇمۇ ئانىسىنىڭ ئۆزىمىش تۈگەل .
ئەگەر شاھ پەرمانى بولسا بۇ زامان ،
سارايدا مۇھەييا بولغۇسى ئوغلان .
ئاۋۋال ماڭا پەيمان قىلىپ ، شاد ئەيلە ،
شاھانە قەسىمىڭ يەنە ياد ئەيلە .
فەرىدۇن تاجىۇ تەخت ھەققىگە قەسەم ،
كەلتۈرىدۇ راستلىق ، كېتىدۇ ئەلەم .
تۇر بەخت قۇشى ئېگىز ـ ئېگىز ئۇچاردى ،
ئاسمانغا ، تەڭرىگە قەسەم ئىچەردى .
ياد قىلىشار ئاتا ـ بوۋا شۆھرىتىن ،
كىم شان ـ شەرەپ بەرمىش ، ياراتمىش زېمىن ؟ »
ئەفراسىياپ ئاڭلاپ پىران پاك سۆزىن ،
يۇمار بولدى ئارام ئۇيقۇغا كۆزىن .

ياۋۇز ئىشلاردىن بولدى پۇشايمان .
ئويلىسا ، ئۆز دىلى قىينىلار هامان .
دېدى : « يامانلىقتىن بولدۇم خوپ بەتنام ،
هەر كىمدىن ئاڭلىدىم تەنەيۇ دەشنام .
توختىماس بىر جەگدۇر ئەسلى بۇ هايات ،
ئۇستاز ساۋاقلىرىدىن قىلغانىدىم ياد .
كەيقۇباد تۇخۇمىدىن ۋە تۇر نەسلىدىن ،
بىر شاھ كېلەر تاجۇ تەختىم قەھرىدىن .
ئۇنىڭ مېھرى بىلەن ياشنىغاي جاهان ،
ئاڭا باش ئەگكۈسى ئىران ۋە تۇران .
بۇگۈن نېمە بولسا ، بولۇر ئاخىرى ،
پايدا بەرمەس ئىكەن قايغۇ ، دىل كىرى .
لېكىن ئادىم ئارا ساقلىما پەقەت ،
تاغدىكى چوپانلار ئىچىگە ئەۋەت .
ئۇندا تۇرسا بىلمەس كىملىكىن هېچكىم ،
نېچۇن ئۇنى تاغقا ئەۋەتكىنىم هەم .
هېچكىمدىن بىلەلمەس كىم ئاڭا ئەجداد ،
ئۆتكەن ئىشلارنى هەم قىلالماس هېچ ياد . »
دىلدا شۇنداق پىكىر ئالغانىدى جاي ،
گويا ئۆز گەرگەندەك بۇ كونا ساراي .
نې ئامال قولۇڭدا بولمىسا چارە ،
چارىسىز يۈرەكنى قىلمىغىن پارە .
تەقدىر يامانلىقنى كۆرگەندە راۋا ،
ساۋاق ئال ، ئۇندىن هەم مول بولسۇن زىيا .
ئۆز يېرىگە خۇشال قايتار ئۇ پالۋان ،
دىلدا خۇش خىياللار ئوينايدۇ چەندان .
ياراتقۇچى هەققىدە ئوقار ئاپىرىن ،
يېڭى شاھ تەرىپىگە بەند قىلار تىلىن .
يول ماڭار ، بېشىدا مىڭ تۇرلۇك خىيال ،
نې ئىشلار كۆرسىتەر بۇ ساهىبجامال .

پىراننىڭ كەيخۇسرەۋنى چوپانلارغا تاپشۇرغانلىقى

كولۇ تاغلىرىدىن چاقىرتىپ چوپان ،
شاهزادە هەققىدە سۆزلىدى پىران .
ئۇلارغا تاپشۇردى كۆز قاراقىنى ،
بۇنداق قالتىس ئوغۇل ئادەمدە قېنى ؟
« بۇنى ساقلاڭ ، ــ دېدى ، ــ مىسلى جانى پاك ،
ئاسراڭلار تەگكۈزمەي نە شامال ، نە خاك .
بۇندىن هېچ نەرسىنى ئايىماڭ هېچهەم ،
يۈرەك كۆز نۇرىڭىز تەلەپ قىلسا هەم . »
دېيىشتى : « پەرمانىڭ بىزلەرگە قانۇن ،
پۈتۈن ئۆمۈر بىزگە ئەمرىڭ رەهنامۇن ! »
ئۇلارغا بەردى كۆپ سوۋغا ـ سەرمايە ،
بوۋاققا قوشتى بىر ئاقىلە دايە .
كۆزگە ، پېشانىگە تەگكۈزۈپ بارماق ،
شاهزادىنى ئېلىپ مېڭىشتى شۇ چاغ .
شۇنداق ئۆتەر كۈنلەر ، ئايلىنار پەلەك ،
تەگرى مېهرىنى ئېمىپ ئۆسمەكتە گۆدەك .
يەتتە ياشقا كىرىپ ، شاد ـ خۇرام قۇتاس ،
هۇنەرلەر كۆرسەتتى بوۋىلارغا خاس .
ياغاچتىن كامان قىپ ، ئۈچەيدىن كىرىش ،
هەر ياققا ئوق ئېتىپ كۆرسەتتى كۆپ ئىش .
ئوقى ئاددىغىنا ، ئەمما هەيۋەتلىك ،
يايلاقتا قىيغىتىپ ، قىلار ئوۋچىلىق .
ئون ياشقا تولغاندا بولدى ئۇ پالۋان ،
دادىل جەڭ باشلىدى دۈچ كەلسە قاۋان .
ئاندىن تىك تاشلىدى كۆرۈنسە پەلەك ،
شۇ ئەگمەك ياغاچتا باشلار ئىدى جەڭ .
شۇنداق كۈنلەر ئۆتتى ئارتتى شىددىتى ،
سۆزىن ئۇقتۇرالماس ۋەلى ، نىيىتى .
چوپان تاغدىن چۈشۈپ ، يول يۈرۈپ يىراق ،
پىران سارىيىغا باردى بىسوراق .
دېدى : « مەن سەرەپراز شىردىن بەغايەت ،
ئەنسىرەپ كەلدىممەن ، قىلىپ شىكايەت .
ئەڭ ئاۋۋال ئاهۇنى ئوۋ قىلىپ يۈردى ،
ئاندىن بۆرە ـ يولۋاس كۆرسە يوگۈردى .
هازىر ئاڭا شىر هەم ، ئاهۇ هەم بىردۇر ،
ئارامىم يوقالدى ، بۇندىن مەن دىلگىر .
ئاڭا بىرەر ئەهۋال بولسا نە قىلغۇم ؟
پىران مەندىن تەلەپ قىلسا نە قىلغۇم ؟ »
بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۈلۈپ دەر پىران :
« قالمايدىكەن ئەسلى هۇنىرى پىنهان ! »
ئېتىغا مىندى ـ دە ، يولغا چىقتى ئۇ ،
قۇياش يۈزلۈك شىرغا بولدى روبىرو .

كەيخۇسرەۋنىڭ سىياۋۇشگىردغا قايتقانلىقى

سارايدىن چىقىشتى ئۇنىڭ ئالدىراپ ،
كۆزلىتىپ قالدى شاھ ئەفراسىياپ .
پىران سارىيىغا ئېلىشتى ئۇزىن ،
ئېرى قىپ يامانلىق ، ياۋۇزلۇق كۆزىن .
تەگرىگە شۈكۈر ئېيتار ، بەختتىن بوپ مەست ،
ھوسۇلغا كىرگەنتى شاھانە دەرەخ .
قەدىم خەزىنىلەرنى ئېچىپ تاشلىدى ،
ھەر تۈرلۈك سوۋغىلار يىغار باشلىدى .
مەرۋايىت ۋە مارجان ، خالتىلاپ كۈمۈش ،
كىيىملىك ماتالار ، كۆپ ئالتۇن ئىدىش .
كەيخۇسرەۋ ئالدىغا قويدى بارى مول ،
قول ئېچىپ ، پاك دىلدىن تىلىدى ئاق يول .
بالىنى ئانىغا تاپشۇرۇپ شۇئان ،
ئۇزاتتى ئانىسى شەھىرى تامان .
ئىلگىرى باياۋان بولغان جاي تامان ،
ئۇلار يول ئېلىشتى خۇشال ۋە شادان .
ئاڭا يېتىپ باردى فەرەنگىس ، خۇسرەۋ ،
پۇقرا پەيدا قىلدى ئەتراپتا قورشاۋ .
شاۋ ـ شۇۋۇغا تولدى لىق ئاسمانۇ زېمىن ،
ھەممىنىڭ ئاغزىدا « سالام » ، « ئاپىرىن » .
ئاشۇ يىلتىزلىرى پاكىزە دەرەخ ،
شۇنداق نوتا بەرمىش بۇ نې ئالىي بەخت .
شاھزادىدىن يامان كۆز يىراق بولسۇن ،
سىياۋۇشنىڭ روھى نۇرلارغا تولسۇن .
شەھەر ئىچرە سەرۋى ئازاد كۆكەردى ،
تىكەنلەر ئورنىغا شەمشات كۆكەردى .
ھەتتا قۇش ۋە جاندار شاد ـ خەندان بولدى ،
ھەممىسىگە سىياۋۇش ئەزىز جان بولدى .
قاچانكىم تۆكۈلمىش سىياۋۇش خۇنى ،
كۆككە بوي ئۇزاتتى بىر دەرەخ شۇ كۈنى .
ياپراقلاردا گويا ئۇنىڭ چېھرىسى ،
مۇشكى ئەتىر چېھرى ئۇنىڭ چېھرىسى .
دەرەخ كۆپكۆك تۇرار ھەتتا قىشتا ھەم ،
تېگىدە پادىشاھقا تۇتىشار ماتەم .
قىبرى پەلەك ئىشى شۇ ، بوۋاقنى قويماي ،
ئەمچەكنى تارتىۋالار سۈتىگە تويماي .
ئەمدى مىھىر قويۇپ تۇرغاندا جاھان ،
تۇپراقتا تەك قىلار ئۇنى ناگاھان .
دۇنياغا يېپىشما ئاچكۆزلۈك بىلەن ،
دائىم ياۋۇزلۇقتا تولۇق بۇ چىمەن .
شادلىقتىن ئۆزگىگە دىلىڭ قىستىما ،
غەم بەرگىن پۇرسا ، ئەلەم ئىزدىمە .
باشتىكى ئالتۇن تاج ، چورۇق ئاياغتا ،
بەرىبىر ئەبەدىي ئۇشبۇ ھاياتتا .
كۆيمە ، ئۆتكۈنچىدۇر سۆيگەن سارىيىڭ ،
تار تاۋۇت ئىچرەدۇر ئاخىرقى جايىڭ .
يەپ ـ ئىچىپ ياشىغىن ، يىغىش نە دەركار ؟
رىزقىڭ باسبانى پاك پەرۋەردىگار .
ھاياتىڭدا شادان ياشالساڭ بەس ،
پەلەك مۇھەببىتىن ھېچكىم كۆرەلمەس .
بىرى بەختى كۈلگەن ، بېشى ئاسماندا ،
لېكىن تېنى خاكتا ياتار بىر ئاندا .
شۇنداق ، تاڭ قالسەن قاراپ پەلەككە ،
گاھ ئاڭا باقىدۇ ، گاھ باقار بۇڭا .
ئەمدى تىڭلا قانداق ئالدى ئۇ قىساس ،
قىساس بولدى قانداق ئۇرۇشقا ئاساس ؟
كەيخۇسرەۋنى ئېلىپ قېچىشتى قانداق ؟
ئاداۋەت ئىشكىن ئېچىشتى قانداق ؟

فىردەۋسىنىڭ قېرىلىقتىن شىكايەت قىلغانلىقى

ئۆمرۈڭ ئاتمىشى بولسا گەر پەيۋەست ،
مەي بەرمە ، ئۇ كىشى قېرىلىقتىن مەست .
تىزگىن تۇتار قولدا ھاسا ، بۇ نې ھال ؟
مۇگلۇق بولدى ئەھۋال ، پاراكەندە دىل .
چوققىدىكى دىدبان ـ كۆزلىرىم خىرە ،
پۇتۇن لەشكەر كەلسە كۆرەلمەس بىزە .
ياۋدىن ساقلاپ تىزگىن تارت دېمەس پاسبان ،
يېنىمدىن ئۆتسىمۇ گەر ئوقلار چەندان .
ئىككى چاپقۇر ئاياغ مىسالى سەمەند ،
ئاتمىش كىشەنگە بۇگۈن بولدى بەند .
ئاۋازىم ئاڭلىغان بۇ نې تاۋۇش دېر ،
قېنى خۇشخان بۇلبۇل ، قېنى باتۇر شىر ؟

قاتتىق قەسەم ئىچتى ، شاھانە قەسەم ،
ئۇندا ئاپئاق كۈن ھەم قاراڭغۇ تۈن ھەم .
جاھاننى ياراتقان بەرھەق نامىغا ،
ئاسماننى ياراتقان رەززاق نامىغا .
پىران يەر سۆيۈپ دەر : « شاھى پاك تىلەك ،
ئادالەت سەن بىلەن دائىم قوشكېزەك !
ئەقلۇ ئىدراك ساڭا يولباشچى بولسۇن ،
زېمىن ، زامان ساڭا خاكى پاك بولسۇن ! »
كەيخۇسرەۋ يېنىغا كەلدى شۇ زامان ،
يۈزلىرى ئاناردەك ، دىلى شادۇمان .
ئاڭا دەر : « دىلىڭدىن ئەقلنى سۈپۈر ،
ئۇ باغدىن سۆزلىسە ، سەن تاغدىن گەپ ئۇر .
سەن ئۇنى تونۇما ، گويا بىگانە ،
سۆزلىرىڭدىن دېسۇن سېنى دىۋانە .
بۈگۈن سەن ئەقلىدىن ، ھوشۇڭدىن جۇدا ،
بولۇپ تۇرساڭ ئەجەبمەس تەرك ئەتسە بالا . »
بېشىغا تاج كىيدى ، شاھانە گۆھەر ،
بېلىگە باغلىدى شاھانە كەمەر .
ئاتمۇ كەلتۈرۈلدى ، يۈرۈشى راۋان ،
ئاڭا مىندى پاك دىل ئۇ كىچىك پالۋان .
دەرگاھقا كېلىشتى ھەممە قېرى – ياش ،
شاھزادىگە قارار ، كۆزلىرىدە ياش .
جارچىلار قىچقىرار : « يول ئاچ ، خالايىق !
ياش پالۋان كېلىدۇ ، تاج – تەختكە لايىق ! »
شاھ ئالدىغا باردى شاھزادە دادىل ،
باشلاپ بارار ئۇنى پىران دەردمەن دىل .
شۇ چاغ ئەفراسىياپ يېنىغا يەتتى ،
بوۋىسىن ئۇياتتىن تەر بېسىپ كەتتى .
تۇراتتى تېرەكنىڭ ياپرىقىدەك لەرزان ،
كەيخۇسرەۋ جېنىدىن نائۇمىد پىران .
يۈزلىرى ئاقىرىپ كەتكەن ، نېمە بالا ؟
خىيالىدا گاھ ۋاپا كۆرەر ، گاھ جاپا .
شاھ قارار شاھزادە تىنك قامىتىگە ،
يۈرۈش – تۇرۇش ، ئەقلۇ زەكاۋىتىگە .
باقىدۇ چېھرىسى ئېچىلىپ شادان ،
مېھرى غالىب كەلدى دىلدا بىر زامان .

دېدى : « نارەسىدە چوپان بالا ئېيت ،
نېمە بىلىسەن كېچە – كۈندۈزدىن بۇ پەيت ؟
ئېيت ، ماللار مېھرىگە قاناتتىڭ قانداق ؟
قوزا ، ئوغلاقلارنى سانايتتىڭ قانداق ؟ »
جاۋابىدا دېدى : « ئوۋلاق يوق ئىدى ،
كامانىم بار ئىدى ئەمما ئوق يوق ئىدى . »
شاھ ئۇندىن سورىدى ياخشى – ياماندىن ،
ئۇنى ئېلىپ بېرىپ باققان چوپاندىن .
ئۇ دېدى : « گەر بولسا غار ئارا پەلەڭ ،
پارە – پارە قىلار ، كىم ئىزدىسە جەڭ . »
ئېراندىن ، تۇراندىن سۆز باشلاپ دەرھال ،
ئاتا – ئانىسىدىن سورىدى سوئال .
ئۇ دېدى : « دۈچ كەلسە ئەگەر ئەركەك شىر
خېلى داڭلىق ئىتلارمۇ قىلالمايدۇ زىر ! »
شاھ دەر : « ئېران ياققا بېرىش خالامسەن ،
گۇرد شاھى قېشىدا تۇرۇش ئىستەمسەن ؟ »
« ئاخشام چۆلدە كۆردۈم بىر ئاتلىقنى ، — دەر ، —
قامىتى ۋە بەستى خۇددى ئەركەك شىر . »
شاھ قاقاقلاپ كۈلدى ، گۈلدەك ئېچىلدى ،
كەيخۇسرەۋگە سۆزى دۇردەك چېچىلدى .
« ئىلىم – پەن ئۆگەنمەك بۇرچىڭ تىلەمسەن ؟
يا ياۋدىن قەست ئالماق خىيال قىلامسەن ؟ »
دېدى : « سۈتكە باقسام قالماپتۇ يېغى ،
پادىنى ھەيدەيمەن بۇندىن بۇياقى ! »
بۇ سۆزلەردىن شاھنىڭ كۈلكىسى قىستار ،
پىران ياققا قاراپ ، ياخشىلىق ئىستەر .
« بۇ كاللىدىن ئەقىل ئالالماپتۇ جاي ،
باغدىن دېسەم ، تاغدىن كېلەر پەيمۇ پەي .
ياخشىلىق – يامانلىق بۇندىن كەلمەيدۇ ،
ئاداۋەت ئىزدەش بۇنداق بولمايدۇ .
ئانىسى قولىغا تاپشۇرغىل بىباك ،
بىر مۆرەببى تاللا خۇشرۇي ، دىلى پاك .
سىياۋۇشگىردىغا يەتسۇن ساق ، ئامان ،
ئۆتكەن ئىشنى ئەسكە سالمىسۇن زامان .
قانچە دېسە شۇنچە بەر بايلىق دىرھەم ،
ئات ھەم خىزمەتچى بەر ، ئايىما ھېچھەم . »

كەيخۇسرەۋ

(ئاتمىش يىل پادىشاھلىق قىلغان)

داستاننىڭ باشلىنىشى

ھېكايىچى باشلاپ قەدىمىي داستان،
ئۆزگە رىۋايەتنى ئەيلىدى بايان.
نېچۈك تەختتە سۈردى دەۋران خۇسرەۋ شاھ،
نېچۈك تۇران تامان ئۇ سۈردى سىپاھ.
دۇنيانى ياراتقان ئەيلەپ مەرھەمەت،
كاشكىتى كۆرمىسە ھاياتلىق كۈلپەت.
قەدىم نامەلەردىن يازاي بىر داستان،
ئەبەدىي قالسۇن ئۇ بولۇپ نەۋقىران.
زېمىندىن ئۆرلىسە سەرۋ دەرىخى،
ئاسمان پەشتىقىنى قۇچاقلار شېخى.
شۇنداق شاد ئۆسەركى ياپراپ دەرەخزار،
گەر كۈلگەن بەختتىن تاپسا ئەتىۋار.
ھايات پەرۋىشى قىلىپ ئۈستۈرسە ئامان،
ئۇنىڭ مېۋىسىدىن بەھرىمەن جاھان.
ئەگەر پاك بولسا پادىشاھ زاتى،
ياخشىلىقتا قالۇر جاھاندا ئاتى.
ئۇنىڭغا ئۈچ نەرسە بولغۇسى ئارزۇ،
ئەگەر ئۈچتىن ئاشسا تۆت بولىدۇ ئۇ.
پاك زات ھەم ھۈنەر، ھەم نەسەبلەر ئەگەر
بىرلەشسە ئاجايىپ مېۋىلەر بېرەر.
نەسەب ھەم پايدىسىز، بولمىسا ھۈنەر،
زاتى ـ گۆھىرى پاك بولسىمۇ ئەگەر.
تەگرىنىڭ نىيىتى كىشى گۆھىرى،
يامانغا يولۇقماي، قاچار ئۇ نېرى.
ئاتا تۇخۇمىدىندۇر نەسەب ئەسلىدە،
تۇخۇمغا قاراپ ئۇ بېرىدۇ مېۋە.
ھۈنەر ئۆگىنەرسەن ھەر خىل كىشىدىن،
قاچمىساڭ جاپا ھەم رەنج تەشۋىشتىن.
بۇنىڭغا ساھىب بولسا قايسى بىر گۆھەر،
زىبالىق كۆركىگە بولۇر مۇيەسسەر.
بۇ ئۈچىدىن بۆلەك كېرەكتۇر ئەقىل،
ئۇنى پەس ـ ئېگىزنى ئاجراتقۇچى بىل.
بۇ تۆت نەرسە تەندە بولسا مۇجەسسەم،
تەمەدىن خالىسەن، چەكمىگەيسەن غەم.
ئۆلۈم ھەقتۇر ئاڭا چارە تېپىلماس،
ئاپەتمۇ ئۇنىڭدىن ئارتۇقراق بولماس.
بۇ تۆتى تۈپەيلى جاھان بىمۇھتاج،
تەلىيى ئۇنىڭدا يايار كەڭ قۇلاچ.

ئۇلۇغلارنىڭ كەيخۇسرەۋنى قۇتلۇقلىغانلىقى

كەيخۇسرەۋ تەختكە ئولتۇرغان زامان،
خەۋەر تاپتى ئۇنىڭ ئىشىدىن جاھان.
تەختكە ئولتۇردى شاھىنشاھ كېلىپ،
بېشىغا يالتىراق تاج ـ كۇلاھ كىيىپ.
جاھاندا ئادالەت، ھەق بەرپا قىلدى،
زېمىندىن ناھەقلىق يىلتىزىن يۇلدى.
نېسىپ بولغان ئۇڭا بۇ ئازادلىك،
خۇدا بەخش تاج ھەم شاھزادىلىك.
جاھاندا ئارزۇلۇق شەھرىيار ئىدى،
شۆھرىتى تارقالغان ئۇلۇغۋار ئىدى.
جاھاندا يوق ئىدى ئاڭا ھېچبىر زات
تەۋە بولماي چەتتە كەچۈرگەن ھايات.
قەيەر ۋەيران بولسا ئەيلىدى ئاۋات،
غەمناكلارنى قىلدى ئەلەمدىن ئازاد.
يازدىكى بۇلۇتتەك تۆكتى يامغۇر ـ نەم،
كۆچتى يەر يۈزىدىن غەم ـ قايغۇ، ئەلەم.
يەر بولدى جەننەتتىن بېزەكرەك گۈزەل،
ئادالەت تۆھپىدىن زەر قۇچۇپ تۈگەل.
ياخشىلىق، تىنچلىقتا پۈر كەندى جاھان،
باغلاندى دىۋىلەر نىيىتى ـ يامان.

ئەللىك سەككىز جامىن كۆتۈرگەندە بۇت ،
خىيالىمدىن چىقماس قەبرىستان ، تاۋۇت .
ۋادەرىخا ، نەدىسەن ، ئەي ئوتتۇز يېشىم ،
گۈل ۋە ئەتىر ئىگىسى ئۇ ئەزىز بېشىم .
تىلىكىم ياراتقان ئادىل ئۇ يەزدان ،

يەنە بىر نەچچە يىل قالدۇرسا ئامان ،
باھادىرلار ھەققى قەدىم رىۋايەت
داستانلارنى توقۇپ قىلاي ھېكايەت .
كىم ئوقۇسا قىلىپ ئادالەت ئاۋات ،
مېنى ياخشىلىقسىز قىلىشمىسۇن ياد . . .

كەيخۇسرەۋنىڭ مەملىكەتنى ئايلانغانلىقى

قۇياش تارتقان چېغى يالقۇن شەمشىرىنى،
قارا تۈن كۆتۈردى يەردىن چېدىرىنى.
دەرگاھتىن ياڭرىدى ناغرا ھەم شۇدەم،
ئۇلۇغلار شاھ تامان تاشلاشتى قەدەم.
يۈردى تۇس، گۇدەرز، گىۋ — قورقماس قەيسەر،
گۇرگىنۇ گۇستەھمۇ ھەم رۇھھامى شىر ئەر.
شۆھرەتلىك بۇ زاتلار كېلىشتى شاھقا،
كېلىشتى شەرىپى زور بۇ دەرگاھقا.
يىغىلدى جامائەت ئايۋان - سارايغا،
جاھان شاھى مۇنداق دېدى ئۇلارغا:
«قۇرماق ئىستەر ئىدىم دۆلەت مۇكەممەل،
قۇتلۇق ئىران ئېلىن ئاڭا قىلىپ تەل.
ئاندىن ئۇۋۇ رايىغا ئەيلەپ ئىشتىياق،
ئۆتسۇن شۇ ئەلپازدا ۋاقتىمىز قۇۋناق.»
ئۇلۇغلار بۇ رايىغا قوشۇلۇپ يەكسەر،
جاھاندىن بەھرىمەن بولۇشنى ئىستەر.
جاھان شەھرىيارى ئۇۋغا قوزغالدى،
پەھلىۋان رۇستەمنى يېنىغا ئالدى.
لەشكەرلەردىن كەلدى شۆھرەتلىك زاتلار،
گىۋ، گۇدەرز ھەم كەشۋادتەك ئەزىمەتلەر.
قىلىچۋاز باھادىر شاپۇر ۋە بەھرام،
گۇرگىن ۋە بىجەندەك ئۇلۇغ داڭدار ھەم.
فەرھادۇ زەنگە ھەم شاۋەرلەرمۇ بار،
گۇرزىدار، جەڭلەردە غالىب - شىددەتكار.
لەشكەردىن قارايدى ئاي بىلەن قۇياش،
دۇبۇلغا، ساۋۇت ھەم گۇرزىلەر تۇتاش.

ئۇۋنىڭ يوق ھېسابى، باسقان يولنىڭ ھەم،
جەڭگاھتەك غەنىيمەت مول بولدى شۇ دەم.
پۈتۈن ئىران يېرىنى ئايلىنىپ يۈردى،
ئاۋات ھەم ۋەيرانە جايلارنى كۆردى.
قانچە يۇرتلار ئەبگار، خارابە ئىدى،
يوقسۇللۇقتىن خاراب بولۇشقانىدى.
ئاۋات قىلماق بولدى خەزىنە ئېچىپ شاھ،
ئىنئامۇ تۆھپىلەر قىلىپ خەيرخاھ.
ھەر بىر يۇرتتا تۇرۇپ، ئۇندا قۇردى تەخت،
تاپسۇن دەپ يۇرت ئەھلى مۇشۇ ۋەجدىن بەخت.
ھەمياننى ئاچاتتى، شاراب ئىچەتتى،
ئەلگە دىنار چېچىپ، راۋان كېتەتتى.
يەنە يول تۇتاتتى ئۆزگە شەھەرگە،
دۆلەتۇ تاج بىلەن چىقىپ سەپەرگە.
ئازەرئاباد دېگەن بىر يەرگە كەلدى،
ئۇلۇغ زاتلار بىلەن ھەم سۆھبەت بولدى.
شاراب ئىچىپ يۈردى، ئات چېپىپ يۈردى،
ئاندىن ئازەرگۇشەسپ ئۆيىگە كىردى.
ئاتەشدان ئالدىدا قىلدى ئىبادەت،
تەڭرىنىڭ يولىغا خەيرى - ساخاۋەت.
ئۇ يەردىن قوزغىلىپ يول ئالدى چاققان،
سوك يېتىپ كېلىشتى كاۋۇس شاھ تامان.
ئولتۇرۇشتى ئۇلار بىرلىكتە شادىمان،
شادلىقتىن بوشانماي قالدى بىر زامان.
ساپ گۇلاپ ئىچىشىپ، باش قايغان چېغى،
ئۇلارنى ئېپ كەتتى ئۇيقۇ ئارامى.

كەيخۇسرەۋ بىلەن كاۋۇسنىڭ ئەفراسىياپقا قارشى ئەھدۇ پەيمانى

زۇمرەتتەك كۆن تاڭدا ياشناپ چىققان چاغ،
قارا يەر يورۇدى ياققاندەك چىراغ.
ئولتۇرار جاھاندار، كاۋۇس شەھرىيار،
تەڭمۇ تەڭ ئىككى شاھ بىللە بەختىيار.
كۆرۈپ رۇستەم داستان يېتىپ كەلگىنىن،
سۆزلىدى ئۇنىڭغا كاۋۇس بىلگىنىن.
ئۇ ئەفراسىياپتىن ئاچچى سۆزىنى،
قان بىلەن يۇغاندەك قىلىپ يۈزىنى.
دېدى: «نە قىلمىدى سىياۋۇشقا ئۇ،

ئىرانغا سالمىدى نە كۈلپەت - قايغۇ؟
قانچە پەھلىۋانلار بولۇشتى قۇربان،
ئايالار، گۆدەكلەر بولۇشتى گىريان.
ئىران شەھەرلىرى بولدى كۆپ خاراب،
بۇلارنى خاراب قىلغان ئەفراسىياپ.
تەڭرى بەخش ئەتكەن ھەممە نەرسەڭ بار،
باھادىر، دانا سەن، قولۇڭ قۇدرەتدار.
تەلىيىڭ پارلىغان، زاتىڭ ئۇلۇغدۇر،
شاھلاردىن ئۈستۈنرەك، كۈچۈڭ تولۇقتۇر.

نى مەشھۇر زاتلاردىن ، نى ئۇلۇغلاردىن ،
ئەلچىلەر كېلىشتى يىراق يۇرتلاردىن .
خەۋەرلەر يېتىشتى نىمرۇز سەردارغا ،
جاھانغا نۇر چاچقان ئۇ سىپاھدارغا .
كېلىپ ئولتۇرغاندا تەختىگە ناگاھ ،
يۈكسەكلىك كۆكنى ياراتتى پادىشاھ .
لەشكەرگە ھەر جايدا ئۇقتۇردى دائىم ،
شاھقا ئەيلەڭلار دەپ ئىتائەت ، تەزىم .
شاھ تامان قاراتتى يۈزىنى تەھەمتەن ،
شادلىقىن بىلدۇرۇپ چىن يۈرىكىدىن .
نەرىمان سامى زال يېنىدا ھەمدەم ،
قوبۇلدا دىيارنىڭ ئۇلۇغلىرى ھەم .
كەڭ دەشتتە كۆرۈندى قوشۇن قارىسى ،
ياڭرىدى ناغرىنىڭ ھەيۋەت نەرىسى .
زال لەشكەرلىرىنى ئالدىغا باشلار ،
بىنەپشە تۇغ ـ ئەلەم ئارقىدا چاقنار .
شاھنىڭ قولىقىغا يەتتى بىر خەۋەر :
كېلەرمىش رۇستەم ئۇ ياخشىلىقپەرۋەر .
لەشكەر ئۆز جايىدىن دەرھال قوزغالدى ،
كۈتۈپ ئالماق ئۈچۈن شۇئان يول ئالدى .
خۇش خەۋەر بىلەن شاھ بولدى شادىمان ،
خەۋەرچىگە دېدى : « بول دائىم ئامان !
ئۇ ئىرۇر ئاتامنىڭ قۇدرەت ـ مادارى ،
ئۇندىدۇر جاھاندا ھۈنەرنىڭ بارى . »
بۇيرۇدى : گېۋ، گۇدەرز، تۇس چىقىپ يولغا ،
ياڭرىتىپ بارسۇن ، دەپ سۇناي ھەم ناغرا .
قەسرىدىن ياڭرىدى ناغرا ساداسى ،
تاج ـ كۇلاھ كىيىشتى مەردلەر بارچىسى .
كۈتۈشكە چىقىشتى بولۇشۇپ سەپراز ،
ھەممىنىڭ قولىدا تۇغ ۋە ناغرا ، ساز .
ئۈچرىشىش جايىغا ئىككى كۈنلۈك يول ،
قوشۇنلار يول ئېلىشقان ئۇپ ـ ئۇدۇل .
تەھەمتەن بايرىقى كۆرۈنگەن زامان ،
لەشكەرلەر توزىڭى ياسىدى تۇمان .
ناغرا ھەم سۇنايلار چىقتى ئەۋجىگە ،

گېۋ،گۇدەرز ، تۇس چۈمدى كۈتۈش مەۋجىگە .
پىلتەن باتۇر تامان چېپىشتى ئۇلار ،
ھەممىسى روھلىنىپ پىلتەننى قۇتلار .
ئۈچىنى باغرىغا يېقىشتى خۇشال ،
شىرزاد شەھرىياردىن سوراشتى ئەھۋال .
رۇستەمدىن زال تامان كېلىشتى ئۇلار ،
دىللىرى ئۇچۇق ھەم شۇنچە شاد ئۇلار .
فەرامەرز تامانغا نەزەر سېلىشتى ،
ئۇنىڭ رۇخسارىدىن خۇرسەن بولۇشتى .
ئۇ يەردىن كېلىشتى شاھنىڭ قېشىغا ،
بىر شاھكى ، بەخت تاجى كىيگەن بېشىغا .
پىلتەن مەردكە چۈشكەچ خۇسرەۋنىڭ كۆزى ،
كىرپىكتىن ياش تېمىپ پارلىدى يۈزى .
تەختتىن چۈشۈپ ئۇ ئېيتتى ئاپىرىن ،
تەھەمتەن ئېگىلىپ سۆيدى ھەم زېمىن .
رۇستەمگە دېدى ئۇ : « سەن ، ئەي پەھلىۋان ،
سەن بىلەن مۈلكۈمدە بولغايسەن ھامان !
ئۆزۈڭسەن سىياۋۇش بۇزرۇكۋارى ،
جاھاندا دانالىق ، مەردلىك مادارى . »
قۇچۇپ زالى زەرنىڭ بېشىنى سىلار ،
مېھر بىلەن ئۇنىڭكى ئاتىسىن ئەسلەر .
باھادىرلارغا جاي كۆرسەتتى ياندىن ،
دېدى : بەخت يار بولسۇن سىزگە يەزداندىن .
رۇستەم قارار ئۇنىڭ ئۈستىبېشىغا ،
ئولتۇرۇپ ـ قوپۇشى ، سۆز ، قارىشىغا .
يۈزىگە قان ئۆرلەپ ، دىل دەردكە تولدى ،
سىياۋۇش ئىشلىرىن يادىغا ئالدى .
جاھان شاھىغا دەر : « سەن ئەي شەھرىيار ،
ئاتاڭدىن جاھانغا قالغان يادىكار .
ئاتاڭغا ئوخشاش چوڭ شۆھرەتلىك ، دانا ،
تالاي نى جاھاندا كۆرمىدىم ئەسلا . »
تەھەمتەن چۈشۈشۈپ ، ئۇلار يۈرۈشتى ،
سۆرۈن تۈزۈشۈپ كەيپ سۈرۈشتى .
تۈن ئېرىم بولسىمۇ شاھ ئالماي ئارام ،
شۇنداق بىر ئادەتنى قىلدۇردى داۋام .

سىلەر راست دوستلىرىم بولساڭلار ئەگەر،
بۇ مۇشكۇل ھالىمغا سالساڭلار نەزەر،
ئاتامنىڭ قىساسى ئۈچۈن باغلاي بەل،
ئىرانىنى كۈلپەتتىن قۇتقۇزاي تۈگەل.
گەر سىلەر بىرلىشىپ باشلىساڭلار جەڭ،
جەڭگە ئاتلىنىڭلار يولۋاس بىلەن تەڭ.
چىقار مەندىن جەڭنى باشلاشقا سادا،
تاغنى تالقان قىلماق سىلەر بىلەن ئادا.
مەيداندا تۆكۈلگەن قەترە قان ئۈچۈن،
كىم بولسا گۇناھكار، ئېسلار پۈتۈن.
ئەگەر لەشكىرىمدىن كىم بولسا شېھىت،
جايى جەننەتتۇر — بۇ ياخشى ئۈمىد.
بۇنىڭغا نېمە دەپ بېرىسىز جاۋاب؟
ئويلاپ كۆرسۇن ھەممە بۇنى ياخشىلاپ.
بىلىڭ: ئۇ قول سالدى بىزلەرگە ئاۋۋال،
تارتمىقى كېرەكتۇر جازاسىن تۈگەل.»
ئۇلۇغلار جاۋابقا شۇندا سۆز ئالدى،
ئورنىدىن دەرغەزەپ بولۇپ قوزغالدى.
دېيىشتى: «ئەي، شاھىم دىلىڭنى شاد تۇت،
مۇشەققەتتىن ئۇنى دائىم ئازاد تۇت.
جېنىمىز — تېنىمىز يولۇڭدا بۈگۈن،
شادلىق ۋە قايغۇمىز سەندىدۇر پۈتۈن.
ئانىدىن تۇغۇلدۇق، ئۆلەرمىز بىر كۈن،
گەر ئازاد بولساقمۇ، قۇلۇڭ بىز پۈتۈن.
شۇ خىل جاۋاب ئالدى شاھ ئەنجۇمەندىن،
تۇس بىلەن گۇدەرزدىن، باتۇر پىلتەندىن.
قىزىلگۇلدەك بولدى شاھىنشاھ يۈزى،
نەۋقىران، بەختىيار ئىدى ھەم ئۆزى.
ئۇلارغا شۇنچە كۆپ دېدى ئاپىرىن،
دېدى ئاۋات بولسۇن بۇ باتۇر زېمىن.

كەيخۇسرەۋنىڭ پالۋانلارنى سىناپ كۆرگەنلىكى

سۇنبۇلا كەيىندىن باققان چېغى كۈن،
نەچچە رەت ئايلاندى بۇ چەرخى گەردۇن.
ھەممە خادىملىرىن يانغا چاقىردى،
ئۇلارغا شاھ زۆرۈر سۆزىنى دېدى.
ئىككى ھەپتە قوبۇل ئىشىكىن ياپتى،
بۇ يېڭى دەپتەردىن سەھىپە تاپتى.
نوچىلار ئىچىدىن يازدى نوچىنى،
پەھلىۋان، ئەزىمەت ھەم باشلامچىنى.
كاۋۇس تۇخۇمىدىن باھادىر، ئۆكتەم،
بىر يۈز ئون سەركەردە كېپ قوشۇلدى ھەم.
كاۋۇسنىڭ فەرىبۇرز ئوغلىمۇ كەلدى،
ئۇ يېڭى شاھنىڭكى تاغىسى ئىدى.
نوزەر ئۇرۇقىدىن بۇ سەكسەن نەپەر،
كېلىشتى تاللانغان گۇرزىدار لەشكەر.
زەرەسىپ سەركەردە ئۇلارغا سەردار،
ھەمىشە ھەر ئىشتا ئىدى مەدەتكار.
شاھلار تاجى ئىدى تۇس پەرزەنتى،
قولىدا گۇرزە ھەم قىلىچ تۇتقانىدى.
ئۈچىنچىسى گۇدەرز — كەشۋادنىڭ ئوغلى،
شان قۇچقان قوشۇنى ئۇنىڭ تۇپەيلى.
يەتمىش سەككىز ئوغۇل، نەۋرىلىرى بار،
تاغلاردا ئۆكتەم، چۆلدە ئاتلىق شۇڭقار.
كاۋە بايرىقىغا ئەتكەن شەرەپ — شان،
شاھلار تاجى، بەختى ئۇ بىلەن ئامان.
گەجدەھەم ئەۋلادى ئاتمىش ئۈچ ئۆكتەم،
ئۇلۇغلار تاللاندى، باشلىقى گۇستەھەم.
مىلاد تۇخۇمىدىن يۈز ئاتلىق كەلدى،
ھەممىسى بەرقارار ۋە غالىب ئىدى.
تەۋابە جەمەتى سەكسەن بەش نەپەر،
خەزىنە ساقلاشقا ئۇلاردا ھۈنەر.
بەرتەدۇر ئۇلارغا باشچى — پاسىبان،
ئۇلارغا جەڭلەردىن بەخش ئەتكەن شان.
ئوتتۇز ئۈچ جەڭگىۋار پەشەڭ ئەۋلادى،
جۇپىنىنىڭ ھۆكمىدىن چىقماستى زادى.
ئۇلارغا رېۋ بولدى سەزگۈر پاسىبان،
ئۇ ئىدى غالىب ھەم قەيسەر قەھرىمان.
جەڭ كۈنى ناغرىنىڭ ئالدىدا قەيسەر،
كۆيئوغۇل تۇسنى قوغداپ تۇردى مەردلەر.
بەرزىن تۇخۇمىدىن يەتمىش مەرد ھازىر،
جەڭگاھتا دۈشمەننى يېڭەر گويا شىر.
ئۇلارغا پاسىبان ئىدى ئۇ فەرھاد،
جەڭگاھنىڭ ئوچىقى تاۋلىنغان پولاد.

ئستەيتتم سىنىڭدىن بىر ئەھدۇ پەيمان ،
كەچمىگىن ئادالەت ، ھەقتىن ھېچقاچان .
دىل ئەفراسىياپقا ئۆچلۈككە تولسۇن ،
غەزەپىنىڭ يالقۇنى ئۆچمەي ئۇلغايسۇن .
ئانا قېرىنداشلىق بولسۇن ساڭا يات ،
ئۆچلۈكتىن ئۆزگىسى بولمىسۇن قانات .
بايلىققا بېرىلىپ ئالدانما يەنە ،
ئېگىز ـ پەس دۇچ كەلسە داجىما يەنە .
گۇرزىيۇ قىلىچۇ تەختۇ كۇلاھتىن ،
ۋاز كەچمە سۆزۈڭدىن تېيىپ جەڭگاھتىن .
قىساس ئۇ نېمە ، مەن سۆزلەي قۇلاق سال ،
قىساس ـ ئەقلۇ تەنگە مەزمۇن ، بىلىپ ئال .
ئاي ، كۈننى ياراتقان تەڭرىگە قەسەم ،
ئىچ تاجۇ تەختىڭنىڭ شۆھرىتىگەھەم .
فەرىدۇن ئىنسابى ، ياخشى يول ، ئادەت ،
سىياۋۇش قانۇنى جېنىڭ ئۈچۈن تەخت .
يەزدان بەخت يۇلتۇزى ، ئۇ چىن ياخشىلىق ،
پەرق ئېتەر ئۇنىڭدا ياخشى ـ يامانلىق .
مەدەتكارىڭ بولسۇن تىغ ، گۇرزە قولدا ،
بولسۇن كۆركەم قەددىڭ غالىب بۇ يولدا . »
ياش شەھرىيار ئاڭلاپ ئۇنىڭ سۆزىنى ،
ئاتەشكە ئايلاندى قېنى ھەم يۈزى .
ئادالەت پاناھقا ئۇ ئىچتى قەسەم ،
ئايئاق كۈندۈزگە ھەم ، قارا تۈنگەھەم .
قۇياشقا ، ئايغا ھەم تەخت ، كۇلاھقا ھەم ،
مۆھۈر ، قىلىچىغا ، شاھ تاجىغا ھەم .
« ئالدانمايمەن ئۇنىڭ سېھرىگە ئەسلا ،
ۋە ھەتتا چۈشۈمدە مېھرىگە ئەسلا ! »
شاھانە دەپتەرگە شۇندا نىھايەت ،
يېزىلدى پەھلەۋى تىلىدا بىر خەت .
ئاڭا بولدى گۇۋاھ رۇستەمى داستان ،
ھەممە ئۇلۇغلار بىلەن لەشكەرلەر شۇئان .
بۇ خەتنى ھەق قەسەم ، ساداقەت ئۈچۈن ،
ساقلىغىن دەپ بەردى رۇستەمگە پۈتۈن .
ئۇندىن سوڭ يېيىشتى شاراب ، داستىخان ،
بۇ ئۆزگە سۆھبەتتىن بولۇپ شادىمان .
بىر ھەپتە مەي ئىچىپ ، ئاڭلاپ كۈي ـ ناۋا ،
كاۋۇسنىڭ قەسرىدە بولۇشتى يەنە .
سەككىزىنچى كۈنى تۇرۇپ شەھرىيار ،
يۈيۈنۈپ ، ئىبادەت قىلدى ئىختىيار .
تەڭرىگە سېغىنىپ ، قىلدى ئۇ دۇئا ،
ئوقۇدى ھەققىدە ئۇ ھەمدۇ سانا .
تۈن پەردى يىرتىلىپ چىققاندا ئاپتاپ ،
پەرياد قىپ ، ياش تۆكتى كۆزدىن بىھېساپ .
دېدى : « بىر ئۆزۈڭسەن ، ئەي ئادىل خۇدا ،
جاھاندار ، رىزقبەخش ھامىسەن تەنھا .
ياشلىقتا قۇتقۇزدۇڭ مېنى بالادىن ،
يالغۇز بۇ بېشىمنى ئۇ ئەجدىھادىن .
تۇران سەرلەشكىرى ساڭا ئايانغۇر ،
پاتقاچقا گۇناھقا ھالى ياماندۇر .
ھەر جايدا ئېيتىشار ئاڭا نەپرەتلەر ،
بىگۇناھ كۆڭۈللەر غەزەپتىن تەۋرەر .
ئۇ قىلدى بۇ ئاۋات دىيارنى ۋەيران ،
غەم بىلەن باتۇرلار قەلبىن قىلدى قان .
زۇلۇكتەك سىياۋۇش قېنىن سۈمۈردى ،
جېنىمىز گۆھرىن كۆككە سورىدى .
شەھرىيارلار دىلى تىترەر ھەر قاچان ،
تاجىغا ئامانلىق يوق ھېچبىر زامان .
بىل ، ئۆلكىم ياماندىن يارالغان بىر شەخس ،
ئۆزى ئەپسۇنچى ھەم ئەسلىدىن ناكەس . »
يىنشلاپ توپىغا سۈرۈپ يۈزىنى ،
تەڭرىگە ئەرز قىلدى كۆڭۈل سۆزىنى ،
ئاندىن قايتتى يەنە تەختى تامانغا ،
پەھلىۋانلىرىغا ، مەغرۇر زاتلارغا
دېدى ئۇ : « سىلەر ، ئەي باھادىرلىرىم ،
خەنجەر كەشلىرىم ھەم جاھانگىرلىرىم .
بۇ ئىران ئېلىدىن ئات مىنىپ ئۆتتۈم ،
مۇندىن ئازەرگۇشەسپ جايىغا يەتتىم .
كۆرمىدىم بىرەرمۇ كىشىنى خۇش ۋاق ،
كۈچلۈكلەر يېرىمۇ ۋەيرانە شۇنداق .
ئەفراسىياپ دېسە قاقشار قېرى ـ ياش ،
دىلىغا قان تولۇپ ، كۆزدىن ئاقار ياش .
ھەممىدىن ئارتۇقراق مەن جەبىر كۆردۈم ،
بۇ جاننى غەم بىلەن تولدۇرۇپ يۈردۈم . »
شۇنداق دەپ ئاتا شاھ ، مۆتىۋەر ئىنسان ،
دىلىدىن چىقاردى غەملىك ئاھ پىغان :
« ئىران ئېلى ئۇندىن قايغۇدا بىزار ،
ئەمدى جەڭ ، ۋەيرانلىق توپانىن كېچەر .

بۇيرۇدى : كەمەرلىك ئۇن قۇل دەل شۇئان ،
زەرنىگار ئۇن ئاتنى تەخ قىلسۇن بۇئان .
ئاي يۈزى ئىقابلىق ئۇن ساھىبجامال
كەلتۈرسۇن خەزىنىچى ، دېدى ئۇ دەرھال .
مۇنداق دېدى ئەلگە ھوشيار شەھرىيار :
« ئات بىلەن تەگداشسىز بۇ گۈزەللەر بار .
نېسىپ بولغاي ، كىمكىم تەجاۋ تامان
نەرە تارتىپ بارسا گويا ئارسلان .
ۋە ئەتسە بەند ئۇنىڭ ئەسىرەسىنى ،
ئۆچۈرۈپ ئارسلاندەك چوڭ نەرسىسىنى .
يۈزى باھار كەبى ، قەددى سەرۋ ھەم ،
بېلى قومۇشتەك نازۇك ، قەددى تۈز ، كۆركەم .
يۈزى ئاي گۈزەلنىڭ ئىسمى ئىسنەپۈي ،
سۇمەندەك بۇ دىلبەر ئىپاردەك خۇش بۇي .
تىغ بىلەن تەھدىت سالماق مۇشكۇل ، ئەلھال ،
مۇنداق ئاي يۈزلۈككە تىغ ئۇرماق ئۇۋال .
ئارقان تاشلاپ ياكى تۇتۇپ، كەمەرنى
ئېلىپ كەلمەك ، دەركار پەرى پەيكەرنى !
قولىنى كۆكسىگە قىلىپ بېجەن جەم ،
كەلدى غالىب شاھنىڭ يېنىغا شۇ دەم .
جاھان شاھىغا ئۇ ئاپىرىن دېدى ،
تەگرى سەجدىسىگە بېشى ئېگىلدى .
ئۇندىن خۇرسەند بولدى ئۇلۇغ شەھرىيار ،
ئاندىن مۇنداق دېدى : « ئەي ئۇلۇغ نامدار ،
سەندەك پەھلىۋانغا دۈشمەن تەڭ كەلمەس ،
جېنىڭ ئامان بولغاي ، ھېچقاچان ئۆلمەس !»
خەزىنىچىگە بۇيرۇق قىلدى شاھ شۇئان :
« خەزىنىدىن ئۇن زەر جام كەلتۈرگىن بۇيان .»
زەرجامغا سالدى ئۇ مۇشكى ئەنبەر ،
ئۇن سىقىم كۈمۈش ھەم ئەڭ ئېسىل گۆھەر .
بىر جام ياقۇت بىلەن ئىپارغا تولدى ،
باشقا جامدا گۆھەر نۇر جۇلا قىلدى .
ھېقىق ھەم زۇمرەتلەر ئاڭا تۆكۈلدى ،
ئاندىن مۇشكى گۇلاپ ئاڭا قوشۇلدى .
تەييار بولدى ئۇن قۇل ، ئۇن نەپەر ھۆرزات
ۋە ئالتۇن جابدۇقلۇق ئۇن تاللانغان ئات .
دېدى : « كىم تەجاۋغا جەڭدە كەلسە زور ،
شۇنىڭغا بۇ نەرسە تارتۇق قىلىنۇر .
شەرت شۇلكى ، ئۇ غالىب چىقىپ ئۇ ياقتا ،
تەجاۋنىڭ بېشىنى قويسۇن بۇ ياقتا . »
گۇدەرز، گىۋ بۇڭا قول قويدى شۇئان ،
زەنجىرلەپ كېلىشكە پالۋاننى بۇيان .
قېشىغا كەلتۈردى چۈشۈق بەللەرنى .
زىبۇ زىننەتلەنگەن قىز ـ گۈزەللەرنى .
شەھرىيارغا ئۇلار ئېيتتى ئاپىرىن :
« سەنسىز بۇ ھۆرمەتنىڭ يەتمىگى قىيىن ! »
سوڭ ، خەزىنىچىگە شاھ چۈشۈردى پەرمان ،
تەخت ئالدىغا ياي ئۇن زەر داستىخان .
كەلتۈر بىزگە مۇشكى گۆھەر ھەم دىنار ،
كۈلاھ ھەم كەمەرلىك ئۇن پەرى رۇخسار .
ئىككى يۈز تاي شاھى ماتا بىلەن زەر ،
بىر شاھلىق تاجى ۋە ئۇن ئالتۇن كەمەر . »
دېدى ئۇ : « بۇ تارتۇق خەزىنە شۆھرىتى ،
مۇشكۇلسىز ئېرىشمەكلىكنىڭ ھۆرمىتى .
بۇ يەردىن كاسەرۇد تەرەپكە يۈرسۇن ،
سىياۋۇش روھىغا دۇئالار قىلسۇن .
جاڭگالدىن كۆرۈنەر ھەيۋەتلىك بىر تاغ ،
يۈز ئارقان بويىدىن ئۇ تاغ ئېگىزرەك .
ئۇنى ئەفراسىياپ ئەتكەندۇر ماكان ،
ئاڭا يەتكەي سۇدىن ئۆتەلەر ئىنسان .
ئىستەيدۇ بۇ يەرگە ھېچكىم ئۆتمىسە
ئىراندىن تۇرانغا بىرى كەلمىسە .
ئىراندىن باتۇرلار ئاڭا يۈرۈشسۇن ،
پۈتكۈل كاسەرۇدنى ئوتقا كۆمۈشسۇن .
ئەگەر جەڭ باشلانسا ئۇ يەردىن ناگاھ ،
جەڭگاھنىڭ سىرتىدا قالمىسۇن سىپاھ . »
گىۋ دېدى : « بۇ سەپەر — شىكارىم مېنىڭ ،
ئۇ تاغنى كۈل قىلىش قارارىم مېنىڭ .
ئەگەر لەشكەر كەلسە جەڭدىن قورقمايمەن ،
جەڭدە لاچىن بىلەن بەزمە قۇرغايمەن . »
ھەممە خالىغىنىن گىۋگە بېرىپ شاھ ،
دېدى : « ئەي مەرد سەركەر ، ئۆزۈڭ بول ئاگاھ .
سېنىڭ تىغىڭسىز تاج بولمىغاي روشەن ،
بولمىغاندەك گويا بۇتسىز بىراخمان ! »
بۇيرۇدى رەڭمۇ رەڭ يۈز خىل ماتانى ،
خەزىنىچىگە دېدى : « كەلتۈر سەرپانى ! »
ئىزدىدى خەزىنىدىن ساپ دۇر يۈز دانە ،
سۆزۈكلۈك جەھەتتە تەنھا ـ يىگانە .

گۇرازە ئەۋلادى يۈز بەش پەھلىۋان ،
ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۆزى پاسىبان .
كۇنارەڭ پالۋانلار ئىچرە سەر خىلى ،
قۇتلاشتىن تىنمايتتى دانالار تىلى .
بۇ كۆركەم ، خىسلەتلىك نامىلارنىڭ شۇ تاپ
كۆپلۈكى تۇپەيلى ئاداشقاي ھىساب .
ھەممىنىڭ نامىنى يېزىشتى پۈتۈن ،
پادىشاھ دەپتىرىگە بولمىش جەڭ ئۈچۈن .
بۇيرۇدى ، شەھەردىن چىقىشسۇن دېدى ،
چۆل ـ دەشتتە چوڭ بىر سەپ تۈزۈشسۇن دېدى .

دېدى : ئەۋج ئېلىشسۇن ، چىققان ھامان ئاي ،
ھىندى قوڭغۇرىقى ، ھېسابسىز كاناي .
ھەممە بارسۇن ، دېدى ، جەڭگە ، تۇرانغا ،
ھەممە شادلىق بىلەن يۈرسۇن ئۇ يانغا .
شاھ ئالدىدا باشلار يەرگە ئېگىلدى ،
لەشكەردىن شاھىغا تەبرىك ئېيتىلدى .
دېدىكىم : « ئەي زىبا يۈزلۈك شەھرىيار ،
تاجۇ كەمەر بولدى سەندىن ئىختىيار .
ھەممىمىز بەندىمىز ، سەن شاھ ئىرۇرسەن ،
يەر ـ كۆكتە دائىما پاناھ ئىرۇرسەن ! »

كەيخۇسرەۋنىڭ پالۋانلارغا خەزىنە تارتۇق قىلغانلىقى

ئەتراپتا تۇراتتى ئاتلار بىر پادا ،
چوپان بارگاھقا كىردى شۇ چاغدا .
پادىشاھ بۇيرۇدى : كىم تاشلار سالما ،
گاك كۆكرەك قەھرىمان بولۇر جەڭ ئارا .
ئاتلارغا سالمىلار ئېتىپ تاشلانسۇن ،
باشلىرى ئارقاندا مەھكەم باغلانسۇن .
ئۇندىن سوڭ بۇ غالىب جاھاندار تۇردى ،
ئالتۇن تەختكە گۇرزە تۇتۇپ ئولتۇردى .
گەنج ، دىنار ئىشكىن ئېچىپ سۆزلەر شاد :
« ئۇلۇغلاردىن ئۇنى ئايىماق ئۇيات !
گاھىدا جەڭگاھتا جەڭ بارار شىددەت ،
گەنج ، دىنار ئەرزىمەس نەزەرگە پەقەت .
مەردلەرگە ھەدىيەمدۇر بار تاجۇ تەختىم ،
قۇياشقا تەڭ بولغاي ئىقبالۇ بەختىم .
شۇ خەزىنە جاھاندا قوزغار جەڭ ھەردەم ،
ئىلكىڭدە بولسا ئۇ كۆرسىتەر ياردەم . »
بۇ يەرگە تەق بولدى ، يۈز تاي رۇم مېلى ،
گۆھەرۇ زەر بىلەن بېزەلگەن بارى .
تەق بولدى تىۋىت ھەم يىپەك بۇيۇملار ،
شاھانە بىر جامدا لىپمۇ لىق گۆھەر ...
ھەممىنى تۆكتى ئۇ تەخت پايگاھىغا ،
مۇنداق دەپ سۆزلىدى شاھ سىپاھىغا :
« بۇلار شۇ ئەجدىھا ، جاللات پەلاشان ،
بېشىنىڭ باھاسى يۈكسەكتۇر ئايان .
ئۇنى ئەفراسىياپ پەھلىۋان بىلمىش ،
ئۇيقۇسىز چېغى ئۇ دەم ئالار ئىمىش .
بېشىغا تەڭ ئالتۇن بېرەرمەن پۈتۈن ،
كەلتۈرسە بېشىنى بۇ يەرگە شۇ كۈن . »
جەسۇر گېۋ بېجەنى سەكرەپ لىككىدە ،
تۇردى ئەجدىھانى پاچاقلىماققا .
ئالدى ئۇ جام بىلەن ھەم جامى زەرنى ،
شۇ جامنىڭ ئىچىگە تولغان گۆھەرنى .
سوگرە قوللۇق قىلدى ئۇ شەھرىيارغا ،
مەڭگۈلۈك تىل بىلەن شۇ تاجىدارغا .
ئاندىن ئۇ جايىغا كېلىپ ئولتۇردى ،
شۇ گۆھەر جامىغا تىكىلىپ تۇردى .
خەزىنىچىگە بۇيرۇق بەردى شەھرىيار ،
كەلتۈر ، دېدى ئىككى يۈز جامە زەر نىگار .
يۈز تاي شاھانە يۈڭ ھەم يىپەك كىيىم
زۇننار تاقىغان ئىككى گۈليۈزنى ئاندىن .
دېدى شاھ : « بۇ مېنىڭ تارتۇق بەرگىنىم ،
يەنە ھەم ئۇنىڭغا قۇت تىلىگىنىم .
كىم تەجاۋ تاجىنى ماڭا كەلتۈرسە ،
ياكى بۇ شۆھرەتلىك جايغا ئېپ كەلسە .
ئەفراسىياپ ئاڭا تاج كىيدۈرمىش ،
تەجاۋنى بەختىيار كۈيئوغۇل بىلمىش . »
يەنە گېۋ بېجەنى قوزغالدى شۇ دەم
جەڭگاھقا ئۆزىنى تاشلىغاندەك ھەم .
تارتۇقلارنى قويماي قولىغا ئالدى ،
ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىن ئەل ھەيران قالدى .
شاھقا بەخت تىلەپ ئۇ ئولتۇردى شاد .
جاھان خۇسرەۋ بىلەن بولسۇن دەپ ئاۋات !

قۇياش تاغ ئۈستىدە ئاچقاندا يۈزىنى ،
ھېكايىچى دەرھال توختاتتى سۆزىنى .
ياگرىدى ناغرىلار شاھ دەرگاھىدىن ،
كاتتىلار جاي ئالدى تەخت ھۇزۇرىدىن .
پىللارغا باغلاشتى مىس ناغرىلارنى ،
كانايلار ياگراتتى ھەم نەرىلەرنى .
پىل دۈمبىسىگە ئورناتتى كاجۇۋا ،
بېزەلدى ياشنىغان دەرەختەك گويا .
بېشىغا كىيىشتى گۆھەرلىك كۇلاھ ،
دەرگاھتىن چىقىپ پىلغا ئولتۇردى شاھ .
بويىندا شاھانە بېزەك پارىلدار ،
ئۈكۈز باش گۇرزىسى قولىدا ئوينار .
تاجىدا قىلىدۇ ياقۇت ، زەر جۇلا ،
بويىندىن بىر ھالقا چاچىدۇ زىيا .
بېلىكى ئۈستىدە ئىككى ياقۇت زەر ،
بېلىدە يالتىرار زەر زىننەت كەمەر .
قوشۇننى ئارىلاپ پىل باستى قەدەم ،
تىللادىن جابدۇقى ، يىپىنچىسى ھەم .
شاھانە بىر جامنى شاھ تۇتتى شۇئان ،
قوشۇن زور زۇھەلگە تۇتاشقانسىمان .
تىغ ، گۇرزە ، ناغرىدىن ئۆرلەپ چاڭ – توزان ،
لەرزىدە قوكۇر يەر ۋە نىل رەڭ ئاسمان .
كۆن قايان كەتتى دەپ قىلماڭلار گۇمان ،
گويا سۇ تېگىگە ئۇ بولدى پىنھان .
ئۈتكۈر كۆزلەرگە ھەم كۆرۈنمەس جاھان ،
كۆرۈنمەس كۆك ، يۇلتۇز ، نەيزىلەر شۇئان .
گوياكى دەريادا مەۋج ئۇردى دولقۇن :
توپ بولۇپ قوزغالدى ئورنىدىن قوشۇن .
چېدىرلار يۆتكەلدى مۇندىن دەشت تامان ،
غوۋغادىن تىنچلىقىن يوقاتتى ئاسمان .
پىلنىڭ ئارقىسىدا ئۇ شاھى نامدار ،
جامغا مۆھرىنى تاشلاپ ، باغلىدى كەمەر .
پادىشاھ ئىشىدىن يوقتۇر باشقا كار ،
ئۆزگە ھەۋەسكە قىلماس ئىختىيار .
ھەم ئۇندىن ئارتۇقراق ھۆكۈمدار يوقتۇر ،
پەقەت ئۇندا پەرمان ، ئۇندا ھوقۇقتۇر .
پىل بىلەن چوڭ دەشتكە كەلدى يول كېزىپ ،
دېدى ئۇ : « قوشۇنلار تۇرسۇن سەپ تىزىپ ».
باھادىر فەرىبۇرز ئالدىدا يۈردى ،
جاھاندار ئالدىدا ئەپچىل يۈرەتتى .
گۇرزە ھەم تىغلىقلار كىيگەن زەر باشماق ،
قۇياشنىڭ نەقشىدە تاۋلانغان بايراق .
بىر ئاتقا مىنىدىكى چاپچىتىپ مانا ،
چۆلۈۋۈرىن تارتقاندا گويا بولدى يا .
بىر تەكشى ماڭاتتى مەغرۇر بۇ قوشۇن ،
زەر كۈمۈش بېزەكلەر قوشقانتى ھۆسن .
ئۇلارغا ئاپىرىن ئېيتتى شەھرىيار :
« ئۇلۇغلار شەۋكىتى دائىم بولسۇن يار .
ھەممە ئىشتا بولسۇن بەختىڭ بەرقارار ،
ئۈتكۈزگەن ھاياتىڭ بولسۇن نەۋباھار !
باسقان ھەر ئىزىڭدا بولغىن سالامەت ،
غەلىبە قۇچ قايتقاندا كۆرمەي مالامەت . »
ئارقىدىن كېلەتتى گۇدەرزى كەشۋاد ،
باسقان ھەر قەدىمى بولغانتى ئاۋات .
ئارقىدىكى تۇغقا شىر نەقىشلەنگەن ،
قولىدا گۇرزىسى ، شەمشىرى بىلەن .
گۇدەرزدىن سول ياندا كېلەتتى رۇھھام ،
يېنىدا كېلەتتى باھادىر گېۋ ھەم .
ئارقىدا بايراقدار شېدۇش يىگىت ، ئەر ،
شىرانە تۇرقىدىن رەڭ ئالغانتى يەر .
ئارقىدىن كېلەتتى لەك مىڭلاپ لەشكەر ،
قولىدا نەيزىلەر تۇتقان ئاتلىقلار .
يەنە بۆرە سۈمبات بىر قارا بايراق ،
گېۋ كەينىدىن كېلەر ھەدەپ يالتىراق .
رۇھھام بايرىقىنىڭ نىشانى ئارسلان ،
ئېگىز ئۆرلىگەن بۇلۇتلار تامان .
يەتمىش سەككىز ئوغلى ھەم نەۋرىسى بار ،
جاي يەتمەي ئۇلارغا كەڭ دەشت بولدى تار .
ھەر بىرى كەينىدە ئۆزگە بىر بايراق ،
ھەر لەشكەر قولىدا تىغلار يالتىراق .
گۇدەرز قول ئاستىدا گويا بۇ جاھان ،
باتۇرنىڭ خىزمىتىن قىلاتتى ھەر ئان .
كەلگەندە ئۇ شاھنىڭ تەختىگە يېقىن ،
تاجۇ بارگاھىغا ئېيتتى ئاپىرىن .
ئۇ سانا – ئاپىرىن ئوقۇر گۇدەرزگە ،
تەبرىكلەر تىلىدى گېۋ لەشكىرىگە .

كەلتۈردى بەش قىزنى ، چۆرە ھەم قوشۇپ ،
چاچلىرى يىپەكتەك تۇرغان يۆگىشىپ .
« كىمنىڭ پاك جېنىغا ئەقىل ھاكىمدۇر ،
بۇ سوۋغا ، — دېدى ئۇ — ئۇڭا لازىمدۇر .
ئۆزى باتۇر بولسۇن ، سادىق ھەم ئاتىق ،
شىردىن غالىب كەلسە ئاڭا بۇ تارتۇق .
ئەفراسىياپتىن كىم ئالالىسا دېرەك ،
كۆكسىدە ھودۇقماي سوقالىسا يۈرەك .
ئاشۇ تاغدىن خەۋەر كەلتۈرسە ماڭا .
بۇ توپنىڭ ئىچىدىن كىم بارار ئاڭا ؟ »

مىلاد ئوغلى گۇرگىن ئۆزىن چاغلىدى ،
بۇ يولغا چىقىشقا بېلىن باغلىدى .
ئالدى چۆرىلەر بىلەن قىزلارنى تۇگەل ،
شاھلىق سوۋغاتلىرىن بۇ ئىشقا بەدەل .
پادىشاھقا رەھمەت ئوقۇپ پەھلىۋان ،
دېدى : ئاقىل شاھىم بولغايسىز ئامان .
يەر بولدى قاغىنىڭ قانىتىسىمان ،
چىراغلار كۆرۈندى تاغ چوققى تامان .
سەركەردە قايتىشتى ئۆز سارىيىغا ،
باتۇرلار ھەممىسى يۈردى جايىغا .

كەيخۇسرەۋنىڭ رۇستەمنى ھىندى دىيارىغا ئەۋەتكەنلىكى

قۇياشتىن تاغ تۈرقى بولدى كەھرىۋا ،
خورازلار ئۈندىدىن ئويغاندى ساما .
پادىشاھ قېشىغا كەلدى تەھەمتەن ،
ئىراننىڭ تەختىدە سۆزلەندى سۇخەن .
زەۋارە ، فەرامەرز ئۇ بىلەن بىرگە ،
ئۇلارنىڭ سۆھبىتى يەتتى بىر يەرگە .
مۇنداق دېدى شاھى زېمىنغا رۇستەم :
« ئەي نامدار ، شۆھرەتنىڭ مۇيەسسەرى ھەم .
بىر شەھەر بار ئىدى زابۇلىستاندا ،
بەھرىمەن ئىدى تۇر ئاشۇ ماكاندا .
تۇر كەلەردىن قۇتقۇزدى مەنۇچېھر ئۇنى ،
ئۇ ئەجەب كۆڭۈلگە ياقار جاي ئىدى .
قىرىغان كاۋۇسنىڭ كەتكەچ قۇۋۋىتى ،
يوقالغاچ شەۋكىتى ، شانى - شۆھرىتى .
ئېلىشتى شەھەرنى ئۇ تۇرانلىقلار ،
دىياردا قالمىدى مەرد ئىرانلىقلار .
باج - سېلىق يوللىنار ئۇندىن تۇرانغا ،
بىر نەزەر ھەم سالماس شاھى ئىرانغا .
ئۇ ئەلدە كۆپ ئىرۇر پىللار بىلەن گەنج ،
ئۇلاردىن تارتىشار بىگۇناھ خەلق رەنج .
باسقۇن ھەم ، قىرغىن ھەم ، تالان - تاراج ھەم ،
تۇرانغا باج بەرمەسلىك غوۋغا ھەردەم .
ئىران پادىشاھلىقى ئىلكىدە مانا ،
چاڭگىللىك شىر كەبى ، جىسمىڭ پىل گويا .
ئەمدى تەشكىل قىپ قوشۇن قۇدرەتۋار ،
شانلىق سەركەردىنى ئەۋەتمەك دەركار .
شۇ كۈنى سېلىقنى يوللىغاي دائىم ،
ۋە ياكى بېشىنى ئەۋەتكەي ، شاھىم .
گەر خوجا بولساق بىز ئاشۇ ماكانغا ،
تەھلىكە سالغايمىز شۇ دەم تۇرانغا . »
رۇستەمگە پادىشاھنىڭ جاۋابى شۇل :
« ئامان بول ، توغرىدۇر سەن كۆرسەتكەن يول .
بۇ ئىشقا قانچىلىك ئەسكەرلەر يېتەر ،
قوشۇندىن تالليغىن ، بولسۇن مەرد - چېۋەر .
ئېلىنگە قوشۇلغان زېمىن قىممىتى ،
قەدرىگە مۇناسىپ مەردنىڭ خىزمىتى .
فەرامەرزگە تاپشۇر سەن كۈچلۈك قوشۇن ،
ئۇلار جەڭلەردە مەرد ھەم ھوشيار بولسۇن .
بۇ ئىشنى باشقۇرۇش كېلۇر قولىدىن ،
جەڭگاھنىڭ جەبرىدە قايتماس يولىدىن . »
بۇ سۆزدىن تەرلىدى پەھلىۋان يۈزى ،
پادىشاھنى ماختاپ ھەر سۆزدە ئۆزى .
ساراي سەردارىغا خۇسرەۋ بۇيرۇدى :
« كەلتۈرگىن داستىخان ھەم تائام » دېدى .
مەي كەلدى ، كېلىشتى ناخشىچىلار ھەم ،
جەم بولدى ھەتتاكى بۇلبۇللار شۇ دەم .

ئەمدى كۆر ، سېنىڭدۇر ھىندىستان ئېلى ،
كەنئۇجدىن تارتىپ تا سىيىستان ئېلى .
ساڭا ھېچ قارا قول قەست يەتكۈزمىسۇن ،
بىر ئىش قىل ، ئۇنىڭدىن زىيان كەلمىسۇن .
ھەر جايدا بولغۇنكى ، دەرۋىش يارى بول ،
قېرىنداشىنىڭ سېخىي مەدەتكارى بول .
كىم ساڭا دوست بولسا ، ئەيلە ئېتىبار ،
بىل كىمدۇر دانىشمەن ، كىمدۇر غەمگۇزار ؟
سەن ئىشنى ئەتىگە قالدۇرما زىنھار ،
بىل بۇنى : كېچىككەن ئىشقا ياغار قار .
ساڭا بۇ شاھلىقنى بېرەي ، ئۇنى تۇت ،
بىكاردىن بىكار جەڭ قىلىشنى ئۇنۇت .
ياشلىقتا بولمىغىل پۇل كەينىدىن خار ،
ئازار يەتكۈزمىگىن كىم تارتسا ئازار .
ئەپسۇسلۇق قەسرىدىن بولما خاتىرجەم ،
بىر خىلدا تۇرماس ئۇ ، ئۆزگىرەر ھەر دەم .
سەندىن نام قالغۇسى ، قالۇر يۈكسەك نام ،
دىلىڭنى دۇنياغا باغلىما تامام .
مېنىڭ ھەم ، سېنىڭمۇ كۈنىمىز تۈگەر ،
نەپەسنى چەرخ ـ پەلەك ھېسابلاپ يۈرەر .
دىلىڭ شاد بولسۇنۇ ، بەدىنىڭ ساغلام ،
ئەڭ زۆرۈر نەرسىنى ئويلىساڭ مۇدام .
جاھانىنى ياراتقان سەندىن شاد بولسۇن ،
يامانلارنىڭ دىلى دۇتقا كۆمۈلسۇن ! »
نەسىھەتنى ئاڭلاپ يېگى تاجداردىن ،
ئۆزىن يەرگە قويدى ئۇچقۇر تۇلپاردىن .
يېگى شاھقا ئوقۇپ ئاپىرىن بىسيار ،
دېدى : يېگى ئايدەك بول كۆكتە دەركار !
يەرنى سۆيۈپ شاھقا ئوقۇدى دۇئا ،
ئالدىراپ ئاتلاندى ئۇ يىراق يولغا .
ئۇ بىلەن رۇستەممۇ بىر ھازا يۈردى ،
يېنىدا يۈرگەندە پىكرى جۇش ئۇردى .
ئۆگەتكەن ئۇنى جەڭ ، بەزمە ، ئەقلىگە ،
ئۇستەيتتى ئوغلىغا ئارام دائىما .
قوزغالدى دىلىدا ئوتلۇق دەرد شۇئان ،
قايتىپ كەلدى دەشتتىن بارگاھ تامان .
سەركەردە مەست پىلدىن چۈشۈپ تۇردى تىك ،
تېز يۈرەر ئېتىغا ئۇ مىندى تېتىك .
چېدىرغا كەلدى ئۇ ۋەزمىن ، ئۇلۇغۋار ،
بېشىدا كۆپ پىكىر ، قەلبى دەردكە يار .
رۇستەم كەلگەن ھامان مەي كەلتۈرۈلدى ،
ئالدىدا زور جامغا مەي تولدۇرۇلدى .
دېدى : شادلىق بولسۇن ساڭا دائىم يار ،
ئەتىدىن سۆز ئاچماس دانا زات زىنھار .
قەيەردە ئۇ تۇر ھەم سەلم ، فەرىدۇن ؟
ھەممىسى تۇپراقتا يوق بولدى پۈتۈن .
رەنجىمىز مال ـ مۈلۈك توپلىغۇچە چوڭ ،
خاھىشىنىڭ كەينىدىن يۈگۈرىمىز سوڭ .
تۇپراقتا ئايلانماق ئاقىۋەت قىسمەت ،
ھېچ كىشى تەقدىردىن قاچالماس پەقەت .
مەي ئىچىپ يايرىساق گەر قارا تۈندە ،
كۆنلەرنىڭ نۆۋىتى تاڭ ئاتقان كۈندە .
تۈس نەي ناۋاسىنى دىللار ئاڭلىسۇن ،
سۇناي ھەم ناغرىلار ، سازلار ياڭرىسۇن .
قارايلى بۇ چەرخى پەلەك قولىغا ،
جەڭدە شەپقەت چاچار كىمنىڭ يولىغا .
ئىنتىلگەن ھەۋەستە نېمە پايدا بار ،
نېمە قىسمەت بولسا ، بولۇر بەرقارار .
ياخشىلىق ، يامانلىق بىز بىلەن ھامان ،
دانا كىشى نېچۈن قىلمىغاي ئارمان ؟
جاھانىنى ياراتقان بولسا بىزگە يار ،
ئاتا قېنى ئۈچۈن قىساس ئالماق بار .

سىياۋۇشنىڭ ئوغلى فۇرۇد ھەققىدە داستان

جاھاندار گەر بولسا سەر خىل پەھلىۋان ،
قورالنى تاپشۇرماس ياۋغا ھېچقاچان .
ھەسەتتىن كىرپىككە ياش قونسا بىر ئان ،
ئۇ ياشقا تاپالماس تېۋىپ ھېچ دەرمان .
ئۇلۇغلاردىن بولسا زاتى كىم ئەگەر ،
ئارتۇقلۇقتا ئۆزىن تەڭسىز ھېس ئېتەر ،
ئۇستەكسىز دىل تۇتقۇن بولمىقى باردۇر ،
مەقسەتلىك كىشىگە شان ـ شەرەپ ياردۇر .
سەركەردە ئۇنى دوست دېسە ئۆزىگە ،
كىرمەس ئەسلا كۆڭۈل ئاقىل سۆزىگە .

گۇدەرزنىڭ كەيندىن كېلەتتى گۇستەھەم ،
ئۇنىڭغا ئاتا ئىدى ھوشيار گەجدەھەم .
جەڭ چېغى ئىلكىدە نەيزە بار ئىدى ،
كامانغا ئۆتكۇر ئوقلىرى يار ئىدى .
يا ئوقى قولىدىن قىلغاندا پەرۋاز ،
تاغ ـ تاشتىن كېلەتتى زارلىغان ئاۋاز .
قوراللانغان قوشۇن باراتتى سىقىق ،
ھەممە ياقتا ھازىر ئىدى گۇرزە ، تىغ .
بىر ئاينىڭ سۇرىتى چۈشكەن تۇغ ـ ئەلەم ،
يالتىرايتتى كۆكتە ، باش ئۇستىدە ھەم .
شەھرىيارغا ئېيتار ئىدى ئاپىرىن ،
شاھمۇ ھەم يوشۇرماس خۇرسەن بولغىنىن .
گۇستەھەم ئارقىدىن كېلەتتى ئەشكەش ،
ھوشيارلىق ، بەقۇۋۋەت ، خىسلەتلەر تەڭكەش .
ھۇما ئەۋلادى ئۇ زور گۇرزىدار ،
قەيەرگە بۇيرۇسا شۇ يەردە تەييار .
بەلۇچلەر ئېلىدىن ئىدى قوشۇنى ،
پالتىدا جەڭ قىلىپ قوغدايتتى ئۇنى .
چېكىنگەن ھالىتىن كۆرمىگەن ھېچكىم ،
چېلىشۋاز قوللىرى دەم تۇرمىغان جىم .
ئارسلان نۇسخا بايراق تۇتقان قولىغا ،
زەپەرلەر كېلەتتى ئۇ ماڭغان يولىغا .
شەھرىيارغا ئېيتتى ئاپىرىن تەكرار ،
قىلدى ھەم تەقدىردىن ، شادلىقتىن ئىزھار .
خۇسرەۋ پىل ئۇستىدە يولغا زەن سالدى ،
قوشۇن ئىككى مىل يولغا يېقىنلاپ قالدى .
بۇنىڭدىن مەمنۇن بوپ ئېيتتى تەسەننا ،
دېدى : بەختى كۈلسۇن ، ئاڭا خاس دۇنيا .
قوشۇندىن شاد ئىدى جاھاندار ئۇ شاھ ،
تىلەيتتى شادلىقنى ، بەختنى ھەر چاغ .
يەنە بىر تاللىغان باتۇرى فەرھاد ،
ئۇنىڭدىن خۇسرەۋنىڭ لەشكىرى ئاۋات .
قوشۇنغا ئۇ ئىدى مۇرەببى ، ھەمكار ،
ئۇنىڭ خىزمىتىگە ھەر يەردە تەييار .
ئاھۇ سۇرەت بايراق لەپىلدەر بەلەن ،
باشلارغا بولۇپ ئۇ كۆكۈش سايىۋەن .
قوشۇننىڭ ھەممىدە ھىندى تىغى بار ،
تۈركچە ساۋۇتۇ . سۇغدى ئېگەردار .
قۇبادنىڭ نەسلىدىن بۇ شاھزادىلەر ،
ئۇلاردا يەزداننىڭ نۇرى جىلۋىدار .
ئۇلارنىڭ چېھرىسى ئاي كەبى گۈزەل ،
جەڭگاھتا يالتىرار بەئەينى مەشئەل .
يېڭى تاجۇ تەختنى كۆرگەندىن كېيىن
يېڭى پادىشاھقا دېدى ئاپىرىن .
كېلەتتى پەھلىۋان بىر يىگىت ھازىر ،
فەرھادنىڭ كەينىدىن مىسلى ھەيۋەت شىر .
گۇرازە ، ئۇ گېۋنىڭ لايىق ئەۋلادى ،
باراتتى ئىنتىلىپ ، تاڭ ئىدى يادى .
ئېگەردىكى ئارقان ھالقىسىدىن شاھ ،
خۇش ئىدى ، ئۇلارنى خۇش كۆرۈپ ھەرگاھ .
لەشكىرى قولىدا توڭگۇز سۇرەت تۇغ ،
سالما ـ ئارقان جەڭدە قۇچاتتى ئۇتۇق .
شاھقا يېقىنلاپ ئۆتتى دەشت قەيسەرلىرى ،
ئاپىرىن ئوقۇشتى ئۇلار ھەر بىرى .
ھۇما سۇرەت تۇغ ئارقىدىن شۇئان ،
ئىزىدىن قوزغىلىپ ماڭدى تاغىسمان .
ئاندىن زەنگە شاھنى قۇتلىدى پۈتۈن ،
مۇشۇ قەد ، مۇشۇ كۆرك ، تىغ ، ئۇزۇق ئۈچۈن .
ھەر كىمكى ئەسلىدە باغداتلىق ئىدى ،
نەيزىسى ، قىلىچى قۇرج ـ پولات ئىدى .
ھۇماي ئاستىدا ئۆتۈشتى ھەممە ،
شاھ پىلدە قوزغالماي تۇرار شۇ يەردە .
فەرامەرز تۇراتتى شاھ ئارقىسىدا ،
بىر شەۋكەت يالتىراپ ئۇنىڭ ھۆسنىدە .
قوشۇن ، پىل ۋە ھەتتا ناغرىلار شۇئان ،
جەڭ ئۈچۈن تەلپۈنۈپ تۇراتتى ھامان .
بارچە قەھرىمانلار ئاپتاپ تۇسىدە ،
كەشمىرۇ كابۇلۇ يېرىم كېچىدە .
باتۇر ئاتىسىدەك بىر ساھىب ھۇنەر ،
رۇستەمدىن يول تارتىپ ئالالماس ھېچ ئەر .
مېۋىلىك دەرەختەك ئېگىلىپ شۇئان ،
شەھرىيارغا دېدى كۆپلەپ ئاپىرىن .
فەرامەرزدىن شاھنىڭ بولدى كۆڭلى شاد ،
ئۇنىڭغا نەسىھەت ئېيتتى كەڭ كۇشاد .
دېدى : « پىلتەن ئاتاڭ پەرۋىشى بۇ ،
ئالىي ئەنجۇمەننىڭ ئاسايىشى بۇ .
سەن ھوشيار رۇستەمنىڭ ئوغلانىدۇرسەن ،
نەيرەمدىن بولغان سام داستانىدۇرسەن .

责任编辑：帕尔哈提·伊力亚斯
责任校对：伊力亚斯·热依祢
封面设计：加拉力丁

王　书　（维吾尔文）

（伊朗）菲尔多西　著

阿布都许库尔·穆罕穆德伊明
阿布都瓦力·哈力帕提　译

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号　邮政编码 830001）
新疆新华书店发行
新疆人民出版社微机室排版
天鹰印刷厂印刷
787×1092毫米 16开本 31印张　2插页
1998年11月第1版　1998年11月第1次印刷
印数：1 —— 5,000

ISBN7—228—02883—X/I·1449　定价：38.00元